CUMHURBAŞKANI KARARI

Karar Sayısı: 4633

Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Strateji ve Bütçe Başkanlığınca hazırlanan ekli "2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı"nın onaylanmasına karar verilmiştir.

25 Ekim 2021

Recep Tayyip ERDOĞAN
CUMHURBAŞKANI

2022 YILI CUMHURBAŞKANLIĞI YILLIK PROGRAMI

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER

Son yıllarda başta ABD'nin korumacı yaklaşımından beslenen uluslararası ticaret gerginlikleri olmak üzere yatırım ve verimlilik kaynaklı sorunlar nedeniyle tarihsel eğilimine göre daha zayıf bir büyüme performansı kaydeden dünya ekonomisi, artan yoğunlukta ekonomik, siyasi ve jeopolitik gerilimlere maruz kalmaktadır. Söz konusu belirsizlikler küresel büyümede istenilen düzeyde toparlanmayı baskılamaktadır. Küresel düzeyde ticaret gerilimleri, Brexit sürecinin yansımaları, Avro Bölgesinin düşük büyüme performansı ve gelişmekte olan ülkelerdeki makroekonomik dengesizlikler ile görece zayıf yatırım isteği, küresel ekonominin toparlanmasında Covid-19 pandemisi öncesinde en önemli zorluklar olarak gündeme gelmiştir. Bu süreçte Amerikan Merkez Bankası (Fed) ile Avrupa Merkez Bankası (AMB) başta olmak üzere gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin merkez bankaları, para politikasında faiz indirimleri vasıtasıyla daha genişlemeci yaklaşımlara yönelmişlerdir. Böylece, azalan ticaret gerilimlerinin de katkısıyla 2020 yılının başlarında piyasalarda görece iyimser bir görünüm gözlenmiş ve küresel ekonomi açısından ılımlı bir toparlanma ortamı oluşmuştur.

Bu gelişmelere karşın, 2020 yılının ilk çeyreği sonunda Covid-19'un küresel salgına dönüşmesiyle birlikte söz konusu olumlu seyir sekteye uğramıştır. Küresel düzeyde görülen sağlık krizi ekonomik kapanma tedbirlerinin uygulanmasını bir zorunluluk haline getirmiş, finansal piyasalarda riskli varlıklardan çıkış ve güvenli limanlara yönelim gözlenmiştir. Finansal piyasalarda artan oynaklıkla birlikte hisse senedi piyasalarında tarihi düşüşler, sermaye hareketlerinde dengesizlikler ve gelişmekte olan ülkelerin para birimlerinde gözlenen değer kayıpları neticesinde küresel salgın, otoritelerin olağanüstü tedbirlere başvurmalarına neden olmuştur. Başlıca merkez bankaları salgının yarattığı kriz yönetimine; varlık alımları, finansal kuruluşlara likidite desteği, swap (takas) hatları ve kredi akımlarının devamını sağlayacak makro ihtiyati tedbirleri almak suretiyle katkı sağlamışlardır. Başta petrol fiyatları olmak üzere emtia fiyatları tarihi azalışlar kaydederken yatırım amaçlı talep gören altın ve gümüş fiyatları yükselmiştir. Aynı dönemde kripto varlıklarda da keskin değer artışları gözlenmiştir. Bu süreçte, özellikle Fed'in uyguladığı kapsamlı varlık alımları küresel finansal sistemde risk iştahının aşırı düşmesini dizginlemiştir. Uluslararası kuruluşlar ise ağırlıklı olarak düşük gelirli ülkelere finansal imkânlar yaratarak muhtemel bir küresel borç krizinin oluşmasına engel olmuşlardır. Ayrıca bu süre zarfında yükselen piyasa ekonomisi olarak sınıflandırılan ülke merkez bankaları ilk defa varlık alımı programı uygulamışlardır. Bu programlarla, hazine bonolarının, devlet garantili bonoların, özel kesim borçlarının ve ipotekli konut kredilerine dayalı menkul kıymetlerin gelişmekte olan ülkelerin merkez bankaları tarafından alındığı görülmüştür. Hükümetler ise hanehalkı ve firmalara destek paketleri yoluyla teşvik programlarını hayata geçirmişlerdir. Sonuç olarak, 2020 yılında tüm dünyada hızla genişleyen merkez bankası bilançoları ve negatif reel faiz ortamı ile küresel düzeyde ekonomiler desteklenmeye çalışılmıştır.

Anılan politika uygulamaları özellikle küresel finansal sistemin olası çöküşünü engellerken 2020 yılı için tahmin edilen ekonomik daralmanın daha sınırlı kalmasına yardımcı olmuştur. Salgının küresel düzeyde keskin etki gösterdiği 2020 yılı içerisinde

ülkelerin neredeyse tamamında çeyreklik bazda sert ekonomik daralmalar kaydedilmiştir. Bununla birlikte salgının büyüme üzerinde etkileri, ülkeler ve sektörlere göre ayrışma göstermiştir. Turizm gibi temas yoğun sektörlere ve enerji fiyatlarına duyarlı ekonomilerde iktisadi faaliyetteki düşüş daha keskin olmuştur. Ayrıca, salgınla mücadele yöntemleri, verimlilik ve ekonomilerin yapısal farklılıkları, kriz öncesi büyüme eğilimleri ve yurtdışı finansal akımlara bağımlılıkları bu farklılaşmaları tetiklemiştir. IMF verilerine göre, bir önceki yılla kıyaslandığında 2020'de ABD yüzde 3,4, Almanya yüzde 4,6, Japonya yüzde 4,6, Birleşik Krallık yüzde 9,8, Fransa yüzde 8,0 daralırken Avro Bölgesi de yüzde 6,3 küçülmüştür. Aynı dönemde Meksika yüzde 8,3, Hindistan yüzde 7,3, Rusya yüzde 3,0, Brezilya yüzde 4,1 küçülürken Çin gelişmekte olan ülkeler bloku içinde pozitif ayrışarak yüzde 2,3 büyümüştür. 2020 yılındaki küresel küçülme, salgının başladığı dönemdeki tahminlere göre daha sınırlı gerçekleşerek yüzde 3,1 olmuştur. Bununla birlikte, alınan tedbirler ileriye dönük ekonomik kırılganlıklar oluşturmuş, tedbirler küresel arz ve talep dengesizliklerini tam olarak engelleyememiştir. Tedarik zincirlerinde oluşan bozulma nedeniyle görülen düşük üretim düzeyi ile genişlemeci parasal yaklaşımlarla canlı tutulan küresel talep arasındaki dengesizliğin etkileri halen sürmektedir.

2021 yılında küresel toparlanmaya en fazla katkı sağlayan faktörün aşılama programlarının küresel düzeyde yaygınlaşması olduğu değerlendirilmektedir. Aşıya erişim dengeli olmasa bile dünya genelinde aşılama 2021 yılının ikinci yarısı itibarıyla hızlanmıştır. Bu durum tedbirlerin gevşetilmesine ve ekonomilerin ilk aşamada ABD, İngiltere ve Avro Bölgesi ülkelerinde açılmasına olanak sağlamıştır. Öte yandan, aşıya erişimin zayıf olduğu ülkelerde çıkan virüs varyantları bölgesel salgınlara ve buna bağlı olarak kısmi tedbirlerin alınmasına neden olmuştur. Bu durum, beraberinde küresel toparlanmanın yavaşlaması ihtimaline yol açmakta ancak hâlihazırda söz konusu riskler küresel düzeyde yönetilmeye çalışılmaktadır. Nitekim bu ortamda 2021 yılının ilk çeyreğinde ABD ve Japonya oldukça büyük ölçekli mali destek paketleri açıklamış, Avrupa ülkeleri ise salgının olumsuz ekonomik ve sosyal etkilerini gidermenin yanı sıra, çevre ve dijitalleşmeyi de önceliğe alan yeni nesil AB fonlarının dağıtımını kararlaştırmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise mali destekler daha sınırlı ölçüde kalmaya devam etmiştir. Bu dönemde küresel ölçekte sanayi sektöründeki ve uluslararası ticaretteki hızlı toparlanma devam ederken, birçok ülkede azalsa da uygulanmaya devam eden kısıtlayıcı önlemler nedeniyle hizmet sektörleri daha zayıf bir görünüm sergilemiştir. Bu kapsamda 2021 yılının ilk çeyreğinde salgına karşı alınan önlemler ve farklı düzeylerdeki aşılama oranları ülkeler arasında ayrışmaları beraberinde getirmiştir.

Mevsimsel etkilerden arındırılmış OECD verilerine göre, 2021 yılının ikinci çeyreğinde ABD ekonomisi yüzde 1,6 oranında büyümüştür. Aynı dönemde, Almanya yüzde 1,6, Fransa yüzde 1,1, Birleşik Krallık yüzde 5,5, İspanya yüzde 1,1 ve İtalya yüzde 2,7 ekonomik genişleme kaydetmiştir. Bu gelişmeler Avro Bölgesindeki büyümenin 2021 yılının ikinci çeyreğinde yüzde 2,2 oranında gerçekleşmesine neden olmuştur. Japonya ekonomisi de yüzde 0,5 oranında görece düşük hızda büyüyerek küresel hasılanın toparlanmasına sınırlı katkı vermiştir.

Dünya ekonomisinin büyüme dinamiğinde önemli paya sahip olan diğer bir unsur küresel ticaret hacmindeki gelişmelerdir. Tedarik zincirindeki aksaklıklar, hammadde temininde yaşanan problemler, üretim faaliyetlerinin sekteye uğraması ve uluslararası turizmin durma noktasına gelmesiyle birlikte küresel mal ve hizmet ticaret hacmi IMF verilerine göre 2020 yılında yüzde 8,2 oranında daralmıştır. Küresel mal ticaretinde 2021 yılına ilişkin gerçekleşmeler incelendiğinde ise özellikle yılın ikinci yarısında hızlı bir ivmelenme yaşandığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) verilerine göre küresel mal ticareti yılın ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı

çeyreğine göre yüzde 5,1 oranında artmış, aynı değer yılın ikinci çeyreğinde yüzde 22,5 seviyesine yükselmiştir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) verilerine göre ise yılın ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyreğine göre küresel hizmet ticaretindeki düşüş yüzde 13,9 ile devam etmiştir. Bununla birlikte, yılın ikinci çeyreğinde geçen yıldan gelen düşük baz kaynaklı olarak güçlü bir toparlanma beklenmektedir.

2021 yılında etkileri azalarak devam eden salgına rağmen IMF tahminlerine göre, küresel mal ve hizmet ticaretinde yüzde 9,7 oranında büyüme gerçekleşmesi beklenmektedir. 2022 yılında ise aynı büyüklüğün yüzde 6,7 ile son dönem ortalamalarının üzerinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. DTÖ tahminlerine göre ise küresel mal ticaretinin 2021 yılında yüzde 10,8, 2022 yılında ise yüzde 4,7 düzeyinde artış göstereceği öngörülmektedir.

Bu gelişmelerle, 2020 yılında yüzde 3,1 oranında küçülen küresel ekonominin toparlanmaya devam ederek, güncel IMF tahminlerine göre 2021 yılında yüzde 5,9 oranında büyümesi öngörülmektedir. Öte yandan, 2021 yılı küresel büyüme tahminini OECD yüzde 5,7, Dünya Bankası ise yüzde 5,6 olarak öngörmektedir. IMF, OECD ve Dünya Bankası 2022 büyüme öngörülerini ise sırasıyla yüzde 4,9, yüzde 4,5 ve yüzde 4,3 olarak açıklamıştır.

Küresel büyüme performansında ülkeler arası ve ülke grupları arası ayrışmanın bir süre daha devam etmesi beklenmektedir. IMF'nin güncel tahminlerine göre 2021 yılında Avro Bölgesi'nin yüzde 5,0 oranında büyümesi öngörülmektedir. Avrupa'nın önde gelen ekonomilerinden olan Almanya'nın aynı dönemde yüzde 3,1, Birleşik Krallık'ın yüzde 6,8, Fransa'nın yüzde 6,3, İspanya'nın yüzde 5,7, İtalya'nın yüzde 5,8 oranlarında büyümesi beklenmektedir. 2021 yılında, Japonya ekonomisinin yüzde 2,4 oranında büyümesi beklenirken, diğer gelişmiş ülkelerin yer aldığı grubun yüzde 4,6, gelişmiş ekonomilerin ise toplamda yüzde 5,2 büyümesi beklenmektedir.

ABD, sağlık sistemindeki açıklar ve önlemlerin yetersiz kalması nedeniyle salgına hızlı tepki vermekte zorlanmış ve buna bağlı olarak ülke ekonomisinde daralma 2020 yılında kuvvetli bir biçimde hissedilmiştir. Ancak yaygın aşı programını ilk uygulayan ülkelerden biri olması ve büyük ölçekli teşvik paketleri ABD ekonomisinin 2021 yılında önemli ölçüde toparlanmasını sağlamıştır. ABD, 2021 yılı ilk çeyreğinde mevsimsel etkilerinden arındırılmış verilere göre bir önceki çeyreğe göre yüzde 1,5, ikinci çeyreğinde ise yüzde 1,6 oranında büyümüştür. Yılın üçüncü çeyreği itibarıyla öncü veriler, ABD'deki toparlanmanın ivme kaybederek de olsa devam ettiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede, ABD ekonomisinin 2021 yılında yüzde 6,0, 2022 yılında yüzde 5,2 büyümesi beklenmektedir.

Avro Bölgesi ekonomisi mevsim etkilerinden arındırılmış olarak 2021 yılının ilk çeyreğinde bir önceki döneme göre yüzde 0,3 oranında daralırken, 2021 yılı ikinci çeyreğinde yüzde 2,2 oranında büyüme kaydetmiştir. Toparlanma, salgına karşı aşılamanın hızı ve süregelen hükümet yardımları sayesinde yeniden açılma çabalarının devam etmesiyle ivme kazanmıştır. Avro Bölgesi imalat ve hizmet sektörleri PMI endeksleri 2021 yılının ilk yarısında artış göstermiş ve eşik değerin üzerinde seyrederek toparlanmanın devam edeceğine işaret etmiştir. Aynı zamanda, kapasite kullanım oranlarında görülen artışlar ve sanayi üretim endeksinin yılın ilk yarısındaki performansıyla işsizlik oranında görülen ılımlı düşüş, ekonomik toparlanma açısından olumlu bir tablo çizmiştir. Ayrıca, Covid-19 varyantlarından etkilenen bazı AB ülkelerinde; işletmeler, etkilenen çalışanlar ve sağlık sistemi için mali desteklerin süresi uzatılmış veya ek bütçeler onaylanmıştır. IMF tahminlerine göre Avro Bölgesinin 2021 yılında yüzde 5,0, 2022 yılında ise yüzde 4,3 oranında büyümesi beklenmektedir.

TABLO I: 1- Dünya Ekonomisinde Temel Göstergeler

(Yüzde Değişim)

	2020	2021	2022	2021 (1)	2022 (1)
Büyüme					
Dünya	-3,1	5,9	4,9	-0,1	0,0
Gelişmiş Ekonomiler	-4,5	5,2	4,5	-0,4	0,1
ABD	-3,4	6,0	5,2	-1,0	0,3
Japonya	-4,6	2,4	3,2	-0,4	0,2
Avro Bölgesi	-6,3	5,0	4,3	0,4	0,0
Almanya	-4,6	3,1	4,6	-0,5	0,5
Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	-2,1	6,4	5,1	0,1	-0,1
Yükselen ve Gelişmekte Olan Avrupa	-2,0	6,0	3,6	1,1	0,0
Rusya	-3,0	4,7	2,9	0,3	-0,2
Gelişmekte Olan Asya	-0,8	7,2	6,3	-0,3	-0,1
Çin	2,3	8,0	5,6	-0,1	-0,1
Hindistan	-7,3	9,5	8,5	0,0	0,0
Latin Amerika ve Karayipler	-7,0	6,3	3,0	0,5	-0,2
Brezilya	-4,1	5,2	1,5	-0,1	-0,4
Sahra Altı Afrika	-1,7	3,7	3,8	0,3	-0,3
Dünya Ticaret Hacmi	-8,2	9,7	6,7	0,0	-0,3
Mal ve Hizmet İthalatı					
Gelişmiş Ekonomiler	-9,0	9,0	7,3	-0,7	-0,3
Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	-8,0	12,1	7,1	0,7	0,0
Tüketici Fiyatları (Yıllık Ortalama, Yüzde)					
Gelişmiş Ekonomiler	0,7	2,8	2,3	0,4	0,2
ABD	1,2	4,3	3,5		
Avro Bölgesi	0,3	2,2	1,7		
Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	5,1	5,5	4,9	0,1	0,2
İşsizlik Oranı (Yüzde)					
Gelişmiş Ekonomiler	6,6	5,8	5,0	-	-
ABD	8,1	5,4	3,5	-	-
Avro Bölgesi	7,9	8,0	8,1	-	-
Genel Devlet Bütçe Dengesi / GSYH (Yüzde)					
ABD	-14,9	-10,8	-6,9	-	-
Avro Bölgesi	-7,2	-7,7	-3,4	-	-
Genel Devlet Brüt Borç Stoku / GSYH (Yüzde)					
ABD	133,9	133,3	130,7	-	-
Avro Bölgesi	97,5	98,9	96,3	-	-
Ortalama Petrol Fiyatları (ABD doları/Varil)	41,3	65,7	65,5	-	-
LIBOR, Altı Aylık ABD doları (Yüzde)	0,7	0,2	0,4	-0,1	0,0

Kaynak: IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu Ekim 2021, IMF Mali İzleme Raporu Ekim 2021

(1) IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu Haziran 2021 Güncellemesinden Farklar.

Aşıya erişimdeki eşitsizlikler ve azalan teşvikler nedeniyle yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomiler büyüme performansı açısından gelişmiş ülkelerden olumsuz ayrışmaktadır. Bu nedenle, 2021 yılı büyüme performansının bu ülkeler ve özelikle de gelişmekte olan Asya ekonomileri için önceki beklentilere göre bir miktar daha zayıf olması muhtemeldir. Nitekim erişim güçlüğü nedeniyle yaygın aşılamada yavaş kalan Hindistan'da ortaya çıkan ve kolay bulaşıcı olan virüs varyantı, bu ülkenin iktisadi faaliyetlerine zarar vermiştir. Benzer dinamikler Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam'ı da olumsuz etkileyerek ekonomik faaliyetleri yavaşlatmıştır. Bununla birlikte başta Brezilya ve Meksika olmak üzere Latin Amerika ülkelerinin beklenenden daha iyi büyüme performansı göstereceği tahmin edilmektedir. Bu kapsamda, yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomilerin 2021 yılında yüzde 6,4 ve 2022 yılında yüzde 5,1 büyümesi beklenmektedir. Söz konusu büyümenin önemli bir bölümünün Çin, Hindistan, Brezilya ve Meksika tarafından sağlanması öngörülmektedir.

Çin ekonomisi, 2021 yılının ikinci çeyreğinde, güçlü ihracat ve sanayi üretiminden destek bularak bir önceki döneme göre yüzde 1,3 oranında büyümüştür. Böylelikle, 2021'in

ilk yarısında ülke ekonomisi, geçen yıl salgının tetiklediği çöküşün düşük baz etkisi nedeniyle güçlü büyümesini sürdürmüştür. Diğer taraftan, imalat faaliyetlerindeki yavaşlama, artan hammadde maliyetleri, bazı bölgelerdeki yeni Covid-19 vakaları ve azalan baz etkisi ekonomik büyümeyi baskılayarak ikinci çeyrekte daha ılımlı bir büyümenin gerçekleşmesine neden olmuştur. Çin ekonomisi, hâlihazırda küresel emtia fiyatları, küresel krize dönüşme ihtimali olan emlak sektörü ve ABD ile olan ticaret ilişkilerindeki belirsizliklere rağmen güçlü toparlanmasına devam etmektedir. 2020 yılında yüzde 2,3 oranında büyüyen Çin ekonomisinin yerel ve küresel olumsuz koşullara karşın, 2021 yılında yüzde 8,0, 2022 yılında ise yüzde 5,6 oranında büyümesi öngörülmektedir.

Pandemiye karşı ülke ekonomisini desteklemek için Fed 2020 yılında faiz indirim politikasını hızlandırmış ve büyük ölçekli bilanço genişletme programını devreye sokmuştur. Yılın ilk çeyreğinde, fonlama faiz oranını yüzde 0 ila 0,25 aralığında belirleyen Fed ilave parasal genişlemenin üst tavanını kaldırmıştır. Bu gelişmeler neticesinde Eylül 2021 itibarıyla Fed bilançosu yaklaşık 8,5 trilyon ABD dolarına yükselmiştir. Bununla birlikte, Fed'in varlık alımlarını bu yıl içinde azaltmaya başlaması, 2022 yılının ilk yarısı sonunda azaltım programını sonlandırması, faiz artırımı konusunda ise yılın ikinci yarısındaki gelişmelere göre pozisyon alması beklenmektedir. Bu çerçevede, gelişmekte olan ekonomiler üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirgemek için gerek varlık azaltımı gerekse faiz artışı konusunda Fed'in dikkatli bir yaklaşım izlemesi de olası görünmektedir.

2021 yılı ikinci çeyreğinde salgını önlemeye yönelik alınan tedbirlerin etkisiyle küresel ekonomilerde bir önceki yıla kıyasla toparlanmaların yaşanmasıyla işgücü piyasaları da hem talep hem de arz yönlü olarak kısmen toparlanmıştır. Ancak, istihdamdaki artış eğilimine rağmen işsizlik oranları hala salgın öncesindeki ortalamaların üzerinde seyretmektedir. Bu çerçevede, 2021 yılında işsizlik oranının gelişmiş ekonomilerde yüzde 5,8, ABD'de yüzde 5,4, Avro Bölgesi'nde yüzde 8,0, Almanya'da yüzde 3,7, İspanya'da yüzde 15,4, Japonya'da yüzde 2,8, İngiltere'de yüzde 5,0, Güney Kore'de yüzde 3,8 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Yükselen ve gelişen ülkeler açısından bakıldığında ise işsizlik oranının, Çin'de yüzde 3,8, Brezilya'da yüzde 13,8 ve Güney Afrika'da ise yüzde 33,5 olması öngörülmektedir.

Küresel enflasyon, genişlemeci para politikalarının devam etmesi, 2021 yılında petrol ve emtia fiyatlarındaki yukarı yönlü gelişmelerle küresel talepteki toparlanmaya bağlı olarak yüksek seyretmektedir. Küresel ölçekte büyüme beklentilerinin artması ve bazı emtialarda arz yönlü sorunların öne çıkması, emtia fiyatlarını 2021 yılı ikinci çeyreğinde artıran unsurlar olmuştur. Özellikle enerji emtialarında fiyatlar tarihi zirvelere ulaşmıştır. Benzer şekilde, metal fiyatlarında da yüksek artışlar kaydedilmiştir. Metal fiyatlarının artmasında Çin ve diğer gelişmiş ekonomilerde yeniden canlanan endüstriyel faaliyet ve ABD'nin mali teşvikine ilişkin iyimserliğin metallere karşı duyarlılığı tetiklemesi etkili olmuştur. Dolayısıyla, birçok gelişmiş ülkede üretici fiyatları zirve seviyeleri sınamakta ve küresel enflasyonun geçici olmayabileceği endişelerini beslemektedir. Bu ortamda IMF tahminlerine göre, gelişmiş ekonomilerde ortalama tüketici enflasyonunun, 2020 yılında yüzde 0,7 oranındaki seviyesinden, 2021 yılı itibarıyla yüzde 2,8'e yükseleceği öngörülmektedir. Diğer taraftan, Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ekonomilerde ise 2020 yılında yüzde 5,1 olan yıllık ortalama tüketici fiyatları artışının, 2021 yılında yüzde 5,5 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Petrol fiyatları, 2018 yılının son çeyreğinden itibaren zayıf küresel ekonomik görünüm nedeniyle gerilemiştir. 2019 yılında arz kısıtlamaları ve artan jeopolitik riskler nedeniyle petrol fiyatlarında göreli artış yaşanmışsa da, salgınla birlikte küresel talebin tarihi bir çöküş yaşaması ve petrol ihraç eden ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar fiyatlarda tarihi düşüşlere

neden olmuştur. Brent petrol fiyatları 2020 yılına 70 dolar/varil seviyesinden başlamasına rağmen oldukça düşük seviyelere geriledikten sonra 40-45 dolar/varil bandına yerleşmiştir. Salgın tedbirlerinin gevşetilmesiyle küresel talepte yaşanan toparlanma, Covid-19 aşılama oranlarındaki artış, ekonomilerin hızlı toparlanmalarına yönelik iyimserlikler ve OPEC+ ülkeleri arasında süregelen üretim kısıntısı kararlarının uygulanamaması gibi faktörler ile arzda yaşanan belirsizliklere bağlı olarak Brent tipi ham petrol fiyatları 2021 yılı Haziran ayında varil başına ortalama 73 ABD doları seviyesine yükselmiştir. 2021 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla, yatırımcılarda petrolde arz-talep dengesizliğinin devam edeceği beklentisinin güçlenmesinin ardından Brent petrol fiyatları yukarı yönlü eğilimini koruyarak 80 ABD doları eşiğini aşmıştır.

Küresel ekonomiye yönelik riskler aşılamanın yanısıra uygulanan politika tedbirleriyle azaltılmaya çalışılmaktadır. Ancak aşıya erişim ve dağıtım açısından ülke grupları arasındaki uçurum mevcut küresel belirsizlikleri beslemekte, eşit olmayan hızlarda toparlanma performansları gözlenmektedir. ABD'nin genişlemeci teşvikleri gelişmiş ülke gruplarıyla yükselen piyasalar arasındaki ayrışmayı güçlendirmektedir. Buna paralel olarak çok sayıda gelişmekte olan ülke mali tamponlar oluşturmak suretiyle bloklar arası ayrışmanın yavaşlamasına katkı yapmaktadır. Ayrıca, yeni virüs varyantları küresel ekonomi önünde ciddi risk kaynağı olup yayılma hızı ve tehlike derecesiyle kalıcı toparlanmayı sınırlamaktadır. Aşıya karşı bazı ülkelerde görülen protesto eğilimleri sosyal huzursuzluk riski yaratmakta, otoriteler ise aşıyı teşvik eden pozitif ayrımcılık tedbirlerini uygulamaya koyma konusunda arayışlar sergilemektedirler.

Küresel emtia ve enerji fiyatlarının yanı sıra, evden çalışmaya bağlı elektronik araç gereçler başta olmak üzere tüketim harcamalarında önemli artışlar yaşanmıştır. Bu dönemde küresel düzeyde düşük faiz ortamının etkisiyle konut talebi artmış ve tüm dünyada konut fiyatlarında tarihi yüksek artışlar görülmüştür. Elektrikli dayanıklı mal tüketimi, mikro yonga (çip) tedarikinde gecikmeler yaşanmasına yol açmış, başta otomotiv sektöründe olmak üzere birçok ürün grubunda üretim aksaklıkları ve fiyat artışları gözlenmiştir. Enflasyonun beklenenin aksine geçici karakterde ve kısa vadeli olmadığının ortaya çıkması halinde küresel para politikalarında yeniden ayarlamalar gündeme gelebilecektir. Bu durum özellikle kötüleşen sağlık krizinden olumsuz etkilenen yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomiler açısından küresel düzeyde daha sıkı dış finansal koşullara bağlı olarak olumsuz bir görünüm riski barındırmaktadır.

Küresel sermaye piyasalarında meydana gelebilecek oynaklıklar, kur geçişkenliği, enerjiyle emtia fiyatlarının yüksek seviyede kalmaya devam etmesi ve ABD'nin varlık alımı azaltımı yoluyla genişlemeci para politikasından çıkış stratejisi, Türkiye ekonomisi üzerinde belirli düzeyde baskılar oluşturabilecektir. Bununla birlikte söz konusu belirsizliklere karşın, küresel düzeyde olası riskleri yönetmeye yönelik çabalar da bulunmaktadır. Küresel ticaret gerilimlerinde uzlaşı arayışları, bölgesel ticaret işbirlikleri, Fed'in genişleme politikasından dikkatli ve ılımlı hızda çıkacağı yönünde verdiği sinyaller, Türkiye'nin güçlenen makro politikalarıyla birleştiğinde söz konusu risklerin yönetilebilir olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, salgın dünya üretim merkezlerinin farklı coğrafyalara dağılmasına yol açmaktadır. Bu durum, coğrafi konum avantajı ve esnek üretim olanaklarıyla küresel ekonominin yeni üretim merkezlerinden biri haline gelmesi için Türkiye'ye önemli bir fırsat sunmaktadır.

2. TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER VE HEDEFLER

2019 yılının ikinci yarısından itibaren toparlanma kaydetmeye başlayan Türkiye ekonomisi, 2020 yılının ilk çeyreğinden itibaren kısa sürede tüm dünyayı etkisi altında alan Covid-19 pandemisi nedeniyle yılın ikinci çeyreğinde yüzde 10,4 gibi belirgin bir oranda daralma kaydetmesine rağmen, yılın tamamında yüzde 1,8 oranında büyüyerek hem kesintisiz büyüme eğilimini sürdürmüş hem de bu dönemde büyüme kaydetmeyi başaran az sayıda ülke arasında yer almıştır. Bu süreçte, salgının yayılmasını sınırlandırmak ve toplumsal sağlığı korumak amacıyla birçok önlem alınırken, salgının ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi kapsamında; kamu bankaları kredi destekleri, vergi ertelemeleri, kısa çalışma ödenekleri, hanehalkına yönelik karşılıksız parasal destek verilmesi gibi uygulamaların hayata geçirilmesinin yanı sıra, ekonomik faaliyette yaşanan yavaşlamayı sınırlandırmak için genişleyici para politikası uygulanmıştır. Bu önlemler sayesinde, yurtiçi talep öncülüğünde yılın ikinci yarısında hızlı bir toparlanma süreci yaşanmıştır. Bu iyileşmede sanayi sektörü büyümeye önemli katkı verirken, hizmetler sektörü salgına karşı uygulanan kısmi kapanma önlemleri ve değişen tüketici davranışlarının etkisiyle daha sınırlı bir toparlanma kaydetmiştir. Ayrıca, ulaştırma ve konaklama sektörlerinin söz konusu unsurlardan en çok etkilenen sektörler olması ve özellikle yılın son çeyreğinde inşaat sektörü faaliyetlerindeki zayıf görünüm hizmetler sektörünün toparlanmasını sınırlayan diğer önemli etkenlerdir.

2020 yılının tamamında kaydedilen yüzde 1,8 oranındaki büyümeye önemli ölçüde katkı veren özel tüketim harcamalarındaki artış öncülüğünde, toplam tüketim harcamaları yüzde 3,0 oranında artmıştır. Bu dönemde toplam sabit sermaye yatırımları yüzde 7,2 oranında artarken net mal ve hizmet ihracatı büyümeye 5,3 puan negatif katkı yapmıştır. Net mal ve hizmet ihracatının büyümeye yaptığı negatif katkının 3,7 puanı mal ve hizmet ihracatındaki azalıştan, 1,6 puanı ise mal ve hizmet ithalatındaki artıştan kaynaklanmıştır. Bu gelişmede salgının yayılımının azaltılması amacıyla ülkeler arası sınırların kapatılması sonucu turizm gelirlerinin önemli ölçüde düşmesi ve salgına bağlı olarak dış talebin daralması rol oynamıştır.

2020 yılında sanayi sektörü yüzde 3,1 oranında büyürken, hizmetler sektörü yılın ikinci yarısındaki toparlanmanın sınırlı kalması sonucunda yüzde 0,5 oranında daralma kaydetmiştir. Tarım sektörü ise diğer sektörlerden olumlu yönde ayrışarak yüzde 5,9 gibi yüksek bir büyüme oranı kaydetmiştir. Yıl genelindeki yüzde 1,8 oranındaki büyümeye ise tarım sektörü 0,4 puan, sanayi sektörü 0,6 puan olumlu yönde katkı verirken, hizmetler sektörü 0,3 puan daraltıcı etkide bulunmuştur.

2021 yılının ilk yarısında da, aşı çalışmalarının sonuç vermesi, aşılamanın ülke genelinde hızla yaygınlaşması, kısıtlayıcı önlemlerin hafifletilmesi ve tüketici davranışlarının normalleşmeye başlamasının tüketici ve yatırımcı güveninde yol açtığı artışlar sayesinde toparlanma süreci devam etmiştir. Kasım 2020-Şubat 2021 döneminde uygulanan kısıtlayıcı önlemlere rağmen Türkiye ekonomisi yılın ilk çeyreğinde sanayi sektörü öncülüğünde yüzde 7,2 oranında büyüme kaydetmeyi başarmıştır. Yılın ikinci çeyreğinde vaka sayılarındaki artışın sonucunda kapanma önlemleri bir süre için tekrar uygulanmıştır. Önlemlerin etkisini göstermesiyle vaka sayıları tekrardan azalmış, Haziran ayı itibarıyla kısıtlamalar hafifletilmiştir. Bu dönemde ekonomik faaliyetlerdeki canlılığın yanı sıra, bir önceki yıldan gelen düşük baz etkisiyle GSYH yüzde 21,7 oranında büyümüştür. Böylece, yılın ilk yarısında Türkiye ekonomisindeki büyüme yüzde 14,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki GSYH

büyümesine sanayi sektörü 4,9 puan, hizmetler sektörü 8,2 puan, tarım sektörü 0,2 puan katkı vermiştir.

2021 yılının ilk yarısında özel tüketim harcamaları yüzde 14,8 oranında artarken büyümeye 8,9 puan katkı yapmış, kamu tüketim harcamaları ise yüzde 2,5 oranında artarken büyümeye 0,4 puan katkı yapmıştır. Böylece yılın ilk yarısında toplam tüketim harcamaları yüzde 12,3 oranında artmış ve büyümeye 9,2 puan katkı vermiştir. Bu yükselişte dayanıklı ve yarı dayanıklı tüketim mallarına yapılan harcamalarda gözlenen kuvvetli artışlar dikkat çekmiştir. Bu gelişmede de salgın nedeniyle ertelenen talebin ortaya çıkması ve baz etkisi rol oynamıştır. Toplam sabit sermaye yatırımları yılın ilk yarısında yüzde 16,4 oranında artarken büyümeye 4,2 puan olumlu yönde katkı yapmıştır. Bu katkının 0,5 puanı inşaat sektöründeki artıştan kaynaklanmıştır. Diğer taraftan, makine ve teçhizat yatırımları büyümeye 3,3 puanla kuvvetli katkı vermiştir. Bu dönemde, net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısı ise 3,9 puan olmuştur.

2021 yılının ikinci yarısında ise yurtiçi talepte bir miktar yavaşlama beklenmesine rağmen dış talebin de katkısıyla ekonomik faaliyetteki olumlu görünümün korunması, turizm sektörünün büyümeye önemli katkı sunması ve aşılamanın devam etmesinin oluşturduğu olumlu etkiyle Türkiye ekonomisinin 2021 yılının tamamında yüzde 9 oranında ve dengeli bir iç ve dış talep kompozisyonuyla büyümesi beklenmektedir.

Büyümenin kaynakları açısından bakıldığında, 2020 yılında yüzde 1,8 oranında gerçekleşen büyümeye, kapasite kullanım oranı ve istihdamın azalması nedeniyle sermaye stoku ve istihdam negatif katkı vermiş, çalışan başına çıktı miktarındaki artış sebebiyle toplam faktör verimliliği ise büyümeye 4,9 puan pozitif katkı sağlamıştır. 2021 yılında ise aşılamanın hızlanması ve kademeli normalleşme adımlarıyla beraber talepteki güçlü seyrin yatırım ve istihdama olumlu yansıması ve böylece üretim faktörlerinin büyümeye pozitif yönde katkı vermesi beklenmektedir. 2022 yılına gelindiğinde ise yüzde 5 oranındaki büyümeye ağırlıklı olarak sermaye stoku ve istihdamın katkı vereceği tahmin edilmektedir.

2020 yılında bir önceki yıla göre, toplam istihdam salgının etkisiyle 1 milyon 268 bin kişi, tarım dışı istihdam ise 887 bin kişi azalmıştır. Benzer şekilde, işgücüne katılma oranı yıllık bazda 3,6 puan azalmış, işsizlik oranı ise azalan işgücüne katılım ile 0,6 puan azalarak yüzde 13,2'ye gerilemiştir. Aynı yılda tarım dışı işsizlik oranı yüzde 15,3, genç nüfusta işsizlik oranı ise yüzde 25,3 olarak gerçekleşmiştir.

2021 yılı Ağustos ayında geçen yılın aynı ayına göre istihdam edilenlerin sayısı 1 milyon 975 bin kişi artarak 29.481 bin kişi, istihdam oranı ise 2,4 puanlık artış ile yüzde 46,2 olmuştur. Aynı ayda işsizlik oranı 1 puanlık azalış ile yüzde 12 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2021 yılında işsizlik oranı ortalamasının yüzde 12,6 olması beklenmektedir.

Küresel salgının çıktığı ilk aylarda sert düşüş gösteren ithalat, salgının ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirgemek amacıyla uygulanan politikalar sonrasında artan iç talebin yanı sıra tarihi seviyelere yükselen altın ithalatı neticesinde 2020 yıl genelinde artış kaydederek 219,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, küresel ekonomik aktivite ve ticaret hacminde meydana gelen sert düşüşler sonrasında özellikle ana ihracat pazarları kaynaklı dış talepteki daralma nedeniyle ihracat 2020 yılında azalarak 169,6 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Böylece, 2020 yılı dış ticaret açığı 49,9 milyar ABD doları seviyesinde olmuştur. Dış ticaret açığındaki artışın yanı sıra salgın nedeniyle azalan uluslararası seyahat hareketliliği turizm gelirlerinde sert düşüşe neden

olmuş, bu gelişmeler sonrasında cari işlemler açığı 35 milyar ABD doları seviyesine yükselerek GSYH'ya oranı yüzde 4,9 olarak gerçekleşmiştir.

2021 yılında Covid-19 pandemisinin küresel ekonomi ve ticaret üzerindeki etkilerinin azalması sonrasında uluslararası ticaret faaliyetlerinde hızlı bir toparlanma yaşanmıştır. Özellikle ana ihracat pazarlarındaki ekonomik aktivite hızının yükselmesi sonucunda dış talep artışı ihracatta hızlı bir yükselişi beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda ihracat, 2021 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 36,9 oranında artarak 140,2 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönem için ithalatta da artış gözlenmekle birlikte ithalat artış hızı ihracat artış hızının altında kalmıştır. İthalat artışının başlıca sebebi küresel ölçekte emtia fiyatlarındaki artış eğiliminin ithalat fiyatlarına yansıması olmuştur. Ocak-Ağustos döneminde ithalat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 25,5 oranında artarak 170 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Bu dönemde, uluslararası turizm faaliyetlerinde salgın kapsamında alınan kısıtlamaların görece azalmasıyla toparlanma yaşanmıştır. Ocak-Ağustos döneminden seyahat gelirleri yüzde 97,1 oranında artarak 10,5 milyar ABD dolarına yükselmiştir.

Yılın kalan aylarında ihracat ve ithalatta yaşanan artışın yavaşlayacağı, ihracatın ve ithalatın sırasıyla 211 milyar ABD doları ve 258 milyar ABD doları seviyelerinde gerçekleşeceği öngörüsüyle 2021 yılı dış ticaret açığının bir önceki yıla göre azalarak 47 milyar ABD doları seviyesine ineceği tahmin edilmektedir. Söz konusu ihracat ve ithalat tutarlarının yıl sonunda OVP tahmininden bir miktar daha yüksek gerçekleşme ihtimali bulunmaktadır. Cari işlemler dengesinin ise, dış ticaret açığındaki ılımlı iyileşme ve seyahat gelirlerindeki artışa bağlı olarak 2021 yılı sonunda 21 milyar ABD doları seviyesine düşmesi ve GSYH'ya oranının yüzde 2,6 olması beklenmektedir.

Toplam yurt içi tasarrufların GSYH'ya oranı 2020 yılında özel tasarruflarda kaydedilen 1,8 puanlık artış kaynaklı olarak yüzde 26,8'e yükselmiştir. 2021 yılında ise toplam yurt içi tasarruf oranının ise, bir önceki yıla göre 0,6 puan artarak yüzde 27,4 olacağı tahmin edilmektedir. Bu gelişmede, 2020 yılına göre GSYH'ya oran olarak hem kamu hem özel tasarruflarda öngörülen artışların belirleyici olması öngörülmektedir.

2020 yılı genelinde öngörülen seviyelerde seyreden yıllık TÜFE artış hızı, yılın son çeyreğinde küresel düzeyde emtia fiyatlarında görülen önemli artışların yanı sıra gıda ve dayanıklı mal fiyat artışları kaynaklı olarak ivme kazanmış ve yüzde 14,6 oranında gerçekleşmiştir.

2021 yılında; olumsuz iklim koşulları, emtia fiyatlarındaki yüksek seyir, küresel tedarik zincirinde yaşanan aksaklıklar, artan taşımacılık ücretleriyle kur geçişkenliği TÜFE yıllık artış hızını ivmelendirmiştir. Bu doğrultuda, enflasyon oranı Eylül 2021 itibarıyla yüzde 19,6'ya yükselmiştir.

Yılın geri kalanında, TÜFE yıllık artış hızının baz etkisinin yanı sıra kur gelişmelerinin birikimli etkisindeki gerileme ve gıda fiyatlarında beklenen düzeltme etkisiyle birlikte yıl sonunda yüzde 16,2 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

2.1. BÜYÜME VE İSTİHDAM

2.1.1. GSYH ve Sektörel Büyüme Hızları

a) Mevcut Durum

2020 yılının ilk çeyreğinde yıllık yüzde 4,4 oranında büyüyen Türkiye ekonomisi, ikinci çeyrekte Covid-19 pandemisinin ekonomik faaliyetleri olumsuz etkilemesi sonucunda yüzde 10,4 oranında daralmıştır. Yılın ikinci yarısından itibaren vaka sayılarındaki azalmaya bağlı olarak kısıtlamaların hafifletilmesi faaliyet koşullarının yeniden canlanmasını sağlamış ve yıl genelinde GSYH artış hızı yüzde 1,8 olarak gerçekleşmiştir. Böylece küresel kriz nedeniyle 2009 yılında yaşanan daralma sonrasında ekonomimiz kesintisiz büyüme sürecini sürdürmüş ve pandemi döneminde büyüme kaydetmeyi başaran az sayıdaki ülkelerden biri olmuştur. Bu dönemde katma değer, hizmetler sektöründe (inşaat dâhil) yüzde 0,5 oranında azalırken, sanayi sektöründe yüzde 3,1 oranında artmıştır. İmalat sanayiinin katma değeri yüzde 3,2 oranında artarken, hizmetler sektöründe kaydedilen azalışta; inşaat, ulaştırma, konaklama faaliyetleri ve mesleki, idari ve destek hizmetleri faaliyetlerinin katma değerlerindeki yüksek oranlı azalışlar etkili olmuştur. Tarım sektörü ise yüzde 5,9 oranında büyümüştür.

TABLO I: 2- Katma Değer Artış Hızları ve Sektörlerin GSYH İçindeki Payları

	2020				2021		Yıllık			
	I	II	III	IV	I	II	2019	2020	2021 (1)	2022 (2)
	(Zincirlenmiş Hacim, Yüzde Değişme)									
Tarım	3,1	5,4	6,7	5,5	8,7	2,3	3,3	5,9	2,9	3,5
Sanayi	7,5	-15,9	8,1	12,1	11,7	40,5	-0,9	3,1	14,3	5,4
Hizmetler (3)	2,5	-11,2	3,7	2,8	5,4	20,5	1,3	-0,5	8,3	5,1
GSYH	4,4	-10,4	6,3	6,2	7,2	21,7	0,9	1,8	9,0	5,0
	(Cari Fiyatlarla, Yüzde Pay) (4)									
Tarım	2,8	5,3	11,7	5,7	2,8	4,3	6,4	6,7	6,4	6,1
Sanayi	23,4	21,5	21,5	24,4	25,6	26,5	21,8	22,8	24,9	25,8
Hizmetler	63,9	62,5	55,3	58,1	60,4	58,9	61,8	59,4	59,6	59,8

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜİK
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) SBB hesaplaması olup inşaat sektörü dâhildir.
(4) Vergi-sübvansiyon hariçtir.

2021 yılının ilk yarısında GSYH'da yüzde 14,3 oranında büyüme kaydedilmiştir. Bu dönemde katma değer tarım sektöründe yüzde 4,7, sanayi ve hizmetler (inşaat dâhil) sektörlerinde ise sırasıyla yüzde 24,7 ve yüzde 12,7 oranlarında artmıştır.

2021 yılının ikinci yarısına ilişkin reel sektörde bazı öncü göstergeler ekonomik büyümenin üçüncü çeyrekte de sürdüğüne işaret etmektedir. Yılın ilk yarısında sanayi üretimi baz etkisinin de desteğiyle yüzde 24,5 oranında artarken, Temmuz ve Ağustos aylarında sanayi üretim endeksi bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 9 oranında artarak güçlü görünümünü sürdürmüştür. Kapasite kullanım oranları ve PMI yılın ilk yarısına göre daha güçlü bir görünüm sergilemektedir. Bu nedenle, yılın üçüncü çeyreğinde GSYH'nın büyüme patikasındaki seyrini sürdürmesi beklenmektedir. Ekonomideki büyüme eğiliminin dördüncü çeyrekte de devam edeceği öngörüsüyle GSYH artışının 2021 yılının tamamında yüzde 9 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Üretim sektörleri itibarıyla katma değer artış hızlarının tarım sektöründe yüzde 2,9, sanayi sektöründe yüzde 14,3 ve hizmetler sektöründe (inşaat dâhil) yüzde 8,3 oranlarında olması beklenmektedir.

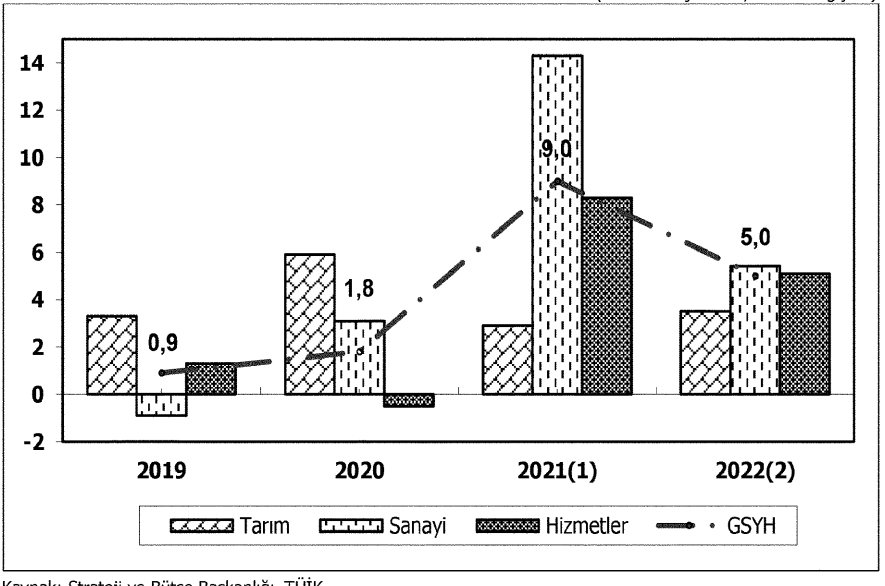
b) Hedefler

2022 yılında, Orta Vadeli Program kapsamında öngörülen iç ve dış talep arasında dengeli görünümün korunmasının yanı sıra, büyüme potansiyelinin istikrarlı ve sağlıklı bir biçimde artırılarak sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümenin sağlanması amacıyla para, maliye ve gelirler politikalarının tam koordinasyon içerisinde yürütülmesi hedeflenmektedir. Büyümenin kaliteli, kapsayıcı ve sürdürülebilir olması için makroekonomik dengeleri gözeten ve yapısal reformlarla desteklenen kalkınma modelinin uygulanmasına devam edilecektir. Tasarrufların büyümenin finansmanı amacıyla kullanılmasında etkinlik, denge ve rekabetçilik ilkeleri gözetilerek nitelikli büyüme kompozisyonunun sürdürülmesi ve makrofinansal risklerin en aza indirilmesi sağlanacaktır.

2022 yılında ekonomik faaliyetlerdeki normalleşmenin devam etmesiyle, mal ve hizmet ihracatındaki artış ve yurtiçi talepte genele yayılan toparlanma sonucunda dengeli bir büyüme kompozisyonunun gerçekleşmesi beklenmektedir. Aşılama sürecinin olumlu seyrinin ve salgına yönelik önlemlerin hafiflemesiyle birlikte ekonomik ve sosyal aktivite üzerindeki baskının azalması, hizmetler sektörünün toparlanmasını ve sanayi sektörünün GSYH'nın üzerinde büyümesini sağlayacaktır. Bu dönemde tarım sektörünün ise GSYH büyümesine uzun dönem ortalaması civarında katkı vermesi beklenmektedir.

GRAFİK I: 1- Sektörel Büyüme Hızları

(Zincirlenmiş Hacim, Yüzde Değişme)

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜİK.
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

TABLO I: 3- Temel Ekonomik Büyüklükler

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021 (1)	2022 (2)
BÜYÜME VE İSTİHDAM (Yüzde Değişme)									
Toplam Tüketim (3)	3,1	5,1	4,8	5,8	1,7	2,0	3,0	6,9	4,0
Kamu	2,8	5,2	10,5	1,9	6,4	1,8	0,3	2,6	0,7
Özel	3,2	5,0	4,0	6,4	0,9	2,0	3,5	7,6	4,4
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı (3)	4,9	9,3	2,2	8,3	-0,2	-12,4	7,2	9,0	5,4
Kamu	-6,3	9,4	3,0	8,2	-0,1	-28,1	-2,5	7,2	5,1
Özel	6,9	9,3	2,1	8,3	-0,3	-10,0	8,5	9,2	5,4
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı / GSYH (Yüzde)	28,7	29,6	29,1	29,9	29,7	25,9	27,4	29,5	29,6
Toplam Yurt içi Tasarruf / GSYH (Yüzde)	24,9	25,2	25,0	26,0	27,7	26,0	26,8	27,4	28,3
Net Mal ve Hizmet İhracatı (4)	1,6	0,6	-1,1	0,2	3,6	2,3	-5,3	3,4	1,1
Toplam Mal ve Hizmet İhracatı (3)	7,1	3,2	-1,7	12,4	8,8	4,6	-14,8	18,0	12,2
Toplam Mal ve Hizmet İthalatı (3)	0,3	0,7	3,0	10,6	-6,2	-5,4	7,6	1,9	8,1
GSYH (3)	4,9	6,1	3,3	7,5	3,0	0,9	1,8	9,0	5,0
GSYH (Milyon TL, Cari Fiyatlarla)	2 054 898	2 350 941	2 626 560	3 133 704	3 758 774	4 317 787	5 046 883	6 648 086	7 879 666
GSYH (Milyar ABD Doları, Cari Fiyatlarla)	940	867	869	859	797	760	717	801	850
Kişi Başı Milli Gelir (GSYH, ABD Doları)	12 178	11 085	10 964	10 696	9 793	9 208	8 597	9 489	9 947
Kişi Başı Milli Gelir (SAGP, GSYH, ABD Doları) (5)	24 105	25 856	26 696	28 193	28 267	27 584	28 435	31 436	33 362
Nüfus (Yıl Ortası, Bin Kişi) (6)	77 182	78 218	79 278	80 313	81 407	82 579	83 385	84 405	85 410
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	50,5	51,3	52,0	52,8	53,2	53,0	49,3	51,4	52,4
İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)	25 933	26 621	27 205	28 189	28 738	28 080	26 812	28 641	29 918
İşsizlik Oranı (Yüzde)	9,9	10,3	10,9	10,9	11,0	13,7	13,2	12,6	12,0
DIŞ TİCARET (Milyar ABD doları)									
İhracat (GTS)	166,5	151,0	149,2	164,5	177,2	180,8	169,6	211,0	230,9
İthalat (GTS)	251,1	213,6	202,2	238,7	231,2	210,3	219,5	258,0	282,7
Dış Ticaret Dengesi (GTS)	-84,6	-62,6	-52,9	-74,2	-54,0	-29,5	-49,9	-47,0	-51,8
Cari İşlemler Dengesi	-38,9	-27,3	-27,0	-40,8	-21,7	5,3	-35,0	-21,0	-18,6
Cari İşlemler Dengesi / GSYH (Yüzde)	-4,1	-3,2	-3,1	-4,8	-2,7	0,7	-4,9	-2,6	-2,2
KAMU FİNANSMANI (GSYH'ya Oran, Yüzde)									
Genel Devlet Gelirleri	33,6	34,0	34,4	32,8	32,9	33,1	32,4	30,7	29,8
Genel Devlet Harcamaları	34,2	34,1	35,8	34,6	35,3	36,1	36,4	34,3	33,3
Genel Devlet Borçlanma Gereği	0,5	0,1	1,4	1,8	2,4	3,0	3,9	3,6	3,5
Genel Devlet Faiz Harcamaları	2,5	2,3	2,0	1,9	2,1	2,5	2,8	2,9	3,2
Program Tanımlı Genel Devlet Dengesi	0,5	0,5	-1,0	-1,0	-2,3	-3,5	-3,2	-2,1	-1,2
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği	0,5	0,0	1,1	1,8	2,4	3,2	3,9	3,9	3,7
Program Tanımlı Kamu Kesimi Dengesi	0,5	0,6	-0,7	-1,0	-2,4	-3,7	-3,2	-2,4	-1,4
AB Tanımlı Genel Devlet Nominal Borç Stoku	28,4	27,3	27,9	27,9	30,1	32,6	39,7	36,6	35,8
FİYATLAR (Yüzde Değişme) (7)									
GSYH Deflatörü	7,4	7,8	8,1	11,0	16,5	13,9	14,8	20,9	12,9
TÜFE Yıl Sonu	8,2	8,8	8,5	11,9	20,3	11,8	14,6	16,2	9,8

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜİK

(1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program (3) Zincirleme hacim yüzde değişim, kamu ve özel sektörler Strateji ve Bütçe Başkanlığı verileridir. (4) Büyümeye katkı olarak verilmektedir. (5) OECD verileridir.

(6) TÜİK-Nüfus Projeksiyonları (7) 2021-2022 verileri Program tahminleridir.

TABLO I: 4- Fert Başına GSYH

Yıllar	Yıl Ortası Nüfusu (1) (Bin Kişi)	(Cari Fiyatlarla) GSYH (1) (Milyon TL)	Fert Başına TL (1)	Fert Başına ABD Doları (1)	Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP) (ABD Doları/TL) (2)	SAGP'ye Göre Fert Başına GSYH (ABD Doları) (3)
1998	62 464	71 945	1 152	4 445	0,13	8 937
1999	63 364	107 374	1 695	4 010	0,20	8 625
2000	64 269	171 494	2 668	4 249	0,28	9 479
2001	65 166	247 266	3 794	3 108	0,41	9 146
2002	66 003	362 110	5 486	3 608	0,59	9 279
2003	66 795	472 172	7 069	4 739	0,74	9 588
2004	67 599	582 853	8 622	6 021	0,79	10 875
2005	68 435	680 276	9 940	7 376	0,83	11 911
2006	69 295	795 757	11 484	7 971	0,84	13 623
2007	70 158	887 714	12 653	9 735	0,85	14 845
2008	71 052	1 002 756	14 113	11 018	0,88	16 038
2009	72 039	1 006 372	13 970	9 044	0,90	15 454
2010	73 142	1 167 664	15 964	10 629	0,92	17 360
2011	74 224	1 404 928	18 928	11 289	0,97	19 591
2012	75 176	1 581 479	21 037	11 675	1,02	20 627
2013	76 148	1 823 427	23 946	12 582	1,07	22 373
2014	77 182	2 054 898	26 624	12 178	1,10	24 105
2015	78 218	2 350 941	30 056	11 085	1,16	25 856
2016	79 278	2 626 560	33 131	10 964	1,24	26 696
2017	80 313	3 133 704	39 019	10 696	1,38	28 193
2018	81 407	3 758 774	46 173	9 793	1,63	28 267
2019	82 579	4 317 787	52 287	9 208	1,90	27 584
2020	83 385	5 046 883	60 525	8 597	2,13	28 435
2021 (4)	84 405	6 648 086	78 764	9 489	2,51	31 436
2022 (5)	85 410	7 879 666	92 257	9 947	2,77	33 362

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜİK, OECD

(1) 1998-2020 TÜİK, 2021-2022 Strateji ve Bütçe Başkanlığı verileridir. (2) OECD tarafından GSYH için hesaplanan satın alma gücü paritesidir. Tabloda OECD tarafından 9 haneli olarak verilen katsayı 2 haneli olarak gösterilmiştir. Söz konusu katsayılar OECD tarafından geriye dönük olarak her yıl revize edilmektedir. 2021-2022 Strateji ve Bütçe Başkanlığı rakamlarıdır. (3) SAGP hesaplamasında OECD'nin 9 haneli katsayı kullanılması nedeniyle tabloda verilen SAGP katsayısı kullanılarak SAGP'ye göre fert başına milli gelire net olarak ulaşılamaz. (4) Gerçekleşme Tahmini (5) Program

2.1.2. İstihdam

a) Mevcut Durum

2020 yılında Covid-19 pandemisinin etkisiyle istihdam, 2019 yılına göre 1.268 bin kişi azalarak 26 milyon 812 bin kişi olurken, işgücüne katılma oranı 3,6 puan azalarak yüzde 49,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, işsizlik oranı 0,6 puan azalışla yüzde 13,2 seviyesine gerilemiştir.

TABLO I: 5- Yıllar İtibarıyla Yurt İçi İşgücü Piyasasında Gelişmeler

(15+ Yaş, Bin Kişi)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Çalışma Çağındaki Nüfus	57 854	58 720	59 894	60 654	61 469	62 579
İşgücü	29 678	30 535	31 643	32 274	32 549	30 873
İstihdam	**26 621**	**27 205**	**28 189**	**28 738**	**28 080**	**26 812**
Tarım	5 483	5 305	5 464	5 297	5 097	4 716
Sanayi	5 332	5 296	5 383	5 674	5 561	5 497
Hizmetler (1)	15 805	16 604	17 342	17 766	17 422	16 598
İnşaat	1 914	1 987	2 095	1 992	1 550	1 538
Tarım Dışı İstihdam	21 138	21 900	22 725	23 441	22 983	22 096
İşsiz	3 057	3 330	3 454	3 537	4 469	4 061
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	**51,3**	**52,0**	**52,8**	**53,2**	**53,0**	**49,3**
İstihdam Oranı (Yüzde)	46,0	46,3	47,1	47,4	45,7	42,8
İşsizlik Oranı (Yüzde)	**10,3**	**10,9**	**10,9**	**11,0**	**13,7**	**13,2**
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (Yüzde)	12,4	13,0	13,0	12,9	16,0	15,3
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı (Yüzde)	18,5	19,6	20,8	20,3	25,4	25,3

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları
(1) İnşaat dâhildir.

2020 yılında pandeminin etkisiyle bir önceki yıla göre tarım, sanayi ve hizmetler (inşaat dâhil) sektörleri istihdamında sırasıyla yüzde 7,5; yüzde 1,2 ve yüzde 4,7 oranında azalma kaydedilmiştir. Toplam istihdam içerisinde tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payları sırasıyla yüzde 17,6; yüzde 20,5 ve yüzde 61,9 olmuştur.

TABLO I: 6- İstihdam Edilenlerin İşteki Çalışma Durumuna Göre Dağılımı

(Yüzde)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ücretli ve Yevmiyeli	67,0	67,6	67,3	68,0	68,4	69,8
Kendi Hesabına Çalışan	16,8	16,7	17,1	17,1	16,8	16,5
İşveren	4,4	4,6	4,5	4,5	4,5	4,5
Ücretsiz Aile İşçisi	11,8	11,2	11,1	10,5	10,3	9,2
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

2020 yılında bir önceki yıla göre toplam istihdam içerisinde ücretli ve yevmiyeli olarak çalışanların payı artarken kendi hesabına çalışan ile ücretsiz aile işçilerinin paylarının azaldığı gözlenmektedir.

TABLO I: 7- Yurt İçi İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler

(15+ Yaş, Bin Kişi)

	2020 (1)	2021 (1)
Çalışma Çağındaki Nüfus	62 730	63 831
İşgücü	31 600	33 500
İstihdam	**27 506**	**29 481**
Tarım	5 364	5 503
Sanayi	5 363	6 152
Hizmetler	15 121	15 974
İnşaat	1 659	1 851
İşsiz	4 094	4 019
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	**50,4**	**52,5**
İstihdam Oranı (Yüzde)	43,8	46,2
İşsizlik Oranı (Yüzde)	**13,0**	**12,0**
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (Yüzde)	15,4	14,2
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı (Yüzde)	24,4	22,0

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları
(1) Ağustos ayı itibarıyladır.

2021 yılının Ağustos ayında önceki yılın aynı ayına göre istihdam 1.975 bin kişi artmıştır. İşsizlik oranı bir önceki yılın aynı ayına göre 1 puan azalarak yüzde 12 olarak gerçekleşmiştir.

Tarım dışı işsizlik oranı bir önceki yılın aynı ayına göre 1,2 puan azalarak yüzde 14,2 seviyesinde gerçekleşirken, genç nüfusta işsizlik oranı 2,4 puan azalışla yüzde 22'ye düşmüştür. Söz konusu ayda istihdam, 2020 yılının aynı ayına göre; tarımda 139 bin kişi, tarım dışı sektörlerde ise 1.836 bin kişi artmıştır. Söz konusu artışlar, sanayi sektörü istihdamında 789 bin kişi, hizmetler (inşaat dâhil) sektörü istihdamında ise 1.045 bin kişi olarak gerçekleşmiştir.

2021 yılı Ağustos ayında mevsim etkilerinden arındırılmış istihdam bir önceki aya göre 14 bin kişi azalarak 28 milyon 706 bin kişi olurken istihdam oranı 0,1 puan azalarak yüzde 45 olmuştur. Mevsim etkilerinden arındırılmış işsizlik oranı yüzde 12,1, işgücüne katılma oranı ise yüzde 51,2 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO I: 8- Temel İşgücü Piyasası Göstergeleri

(15+ Yaş, Bin Kişi)

	2021 (1)	2022 (2)
Çalışma Çağı Nüfus	63 744	64 920
İşgücü	32 752	34 008
İstihdam	**28 641**	**29 918**
Tarım Dışı İstihdam	23 718	24 894
İşsiz	4 111	4 090
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	**51,4**	**52,4**
İstihdam Oranı (Yüzde)	44,9	46,1
İşsizlik Oranı (Yüzde)	**12,6**	**12,0**
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (Yüzde)	14,5	13,9

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2021 yılında, istihdamın bir önceki yıla göre 1.829 bin kişi artacağı, işgücüne katılma oranının ise yüzde 51,4 olacağı beklenmektedir. Bu çerçevede işsizlik oranının yüzde 13,2'den yüzde 12,6'ya düşmesi tahmin edilmektedir.

b) Hedefler

2022 yılında, pandemi sonrası ekonomideki toparlanma süreci ve bu sürecin ima ettiği yüksek büyüme oranları çerçevesinde istihdam artışının ivme kazanmasıyla istihdamın bir önceki yıla göre 1.277 bin kişi artacağı, işsizlik oranının ise yüzde 12'ye gerileyeceği öngörülmektedir. İşgücüne katılma oranının da toparlanarak, 2022 yılında 1 puan artışla yüzde 52,4'e ulaşması beklenmektedir.

2.1.3. Ekonominin Genel Dengesi

a) Mevcut Durum

2020 yılında ekonomide toplam talebin önemli bir unsuru olan tüketim harcamalarındaki artışın olumlu katkısıyla GSYH yüzde 1,8 oranında büyümüştür. Bu dönemde, net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısı negatif 5,3 puan, toplam tüketimin büyümeye katkısı pozitif 2,2 puan olmuştur. Sabit sermaye yatırım harcamalarındaki artış ise büyümeye 1,8 puanlık katkıda bulunmuştur. 2020 yılında özel kesim tüketim harcamalarında kaydedilen reel artış, özel harcanabilir gelir artışının altında kalırken, kamu kesimi tüketim harcamalarındaki reel artış ise kamu kesimi harcanabilir gelir değişiminin üzerinde gerçekleşmiştir.

Zincirlenmiş hacim değerlerine göre, 2020 yılında özel tüketim harcamaları yüzde 3,5, kamu tüketim harcamaları ise yüzde 0,3 oranında artmıştır. Böylece GSYH içerisinde özel tüketimin payı bir önceki yıla göre sabit kalarak yüzde 61,4, kamu kesimi tüketim harcamalarının payı da 0,3 puan azalarak yüzde 10,6 olmuştur.

2020 yılında, toplam sabit sermaye yatırım harcamalarındaki reel artış yüzde 7,2 oranında gerçekleşmiştir. Bu dönemde, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının GSYH içerisindeki payı bir önceki yıla göre 0,1 puan azalarak yüzde 3,2 olurken, özel kesim sabit sermaye yatırım harcamalarının payı bir önceki yıla göre 1,6 puan artarak yüzde 24,2'ye yükselmiştir. 2020 yılında reel mal ve hizmet ihracatı yüzde 14,8 oranında azalırken, reel mal ve hizmet ithalatı ise yüzde 7,6 oranında artmıştır.

2020 yılında toplam tüketimin GSYH'ya oranı 0,5 puan azalarak yüzde 71,9 olurken, toplam yurt içi tasarrufların GSYH'ya oranı 2019 yılına göre 0,8 puan artarak yüzde 26,8'e yükselmiştir. Bu gelişmede cari fiyatlarla özel tasarruflarda kaydedilen artış önemli rol oynarken kamu tasarruflarının GSYH'ya oranı yüzde -1,0 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde, özel tüketim artışının özel harcanabilir gelir artışından düşük gerçekleşmesi neticesinde özel kesim tasarruf oranı bir önceki yıla göre 1,8 puan artarak yüzde 27,8 seviyesinde gerçekleşmiştir.

2021 yılının ilk yarısında yüzde 14,3 oranında gerçekleşen büyüme hızına en önemli katkı tüketim harcamalarından gelmiştir. Yılın ilk yarısında, toplam tüketim harcamaları bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 12,3 oranında artarak büyümeye 9,2 puanlık etki etmiştir. Bu dönemde toplam sabit sermaye yatırım harcamaları yüzde 16,4 artmış ve bunun ekonomik büyümeye katkısı 4,2 puan olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda toplam

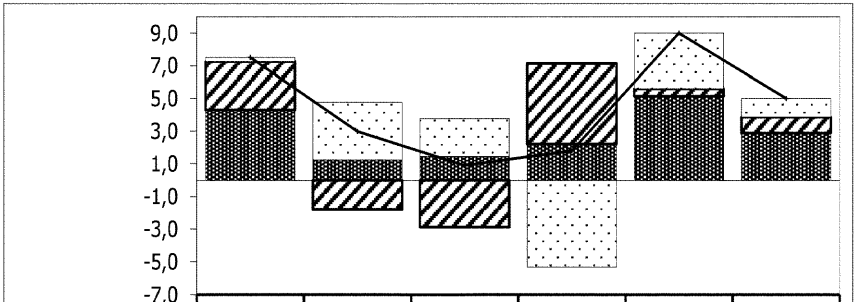
nihai yurt içi talep yüzde 13,3 oranında artarak yüzde 14,3 oranındaki büyümeye 13,4 puanlık önemli seviyede katkı yapmıştır.

2021 yılının ilk yarısında ihracat gelirlerindeki güçlü görünüm nedeniyle mal ve hizmet ihracatı reel olarak yüzde 26,5 oranında artış gösterirken mal ve hizmet ithalatı yüzde 8,0 oranında artmıştır. Sonuç olarak, net mal ve hizmet ihracatının ekonomik büyümeye katkısı 3,9 puan olmuştur.

2021 yılında zincirlenmiş hacim endeksine göre özel tüketim harcamalarının yüzde 7,6, kamu tüketim harcamalarının yüzde 2,6 artması ve böylece toplam tüketim harcamalarının yılın tamamında yüzde 6,9 oranında artması öngörülmektedir.

Aynı dönemde, kamu sabit sermaye yatırımlarının yüzde 7,2; özel kesim sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 9,2 artması ve böylece toplam sabit sermaye yatırımlarının yüzde 9,0 oranında artması beklenmektedir. Büyümeye, özel kesim nihai talebi 7,0 puan, kamu kesimi nihai talebinin ise 0,5 puan pozitif yönde katkı yapması beklenmektedir. 2021 yılının tamamında net mal ve hizmet ihracatının büyümeyi artırıcı yönde 3,4 puan katkı yapması öngörülmektedir. Bu beklentiler doğrultusunda, GSYH'nın 2021 yılında yüzde 9,0 oranında artış göstereceği tahmin edilmektedir.

GRAFİK I: 2- GSYH Büyümesine Katkılar

	2017	2018	2019	2020	2021 (1)	2022 (2)
Net İhracat	0,2	3,6	2,3	-5,3	3,4	1,1
Yatırım	3,0	-1,8	-2,9	4,9	0,5	1,0
Tüketim	4,3	1,2	1,4	2,2	5,1	2,9
GSYH	7,5	3,0	0,9	1,8	9,0	5,0

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

Bu dönemde, özel harcanabilir gelirin GSYH'ya oranının 2021 yılında bir önceki yıla göre 0,1 puan artarak yüzde 89,3'e yükselmesi, kamu harcanabilir gelirinin GSYH'ya oranın ise 0,4 puan azalarak yüzde 9,2 oranında gerçekleşmesi öngörülmektedir. 2021 yılında toplam yurt içi tasarruf oranının ise, bir önceki yıla göre 0,6 puan artarak yüzde 27,4 olacağı tahmin edilmektedir. Bu gelişmede, 2020 yılına göre GSYH'ya oran olarak hem kamu hem özel tasarruflarının 0,3 puan artacağı yönündeki tahminlerin belirleyici olması öngörülmektedir.

b) Hedefler

2022 yılında yüzde 5,0 olması hedeflenen GSYH büyümesinin, öngörülen yurt içi talep artışının yanı sıra net mal ve hizmet ihracatının da katkısıyla dengeli bir yapıda gerçekleşmesi öngörülmektedir.

2022 yılında bir önceki yıla göre özel ve kamu kesimi tüketim harcamalarında sırasıyla yüzde 4,4 ile yüzde 0,7 oranlarında reel artış olması beklenmektedir. Bu dönemde özel kesim sabit sermaye yatırımlarının yüzde 5,4; kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 5,1 oranında reel olarak artacağı tahmin edilmektedir. Böylece, toplam sabit sermaye yatırım harcamalarının reel olarak yüzde 5,4 artması öngörülmektedir.

2022 yılı GSYH büyümesine; özel tüketim harcamalarının 2,8 puan, özel kesim sabit sermaye yatırım harcamalarının ise 1,3 puan katkı yapması beklenmektedir. Bu dönemde, kamu kesimi sabit sermaye yatırım harcamalarının büyümeye katkısının 0,1 puan olması beklenmektedir. GSYH büyümesine net mal ve hizmet ihracatının katkısının ise 1,1 puan olacağı tahmin edilmektedir.

Kamu harcanabilir gelirinin GSYH'ya oranının 2022 yılında yüzde 9,1 oranında gerçekleşeceği öngörülmektedir. Bu dönemde, kamu tasarruflarının milli gelire oran olarak yüzde -0,6 seviyesinde, kamu yatırımlarının ise bir önceki yıla göre 0,2 puanlık artışla yüzde 3,4 olması beklenmektedir.

2022 yılında özel tasarrufların GSYH'ya oranının bir önceki yıla göre 0,8 puan artarak yüzde 28,9, özel yatırım harcamalarının ise 0,4 puan artarak yüzde 27,1 olması beklenmektedir. Bunun sonucunda özel kesim tasarruf-yatırım farkının GSYH'ya oranının yüzde 1,8 seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. 2022 yılında toplam yurt içi tasarrufların GSYH'ya oranının bu gelişmelerle yüzde 28,3; toplam tasarruf-yatırım açığının GSYH'ya oranının ise yüzde -2,2 olması beklenmektedir.

TABLO I: 9- Ekonominin Genel Dengesi

	2020	2021 (1)	2022 (2)	2020	2021 (1)	2022 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			(GSYH İçindeki Paylar, Yüzde)		
Toplam Tüketim	**3 629 954**	**4 729 845**	**5 525 248**	**71,9**	**71,1**	**70,1**
Kamu	533 190	658 949	765 222	10,6	9,9	9,7
Özel	3 096 763	4 070 896	4 760 026	61,4	61,2	60,4
Toplam Yatırım	**1 609 261**	**1 992 568**	**2 401 254**	**31,9**	**30,0**	**30,5**
Kamu	159 371	215 788	268 179	3,2	3,2	3,4
Özel	1 449 890	1 776 780	2 133 076	28,7	26,7	27,1
Sabit Sermaye Yatırımı	**1 382 086**	**1 960 415**	**2 330 247**	**27,4**	**29,5**	**29,6**
Kamu	160 254	224 509	268 024	3,2	3,4	3,4
Özel	1 221 833	1 735 907	2 062 222	24,2	26,1	26,2
Stok Değişmesi	**227 175**	**32 153**	**71 008**	**4,5**	**0,5**	**0,9**
Kamu	-882	-8 720	154	0,0	-0,1	0,0
Özel	228 057	40 873	70 853	4,5	0,6	0,9
Toplam Yurt İçi Talep (Toplam Kaynaklar)	**5 239 215**	**6 722 413**	**7 926 502**	**103,8**	**101,1**	**100,6**
Net Mal ve Hizmet İhracatı	**-192 331**	**-74 326**	**-46 836**	**-3,8**	**-1,1**	**-0,6**
Mal ve Hizmet İhracatı	1 446 682	2 150 812	2 716 058	28,7	32,4	34,5
Mal ve Hizmet İthalatı	1 639 013	2 225 139	2 762 894	32,5	33,5	35,1
GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA (GSYH)	**5 046 883**	**6 648 086**	**7 879 666**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Net Faktör Gelirleri	-63 123	-102 978	-133 777	-1,3	-1,5	-1,7
Net Dış Âlem Cari Transferleri	857	7 757	6 708	0,0	0,1	0,1
GAYRİ SAFİ MİLLİ HARCANABİLİR GELİR (GSMHG)	**4 984 618**	**6 552 866**	**7 752 597**	**98,8**	**98,6**	**98,4**
KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	**484 431**	**614 522**	**718 466**	**9,6**	**9,2**	**9,1**
Kamu Tüketimi	533 190	658 949	765 222	10,6	9,9	9,7
Kamu Tasarrufu	-48 759	-44 427	-46 755	-1,0	-0,7	-0,6
Kamu Yatırımı	159 371	215 788	268 179	3,2	3,2	3,4
Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-208 130	-260 215	-314 934	-4,1	-3,9	-4,0
ÖZEL HARCANABİLİR GELİR	**4 500 187**	**5 938 344**	**7 034 130**	**89,2**	**89,3**	**89,3**
Özel Tüketim	3 096 763	4 070 896	4 760 026	61,4	61,2	60,4
Özel Tasarruf	1 403 424	1 867 447	2 274 104	27,8	28,1	28,9
Özel Yatırım	1 449 890	1 776 780	2 133 076	28,7	26,7	27,1
Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	-46 466	90 668	141 029	-0,9	1,4	1,8
Bilgi İçin:						
Toplam Yurt İçi Tasarruflar	**1 354 665**	**1 823 021**	**2 227 349**	**26,8**	**27,4**	**28,3**

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Not: Toplam tasarruf-yatırım farkıyla cari açık arasındaki fark, milli gelir hesaplamalarında ihracat ve ithalat ağırlıklı döviz kuru kullanılmasından kaynaklanmaktadır.
(1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program

TABLO I: 10- Ekonominin Genel Dengesi

	2020	2021 (2)	2022(3)	2020	2021(2)	2022(3)
	(2009=100 Zincirlenmiş Hacim, Milyon TL)			(Yüzde Değişme)		
Toplam Tüketim	**1 336 034**	**1 428 718**	**1 485 394**	**3,0**	**6,9**	**4,0**
Kamu	176 799	181 422	182 704	0,3	2,6	0,7
Özel	1 159 234	1 247 296	1 302 690	3,5	7,6	4,4
Toplam Yatırım	**480 280**	**488 416**	**507 560**	**22,2**	**1,7**	**3,9**
Kamu	47 763	49 471	54 140	-9,2	3,6	9,4
Özel	432 517	438 945	453 419	27,1	1,5	3,3
Sabit Sermaye Yatırımı	**471 226**	**513 636**	**541 373**	**7,2**	**9,0**	**5,4**
Kamu	48 044	51 508	54 110	-2,5	7,2	5,1
Özel	423 182	462 129	487 263	8,5	9,2	5,4
Stok Değişmesi (1)	**9 054**	**-25 220**	**-33 813**	**3,1**	**-1,9**	**-0,4**
Kamu	-281	-2 037	30	-0,2	-0,1	0,1
Özel	9 335	-23 183	-33 843	3,3	-1,8	-0,5
Toplam Yurt İçi Talep (Toplam Kaynaklar)	**1 816 313**	**1 917 134**	**1 992 953**	**7,5**	**5,6**	**4,0**
Net Mal ve Hizmet İhracatı (1)	**-12 411**	**49 120**	**71 613**	**-5,3**	**3,4**	**1,1**
Mal ve Hizmet İhracatı	384 189	453 329	508 691	-14,8	18,0	12,2
Mal ve Hizmet İthalatı	396 600	404 209	437 078	7,6	1,9	8,1
GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA (GSYH)	**1 803 902**	**1 966 254**	**2 064 566**	**1,8**	**9,0**	**5,0**
Net Faktör Gelirleri	-17 710	-23 484	-27 061	-29,3	32,6	15,2
Net Dış Alem Cari Transferleri	205	1 409	1 061	-84,6	587,1	-24,7
GAYRİ SAFİ MİLLİ HARCANABİLİR GELİR (GSMHG)	**1 786 397**	**1 944 179**	**2 038 566**	**2,2**	**8,8**	**4,9**
KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	**173 611**	**182 323**	**188 923**	**-10,3**	**5,0**	**3,6**
Kamu Tüketimi	176 799	181 422	182 704	0,3	2,6	0,7
Kamu Tasarrufu	-3 188	901	6 219	-118,6	-128,3	589,9
Kamu Yatırımı	47 763	49 471	54 140	-9,2	3,6	9,4
Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-50 951	-48 569	-47 921			
ÖZEL HARCANABİLİR GELİR	**1 612 786**	**1 761 856**	**1 849 644**	**3,7**	**9,2**	**5,0**
Özel Tüketim	1 159 234	1 247 296	1 302 690	3,5	7,6	4,4
Özel Tasarruf	453 552	514 560	546 954	4,4	13,5	6,3
Özel Yatırım	432 517	438 945	453 419	27,1	1,5	3,3
Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	21 035	75 615	93 535			

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı

(1) Yüzde değişimleri GSYH büyümesine katkıları göstermektedir.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) Program

2.2. YATIRIMLAR

2.2.1. Yatırımların Sektörel Dağılımı

a) Mevcut Durum

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının 2021 yılında reel olarak yüzde 7,2 oranında artması beklenmektedir. Bu dönemde kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 54'ünün merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idareler, yüzde 26,1'inin yerel yönetimler, yüzde 19,3'ünün işletmeci KİT'ler, yüzde 0,01'inin özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar, yüzde 0,6'sının döner sermayeli kuruluşlar ve sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir.

Bu dönemde cari fiyatlarla özel kesim sabit sermaye yatırımları içinde tarım, madencilik, imalat, enerji ve sağlık alt sektörlerinin göreli ağırlıklarının artması; ulaştırma, turizm, konut, eğitim ve diğer hizmetler alt sektörlerinin ağırlıklarının ise azalması beklenmektedir. Söz konusu dönemde, cari fiyatlarla kamu kesimi sabit sermaye yatırımları içinde tarım, konut, eğitim, sağlık ve diğer hizmetler alt sektörlerinin göreli ağırlıklarının artması; madencilik, imalat, enerji, ulaştırma ve turizm alt sektörlerinin ağırlıklarının ise azalması öngörülmektedir.

TABLO I: 11- Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1)

(Cari Fiyatlarla, Yüzde Dağılım)

	2020			2021(2)			2022(3)		
	Kamu	**Özel**	**Toplam**	**Kamu**	**Özel**	**Toplam**	**Kamu**	**Özel**	**Toplam**
Tarım	5,4	1,0	1,5	6,6	1,1	1,7	8,0	1,1	1,9
Madencilik	7,3	1,7	2,4	5,9	1,8	2,2	8,7	1,8	2,6
İmalat	1,1	23,9	21,2	0,5	25,7	22,8	1,1	26,5	23,6
Enerji	12,3	1,3	2,6	7,3	1,5	2,2	9,1	1,6	2,4
Ulaştırma	40,7	31,6	32,6	34,5	31,3	31,6	32,5	30,5	30,8
Turizm	0,3	1,1	1,0	0,1	1,0	0,9	0,2	0,9	0,8
Konut	0,9	31,2	27,7	1,3	29,5	26,2	1,4	29,1	25,9
Eğitim	8,0	2,2	2,9	12,0	2,2	3,3	10,6	2,2	3,2
Sağlık	1,2	3,1	2,9	8,1	3,4	4,0	7,0	3,5	3,9
Diğer Hizmetler	22,9	2,9	5,2	23,6	2,6	5,0	21,4	2,8	4,9
TOPLAM	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı

(1) Merkezi yönetim bütçesinde yatırım işçiliği dâhildir.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) Program

TABLO I: 12- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2020)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Sektörler	Merkezi Yönetim (1)	İşletmeci KİT'ler	Özelleş. Kapsam. Kuruluş.	İller Bankası	Döner Sermaye+ SGK	ALT TOPLAM	Yüzde Pay	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Pay
Tarım	6 267	112	0	0	768	7 147	6,3	842	7 989	5,3
Madencilik	6 301	4 881	0	0	0	11 182	9,9	0	11 182	7,4
İmalat	1 095	468	1	0	15	1 579	1,4	1	1 580	1,0
Enerji	10 770	7 321	0	0	0	18 091	16,0	540	18 630	12,3
Ulaştırma	34 452	10 855	1	0	242	45 550	40,3	16 384	61 935	40,8
Turizm	378	0	0	0	23	401	0,4	17	419	0,3
Konut	405	0	0	0	0	405	0,4	1 039	1 444	1,0
Eğitim	10 442	0	0	0	163	10 606	9,4	1 166	11 772	7,7
Sağlık	1 655	0	0	0	127	1 782	1,6	28	1 810	1,2
Diğer Hizmetler	16 043	0	0	0	319	16 362	14,5	18 863	35 225	23,2
Toplam	**87 809**	**23 638**	**1**	**0**	**1 657**	**113 105**	**100,0**	**38 881**	**151 986**	**100,0**
Yüzde Dağılım	**77,6**	**20,9**	**0,0**	**0**	**1,5**	**100,0**				
Yüzde Dağılım	**57,8**	**15,6**	**0,0**	**0**	**1,1**	**74,4**		**25,6**	**100,0**	

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı

(1) Yatırım işçiliği hariçtir.

TABLO I: 13- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2021) (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Sektörler	Merkezi Yönetim (2)	İşletmeci KİT'ler	Özelleş. Kapsam. Kuruluş.	İller Bankası	Döner Sermaye+ SGK	ALT TOPLAM	Yüzde Pay	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Pay
Tarım	12 149	203	0	0	285	12 638	8,0	1 086	13 724	6,4
Madencilik	467	12 842	0	0	0	13 309	8,4	0	13 309	6,2
İmalat	394	588	0	0	47	1 029	0,7	1	1 030	0,5
Enerji	3 139	12 559	0	0	0	15 699	9,9	471	16 170	7,6
Ulaştırma	33 307	15 029	11	0	139	48 485	30,7	25 695	74 180	34,7
Turizm	243	0	0	0	22	265	0,2	25	289	0,1
Konut	810	0	0	0	0	810	0,5	2 116	2 926	1,4
Eğitim	22 921	1	0	0	180	23 102	14,6	1 671	24 773	11,6
Sağlık	16 382	0	0	0	140	16 522	10,5	40	16 563	7,8
Diğer Hizmetler	25 456	5	0	0	474	25 935	16,4	24 581	50 516	23,7
Toplam	**115 269**	**41 228**	**11**	**0**	**1 286**	**157 794**	**100,0**	**55 685**	**213 479**	**100,0**
Yüzde Dağılım	**73,1**	**26,1**	**0,0**	**0**	**0,8**	**100,0**				
Yüzde Dağılım	**54,0**	**19,3**	**0,01**	**0**	**0,6**	**73,9**		**26,1**	**100,0**	

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Yatırım işçiliği hariçtir.

TABLO I: 14- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2022) (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Sektörler	Merkezi Yönetim (2)	İşletmeci KİT'ler	Özelleş. Kapsam. Kuruluş.	İller Bankası	Döner Sermaye + SGK	ALT TOPLAM	Yüzde Pay	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Pay
Tarım	15 343	459	0	0	2 804	18 607	10,1	1 335	19 942	7,8
Madencilik	474	22 784	0	0	0	23 258	12,6	0	23 258	9,1
İmalat	886	1 489	0	0	351	2 726	1,5	1	2 727	1,1
Enerji	3 607	19 909	0	0	0	23 516	12,8	561	24 078	9,4
Ulaştırma	33 104	17 222	2	0	228	50 556	27,4	33 248	83 804	32,7
Turizm	394	0	0	0	25	419	0,2	32	450	0,2
Konut	690	0	0	0	0	690	0,4	3 012	3 702	1,4
Eğitim	23 749	1	0	0	203	23 954	13,0	2 162	26 115	10,2
Sağlık	16 908	0	0	0	156	17 065	9,3	52	17 117	6,7
Diğer Hizmetler	22 917	6	0	0	593	23 516	12,8	31 651	55 167	21,5
Toplam	**118 073**	**61 870**	**2**	**0**	**4 361**	**184 307**	**100,0**	**72 054**	**256 360**	**100,0**
Yüzde Dağılım	**64,1**	**33,6**	**0,0**	**0**	**2,4**	**100,0**				
Yüzde Dağılım	**46,1**	**24,1**	**0,0**	**0**	**1,7**	**71,9**		**28,1**	**100,0**	

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı

(1) Program

(2) Yatırım işçiliği hariçtir.

TABLO I: 15- Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	2020			2021 (2)			2022 (3)		
	Kamu	**Özel**	**Toplam**	**Kamu**	**Özel**	**Toplam**	**Kamu**	**Özel**	**Toplam**
Tarım	8 579	12 576	21 155	14 886	18 235	33 122	21 457	21 912	43 369
Madencilik	11 776	21 225	33 001	13 354	30 587	43 941	23 305	36 444	59 749
İmalat	1 683	291 458	293 141	1 068	446 501	447 569	2 815	546 857	549 672
Enerji	19 644	16 318	35 962	16 470	26 252	42 723	24 434	32 316	56 750
Ulaştırma	65 178	385 873	451 052	77 367	543 063	620 430	87 074	629 637	716 711
Turizm	454	13 491	13 945	313	16 740	17 052	489	19 283	19 773
Konut	1 482	381 270	382 753	3 003	511 428	514 431	3 770	600 123	603 893
Eğitim	12 756	27 093	39 849	26 966	37 821	64 787	28 461	45 276	73 738
Sağlık	1 966	37 664	39 630	18 130	59 419	77 550	18 787	72 473	91 260
Diğer Hizmetler	36 735	34 864	71 599	52 951	45 860	98 811	57 431	57 901	115 332
TOPLAM	**160 254**	**1 221 833**	**1 382 086**	**224 509**	**1 735 907**	**1 960 415**	**268 024**	**2 062 222**	**2 330 247**

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı

(1) Merkezi yönetim bütçesinde yatırım işçiliği dâhildir.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) Program

b) Hedefler

2022 yılında, cari fiyatlarla kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 46,1'inin merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idareler, yüzde 28,1'inin yerel yönetimler, yüzde 24,1'inin işletmeci KİT'ler, yüzde 1,6'sının döner sermayeli kuruluşlar ve sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirileceği öngörülmektedir. 2022 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının tarım, madencilik, enerji, ulaştırma, eğitim ve diğer hizmetler alt sektörlerinde yoğunlaşması beklenmektedir.

Bu dönemde özel kesim sabit sermaye yatırımlarının reel olarak yüzde 5,4 artış göstereceği tahmin edilmektedir. Özel kesim sabit sermaye yatırımlarının imalat sanayii, ulaştırma ve konut alt sektörlerinde yoğunlaşması beklenmektedir.

2.3. ÖDEMELER DENGESİ

2.3.1. Cari İşlemler Hesabı

a) Mevcut Durum

2020 yılında küresel ekonomi ve ticarette Covid-19 pandemisi kaynaklı ciddi bir daralma yaşanmış, emtia fiyatları genel olarak düşmüştür. Salgının etkisiyle ihracat yüzde 6,2 oranında azalarak 169,6 milyar ABD dolarına gerilemiştir. İhracattaki bu azalışa rağmen gerek altın ithalatındaki yüksek seyir gerekse de salgının etkisini azaltmak üzere uygulanan politikalar sonrasında artan iç talebin etkisiyle ithalat yüzde 4,4 artarak 219,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

2020 yılında dış talebin hızlı bir şekilde azalmasıyla birlikte ihracattaki keskin düşüş ve salgın kapsamında uygulanan uluslararası seyahat kısıtlamaları sonucunda turizm gelirlerindeki azalma nedeniyle cari işlemler dengesi 35 milyar ABD doları açık vermiş, cari işlemler açığının GSYH'ya oranı yüzde 4,9 seviyesinde gerçekleşmiştir.

TABLO I: 16- Türkiye'nin Dış Ticareti ve Dış Ticareti Etkileyen Faktörler

(Yüzde Değişim)

	2019	2020	2021(1)	2022(2)
İhracat (fob, Milyar ABD doları)	180,8	169,6	211,0	230,9
İthalat (cif, Milyar ABD doları)	210,3	219,5	258,0	282,7
İhracat	2,1	-6,2	24,4	9,4
İthalat	-9,0	4,4	17,5	9,6
İhracat Fiyatları	-4,2	-0,8	8,8	1,4
İthalat Fiyatları	-4,3	-4,9	16,0	2,2
Reel İhracat	6,5	-5,5	15,6	8,0
Reel İthalat	-5,0	9,6	1,5	7,4
Mamul Fiyatları	0,5	-3,2	5,5	4,4
Yakıt Dışı Başlıca Emtia Fiyatları	0,8	6,7	26,7	0,9
Ham Petrol Brent Varil Fiyatı (ABD doları)	64,3	41,8	68,7	68,3
GSYH Büyüme Hızı	0,9	1,8	9,0	5,0
Sanayi Büyümesi	-0,9	3,1	14,3	5,4
Yurt içi Nihai Talep Büyümesi	-1,5	7,5	5,6	4,0
Dünya Büyüme Hızı	2,8	-3,1	5,9	4,9
Dünya Mal ve Hizmet Ticareti	0,9	-8,2	9,7	6,7
Avro Bölgesi Büyüme Hızı	1,5	-6,3	5,0	4,3

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜİK, IMF Dünya Ekonomik Görünümü, Ekim 2021

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

Dış Ticaret Dengesi

Ödemeler dengesinde gösterildiği şekliyle dış ticaret açığı 2020 yılında 37,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı, 2021 yılının Ocak-Ağustos döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 25,2 azalarak 19,2 milyar ABD doları seviyesine gerilemiştir.

2021 yılında küresel ekonomideki toparlanmayla birlikte dış talepteki artış sonucunda ihracattaki yüksek seyrin devam etmesine bağlı olarak ödemeler dengesinde gösterildiği şekliyle dış ticaret açığının 31,5 milyar ABD doları seviyesine gerilemesi beklenmektedir.

İhracat

2020 yılında 169,6 milyar ABD doları gerçekleşen ihracat, 2021 yılının Ocak-Ağustos döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 36,9 artarak 140,2 milyar ABD doları seviyesine yükselmiştir. Bu dönemde ihracat artışının temel nedeni salgın sonrasında ana ihracat pazarlarındaki dış talep artışı olmuştur. Salgın sonrası dönemde ihracat fiyatları ve kur gelişmelerinin de etkisiyle ihracatçı sektörlerin rekabet gücü kazanması ihracat artışındaki diğer bir belirleyici unsur olmuştur.

TABLO I: 17- Ülke ve Fasıllara Göre İhracat

(Milyar ABD Doları)

	Yıllık		Ocak-Ağustos	
	2019	2020	2020	2021
TOPLAM İHRACAT	**180,8**	**169,6**	**102,4**	**140,2**
Avrupa Birliği Ülkeleri (AB-27)	**76,7**	**70,0**	**42,2**	**58,6**
Diğer	**104,1**	**99,6**	**60,2**	**81,6**
Seçilmiş Ülke Grupları				
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	20,4	20,3	12,3	16,9
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	8,7	8,7	5,1	7,2
Bağımsız Devletler Topluluğu	9,6	10,3	6,0	8,5
Türk Cumhuriyetleri	5,1	5,4	3,3	4,7
İslam İşbirliği Teşkilatı	48,8	43,7	26,8	35,1
En Yüksek İhracat Yapılan Ülkeler (1)				
Almanya	16,6	16,0	9,8	12,4
İngiltere	11,3	11,2	6,4	8,4
ABD	9,0	10,2	6,3	9,1
Irak	10,2	9,1	5,4	6,6
İtalya	9,8	8,1	4,7	7,1
En Yüksek İhracat Yapılan Fasıllar (1)				
87. Kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları	26,9	22,1	12,4	15,9
84. Makineler, mekanik cihazlar, kazanlar ve aksam, parçalar	17,8	16,8	10,1	13,6
85. Elektrikli makine ve cihazlar	9,7	9,3	5,6	7,6
72. Demir ve çelik	10,0	8,8	5,4	10,0
61. Örme giyim eşyası ve aksesuarı	9,2	8,4	4,9	6,7

Kaynak: TÜİK

(1) Sıralama 2020 yılı verilerine göre yapılmıştır.

Türkiye'nin başlıca ticaret ortağı AB'ye olan ihracatı, 2021 yılının Ocak-Ağustos döneminde, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 39 oranında artarak 58,6 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Salgın sonrası küresel ekonomik aktivitenin hızlanması sonucunda başlıca ticaret ortaklarının tamamına yönelik ihracat artmıştır. Ocak-Ağustos döneminde ABD, İtalya ve İspanya yüzde 40'ın üzerindeki ihracat artış oranlarıyla öne çıkan ülkeler olmuştur. Bu dönemde AB'ye gerçekleştirilen ihracat artışının yanı sıra Kuzey Amerika ülkelerine gerçekleştirilen ihracatta da yüzde 46,1 oranında artış kaydedilmiştir. Ayrıca yine bu dönemde, Asya ülkelerine gerçekleştirilen ihracatta ise yüzde 29,5 düzeyinde bir artış gerçekleşmiştir.

İhracatta en yüksek paya sahip olan motorlu kara taşıtları ile bunların aksam ve parçalarına yönelik ihracat 2020 yılındaki düşüşün ardından 2021 yılının Ocak-Ağustos döneminde yükselmiştir. Bu dönemde toplam ihracat yüzde 36,9 artarken, motorlu kara taşıtları ve bunların aksam ve parçalarının ihracatındaki artış yüzde 27,9 oranında gerçekleşmiştir. Aynı dönemde kazanlar, makineler ve bunların aksam parçaları ihracatı yüzde 34,6 artarken, demir çelik ihracatında yüzde 84,9 oranında artış kaydedilmiştir.

2021 yılının ilk sekiz aylık döneminde tüm ana sektörlerin ihracatında artış gerçekleşmiştir. Bu dönemde, tarım ve ormancılık sektörü ihracatı yüzde 22,1 oranında artarken imalat sektörü ihracatındaki artış hızı yüzde 37,1'e ulaşmıştır. Sektörel düzeyde en kuvvetli artış ise yüzde 51,9 oranıyla maden ve taş ocakçılığı sektöründe kaydedilmiştir.

2021 yılının kalan döneminde ihracatın (fob) güçlü ivmesini koruyarak yıl genelinde yüzde 24,4 oranında artışla 211 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2021 yılında, ihracat fiyatlarında yüzde 8,8, reel ihracatta ise yüzde 15,6 oranında artış yaşanacağı öngörülmektedir.

TABLO I: 18- İhracatın Sektörel Dağılımı

	Milyar ABD doları				Yüzde Pay				Yüzde Değişim	
	Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık		Ocak - Ağustos		Yıllık	Ocak-Ağustos
	2019	2020	2020	2021	2019	2020	2020	2021	20/19	21/20
TOPLAM İHRACAT	**180,8**	**169,6**	**102,4**	**140,2**	**100**	**100**	**100**	**100**	**-6,2**	**36,9**
Tarım, Orman ve Balıkçılık	5,6	5,9	3,5	4,2	3,1	3,5	3,4	3,0	6,6	22,1
Mad. ve Taş Ocak.	3,2	2,9	1,7	2,6	1,8	1,7	1,7	1,9	-8,4	51,9
İmalat Sanayii	171,2	160	96,6	132,5	94,7	94,3	94,4	94,6	-6,6	37,1
Diğer	0,8	0,8	0,5	0,7	0,5	0,5	0,5	0,5	-3,6	50,4

Kaynak: TÜİK

İthalat

2020 yılında ithalat salgının olumsuz etkisine rağmen yüzde 4,4 oranında artış kaydederek 219,5 milyar ABD doları olmuştur.

2020 yılında gerileyen petrol fiyatlarının etkisiyle enerji ithalatında düşüş yaşanmasına rağmen, altın ithalatının tüm zamanların en yüksek değerine ulaşması, ithalatta artışa neden olmuştur. Ayrıca, salgının olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla uygulanan genişletici politikalar sonrasında yükselen iç talep, ithalattaki yükselişin diğer bir önemli nedeni olarak öne çıkmıştır. Salgın döneminde otomotiv ve elektronik eşyalara yönelik talebin artması ithalattaki artışı hızlandırmıştır.

2021 yılında ithalattaki artış eğilimi sürmektedir. Altın ithalatındaki gerilemeye rağmen, emtia fiyatlarındaki hızlı artışın yanı sıra yurtiçi talepteki yüksek seyrin devam etmesine bağlı olarak ithalattaki artış devam etmektedir. 2021 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 25,5 oranında artış gösteren ithalat, 170 milyar ABD doları seviyesine yükselmiştir. Bu dönemde, ara malı ithalatı yüzde 27,2, tüketim malları ithalatı yüzde 16,4 ve sermaye malları ithalatı ise yüzde 24,5 oranında artış kaydetmiştir.

TABLO I: 19- İthalatın Ekonomik Gruplara Göre Dağılımı

	Milyar ABD Doları				Yüzde Pay				Yüzde Değişim	
	Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık	Ocak-Ağustos
	2019	2020	2020	2021	2019	2020	2020	2021	20/19	21/20
TOPLAM İTHALAT	**210,3**	**219,5**	**135,4**	**170,0**	**100**	**100**	**100**	**100**	**4,4**	**25,5**
Sermaye Malları	26,1	31,8	18,7	23,2	12,4	14,5	13,8	13,7	22,1	**24,5**
Ara Malları	162,5	163,0	102,2	129,9	77,3	74,3	75,4	76,4	0,3	**27,2**
Tüketim Malları	21,2	24,1	14,2	16,5	10,1	11,0	10,5	9,7	13,8	**16,4**
Diğer	0,6	0,6	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	2,8	**-28,9**

Kaynak: TÜİK

İthalatın (cif) 2021 yılında yüzde 17,5 oranında artarak 258 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2021 yılında ithalat fiyatlarında yüzde 16, reel ithalatta ise yüzde 1,5 düzeyinde artış beklenmektedir.

Hizmetler Dengesi, Birincil ve İkincil Gelir Dengesi

2020 yılında küresel salgın sonrasında uluslararası turizm faliyetlerindeki ani düşüşle birlikte turizm gelirlerinde yaşanan azalma, 2021 yılında kısmen telafi edilmiştir. 2020 yılında 10,2 milyar ABD doları olarak gerçekleşen seyahat gelirleri, 2021 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 97,1 artarak 10,5 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Hizmet ticaretindeki toparlanmanın mal ticaretindeki toparlanma kadar hızlı olmaması nedeniyle seyahat gelirlerinin 2021 yılında 17 milyar ABD dolarına yükseleceği beklenmektedir.

Türkiye, 2020 yılında 35,4 milyar ABD doları hizmet geliri elde etmiş ve 11,5 milyar ABD doları hizmetler dengesi fazlası vermiştir. Hizmet gelirleri, 2021 yılının Ocak-Ağustos

döneminde ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 55 oranında artış göstererek 32,1 milyar ABD doları seviyesinde, hizmetler dengesi fazlası ise yüzde 107 oranında artışla 12,5 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Hizmet gelirlerine yıllıklandırılmış olarak bakıldığında, 2021 yılı Ağustos ayı itibarıyla 46,8 milyar ABD doları seviyesine ulaşıldığı görülmektedir. Bu artıştaki temel belirleyici unsur taşımacılık ve seyahat gelirlerindeki yukarı yönlü seyir olmuştur. 2021 yılında hizmet gelirlerinin 48,4, hizmetler dengesi fazlasının ise 21,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

TABLO I: 20- Cari İşlemler Dengesi

(Milyar ABD Doları)

	2019	2020	2021(1)	2022(2)
CARİ İŞLEMLER HESABI	**5,3**	**-35,0**	**-21,0**	**-18,6**
DIŞ TİCARET DENGESİ	**-16,8**	**-37,9**	**-31,5**	**-36,7**
İhracat	180,2	165,6	205,4	228,4
İhracat (FOB)	180,8	169,6	211,0	230,9
Bavul Ticareti ve Uyarlama	-0,6	-4,1	-5,6	-2,5
İthalat	187,7	181,1	233,8	258,5
İthalat (CIF)	210,3	219,5	258,0	282,7
Navlun ve Sigorta ve Uyarlama	-22,6	-38,5	-24,2	-24,2
HİZMETLER DENGESİ	**34,1**	**11,5**	**21,8**	**31,8**
Gelir	62,7	35,4	48,4	61,1
Gider	28,7	23,9	26,5	29,3
Seyahat	25,7	9,2	15,5	23,2
Gelir	29,8	10,2	17,0	25,0
Gider	4,1	1,0	1,5	1,9
BİRİNCİL GELİR DENGESİ	**-12,8**	**-8,8**	**-12,3**	**-14,4**
Gelir	6,3	6,8	7,3	7,4
Gider	19,2	15,6	19,6	21,8
Yatırım Geliri Dengesi	-11,5	-7,7	-11,1	-13,1
Doğrudan Yatırımlar	-2,7	-0,8	-4,4	-4,4
Portföy Yatırımları	-3,8	-3,2	-3,9	-3,9
Diğer Yatırımlar	-5,1	-3,7	-2,8	-4,8
Faiz Geliri	3,1	2,4	2,6	2,9
Faiz Gideri	8,2	6,1	5,4	7,6
Uzun Vade	6,2	4,9	4,2	5,6
İKİNCİL GELİR DENGESİ	**0,8**	**0,1**	**0,9**	**0,7**

Kaynak: TCMB
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2020 yılında, birincil gelir dengesindeki açık yatırım giderlerindeki düşüşün etkisiyle bir önceki yıla göre yüzde 31,4 azalarak 8,8 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. 2021 yılının Ocak-Ağustos dönemi birincil gelir dengesi açığı ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 29,4 artarak 8,1 milyar ABD doları seviyesine yükselmiştir. Birincil gelir dengesi açığının 2021 yılında 12,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmesi beklenirken, ikincil gelir dengesinin 0,9 milyar ABD doları seviyesinde fazla vereceği tahmin edilmektedir.

Dış ticaret, hizmetler, birincil ve ikincil gelir dengelerindeki gelişmeler ve tahminlere göre, 2021 yılında cari işlemler açığının 21 milyar ABD doları olması beklenmektedir.

b) Hedefler

Cari işlemler dengesinde, mal ihracatının yanı sıra turizm ve yazılım gibi hizmet sektörü ihracatının da katkısıyla, kademeli ve kalıcı bir iyileşmenin sağlanması hedeflenmektedir. Bu hedef kapsamında, ihracat potansiyelinin artırılmasına yönelik ticaret anlaşmalarında güncelleme çalışmalarına devam edilecek, dış pazarlara açılım konusunda yeni uygulamalar hayata geçirilecektir. E-ihracat ve hizmet ihracatı gibi gelişim sürecinde olan alanlar da dâhil olmak üzere ihracata yönelik destek mekanizmaları genişletilerek uygulamaya konulacaktır. İthalata olan bağımlılığın azaltılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilecek, petrol ve doğal gaz kaynağı aramaları hızlandırılarak sürdürülecek, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı artırılacaktır. Turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilerek yıl geneline yayılması ve bu kapsamda turizm gelirlerinin artırılması sağlanacaktır. Yüksek teknoloji içeren yatırımlar Türkiye'ye çekilerek rekabet gücü artırılacaktır. İhracatın ve uluslararası yatırımların artırılması süreci, son yıllarda iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini daha sık ve şiddetli göstermesi sonucunda önemi daha da artan yeşil dönüşüm kavramı çerçevesinde, Yeşil Mutabakat Eylem Planında yer alan hedef ve eylemler de dikkate alınarak şekillendirilecektir.

2022 yılında, dış talebin bir önceki yıla görece azalsa da yüksek seyrini koruması ve özellikle seyahat hareketliliğinin hızlanmasıyla turizm gelirlerinin artışı sonucunda, cari işlemler dengesinde iyileşmenin devam etmesi beklenmektedir. Cari işlemler dengesindeki iyileşmenin beraberinde dış finansman gereksiniminde azalış getirmesi tahmin edilmektedir. Buna ek olarak, cari denge ve enflasyon gibi makro göstergelerdeki iyileşme sonucunda genel makroekonomik görünümdeki iyileşmeye paralel olarak dış finansmanda teknoloji transferi sağlayan uzun vadeli yatırımların öne çıkarılması hedeflenmektedir.

2022 yılında ihracatın (fob) yüzde 9,4 artarak 230,9 milyar ABD dolarına, ithalatın (cif) ise yüzde 9,6 yükselerek 282,7 milyar ABD dolarına ulaşması ve böylece dış ticaret açığının 51,8 milyar ABD doları seviyelerinde gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Bu dönemde ihracat ve ithalat fiyatlarının 2022 yılında sırasıyla yüzde 1,4 ve 2,2 oranlarında artması beklenirken reel ihracatın ve ithalatın ise sırasıyla yüzde 8,0 ve 7,4 artacağı tahmin edilmektedir.

2022 yılında Covid-19 pandemisinin etkisinin daha da azalmasıyla birlikte seyahat gelirlerinin 25 milyar ABD doları seviyesine yükselmesi, hizmetler dengesinin ise 31,8 milyar ABD doları fazla vermesi tahmin edilmektedir. Birincil gelir dengesinde 14,4 milyar ABD doları açık öngörülürken, ikincil gelir dengesinde 0,7 milyar ABD doları fazla beklenmektedir.

Söz konusu varsayımlar altında cari işlemler açığının 2022 yılında 18,6 milyar ABD doları seviyesine gerilemesi, böylece cari işlemler açığının GSYH'ya oranının ise yüzde 2,2 seviyesinde gerçekleşmesi öngörülmektedir.

2.3.2. Sermaye ve Finans Hesapları

a) Mevcut Durum

2020 yılı genelinde Türkiye'ye diğer yatırım ve doğrudan yabancı yatırım hareketlerine bağlı olarak net sermaye girişi gerçekleşmiştir. Buna karşın portföy yatırımları kaynaklı net

sermaye çıkışı yaşanmıştır. 2020 yılında cari işlemler açığındaki artışa bağlı olarak sermaye girişlerinin cari işlemler açığının finansmanını karşılamada yetersiz kalmasından dolayı rezerv seviyesinde düşüş gerçekleşmiştir. Finansman kalemlerinin alt detayları incelendiğinde 2020 yılında, gayrimenkul yatırımlarındaki doğrudan yabancı yatırım girişlerinin 4,4 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Yurtdışı yerleşikler Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) piyasasında 6,4 milyar ABD doları tutarında net satış yaparlarken, Hazine tarafından yurt dışına ihraç edilen tahviller yoluyla 4,6 milyar ABD doları tutarında net borçlanma gerçekleştirilmiştir. 2021 yılında portföy yatırımları kaynaklı net sermaye çıkışının sonlandığı ve bu kapsamda, 2021 yılının Ocak-Ağustos döneminde portföy yatırımlarında 5,2 milyar ABD doları büyüklüğünde net sermaye girişi yaşandığı görülmektedir. Aynı dönemler itibarıyla, Borsa İstanbul'dan (BİST) ise 1,4 milyar ABD dolarıyla sermaye çıkışı gerçekleşmiş, yurtdışı yerleşikler ise DİBS piyasasında 1,9 milyar ABD doları tutarında alış yapmıştır. Hazine yurt dışı tahvil ihracında 3,1 milyar ABD doları net kullanım, bankalar ise 1,4 milyar ABD doları tutarında net geri ödeme gerçekleştirmiştir.

Diğer yatırımlar kaleminde 2020 yılında sermaye girişi olmuştur. 2020 yılında, efektif ve mevduatlar kaynaklı sermaye girişleri etkisiyle bu kalemde, 12,9 milyar ABD doları seviyesinde net sermaye girişi gerçekleşmiştir.

TABLO I: 21- Sermaye ve Finans Hesabı

(Milyar ABD Doları)

			Ocak-Ağustos	
	2019	**2020**	**2020**	**2021**
Cari İşlemler Dengesi	**5,3**	**-35,0**	**-26,0**	**-14,0**
Türlerine Göre Sermaye Hareketleri (rezerv hariç) (1)	**-1,1**	**-8,0**	**4,2**	**-27,8**
Doğrudan Yatırımlar (net)	-6,3	-4,7	-3,0	-3,4
Portföy Yatırımları (net)	2,8	9,6	17,0	-5,2
Yabancıların Hisse Senedi Alımları	0,4	-4,3	-5,4	-1,4
Yabancıların DİBS Alımları	-3,1	-6,4	-7,7	-1,9
Diğer Yatırımlar (net)	2,4	-12,9	-9,7	-19,1
Kullanıcıya Göre Sermaye Hareketleri (1) (2)	**-1,1**	**-8,0**	**4,2**	**-27,8**
Kamu Kesimi	-5,1	-10,4	-3,8	-16,1
Özel Kesim	10,3	7,2	11,1	-8,2
Bankalar	11,6	-4,9	0,5	0,3
Banka dışı	-1,3	12,1	10,6	-8,5
Doğrudan Yatırımlar (net)	**-6,3**	**-4,7**	**-3,0**	**3,4**
Rezerv Varlıklar	**6,3**	**-31,9**	**-39,0**	**27,2**
Net Hata Noksan	**-0,1**	**-4,8**	**-8,8**	**13,5**

Kaynak: TCMB, Strateji ve Bütçe Başkanlığı

(1) Eksi işareti girişi göstermektedir.

(2) Doğrudan yatırımlar girişinde kamu özel ayrımı net olarak yapılamadığından ve borç oluşturan bir kalem olarak kabul edilmediğinden kullanıcıya göre sermaye hareketleri kısmında hesaplamaya dâhil edilmeyip ayrı olarak verilmiştir. Ayrıca sermaye hesabı altında yer alan göçmen transferleri ve üretilmeyen ve finansal olmayan varlıklar kalemleri de hesaplamaya dâhil edilmemiştir.

2.4. ENFLASYON VE PARA-KUR POLİTİKASI

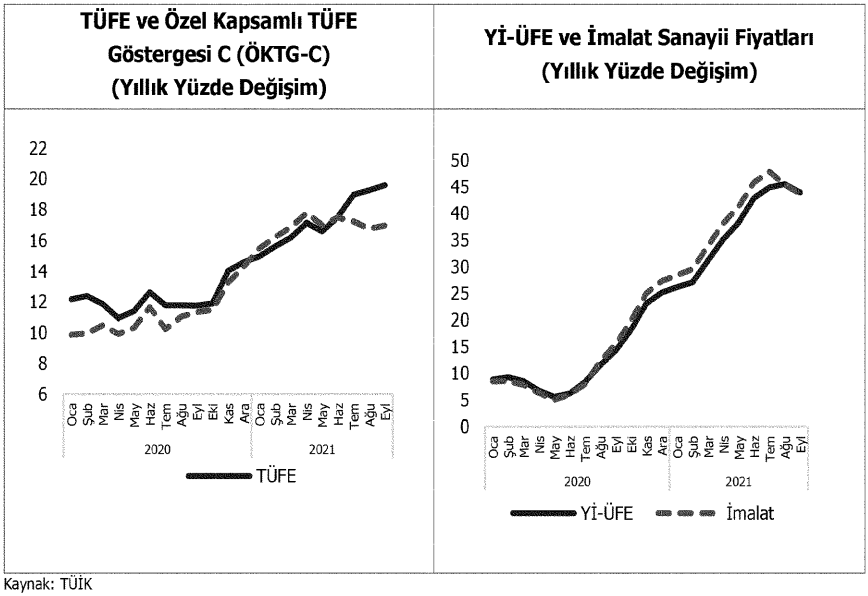
a) Mevcut Durum

2020 yılı sonunda yüzde 14,6 olarak gerçekleşen TÜFE yıllık artış hızının bir önceki yıla göre 2,8 puan artmasında; dayanıklı mal, gıda ve altın fiyatlarındaki artışlar belirleyici olmuştur. Öte yandan, bu dönemde yönetilen-yönlendirilen ürün fiyatlarındaki olumlu seyir ve petrol fiyatlarındaki düşüş TÜFE yıllık artış hızını sınırlamıştır.

2021 yılında ise; gıda, enerji ve dayanıksız mal fiyatlarındaki olumsuz seyir, salgının hizmet fiyatları üzerindeki artırıcı etkileri TÜFE yıllık artışını ivmelendirmiştir. Söz konusu gelişmeler neticesinde, Eylül ayında yıllık enflasyon 2020 yılı sonu seviyesine göre yaklaşık 5 puan artarak yüzde 19,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde, dayanıklı mal ve altın fiyatların seyri ise TÜFE yıllık artış hızını sınırlamıştır.

Döviz kurlarıyla emtia fiyatlarındaki artış ve küresel tedarik zincirindeki aksaklıklar nedeniyle Yİ-ÜFE artış hızı 2020 yılında yüzde 25,2 oranında gerçekleşmiştir. 2021 yılında ise başta emtia fiyatları olmak üzere mevcut maliyet artırıcı gelişmelerin görece kötüleşmesiyle Yİ-ÜFE Eylül 2021 itibarıyla yüzde 44 seviyesine yükselmiştir.

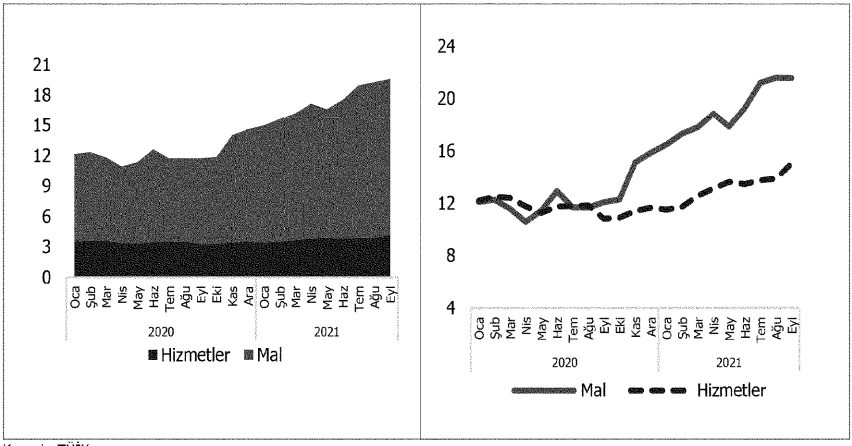
GRAFİK I: 3- Fiyat Gelişmeleri

Kaynak: TÜİK

2021 yılının ilk çeyreğinde TÜFE yıllık artış hızı gıda fiyatlarındaki olumlu görünüme rağmen dayanıksız mal ve enerji fiyatlarındaki artışla birlikte Mart ayı itibarıyla yüzde 16,2 olarak gerçekleşmiştir. Yılın ikinci çeyreğinde ise TÜFE yıllık artış hızı, altın fiyatlarındaki olumlu baz etkisine rağmen, gıda ve enerji fiyatlarındaki gelişmelere bağlı olarak artarak yüzde 17,5 olarak kaydedilmiştir. Yılın üçüncü çeyreğinde ise dayanıklı mal fiyatlarındaki düşüşe rağmen gıda fiyatlarındaki artışla birlikte TÜFE yıllık artış hızı Eylül ayı itibarıyla yüzde 19,6'ya yükselmiştir.

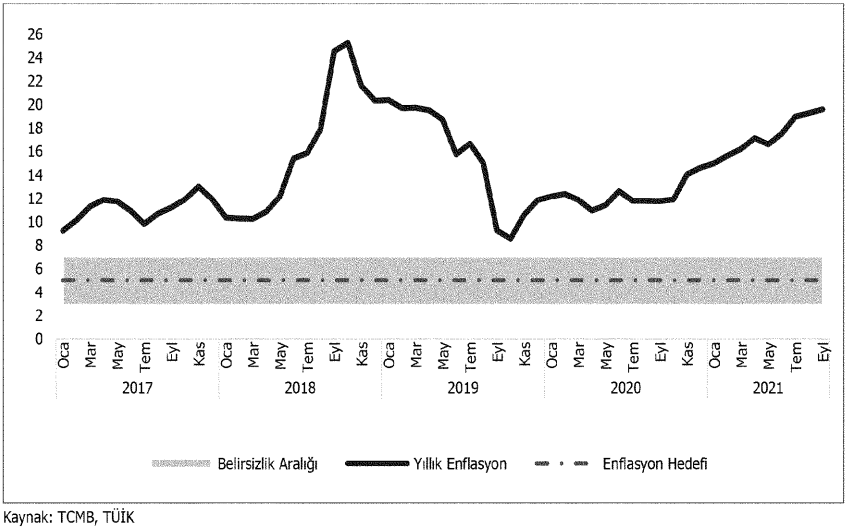
GRAFİK I: 4- Mal ve Hizmet Fiyatları (TÜFE'ye Katkı ve Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: TÜİK

2021 yılının ilk yarısında güçlü bir ivmeye sahip olan temel mal grubu fiyatları artışı, yılın üçüncü çeyreğinde özellikle dayanıklı mal fiyatlarındaki olumlu gelişmelere paralel olarak yavaşlamıştır. Hizmet fiyatlarında gözlenen katılık 2021 yılında da devam ederken, salgına yönelik tedbirlerin azaltılması ise ilgili dönemlerde grup fiyatları üzerinde artırıcı etkide bulunmuştur. Temel mal ve hizmet gruplarındaki gelişmelere paralel olarak özel kapsamlı TÜFE göstergelerinden ÖKTG-B ve ÖKTG-C endeksleri yıllık artış hızı Eylül 2021 itibarıyla sırasıyla yüzde 18,6 ve yüzde 17,0 olarak gerçekleşmiştir.

GRAFİK I: 5- Yıllık Enflasyon Oranı ve Enflasyon Hedefi

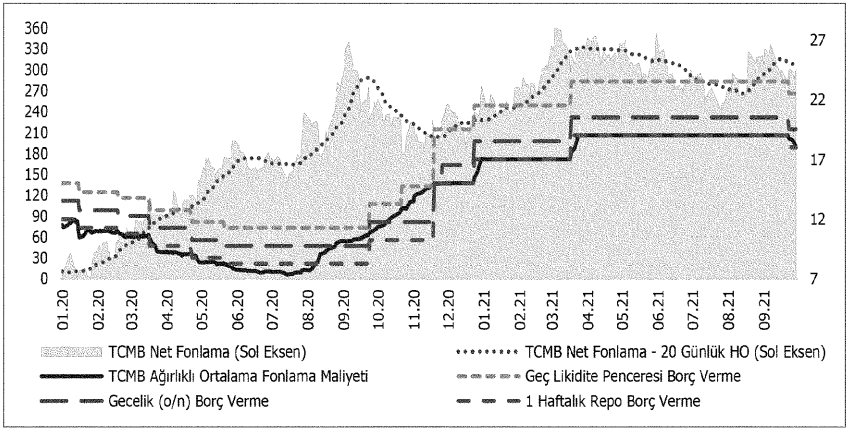

Kaynak: TCMB, TÜİK

TÜFE yıllık artış hızının; arz yönlü arızi unsurların ortadan kalkması ve olumluya dönecek baz etkisiyle birlikte 2021 yılı sonunda yüzde 16,2'ye gerileyeceği tahmin edilmektedir.

TCMB fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek temel amacı doğrultusunda enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde para politikası uygulamalarını sürdürmektedir.

2020 yılının ilk yarısında TÜFE yıllık artış hızındaki görece olumlu seyre paralel olarak enflasyonist beklentilerdeki iyileşme neticesinde TCMB, parasal sıkılaştırmasını sınırlamaya başlamıştır. Bu doğrultuda, Ocak-Mayıs döneminde toplamda 375 baz puan olacak şekilde faiz oranları kademeli bir şekilde azaltılmıştır.

GRAFİK I: 6- TCMB Net Fonlaması (Milyar TL) ve Faiz Oranları (Yüzde)

Kaynak: TCMB

TCMB, 2020 yılının üçüncü çeyreğinde ise döviz kurundaki gelişmelerin enflasyonist riskleri artırması nedeniyle parasal sıkılaştırmanın güçlendirilmesine karar vermiştir. Bu doğrultuda, Eylül-Aralık döneminde TCMB, politika faizinde toplamda 875 baz puanlık artışa gitmiştir.

2021 yılının ilk yarısında TCMB, Mart ayında 200 baz puanlık bir artışa gitmiştir. Yılın üçüncü çeyreğinde ise enflasyonun geçici arz yönlü unsurlardan kaynaklandığını belirten ve çekirdek göstergelerdeki olumlu görünüme işaret eden TCMB, Eylül ayında faiz oranında 100 baz puanlık indirim yapmıştır.

İhracat reeskont kredileri yoluyla TCMB döviz rezervlerine 2020 yılında 23,1 milyar ABD doları, 2021 yılının ilk dokuz ayında ise 13,9 milyar ABD doları katkı sağlanmıştır.

TCMB'nin brüt rezervi 2020 yılı sonunda 94,6 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Eylül 2021 itibarıyla TCMB'nin brüt rezervi 2020 yılı sonuna göre 27,4 milyar ABD doları artışla 122 milyar ABD doları seviyesindedir.

2021 yılı üçüncü çeyrek sonu itibarıyla para tabanı 2020 yıl sonuna göre yüzde 30,9 oranında artmıştır. Bununla birlikte, emisyon toplamı 32,1 milyar TL artış göstermiştir. Aynı dönemde TCMB dış varlıkları 27,8 milyar ABD doları artarken, toplam yükümlülükleri ise 13,2 milyar ABD doları artmıştır. Bu doğrultuda, TCMB'nin net dış varlık pozisyonunda 14,6 milyar ABD doları artış gerçekleşmiştir.

TABLO I: 22- TCMB Net Döviz Alımları

(Milyon ABD Doları)

Yıl	İhracat Reeskont Kredileri	Döviz Alım İhaleleri	Döviz Satım İhaleleri	Döviz Alım Müdahaleleri	Döviz Satım Müdahaleleri	Enerji İthalatçısı KİT'lere Döviz Satışı	Toplam Net Döviz Alımları
2002	25	795	-	16	12	-	824
2003	34	5 652	-	4 229	-	-	9 915
2004	27	4 104	-	1 283	9	-	5 405
2005	25	7 442	-	14 565	-	-	22 032
2006	4	4 296	1 000	5 441	2 105	-	6 636
2007	2	9 906	-	-	-	-	9 908
2008	5	7 584	100	-	-	-	7 489
2009	1 040	4 314	900	-	-	-	4 454
2010	1 104	14 865	-	-	-	-	15 969
2011	1 920	6 450	11 210	-	2 390	-	-5 230
2012	8 295	-	1 450	-	1 006	-	-5 839
2013	12 664	-	17 610	-	-	-	-4 949
2014	12 999	-	10 439	-	3 151	1 321	-1 912
2015	15 182	-	12 346	-	-	10 505	-7 669
2016	15 022	-	3 400	-	-	5 084	6 538
2017	12 491	-	-	-	-	7 851	4 640
2018	14 902	-	-	-	-	7 699	7 203
2019	22 693	-	-	-	-	6 456	16 237
2020	23 067	-	-	-	-	5 895	17 082
2021(1)	13 884	-	-	-	-	269	13 615

Kaynak: TCMB İstatistikleri, Piyasa Verileri, Aylık Döviz Alım Satım Tutarları
(1) 2021 yılı verileri ilk 9 ay itibarıyladır.

M1, M2 ve M3 para arzları, Eylül 2021 itibarıyla 2020 yılı sonuna göre sırasıyla yüzde 19,8, yüzde 19,7 ve yüzde 19,9 oranlarında artmıştır. M1 para arzındaki artışta, Türk Lirası cinsinden vadesiz mevduatlardaki artış etkili olmuştur. M2 para arzında kaydedilen artışta ise M1 para arzındaki ve Türk Lirası cinsi vadeli mevduatlardaki değerlenme belirleyici olmuştur.

TABLO I: 23- Parasal Büyüklükler ve TCMB Bilançosu Seçilmiş Kalemleri

	2020	2021		
	4.Ç	1.Ç	2.Ç	3.Ç
		Milyon TL		
Para Arzları				
M1	1 219 864	1 221 726	1 375 019	1 460 962
M2	3 325 045	3 457 726	3 778 156	3 979 899
M3	3 418 684	3 558 999	3 889 645	4 099 968
		Milyon TL		
Para Tabanı	381 971	393 191	464 524	500 133
Emisyon	188 369	186 709	215 367	220 481
Net Dış Varlıklar	114 298	99 680	196 803	277 717
Net Uluslararası Rezervler	100 484	101 546	181 101	263 467
Net İç Varlıklar	267 674	293 511	267 722	222 417
Hazine Borçları	89 361	79 431	80 411	81 482
Değerleme Hesabı	-67 945	-55 483	-70 224	-71 187
		Milyon ABD Doları		
Dış Varlıklar	95 288	88 478	99 646	123 058
Toplam Yükümlülükler	91 758	89 770	91 549	104 970
Yurt Dışı	5 686	6 866	6 823	13 118
Yurt İçi	86 071	82 904	84 726	91 851
Net Dış Varlık Pozisyonu	3 531	-1 293	8 097	18 088

Kaynak: TCMB
Not: Alt kalemlerin tamamı gösterilmediği için toplamlar tutmayabilir. Veriler ayın son Cuma günü itibarıyladır. Bilanço büyüklüklerine ait rakamlar Stand By Bilançosundan alınmıştır.

b) Hedefler

TÜFE yıllık artış oranının uygulanacak etkin para ve maliye politikalarıyla üretim ve verimlilik artışı kanalıyla düşürülerek 2022 yılsonunda yüzde 9,8'e indirilmesi hedeflenmektedir.

2.5. MALİ PİYASALAR

a) Mevcut Durum

Finans sektörünün toplam aktif büyüklüğü, 2021 yılı Haziran ayında 7,9 trilyon TL olarak gerçekleşmiş olup aktiflerin GSYH'ya oranı yüzde 133 olmuştur. 2020 yılı sonuna göre bankalar, banka dışı kredi kuruluşları ile sigorta ve emeklilik şirketlerinin aktif büyüklüklerinin GSYH'ya oranları milli gelirdeki yüksek artışın da etkisiyle azalmıştır. Banka dışı kredi kuruluşları ile sigorta ve emeklilik şirketlerinin sektör payları değişmezken bankaların sektör payı biraz gerilemiştir. Bu dönemde portföy yönetim şirketleri, hem portföy büyüklüğünün GSYH'ya oranını hem de sektör payını artırmıştır.

TABLO I: 24- Finansal Sektör Kuruluşlarına Dair Bazı Göstergeler

	Aktif Büyüklük Milyar TL			Aktif Büyüklük Milyar ABD Doları			Sektör Payı Yüzde			GSYH'ya Oran Yüzde			Kuruluş Sayısı Adet		
	2019	2020	2021-6	2019	2020	2021-6	2019	2020	2021-6	2019	2020	2021-6	2019	2020	2021-6
Bankalar	**4 490,8**	**6 106,4**	**6 730,3**	**756,0**	**823,0**	**775,4**	**85,4**	**86,2**	**85,7**	**104,0**	**121,0**	**113,9**	**53**	**54**	**54**
Mevduat Bankaları	3 904,0	5 281,5	5 769,9	657,2	711,8	664,7	74,2	74,6	73,4	90,4	104,6	97,7	34	34	34
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	302,3	387,8	456,1	50,9	52,3	52,5	5,8	5,5	5,8	7,0	7,7	7,7	13	14	14
Katılım Bankaları	284,5	437,1	504,3	47,9	58,9	58,1	5,4	6,2	6,4	6,6	8,7	8,5	6	6	6
Banka Dışı Kredi Kuruluşları	**122,8**	**154,4**	**174,7**	**20,7**	**20,8**	**20,1**	**2,3**	**2,2**	**2,2**	**2,8**	**3,1**	**3,0**	**94**	**92**	**92**
Finansal Kiralama Şirketleri	58,2	70,3	79,8	9,8	9,5	9,2	1,1	1,0	1,0	1,3	1,4	1,4	23	22	22
Faktoring Şirketleri	37,0	48,0	51,6	6,2	6,5	5,9	0,7	0,7	0,7	0,9	1,0	0,9	56	55	55
Finansman Şirketleri	27,6	36,0	43,3	4,6	4,9	5,0	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7	15	15	15
Sigorta ve Emeklilik Şirketleri	**236,6**	**307,8**	**335,5**	**39,8**	**41,5**	**38,7**	**4,5**	**4,3**	**4,3**	**5,5**	**6,1**	**5,7**	**63**	**63**	**65**
Hayat Dışı	77,2	95,5	105,2	13,0	12,9	12,1	1,5	1,3	1,3	1,8	1,9	1,8	38	39	41
Hayat/Emeklilik	154,5	205,5	221,9	26,0	27,7	25,6	2,9	2,9	2,8	3,6	4,1	3,8	22	21	21
Reasürans	4,9	6,8	8,4	0,8	0,9	1,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	3	3	3
Yatırım Ortaklıkları	**91,6**	**102,4**	**120,4**	**15,4**	**13,8**	**13,9**	**1,7**	**1,4**	**1,5**	**2,1**	**2,0**	**2,0**	**49**	**48**	**50**
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları	86,2	94,9	112,7	14,5	12,8	13,0	1,6	1,3	1,4	2,0	1,9	1,9	33	33	35
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları	0,6	0,6	0,6	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	9	9	9
Girişim Sermayesi Yatırım Ort.	4,8	6,9	7,1	0,8	0,9	0,8	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	7	6	6
Portföy Yönetim Şirketleri (1)	**284,1**	**364,6**	**445,6**	**47,8**	**49,1**	**51,3**	**5,4**	**5,1**	**5,7**	**6,6**	**7,2**	**7,5**	**51**	**49**	**54**
Aracı Kurumlar	**27,2**	**41,3**	**46,3**	**4,6**	**5,6**	**5,3**	**0,5**	**0,6**	**0,6**	**0,6**	**0,8**	**0,8**	**74**	**72**	**72**
Varlık Yönetim Şirketleri	**4,9**	**4,9**	**4,9**	**0,8**	**0,7**	**0,6**	**0,1**	**0,1**	**0,1**	**0,1**	**0,1**	**0,1**	**20**	**18**	**19**
TOPLAM	**5 258,0**	**7 081,9**	**7 857,7**	**885,2**	**954,5**	**905,2**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**121,8**	**140,3**	**133,0**	**404**	**396**	**406**

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, TCMB, TÜİK, SPK, BDDK, SEDDK

(1) Portföy yönetim şirketlerinin portföy büyüklüğünü ifade etmektedir.

Finansal İstikrar Kapsamında Hanehalkı ve Finans Dışı Kesim Borçluluğu

Türkiye'nin hanehalkı ve finans dışı kesim borçluluğu hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında düşük seyrini sürdürmektedir. Finansal istikrarın sürdürülebilirliğini olumlu yönde etkileyen bu seyirde, hanehalkının yabancı para cinsinden borçlanamaması, tüketici kredilerinde uygulanan makro-ihtiyati tedbirler ve finans dışı kesimin yabancı para cinsinden borçlanmasına yönelik kısıtlamalar destekleyici rol oynamaktadır.

TABLO I: 25- Hanehalkı Finansal Varlık ve Yükümlülükleri

(Milyar TL)

			Haziran	
	2019	2020	2020	2021
Mevduat	**1 446,4**	**1 917,7**	**1 678,4**	**2 223,0**
Tasarruf Mevduatı	730,5	809,1	845,8	996,9
Döviz Tevdiatı	639,9	844,7	681,0	950,2
Kıymetli Maden Deposu	76,1	263,9	151,6	276,0
Tahvil ve Bonolar	**28,7**	**29,0**	**36,4**	**24,2**
Kamu	3,8	13,6	10,9	9,3
Özel Sektör	24,9	15,4	25,5	14,9
Yatırım Fonları	**217,8**	**264,6**	**258,6**	**309,6**
Menkul Kıymet	90,4	93,1	112,4	130,3
Emeklilik (1)	127,3	169,7	148,2	185,8
Hisse Senedi	**92,2**	**210,3**	**135,5**	**218,4**
Diğer Menkul Kıymetler (2)	**2,4**	**4,4**	**2,4**	**8,1**
TOPLAM VARLIKLAR	**1 787,5**	**2 426,0**	**2 111,3**	**2 783,4**
Banka Kredileri	**604,1**	**837,7**	**717,5**	**892,8**
Konut Kredileri	200,4	279,2	235,0	278,2
Taşıt Kredileri	7,3	11,9	8,6	15,0
İhtiyaç Kredileri	272,2	396,4	353,0	427,1
Kredi Kartları	124,2	150,1	120,9	172,4
Finansman Şirketi Kredileri	**11,6**	**14,8**	**10,7**	**16,7**
Konut Kredileri	0,3	0,2	0,2	0,0
Taşıt Kredileri	7,2	10,8	6,8	13,2
İhtiyaç Kredileri	4,1	3,8	3,7	3,5
Finansal Kiralama Şirketi Kredileri (3)	**0,2**	**0,2**	**0,2**	**0,2**
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER	**615,9**	**852,7**	**728,4**	**909,7**
Varlıklar/GSYH (Yüzde)	**41,4**	**48,1**	**47,2**	**47,1**
Yükümlülükler/GSYH (Yüzde)	**14,3**	**16,9**	**16,3**	**15,4**
Varlıklar/Yükümlülükler (Yüzde)	**290,2**	**284,5**	**289,8**	**306,0**

Kaynak: BDDK, TÜİK, MKK, TBB Risk Merkezi, Emeklilik Gözetim Merkezi, SBB Hesaplamaları

(1) Katılımcıların fon tutarı ile devlet katkısı tutarı toplamını ifade etmektedir. Otomatik katılım sistemi verileri de dâhil edilmiştir.

(2) Varlığa dayalı menkul kıymetler, varlık teminatlı menkul kıymetler ve kira sertifikalarını içermektedir.

(3) Finansal kiralama şirketlerince kullandırılan konut kredilerini ihtiva etmektedir.

Haziran 2021 itibarıyla hanehalkı finansal borcu, önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 24,9 oranında artarak 909,7 milyar TL'ye yükselmiştir. Bu artışta miktarsal olarak en önemli etken hanehalkı finansal yükümlülükleri arasında yüzde 98,1 ile en büyük kalemi oluşturan banka kredisi stoku olmuştur. Haziran 2021 itibarıyla bir önceki yılın aynı

dönemine göre bankaların kullandırdığı kredi stoku yüzde 24,4, finansman şirketlerinin kullandırdığı kredi stoku yüzde 56,4 oranında artarken finansal kiralama şirketi kredi stoku yüzde 27,1 oranında azalmıştır.

Banka kredisi stokunun alt kalemlerine bakıldığında Haziran 2021 itibarıyla önceki yılın aynı dönemine göre taşıt kredisi stoku yüzde 74,5, kredi kartı stoku yüzde 42,7, ihtiyaç kredisi stoku yüzde 21 ve konut kredisi stoku yüzde 18,4 oranında artmıştır. Banka kredisi stoku içinde Haziran 2021 itibarıyla ihtiyaç kredileri yüzde 47,8, konut kredileri yüzde 31,2, kredi kartları yüzde 19,3 ve taşıt kredileri ise yüzde 1,7 ağırlığa sahiptir.

Haziran 2021 itibarıyla hanehalkı finansal varlıkları yıllık yüzde 31,8 oranında artarak 2,8 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Hanehalkı varlıklarının en büyük kısmını oluşturan mevduat söz konusu dönemde yüzde 32,5 artarken hanehalkının tahvil ve bono stoku yüzde 33,5 oranında azalmıştır. Borsa İstanbul'da devam eden yerli yatırımcı ilgisiyle hanehalkının hisse senedi stoku yüzde 61,1 oranında artmıştır. Bu dönemde hanehalkının sahip olduğu yatırım fonları yüzde 19,7 oranında yükselmiştir. Hanehalkı mevduatı içinde tasarruf mevduatı yüzde 17,9, döviz mevduatının TL değeri yüzde 39,5 ve kıymetli maden depo hesaplarının TL değeri yüzde 82 oranında artmıştır.

Hanehalkı finansal varlıklarındaki artışın finansal yükümlülüklerindeki artışın üzerinde olması nedeniyle Haziran 2021 itibarıyla hanehalkı finansal varlıklarının finansal yükümlülüklere oranı bir önceki yıla göre 16,1 puan artarak yüzde 306'ya yükselmiştir. Diğer taraftan, hanehalkı finansal yükümlülüklerinin GSYH'ya oranı 0,9 puan düşerek yüzde 15,4'e, finansal varlıklarının GSYH'ya oranı 0,1 puan düşerek yüzde 47,1'e gerilemiştir.

Temmuz 2021 itibarıyla finansal kesim dışındaki firmaların net döviz açığı, bir önceki yılın aynı dönemine göre varlıklarındaki yüzde 9,9 ve yükümlülüklerindeki yüzde 4,2 oranındaki artış sonucunda 2,3 milyar ABD doları azalarak 126,7 milyar ABD dolarına gerilemiştir. 99 milyar ABD dolarıyla varlıklardaki en büyük kalem olan mevduattaki yıllık artış yüzde 4,5 olmuştur. Aynı dönemde ihracat alacaklarındaki yüzde 35,1 oranındaki artış, varlıklardaki yükselişin temel kaynağı olmuştur. Dövize endeksli krediler 1,3 milyar ABD doları gerçekleşirken ithalat borçları ise 28,5 milyar ABD doları olmuştur. Temmuz 2021 itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre yurt dışından sağlanan krediler yüzde 5 oranında artarak 104,1 milyar ABD doları olurken yurt içinden sağlanan krediler ise yüzde 2,2 oranında düşüşle 144,4 milyar ABD doları olmuştur. Böylece yükümlülükler kaleminde en önemli yere sahip olan nakdi krediler yüzde 0,7 artışla 248,4 milyar ABD doları olmuştur.

Finansal kesim dışındaki firmaların kısa vadeli net döviz pozisyonu fazla vermeyi sürdürmüştür. 2021 yılı Temmuz ayında kısa vadeli net döviz pozisyonu fazlası 57,6 milyar ABD doları olmuştur. Bu dönemde kısa vadeli net döviz pozisyonu fazlasında bir önceki yılın aynı dönemine göre 2,7 milyar ABD doları tutarındaki artışta, firmaların kısa vadeli varlıklarının kısa vadeli yükümlülüklerinden daha fazla artması etkili olmuştur. Kısa vadeli varlıklar yıllık 12 milyar ABD doları, kısa vadeli yükümlülükler ise 9,3 milyar ABD doları artmıştır.

TABLO I: 26- Finansal Kesim Dışındaki Firmaların Döviz Varlık ve Yükümlülükleri

(Milyar ABD Doları)

			Temmuz	
	2019	2020	2020	2021
Varlıklar	**131,3**	**147,5**	**136,7**	**150,2**
Mevduat	84,3	98,4	94,8	99,0
Menkul Kıymetler	0,4	1,6	1,3	1,1
İhracat Alacakları	28,1	29,8	22,6	30,5
Yurt Dışına Doğrudan Sermaye Yatırımları	18,4	17,7	18,1	19,5
Yükümlülükler	**275,3**	**270,3**	**265,8**	**277,0**
Nakdi Krediler	252,4	245,8	246,7	248,4
Yurt İçinden Sağlanan Krediler	153,3	146,0	147,6	144,4
Döviz Kredileri (Bilgi İçin)	142,2	137,5	138,3	137,1
Dövize Endeksli Krediler (Bilgi İçin)	3,5	1,8	2,3	1,3
Yurt Dışından Sağlanan Krediler	99,2	99,9	99,1	104,1
İthalat Borçları	22,8	24,5	19,1	28,5
Net Döviz Pozisyonu	**-144,0**	**-122,8**	**-129,0**	**-126,7**
Kısa Vadeli Varlıklar (1)	112,9	129,8	118,7	130,7
Kısa Vadeli Yükümlülükler (2)	71,1	66,6	63,8	73,1
Kısa Vadeli Net Döviz Pozisyonu	**41,7**	**63,2**	**54,9**	**57,6**

Kaynak: TCMB

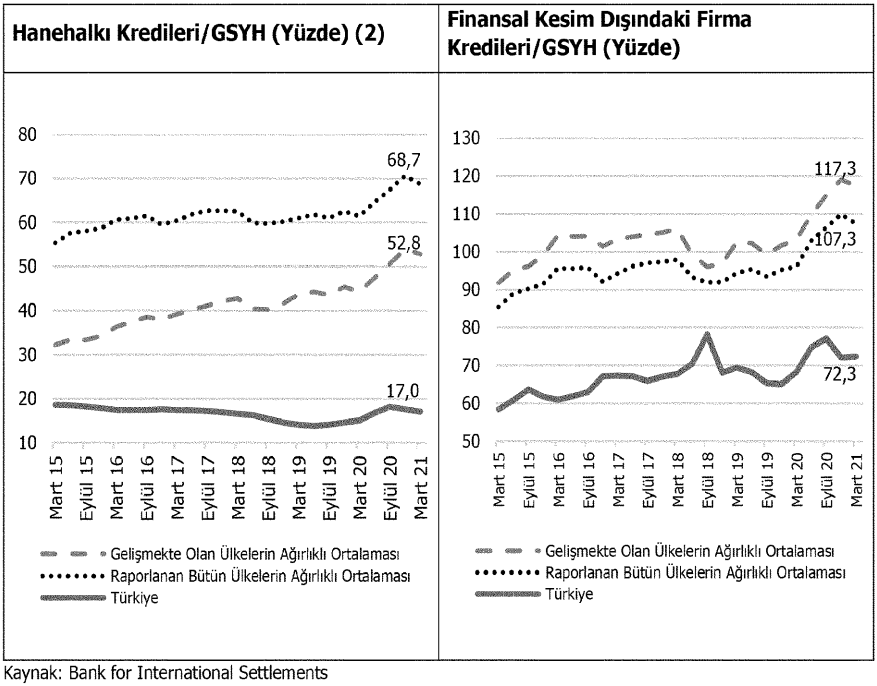
(1) Kısa Vadeli Varlıklar=Mevduat+Menkul Kıymetler+İhracat Alacakları

(2) Kısa Vadeli Yükümlülükler=Yurt İçi Bankalar, Faktoring Şirketleri ve Finansman Şirketlerinden Sağlanan Kısa Vadeli Döviz Kredileri ile Dövize Endeksli Krediler+Yurt Dışından Sağlanan Kısa Vadeli Krediler ile Vadeye Kalan Süresi 1 Yıldan Az Olan Uzun Vadeli Krediler+Kısa Vadeli İthalat Borçları ile Vadeye Kalan Süresi 1 Yıldan Az Olan Uzun Vadeli İthalat Borçları

Türkiye'nin hanehalkı borçluluğu ve finansal kesim dışındaki firma kredilerinin GSYH'ya oranı diğer ülke gruplarıyla karşılaştırıldığında her iki gösterge bakımından da oldukça düşük bir risklilik seviyesine sahip olduğu görülmektedir. Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements) veri tabanına göre, 2021 yılı ilk çeyreği itibarıyla Türkiye'nin hanehalkı kredilerinin GSYH'ya oranı yüzde 17 ile hem gelişmekte olan ülkelerin hem de raporlanan ülke ortalamalarının oldukça altındadır. Aynı dönemde raporlanan tüm ülkelerin ağırlıklı ortalaması yüzde 68,7 iken gelişmekte olan ülke ağırlıklı ortalaması yüzde 52,8'dir.

Diğer ülke gruplarıyla karşılaştırıldığında, finansal kesim dışındaki firma kredilerinin GSYH'ya oranında da Türkiye 2021 yılı ilk çeyreği itibarıyla yüzde 72,3 oranıyla düşük riskliliğe sahiptir. Aynı dönemde raporlanan tüm ülkelerin ağırlıklı ortalaması yüzde 107,3 iken gelişmekte olan ülke ağırlıklı ortalaması yüzde 117,3'tür.

GRAFİK I: 7- Hanehalkı Kredilerinin ve Finansal Kesim Dışındaki Firma Kredilerinin GSYH'ya Oranı (1)

Kaynak: Bank for International Settlements

(1) Raporlanan ülke sayısı 43'tür.

(2) Hanehalkı kredileri kapsamında hanehalkına hizmet eden kâr amacı gütmeyen kuruluş kredileri de yer almaktadır.

Bankacılık

Ağustos 2021'de bankacılık sektöründe 34'ü mevduat, 15'i kalkınma ve yatırım, 6'sı ise katılım bankası olmak üzere toplam 55 banka faaliyet göstermektedir. Ağustos 2021 itibarıyla bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğü TL bazında yıllık yüzde 16,3 artarak 6,8 trilyon TL; ABD doları bazında ise yüzde 2,6 artarak 819 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

TABLO I: 27- Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri

			Ağustos	
	2019	2020	2020	2021
Temel Büyüklükler				
Aktif Büyüklüğü (Milyar TL)	4 491	6 106	5 846	6 800
Aktif Büyüklüğü (Milyar ABD Doları)	756	823	798	819
Canlı Krediler (Milyar TL)	2 656	3 576	3 482	3 910
Mevduat (Milyar TL)	2 567	3 455	3 318	3 912
Dönem Net Kârı (Milyon TL) (1)	49 043	58 503	42 949	48 457
Banka Sayısı (Adet)	53	54	54	55
Şube Sayısı (Adet)	11 372	11 188	11 298	11 156
Personel Sayısı (Bin kişi)	205	203	203	202
Performans (Yüzde)				
Dönem Net Kârı / Ortalama Aktifler (1)	1,2	1,1	0,8	0,7
Dönem Net Kârı / Ortalama Özkaynaklar (1)	11,5	11,4	8,5	8,1
Mevduat / Toplam Pasifler	57,2	56,6	56,8	57,5
İhraç Edilen Menkul Değerler / Toplam Pasifler	4,3	3,7	3,9	3,4
Canlı Krediler / Toplam Aktifler	59,1	58,6	59,6	57,5
Menkul Değerler / Toplam Aktifler	14,7	16,7	17,6	16,9
Riskler (Yüzde)				
Sermaye Yeterlilik Rasyosu	18,4	18,7	19,3	17,3
Yabancı Para Net Genel Pozisyonu / Yasal Özkaynak	-0,1	4,4	-0,5	6,9
Tahsili Gecikmiş Alacak Oranı	5,4	4,1	4,2	3,7
Özel Karşılık Oranı	64,9	74,8	72,9	78,0
Kredi / Mevduat Oranı	103,5	103,5	105,0	100,0
Likidite Yeterlilik Oranı	147,7	148,2	150,7	151,7

Kaynak: BDDK, SBB Hesaplamaları
(1) Yıl içindeki birikimli değerleri göstermektedir.

Ağustos 2021 itibarıyla sahipliğe göre banka gruplarının sektör payları bir önceki yılın aynı ayına göre fazla değişmemiş olup yerli özel bankalar sektör aktiflerinin yüzde 30,1'ini, yabancı bankalar yüzde 25,3'ünü, kamu bankaları ise yüzde 44,5'ini temsil etmektedir. Fonksiyonel gruplar bazında ise katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının payı artarken mevduat bankalarının payında azalış görülmektedir. Buna göre, mevduat bankaları sektör aktiflerinin yüzde 85,9'unu, katılım bankaları yüzde 7,5'ini, kalkınma ve yatırım bankaları ise yüzde 6,6'sını temsil etmektedir.

2020 yılında pandemi nedeniyle hanehalkının ve nakit akışı bozulan firmaların desteklenmesi amacıyla alınan tedbirlerle ivmelenen krediler, 2020 yılının son çeyreğinden itibaren söz konusu tedbirlerin kademeli olarak sonlandırılması ve sıkı para politikası duruşuna geçilmesiyle birlikte yavaşlamaya başlamıştır. Bununla birlikte, bireysel taşıt ve ihtiyaç kredilerindeki yıllık değişimin azalmasına karşılık halen güçlü seyretmesi ve pandemi kısıtlamalarının kalkmasının bireysel kredi talebini canlı tutması nedeniyle BDDK bu kredilere yönelik makroihtiyati tedbirler[1] almıştır. Bu gelişmeler neticesinde, Ağustos 2021 itibarıyla

[1] Temmuz 2021'de bireysel kredi kartları ve ihtiyaç kredilerinin risk ağırlıkları artırılmış, bazı mal ve hizmet gruplarına yönelik tüketici kredilerinin vade sınırları azaltılmış, taşıt kredi değer oranlarında değişiklik yapılmıştır. Eylül 2021'de 50 bin TL üstü ihtiyaç kredilerinin vade sınırı azaltılmıştır.

kur etkisinden arındırılmış ticari kredilerin yıllık artışı yüzde 4,2'ye, tüketici kredilerinin yıllık artışı yüzde 10,3'e gerilemiştir.

Ağustos 2020'de yüzde 4,2 olan sektörün tahsili gecikmiş alacak (TGA) oranı Ağustos 2021 itibarıyla yüzde 3,7'ye kadar gerilemiştir. Pandemi döneminde, kredilerin TGA olarak sınıflandırılma süresini uzatan düzenleme, kredi yapılandırmaları ve taksit ertelemeleri TGA bakiyesine geçişleri yavaşlatmış; kredi hacmindeki ve kur düzeylerindeki artış da TGA oranının gerilemesini sağlamıştır. BDDK, 16 Eylül 2021 tarihinde kredilerin sınıflandırılmasında esneklik sağlayan düzenlemenin Eylül 2021 sonu itibarıyla sonlandırılacağını duyurmuş, ancak kredilerin ilgili sınıflara aşamalı olarak alınmasını sağlayacak ek bir düzenleme de yapmıştır. Böylece Eylül ayından itibaren TGA oranında kademeli bir artış görülebileceği ancak aktif kalitesini artırmaya yönelik düzenlemelerin[2] yanı sıra yüksek karşılık oranları ve güçlü sermaye yapısı sayesinde sektörün bu riskleri yönetebilecek düzeyde olduğu değerlendirilmektedir.

Bankaların temel fon kaynağı olan mevduatın toplam kaynaklar içindeki payı Ağustos 2021 itibarıyla bir önceki yılın aynı ayına göre bir miktar gerileyerek yüzde 57,5 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, bankaların 2018 yılından bu yana net ödeyici konuma geçmesiyle birlikte çoğunluğu yurt dışından sağlanan krediler ve ihraç edilen menkul kıymetlerin payı da gerilemeye devam etmiştir.

Bankacılık sektörünün uzun vadeli likidite pozisyonuna ilişkin temel göstergelerden biri olan kredi/mevduat oranı, kredi büyümesinden daha güçlü seyreden mevduat artışı nedeniyle 2018 yılının ikinci yarısından bu yana azalmaktadır. Söz konusu oran Ağustos 2021 itibarıyla tüm sektör için yüzde 100, mevduat toplama yetkisi olmayan kalkınma ve yatırım bankaları dışarıda bırakıldığında ise yüzde 92,2 olarak gerçekleşmiştir.

Sermaye yeterlilik rasyosu (SYR) Ağustos 2021 itibarıyla yüzde 17,3 ile hedef oran olan yüzde 12'nin oldukça üzerindedir. SYR, BDDK'nın pandemi döneminde devreye soktuğu kredi riski hesaplamasındaki sabit kur düzenlemesinin ve kamu bankalarının sermayelerinin güçlendirilmesinin etkisiyle 2020 yılında yüzde 19 seviyesinin üzerine çıkmıştır. Yılsonunda sabit kur kullanımı, hesaplama tarihinden önceki son 252 iş gününe ait TCMB döviz alış kurlarının basit aritmetik ortalaması olarak değiştirilmiş, bu da SYR'de kademeli olarak gerilemeye neden olmuştur. BDDK, 16 Eylül 2021 tarihinde SYR'ye ilişkin bu esnekliğin yeni bir karar alınıncaya kadar uzatıldığını duyurmuştur.

Sermaye Piyasası

Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin piyasa kapitalizasyonu 2020 yılı sonunda 1.783 milyar TL iken, 2021 yılı Eylül ayında 1 trilyon 685 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı sonunda yüzde 35,3 seviyesinde bulunan piyasa kapitalizasyonunun GSYH'ya oranı ise Haziran 2021 itibarıyla yüzde 27,2'ye gerilemiştir. 2021 yılı Eylül ayında Borsa İstanbul'daki yabancı yatırımcı payı yüzde 42,4 düzeyinde gerçekleşmiş olup bu dönem itibarıyla 431 şirketin payları Borsa İstanbul'da işlem görmektedir.

---

[2] Bu düzenlemeler Temmuz 2021'de biten finansal yeniden yapılandırma düzenlemesinin 2 yıl uzatılması, zarar niteliğindeki kredilerin kayıttan düşülmesine yönelik BDDK düzenlemesi ve Ekonomik Reform Programı kapsamındaki tedbirleri kapsamaktadır.

TABLO I: 28- Sermaye Piyasalarına İlişkin Göstergeler

	2018	2019	2020	2021-6	2021-9
Sermaye Piyasası Kanunu Kapsamındaki Şirketler (Adet)	487	513	508	529	547
Borsa İstanbul Şirketleri (Adet)	402	402	394	414	431
Borsa Dışı Şirketler (Adet)	85	111	114	115	116
Piyasa Değeri (Halka Açık Kısım, Milyon TL)	311 711	447 227	736 446	660 778	677 398
Yabancı Payı (Halka Açık Kısım, Yüzde)	65,0	60,9	49	42,6	42,4
Piyasa Kapitalizasyonu (Milyon TL)	794 823	1 108 773	1 782 648	1 607 478	1 684 730
Piyasa Kapitalizasyonu/GSYH (Yüzde)	21,1	25,7	35,3	27,2	
Yatırım Kuruluşları (Adet)	122	118	117	117	116
Aracı Kurumlar (Adet)	78	74	72	72	71
Bankalar (Adet)	44	44	45	45	45
Menkul Kıymet Yatırım Fonları (Adet)	489	560	681	750	745
Toplam Değeri (Milyon TL)	48 238	113 777	128 483	176 338	198 488
Bireysel Emeklilik Fonları (Adet)	408	411	404	399	400
Toplam Değeri (Milyon TL)	93 139	127 694	170 514	183 610	191 145
Yabancı Yatırım Fonları (Adet)	10	10	9	9	
Portföy Değeri (Milyon TL)	10	13	14	18	
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları (Adet)	9	9	9	9	
Net Aktif Değer (Milyon TL)	480	574	610	631	
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (Adet)	33	33	33	35	
Aktif Toplamı (Milyon TL)	79 415	86 228	94 882	112 711	
Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları (Adet)	7	7	6	6	
Portföy Yönetim Şirketleri (Adet)	54	51	49	54	53
Yönettikleri Portföy Büyüklüğü (Milyon TL)	173 057	284 079	364 599	445 637	482 400
Bağımsız Denetim Şirketleri (Adet)	104	104	104	105	105
Gayrimenkul Değerleme Şirketleri (Adet)	134	137	139	143	144
Derecelendirme Kuruluşları (Adet)	8	9	9	9	8
Hisse Senedi Hariç Özel Sektör Menkul Kıymetleri (Milyon TL)	61 245	76 915	86 423	92 272	

Kaynak: SPK, TÜİK, MKK, Takasbank, KAP

Kurumsal yatırımcılar sektöründe ise menkul kıymet yatırım fonlarının toplam değeri 2020 yılı sonuna göre yüzde 54,5 artışla Eylül 2021 itibarıyla 198,5 milyar TL'ye ulaşmıştır. Portföy yönetim şirketlerinin yönettikleri portföy büyüklüğü ise aynı dönemde yüzde 32,3 artarak 482,4 milyar TL olmuştur. Gayrimenkul yatırım ortaklıklarının aktif toplamı 2021 yılı Haziran ayında 2020 yılı sonuna göre yüzde 18,8 oranında artmış ve 112,7 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Hisse senedi hariç özel sektör menkul kıymet stoku geçtiğimiz yıllardaki yükseliş eğilimini sürdürmüş ve 2021 yılının Haziran ayında, 2020 yılı sonuna göre yüzde 6,8 artarak 92,3 milyar TL seviyesine yükselmiştir. Bu stokun yüzde 62,8'i banka bonosu, yüzde 30'u özel sektör tahvili, kalan yüzde 7,2'si ise varant ve varlığa dayalı menkul kıymetlerden oluşmaktadır. Haziran 2021 itibarıyla 2020 yılı sonuna göre banka bonosunun payı 0,9 puan azalırken özel sektör tahvilinin payı 3,1 puan artmıştır.

TABLO I: 29- Sermaye Piyasası Hacmi

(Milyon TL)

			Eylül	
	2019	2020	2020	2021
Borçlanma Araçları Piyasası				
Kesin Alım-Satım Pazarı İşlem Hacmi	451 500	421 240	340 257	216 167
Repo-Ters Repo Pazarı İşlem Hacmi	14 115 957	18 958 728	13 226 827	10 216 244
Pay Piyasası				
İşlem Hacmi	2 130 111	6 594 271	4 125 884	5 050 983
Birincil Halka Arz Hasılat Toplamı (1)	264	1 157	102	16 262
Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası				
Altın TL İşlem Hacmi	7 244	116 833	72 644	20 217
Altın Dolar İşlem Hacmi (Milyon ABD doları)	11 278	25 550	17 582	12 279
Altın Avro İşlem Hacmi (Milyon Avro)	232	340	228	180
Altın İşlem Hacmi (Ton)	281	731	503	260
Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası				
Vadeli İşlem Pazarı İşlem Hacmi	1 435 303	2 868 176	1 900 442	2 612 744
Opsiyon Pazarı İşlem Hacmi	22 032	14 889	11 079	13 977

Kaynak: Borsa İstanbul

(1) Halka arz tarihi olarak borsada işlem görme tarihi esas alınmaktadır.

Borçlanma araçları piyasası toplam işlem hacminde 2021 yılının ilk dokuz ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre düşüş görülmüştür. Kesin alım-satım pazarı işlem hacmi yüzde 36,5 azalırken, borçlanma araçları piyasası işlem hacminin önemli bir bölümünü oluşturan repo-ters repo pazarı işlem hacmi yüzde 22,8 oranında daralmıştır. Aynı dönemde pay piyasası işlem hacmi ise yüzde 22,4 oranında artış kaydetmiştir.

Sermaye piyasasının derinliğini artıran birincil halka arzlarda 2021'in ilk dokuz ayında 38 halka arz işlemi olmuş ve 16,3 milyar TL'lik bir fon elde edilmiştir. Birincil halka arz sayısı itibarıyla tarihin en yüksek seviyesine ulaşılırken bu gelişmede 17/11/2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7256 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeyle 17/11/2020 tarihinden sonra payları, Borsa İstanbul Pay Piyasasında ilk defa işlem görmek üzere en az yüzde 20 oranında halka arz edilen şirketlere kurumlar vergisi oranının iki puan indirimli uygulanması önemli etki yaratmıştır.

Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasasında, 2021 yılının ilk dokuz ayında altın TL işlem hacmi bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 72,2, altın dolar işlem hacmi ise yüzde 30,2 oranında azalmıştır. Eylül 2021 itibarıyla altın TL işlem hacmi 20,2 milyar TL, altın dolar işlem hacmi 12,3 milyar ABD doları; ton bazında altının toplam işlem hacmi ise 260 ton olarak gerçekleşmiştir.

2020 yılı Eylül ayında 1 trilyon 900 milyar TL olan Borsa İstanbul Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası Vadeli İşlem Pazarı işlem hacmi Eylül 2021 itibarıyla 2 trilyon 613 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Sigortacılık ve Özel Emeklilik

Türkiye'de sigortacılık ve bireysel emeklilik sektörlerinde Haziran 2021 itibarıyla toplamda 65 şirket bulunmakta ve bu şirketlerden 41'i hayat dışı, 21'i hayat ve emeklilik ve 3'ü de reasürans alanında faaliyet göstermektedir.

Sigortacılık sektöründe 2020 yılında toplam prim üretimi, 2019 yılına göre yüzde 20 oranında artarak 82,6 milyar TL olmuştur. Direkt prim üretimi, bir önceki yıla göre yüzde 19,5 oranında artarak 75,8 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiş, 6,8 milyar TL tutarında da reasürans yoluyla prim üretilmiştir. Sigorta şirketleri tarafından sigortalılara verilen teminat tutarı, 2020 yılında yüzde 6,2 artışla 137,2 trilyon TL'ye yükselerek GSYH'nın 27 katı olarak gerçekleşmiştir.

Sigortacılık sektöründe uluslararası sermayenin payı 2018 yılı öncesinde yüzde 70'lerin üzerinde seyrederken, son yıllarda uluslararası sermayeli şirket sayılarındaki azalma sonucunda 2020 yılında toplam ödenmiş sermaye açısından yabancı sermayenin payı yüzde

54,5 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde uluslararası sermayenin toplam prim üretimindeki payı ise yüzde 50,4 olmuştur. Haziran 2021 itibarıyla sektörde faaliyet gösteren 65 şirketin 37'sinde yabancı ortakların payı yüzde 50'nin üzerinde bulunmakta olup uluslararası sermayeye sahip şirket sayısı 41'dir.

TABLO I: 30- Sigortacılık Sektörüne Ait Bazı Büyüklükler

			Haziran	
	2019	**2020**	**2020**	**2021**
Aktif Toplamı (Milyon TL)	**236 629**	**307 834**	**271 955**	**335 494**
Hayat Dışı Şirketler	77 247	95 528	86 544	105 174
Hayat/Emeklilik Şirketleri	154 477	205 496	179 424	221 939
Reasürans Şirketleri	4 904	6 810	5 988	8 381
Sermayede Yabancı Payı (Yüzde)	**63,0**	**54,5**	**60,8**	**51,0**
Hayat Dışı Şirketler	65,2	43,9	61,5	40,0
Hayat/Emeklilik Şirketleri	57,7	77,1	59,3	76,6
Direkt Prim Üretimi (Milyon TL)	**63 392**	**75 766**	**36 887**	**42 851**
Hayat Dışı Şirketler	52 148	61 476	29 629	35 338
Hayat Sigorta Şirketleri	11 244	14 291	7 258	7 512
Performans (Milyon TL)				
Net Dönem Kârı	7 898	10 507	5 958	5 915
Hayat Dışı Şirketler	3 939	5 973	3 750	3 188
Hayat/Emeklilik Şirketleri	3 637	4 085	1 979	2 548
Reasürans Şirketleri	322	450	229	180
Net Kâr/Toplam Aktif (Yüzde)	3,3	3,4	2,2	1,8
Net Kâr/Öz Sermaye (Yüzde)	25,6	27,3	17,9	15,0
Teknik Göstergeler (Yüzde)				
Konservasyon Oranı (1)				
Hayat Dışı Şirketler	74,3	73,9	73,3	71,6
Hayat/Emeklilik Şirketleri	96,3	96,5	96,9	96,2
Teknik Kârlılık				
Hayat Dışı Şirketler	8,7	11,5	14,5	10,4
Hayat/Emeklilik Şirketleri	18,9	18,2	17,9	16,3
Direkt Prim Artış Hızı				
Hayat Dışı Şirketler	19,8	17,9	14,3	19,3
Hayat Sigorta Şirketleri	64,5	27,1	59,8	3,5

Kaynak: Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu
(1) Bölüşmeli Treteler esas alınarak hesaplanmıştır.

Sigortacılık sektöründe 2019 yılında kâr 7,9 milyar TL iken 2020 yılında yüzde 33 oranında artarak 10,5 milyar TL'ye yükselmiştir. Söz konusu dönemde, hayat dışı sigorta şirketleri 6 milyar TL ve hayat-emeklilik şirketleri 4,1 milyar TL kâr elde etmiştir. Hayat dışı ve hayat-emeklilik şirketlerinin teknik ve toplam net kârı son beş yılda düzenli olarak artmıştır. 2020 yılında reasürans şirketleri de 450 milyon TL kâr kaydetmiştir.

TABLO I: 31- Bireysel Emeklilik ve Otomatik Katılım Sistemi Göstergeleri

	BES Katılımcı Sayısı	**OKS Çalışan Sayısı**	**BES Katılımcıları Fon Tutarı**	**BES Devlet Katkısı**	**OKS Çalışanları Fon Tutarı**	**OKS Devlet Katkısı**	**Toplam Fon Büyüklüğü**	
	Kişi	**Kişi**	**Milyon TL**	**Milyon TL**	**Milyon TL**	**Milyon TL**	**Milyon TL**	**Yıllık Artış (Yüzde)**
2009	1 987 940	-	9 097	-	-	-	9 097	42,8
2010	2 281 478	-	12 012	-	-	-	12 012	30,2
2011	2 641 843	-	14 330	-	-	-	14 330	19,3
2012	3 128 130	-	20 346	-	-	-	20 346	42,0
2013	4 153 055	-	25 146	1 152	-	-	26 297	29,2
2014	5 092 871	-	34 793	3 019	-	-	37 812	43,8
2015	6 038 432	-	42 979	5 020	-	-	47 999	26,9
2016	6 627 025	-	53 409	7 438	-	-	60 848	26,8
2017	6 924 945	3 420 618	67 677	10 141	1 793	-	79 612	30,8
2018	6 878 224	4 761 668	76 962	11 656	4 685	-	93 303	17,2
2019	6 871 131	5 354 242	101 884	17 262	8 194	-	127 341	36,5
2020	6 900 564	5 724 081	137 094	21 253	11 304	483	170 135	33,6
2020 (1)	6 874 679	5 638 302	129 325	19 422	10 398	343	159 488	38,3
2021 (1)	6 979 724	6 025 228	154 472	22 235	13 936	640	191 282	19,9

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi
(1) Eylül sonu itibarıyladır.

Bireysel emeklilik ve otomatik katılım sisteminde toplam fon büyüklüğü, 2020 yılı sonunda bir önceki yıla göre yüzde 33,6 oranında artışla 170,1 milyar TL'ye ulaşmıştır. Eylül 2021 itibarıyla toplam fon büyüklüğü 191,3 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Eylül 2021 itibarıyla bireysel emeklilik sisteminde katılımcıların fon büyüklüğü, devlet katkısı dâhil 177 milyar TL'ye ulaşmış, katılımcı sayısı ise 7 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir. Otomatik katılım sisteminde ise çalışanların fon büyüklüğü 14 milyar TL'ye ulaşmış olup sistemde 6 milyon tekil kişi çalışan yer almaktadır.

25/5/2021 tarihli ve 31491 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 7319 sayılı Kanunla 5684 sayılı Sigortacılık Kanununda değişiklik yapılarak teminatı bulunmayan veya teminat bulunmasında güçlük çekilen riskler için teminat sağlaması, bu riskler için sigorta veya reasürans havuzları ve benzeri mekanizmaları yürütmesi amacıyla tüzel kişiliği haiz Özel Riskler Yönetim Merkezi kurulmuştur. Söz konusu Merkezle ayrıca diğer özellikli kuruluşlarla reasürans desteği işbirliği kurulmasına ve böylece reasürans primlerinin bir bölümünün yurtiçinde kalmasına da imkan sağlanmıştır. Aynı kanunla 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda değişiklik yapılarak bireysel emeklilik sistemine 18 yaş altı kişilerin de katılabilmeleri mümkün hale getirilmiştir.

BDDK Gözetimindeki Banka Dışı Finansal Kuruluşlar

Haziran 2021 itibarıyla BDDK gözetiminde faaliyet gösteren banka dışı finansal kuruluş sayısı 111'dir. Bu kuruluşların aktif toplamı 179,6 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

TABLO I: 32- Banka Dışı Finansal Kuruluşların Temel Göstergeleri

			Haziran	
	2019	2020	2020	2021
Finansal Kiralama Şirketleri				
Şirket Sayısı (Adet)	23	22	22	22
Şube Sayısı (Adet)	119	116	118	116
Personel Sayısı (Kişi)	1 232	1 206	1 207	1 209
Aktif Büyüklüğü (Milyon TL)	58 176	70 277	63 626	79 763
Dönem Net Kârı (Milyon TL) (1)	1 125	1 502	833	1 078
Faktoring Şirketleri				
Şirket Sayısı (Adet)	56	55	56	55
Şube Sayısı (Adet)	352	343	342	350
Personel Sayısı (Kişi)	4 269	4 098	4 183	4 136
Aktif Büyüklük (Milyon TL)	37 017	48 044	36 170	51 640
Dönem Net Kârı (Milyon TL) (1)	1 374	979	557	875
Finansman Şirketleri				
Şirket Sayısı (Adet)	15	15	14	15
Personel Sayısı (Kişi)	901	853	864	840
Aktif Büyüklüğü (Milyon TL)	27 560	36 046	25 573	43 283
Dönem Net Kârı (Milyon TL) (1)	633	1 090	406	737
Varlık Yönetim Şirketleri				
Şirket Sayısı (Adet)	20	18	18	19
Aktif Büyüklüğü (Milyon TL)	4 872	4 901	5 049	4 931
Dönem Net Kârı (Milyon TL) (1)	262	292	93	256

Kaynak: BDDK

(1) Yıl içindeki birikimli değerleri göstermektedir.

2020 yılının son çeyreğinden itibaren uygulanan finansal sıkılaşma bankaların kredi verme iştahını azaltmış, banka dışı finans kuruluşlarına olan kredi talebini artırmıştır. Banka dışı finansal kuruluşların aktifleri, Haziran 2021'de bir önceki yılın aynı dönemine göre finansal kiralama, faktoring, finansman şirketlerinde sırasıyla yüzde 25,4, yüzde 42,8 ve yüzde 69,3 artarken varlık yönetim şirketlerinde yüzde 2,3 azalmıştır. Haziran 2021 itibarıyla yılbaşından bu yana birikimli aktif kârlılığı söz konusu şirketler için sırasıyla yüzde 1,4, yüzde 1,9, yüzde 1,8 ve yüzde 5,2 olarak gerçekleşmiştir.

Katılım Finans

Haziran 2021 itibarıyla Türk bankacılık sektöründe üçü kamu, üçü özel sermayeli olmak üzere altı katılım bankası faaliyet göstermektedir. Bu katılım bankalarının toplamda 1.280 şubesi bulunurken yaklaşık 17 bin personeli bulunmaktadır. Katılım bankalarının aktif büyüklüğü Haziran 2021 itibarıyla bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 38,4 oranında artarak 504,3 milyar TL'ye ulaşmıştır. Katılım bankacılığı aktiflerinin toplam bankacılık sektörü içerisindeki payı, bu dönemde yüzde 6,8'den yüzde 7,5'e yükselmiştir.

Katılım bankacılığı aktiflerinin en büyük kısmını oluşturan krediler, Haziran 2021 itibarıyla bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 29,7 oranında artarak 191,9 milyar TL'den 248,9 milyar TL'ye yükselmiştir.

Haziran 2021 itibarıyla 118,1 milyar TL'si TP, 255,3 milyar TL'si YP olmak üzere katılım fonları toplam tutarı 373,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu dönemde katılım fonları toplamı bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 37,7 oranında büyümüştür. Söz konusu katılım fonlarının krediye dönüşüm oranı, Haziran 2021 itibarıyla yüzde 66,6 olarak gerçekleşmiştir.

Banka kârlılığı açısından değerlendirildiğinde katılım bankalarının dönem net kârı 2020 yılı Haziran ayında 1,65 milyar TL tutarında iken, Haziran 2021 itibarıyla bu tutar 1,99 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde katılım bankalarının yılbaşından itibaren birikimli özkaynak kârlılığı yüzde 7,04'ten yüzde 6,74'e, aktif kârlılığı ise yüzde 0,50'den yüzde 0,42'ye gerilemiştir.

TABLO I: 33- Katılım Finans Sektör Kuruluşlarına Ait Bazı Temel Göstergeler

			Haziran	
	2019	2020	2020	2021
Katılım Bankacılığı				
-Temel Büyüklükler				
Aktif Büyüklüğü (Milyar TL)	284,4	437,1	364,4	504,3
Krediler (Milyar TL)	136,2	222,3	191,9	248,9
Katılım Fonu (Milyar TL)	215,4	321,4	271,3	373,4
Banka Sayısı (Adet)	6	6	6	6
Yurt içi Şube Sayısı (Adet)	1 176	1 251	1 191	1 276
Yurt dışı Şube Sayısı (Adet)	3	4	3	4
Personel Sayısı (Bin kişi)	16	16,8	16,4	17,2
-Performans (Yüzde)				
Dönem Net Kârı (1) / Toplam Aktifler	1,00	0,98	0,50	0,42
Dönem Net Kârı (1) / Toplam Özkaynaklar	13,38	15,77	7,04	6,74
-Riskler (Yüzde)				
Sermaye Yeterlilik Rasyosu	18,05	17,83	19,07	16,55
Takipteki Alacaklar (Brüt) / Brüt Krediler	5,13	3,59	3,96	3,51
Katılım Sigortacılık				
Toplam Şirket Sayısı (Katılım/Pencere)	12(4/8)	12(6/6)	14(6/8)	12(6/6)
Hayat Dışı şirketler	7(2/5)	7(3/4)	8(3/5)	7(3/4)
Hayat Emeklilik	5(2/3)	5(3/2)	6(3/3)	5(3/2)
Aktif Toplamı (Sadece Katılım) (Milyon TL)	6 529	9 288	7 858	10 488
Hayat Dışı Şirketler	3 191	4 254	3 675	4 837
Hayat/ Emeklilik	3 338	5 034	4 183	5 651
Direkt Prim Üretimi (Milyon TL)	2 638	3 264	1 576	2 023
Hayat Dışı Şirketler	2 389	2 919	1 424	1 846
Hayat /Emeklilik	248	345	152	177
Toplam Prim Üretimi (Milyon TL)	2 982	3 694	1 770	2 313
Hayat Dışı Şirketler	2 733	3 348	1 618	2 108
Hayat/ Emeklilik	249	346	152	205
Kira Sertifikası (Sukuk) İhraçları (Milyar TL) (2)				
TL Cinsi Kira Sertifikaları	7,6	37,2	34,2	3,8
Altına Dayalı Kira Sertifikaları	19,1	23,2	12,3	31,1
Avro Cinsi Kira Sertifikası	12,1	4,4	3,7	11,0
Dolar Cinsi Kira Sertifikası	-	17,8	12,0	-

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, BDDK, TSB

(1) Yıl içindeki birikimli değerler kullanılmıştır.

(2) Farklı cinsten ihraç edilen kira sertifikaları dönem sonu kurları ile TL cinsine çevrilmiştir.

Hazine tarafından 2012 yılından bu yana yurt içinde ve yurt dışında katılım finans sektörü için önemli bir yere sahip olan kira sertifikası ihracı yapılmaktadır. 2021 yılının ilk altı ayında yurt içinde çeşitli vade ve kira oranlarında TL cinsi toplam 3,8 milyar TL tutarında bir ihraç gerçekleştirilmiştir. Aynı dönemde yurt içinde 11 milyar TL karşılığında Avro cinsi kira sertifikası ihraç edilmiştir. Ayrıca, 2017 yılından itibaren altına dayalı kira sertifikası ihracı yapılmaktadır. Altına dayalı kira sertifikası ihraçları kapsamında 31,1 milyar TL karşılığında ihraç gerçekleştirilmiştir.

Katılım finans sektörü içerisinde gelişmekte olan katılım sigortacılığında Haziran 2021 itibarıyla pencere usulüyle faaliyet gösterenler de dâhil olmak üzere beşi hayat, yedisi hayat dışı işlem yapan sigorta şirketi faaliyet göstermektedir. Katılım sigortacılığında oluşturulan ve uygulanmaya başlanan Türkiye Modelinin ülkemizin katılım finans merkezi olması yolunda önemli bir avantaj sağlayacağı öngörülmektedir.

07/03/2021 tarih ve 31416 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7292 sayılı Kanun'da yer alan hükümler uyarınca tasarruf finansman şirketleri, 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu kapsamında BDDK'nın düzenleme ve denetim yetkisi altına alınmıştır. Bu çerçevede tasarruf finansman şirketlerinin 7 Nisan 2021 tarihine kadar intibak süreci için BDDK'ya başvurmaları istenmiştir. BDDK'ya başvuru yapan şirketlerden 21'inin intibak planı uygun görülmeyerek tasfiyelerine karar verilmiştir. Diğer taraftan, intibak başvurusunda bulunan ve faaliyetlerine devam eden altı şirketin ise halihazırda mali tablolarının ve bilgi işlem sistemlerinin ulusal ve uluslararası standartlara uyumunun görülebilmesi amacıyla şirketler nezdinde bağımsız denetim süreçleri başlatılmıştır.

3. KAMU MALİYESİNDE GELİŞMELER VE HEDEFLER

3.1. GENEL DEVLET

a) Mevcut Durum

2020 yılı, pandeminin ekonomik ve sosyal hayat üzerindeki olumsuz etkilerinin sınırlandırılmasına yönelik olarak maliye politikası araçlarının etkin biçimde kullanıldığı bir yıl olmuştur. Hanehalkına doğrudan kaynak transferlerinin yanı sıra istihdam ve reel sektörü desteklemeye yönelik programlar yürütülmüştür. Ayrıca, ekonomik aktivite yakından takip edilmiş, vergi ve sosyal güvenlik primlerinde erteleme yapılmış, kredi imkânlarına erişimde kolaylıklar sağlanmış ve enflasyonla mücadele kapsamında vergi uyarlamaları yapılmıştır.

Genel devlet gelirleri, GSYH'ya oranla 2020 yılında 2019 yılına göre 0,7 puan azalarak yüzde 32,4 olmuştur. Vergi gelirlerinde ise bir önceki yıla göre 0,9 puanlık artış gerçekleşmiştir. Vergi hasılat artışında, özellikle dolaylı vergilerin 1,3 puan artış göstermesi etkili olmuştur. Bununla birlikte, sosyal güvenlik ve işsizlik sigortası fonu prim gelirleri ile diğer genel devlet gelirlerinde 1,5 puanlık düşüş gerçekleşmiştir.

Genel devlet harcamaları 2020 yılında GSYH'ya oranla 2019 yılına göre 0,2 puan artarak yüzde 36,4 olmuştur. Bu dönemde cari giderlerde 0,3 puan, yatırım harcamaları ve sermaye transferlerinde ise 0,1'er puanlık azalış olmuştur. Merkezi yönetim bütçesinden yapılan cari transferler 0,2 puan, diğer genel devlet unsurlarından yapılan transferler ise 0,5 puan artmıştır.

Genel devlet gelir ve harcamalarındaki bu gelişmelere paralel olarak, 2020 yılında genel devlet açığı GSYH'ya oranla bir önceki yıla göre 0,9 puan artış göstermiş ve yüzde 3,9 olmuştur.

2020 yılı Mart ayı sonrasında ülkemizde de hissedilmeye başlayan pandeminin etkileri 2021 yılında da devam etmektedir. 2021 yılı maliye politikası ihtiyatlı bir biçimde kurgulanmış bunun da genel devlet dengelerine yansıması gelir ve gider kalemlerinde azalış şeklinde

olmuştur. Bununla birlikte, nominal milli gelir büyümesinin program öngörülerinin üzerinde gerçekleşmesi de bu gelişmede etkili olmuştur.

2021 yılında genel devlet gelirlerinin bir önceki yıla göre GSYH'ya oranla 1,8 puan azalarak yüzde 30,7 olacağı öngörülmektedir. Genel devlet gelirlerindeki bu daralmanın 0,6 puanlık kısmının vergi gelirlerinden, kalan kısmının ise faktör gelirleri ve sosyal fonlardan oluşması beklenmektedir. Gelir kalemlerinde program öngörülerinin üzerinde bir nominal gerçekleşme olmasına rağmen GSYH nominal büyümesinin yüksekliği oransal düşüşte etkili olmaktadır. Ayrıca, 2021 yılında enflasyon artışını sınırlama ve talep koşullarının iyileştirilmesi amacına yönelik olarak vergi uyarlamaları yapılmıştır. Vergi uyarlamaları sebebiyle vazgeçilen gelir büyüklüğünün GSYH'ya oran olarak yüzde 1,5'in üzerinde olduğu hesaplanmaktadır.

GSYH'ya oranla genel devlet harcamalarının 2021 yılında bir önceki yıla kıyasla 2,1 puan azalacağı ve yüzde 34,3 olacağı tahmin edilmektedir. Bu dönemde cari giderler ile cari transferlerin 1,2'şer puan azalacağı, sermaye transferlerinin ise 0,3 puan artacağı öngörülmektedir.

Bu kapsamda, GSYH'ya oranla 2020 yılında yüzde 3,9 olan genel devlet açığının 2021 yılında yüzde 3,6'ya gerileyeceği öngörülmektedir.

2020 yılında GSYH'ya oran olarak yüzde 1,1 olan genel devlet faiz dışı borçlanma gereğinin 2021 yılında yüzde 0,7'ye, aynı dönemde yüzde 3,2 olan program tanımlı genel devlet açığının ise yüzde 2,1'e gerilemesi beklenmektedir.

Genel devlet kapsamına KİT'lerin eklenmesiyle elde edilen kamu kesimi genel dengesinde 2020 yılında GSYH'ya oranla yüzde 3,9 açık verilmiştir. Söz konusu açığın 2021 yılında aynı seviyede olması öngörülmektedir. Aynı dönemde yüzde 3,2 olan program tanımlı kamu kesimi açığının ise yüzde 2,4'e gerilemesi beklenmektedir.

2020 yılında GSYH'ya oranla yüzde 39,7 olarak gerçekleşen AB tanımlı genel yönetim borç stokunun 2021 yılında yüzde 36,6'ya düşmesi beklenmektedir.

Ekonomik ve sosyal hayat üzerindeki olumsuzlukları devam eden salgının da etkisiyle, 2021 yılında, ekonomik dalgalanmaların genel devlet açığını genişletici etkisinin, bir önceki yıla göre, az bir düşüşle devam ettiği görülmektedir. Bir defalık tedbirlerin ve ekonomik dalgalanmaların etkisi arındırıldığında, yapısal genel devlet açığının potansiyel GSYH'ya oranının, 2021 yılında, bir önceki yıla göre, 0,7 puan artışla yüzde 3,6 seviyesinde olacağı, yapısal faiz dışı dengenin ise 0,5 puan kötüleşerek yüzde 0,8 oranında açık vereceği tahmin edilmektedir.

TABLO I: 34- Genel Devlet Yapısal Denge Analizi

	Genel Devlet Dengesi			Faiz Gideri Hariç Genel Devlet Dengesi		
	Denge (1)	Denge (2)	Yapısal (3)	Denge (1)	Denge (2)	Yapısal (3)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)					
2018	-88 623	-157 995	-170 680	-9 338	-78 711	-91 395
2019	-130 952	-246 401	-214 707	-23 052	-138 501	-106 806
2020	-198 219	-248 474	-155 948	-56 116	-106 370	-13 844
2021	-239 531	-267 561	-241 264	-49 569	-77 599	-51 302
2022	-273 559	-270 451	-255 072	-21 410	-18 303	-2 924
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)					
2018	-2.4	-4.2	-4.6	-0.2	-2.1	-2.5
2019	-3.0	-5.7	-4.9	-0.5	-3.2	-2.4
2020	-3.9	-4.9	-2.9	-1.1	-2.1	-0.3
2021	-3.6	-4.0	-3.6	-0.7	-1.2	-0.8
2022	-3.5	-3.4	-3.2	-0.3	-0.2	-0.0

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Not: Yapısal dengenin GSYH'ya oranında potansiyel GSYH kullanılmıştır.

(1) Genel devlet dengesidir. (2) Vergi ve prim yapılandırması, 2B ve özelleştirme gelirleri gibi bir defalık gelir ve giderler hariç genel devlet dengesidir. (3) Genel devlet dengesinden bir defalık gelir ve giderler ile devresel etkilerin çıkarılmasıyla elde edilen denge

2020 yılında 888 milyar TL olan kamu kesimi sosyal harcamalarının yüzde 19,3 artışla 2021 yılında 1.060 milyar TL seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2022 yılında bir önceki yıla göre kamu kesimi sosyal harcamalarının yüzde 14,8 oranında artırılması hedeflenmektedir. Söz konusu gelişmede, temelde 2020 yılında salgın dolayısıyla hızla yükselen sosyal koruma harcamalarının eski seyrine dönmesi etkili olmuştur.

TABLO I: 35- Sosyal Harcamaların Gelişimi

	2016	2017	2018	2019	2020	2021(1)	2022(2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)						
EĞİTİM	**108,9**	**119,4**	**141,8**	**162,0**	**170,7**	**222,5**	**260,7**
SAĞLIK	**98,6**	**114,9**	**134,2**	**164,5**	**207,4**	**262,7**	**304,6**
SOSYAL KORUMA	**236,2**	**262,8**	**337,6**	**412,1**	**510,2**	**574,6**	**651,0**
Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar	207,5	232,1	301,1	369,0	447,3	509,2	570,7
Sosyal Yardım ve Primsiz Ödemeler	25,9	28,0	33,0	39,0	58,3	59,9	74,0
Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri	2,8	2,6	3,5	4,2	4,6	5,5	6,3
TOPLAM	**443,6**	**497,1**	**613,6**	**738,6**	**888,2**	**1 059,8**	**1 216,3**
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)						
EĞİTİM	**4,1**	**3,8**	**3,8**	**3,8**	**3,4**	**3,3**	**3,3**
SAĞLIK	**3,8**	**3,7**	**3,6**	**3,8**	**4,1**	**4,0**	**3,9**
SOSYAL KORUMA	**9,0**	**8,4**	**9,0**	**9,5**	**10,1**	**8,6**	**8,3**
Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar	7,9	7,4	8,0	8,5	8,9	7,7	7,2
Sosyal Yardım ve Primsiz Ödemeler	1,0	0,9	0,9	0,9	1,2	0,9	0,9
Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
TOPLAM	**16,9**	**15,9**	**16,3**	**17,1**	**17,6**	**15,9**	**15,4**

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

b) Hedefler

2022 yılında genel devlet gelirlerinin GSYH'ya oranının bir önceki yıla göre 0,8 puan azalarak yüzde 29,8 olması beklenmektedir. 2022 yılında vergi artışının 0,1 puan olacağı bununla birlikte, vergi dışı normal gelirlerde 0,1 puan ve faktör gelirlerinde 0,8 puan azalış olacağı tahmin edilmektedir.

Genel devlet harcamalarının 2022 yılında bir önceki yıla kıyasla GSYH'ya oranla 1 puan azalarak yüzde 33,3 olması beklenmektedir. Bu dönemde yatırım harcamalarının 0,1 puan, cari harcamaların 0,7 puan ve transfer harcamalarının 0,1 puan azalacağı öngörülmektedir.

Bu gelişmeler doğrultusunda, GSYH'ya oranla genel devlet açığının 2022 yılında 0,1 puanlık bir düşüşle yüzde 3,5'e gerileyeceği öngörülmektedir. Genel devlet faiz dışı açığının 0,5 puanlık bir iyileşmeyle yüzde 0,3'e gerilemesi; program tanımlı genel devlet açığının ise yüzde 1,2 olması beklenmektedir.

2022 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYH'ya oranla bir önceki yıla göre 0,2 puan azalarak yüzde 3,7 seviyesinde gerçekleşeceği; program tanımlı kamu kesimi açığının ise 1 puanlık bir iyileşmeyle yüzde 1,4'e gerileyeceği öngörülmektedir.

AB tanımlı genel yönetim borç stokunun GSYH'ya oranının 2022 yılında yüzde 35,8 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

TABLO I: 36- Genel Devlet Toplam Gelir ve Harcamaları (1)

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)					(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
	2018	**2019**	**2020**	**2021 (2)**	**2022 (3)**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021 (2)**	**2022 (3)**
Vergiler	632 710	686 315	846 357	1 074 582	1 280 125	16,8	15,9	16,8	16,2	16,2
-Vasıtasız	221 254	244 972	265 728	356 072	435 476	5,9	5,7	5,3	5,4	5,5
-Vasıtalı	389 414	416 398	552 662	684 858	802 970	10,4	9,6	11,0	10,3	10,2
-Servet	22 042	24 944	27 966	33 652	41 678	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5
Vergi Dışı Normal Gelirler	83 894	80 987	89 078	123 131	134 182	2,2	1,9	1,8	1,9	1,7
Faktör Gelirleri	177 014	261 169	262 013	281 116	269 325	4,7	6,0	5,2	4,2	3,4
Sosyal Fonlar	338 694	396 347	435 055	555 484	659 303	9,0	9,2	8,6	8,4	8,4
TOPLAM	**1 232 313**	**1 424 817**	**1 632 502**	**2 034 313**	**2 342 935**	**32,8**	**33,0**	**32,3**	**30,6**	**29,7**
-Özelleştirme Gelirleri	6 198	5 086	4 738	5 000	9 000	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
TOPLAM GELİR	**1 238 511**	**1 429 903**	**1 637 240**	**2 039 313**	**2 351 935**	**32,9**	**33,1**	**32,4**	**30,7**	**29,8**
Cari Harcamalar	594 464	712 644	817 829	998 645	1 129 435	15,8	16,5	16,2	15,0	14,3
Yatırım Harcamaları	141 616	115 228	130 681	174 338	196 110	3,8	2,7	2,6	2,6	2,5
-Sabit Sermaye	141 019	113 748	128 346	172 240	194 488	3,8	2,6	2,5	2,6	2,5
-Stok Değişmesi	597	1 480	2 335	2 097	1 622	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Transfer Harcamaları	591 053	732 983	886 950	1 105 861	1 299 948	15,7	17,0	17,6	16,6	16,5
-Cari Transferler	564 175	697 694	850 133	1 036 978	1 226 187	15,0	16,2	16,8	15,6	15,6
-Sermaye Transferleri	26 878	35 289	36 816	68 883	73 761	0,7	0,8	0,7	1,0	0,9
FAİZ DIŞI HARCAMA	**1 247 849**	**1 452 955**	**1 693 356**	**2 088 881**	**2 373 345**	**33,2**	**33,7**	**33,6**	**31,4**	**30,1**
TOPLAM HARCAMA	**1 327 133**	**1 560 855**	**1 835 460**	**2 278 844**	**2 625 493**	**35,3**	**36,1**	**36,4**	**34,3**	**33,3**
BORÇLANMA GEREĞİ	**88 623**	**130 952**	**198 219**	**239 531**	**273 559**	**2,4**	**3,0**	**3,9**	**3,6**	**3,5**
FAİZ DIŞI BORÇLANMA GEREĞİ	**9 338**	**23 052**	**56 116**	**49 569**	**21 410**	**0,2**	**0,5**	**1,1**	**0,7**	**0,3**
FAİZ GİD. ve ÖZEL. GEL. HARİÇ BORÇ. GER.	**15 536**	**28 138**	**60 854**	**54 569**	**30 410**	**0,4**	**0,7**	**1,2**	**0,8**	**0,4**

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Not: (-) işaret fazlayı göstermektedir.
(1) Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.
(2) Gerçekleşme Tahmini
(3) Program

TABLO I: 37- Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG)

	2018	2019	2020	2021 (1)	2022 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				
Merkezi Yönetim Bütçesi	72 813	124 747	175 292	230 016	278 374
KİT	3 181	9 325	-274	20 079	17 967
İşletmeci KİT	2 958	7 694	-2 213	20 132	17 998
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar	223	1 631	1 940	-52	-31
Mahalli İdareler	21 758	8 900	-3 652	348	6 545
Döner Sermaye	1 554	2 329	503	1 466	1 032
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	-1 352	-2 105	-1 590	0	0
İşsizlik Sigortası Fonu	-10 923	-3 898	28 329	17 589	-1 189
Fonlar	4 773	979	-662	-9 888	-11 205
KKBG	**91 804**	**140 277**	**197 946**	**259 610**	**291 526**
KKBG (Faiz Giderleri Hariç)	**10 570**	**28 661**	**53 141**	**64 354**	**32 772**
KKBG (Özelleştirme Gelirleri Hariç)	**98 002**	**145 363**	**202 684**	**264 610**	**300 526**
KKBG (Faiz Giderleri ve Özelleştirme Gelirleri Hariç)	**16 768**	**33 747**	**57 879**	**69 354**	**41 772**
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
Merkezi Yönetim Bütçesi	1,9	2,9	3,5	3,5	3,5
KİT	0,1	0,2	0,0	0,3	0,2
İşletmeci KİT	0,1	0,2	0,0	0,3	0,2
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Mahalli İdareler	0,6	0,2	-0,1	0,0	0,1
Döner Sermaye	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
İşsizlik Sigortası Fonu	-0,3	-0,1	0,6	0,3	0,0
Fonlar	0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,1
KKBG	**2,4**	**3,2**	**3,9**	**3,9**	**3,7**
KKBG (Faiz Giderleri Hariç)	**0,3**	**0,7**	**1,1**	**1,0**	**0,4**
KKBG (Özelleştirme Gelirleri Hariç)	**2,6**	**3,4**	**4,0**	**4,0**	**3,8**
KKBG (Faiz Giderleri ve Özelleştirme Gelirleri Hariç)	**0,4**	**0,8**	**1,1**	**1,0**	**0,5**

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı Not: (-) işaret fazlayı göstermektedir (1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program

TABLO I: 38- 2020 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Merkezi Yönetim Bütçesi	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası Fonu	Sosyal Güvenlik	Döner Sermaye	GENEL DEVLET TOPLAMI	KİT			TOPLAM KAMU
								İşletmeci	Özelleş. Kapsamı	Toplam	
1. Vergiler	697 740	98 822	22 541	0	0	-406	818 696	-2 646	-6	-2 652	816 044
a. Vasıtasız	213 556	30 331	22 541	0	0	-406	266 022	-2 646	-6	-2 652	263 370
b. Vasıtalı	484 183	68 490	0	0	0	0	552 674	0	0	0	552 674
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	67 874	14 227	7 804	0	0	-704	89 201	-2 061	0	-2 061	87 140
3. Faktör Gelirleri	112 777	15 179	-12	16 637	2 545	3 820	150 946	12 739	-909	11 830	162 776
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	-50 374	-72 771	0	-123 145	0	0	0	-123 145
5. Cari Transferler	-514 127	-12 665	-11 585	5 408	71 980	0	-460 989	2 605	0	2 605	-458 383
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	**364 264**	**115 563**	**18 748**	**-28 329**	**1 753**	**2 710**	**474 709**	**10 638**	**-916**	**9 722**	**484 431**
II. CARİ GİDERLER	**-424 782**	**-86 856**	**-21 552**	**0**	**0**	**0**	**-533 190**	**0**	**0**	**0**	**-533 190**
III. KAMU TASARRUFU	**-60 518**	**28 707**	**-2 804**	**-28 329**	**1 753**	**2 710**	**-58 481**	**10 638**	**-916**	**9 722**	**-48 759**
IV. YATIRIMLAR	**-96 076**	**-38 853**	**0**	**0**	**-163**	**-2 720**	**-137 813**	**-21 265**	**-293**	**-21 559**	**-159 371**
a. Sabit Sermaye	-96 076	-38 881	0	0	-163	-1 494	-136 614	-23 638	-1	-23 640	-160 254
b. Stok Değişmesi	0	28	0	0	0	-1 226	-1 199	2 373	-292	2 081	882
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	**-156 595**	**-10 146**	**-2 804**	**-28 329**	**1 590**	**-10**	**-196 294**	**-10 628**	**-1 209**	**-11 837**	**-208 130**
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	**-18 697**	**13 855**	**3 467**	**0**	**0**	**586**	**-789**	**15 979**	**383**	**16 362**	**15 573**
1. Servet Vergileri	14 727	13 239	3 521	0	0	0	31 487	0	0	0	31 487
2. Diğer Transferler	-27 519	-4 599	494	0	0	0	-31 624	14 829	503	15 332	-16 293
3. Kamulaş. ve Sabit Değer Art.	-5 905	5 216	-548	0	0	586	-652	1 151	-120	1 031	379
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	**175 292**	**-3 709**	**-662**	**28 329**	**-1 590**	**-575**	**197 083**	**-5 351**	**826**	**-4 526**	**192 557**
1. Kasa-Banka Değişimi	0	-8 397	-351	0	0	-4 394	-13 143	-10 177	-317	-10 494	-23 637
2. Dış Borçlanma (net)	24 932	6 090	0	0	0	0	31 022	3 520	0	3 520	34 542
-Dış Borç Ödemesi	-42 963	-3 098	0	0	0	0	-46 061	-944	0	-944	-47 005
-Dış Borç Kullanımı	67 895	9 187	0	0	0	0	77 083	4 464	0	4 464	81 547
3. İç Borç/Alacak (net)	150 359	-1 344	-311	28 329	-1 590	4 898	180 340	4 443	2 257	6 700	187 041
4. Stok Değişim Fonu	0	-58	0	0	0	-1 079	-1 136	-3 138	-1 114	-4 252	-5 389
BORÇLANMA GEREĞİ	**175 292**	**-3 652**	**-662**	**28 329**	**-1 590**	**503**	**198 219**	**-2 213**	**1 940**	**-274**	**197 946**

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır.

TABLO I: 39- 2021 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Merkezi Yönetim Bütçesi	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası Fonu	Sosyal Güvenlik	Döner Sermaye	GENEL DEVLET TOPLAMI	KİT			TOPLAM KAMU
								İşletmeci	Özelleş. Kapsamı	Toplam	
1. Vergiler	876 141	132 673	33 000	0	0	-516	1 041 299	-3 667	-7	-3 675	1 037 624
a. Vasıtasız	283 922	40 020	33 000	0	0	-516	356 427	-3 667	-7	-3 675	352 752
b. Vasıtalı	592 219	92 653	0	0	0	0	684 872	0	0	0	684 872
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	101 976	17 927	3 425	0	0	0	123 328	-2 663	0	-2 663	120 666
3. Faktör Gelirleri	101 352	15 899	-18	12 698	8 788	3 982	142 702	-14 402	36	-14 366	128 336
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	-37 865	-43 696	0	-81 561	0	0	0	-81 561
5. Cari Transferler	-612 237	-16 339	-8 004	7 578	35 195	0	-593 806	3 263	0	3 263	-590 543
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	**467 233**	**150 161**	**28 404**	**-17 589**	**287**	**3 467**	**631 962**	**-17 469**	**29**	**-17 441**	**614 522**
II. CARİ GİDERLER	**-528 628**	**-107 817**	**-22 503**	**0**	**0**	**0**	**-658 949**	**0**	**0**	**0**	**-658 949**
III. KAMU TASARRUFU	**-61 395**	**42 343**	**5 900**	**-17 589**	**287**	**3 467**	**-26 986**	**-17 469**	**29**	**-17 441**	**-44 427**
IV. YATIRIMLAR	**-126 298**	**-55 617**	**0**	**0**	**-287**	**-845**	**-183 047**	**-36 014**	**3 273**	**-32 741**	**-215 788**
a. Sabit Sermaye	-126 298	-55 685	0	0	-287	-999	-183 270	-41 228	-11	-41 239	-224 509
b. Stok Değişmesi	0	68	0	0	0	155	222	5 214	3 284	8 498	8 720
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	**-187 693**	**-13 274**	**5 900**	**-17 589**	**0**	**2 622**	**-210 034**	**-53 483**	**3 301**	**-50 181**	**-260 215**
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	**-42 323**	**13 024**	**3 987**	**0**	**0**	**-1 866**	**-27 177**	**41 806**	**34**	**41 841**	**14 663**
1. Servet Vergileri	19 219	14 433	4 631	0	0	0	38 282	0	0	0	38 282
2. Diğer Transferler	-52 081	-6 267	20	0	0	0	-58 328	36 865	35	36 899	-21 429
3. Kamulaş. ve Sabit Değer Art.	-9 461	4 858	-663	0	0	-1 866	-7 132	4 941	0	4 941	-2 190
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	**230 016**	**250**	**-9 888**	**17 589**	**0**	**-756**	**237 211**	**11 676**	**-3 336**	**8 341**	**245 552**
1. Kasa-Banka Değişimi	0	6 658	-9 641	0	0	-2 741	-5 724	7 804	-3	7 801	2 077
2. Dış Borçlanma (net)	44 406	-1 439	0	0	0	0	42 967	5 684	0	5 684	48 651
-Dış Borç Ödemesi	-44 955	-3 700	0	0	0	0	-48 655	-5 138	0	-5 138	-53 793
-Dış Borç Kullanımı	89 361	2 262	0	0	0	0	91 622	10 823	0	10 823	102 445
3. İç Borç/Alacak (net)	185 610	-4 871	-247	17 589	0	4 207	202 288	6 643	-49	6 594	208 882
4. Stok Değişim Fonu	0	-98	0	0	0	-2 222	-2 320	-8 455	-3 283	-11 739	-14 058
BORÇLANMA GEREĞİ	**230 016**	**348**	**-9 888**	**17 589**	**0**	**1 466**	**239 531**	**20 132**	**-52**	**20 079**	**259 610**

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır. (1) Gerçekleşme Tahmini

TABLO I: 40- 2022 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Merkezi Yönetim Bütçesi	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası Fonu	Sosyal Güvenlik	Döner Sermaye	GENEL DEVLET TOPLAMI	KİT			TOPLAM KAMU
								İşletmeci	Özelleş. Kapsamı	Toplam	
1. Vergiler	1 042 077	157 585	39 824	0	0	-623	1 238 863	-4 031	-5	-4 036	1 234 827
a. Vasıtasız	349 021	47 655	39 824	0	0	-623	435 877	-4 031	-5	-4 036	431 841
b. Vasıtalı	693 056	109 930	0	0	0	0	802 986	0	0	0	802 986
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	108 628	21 822	4 811	0	0	0	135 260	-4 569	0	-4 569	130 691
3. Faktör Gelirleri	86 063	17 539	-21	11 136	4 042	3 393	122 152	2 720	1	2 721	124 873
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	-19 437	-42 692	0	-62 129	0	0	0	-62 129
5. Cari Transferler	-732 414	-19 519	-11 508	9 489	38 956	0	-714 996	5 201	0	5 201	-709 795
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	**504 354**	**177 427**	**33 106**	**1 189**	**305**	**2 770**	**719 150**	**-679**	**-4**	**-684**	**718 466**
II. CARİ GİDERLER	**-610 370**	**-128 182**	**-26 669**	**0**	**0**	**0**	**-765 222**	**0**	**0**	**0**	**-765 222**
III. KAMU TASARRUFU	**-106 016**	**49 245**	**6 436**	**1 189**	**305**	**2 770**	**-46 072**	**-679**	**-4**	**-684**	**-46 755**
IV. YATIRIMLAR	**-129 737**	**-72 038**	**0**	**0**	**-305**	**-4 450**	**-206 531**	**-62 963**	**1 316**	**-61 647**	**-268 179**
a. Sabit Sermaye	-129 737	-72 054	0	0	-305	-4 056	-206 152	-61 870	-2	-61 872	-268 024
b. Stok Değişmesi	0	15	0	0	0	-394	-379	-1 093	1 318	225	-154
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	**-235 753**	**-22 794**	**6 436**	**1 189**	**0**	**-1 681**	**-252 603**	**-63 643**	**1 312**	**-62 331**	**-314 934**
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	**-42 621**	**16 293**	**4 769**	**0**	**0**	**1 846**	**-19 713**	**49 326**	**37**	**49 363**	**29 650**
1. Servet Vergileri	22 840	18 839	5 495	0	0	0	47 174	0	0	0	47 174
2. Diğer Transferler	-51 161	-7 667	22	0	0	0	-58 806	41 238	37	41 275	-17 531
3. Kamulaş. ve Sabit Değer Art.	-14 300	5 122	-748	0	0	1 846	-8 081	8 088	0	8 088	7
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	**278 374**	**6 500**	**-11 205**	**-1 189**	**0**	**-165**	**272 316**	**14 317**	**-1 348**	**12 968**	**285 284**
1. Kasa-Banka Değişimi	0	14 296	-10 912	0	0	-2 286	1 097	3 579	12	3 590	4 688
2. Dış Borçlanma (net)	0	-2 460	0	0	0	0	-2 460	2 207	0	2 207	-253
-Dış Borç Ödemesi	0	-5 083	0	0	0	0	-5 083	-10 607	0	-10 607	-15 690
-Dış Borç Kullanımı	0	2 623	0	0	0	0	2 623	12 814	0	12 814	15 437
3. İç Borç/Alacak (net) (2)	278 374	-5 290	-293	-1 189	0	3 318	274 922	12 212	-43	12 169	287 091
4. Stok Değişim Fonu	0	-45	0	0	0	-1 198	-1 243	-3 681	-1 317	-4 999	-6 242
BORÇLANMA GEREĞİ	**278 374**	**6 545**	**-11 205**	**-1 189**	**0**	**1 032**	**273 559**	**17 998**	**-31**	**17 967**	**291 526**

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır. (1) Program

(2) 2022 yılına ilişkin merkezi yönetim bütçesi finansman kalemleri Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından ilan edilecek Hazine Finansman Programıyla açıklanacaktır.

3.1.1. Merkezi Yönetim Bütçesi

a) Mevcut Durum

2021 yılında pandemi tedbirlerinin kademeli olarak kaldırılması neticesinde ekonomik faaliyetlerde ortaya çıkan toparlanma gelir performansını olumlu etkilemiştir. Buna ilave olarak, bazı kamu alacaklarına sağlanan ödeme kolaylıkları, bir taraftan bütçe gelirlerini artırırken, diğer taraftan ilave gelir elde eden sosyal güvenlik sisteminin finansman ihtiyacını azaltmıştır. Harcamalarda temelde personel giderleri, esnaf destekleri, aşı alımları ve diğer ihtiyaçlara bağlı olarak artış yaşanmıştır.

2021 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunuyla bütçe harcamaları için 1.346,1 milyar TL ödenek verilmiş, bütçe gelirlerinin 1.101,1 milyar TL ve bütçe açığının 245 milyar TL olacağı öngörülmüştür. Bununla birlikte, yıl sonunda harcamaların başlangıç ödeneğinin 160,1 milyar TL, gelirlerin ise bütçe tahmininin 175,1 milyar TL üzerine çıkarak sırasıyla 1.506,3 milyar TL ve 1.276,3 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu çerçevede, 2021 yılında bütçe açığının 230 milyar TL, faiz dışı açığın ise 50,5 milyar TL olması beklenmektedir.

2021 yılı bütçesinde GSYH'ya oranla yüzde 4,3 olması öngörülen bütçe açığının yıl sonunda yüzde 3,5 olarak gerçekleşeceği, yüzde 2,2 olarak öngörülen program tanımlı açığın ise yüzde 1,9 düzeyine gerileyeceği öngörülmektedir.

2021 yılında, merkezi yönetim bütçesi faiz dışı harcamalarının bütçe ödeneğinin 160,1 milyar TL üzerine çıkarak 1.326,7 milyar TL olacağı ve GSYH'ya oranının yüzde 20 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2021 yılında personel giderleri, sosyal güvenlik kuruluşlarına devlet primi giderleri ile personele ilişkin yedek ödeneğin toplamından oluşan personel harcamalarının, başlangıç ödeneğini 24 milyar TL aşarak 409 milyar TL olması beklenmektedir. Genel maaş artış oranı, toplu sözleşmede tespit edildiği üzere, Ocak ve Temmuz aylarında yüzde 3 olarak uygulanmış, Ocak ayında yüzde 4,33 ve Temmuz ayında yüzde 5,45 oranında enflasyon farkı verilmiştir. Bununla birlikte, kurumların ilave istihdam ihtiyaçlarının karşılanması personel giderlerinde yaşanan artışta etkili olmuştur.

2021 yılı bütçesinde 89,1 milyar TL olarak öngörülen mal ve hizmet alım giderlerinin, 41,6 milyar TL artış göstererek 130,6 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu gelişmede, aşı alımları ile kurumların ilave ihtiyaçlarının karşılanması etkili olmuştur.

2021 yılı bütçesinde 536 milyar TL olarak programlanan cari transferlerin yıl sonunda bu tutarın 51,1 milyar TL üzerine çıkarak 587,1 milyar TL olması beklenmektedir. Vergi gelirlerinde yaşanan güçlü performansa bağlı olarak mahalli idareler ve fonlara ayrılan paylarda yaşanan artış, cari transferlerde geçen yıla göre ortaya çıkan yükselişin temel belirleyicisi olmuştur. Bunun yanı sıra, Covid-19 pandemisinin ekonomik ve sosyal etkileriyle mücadele kapsamında verilen esnaf destekleri, kamu bankaları kaynaklı görevlendirme giderlerinde ortaya çıkan artış ve yaşanan doğal afetler nedeniyle AFAD'a yapılan ödemeler cari transferlerde ortaya çıkan yükselişin diğer belirleyicileri olmuştur.

Sermaye giderlerinin yıl sonunda başlangıç ödeneğinin 21,3 milyar TL üzerine çıkarak 125,1 milyar TL olması beklenmektedir. Bu gelişmede, başta ulaştırma ve sulama altyapısının güçlendirilmesine yönelik yatırımlar olmak üzere ilave taleplerin karşılanması etkili olmuştur.

2021 yılında sermaye transferlerinin, başlangıç ödeneğinin 9,7 milyar TL üzerinde 18,5 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu gelişmede; TÜBİTAK projeleri ve AFAD için ilave ödenek öngörülmesi temel belirleyici olmuştur.

Borç verme kaleminin 2021 yılı bütçesinde belirlenen tutarın 18,5 milyar TL üzerinde 56,5 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Söz konusu artışta, demiryolu

ulaştırması ile petrol taşıma alanında hizmet gösteren kamu sermayeli şirketlere yapılan sermaye katkıları etkili olmuştur.

Faiz giderlerinin 179,5 milyar TL ile 2021 yılı bütçesinde öngörülen tutarla aynı seviyede gerçekleşmesi beklenmektedir.

Merkezi yönetim bütçe gelirlerinin 2021 yılında bütçe hedefinin 175,1 milyar TL üzerinde ve GSYH'ya oran olarak da yüzde 19,2 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Normalleşme sürecine geçişle birlikte ekonomik aktivitelerde yaşanan toparlanmanın önümüzdeki dönemde daha da güçleneceği ve bütçe gelirlerinin kademeli olarak iyileşeceği tahmin edilmektedir.

Vergi gelirlerindeki artışın temel olarak kurumlar vergisi, dâhilde alınan KDV ve ithalde alınan KDV'den; vergi dışı gelirlerdeki artışın ise faizler, paylar ve cezalardan elde edilen tahsilattan kaynaklanacağı öngörülmektedir. Covid-19 pandemisinin etkilerinin hafiflemesi ve normalleşme sürecinin başlamasına bağlı olarak bazı vergi kalemlerinde yaşanan performans artışlarının vergi gelirlerinin bütçe öngörüsünün üzerinde gerçekleşme beklentisini güçlendiren önemli bir etmen olarak görülmektedir.

Başlangıç bütçesine göre; genel bütçe vergi gelirlerinin 135,2 milyar TL artışla 1.057,9 milyar TL, vergi dışı gelirlerin ise 40,0 milyar TL artışla 218,4 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. GSYH'ya oran olarak vergi gelirlerinin yüzde 15,9, vergi dışı gelirlerin ise yüzde 3,3 olacağı tahmin edilmektedir.

Ekonomik aktivitedeki toparlanmaya bağlı olarak gelir vergisi ve kurumlar vergisi tahsilatında artış yaşandığı görülmektedir. Gelir vergisi tahsilatının 2021 yılı bütçe hedefinin 5,2 milyar TL üzerine çıkarak 200,5 milyar TL ve GSYH'ya oranla yüzde 3,0 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Söz konusu artışta, Covid-19 pandemisinin ekonomi üzerindeki olumsuz etkisini hafifletmeye yönelik alınan tedbirler ile faiz ve ücretlerde yaşanan gelişmeler belirleyici olmuştur.

2021 yılı kurumlar vergisi tahsilatının bütçe tahmininin 46,0 milyar TL üzerine çıkarak 151,2 milyar TL olması ve GSYH'ya oranının yüzde 2,3 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu artışta, temel olarak kurumlar vergisi oranının yüzde 20'den yüzde 25'e çıkarılması etkili olmuştur.

Dâhilde alınan KDV tahsilatının 2021 yılı bütçe tahmininin 36,9 milyar TL üzerine çıkarak 108,5 milyar TL seviyesinde, GSYH'ya oranla yüzde 1,6 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. İş yeri kiralama ve bazı hizmetlerde KDV oranlarının düşürülmesinin tahsilat üzerindeki olumsuz etkisine rağmen, iç talepteki güçlü seyir, makroekonomik göstergelerde yaşanan gelişmeler ile mali disiplinin sürdürülmesine yönelik olarak alınan tedbir ve yapılandırma düzenlemeleri söz konusu artışta belirleyici olmuştur.

Kamu maliyesinde enflasyonla mücadele kapsamında uygulanan tedbirler ÖTV tahsilatını önemli ölçüde düşürmüştür. Bu çerçevede, 2021 yılında petrol ve doğal gaz ürünlerinden elde edilen ÖTV tahsilatının, bütçe tahmininin 44,5 milyar TL altında kalarak 31,2 milyar TL ve GSYH'ya oranla yüzde 0,5 olarak gerçekleşeceği öngörülmektedir. 2018 yılında yürürlüğe girerek halen uygulanmaya devam edilen ve ham petrol fiyatları ile kurdaki artışların akaryakıt pompa satış fiyatına yansımasını sınırlandırmak amacıyla artış miktarının ÖTV indirimi yoluyla telafi edildiği bir sisteme dayanan eşel mobil uygulaması, petrol ve doğal gaz ürünlerinden alınan ÖTV tahsilatını oldukça azaltmıştır.

Motorlu taşıtlardan elde edilen ÖTV tahsilatının, bütçe tahmininin 23,8 milyar TL üzerinde 63,4 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Söz konusu gelişmede, pandemide bireysel otomobil talebinde yaşanan artış ile fiyatlara bağlı olarak araç başına alınan ÖTV tutarlarının artması etkili olmuştur.

2021 yılında tütün mamullerinden elde edilen ÖTV tahsilatının, bütçe tahmininin 1,1 milyar TL altında 64,4 milyar TL olacağı, alkollü içkilerden elde edilen ÖTV tahsilatının ise bütçe tahmininin 2,9 milyar TL üzerinde 20,8 milyar TL olarak gerçekleşeceği

öngörülmektedir. Enflasyonla mücadelenin ve fiyat istikrarının desteklenmesi amacıyla; sigaralarda nispi vergi oranı 2021 yılının başında yüzde 67'den 63'e düşürülmüş, tütün mamullerine yönelik ÖTV tutarlarında yıl boyunca, alkol ürünlerine uygulanan ÖTV tutarlarında ise Temmuz ayında Yİ-ÜFE güncellemesi yapılmamıştır.

2021 yılında, ithalde alınan KDV tahsilatının bütçe tahmininin 43,1 milyar TL üzerine çıkarak 238 milyar TL ve GSYH'ya oranla yüzde 3,6 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu artışta, 2020 yılında Covid-19 pandemisi nedeniyle ithalde alınan KDV gelirlerinde yaşanan düşük performansın ardından 2021 yılında ithalattaki güçlü toparlanmayla birlikte kur ve emtia fiyatlarının yukarı yönlü seyrine bağlı olarak vergi gelirlerinde yaşanan artış belirleyici olmuştur.

Ekonomik aktiviteyi yansıtan önemli göstergelerden olan harçlardan elde edilen gelirlerin, bütçe tahmininin 1,8 milyar TL üzerinde 36,1 milyar TL, damga vergisi gelirlerinin ise bütçe tahmininin 4,2 milyar TL üzerinde 28 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

2021 yılında MTV, BSMV, şans oyunları vergisi, özel iletişim vergisi, veraset ve intikal vergisi kalemlerinde de bütçe tahminlerine göre artışlar beklenmektedir. 2020 yılında tahsil edilmeye başlanan dijital hizmet vergisi, küresel bir sorun alanı olarak nitelendirilebilecek olan dijital ekonominin vergilendirilmesi konusunda önemli bir vergi politikası aracı olarak uygulanmaktadır.

2021 yılında merkezi yönetim bütçesi vergi dışı gelirlerinin, bütçe hedefinin 40,0 milyar TL üzerine çıkarak 218,4 milyar TL ve GSYH'ya oranla yüzde 3,3 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Kamu alacaklarının yapılandırılmasına ilişkin tek seferlik düzenlemeler kapsamında 2016 yılında yürürlüğe giren 6736 sayılı Kanunun uygulanmasından; 945 milyon TL'si 2021 yılının ilk dokuz ayında olmak üzere toplamda 43,9 milyar TL gelir elde edilmiştir. 2017 yılında yürürlüğe giren 7020 sayılı Kanun kapsamında 2017-2020 yıllarında toplam 5,6 milyar TL ve 2021 yılı ilk dokuz ayında 169 milyon TL tahsilat yapılmıştır. 2018 yılında yürürlüğe giren 7143 sayılı yapılandırma Kanunu kapsamında ise 1,3 milyar TL'si 2021 yılının ilk dokuz ayında olmak üzere toplamda 27,4 milyar TL tahsilat elde edilmiştir. Ayrıca, 2020 yılında yürürlüğe giren 7256 sayılı Kanun kapsamında, 2021 yılı ilk dokuz aylık dönemde 21,2 milyar TL ve 2021 yılında uygulamaya konulan 7326 sayılı Kanun kapsamında ise 22,7 milyar TL gelir elde edilmiştir. Yapılan beş düzenleme kapsamında, 2021 yılı Ocak-Eylül döneminde toplamda 46,4 milyar TL yapılandırma tahsilatı elde edilmiştir.

2021 yılı Ocak-Eylül döneminde, iç borçlanma ağırlıklı olarak sabit getirili enstrümanlarla yapılmıştır.

2021 yılı Eylül ayı itibarıyla iç piyasalarda 6,6 milyar TL tutarında TL cinsi kira sertifikası ihracı gerçekleştirilmiştir. 2021 yılının ilk dokuz aylık bölümünde, Ocak ayında 3,5 milyar dolar tahvil, Haziran ayında 2,5 milyar dolar kira sertifikası, Temmuz ayında 1,5 milyar avro tahvil ve Eylül ayında 2,25 milyar dolar tahvil olmak üzere toplam 10 milyar dolar karşılığı dış finansman sağlanmıştır.

2021 yılında bütçe gerçekleşmeleri ve tahminlerinde kaydedilen iyileşmenin bir yansıması olarak yılın geri kalanında finansman ihtiyacının azalması nedeniyle 2021 yılı iç borç çevirme oranı Eylül ayı sonu itibarıyla toplam yüzde 94,9 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte 2021 yılı Hazine Finansman Programı duyurusunda 120,5 olarak yer alan söz konusu oranın yıl sonunda tahminlerin oldukça altında gerçekleşerek yüzde 90'lar seviyesine doğru inmesi beklenmektedir. Böylelikle orta vadede Hazine'nin aylık ve yıllık borç servisi tutarlarının önemli ölçüde gerilemesi ile merkezi yönetim borç stoku üzerindeki enflasyon, kur ve faiz risklerinin olumsuz etkilerinin azaltılması sağlanmıştır.

2021 yılı Ocak-Eylül döneminde, nakit bazlı 318,2 milyar TL iç borçlanma gerçekleştirilmiştir. İç borçlanmanın yüzde 28,1'i sabit kuponlu, yüzde 15,4'ü TÜFE'ye endeksli, yüzde 3,3'ü kuponsuz, yüzde 18,7'si değişken faizli tahvil ve yüzde 2'si kira sertifikası ihraçlarıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, yüzde 8,2'si avro ve yüzde 6,6'sı ABD doları olmak üzere iç finansmanın yüzde 14,8'i yabancı para cinsi senet ihraçlarıyla sağlanmıştır. İhracına ilk olarak 2017 yılında başlanan altın cinsi Devlet tahvili ve kira sertifikası ihraçlarına 2021 yılında da devam edilmiş olup iç borçlanmanın yüzde 17,8'i söz konusu senetlerle gerçekleştirilmiştir. 2020 yılı sonunda 34 ay olan nakit borçlanmanın ortalama vadesi, 2021 yılı Eylül ayı sonunda 54 ay olmuştur. Aynı dönemde, TL cinsi sabit faizli iç borçlanmanın ortalama maliyeti yüzde 10,46'dan yüzde 16,97 düzeyine çıkmıştır.

TABLO I: 41- Merkezi Yönetim Brüt Borç Stokundaki Gelişmeler

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			(GSYH'ya Oran, Yüzde)	
	2019	**2020**	**2021 (1)**	**2019**	**2020**
Brüt Borç Stoku	**1 329 054**	**1 812 849**	**2 181 059**	**30,8**	**35,9**
İç Borç Stoku	**755 052**	**1 060 354**	**1 186 718**	**17,5**	**21,0**
Tahvil	736 791	1 060 354	1 179 800	17,1	21,0
Bono	18 261	0	6 918	0,4	0,0
Dış Borç Stoku	**574 002**	**752 495**	**994 340**	**13,3**	**14,9**
Kredi	122 778	159 536	238 004	2,8	3,2
Uluslararası Kur.	90 335	117 884	189 455	2,1	2,3
Hükümet Kur.	22 968	29 604	32 035	0,5	0,6
Diğer	9 475	12 048	16 514	0,2	0,2
Tahvil	451 224	592 959	756 336	10,5	11,7

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı
(1) Eylül ayı sonu itibarıyladır.

b) Hedefler

2022 yılında merkezi yönetim bütçe gelirlerinin 1.472,6 milyar TL olması hedeflenmiş, bütçe harcamaları ise 1.751 milyar TL olarak programlanmıştır. Söz konusu gelir tahmini ve öngörülen harcama büyüklüğü sonucunda bütçe açığının 278,4 milyar TL ve GSYH'ya oranla yüzde 3,5 olacağı öngörülmektedir. Bu büyüklükler, 2022-2024 dönemini kapsayan OVP'de maliye politikasında öngörülen sıkılaştırmanın ve kaynak kullanımında etkinliğinin sağlanması ile kamu gelirlerinin kalitesinin artırılması olarak ifade edilen kamu maliyesi stratejisiyle uyumlu olarak belirlenmiştir.

2022 yılında toplam personel giderleri, genel maaş ve ücret artış oranının toplu sözleşmede tespit edildiği üzere Ocak ayında yüzde 5, Temmuz ayında ise yüzde 7 olarak uygulanacağı dikkate alınarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, personel giderleri, sosyal güvenlik kuruluşlarına devlet primi giderleri ile personele ilişkin yedek ödeneğin toplamından oluşan toplam personel harcamalarının 499,9 milyar TL, GSYH'ya oranının ise yüzde 6,3 olacağı öngörülmüştür.

2022 yılında mal ve hizmet alım giderleri için 128,1 milyar TL ödenek öngörülmüştür. Söz konusu tutar GSYH'ya oranla bir önceki yıl gerçekleşme tahminine göre 0,3 puan düşük bir harcama düzeyine tekabül etmektedir. Bu düşüşte OVP hedefleriyle uyumlu olarak kurumların cari harcamalarına yönelik tasarruf politikası uygulanacak olması etkili olmuştur.

2022 yılında cari transferlerin 657,3 milyar TL ile GSYH'ya oran olarak yüzde 8,3 olması öngörülmektedir. Sermaye giderlerinin ise 132,3 milyar TL ile GSYH içindeki payının yüzde 1,7 seviyesinde olması programlanmıştır.

Sermaye transferlerinin GSYH'ya oranının, 2022 yılında yüzde 0,1 olacağı öngörülmektedir. Bu kapsamda; KÖYDES için 1,8 milyar TL, SUKAP için 1 milyar TL, SOGEP için 166 milyon TL, kalkınma ajansları için 374 milyon TL ödenek öngörülmüştür. Ayrıca, TÜBİTAK Ar-Ge projeleri için 2,4 milyar TL kaynak ayrılmıştır.

2022 yılında borç verme kaleminin 61,6 milyar TL ile GSYH'ya oran olarak yüzde 0,8 olacağı öngörülmektedir. Ödeneğin 41,7 milyar TL'sini KİT'lere yapılacak sermaye

transferleri, 9,3 milyar TL'sini öğrenim ve harç kredileri, 0,9 milyar TL'sini KKTC'ye krediler oluşturmaktadır. Kredi Garanti Fonuna ise 6,2 milyar TL kaynak tahsis edilmiştir.

2022 yılı faiz giderlerinin GSYH'ya oranla yüzde 3,1 düzeyinde olması beklenmektedir.

2022 yılında merkezi yönetim bütçesi toplam gelirlerinin GSYH'ya oranının, 2021 yılı gerçekleşme tahmininin 0,5 puan altında ve yüzde 18,7 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu kapsamda, vergi dışı gelirler 0,6 puan düşerken, vergi gelirlerinin 0,1 puan artması beklenmektedir. 2020 yılının ilk çeyreğinden itibaren ülkemiz ekonomik ve sosyal hayatını olumsuz şekilde etkileyen pandeminin 2021 yılının ikinci yarısından itibaren etkilerinin hafiflemeye başladığı ve söz konusu gelişmelerin bütçe gelir performansına da yansıdığı görülmektedir. 2022 yılında Covid-19 pandemisinin olumsuz etkilerinin daha belirgin bir biçimde ortadan kalkması beklenmekte olup bu gelişmelerin vergi tahsilatını olumlu etkileyeceği tahmin edilmektedir.

2022 yılına yönelik maliye politikası amaç ve hedefleri kapsamında bütçe gelirleri yönünden gerçekçi ve orta vadeli projeksiyonlarla uyumlu bir tahmin seti oluşturulmuş olup pandemi sürecinden çıkışta ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler hedefin de üstünde bir gelir performansının yakalanabileceği yönünde ayrıca olumlu sinyaller barındırmaktadır.

2022 yılında gelir ve kurumlar vergisinden oluşan gelir vergileri tahsilatı toplamının GSYH'ya oranla 2021 yılı gerçekleşme tahminine göre 0,2 puan artması ve yüzde 5,5 olması beklenmektedir. Bu gelişmede, 2021 yılında yüzde 25 olarak uygulanan kurumlar vergisi oranının 2022 yılında yüzde 23'e düşecek olmasına rağmen, vergi indirimlerine bağlı oluşan baz etkisi ile ücret, faiz ve diğer gelir vergisi kaynaklarında beklenen gelişmelerin etkili olacağı tahmin edilmektedir.

Covid-19 pandemisiyle mücadele kapsamında KDV oranlarında yapılan bazı geçici indirimlerin sonlandırılması ile pandemi sonrası normalleşme sürecinde iç talepte ve makroekonomik göstergelerde beklenen olumlu gelişmelerin KDV tahsilatını artırması beklenmektedir. Bununla birlikte, 2021 yılında yapılandırma uygulamalarından sağlanan yüksek miktardaki gelirin oluşturduğu baz etkisi sonucunda, 2022 yılında dâhilde alınan KDV tahsilatının GSYH'ya oranının 2021 yılı seviyesinin 0,1 puan altında kalması beklenmektedir.

2022 yılında, ÖTV tahsilatının GSYH'ya oranının, bir önceki yıl gerçekleşme tahmininin 0,2 puan altında kalarak yüzde 2,8 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Böylece, 2021 yılında yüzde 20 seviyesinin altına inmesi beklenen ÖTV gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının 2022 yılında yüzde 17,4 olması beklenmektedir. Söz konusu azalışta 2022 yılında da uygulanmaya devam edileceği öngörülen bazı akaryakıt ürünlerine yönelik eşel mobil sistemi kaynaklı gelir kaybının temel belirleyici olması beklenmektedir.

2022 yılında, bütçe kapsamında diğer bir önemli gelir kaynağı olan ithalde alınan KDV tahsilatının GSYH'ya oranının ise 2021 yıl sonu gerçekleşme beklentisine göre 0,1 puan artarak yüzde 3,7 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

2022 yılında şans oyunları vergisi tahsilatının GSYH'ya oran olarak yüzde 0,1 seviyesinde ve 6,9 milyar TL tutarında olması beklenmektedir. 2020 yılında uygulamaya giren dijital hizmet vergisi tahsilatının ise 2,7 milyar TL seviyesine ulaşması beklenmektedir. Sektörde yaşanan yapısal değişim ve gelişmelere bağlı olarak GSYH'ya oranı sürekli olarak azalan, ancak 2018 yılı itibarıyla tek oranlı vergilemeye geçilmesi sonrası istikrarlı bir seyir izlemeye başlayan özel iletişim vergisi tahsilatının ise 6,8 milyar TL seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

2022 yılında merkezi yönetim bütçesi vergi dışı gelirlerinin, GSYH'ya oran olarak, 2021 yılı gerçekleşme tahmini olan yüzde 3,3'ten yüzde 2,7 seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir. Bu azalışta temel olarak devletin temettü gelirleri ile faiz ve ceza gelirlerinde öngörülen gelişmelerin etkili olması beklenmektedir.

Bütçe gelirleri içerisinde vergi gelirlerinin, vergi gelirleri içerisinde de doğrudan vergi gelirlerinin payının artıyor olması, 2022 yılında kamu gelirlerinin sağlıklı ve sürekli kaynaklardan elde edilmesine yönelik politikalarla uyumlu bir gelir bütçesi öngörüldüğünü göstermektedir.

TABLO I: 42- Merkezi Yönetim Bütçesi Büyüklükleri

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			(Yüzde Değişim)		(Yüzde Dağılım)			(GSYH'ya Oran, Yüzde)		
	2020	2021 (1)	2022 (2)	2021 (1)	2022 (2)	2020	2021 (1)	2022 (2)	2020	2021 (1)	2022 (2)
HARCAMALAR	**1 203 737**	**1 506 283**	**1 750 957**	**25,1**	**16,2**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**23,9**	**22,7**	**22,2**
01 - Personel Giderleri	287 785	351 367	424 757	22,1	20,9	23,9	23,3	24,3	5,7	5,3	5,4
02 - SGK Devlet Primi Giderleri	48 294	57 657	69 143	19,4	19,9	4,0	3,8	3,9	1,0	0,9	0,9
03 - Mal ve Hizmet Alım Giderleri	96 971	130 633	128 134	34,7	-1,9	8,1	8,7	7,3	1,9	2,0	1,6
04 - Faiz Giderleri	133 962	179 542	240 384	34,0	33,9	11,1	11,9	13,7	2,7	2,7	3,1
05 - Cari Transferler	498 063	587 080	657 273	17,9	12,0	41,4	39,0	37,5	9,9	8,8	8,3
06 - Sermaye Giderleri	93 742	125 057	132 254	33,4	5,8	7,8	8,3	7,6	1,9	1,9	1,7
07 - Sermaye Transferleri	15 171	18 489	10 048	21,9	-45,7	1,3	1,2	0,6	0,3	0,3	0,1
08 - Borç Verme	29 750	56 458	61 599	89,8	9,1	2,5	3,7	3,5	0,6	0,8	0,8
09 - Yedek Ödenekler	0	0	27 365			0,0	0,0	1,6	0,0	0,0	0,3
GELİRLER	**1 028 446**	**1 276 268**	**1 472 583**	**24,1**	**15,4**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**20,4**	**19,2**	**18,7**
1 - Genel Bütçe	**999 147**	**1 249 309**	**1 442 897**	**25,0**	**15,5**	**97,2**	**97,9**	**98,0**	**19,8**	**18,8**	**18,3**
01 - Vergi Gelirleri	833 251	1 057 913	1 258 279	27,0	18,9	81,0	82,9	85,4	16,5	15,9	16,0
02 - Vergi Dışı Gelirler	150 015	169 079	158 091	12,7	-6,5	14,6	13,2	10,7	3,0	2,5	2,0
03 - Sermaye Gelirleri	7 535	8 039	12 307	6,7	53,1	0,7	0,6	0,8	0,1	0,1	0,2
04 - Alınan Bağış ve Yardımlar	8 346	14 278	14 220	71,1	-0,4	0,8	1,1	1,0	0,2	0,2	0,2
2 - Öz.Büt.İda. ve Düz.Den.Kur.	**29 299**	**26 958**	**29 686**	**-8,0**	**10,1**	**2,8**	**2,1**	**2,0**	**0,6**	**0,4**	**0,4**
BÜTÇE DENGESİ	**-175 292**	**-230 016**	**-278 374**	**31,2**	**21,0**				**-3,5**	**-3,5**	**-3,5**
Bilgi İçin:											
Faiz Dışı Harcamalar	1 069 775	1 326 741	1 510 574	24,0	13,9				21,2	20,0	19,2
Faiz Dışı Bütçe Dengesi	-41 329	-50 473	-37 991	22,1	-24,7				-0,8	-0,8	-0,5
Program Tanımlı Bütçe Dengesi	-124 302	-124 881	-94 196	0,5	-24,6				-2,5	-1,9	-1,2

Not: Düzenleyici ve denetleyici kurumların gelir fazlaları, genel bütçe vergi dışı gelirlerinden düşülmüştür.
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

3.1.2. Mahalli İdareler

a) Mevcut Durum

Mahalli idareler dengesi; il özel idareleri, belediyeler, büyükşehir belediyelerine bağlı idareler, belediyelerin oluşturduğu birlikler ve İller Bankası hesaplarını kapsamaktadır.

2020 yılında, Covid-19 pandemisinin etkisiyle ulaşım başta olmak üzere kentsel hizmetlerden elde edilen bazı gelirlerde ortaya çıkan azalmaya rağmen, genel bütçe vergi gelirlerinden alınan paylardaki artış sonucu, mahalli idare gelirleri reel olarak aynı düzeyde kalmış ve 141,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Mahalli idare harcamaları ise 2016-2018 döneminde reel olarak tarihi yüksek seviyeye ulaştıktan sonra, yerel seçimler öncesi hızla artan borçlanma gereğine bağlı olarak ortaya çıkan yüksek finansman ihtiyacı sebebiyle 2019 yılından sonra 2020 yılında da reel olarak gerilemiş ve GSYH'nın yüzde 2,73'ü seviyesinde gerçekleşmiştir. Yerel seçimler öncesinde tarihi yüksek seviyeye ulaşan yatırım harcamalarındaki azalmanın öncülük ettiği söz konusu mali dengelenmede cari harcamalardaki gerileme de etkili olmuştur. Böylece, 2019 yılında GSYH'nın yüzde 0,21'i düzeyinde olan mahalli idareler bütçe açığı, 2020 yılında yüzde 0,07 seviyesinde bütçe fazlasına dönüşmüştür.

2021 yılında, mahalli idare gelirlerinin, fiyatlandırılabilir hizmetlerde bozulan fiyat-maliyet ilişkisine bağlı olarak faktör gelirlerindeki reel azalmanın etkisiyle, GSYH'ya oranla yüzde 2,72 seviyesine gerileyeceği, mahalli idare harcamalarının ise gelirleri ve finansman imkânlarına bağlı olarak GSYH'nın yüzde 2,73'ü seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Böylece, 2021 yılında mahalli idareler dengesinin sınırlı düzeyde GSYH'nın yüzde 0,01'i seviyesinde açık vereceği beklenmektedir.

TABLO I: 43-Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Mahalli İdarelere Ayrılan Paylar

	2019	2020	2021(1)	2022(2)
		(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)		
Belediyeler	39 536	49 026	63 270	74 512
Büyükşehir Belediyeleri	33 702	42 399	57 449	68 611
İl Özel İdareleri	3 321	4 137	5 272	6 209
TOPLAM	**76 559**	**95 562**	**125 991**	**149 333**
		(GSYH'ya Oran, Yüzde)		
Belediyeler	0,92	0,97	0,95	0,95
Büyükşehir Belediyeleri	0,78	0,84	0,86	0,87
İl Özel İdareleri	0,08	0,08	0,08	0,08
TOPLAM	**1,77**	**1,89**	**1,90**	**1,90**

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

b) Hedefler

2022 yılında, mahalli idare gelirlerinin 215,8 milyar TL, harcamalarının ise 222,3 milyar TL olarak gerçekleşmesi ve mahalli idare dengesinin GSYH'nın yüzde 0,08'i düzeyinde 6,5 milyar TL açık vermesi öngörülmektedir.

TABLO I: 44- Mahalli İdareler Gelir ve Harcamaları (1)

	2019	2020	2021(2)	2022(3)
		(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)		
GELİRLER	**120 779**	**141 466**	**180 932**	**215 785**
1.Vergiler	91 994	112 060	147 106	176 423
2.Vergi Dışı Norm. Gelir	13 560	14 227	17 927	21 822
3.Faktör Gelirleri (Net)	15 225	15 179	15 899	17 539
HARCAMALAR	**129 679**	**137 814**	**181 280**	**222 330**
1.Cari Giderler	80 354	86 856	107 817	128 182
2.Yatırım Harcamaları	38 357	38 910	55 715	72 083
a.Sabit Sermaye	38 327	38 881	55 685	72 054
b.Stok Değişimi	30	30	30	30
3.Cari Transferler	11 938	12 665	16 339	19 519
4.Kamulaştırma ve Sabit Değer Artışı	-4 456	-5 216	-4 858	-5 122
5.Sermaye Transferi (Net)	3 487	4 599	6 267	7 667
GELİR-GİDER FARKI	**-8 900**	**3 652**	**-348**	**-6 545**
		(GSYH'ya Oran, Yüzde)		
GELİRLER	**2,80**	**2,80**	**2,72**	**2,74**
1.Vergiler	2,13	2,22	2,21	2,24
2.Vergi Dışı Norm. Gelir	0,31	0,28	0,27	0,28
3.Faktör Gelirleri (Net)	0,35	0,30	0,24	0,22
HARCAMALAR	**3,00**	**2,73**	**2,73**	**2,82**
1.Cari Giderler	1,86	1,72	1,62	1,63
2.Yatırım Harcamaları	0,89	0,77	0,84	0,91
a.Sabit Sermaye	0,89	0,77	0,84	0,91
b.Stok Değişimi	0,00	0,00	0,00	0,00
3.Cari Transferler	0,28	0,25	0,25	0,25
4.Kamulaştırma ve Sabit Değer Artışı	-0,10	-0,10	-0,07	-0,06
5.Sermaye Transferi (Net)	0,08	0,09	0,09	0,10
GELİR-GİDER FARKI	**-0,21**	**0,07**	**-0,01**	**-0,08**

(1) İl özel idareleri, belediyeler, İller Bankası, belediyelerin oluşturduğu birlikler ve büyükşehir belediyelerine bağlı idareleri kapsamaktadır.
(2) Gerçekleşme Tahmini
(3) Program

3.1.3. Döner Sermayeli İşletmeler

a) Mevcut Durum

Döner sermayeli işletmeler tanımı içinde yer alan kurumlar iki grupta toplanmaktadır. Birinci grupta, merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idarelere bağlı olarak faaliyet gösteren işletmeler yer almaktadır. İkinci grupta ise bu işletmelerin dışında kalan ve kendi özel bütçeleri olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Milli Piyango İdaresi ve Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü bulunmaktadır.

2020 yılında 0,5 milyar TL açık veren döner sermayeli işletmelerin 2021 yılında da 1,5 milyar TL açık vermesi beklenmektedir.

b) Hedefler

2022 yılında döner sermayeli işletmelerin açığının 1 milyar TL'ye düşürülmesi hedeflenmektedir.

TABLO I: 45- Döner Sermayeli İşletmeler Finansman Dengesi

	2019	2020	2021 (1)	2022 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			
A. Gelirler	**92 252**	**104 172**	**126 702**	**136 806**
- İşletme Gelirleri	91 725	103 379	124 889	135 416
- Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	528	793	1 812	1 390
- Bütçe Transferleri	0	0	0	0
B. Giderler	**94 582**	**104 675**	**128 168**	**137 839**
- İşletme Giderleri	91 034	100 352	122 720	133 413
- Yatırım Harcamaları	1 164	1 494	999	4 056
- Stok Artışı	1 451	2 305	2 067	1 592
- Sabit Kıymet Artışı	-247	-586	1 866	-1 846
- Dolaysız Vergiler	349	406	516	623
- Fonlara Transferler	830	704	0	0
C. Gelir-Gider Farkı	**-2 329**	**-503**	**-1 466**	**-1 032**
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)			
A. Gelirler	**2,1**	**2,1**	**1,9**	**1,7**
B. Giderler	**2,2**	**2,1**	**1,9**	**1,7**
C. Gelir-Gider Farkı	**-0,1**	**0,0**	**0,0**	**0,0**

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

3.1.4. Sosyal Güvenlik Kuruluşları

a) Mevcut Durum

Sosyal güvenlik kuruluşları kapsamında Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve İşsizlik Sigortası Fonu (İSF) yer almakta olup gelir-gider dengeleri ayrı tablolarda gösterilmektedir.

2021 yılında bir önceki yıla göre prim gelirlerindeki düşüş nedeniyle SGK'nın toplam gelirlerinin GSYH'ya oranının 0,2 puan azalması beklenmektedir. Bununla birlikte, sigorta ödemeleri ve sağlık giderlerindeki düşüş sonucunda SGK'nın toplam giderlerinin GSYH'ya oran olarak 1,1 puan azalması beklenmektedir. Temelde gelir-gider dengesinde yaşanan 0,9 puanlık iyileşme nedeniyle sosyal güvenlik kuruluşlarına yönelik bütçe transferlerinin GSYH'ya oranının bir önceki yıla göre 1,2 puan azalarak yüzde 3,7 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

2021 yılında SGK'ya faturalı ödemeler, ek karşılıklar, devlet katkısı, emeklilere yapılan ek ödeme, prim teşviklerinden kaynaklanan transferler, açık finansmanı ile prim ödeme gücü olmayanların GSS primleri dâhil olmak üzere merkezi yönetim bütçesinden 245,8 milyar TL transfer yapılacağı tahmin edilmektedir.

İşçi, esnaf ve çiftçi emekli aylıkları, 2021 yılı Ocak ayında yüzde 8,37; Temmuz ayında ise yüzde 8,45 oranında artırılmıştır. Memur maaşları ve memur emekli aylıklarında ise 2021 yılı Ocak ayında yüzde 7,33; Temmuz ayında yüzde 8,45 oranında artış sağlanmıştır.

Sosyal güvenlik prim gelirlerini etkileyen en temel parametrelerden biri olan asgari ücret, yılın tamamında geçerli olmak üzere 2021 yılı Ocak ayında yüzde 21,56 oranında artışla brüt 3.577,5 TL'ye yükseltilmiştir.

TABLO I: 46- Sosyal Güvenlik Kurumu Gelir-Gider Dengesi

	2019	2020	2021 (1)	2022 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			
A. Gelirler	**414 014**	**455 572**	**584 414**	**675 775**
- Prim Tahsilatları	296 236	326 623	416 365	502 002
- Diğer Gelirler (3)	117 779	128 949	168 050	173 773
B. Giderler	**451 878**	**525 962**	**619 609**	**714 731**
- Sigorta Ödemeleri	303 331	350 273	413 886	486 271
- Sağlık Giderleri	110 749	135 704	159 355	178 374
- Yatırım Harcamaları	198	163	287	305
- Diğer Giderler (3)	37 599	39 821	46 082	49 780
C. Gelir-Gider Farkı	**-37 863**	**-70 389**	**-35 195**	**-38 956**
Bilgi İçin:				
Bütçe Transferleri (4)	197 064	245 976	245 796	280 683
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)			
A. Gelirler	**9,6**	**9,0**	**8,8**	**8,6**
- Prim Tahsilatları	6,9	6,5	6,3	6,4
- Diğer Gelirler	2,7	2,6	2,5	2,2
B. Giderler	**10,5**	**10,4**	**9,3**	**9,1**
- Sigorta Ödemeleri	7,0	6,9	6,2	6,2
- Sağlık Giderleri	2,6	2,7	2,4	2,3
- Yatırım Harcamaları	0,0	0,0	0,0	0,0
- Diğer Giderler	0,9	0,8	0,7	0,6
C. Gelir-Gider Farkı	**-0,9**	**-1,4**	**-0,5**	**-0,5**
Bilgi İçin:				
Bütçe Transferleri (4)	4,6	4,9	3,7	3,6

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) Diğer gelirler, devlet katkısı ve faturalı ödemeler gibi bütçeden alınan transferler ile diğer gelirlerden oluşmaktadır. Diğer giderler; faturalı ödemeler, yönetim giderleri ve diğer giderlerden oluşmaktadır.
(4) Faturalı ödemeler, ek karşılıklar, devlet katkısı, emeklilere yapılan ek ödeme, prim teşviklerinden kaynaklanan transferler ve prim ödeme gücü olmayanların GSS primleri dâhil edilmiştir.

Prim teşvikleri kapsamında merkezi yönetim bütçesinden SGK'ya 2020 yılında 24,4 milyar TL transfer yapılmış olup 2021 yılında prim teşviklerinin 29 milyar TL olması beklenmektedir.

2020 yılında SGK ilaç ve tedavi harcamaları, sırasıyla 48,6 milyar TL ve 84,5 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2021 yılında ise söz konusu harcamaların sırasıyla 58,1 milyar TL ve 98,7 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

2021 yılında GSYH'ya oran olarak İSF prim gelirlerinin yüzde 0,3; faiz gelirlerinin yüzde 0,2; devlet katkısının ise yüzde 0,1 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, toplam gelirlerin GSYH'nın yüzde 0,6'sı seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2021 yılı İSF toplam giderlerinin GSYH'ya oran olarak yüzde 0,9 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu gelişmede özellikle 2020 yılında salgın karşısında istihdamı desteklemeye yönelik uygulamaya konulan kısa çalışma ödeneği, nakdi ücret desteği ve normalleşme desteği gibi programların 2021 yılı Haziran ayı sonu itibarıyla

sonlandırılması etkili olmuştur. Ayrıca, 2021 yılı işsizlik ödeneği giderlerinin 5 milyar TL düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2021 yılı sonunda toplam Fon varlığının 85,6 milyar TL'lik tutarla GSYH'nın yüzde 1,3'ü seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

TABLO I: 47- İşsizlik Sigortası Fonu Gelir-Gider Dengesi

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				(GSYH'ya Oran, Yüzde)			
	2019	2020	2021 (1)	2022 (2)	2019	2020	2021(1)	2022(2)
A. Gelirler	**40 365**	**38 270**	**43 011**	**49 091**	**0,9**	**0,8**	**0,6**	**0,6**
- Prim Gelirleri	16 547	16 225	22 734	28 466	0,4	0,3	0,3	0,4
- Devlet Katkısı	5 516	5 408	7 578	9 489	0,1	0,1	0,1	0,1
- Faiz Gelirleri	16 832	15 750	11 726	10 447	0,4	0,3	0,2	0,1
- Diğer Gelirler	1 471	887	972	690	0,03	0,02	0,01	0,01
B. Giderler	**36 467**	**66 599**	**60 599**	**47 902**	**0,8**	**1,3**	**0,9**	**0,6**
- Sigorta Giderleri (3)	8 185	30 272	18 631	13 529	0,2	0,6	0,3	0,2
- Diğer Giderler	28 283	36 327	41 969	34 373	0,7	0,7	0,6	0,4
C. Gelir-Gider Farkı	**3 898**	**-28 329**	**-17 589**	**1 189**	**0,1**	**-0,6**	**-0,3**	**0,0**
D. Toplam Fon Varlığı	**131 542**	**103 213**	**85 624**	**86 813**	**3,0**	**2,0**	**1,3**	**1,1**

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) İşsizlik ödeneği, kısa çalışma ödeneği ve ücret garanti fonu giderleri dâhil edilmiştir.

b) Hedefler

Ücretlilerin ve kendi hesabına çalışanların emekli aylıklarının 2022 yılı Ocak ve Temmuz aylarında önceki altı aylık enflasyon tahmini dikkate alınarak artırılması öngörülmüştür.

Kamu görevlileriyle yapılan toplu sözleşme hükümlerine göre memur maaşları ve memur emekli aylıklarının 2022 yılının Ocak ayında yüzde 5, Temmuz ayında yüzde 7 oranında artırılması öngörülmüştür.

2022 yılında sosyal güvenlik kuruluşlarının toplam gelirlerinin 675,8 milyar TL, toplam giderlerinin 714,7 milyar TL ve gelir-gider açığının 39 milyar TL olması öngörülmüştür. GSYH'ya oran olarak gelirlerin yüzde 8,6; giderlerin yüzde 9,1 ve açığın yüzde 0,5 olması hedeflenmiştir.

2022 yılında SGK'ya faturalı ödemeler, ek karşılıklar, emeklilere yapılan ek ödeme, devlet katkısı, prim teşviklerinden kaynaklanan transferler ile prim ödeme gücü olmayanların GSS primi de dâhil olmak üzere toplam 280,7 milyar TL tutarında ve GSYH'nın yüzde 3,6'sı oranında bütçe transferi yapılması öngörülmektedir.

2022 yılında GSYH'ya oran olarak İşsizlik Sigortası Fonunun prim gelirinin yüzde 0,4, faiz gelirinin yüzde 0,1 ve devlet katkısının yüzde 0,1 oranında gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Fonun toplam giderlerinin GSYH'nın yüzde 0,6'sı oranına ulaşması beklenmektedir. Böylece, 2022 yılında toplam Fon varlığının 86,8 milyar TL ile GSYH'nın yüzde 1,1'i seviyesinde gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

3.1.5. Fonlar

a) Mevcut Durum

Fon dengesi kapsamı, bütçe içi Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ile bütçe dışı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu ve Özelleştirme Fonundan meydana gelmektedir.

2021 yılında toplam fon gelirlerinin 40,4 milyar TL, toplam fon giderlerinin ise 30,5 milyar TL'ye ulaşması beklenmektedir. Böylece, fonların gelir-gider fazlasının 9,9 milyar TL olması öngörülmektedir.

2021 yılında özelleştirme uygulamaları sonucunda Özelleştirme Fonuna 5 milyar TL nakit girişi olması beklenmektedir.

b) Hedefler

2022 yılında Özelleştirme Fonunun 9 milyar TL tutarında özelleştirme geliri elde etmesi beklenmektedir. 2022 yılında fon gelirlerinin 49,4 milyar TL, fon giderlerinin 38,2 milyar TL, fon sistemi gelir-gider fazlasının ise 11,2 milyar TL olması hedeflenmektedir.

TABLO I: 48- Fon Gelir ve Giderleri (1)

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			
	2019	**2020**	**2021 (2)**	**2022 (3)**
A. Fon Gelirleri	**25 172**	**33 811**	**40 413**	**49 404**
- Vergi Gelirleri	18 572	22 541	33 000	39 824
- Vergi Dışı Normal Gelirler	3 348	7 804	3 425	4 811
- Faktör Gelirleri (Net)	102	0	0	0
- Cari Transferler (Net)	0	0	0	0
- Sermaye Transferleri (Net)	3 149	3 467	3 987	4 769
B. Fon Giderleri	**26 150**	**33 149**	**30 525**	**38 199**
- Cari Giderler	21 037	21 552	22 503	26 669
- Faktör Giderleri (Net)	0	12	18	21
- Sabit Sermaye Yatırımları	0	0	0	0
- Cari Transferler (Net)	5 114	11 585	8 004	11 508
- Sermaye Transferleri (Net)	0	0	0	0
C. Gelir-Gider Farkı	**-979**	**662**	**9 888**	**11 205**
D. Finansman	**979**	**-662**	**-9 888**	**-11 205**
- Dış Borç Kullanımı	0	0	0	0
- Dış Borç Ödemesi	0	0	0	0
- İç Borç - Alacak İlişkisi (Net)	-32	-311	-247	-293
- Kasa - Banka Değişimi	1 011	-351	-9 641	-10 912
Bilgi İçin:				
- Özelleştirme Gelirleri	5 086	4 738	5 000	9 000

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
(1) İşsizlik Sigortası Fonu hariçtir.
(2) Gerçekleşme Tahmini
(3) Program

3.2. KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ VE ÖZELLEŞTİRME

a) Mevcut Durum

Kamunun mal ve hizmet üretimindeki payının azaltılması yönünde izlenen politikalar neticesinde yıllar itibarıyla KİT'lerin ülke ekonomisi içerisindeki payı azalmaktadır. 2000 yılında KİT'lerin ürettiği katma değerin GSYH'ya oranı yüzde 3,5 seviyesindeyken 2021 yılı sonunda bu oranın yüzde 0,2 olacağı tahmin edilmektedir. Buna paralel olarak, KİT yatırımlarının toplam kamu ve özel sektör yatırımları içerisindeki payının da 2000 yılındaki yüzde 5,8 seviyesinden 2021 yılında yüzde 2,1'e gerilemesi öngörülmektedir. Aynı dönemde 435 bin olan KİT'lerin yıllık ortalama personel sayısının 100 bine düşmesi beklenmektedir.

2021 yılı Ekim ayı itibarıyla 233 sayılı KHK kapsamında faaliyet gösteren KİT sayısı 19'dur. Bu kuruluşlara ilaveten özelleştirme programında bulunan ve yüzde 50'den fazla kamu payı olan Türkiye Denizcilik İşletmeleri (TDİ) A.Ş. ve Sümer Holding A.Ş. KİT dengesi kapsamında izlenmektedir.

KİT'ler ve özelleştirme portföyünde izlenen kuruluşlar, 2020 yılında GSYH'nın yüzde 0,01'i oranında finansman fazlası vermiştir. 2021 yılında ise GSYH'nın yüzde 0,30'u oranında finansman açığı vermesi beklenen bu kuruluşların 2021 yılında 24,8 milyar TL dönem zararı ve 20,1 milyar TL borçlanma gereği oluşturacağı tahmin edilmektedir. Bu sonuçta küresel düzeyde artan enerji maliyetlerine bağlı olarak yükselen doğalgaz ve elektrik fiyatlarının başta hanehalkı olmak üzere tüm kesimlere en az seviyede yansıtılması etkili olmuştur. Söz konusu kuruluşlara 2021 yılında 37,2 milyar TL sermaye transferi, 2,6 milyar TL görevlendirme bedeli ve 0,7 milyar TL kamu hizmeti yükümlülüğü ödemesi yapılması öngörülmektedir. Kuruluşlardan Hazineye 2021 yılında 0,7 milyar TL hasılat payı ve 2,3 milyar TL temettü ödemesi yapılması beklenmektedir. Aynı dönemde yatırım harcamalarının 41,2 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2021 yılında ham petrol ve döviz kurundaki gelişmeler BOTAŞ ve EÜAŞ'ın maliyetlerini önemli ölçüde artırmıştır. Ayrıca 2021 yılında yağışların mevsim normallerinin altında kalması hidroelektrik potansiyelinde azalmaya sebep olmuştur. Bunun sonucunda doğal gaz santrallerinden elektrik üretimini artıran EÜAŞ'ın elektrik üretim maliyeti yükselirken, BOTAŞ'ın ise doğal gaz satış miktarında artış yaşanmıştır. Maliyet artışlarına bağlı olarak toptan doğal gaz ve elektrik fiyatlarında sene içerisinde yukarı yönlü ayarlama yapılmıştır. Ancak söz konusu fiyat güncellemeleri maliyet artışlarını karşılamakta yetersiz kalmış olup BOTAŞ ve EÜAŞ'ın 2021 yılını zararla kapatması beklenmektedir. Finansman ihtiyacının karşılanması için bu kuruluşlara sene içerisinde sermaye transferi yapılması öngörülmektedir.

Karadeniz ve Akdeniz'de gerçekleştirilen hidrokarbon arama faaliyetleri neticesinde TPAO, Fatih Sondaj Gemisiyle Sakarya Gaz Sahası'ndaki "Amasra- 1 Kuyusu"nda 135 milyar metreküplük yeni doğal gaz keşfini açıklamıştır. 2021 yılındaki bu keşifle birlikte Karadeniz'deki toplam doğal gaz rezervi 540 milyar metreküpe ulaşmıştır.

Yüksek yatırım maliyetine katlanan TPAO'ya kaynak yaratılması amacıyla 08/01/2021 tarihli ve 3416 sayılı Cumhurbaşkanı Kararıyla Kuruluş tarafından Hazineye ödenen hasılat payı uygulaması kaldırılmıştır.

Doğal Gaz Piyasası Kanununun ek 1'inci maddesi gereğince; BOTAŞ'la ilişkili olarak faaliyet yürüten Turkish Petroleum Company Limited (TPIC) ve BOTAŞ International (BIL), TPAO'yla ilişkili olarak faaliyet yürüten Turkish Petroleum Off-Shore Technology Center Limited (TP-OTC) şirketleri amaç ve iştigal sahaları değiştirilmeksizin Türk Ticaret Kanunu kapsamında Türkiye merkezli olarak kurulmuştur.

Yurt dışı pazarlarda Covid-19 sürecinin etkilerinin azalması ve normalleşmenin başlamasıyla Eti Maden'in satış miktarlarında artış yaşanmıştır. 2021 yılında bir önceki yıla göre satış miktarında yüzde 50, satış hasılatında ise yüzde 74 gelir artışı beklenmektedir.

Enerji ve madencilik KİT'lerinin yatırımlarının 2021 yılı sonunda bir önceki yıla göre 13,2 milyar TL artması beklenmektedir. Söz konusu artışta TPAO'nun hidrokarbon arama yatırımları, TEİAŞ'ın iletim sistemi yatırımları ile BOTAŞ'ın doğal gaz depolama projeleri yatırımları önemli rol oynamıştır.

Stok artışı ve dönem gelir-giderlerine bağlı olarak ÇAYKUR'un 2021 yılında finansman ihtiyacının yükselmesi beklenmektedir.

2020 yılında yaklaşık 77 milyon TL kâr eden TİGEM'in, artan tarımsal emtia fiyatları sonucunda 2021 yılında da kâr etmeye devam edeceği tahmin edilmektedir.

2021 yılında TMO'nun buğday, arpa, mercimek, çavdar, tritikale ve yulaf ürünleri için açıkladığı müdahale alım fiyat artışları, alım fiyatlarının açıklandığı dönemlere göre, 12 aylık ortalama ÜFE ve Tarımsal Girdi Fiyat Endeksi artışlarının üzerindedir.

TMO, 2021 yılı hasat döneminde artan tarımsal emtia fiyatları karşısında yem maliyet artışlarını sınırlamak amacıyla, besici ve yetiştiricilere yem hammaddesi olarak uygun fiyatla buğday ve arpa satışı gerçekleştirmektedir. Öte yandan, un sanayicilerine yönelik olarak da buğday satışı yapılmaktadır.

Covid-19 pandemisinin havayolu sektörüne olan olumsuz etkisini azaltmak amacıyla alınan tedbirler sonrasında DHMİ'nin 2021 yılında 2,3 milyar TL dönem zararı oluşturması beklenmektedir.

On Birinci Kalkınma Planı hedefleri doğrultusunda yatırımlarına ağırlık veren TCDD'nin 2021 yılında toplam KİT yatırımlarının yüzde 31'ini gerçekleştirmesi beklenmektedir. Yatırımlarının ve işletme bütçesi açıklarının finansmanını bütçeden yapılan sermaye transferleriyle karşılayan TCDD'ye 2021 yılında 19,7 milyar TL sermaye transferi yapılması öngörülmektedir.

03/07/2021 tarihli ve 31530 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7330 sayılı Kanun ile 233 sayılı KHK kapsamından çıkarılan MKEK, Türk Ticaret Kanununa ve özel hukuk hükümlerine tabi MKE Anonim Şirketi olarak yeniden yapılandırılmıştır.

2021 yılı Ekim ayı itibarıyla KİT'lere ilişkin bir stratejik plan, 16 performans programı ve 18 performans değerlendirme raporu onaylanmıştır. 2020 yılında kurulan TÜRASAŞ'ın 2022-2026 dönemini kapsayan stratejik plan çalışmalarının yıl içinde tamamlanması beklenmektedir.

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından satış ve devir işlemi tamamlanan özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 2020 yılında 147 milyon TL iken, 2021 yılının ilk dokuz ayında 1.047 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca 2021 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla özelleştirme ihalesi tamamlanan ve sözleşme imza aşamasında bulunan özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 929 milyon TL'dir.

2020 yılı Ağustos ayında ihalesi yapılan Ahiköy 1 ve Ahiköy 2 Hidroelektrik Santrallerinin (HES) işletme hakkı devri sözleşmesi 2021 yılı Ocak ayında, Güllük Liman Sahasının işletme hakkı devri sözleşmesi ise Mart ayında imzalanmıştır. 2021 yılı Mart ayında ihalesi yapılmış olan Gebze Dilovası Doğalgaz Santrali, işletme hakkı devri onaya sunulmuştur.

Çamlıca 1 HES ve Karakuz Demir Maden Sahası işletme hakkı devri onay süreci tamamlanmış olup sözleşme ve devir süreci devam etmektedir. 2021 yılı Haziran ayında ihalesi yapılan Tortum HES'in işletme hakkı devri sözleşmesinin Aralık ayı içerisinde imzalanması beklenmektedir. 2021 yılı Eylül ayında özelleştirilmesi amacıyla ilana çıkılan Girlevik ve Çal HES'lerinin, yıl sonuna kadar ihale süreçlerinin tamamlanması ve sonuçların onaya sunulması planlanmaktadır.

Taşucu Limanı, Akköprü HES ve Topçam HES'in işletme hakkı devri için Eylül ayında ihale yapılmış olup onay ve devir süreci devam etmektedir. Fenerbahçe Kalamış Yat Limanının işletme hakkı devri için Eylül ayında teklifler alınmış, Ekim ayında nihai pazarlık görüşmeleri tamamlanıp onaya sunulmuştur.

TABLO I:49- 233 Sayılı KHK'ya Tabi İşletmeci KİT Finansman Dengesi

	2020	2021(1)	2022(2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)		
A. GELİRLER	213 745	319 628	359 299
I. İşletme Gelirleri	182 652	264 576	300 848
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	154 810	227 963	281 238
2. Diğer Gelirler	27 842	36 613	19 610
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	13 077	14 598	11 723
1. Amortismanlar	6 692	8 222	10 023
2. Karşılıklar	6 385	6 376	1 700
III. Bütçe ve Fonlar	18 016	40 455	46 728
IV. Diğer Gelirler	0	0	0
B. GİDERLER	211 531	339 760	377 297
I. İşletme Giderleri	182 989	293 576	309 851
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	139 263	242 009	262 186
2. Diğer Giderler	43 727	51 567	47 665
II. Yatırım Harcamaları	23 638	41 228	61 870
III. Stok Artışı	765	3 241	4 774
IV. Sabit Kıymet Artışı	-1 151	-4 941	-8 088
V. Dolaysız Vergiler	2 827	4 067	4 716
VI. Temettü Ödemeleri	1 879	2 263	3 884
VII. Diğer Giderler	582	327	288
C. GELİR-GİDER FARKI	2 213	-20 132	-17 998
D. FİNANSMAN	-2 213	20 132	17 998
I. Kasa Banka Değişimi	-10 177	7 804	3 579
II. İç Borçlanma (Net)	4 443	6 643	12 212
III. Dış Borçlanma (Net)	3 520	5 684	2 207
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)		
A. GELİRLER	4,23	4,81	4,56
I. İşletme Gelirleri	3,62	3,98	3,82
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	3,07	3,43	3,57
2. Diğer Gelirler	0,55	0,55	0,25
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	0,26	0,22	0,15
1. Amortismanlar	0,13	0,12	0,13
2. Karşılıklar	0,13	0,10	0,02
III. Bütçe ve Fonlar	0,36	0,61	0,59
IV. Diğer Gelirler	0,00	0,00	0,00
B. GİDERLER	4,19	5,11	4,79
I. İşletme Giderleri	3,63	4,42	3,93
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	2,76	3,64	3,33
2. Diğer Giderler	0,87	0,78	0,60
II. Yatırım Harcamaları	0,47	0,62	0,79
III. Stok Artışı	0,02	0,05	0,06
IV. Sabit Kıymet Artışı	-0,02	-0,07	-0,10
V. Dolaysız Vergiler	0,06	0,06	0,06
VI. Temettü Ödemeleri	0,04	0,03	0,05
VII. Diğer Giderler	0,01	0,00	0,00
C. GELİR-GİDER FARKI	0,04	-0,30	-0,23
D. FİNANSMAN	-0,04	0,30	0,23
I. Kasa Banka Değişimi	-0,20	0,12	0,05
II. İç Borçlanma (Net)	0,09	0,10	0,15
III. Dış Borçlanma (Net)	0,07	0,09	0,03

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
(1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program

TABLO I:50- Özelleştirme Kapsamındaki KİT Finansman Dengesi

	2020	2021(1)	2022(2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)		
A. GELİRLER	5 178	244	187
I. İşletme Gelirleri	4 616	166	139
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	4 429	55	58
2. Diğer Gelirler	188	111	81
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	57	44	12
1. Amortismanlar	42	7	8
2. Karşılıklar	15	37	4
III. Bütçe ve Fonlar	505	35	37
IV. Diğer Gelirler	0	0	0
B. GİDERLER	7 118	191	156
I. İşletme Giderleri	5 582	173	150
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	4 495	26	29
2. Diğer Giderler	1 088	147	120
II. Yatırım Harcamaları	1	11	2
III. Stok Artışı	1 406	-1	-1
IV. Sabit Kıymet Artışı	120	0	0
V. Dolaysız Vergiler	6	7	5
VI. Temettü Ödemeleri	0	0	0
VII. Diğer Giderler	2	0	0
C. GELİR-GİDER FARKI	-1 940	52	31
D. FİNANSMAN	1 940	-52	-31
I. Kasa Banka Değişimi	-317	-3	12
II. İç Borçlanma (Net)	2 257	-49	-43
III. Dış Borçlanma (Net)	0	0	0
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)		
A. GELİRLER	0,10	0,00	0,00
I. İşletme Gelirleri	0,09	0,00	0,00
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	0,09	0,00	0,00
2. Diğer Gelirler	0,00	0,00	0,00
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	0,00	0,00	0,00
1. Amortismanlar	0,00	0,00	0,00
2. Karşılıklar	0,00	0,00	0,00
III. Bütçe ve Fonlar	0,01	0,00	0,00
IV. Diğer Gelirler	0,00	0,00	0,00
B. GİDERLER	0,14	0,00	0,00
I. İşletme Giderleri	0,11	0,00	0,00
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	0,09	0,00	0,00
2. Diğer Giderler	0,02	0,00	0,00
II. Yatırım Harcamaları	0,00	0,00	0,00
III. Stok Artışı	0,03	0,00	0,00
IV. Sabit Kıymet Artışı	0,00	0,00	0,00
V. Dolaysız Vergiler	0,00	0,00	0,00
VI. Temettü Ödemeleri	0,00	0,00	0,00
VII. Diğer Giderler	0,00	0,00	0,00
C. GELİR-GİDER FARKI	-0,04	0,00	0,00
D. FİNANSMAN	0,04	0,00	0,00
I. Kasa Banka Değişimi	-0,01	0,00	0,00
II. İç Borçlanma (Net)	0,04	0,00	0,00
III. Dış Borçlanma (Net)	0,00	0,00	0,00

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
(1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program

TABLO I:51- KİT'ler Hakkında Özet Bilgiler

	Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Hariç Toplam			Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Dâhil Toplam		
	2020	**2021(1)**	**2022(2)**	**2020**	**2021(1)**	**2022(2)**
Toplam Personel Sayısı	92 699	99 341	99 295	98 531	99 625	99 573
- Memur ve Sözleşmeli Personel	44 621	45 854	46 336	45 605	45 934	46 414
- İşçi	48 079	53 487	52 959	52 927	53 691	53 159
Toplam Personel Harcamaları (3)	13 610	17 810	20 850	14 616	17 875	20 920
- Memur ve Sözleşmeli Personel	5 865	7 336	8 688	6 001	7 357	8 708
- İşçi	7 746	10 474	12 162	8 614	10 519	12 212
Mal ve Hizmet Satış Hasılatı (3)	154 810	227 963	281 238	159 239	228 018	281 296
Görevlendirme Bedeli Tahakkukları (3)	2 802	4 248	4 846	2 802	4 248	4 846
İşletme Faaliyet Kâr – Zararı (3)	5 896	-27 408	2 336	5 388	-27 460	2 278
Faiz Ödemeleri (3)	2 271	5 294	6 605	2 701	5 294	6 605
Dönem Kâr – Zararı (3)	2 465	-24 751	-4 157	1 498	-24 759	-4 168
Faktör Gelirleri (3)	12 739	-14 402	2 720	11 830	-14 366	2 721
Temettü Ödemeleri (3)	1 879	2 263	3 884	1 879	2 263	3 884
Sabit Sermaye Yatırımları (3)	23 638	41 228	61 870	23 640	41 239	61 872
Bütçe ve Fon Transferleri (3)	18 016	40 455	46 728	18 521	40 489	46 764
Borçlanma Gereği* (3)	-2 213	20 132	17 998	- 274	20 079	17 967
Borçlanma Gereği* (3) (4)	15 803	60 586	64 726	18 248	60 568	64 731
Borçlanma Gereği* (3) (5)	-1 952	17 168	13 308	- 431	17 125	13 285
Borçlanma Gereği*/GSYH (Yüzde)	-0,04	0,30	0,23	-0,01	0,30	0,23
Borçlanma Gereği* (4)/GSYH (Yüzde)	0,31	0,91	0,82	0,36	0,91	0,82
Borçlanma Gereği* (5)/GSYH (Yüzde)	-0,04	0,26	0,17	-0,01	0,26	0,17
Personel Harcamaları/Hasılat (Yüzde)	8,79	7,81	7,41	9,18	7,84	7,44
Faiz Ödemeleri/Hasılat (Yüzde)	1,47	2,32	2,35	1,70	2,32	2,35

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
(*) Eksi işareti finansman fazlasını göstermektedir.
(1) Gerçekleşme tahmini
(2) Program
(3) Cari fiyatlarla, Milyon TL
(4) Bütçe ve Özelleştirme Fonu transferleri hariçtir.
(5) Faiz gelir ve gideri hariçtir.

b) Hedefler

KİT'lerin ve özelleştirme portföyünde izlenen kuruluşların 2022 yılında 18 milyar TL finansman açığı vermesi programlanmıştır. Bu hedefin tutturulması; OVP'de öngörülen makroekonomik büyüklükler ile politikaların gerçekleşmesi, KİT'lerde öngörülen fiyat ve tarifelerin uygulanması, programlanan miktarda alımların yapılması, yatırım harcamalarının belirlenen seviyede kalması ve bütçeden yapılması programlanan transferlerin gerçekleştirilmesiyle mümkün olabilecektir.

Kamu işletmelerinin, düşük maliyetle daha verimli üretim yapması ve ürün optimizasyonunu gerçekleştirmesi hedeflenmektedir.

TCDD, TPAO, BOTAŞ ve TEİAŞ yatırımlarının bir kısmı dış proje kredilerinden finanse edilecektir.

TPAO, Karadeniz'de keşfettiği doğal gaz rezervine yönelik Sakarya Doğal Gaz Sahası Geliştirme Projesine devam edecektir.

TMO'nun 2 milyon ton buğday ve 500 bin ton mısır, TÜRKŞEKER A.Ş.'nin 7,8 milyon ton şeker pancarı alımı yapması öngörülmektedir.

KİT'lerde finansal raporlama ve bağımsız denetimin kalitesi artırılacaktır.

Etkin bir piyasa mekanizması oluşturma hedefi doğrultusunda özelleştirme uygulamalarına devam edilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

1. 2022 YILI PROGRAMININ MAKROEKONOMİK AMACI

2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programının temel amacı; salgın sonrası toparlanma sürecinde Türkiye ekonomisinde nitelikli istihdam oluşturulması, enflasyon ve cari açığın azaltılması, yurtiçi tasarrufların ve doğrudan yabancı yatırımların verimli alanlara yönlendirilerek istikrarlı, dengeli, gelir dağılımı adaletini gözeten, ihracata dayalı ve yeşil dönüşümü dikkate alan bir ekonomik yapının hayata geçirilmesidir. Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programının hazırlanmasında On Birinci Kalkınma Planında yer verilen yıllık ya da çok yıllı tedbirler esas alınmıştır. Bu kapsamda 2022 yılı içerisinde yürütülmesi öngörülen tedbirlere ilişkin faaliyet ve projeler ilgili başlıklar altında verilmiştir. 2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında yer alan tedbir ve faaliyetler izlenip değerlendirilecek ve rapor haline getirilecektir.

2. 2022 YILI PROGRAMININ HEDEFLERİ VE POLİTİKALARI

2.1. İSTİKRARLI VE GÜÇLÜ EKONOMİ

Aşılama çalışmalarının hız kazanmasıyla 2021 yılının Haziran ayı itibariyle diğer birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de normalleşme süreci başlamıştır. Bu süreçte, salgının ilk şokundan sonra, geçtiğimiz yıldan itibaren yakalanan büyüme ivmesinin korunarak, para ve maliye politikalarında eşgüdümün sürdürülmesi, rekabet ve verimliliği artıracak yapısal politikalarla enflasyon ve cari açığın düşürülmesi, işgücü piyasasında etkinliği ve beceri uyumunu geliştirmeye yönelik adımlarla istihdam oranının artırılması, böylece yenilikçi, yüksek katma değer üreten, verimli ve ihracata dayalı bir ekonomik yapının oluşturulması amaçlanmaktadır.

2021 yılında OVP'de öngörülen toparlanma süreci çerçevesinde ekonomik faaliyetin 2022 yılında güçlü görünümünü koruması ve yüzde 5 oranında bir büyümenin gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Etkin para ve maliye politikaları ile üretim ve verimlilik artışı kanalıyla enflasyonun yüzde 9,8'e gerilemesi beklenmektedir. Mal ihracatındaki artışın devam etmesi, ithalatta dışa bağımlılığı azaltacak politikaların uygulanması ve hizmet gelirlerinin yükselmesiyle cari işlemler açığının GSYH'ya oranının yüzde 2,2 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir. Bu çerçevede, teknoloji transferi sağlayan uluslararası yatırımlar başta olmak üzere uzun vadeli sermaye girişlerinin öne çıkarılması amaçlanmaktadır.

2.1.1. Büyüme ve İstihdam

a) Amaç

Büyüme potansiyelinin istikrarlı ve sağlıklı bir biçimde artırılarak sürdürülebilir ve kapsayıcı olması ile iç ve dış talep arasında dengenin sağlanması temel amaçtır. Bu çerçevede; para, maliye ve gelirler politikaları koordinasyon içerisinde yürütülecek, yapısal reformlar ile fiziki, beşeri ve teknolojik altyapının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

2.1.2. Yurt İçi Tasarruflar

a) Mevcut Durum

Türkiye ekonomisinde yüksek oranlı ve istikrarlı büyümenin sağlanması için gerekli yatırımların finansmanında yurt içi tasarruflar önemli rol oynamaktadır. Yatırımların finansmanının sürdürülebilir ve sağlıklı kaynaklardan temin edilmesi, salgın gibi olası şoklara karşı daha dayanıklı hale gelinmesi ve dış kaynaklara olan bağımlılığın azaltılması için yurt içi tasarrufların yüksek ve istikrarlı bir düzeyde olmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Toplam yurt içi tasarruf oranı, 2009-2020 yılları arasında ortalama yüzde 24,6 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu oran 2011 yılı ve sonrasında artış sergileyerek 2018 yılında yüzde 27,7'ye ulaşmıştır. Tasarruf oranı, 2019 yılında dengelenme sürecinde yüzde 26'ya inmiş, ancak 2020 yılında özel kesim tasarruf oranında kaydedilen artışın etkisiyle yüzde 26,8'e yükselmiştir. Ülkemizde tasarruf oranı 2020 yılı itibarıyla orta-yüksek gelirli ülkelerin tasarruf oranlarının altında olmakla beraber, OECD ve Avrupa Birliği ortalamasının üzerinde seyretmektedir.

Uzun vadeli tasarrufların artırılması bakımından önemli olan bireysel emeklilik sisteminde (BES) 2013 yılı başında yürürlüğe giren devlet katkısı uygulamasıyla birlikte kayda değer ilerlemeler sağlanmıştır. 2012 yılı sonunda 3,1 milyon olan katılımcı sayısı, 30 Eylül 2021 itibarıyla yaklaşık 7 milyona ulaşmış, fon büyüklüğü ise 20,3 milyar TL'den 176,7 milyar TL'ye (22,2 milyar TL'si devlet katkısı) yükselmiştir. Ayrıca, gönüllülük esasına dayalı BES'in yanı sıra, çalışanların emeklilik dönemlerindeki refah düzeylerinin yükseltilmesini hedefleyen otomatik katılım sistemi 1 Ocak 2017 yılında yürürlüğe girmiştir. 30 Eylül 2021 itibarıyla sistemde yaklaşık 6 milyon çalışan katkı payı ödemeye devam ederken toplam fon büyüklüğü 14,6 milyar TL'ye (0,6 milyar TL'si devlet katkısı) ulaşmıştır.

25 Mayıs 2021 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 7319 sayılı Kanunla, 18 yaşından küçüklerin BES kapsamına alınmasına ilişkin yasal düzenleme hayata geçirilmiştir. Söz konusu kanunla aynı zamanda, üyelerine veya çalışanlarına emekliliğe yönelik taahhütte bulunan dernek, vakıf ve sandıkların birikimlerini 31 Aralık 2023 tarihine kadar kısmen veya tamamen BES'e aktarabilme imkânı sağlanmıştır.

6 Mayıs 2021 tarihinde Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelikte yapılan değişiklikle birlikte emeklilik yatırım fonlarının merkezi bir platformdan (BEFAS) alınıp satılabilmesine yönelik düzenleme hayata geçirilmiştir. Yine aynı yönetmelikle, yılda altı kez yapılabilen fon dağılımı değişikliği sayısı 12'ye çıkarılmıştır.

b) Amaç

Türkiye ekonomisinde yüksek oranlı ve istikrarlı büyümenin sağlanmasında finansmanın sürdürülebilir ve sağlıklı kaynaklardan temin edilmesi, dış kaynaklara olan bağımlılığın azaltılması ve kaynakların gelir artırıcı, istihdam sağlayıcı ve verimlilik potansiyeli yüksek alanlara yönlendirilmesi temel amaçtır.

Emekliliğe yönelik ve uzun vadeli tasarrufları artırmak amacıyla oluşturulan bireysel emeklilik sistemi, sistemin katılımcı tabanını genişletmeye yönelik çalışmalar kapsamında gelişimini sürdürmektedir. Sistemde istikrarlı büyümenin yakalanabilmesi adına önümüzdeki

dönemde katılımcı sayısının ve fon büyüklüğü artışının sürdürülebilir kılınmasına yönelik iyileştirmeler gerçekleştirilecektir.

Mevcut Konut Hesabı Sistemi daha cazip hale getirilerek yastık altı tasarrufların finansal sisteme çekilmesine katkı sağlanacaktır.

Ticari mevduatların mevduat sigortası kapsamına dâhil edilmesiyle tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin daha fazla korunması sağlanacak, böylelikle tasarrufların finansal sisteme çekilmesi özendirilecektir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Finansal sistem dışında bulunan kaynakların, araçlar çeşitlendirilerek finansal sisteme çekilmesi sürdürülecektir. (Kalkınma Planı p.226)		
Tedbir 226.1. Yastık altı tasarrufların finansal sisteme çekilmesini sağlayacak özel teşvikler sürdürülecek ve yeni teşvikler tasarlanacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. Hanehalkı tasarruflarının artırılmasını ve söz konusu tasarrufların finansal sisteme geçmesini teşvik etmek amacıyla oluşturulan Konut Hesabı sistemi gerekli mevzuat değişiklikleri ile revize edilerek daha cazip hale getirilecektir.
Tedbir 226.2. Mevduat sigortasının kapsamını genişletmeye yönelik mevzuat değişikliği yapılacaktır.	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (S), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu	1. Tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin daha fazla korunması amacıyla ticari mevduatların mevduat sigortası kapsamına dâhil edilmesine ilişkin mevzuat taslağı hazırlanacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021 (3)	2022 (4)
Yurt İçi Tasarruf Oranı (GSYH İçinde)	Yüzde	26,8	27,4	28,3
Kamu Kesimi Tasarruf Oranı (GSYH İçinde) (5)	Yüzde	-1,0	-0,7	-0,6
Özel Kesim Tasarruf Oranı (GSYH İçinde)	Yüzde	27,8	28,1	28,9
BES Katılımcı Sayısı (1) (6)	Milyon Kişi	12,6	13,0	13,5
BES Fon Tutarı (1) (2)	Milyar TL	133,4	135,5	149,1

(1) Yıl sonu itibarıyla gönüllü ve otomatik katılıma dayalı sistemlerin toplamıdır.
(2) 2018 fiyatlarıyla
(3) Gerçekleşme Tahmini
(4) Program
(5) Bu gösterge aynı zamanda merkezi yönetim bütçesinde yer alan Stratejik Yönetim ve Kaynak Tahsisi Programının performans göstergelerinden biridir.
(6) Bu gösterge aynı zamanda merkezi yönetim bütçesinde yer Alan Finansal Sistemin Geliştirilmesi ve Sigortacılık Programının performans göstergelerinden biridir.

2.1.3. Ödemeler Dengesi

a) Amaç

Ödemeler dengesinde kademeli ve kalıcı iyileşmenin sağlanması için "Girişimci ve İnsani Dış Politikamız" çerçevesinde ticari ilişkilerin geliştirilmesi suretiyle ihracat potansiyelinin daha yüksek seviyelere çekilmesi, salgın sonrası dönemin getirdiği değişimleri gözeten ve yeşil dönüşüm yaklaşımını da dikkate alan ihracatı artırmaya yönelik destek ve teşvik uygulamalarının hayata geçirilmesi ile turizm faaliyetlerindeki çeşitliliğin artırılmasının yanı sıra yazılım gibi gelişim hızı yüksek sektörlerin desteklenmesi vasıtasıyla hizmet ihracatının artırılması temel amaçtır. Program döneminde, Türkiye'ye teknoloji yoğunluğu yüksek yatırımların daha fazla çekilerek rekabet gücünün yükseltilmesi ve bu sayede cari işlemler dengesinin finansman kalitesini artırılması hedeflenmektedir.

b) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Firmalarımızın tasarım, ürün geliştirme (Ür-Ge) ve markalaşma faaliyetleri desteklenmek suretiyle ihraç edilen mal ve hizmetlerin katma değeri ve rekabet gücü artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.231)		
Tedbir 231.2. İhracata hazırlık aşamasında olan firmalarımızın ihtiyaç duyacağı eğitim ve danışmanlık hizmetleri oluşturulacak projeler yoluyla desteklenecektir.	Ticaret Bakanlığı (S), TİM, DEİK, HİB	1. Hizmet sektörleri bakımından ihracata hazırlık aşamasındaki firmaların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde mevcut devlet destekleri uygulanmaya devam edilecek ve etkinlikleri artırılacaktır. 2. Hizmet ihracatına yönelik devlet destekleri kapsamında; ihracata hazırlık aşamasındaki firmaların eğitim ve danışmanlık faaliyetleri, yurtdışı şirket alımlarına yönelik danışmanlık faaliyetleri, HİSER projeleri kapsamında proje katılımcısı şirketlerin uluslararası rekabetçiliklerini geliştirecek danışmanlık ve eğitim faaliyetleri desteklenmeye devam edilecektir.
Tedbir 231.3. İşletmelere ihracat destekleri kapsamında, tasarım ve markalaşma faaliyetlerine yönelik kurumsal kapasite geliştirilecek; fuar katılımları, ofis ve mağaza açma, markalaşma ve Turquality destekleri sürdürülecektir.	Ticaret Bakanlığı (S), TİM, TOBB, DEİK, HİB, İhracatçı Birlikler	1. Sektörel ve ülke bakımından önem taşıyan fuarlara firmaların katılımı özendirilecektir. 2. Markalaşma ve Turquality, fuar katılımı, ofis/depo/kafe/mağaza açma, reklam-tanıtım ve marka destekleri sürdürülecektir. 3. Hizmet sektörlerinde yer alan firmalara Turquality programı kapsamında, fuar katılımı, yurtdışı birim açma, kurumsal kapasite geliştirme, reklam-tanıtım, danışmanlık destekleri sağlanmaya devam edilecektir.

Ülkemizin gittikçe büyüyen küresel helal ürün pazarından daha fazla pay alması için çabalar artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.232)		
Tedbir 232.2. Helal Akreditasyon Kurumunun kurumsal kapasitesi güçlendirilecek ve faaliyet hacmi ve çeşidi artırılacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Tarım ve Ormancılık Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk Akreditasyon Kurumu, TSE	1. Helal akreditasyon usul ve esaslarını düzenleyen uygulama dokümanları hazırlanacaktır. Bahse konu dokümanlar, Helal Akreditasyon Kurumunca yapılmış ve yapılacak olan tüm denetimlerden elde edilecek tecrübelerden de istifade edilerek güncellenecektir. 2. SMIIC bünyesinde teşkil edilmiş olup gıda ve hizmet sektörleri gibi kritik uygulama alanlarında helal standardı oluşturmakla iştigal eden teknik komitelere iştirak edilecek, ülke menfaatlerimiz doğrultusunda uluslararası standartların hazırlanması sağlanacaktır. 3. Helal akreditasyon uygulama alanlarının (helal muayene, helal turizm vb.) genişlemesiyle birlikte yeni helal akreditasyon programları oluşturulacaktır. 4. Helal kalite altyapısında çalışacak beşeri sermayenin güçlendirilmesi ve kurumsal kapasitenin artırılmasını teminen eğitimler düzenlenecektir.
İthalat bağımlılığının azaltılmasına yönelik yerli üretimin rekabet gücü artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.233)		
Tedbir 233.3. İthalatın yerli üretim üzerinde neden olduğu zarar ve tehditlere karşı uluslararası yükümlülüklerimiz çerçevesinde yerli üretimin korunması sağlanacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S)	1. İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuatla İthalatta Korunma Önlemleri Hakkında Mevzuat kapsamında yürütülecek soruşturmalar sonucunda yerli üretim üzerinde zarara neden olan ve haksız rekabet yaratan ithalata karşı korunma önlemleri ve dampinge karşı önlemler yürürlüğe konacaktır.
Tedbir 233.5. Ticari kalite denetimlerinin etkin bir şekilde yürütülmesiyle tarım ürünlerinin ihraç pazarlarındaki kaliteli imajı korunacak ve uluslararası kalite standartlarını karşılaması sağlanacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Tarım ve Orman Bakanlığı	1. Türk tarım ürünlerinin uluslararası piyasalardaki imajını iyileştirip muhafaza etmek amacıyla, konjonktürel gelişmeler de dikkate alınarak, Ticaret Bakanlığı tarafından geleneksel tarım ürünleri ihracatımıza yönelik olarak gerçekleştirilen ticari kalite denetim sıklıkları değiştirilmek suretiyle denetim daha etkin yapılacaktır.

Ülkemizin ulusal hak ve menfaatleri gözetilerek; ikili, bölgesel, çoklu, çok taraflı ticari ve ekonomik ilişkileri ve işbirlikleri geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.236)		
Tedbir 236.1. Firmalarımızın pazarlara erişim imkânlarının iyileştirilmesi ve adil rekabet ortamında çalışmalarının sağlanması amacıyla ikili, bölgesel, çoklu ve çok taraflı platformlarda yabancı ülkelerle diyalog güçlendirilecektir.	Ticaret Bakanlığı (S)	1. Dünya Ticaret Örgütündeki müzakerelere aktif katılım sağlanarak, ülkemiz adına adil rekabet ortamı yaratacak kuralların belirlenmesine çalışılacaktır.
Tedbir 236.2. AB ile Gümrük Birliği'nin güncellenmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	Ticaret Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Avrupa Birliğiyle ticari ilişkilerin iyileştirilmesi, tarım tavizlerinin karşılıklı olarak geliştirilmesi, tercihli ticari ve ekonomik ilişkilerin kamu alımlarını, e-ticaret ve hizmetleri kapsayacak şekilde genişletilmesi amacıyla Gümrük Birliği'nin güncellenmesi resmi müzakerelerinin başlatılabilmesi için hem üye ülkeler hem de AB kurumları nezdinde üst düzey ve teknik seviyede girişimler sürdürülecektir. Müzakerelere hazırlık amacıyla ve sürece aktif katılmalarının sağlanabilmesi için ilgili tüm kamu kurum/kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve STK'larla istişareler ve toplantılar sürdürülecektir.
Tedbir 236.3. Ekonomide rekabetçiliğin ve verimliliğin artması, tercihli pazara giriş imkânlarının geliştirilmesini teminen, makroekonomik hedefleri destekleyici yeni serbest ticaret anlaşmaları müzakere edilecek ve yürürlükteki serbest ticaret anlaşmalarının kapsamının genişletilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	Ticaret Bakanlığı (S)	1. Türkiye-Japonya STA Müzakereleri sürdürülecektir. 2. Türkiye-Tayland STA Müzakereleri sürdürülecektir. 3. Türkiye-Ukrayna STA Müzakereleri sürdürülecektir.
Tedbir 236.5. Afrika açılımı çerçevesinde Afrika ülkeleriyle olan diplomatik, ekonomik, ticari ve kültürel ilişkiler daha da güçlendirilecek; ülkemiz ile bölge ülkeleri arasında dış ticaret hacmi artırılacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. Gana, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Nijer ve Gambiya'yla KEK toplantısı yapılacaktır.

Tedbir 236.6. Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkelerle mevcut diplomatik, ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerimiz güçlendirilecek; bölge ülkeleriyle dış ticaret hacmi artırılacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S),	1. İsrail ve Filistin STA Ortak Komite Toplantıları yapılacaktır. 2. Irak, Cezayir, Libya, BAE, Ürdün ve Ummanla KEK Toplantıları gerçekleştirilecektir. 3. İranla Tercihli Ticaret Anlaşması'nın genişletilmesine matuf müzakereler tamamlanacaktır.
Tedbir 236.7. Türk Cumhuriyetleri ve BDT ülkeleriyle mevcut diplomatik, ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerimiz güçlendirilecek; bölge ülkeleriyle dış ticaret hacmi artırılacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Türk Konseyi Sekretaryası	1. Türk Konseyi bünyesinde Ticaret / Ekonomi Bakanları Toplantısıyla Ticaret / Ekonomi Çalışma Grubu Toplantısı düzenlenecektir. 2. Rusya, Ukrayna, Moldova, Belarus, Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Gürcistan, Tacikistan, Kırgızistan, Özbekistanla Karma Ekonomik Komisyonu Toplantıları; KKTC ile Ortak Komite Toplantısı gerçekleştirilecektir. 3. Rusya, Azerbaycan, Kırgızistan ve Kazakistanla Ticaret ve Yatırım Çalışma Grubu Toplantıları gerçekleştirilecektir.
Doğrudan yatırımların ihracatçı sektörlere yönelmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.238)		
Tedbir 238.1 İmalat sanayiinde yüksek katma değer yaratan komple yeni yatırımların ülkemize çekilmesi için aktif tanıtım, müzakere ve özelleştirilmiş teşvik mekanizmaları hayata geçirilecektir.	Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, TİM, TOBB	1. Türkiye Uluslararası Doğrudan Yatırım Stratejisi doğrultusunda aktif tanıtım faaliyetleri planlanacak, teşvik mevzuatında gerekli değişikliklerin yapılması sağlanacaktır.

c) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
AB ve AB üyesi ülkelerle gerçekleştirilecek üst düzey siyasi ve teknik görüşme sayısı	Adet	44	48	46
Destek kapsamına alınan tasarım ve ürün geliştirme proje sayısı (Kümülatif)	Adet	701	760	840
İhracatçıların katılımının desteklendiği milli ve bireysel yurtdışı fuar sayısı	Adet	465	600	700
Mal ihracatına yönelik Turquality ve Marka programları kapsamında desteklenen marka sayısı (Kümülatif)	Adet	300	325	320
İhracat desteklerine yönelik etki analizi çalışması sayısı	Adet	1	1	1
Helal sertifikasyonları da dâhil olmak üzere 2014/8 sayılı Karar kapsamında verilecek destek tutarı	Milyon TL	30,9	32,5	33,5
Faaliyette Bulunan Türkiye Ticaret Merkezlerinin Sayısı	Adet	5	6	6
İhracat (Fob)	Milyar Dolar	169,6	211,0	230,9
İthalat (Cif)	Milyar Dolar	219,5	258,0	282,7
Cari İşlemler Dengesi	Milyar Dolar	-35,0	-21,0	-18,6
Cari İşlemler Dengesi/GSYH	Yüzde	-4,9	-2,6	-2,2
Hizmet Geliri (Milyar)	Milyar Dolar	35,4	48,4	61,1
Seyahat Gelirleri	Milyar Dolar	10,2	17,0	25,0
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	Yüzde	77,3	81,8	81,7
Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişi (3)	Milyar Dolar	7,9	12,5	12,5

(1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program
(3) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Sanayinin Geliştirilmesi, Üretim ve Yatırımların Desteklenmesi Programının performans göstergelerinden biridir.

2.1.4. Enflasyon ve Para Politikası

a) Amaç

2022 yılında para politikasının temel amacı güçlü bir para politikası duruşu ve politika eşgüdümüyle para ve maliye politikası araçlarının etkin kullanımına devam ederek finansal istikrarı gözeterek fiyat istikrarını sağlamak ve korumaktır.

b) Politika ve Tedbirler

Para politikası araçları güçlü bir şekilde kullanılmaya devam edilecektir. Para, maliye ve gelirler politikaları koordineli olarak yürütülecektir.

Enflasyon hedeflemesi doğrultusunda, hükümet ve TCMB enflasyon hedefini birlikte belirlemeyi ve bu hedefi kamuoyuna açıklamayı sürdürecektir.

Enflasyonu kademeli olarak hedeflenen seviyelere düşürmeyi amaçlayan ihtiyatlı para politikası önlemleri maliye ve gelirler politikaları tarafından da desteklenecektir.

Mali disiplin korunacak şekilde, yönetilen/yönlendirilen fiyatlar ve vergi düzenlemeleri geçmiş enflasyona endeksleme davranışının azaltılmasına yardımcı olacak şekilde belirlenecektir. Böylece enflasyonda atalet etkisi sınırlandırılacaktır.

Mal ve hizmet piyasalarında rekabeti temin edecek, geliştirecek ve rekabet ihlallerini orantılı biçimde sonlandıracak, piyasanın serbest bir biçimde işleyişini güçlendirmeyi teminen ekonomiyi ve tüketicileri kartelleşmeye karşı güvence altına alacak çalışmalar sürdürülecektir.

Para politikası kararları; enflasyon beklentileri, fiyatlama davranışları ve enflasyonu etkileyen diğer unsurlardaki gelişmeler dikkate alınarak oluşturulacaktır.

Dalgalı kur rejimi uygulamasına devam edilecek, kurlarda sağlıksız fiyat oluşumlarının gözlenmesi veya aşırı oynaklık durumunda piyasalarda istikrarın sağlanması amacıyla gerekli adımlar atılacaktır.

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
TCMB, fiyat istikrarının sağlanması temel amacı doğrultusunda parasal aktarım mekanizmasının etkin işleyişi için tüm araçları kararlı ve bağımsız bir şekilde kullanmaya devam edecektir. (Kalkınma Planı p.242)		
Tedbir 242.2. Politika kararlarının iletişimi kapsamında, fiyatlama davranışları ve enflasyonu etkileyen unsurlardaki gelişmelerle bu gelişmelerin kararları ne yönde etkilediği konularında kamuoyu bilgilendirilmeye devam edilecektir.	TCMB (S)	1. Politika kararlarının iletişimi kapsamındaki uygulamalara devam edilecek, kamuoyunun daha geniş kesimlerinin kararları anlayıp yorumlayabilmeleri amacıyla dijital araçların daha etkin kullanımı ve yalın dille hedef kitlelere kararların açıklanması konusunda çalışmalar yürütülecektir.
Gıda fiyatlarının enflasyon üzerindeki baskısını azaltmaya yönelik olarak lojistik ve depolama alanlarında gerekli düzenlemeler yapılacak ve tarımda bölge ve ürün bazında bir planlamanın kurumsal altyapısı hayata geçirilecektir. (Kalkınma Planı p.244)		
Tedbir 244.3. Dönemsel fiyat dalgalanmaları asgariye indirilmesini sağlayacak soğuk depo zincirleri desteklenecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, TCMB	1. Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı kapsamında teklif edilen projelerde Soğuk Hava Deposu yatırımlarına destek verilecektir.
Tedbir 244.6. Tarım ürünlerinde arz ve rekolte tahminlerinin sağlıklı yapılabilmesine imkân veren bir erken uyarı sistemi kurularak, gıda ürünlerinde fiyat dalgalanmasının büyük veri ve ileri analitik yöntemler kullanılarak yakından takip edileceği Ürün Gözetim Mekanizması hayata geçirilecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S)	1. Erken Uyarı Sistemi çalışmalarına tarım ürünleri fiyat ve maliyetleri konusunda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının belirlediği ürün seti ve periyot çerçevesinde veri desteği sağlanacaktır.
	TCMB (S), Tarım ve Orman Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı	2. Erken Uyarı Sistemi izleme sonuç raporları gerekli tedbirlerin alınması için haftalık olarak Tarım ve Orman Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığıyla paylaşılacaktır.

Tedbir 244.7. Taze meyve sebze piyasasında mevsimselliği ve yüksek fiyat artışlarını dengeleyici bir unsur olarak teknolojik örtü altı üretimle modern sulama sistemleri desteklenecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, TCMB, YİKOB'ler, İl Özel İdareleri, Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği	1. Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı kapsamında teklif edilen projelerde Yenilenebilir Enerji Kaynakları Kullanan Sera yapımları desteklenecektir.

c) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
TÜFE Yıllık Artış Hızı	Yüzde	14,6	16,2	9,8

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.1.5. Mali Piyasalar

a) Amaç

Reel sektörün finansman ihtiyacına düşük maliyetle cevap verebilen, farklı nitelikteki finansal araçları güvenilir kurumlar aracılığıyla geniş bir yatırımcı tabanına sunabilen ve İstanbul'un cazip bir küresel finans merkezi olma hedefini destekleyen, kurumsal yapısı güçlü bir finansal sektörün oluşturulması temel amaçtır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Finansal sektörün reel sektörün finansmanındaki etkinliği artırılacak ve reel sektörün sermaye piyasasından ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) gözetimindeki banka dışı finansal kuruluşlardan fon kullanması özendirilecektir. (Kalkınma Planı p.247)		
Tedbir 247.6. Borsa İstanbul Anonim Şirketi (BİST) Özel Pazar şirketlerine yapılan yatırımlar, belirli bir orana kadar, yatırım yapan şirketlerin dönem kazancından düşülecektir.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Gelir İdaresi Başkanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu, Borsa İstanbul, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği	1. Kanuni düzenleme sonrası ikincil mevzuat çalışması yapılacaktır.
Tedbir 247.12. Yenilikçi projelerin finansmanı için kitle fonlaması gibi modern ve yeni nesil finansman modelleri ülkemiz sermaye piyasalarına kazandırılacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu, Borsa İstanbul, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği	1. Gerek paya dayalı kitle fonlaması modelinin uygulanması sırasında ortaya çıkan eksikliklerin giderilmesi gerekse borçlanmaya dayalı kitle fonlaması modelinin sermaye piyasası mevzuatına kazandırılması amacıyla hazırlanarak 26.08.2021 tarihi itibarıyla görüşe açılan "III-35/A.2 sayılı Kitle Fonlaması Tebliğ Taslağı"na gelen görüşler değerlendirilecek ve nihai halinin verilmesini takiben ilgili düzenleme yayımlanacaktır.

Tedbir 247.16. Sürdürülebilir bankacılık faaliyetlerine ilişkin rehber ve raporlama altyapısı oluşturulacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği	1. Bankaların yeşil kredi risk bakiyelerinin takibinin yapılması ve sürdürülebilir bankacılık faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla yeni raporlama formatları hazırlanacak ve elektronik ortamda veri alımına başlanacaktır. 2. Sektörün sürdürülebilir bankacılık faaliyetlerinin standartlaştırılması ve bunun için gerekli temel tanım, ilke, uygulama ve kurumsal yapıların belirlenmesi amacıyla sürdürülebilir bankacılık çerçeve rehberi hazırlanacaktır.
Finansal kuruluşların düzenleme ve denetleme çerçevesi güçlendirilecek, etkin bir rekabet ortamı sağlanacak, işlem maliyetleri azaltılacak ve sağlıklı bilgiye erişimleri kolaylaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.248)		
Tedbir 248.4. Merkezi bir veri tabanı yoluyla kredi başvurularında talep edilen belge ve bilgilerin doğrudan temini sağlanacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Ticaret Bakanlığı Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği	1. Kredi borçlularına ilişkin daha sağlıklı, şeffaf ve güncel finansal verilerin teminine yönelik olarak Merkezi Finansal Veri Kuruluşu Projesi kapsamında planlanan eylemlerin hayata geçirilmesi amacıyla halihazırda TBB bünyesinde faaliyet gösteren Risk Merkezi, TCMB bünyesinde yeniden yapılandırılacaktır.
Uluslararası ticaret sisteminde kabul görecek alternatif para ve ödeme sistemleri geliştirilmesi amacıyla ülke işbirlikleri tesis edilecek ve çalışmalar sürdürülecektir. (Kalkınma Planı p.249)		
Tedbir 249.5. Blokzincir tabanlı dijital merkez bankası parası uygulamaya konulacaktır.	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, TÜBİTAK	1. Merkez Bankası Dijital Türk Lirası Araştırma Geliştirme Projesi birinci faz pilot bulguları doğrultusunda, daha yaygın ve geniş katılımlı ileri aşama pilot testler yapılacaktır. 2. Mevcut ve ileri teknolojilerin Merkez Bankası Dijital Türk Lirası gereksinimlerine uygunluklarına yönelik araştırma ve geliştirme çalışmaları sürdürülecektir. 3. Programlanabilir para ve çevrim dışı ödemeler katman servislerine yönelik teknolojik altyapı oluşturularak araştırma, geliştirme ve test çalışmaları yapılacaktır. 4. Dijital Türk Lirası sisteminin ilgili diğer sistemlerle entegrasyon çalışmalarına başlanacaktır.

Uluslararası iyi uygulamalardan yararlanılarak firmalara fırsat eşitliği sağlayan, güvenli bir finansal teknoloji (fintek) ekosisteminin oluşumu desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.250)		
Tedbir 250.2. Düzenleme Deney Alanı ve Endüstri Deney Alanı oluşturulacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi (S)	1. Düzenleme Deney Alanı ve Endüstri Deney Alanı ile fintek ekosistemi için gerekli mevzuat değişikliği çalışmaları yapılacaktır.
Tedbir 250.4. İstanbul Finans ve Teknoloji Üssü kurulacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	1. İstanbul Finans Merkezi bünyesinde bir Finans Teknopark kurulacaktır.
Faizsiz finans sisteminin ülkemiz finans sistemindeki yeri güçlendirilecek, faizsiz finans alanında ürün ve hizmet çeşitliliği ile insan kaynağı geliştirilecek, politika geliştirme süreçlerini destekleyecek araç ve mekanizmalar oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.252)		
Tedbir 252.2. Faizsiz finans sisteminin işleyişi ve finansal ürünler hakkında kamuoyunun daha fazla bilgilendirilmesi sağlanarak faizsiz finans sistemine ilişkin farkındalık artırılacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Borsa İstanbul, Türkiye Katılım Bankaları Birliği	1. İstanbul Finans Merkezi projesiyle ülkemizin sayılı katılım finans merkezlerinden olmasına yönelik, risk paylaşımına dayalı yeni ürünler geliştirilecek olup katılım finansı alanında önemli ülke, kurum ve kuruluşlarla stratejik işbirlikleri kurulacaktır.

c) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021 (1)	2022 (2)
Bankacılık Kredileri/GSYH (3)	Yüzde	70,9	62,3	60,8
Katılım Bankaları Kredilerinin Toplam Krediler İçindeki Payı	Yüzde	6,1	6,5	6,9
BİST Piyasa Kapitalizasyonu/GSYH	Yüzde	35,3	26,0	27,0
Özel Sektör Borçlanma Araçları Nominal Stoku/GSYH	Yüzde	1,7	2,0	2,0

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) Canlı krediler kullanılmıştır.

2.1.6. Maliye Politikasi

a) Amaç

Kamu maliyesinin güçlü ve sürdürülebilir yapısının korunması temel amaçtır. Bu bağlamda Covid-19 pandemisiyle mücadele kapsamında etkin bir şekilde kullanılan maliye politikası, Program döneminde ekonomik toparlanmayı destekleyecektir.

Maliye politikası; para politikası hedefleriyle uyumu da gözetecek şekilde ülkemizin büyüme potansiyelinin artırılmasına, ekonomik refahın kapsayıcı ve sürdürülebilir biçimde bölüşümüne, cari açığın sürdürülebilir seviyede tutulmasına, yurt içi tasarrufların ve yatırımların teşvikine katkı verecek şekilde uygulanacaktır.

Program döneminde yatırımların ve harcama programlarının etkinliği artırılacak, kamu gelir kalitesi iyileştirilecek ve kamu borcunun milli gelire oranı sürdürülebilir düzeylerde tutulacaktır.

2021 yılı bütçesiyle birlikte hayata geçirilen program bütçe yapısının güçlendirilmesi çalışmalarına devam edilecektir. Kaynak tahsisinde etkinliği artırmak ve mali alan yaratmak amacıyla harcama gözden geçirme faaliyetleri sürdürülecektir.

Kamu gelir politikaları kamu harcamaları için ihtiyaç duyulan mali kaynağın sağlanması, ekonomik kalkınma ve sosyal adaletin desteklenmesi, ekonomik refahın kapsayıcı ve sürdürülebilir biçimde bölüşülmesi, ekonominin uluslararası düzeyde rekabet gücünün artırılması, iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi, yurt içi tasarruflara katkı sağlanması ve fiyat istikrarının kalıcı olarak tesis edilmesi hedefleri doğrultusunda yürütülecektir.

Kamu mali yönetiminde harcamaların sürdürülebilir ve sağlıklı gelir kaynaklarıyla finanse edilmesini teminen vergilemede adalet, eşitlik, öngörülebilirlik ve şeffaflık ilkeleri gözetilerek vergi mevzuatının gözden geçirilmesi, verginin tabana yayılması, gönüllü uyumun artırılması ve mükellef hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

b) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Kamu harcamalarının değerlendirilmesi, önceliklendirilmesi ve kaynakların etkin kullanımının gözetilmesi, kamu kurumlarının performansının değerlendirilmesi ve sağlıklı mali sıkılaştırma uygulamalarının yürütülmesine yönelik olarak harcama gözden geçirmeleri yapılacak, harcama programlarının uygulama süreçlerinde etkinlik artırılacak ve harcamalar kontrol altında tutulacaktır. (Kalkınma Planı p.260)		
Tedbir 260.1. Harcamaların etkililik, ekonomiklik ve verimlilik durumlarının raporlanmasını sağlayacak şekilde harcama gözden geçirmeleri yapılacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Harcama gözden geçirmelerinin etkin bir şekilde yapılabilmesini temin etmek üzere yöntem ve araçlar geliştirilecektir. 2. Belirlenen programlarda harcama gözden geçirmeleri yapılacaktır.

Tedbir 260.2. Harcama gözden geçirmeleri sonucunda verimsiz harcama alanları tasfiye edilecek, bu yolla oluşturulacak mali alanın öncelikli harcama alanlarına tahsis edilmesi sağlanacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Harcama gözden geçirmeleri sonucunda elde edilen bulgular ve imkânlar kaynak tahsisi sürecinde kullanılacaktır.
Tedbir 260.3. Kamu personeli daha verimli kullanılacak, çalışan memnuniyeti artırılacak, kamu personelinin mali ve sosyal hakları Planda öngörülen makroekonomik politikalarla uyumlu bir şekilde belirlenecektir.	Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Modern insan kaynakları süreçlerinin dijital araçlarla sürdürülebilmesi için bilişim teknolojilerinin kamu kurumlarında geliştirilmesi, etkin kullanımı ve yaygınlaştırılmasında koordinasyon sağlanacaktır. 2. Çalışanların memnuniyet ve aidiyetleri ölçülecek, analiz sonuçları kamu ve ilgili kurumlar ile paylaşılacaktır.
Tedbir 260.7. Mali disipline katkı sağlamak üzere döner sermayeler ve özel hesaplar azaltılarak merkezi yönetim bütçe kapsamı genişletilecektir	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Döner sermayeli işletmelerin 2022 yılından başlamak üzere aşamalı olarak merkezi yönetim bütçesine dahil edilmesine ilişkin çalışmalar yürütülecektir.
Teşvik, destek ve sosyal yardım uygulamaları gözden geçirilerek etkin olmayan uygulamalar kaldırılacak, Plan öncelikleri çerçevesinde yapısal düzenlemeler yapılacaktır. (Kalkınma Planı p.261)		
Tedbir 261.2. Vergisel teşvikler tüm iktisadi ve sosyal etkileriyle birlikte değerlendirilecek, vergi harcaması nitelikli düzenlemeler gözden geçirilerek etkin olmayanlar kademeli olarak kaldırılacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Vergisel teşvikler gözden geçirilerek vergi harcaması nitelikli olanlar ve vergisel etkileri tespit edilecektir.
Vergi adaletinin güçlendirilmesi, vergi tabanının genişletilmesi ve vergi hasılasının artırılmasını sağlayacak şekilde vergi sisteminde revizyonlar yapılacaktır. (Kalkınma Planı p.263)		
Tedbir 263.7. Gayrimenkul sahipliği üzerinden alınan vergiler diğer tasarruf araçlarının vergilendirilmesi dikkate alınmak suretiyle yeniden değerlendirilecektir	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Gelir İdaresi Başkanlığı	1. Gayrimenkul sahipliği üzerinden alınan vergiler tasarrufun teşviki ve üretken alanlara yönlendirilmesini esas alacak şekilde gözden geçirilecektir.

Tedbir 263.8. Vergi kayıp, kaçağı ve kayıt dışı ekonomik faaliyetlerle etkin mücadeleye yönelik araştırma, risk analizi, değerlendirme ve koordinasyon faaliyetleri yürütülecektir.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Gelir İdaresi Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Özel Kuruluşlar	1. 2023-2025 dönemini kapsayan Kayıt Dışı Ekonomi ile Mücadele Eylem Planı 2022 yılı içerisinde hazırlanacaktır. 2. 2020-2021 yıllarına ilişkin makro ve sektörel düzeyde kayıt dışı ekonominin boyutu ölçülecek ve kayıt dışı ekonomiye ilişkin etki ve politika analizlerinin yapılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. 3. 2020-2021 yıllarına ilişkin makro ve sektörel düzeyde vergi açığının vergi türleri bazında hesaplanmasına ve makroekonomik gelişmelerin vergi açığına ilişkin etki ve politika analizlerinin yapılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. 4. Vergi kayıp ve kaçağı ile kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenmesine yönelik olarak Risk Analizi Değerlendirme ve Araştırma (RADAR) Sistemi'nin kapasite ve kabiliyetleri belirlenecek sektörlere ilişkin sektörel risk analizi yapılmasına imkan sağlayacak şekilde geliştirilecektir.
Yerel yönetimlerin mali yapılarını güçlendirmek amacıyla öz gelirleri artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.264)		
Tedbir 264.2. Gayrimenkullerin vergilendirilmesinde esas alınan alım satım değerinin belirlenmesi ve beyanına ilişkin yeni bir sistem devreye sokulmak suretiyle vergide adalet pekiştirilecek ve vergileme etkinleştirilecektir. Bu çerçevede ilgili bakanlıklar sistemin tasarımı ve uygulamasına ilişkin düzenlemeler ile gerekli altyapıyı birlikte oluşturacaklardır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Gelir İdaresi Başkanlığı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler	1. Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemine entegre bir gayrimenkul değer bilgi merkezi kurulacak ve taşınmazların değerlerine yönelik veriler mülkiyet bilgileri ile tutulacaktır.

Bütünleşik Kamu Mali Yönetim Bilişim Sistemi Projesi tamamlanacaktır. (Kalkınma Planı p.265)		
Tedbir 265.1. Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri için e-belge, e-imza, e-arşiv, e-fatura gibi yeni teknolojik imkânlara sahip, muhasebe odaklı bir bilişim sistemi altyapısı oluşturulacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Kamu alımlarının elektronik ortamda gerçekleştirilmesine yönelik e-tedarik altyapısı oluşturulmasına ilişkin analiz çalışmaları tamamlanacaktır.

c) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (GSYH'ya Oran)	Yüzde	3,9	3,9	3,7
Kamu Kesimi Program Tanımlı Dengesi (GSYH'ya Oran)	Yüzde	-3,2	-2,4	-1,4
Genel Devlet Gelirleri (GSYH'ya Oran)	Yüzde	32,4	30,7	29,8
Genel Devlet Harcamaları (GSYH'ya Oran)	Yüzde	36,4	34,3	33,3
Genel Devlet Dengesi (GSYH'ya Oran)	Yüzde	-3,9	-3,6	-3,5
Yapısal Genel Devlet Dengesi (Potansiyel GSYH'ya Oran)	Yüzde	-2,9	-3,6	-3,2
AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stoku (GSYH'ya Oran)	Yüzde	39,7	36,6	35,8
Hazırlanan Harcama Gözden Geçirme Rapor Sayısı	Adet	3	5	5

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.1.7. Sosyal Güvenlik Sistemi ve Finansmanı

a) Mevcut Durum

Sosyal sigorta kapsamındaki nüfus oranı, kayıt dışı istihdamla mücadele ve prim teşviklerinin etkisiyle 2020 yılında yüzde 87 düzeyine ulaşmıştır. Bu çerçevede, fiili denetimlerin yanı sıra veri tabanlarının iyileştirilmesi, bilgi teknolojilerinden yararlanılması ve kayıt dışı istihdamın azaltılmasına yönelik faaliyetlere devam edilmektedir.

27/10/2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 3134 ve 3135 sayılı Cumhurbaşkanı Kararlarıyla kısa çalışma ödeneğinin iki ay (31/12/2020'ye kadar) uzatılması, iş sözleşmesi fesih yasağının da iki ay uzatılarak 17/01/2021'e kadar devam etmesi düzenlenmiştir. Daha sonra 3238, 3316, 3317, 3344, 3556, 3592, 3910 ve 3930 sayılı Cumhurbaşkanı Kararlarıyla fesih yasağı ve salgın kaynaklı kısa çalışma ödeneği uygulaması çeşitli tarihleri içerecek şekilde en son 30/06/2021 tarihine kadar uzatılmıştır.

06/11/2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelikle, yurtdışında kısa süreli işlerde çalışma durumu yurtdışı emekli aylığının kesilmesine sebep olan hallerden çıkarılmıştır.

17/11/2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7256 sayılı Kanunla genç ve kadın istihdamı ile mesleki belgesi olan sigortalı istihdamı halinde uygulanan işveren primi teşviki ve ilave istihdam prim teşvikinin 31/12/2023'e uzatılması için Cumhurbaşkanına yetki verilmiştir. 02/12/2020 tarihli Resmi Gazete'de 3247 ve 3248 sayılı Cumhurbaşkanı Kararlarıyla genç ve kadın istihdamı ile mesleki belgesi olan sigortalı istihdamı halinde uygulanan işveren primi teşviki ve ilave istihdam teşviki uygulaması 2022 yılı sonuna kadar uzatılmıştır.

Aynı Kanunla, 01/01/2019-17/04/2020 tarihleri arasında iş veya hizmet sözleşmesi feshedilen çalışanlar veya bu dönemdeki sigortalı sayılarına ilave çalıştırılanlar ile hizmetleri SGK'ya bildirilmeksizin istihdam edilmeye devam edilmekte olanların otuz gün içerisinde başvuruda bulunmaları ve işveren tarafından fiilen çalıştırılmaları hâlinde işveren prim yükünde günlük 44,15 TL indirim sağlanması düzenlenmiştir. Ücretsiz izne ayrılanlara kısa çalışma ödeneğinden faydalanmamak kaydıyla günlük 39,24 TL nakdi ücret desteği verilmesi, başvurunun kabul edilmediği durumda ise bu kişilere hanede düzenli sosyal yardım alan bulunmaması şartıyla İSF'den hane başına günlük 34,34 TL destek verilmesi düzenlenmiştir.

Aynı Kanunla, işsizlik ödeneğinden yararlanırken işten ayrılmalarını takip eden 90 gün içerisinde işe giren ve en az 12 ay süreyle kesintisiz çalışanların işe başladıkları tarihten önce yararlandıkları işsizlik ödeneği süresi için prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanacak sigorta primi işveren ve işçi hisselerinin tamamının İSF'den karşılanması düzenlenmiştir.

Aynı Kanunla, Esnaf Ahilik Sandığına ilişkin hükümlerin uygulanması 31/12/2023 tarihine kadar ertelenmiştir.

Aynı Kanunla, kısa çalışma ödeneği uygulamasının 30/06/2021'e kadar uzatılmasına ilişkin Cumhurbaşkanına yetki verilmiştir.

Aynı Kanunla, normalleşme desteğinin faydalanma süresinin üç aydan altı aya çıkarılmasına ve 30/06/2021'e kadar uzatılmasına ilişkin Cumhurbaşkanına yetki verilmiştir. 02/12/2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 3246 sayılı Cumhurbaşkanı Kararıyla kısa çalışma ödeneği ve nakdi ücret desteği aldıktan sonra normal çalışma sürelerine dönenlere uygulanan normalleşme desteği 30/06/2021'e kadar uzatılmıştır.

Aynı Kanunla, Sosyal Güvenlik Kurumuna ait olan prim, idari para cezası ve diğer borçların yapılandırılmasına yönelik düzenleme gerçekleştirilmiştir. Yapılandırma, 2020 yılı Ağustos ayı ve önceki aylara ilişkin borçları kapsamakta olup sigortalı ve işverenlere borçlarını iki aylık dönemler halinde azami 18 eşit taksitte ödeme imkânı getirilmiştir.

12/01/2021 ve 19/01/2021 tarihli Resmi Gazetelerde yayımlanan Yönetmeliklerle 01/11/2020 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Sağlık Bakanlığına ve kamu üniversite hastanelerine bağlı personele iki ay süreyle, mesai içi tavan ek ödeme tutarını geçmemek kaydıyla pandemi ek ödemesi yapılabilmesi düzenlenmiştir.

23/01/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 3432 sayılı Cumhurbaşkanı Kararıyla prim borcu olanlar ile bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilerin Sağlık Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarının sağlık tesisleri ile devlete ait üniversite hastanelerinden 2021 yılı sonuna kadar yararlanmasına imkân tanınmıştır.

03/02/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7263 sayılı Kanunla Ar-Ge prim teşvikinde yararlanma süresi 31/12/2023'ten 31/12/2028 tarihine uzatılmıştır.

19/02/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Beşeri Tıbbi Ürünlerin Fiyatlandırılmasına Dair Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar ile 2021 yılı için beşeri tıbbi ürünlerin fiyatlandırılmasında kullanılacak Dönemsel Avro Değerinin bir önceki dönemde uygulanan değere göre artış oranının yüzde 20'yi geçemeyeceği düzenlenmiştir.

24/02/2021 tarihli Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 3579 sayılı Cumhurbaşkanı Kararıyla ilave 6 puanlık bölgesel prim teşviki uygulama süresi 31/12/2021 tarihine kadar uzatılmıştır.

22/04/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7316 sayılı Kanunla 2021 yılı Nisan ayı ve sonrası için nakdi ücret desteğinin günlük 50 TL olarak uygulanmasına ilişkin düzenleme yapılmıştır. Aynı Kanunla, gıda sektörü ve bazı ekonomik faaliyet alanlarına ilişkin 2021 yılı Mart ayında iş sözleşmesi bulunan çalışanlar için gerekli şartları sağlamaları kaydıyla 2021 yılı Nisan ve Mayıs ayları için nakdi ücret desteği verilmesi karara bağlanmıştır.

Aynı Kanunla, SGK'ya ait menkul ve gayrimenkullerin elektronik ortamda satılabilmesine olanak sağlanmıştır.

Aynı Kanunla, analık ve hastalık durumlarında ödenen geçici iş göremezlik ödeneği hesaplanırken esas alınan son üç aylık süre son 12 ay şeklinde değiştirilmiştir.

Aynı Kanunla, 5510 sayılı Kanun ve diğer kanunlarda yer alan prim teşviki, destek veya indirimlerden geriye yönelik yararlanma uygulamasının 2021 yılı Nisan ayı sonu itibarıyla son bulacağı hükme bağlanmıştır.

28/04/2021 tarihli Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliğinde (SUT) Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ ile SUT listelerindeki çeşitli işlem ve malzemeler için ödenen tutarlara 01/06/2021'den itibaren geçerli olmak üzere yüzde 10 ila yüzde 20 arasında değişen oranlarda artış yapılması düzenlenmiştir.

08/05/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelikle 01/04/2021 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Sağlık Bakanlığına bağlı personele dört ay süreyle, mesai içi tavan ek ödeme tutarını geçmemek kaydıyla pandemi ek ödemesi yapılabilmesi düzenlenmiştir.

25/05/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7319 sayılı Kanunla 5510 sayılı Kanun kapsamında tescil edilen ve SGK'ya 2021 yılı Mart ayına ilişkin bildirilen sigortalı sayısı 50'nin altında olan özel sektör işverenlerine gerekli diğer şartları sağlamak şartıyla işyerinin bir

önceki yıl sigortalı sayısının ortalamasına ilave olması durumunda işverenin kullanacağı kredinin faiz veya kâr payından mahsup edilmek üzere 12 aylık sigorta primlerinin İSF'den karşılanması düzenlenmiştir.

09/06/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7326 sayılı Kanunla SGK'ya ait olan prim, idari para cezası ve diğer borçların yapılandırılmasına yönelik düzenleme gerçekleştirilmiştir. Yapılandırma, 2021 yılı Nisan ayı ve önceki aylara ilişkin borçları kapsamakta olup sigortalı ve işverenlere borçlarını iki aylık dönemler halinde azami 18 eşit taksitte ödeme imkânı getirilmiştir.

30/06/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelikle aile hekimi ve aile sağlığı çalışanlarına yapılan ödemelerin hesabında hipertansiyon, diyabet, kanser ve obezite gibi kronik hastalık yönetimine ait parametreler eklenmiştir. Ayrıca, sözleşmeyle çalıştırılan aile hekimi ve aile sağlığı çalışanlarına, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi esas alınarak yapılan ödemelerde kullanılan katsayılar güncellenmiştir.

15/07/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelikle 01/07/2021 tarihinden geçerli olmak üzere salgınla mücadele kapsamında üç ay süreyle sözleşmeli aile hekimlerine aylık 3.000 TL'ye kadar, sözleşmeli aile sağlığı çalışanlarına aylık 1.500 TL'ye kadar ek ödeme yapılabilmesi düzenlenmiştir.

19/07/2021 tarihli ve 2021/26 sayılı SGK Genelgesiyle beş puan prim indirimi uygulamasında, 01/09/2021 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere işyeri bazlı borç sorgusu uygulaması yerine Türkiye geneli borç sorgusu uygulamasına geçilmiş, kapsamı genişletilen borcun varlığı durumunda beş puan indiriminden ve ilave altı puan indiriminden yararlanılmaması hükme bağlanmıştır. 09/09/2021 tarihli ve 2021/30 sayılı SGK Genelgesiyle söz konusu uygulamanın başlangıç tarihi 2022 yılı Ocak ayına ertelenmiştir.

28/07/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7333 sayılı Kanunla asgari ücret desteğinin 2021 yılı tamamında uygulanması hükme bağlanmıştır. Günlük 2,50 TL ile çarpımı sonucu bulunacak teşvik tutarının (aylık 75 TL) işverenlerin ödeyecekleri sigorta primlerinden mahsup edilmesi ve bu tutarların İSF'den karşılanması kararlaştırılmıştır. İşverenlere bir önceki yıla göre sigortalı sayısını azaltmamak kaydıyla, prime esas günlük kazancı 147 TL ve altında bildirdikleri sigortalılar için söz konusu teşvikten yararlanma imkânı sağlanmıştır.

08/09/2021 tarihli Mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan Sağlık Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ ile enteral beslenme ürünlerinde fiyat baremlerine göre uygulanan iskonto oranlarında değişiklik yapılmıştır.

Aynı Tebliğle, eşdeğer bant uygulamasında dikkate alınan yüzde 10 değeri yüzde 5 olarak değiştirilmiş ve 15/10/2021 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere bazı ilaç grupları için geri ödeme listesinde revizyon yapılmıştır. Ayrıca, söz konusu ilaçların kullanım koşullarına ilişkin düzenleme yapılmıştır.

Sosyal sigorta sisteminde finansal sürdürülebilirlik açısından önemli bir gösterge olan aktif/pasif oranı 2019 yılında 1,80 iken 2020 yılında bu oran 1,87 olarak gerçekleşmiştir. Çırak, stajyer ve kursiyerler hariç tutulduğunda ise bu oran 1,69 seviyesinden 1,72'ye yükselmiştir.

TABLO II: 1- Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus

	2018	2019	2020
I. Kamu Çalışanları Sigortalı Sayıları	**11 806 642**	**12 089 404**	**12 242 232**
1. Aktif Sigortalılar [1]	3 033 301	3 102 808	3 141 097
2. Aylık Alanlar (Dosya)	2 056 280	2 108 933	2 153 575
3. Bağımlılar	6 717 061	6 877 663	6 947 560
4. Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	1,48	1,47	1,46
5. Bağımlılık Oranı (2+3)/(1)	2,89	2,90	2,90
II. Hizmet Akdi İle Çalışanların Sigortalı Sayıları	**41 883 170**	**42 293 039**	**44 140 472**
1. Aktif Sigortalılar [2]	14 252 069	14 335 315	15 219 642
2. Diğer Sigortalılar [3]	254 525	232 050	319 862
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	45 384	41 108	31 250
4. Çırak	341 659	319 017	346 624
5. Stajyer ve Kursiyer	1 161 122	1 082 512	1 440 762
6. Aylık Alanlar (Dosya)	7 321 242	7 597 064	7 829 997
7. Bağımlılar	18 507 169	18 685 973	18 952 335
8. Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3+4+5)/(6)	2,19	2,11	2,22
9. Bağımlılık Oranı (6+7)/(1+2+3+4+5)	1,61	1,64	1,54
III. Bağımsız Çalışanların Sigortalı Sayıları	**15 347 489**	**15 139 041**	**15 008 698**
1. Aktif Sigortalılar [4]	2 137 124	2 157 280	2 173 705
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	151 481	130 087	124 530
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	696 175	600 787	547 075
4. Aylık Alanlar (Dosya)	2 490 409	2 508 546	2 507 142
5. Bağımlılar	9 872 300	9 742 341	9 656 246
6. Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3)/(4)	1,20	1,15	1,13
7. Bağımlılık Oranı (4+5)/(1+2+3)	4,14	4,24	4,27
IV. Özel Sandıklar Toplamı	**413 983**	**420 020**	**428 475**
1. Aktif Sigortalılar	142 391	140 529	141 678
2. Aylık Alanlar	92 906	94 027	94 972
3. Bağımlılar	178 686	185 464	191 825
4. Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	1,53	1,49	1,49
5. Bağımlılık Oranı (2+3)/(1)	1,91	1,99	2,02
V. Genel Toplam (kişi)	**70 196 504**	**70 704 680**	**72 593 383**
1. Aktif Sigortalılar	19 564 885	19 735 932	20 676 122
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	151 481	130 087	124 530
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	741 559	641 895	578 325
4. Diğer Sigortalılar	254 525	232 050	319 862
5. Çırak	341 659	319 017	346 624
6. Stajyer ve Kursiyer	1 161 122	1 082 512	1 440 762
7. Aylık Alanlar (Dosya)	11 960 837	12 308 570	12 585 686
8. Bağımlılar	35 275 216	35 491 441	35 747 966
9. Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3+4+5+6)/(7)	1,86	1,80	1,87
10. Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3+4)/(7)	1,73	1,69	1,72
11. Bağımlılık Oranı (7+8)/(1+2+3+4+5+6)	2,13	2,16	2,06
VI. Genel Nüfus Toplamı	**82 003 882**	**83 154 997**	**83 614 362**
VII. Sigortalı Nüfus Oranı (Yüzde)	**85,6**	**85,0**	**86,8**

Kaynak: SGK, TÜİK

(1) Zorunlu sigorta, isteğe bağlı ve diğer sigorta kollarını kapsamaktadır.

(2) Zorunlu sigorta ve yurt dışı topluluk sigortasını kapsamaktadır.

(3) 5510 sayılı Kanunun Ek-5, Ek-6, Ek-9 maddeleri kapsamındaki sigortalıları kapsamaktadır.

(4) Muhtarlık ve zorunlu sigortayı kapsamaktadır.

b) Amaç

Aktüeryal dengenin gözetilmesi suretiyle sosyal güvenlik sisteminin uzun dönemli mali sürdürülebilirliğinin sağlanması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Sosyal sigorta prim tabanı genişletilecek, sisteme giriş kolaylaştırılacak ve denetimler yoluyla sistem etkinleştirilecektir. (Kalkınma Planı p.267)		
Tedbir 267.2. İstihdam teşviklerine ilişkin etki değerlendirmesi yapılarak teşvikler sade ve etkin bir yapıya kavuşturulacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, SGK	1. İstihdam teşviklerinin etkinlikleri gözden geçirilerek; mevcut teşviklerde mükerrerliğe sebep olan uygulamalar ve birbirini dışlayan verimsiz teşvikler belirlenecek, teşvik sisteminde sadeleştirmeye yönelik çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 267.3. Sosyal güvenlik sisteminde denetim uygulamaları geliştirilecek ve çeşitlendirilecek, risk odaklı denetim uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), SGK, Gelir İdaresi Başkanlığı	1. GİB'den alınacak verilerden ve Kurum veri tabanında yer alan verilerden yararlanılarak yapılacak analizler neticesinde riskli olduğu belirlenen sektör ve işyerlerine yönelik planlı denetimler yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 267.4. Denetim konusunda kurumlar arasında işbirliği kuvvetlendirilerek sürdürülecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, SGK, Gelir İdaresi Başkanlığı, Spor Federasyonları	1. Kayıt dışı istihdamla mücadele amacıyla ilgili kurum/kuruluşlardan istihdama dayalı verilerin alınması amacıyla veri paylaşımı ve elektronik uyumlaştırma çalışmalarına devam edilecektir. 2. Gelir İdaresi Başkanlığından alınacak veriler kullanılarak, işyerleri risk esasına göre denetlenecektir. 3. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ve emniyet birimleriyle işbirliği yapılarak Yol Kenarı Denetim İstasyonları vasıtasıyla denetim alanı yaygınlaştırılacaktır. 4. Teknik altyapı uyumlaştırma çalışmaları tamamlanacaktır.
Kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı ücretle daha etkin bir şekilde mücadele edilecektir. (Kalkınma Planı p.268)		
Tedbir 268.1. Kayıtlı istihdamın artırılmasının güç olduğu sektörler belirlenerek sektörlerin özelliğine uygun kayıt altına alma uygulamaları geliştirilecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, SGK, Gelir İdaresi Başkanlığı, TÜİK, TESK, TOBB	1. Kayıt dışılığın yoğun olduğu sektörler (inşaat, turizm, tekstil gibi) ile küçük ölçekli işletmelere yönelik yıl içerisinde risk analizlerine dayalı denetim ve rehberlik faaliyetleri uygulamaya konulacaktır. 2. Küçük ölçekli işletmelerde kayıtlı istihdamın teşviki amacıyla TESK ve TOBB Kadın Girişimciler Kurulu ile işbirliği yapılarak belirlenen illerde bilgilendirme ve farkındalık faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

Tedbir 268.2. Kayıt dışı çalışmayla mücadele konusunda farkındalığı artırmaya yönelik programlar uygulanacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, SGK, Gelir İdaresi Başkanlığı, RTÜK	1. Ülke genelinde kayıtlı istihdamın önemi hakkında ilgili taraflara sosyal güvenlik hak ve yükümlülükleri konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapılacaktır. 2. Özel sektörde çalışan sigortalıların prime esas kazancının bir önceki aya göre yüzde 20 ve üzerinde azalması durumunda bilgilendirme amaçlı kısa mesaj gönderilecektir. 3. Yapılan analizler sonucunda kayıt dışı istihdam ve eksik ücret bildirimi konusunda riskli olduğu tahmin edilen işverenlere yönelik bilgilendirme amaçlı mektuplar gönderilecektir.
Prim tahsilatları artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.269)		
Tedbir 269.1. Prim borçlarının takip ve tahsilatı etkin bir şekilde uygulanarak prim gelirlerinin artırılması sağlanacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), SGK, Gelir İdaresi Başkanlığı	1. GSS prim borçlularına SMS ve tebliğ yolu ile bilgilendirme yapılacaktır.
Tedbir 269.2. Çiftçiler ve mevsimlik çalışan tarım işçileri gibi yılın belirli aylarında gelir elde edenlere yönelik özel prim ödeme dönemleri belirlenecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Tarım ve Orman Bakanlığı, SGK, Gelir İdaresi Başkanlığı, Türkiye Ziraat Odaları Birliği	1. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinde yapılacak değişiklik ile 5510 sayılı Kanunun 4/1-b maddesi kapsamında sigortalı sayılan tarımda kendi nam ve hesabına bağımsız çalışanlar ile 5510 sayılı Kanunun Ek 5'inci maddesi kapsamında sigortalı sayılan tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanların prim ödeme süreleri hasat dönemlerine göre yeniden belirlenecektir.
Sosyal güvenlik sisteminin etkin bir yapıya kavuşturulması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.270)		
Tedbir 270.2. Sosyal Güvenlik Kurumunun bilişim sistemleri güçlendirilecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), SGK	1. Bilgi güvenliği ve kişisel verilerin korunması amacıyla altyapının güçlendirilmesi sağlanacaktır. 2. Anasistem, sistem ve uygulama yönetimi altyapısının vatandaşlara kesintisiz hizmet verebilmesi için gerekli önlemler ve yenileme işlemleri sağlanacaktır. 3. Hastalık vaka türünde düzenlenen iş göremezlik raporlarının otomatik olarak ödenmesine ilişkin yazılım çalışması yapılacaktır. 4. Tescil ve Aylık Kapsam İzleme Programı oluşturulacaktır. 5. 5510 sayılı Kanunun 4/1-(a) ve 4/1-(b) bendi kapsamında ödenen ölüm gelir/aylıklarında aylık hesabı yapılabilen dosyalar için ödeme gününden sonra ölen, çalışmaya başlayan veya yaşını dolduran hak sahibi olması durumunda hisse değişikliğinin sistemsel bir şekilde otomatik olarak yapılması sağlanacaktır.

Tedbir 270.3. Sosyal güvenlik mevzuatı ve uygulamaları, değişen işgücü piyasası koşullarına ve çalışma şekillerine uyumlu hale getirilecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, SGK	1. Sosyal güvenlik ve işgücü piyasasının dinamik ilişkisinin kısmi çalışmanın yanı sıra diğer esnek çalışma uygulamaları gibi alanlar üzerinde gerektirdiği mevzuat düzenlemelerine ilişkin bir rapor hazırlanacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
SGK'ya Yapılan Bütçe Transferlerinin GSYH'ya Oranı (3)	Yüzde	4,9	3,7	3,6
Dosya Bazında Aktif-Pasif Oranı (4)	Oran	1,7	1,8	1,8
Toplam Prim Tahsilat Oranı	Yüzde	75	76	77
Sosyal Sigorta Kapsamı	Yüzde	87	88	89

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Sosyal Güvenlik Programının performans göstergelerinden biridir.
(4) Stajyerler, kursiyerler ve çıraklar hariç tutulmuş, kişi sayısı yerine dosya sayısı esas alınmıştır.

2.1.8 Kamu İşletmeciliği ve Özelleştirme

a) Amaç

Kamu işletmelerinin faaliyetlerini, piyasa mekanizmasını bozucu etkiye neden olmayacak şekilde, kârlılık ve verimlilik ilkelerine dayalı olarak yürütmesi; sosyal amaçlı ve kamu yararına yönelik faaliyetler için görevlendirilmeleri durumunda ise oluşacak maliyetlerin tam ve zamanında karşılanması ve faiz dışı açık vermemesi temel amaçtır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Kamu işletmelerinin, düşük maliyetle daha verimli üretim yapması ve ürün optimizasyonunu gerçekleştirmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.273)		
Tedbir 273.1. Kamu işletmelerinin organizasyon yapılarında, iş süreçlerinde ve işgücünde verimliliği artırmaya yönelik projeler uygulamaya konulacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İlgili Bakanlıklar, Bütün KİT'ler	1. KİT'lerde iç kontrol raporları incelenerek tespit edilen bulgular giderilecektir.
Tedbir 273.2. Kamu işletmelerinin yatırım bütçelerinde ürün çeşitliliğini ve verimliliği artırmayı teminen Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerine yönelik kapasite geliştirmeye ağırlık verilecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TEMSAN	1. Yerel yönetimlerin içme suyu/isale hatlarına elektrik üretmek amacıyla, inşaat maliyeti gerektirmeden kurulabilen mini Hidro Güç Ünitelerinin üretim ve satışına başlanacaktır.

Tedbir 273.3. KİT'lerde istihdam edilecek personel sayısı özellikli durumlar haricinde artırılmayacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), KİT'ler	1. Genel Yatırım ve Finansman Programı Kararının ilgili maddelerinde açıktan ve naklen atama ile diğer atama ve istihdama ilişkin hükümler çerçevesi net bir şekilde belirlenerek uygulama takip edilecektir.
Tedbir 273.4. TMO'nun hububat alım işlemlerinin lisanslı depolar ve elektronik ürün senedi yoluyla yapılması sağlanacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Ticaret Bakanlığı, TMO	1. TMO, alımlarını mümkün olduğunca lisanslı depoların bulunduğu noktalarda bu depolar üzerinden yapacaktır. 2. TMO, lisanslı depo faaliyeti göstermek isteyen yatırımcıları ihtiyaç bulunan noktalara yönlendirmeye devam edecektir.
Kamu işletmelerinin üretim birimlerinde kapasite kullanım oranları artırılacak, mevcut tesislerinin kapasiteleri en üst düzeyde kullanılacak ve yeni yatırım tercihleri bu doğrultuda hayata geçirilecektir. (Kalkınma Planı p.274)		
Tedbir 274.1. ESK için yeni kombina yatırımları yapılması yerine mevcut kombinaların atıl kapasiteleri veya özel sektör kombina kapasiteleri öncelikli olarak değerlendirilecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), ESK	1. Yeni kombina yatırımı yapılmayacaktır. 2. İhtiyaç olması halinde özel sektöre ait tesislerden kesim, parçalama ve depolama hizmeti satın alınacaktır. 3. Kombinaların ihtisaslaşması sağlanarak ürün planlaması ve rekabet gücü yüksek ürün ve hizmetler geliştirilecektir. 4. Sözleşmeli besicilik modelleri geliştirilerek tedarik edilen hayvan sayısı artırılacaktır.
Tedbir 274.2. ESK kombinalarındaki atıl kapasitenin kamu ve özel sektör ile STK'lar tarafından kullanılması sağlanacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), ESK	1. Sektörün ihtiyacı olması halinde ESK tesislerinde kesim, parçalama ve depolama hizmeti verilecektir. 2. Depo kapasitelerinin uygun olması ve firma veya şahıslardan talep gelmesi halinde gıda maddelerine yönelik soğuk hava depoculuk hizmeti verilecektir.
Etkin bir piyasa mekanizması oluşturma hedefi doğrultusunda özelleştirme uygulamalarına devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.277)		
Tedbir 277.1. Özelleştirme uygulamalarında uzun vadeli sektörel öncelikler çerçevesinde ve belirlenmiş bir program dâhilinde halka arz dâhil olmak üzere yeni ve alternatif modeller kullanılarak ekonomik katma değer bazlı planlamaya geçilecektir.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı	1. TEİAŞ'ın halka arz edilmesine yönelik hazırlık çalışmaları gerçekleştirilecektir.

Tedbir 277.2. Plan döneminde özelleştirme portföyünde bulunan şirket ve varlıkların özelleştirilmesine devam edilecek, özelleştirilme potansiyeli olan yeni şirket ve varlıklar portföye dâhil edilerek özelleştirilecektir.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı	1. Kapsam ve programda bulunan kamu sosyal tesislerinden hukuki durumu uygun olanların özelleştirilmesine ilişkin iş ve işlemlere başlanılacaktır. 2. Fenerbahçe-Kalamış Yat Limanının özelleştirme sürecine ilişkin iş ve işlemler tamamlanacaktır. 3. Taşucu Limanı ve geri sahasının özelleştirme sürecine ilişkin iş ve işlemler tamamlanacaktır. 4. Çal, Girlevik 2-Mercan, Kepez 1, Kepez 2, Dereiçi ve Koyulhisar Hidroelektrik Santrallerinin özelleştirme sürecine ilişkin iş ve işlemler tamamlanacaktır.

c) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021 (1)	2022 (2)
Toplam Katma Değer	GSYH'ya Oran (Yüzde)	0,63	0,19	0,44
Satış Hasılatı	GSYH'ya Oran (Yüzde)	3,15	3,43	3,57
Toplam Bütçe ve Fon Transferleri	GSYH'ya Oran (Yüzde)	0,37	0,61	0,59
Temettü ve Hasılat Payı	GSYH'ya Oran (Yüzde)	0,05	0,05	0,06
Yatırım	GSYH'ya Oran (Yüzde)	0,47	0,62	0,79
Borçlanma Gereği (3)	GSYH'ya Oran (Yüzde)	0,36	0,91	0,82

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) Bütçe ve fon transferleri hariçtir.

2.2. REKABETÇİ ÜRETİM VE VERİMLİLİK

2.2.1. Sanayi Politikaları

a) Mevcut Durum

On Birinci Kalkınma Planında rekabetçi üretim ve verimlilik temel eksen olarak belirlenmiştir. Planda yerli üretimin artırılması, sanayileşmenin hızlandırılması ve imalat sanayii sektörüne odaklanılması öngörülmektedir.

İmalat sanayii; hızlı ve istikrarlı büyüme, cari açığı azaltma ve kalıcı istihdam yaratma ile teknolojik gelişim ve yenilikçilik gibi faktörler açısından kritik öneme sahiptir. Küresel ölçekte uluslararası rekabet baskısının giderek arttığı günümüzde imalat sanayiinde rekabet gücü belirleyicileri arasında teknoloji ve yenilik yapma kapasitesi ön plana çıkmaktadır. Küresel düzeyde tüketici tercih ve taleplerinin yeniden şekillenmesiyle, teknolojik üretim yeteneğinin önemi artmakta, tasarım, lojistik, satış ve pazarlama gibi hizmet bileşenlerinin ve markalaşmanın imalat sanayiinin rekabetçiliği üzerindeki etkisi güçlenmektedir.

2020 yılı başında küresel imalat sanayii, Çin'de ortaya çıkan ve kısa bir süre içerisinde çok sayıda ülkeye yayılan Covid-19 pandemisinden olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu dönemde şirketler tedarik zinciri kaynaklı sorunlar, talep daralması ve belirsizlikler, nihai mal ve ara malı üretiminde yavaşlama veya durma, üretim kalitesinin düşmesi gibi

sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Çok uluslu şirketler yatırım ve üretim stratejilerini gözden geçirmeye başlamış; küresel tedarik zincirinde ağırlığı olan ülkelerden kaynaklanabilecek riskleri dağıtmak amacıyla tedarik zincirlerinin yeniden yapılandırılması, coğrafi çeşitlilik yaratılması ve mümkün olan alanlarda yerli alternatiflerin oluşturulmasına büyük önem vermeye başlamışlardır. Küresel ekonomide yerli üretimi desteklemek için aktif, korumacı ve rekabet gücünü artırmaya yönelik sanayi politikalarının daha yoğun bir şekilde uygulanmaya devam edildiği görülmektedir. Bu nedenle, On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde uygulanacak sanayi politikasıyla büyük ölçekli üretim merkezlerinin yanı sıra oluşturulacak esnek ve kaliteli üretim yapabilme kabiliyeti ve büyük piyasalara yakınlık gibi özelliklere sahip olan ülkemizin Covid-19 pandemisi sonrası yeni normalde bir fırsat yakalayabileceği görülmektedir. Bu kapsamda, sürdürülebilir ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sağlanmasında imalat sanayiinin ülkemize önemli katkılar sunacağı değerlendirilmektedir.

Covid-19 pandemisine rağmen 2020 yılında imalat sanayii üretimi bir önceki yıla göre sınırlı da olsa artış kaydetmiştir. Aynı dönemde ihracat artarken ithalatta azalma görülmüştür. 2021 yılı verileri ise imalat sanayiinin pandemi etkilerini büyük oranda telafi eden bir gelişme gösterdiğine işaret etmektedir.

Ocak-Ağustos 2021 döneminde imalat sanayii üretimi, bir önceki yılın aynı dönemine göre, ortalama yüzde 21 artmıştır. Bu dönemde üretim endeksi bir önceki yılın aynı dönemindeki 105,1 seviyesinden 127,2'ye yükselerek pandemi öncesinin çok üzerine çıkmıştır. Tütün dışında tüm imalat sanayii alt sektörlerinde aynı dönemde üretim artmıştır.

2020 yılında ortalama yüzde 71,87 olarak gerçekleşen imalat sanayii kapasite kullanım oranı, 2021 yılının ilk dokuz ayında ise ortalama yüzde 76,08 olmuştur.

TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre, imalat sanayii istihdamı, Ocak-Haziran 2021 döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 15 artmıştır.

TABLO II: 2- İmalat Sanayii ile İlgili Temel Göstergeler

	2017	2018	2019	2020	2021 (1)	AB-28 2019 (2)
GSYH İçindeki Payı (Yüzde)	17,6	19	18,3	19	22,1 (3)	15,6
Üretim Artışı (Sabit Fiyatlarla) (Yüzde) (4)	9	1	-0,7	0,2	21	-0,7
İhracat (Milyar Dolar) (5) (9)	148,3	158,7	162,9	160	132,6	-
İhracat Artışı (Yüzde) (9)	10	7	2,6	-6,6	37,1	3,4 (6)
Toplam İhracat İçindeki Payı (Yüzde) (9)	94,5	94,5	94,7	94,3	94,6	87,3 (6)
İthalat Artışı (Yüzde) (9)	14,2	-7,7	-12,3	10,9	20,5	1,6 (6)
İthalat (Milyar Dolar) (5) (9)	192,1	177,2	155,4	179,8	132,4	-
Toplam İthalat İçindeki Payı (Yüzde) (9)	82,1	79,4	76,7	81,9	77,9	85,6 (6)
İmalat Sanayii İstihdam Artışı (Yüzde)	1,1	5,3	-1,5	-1,6	15 (3)	0,3
Kapasite Kullanım Oranı (Yüzde)	78,5	76,8	75,9	71,87	76,08 (7)	82,1 (8)

Kaynak: TÜİK, TCMB, TOBB, EUROSTAT

(1) Ocak-Ağustos dönemi; (2) EUROSTAT; (3) Ocak-Haziran dönemi; (4) NACE Rev.2'ye göre 2015=100 Serisi; (5) ISIC Rev.4'e göre; (6) SITC (3, 5-8); (7) Ocak-Eylül dönemi; (8) AB-27; (9) Özel Ticaret Sistemine göre dış ticaret istatistikleri kullanılmıştır.

Toplam ihracat 2020 yılında yüzde 6,2 azalarak 169,6 milyar ABD doları, imalat sanayii ihracatı ise yüzde 6,6 azalarak 159,9 milyar ABD doları olmuştur. 2019 yılında yüzde 94,7 olan imalat sanayii ihracatının toplam ihracat içindeki payı, 2020 yılında yüzde 94,3 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde imalat sanayii ihracatı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 37,1 artış göstermiştir. Aynı dönemde, gıda, tekstil, giyim, deri, petrol ürünleri, kimya, plastik, ana metal, elektronik, elektrikli teçhizat, makine, otomotiv ve mobilya ile taş ve toprak sektörleri ihracatında artış görülürken tütün ve ilaç sektörlerinde düşüş görülmüştür.

İmalat sanayii ihracatında ülke çeşitlenmesi artmaktadır. 2002-2020 döneminde imalat sanayii ihracatında AB-27 ülkelerinin payı azalırken (yüzde 56,8'den yüzde 41,2'ye), başta Ortadoğu ülkeleri olmak üzere (yüzde 8,6'dan yüzde 18,4'e) Afrika ülkelerinin payı (yüzde 4,8'den yüzde 8,9'a), Türki Cumhuriyetlerin payı (yüzde 1,8'den yüzde 3,2'ye) artmıştır.

Toplam ithalat, 2020 yılında yüzde 4,3 artarak 219,5 milyar ABD doları, imalat sanayii ithalatı ise yüzde 10,9 artarak 179,8 milyar ABD doları olmuştur. 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde bütün imalat sanayii alt sektörlerinde ithalat artmış olup toplam imalat sanayii ithalatı aynı dönemde yüzde 20,5 artmıştır.

TABLO II: 3- İmalat Sanayiinin İhracat Yapısı

Teknoloji Yoğunluğu (Yüzde Pay)	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Yüksek	3,5	3,9	3,5	3,6	3,4
Orta-Yüksek	33,1	34,6	36,4	36,0	35,6
Orta-Düşük	28,3	28,3	27,6	27,5	27,2
Düşük	35,1	33,3	32,6	32,8	33,5
Toplam	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Kaynak: TÜİK

2020 yılında yüksek, orta-yüksek ve orta-düşük teknoloji sektörlerinin toplam imalat sanayii ihracatından aldığı pay bir önceki yıla göre azalırken, düşük teknoloji sektörlerinin payında artış görülmüştür. Düşük teknoloji sektörlerinin ihracat payındaki artışta özellikle gıda ve mobilya ihracatındaki artışlar etkili olmuştur. Yüksek, orta-yüksek ve orta-düşük teknoloji sektörlerinin ihracat payındaki azalış ise özellikle otomotiv, ana metal ve elektronik sanayii ihracatındaki azalmalardan kaynaklanmıştır.

TABLO II: 4- Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayiinin Yapısı (2020)

(Yüzde Pay)

	Girişim sayısı	**Çalışan sayısı**	**Üretim değeri**	**Katma değer**	**İhracat**	**İthalat**
Yüksek Teknoloji	0,6	2,5	3,6	6,2	3,4	13,0
Orta-Yüksek Teknoloji	11,0	18,5	26,5	29,3	35,9	41,7
Orta-Düşük Teknoloji	31,7	27,1	32,3	28,8	27,2	34,5
Düşük Teknoloji	56,6	52,0	37,6	34,7	33,5	10,8

Kaynak: TÜİK

On Birinci Kalkınma Planında Türkiye'nin teknolojik dışa bağımlılığının azaltılması ve sanayide yapısal dönüşümün sağlanmasına yönelik sektörel önceliklendirme yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşımla; imalat sanayii sektörlerinin ticaret, üretim, katma değer, istihdam ve teknoloji düzeylerinin karşılaştırılması ve sektörler arası ileri ve geri bağlantılarının analizi sonucunda kimya, ilaç-tıbbi cihaz, makine-elektrikli teçhizat,

otomotiv, elektronik ve raylı sistem araçları öncelikli sektörler olarak Planda yer almıştır. Bu sektörler öncülüğünde teknoloji, yenilik, ürün kalitesi ve verimlilik sağlanarak yüksek katma değerli üretimin artırılması hedeflenmektedir. Bu sektörlerin tamamı aynı zamanda yüksek ve orta-yüksek teknoloji sektörleri arasında yer almakta olduğundan, bu sektörlerde sağlanacak gelişme imalat sanayiimizin teknolojik dışa bağımlılığının azaltılması ve sanayide yapısal dönüşümün sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

Sanayi politikasının çok boyutlu ve dinamik yapısı, bu politikaların hayata geçirilmesinde en üst düzey sahipliği, güçlü kurumsal yapıları, kurumlar arası koordinasyonu, etkili ve esnek kaynak tahsisini ve özel sektör ile işbirliği içinde etkin izleme süreçlerinin oluşturulmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede, Planda yer alan üst düzey bir karar alma ve koordinasyon mekanizması Sanayileşme İcra Komitesi (SAİK) adıyla 14/10/2020 tarihli ve 68 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle oluşturulmuştur. Planda öncelikli olarak belirlenen sektörlerde SAİK gündem hazırlıkları devam etmekte, kamu alımlarında yerli ürün kullanımını teşvik etmek üzere SAİK altında Merkezi İzleme Sistemi kurulmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Yine Planda işaret edilen ülkemiz için stratejik öneme sahip teknolojilere ilişkin sınai mülkiyet hak sahipliğinin Türkiye'de kalması amacına yönelik SAİK görevleri kapsamında teknik çalışmalar yapılmaktadır.

TABLO II: 5- İmalat Sanayii Yapısal Dönüşüm Göstergeleri

	2002	2005	2010	2015	2017	2018	2019
İhracat Birim Miktar Değeri (Dolar/kg)	0,87	1,36	1,48	1,81	1,74	1,69	1,13
Ticari Kesim Ar-Ge Harcamaları/Ciro (Yüzde)	0,19(1)	0,29	0,35	0,43	0,59	0,62	0,64
İhracatın Dünya İhracatı İçinde Payı (Yüzde, SITC)	0,54	0,72	0,77	0,82	0,86	0,88	0,88
Katma Değerin Dünya Katma Değeri İçinde Payı (Yüzde)	0,69	1,09	1,10	1,18	1,15	1,06	1,01
Çalışan Başına Katma Değer (Bin TL)	25,8(1)	25,1	34,5	60,2	85,5	112,1	129,1
İhracatı 5 Milyar Doları Aşan Sektör Sayısı	1	5	9	10	11	12	11
İmalat Sanayi Rekabetçilik Endeksi Sırası	33	31	31	29	29	28	28

Kaynak: UNIDO, Dünya Bankası, TÜİK
(1) 2003 yılı verisidir.

Görece geri kalmış bölgelerde çevresine hizmet verme bakımından merkez olma işlevi taşıyan illerde Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı (CMDP) uygulanmasına devam edilmektedir. CMDP 2021 yılı uygulamaları kapsamında kültürel miras, OSB altyapı güçlendirmesi, atık yönetimi ve yenilikçi tarımsal ve hayvansal üretim gibi konularda 35 proje teklifi ilk aşamayı geçmiş olup değerlendirme sürecinde başarılı bulunan 11 projeye, 2021 yılı için ayrılan 130 milyon TL ödeneğin tamamı aktarılmıştır.

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'nde büyüme odakları kategorisine karşılık gelen ve kendi içsel potansiyellerine bağlı olarak gelişmiş, girişimcilik kapasitesi ve organizasyon kültürünün yüksek olduğu, metropoller dışındaki önemli sanayi, hizmet ve turizm merkezi niteliğindeki şehirlerin uluslararası alanda rekabetçi bir üretim yapısına kavuşması için, işletmelerin küresel üretim sistemlerine entegrasyonunun güçlendirilmesi, şehirlerin uluslararası erişilebilirliğinin ve kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi, sanayi, teknoloji ve yenilik altyapıları ile beşerî sermaye ve kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla Üreten Şehirler Programının uygulamasına başlanmıştır. Program kapsamında Adana, Antalya, Balıkesir, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Manisa, Mersin, Sakarya ve Tekirdağ illeri yer almaktadır.

İllerin ve bölgelerin öne çıkan yatırım alanlarının Kalkınma Ajanslarının da katkısı alınarak belirlenmesi ve belirlenen alanlarda yatırımların hayata geçirilmesi için fizibilite çalışmaları devam etmektedir. Hazırlanan ön fizibilite raporları yayınlanarak yurt içi ve yurt dışında tanıtımı gerçekleştirilmiştir. Mevcut durumda 263 rapor yayınlanmıştır.

Faaliyette olan özel sektör Ar-Ge merkezi sayısı 30 Eylül 2021 itibarıyla 1.255'e ulaşmıştır. 52 farklı ilde faaliyet gösteren Ar-Ge merkezlerinin en yoğun olduğu iller İstanbul, Kocaeli, Ankara, Bursa ve İzmir'dir. 45 farklı sektörde faaliyet gösteren bu merkezlerin en yoğun olduğu sektörlerin başında makine ve teçhizat imalatı, otomotiv yan sanayii, yazılım, bilgisayar ve iletişim teknolojileri, elektrik/elektronik ve tekstil gelmektedir. Bu merkezlerde toplam personel sayısı ise 68.666 kişiye ulaşmış olup bunun 1.159'u doktora ve üstü eğitime sahiptir. Bu merkezlerde 30 Eylül 2021 itibarıyla 27.943 patent başvurusu yapılmış, bu başvuruların 8.124'ü tescil edilmiştir.

Faaliyette olan özel sektör tasarım merkezi sayısı 30 Eylül 2021 itibarıyla 346'dır. 30 farklı ilde faaliyet gösteren tasarım merkezlerinin en yoğun olduğu iller İstanbul, Ankara, Bursa ve İzmir'dir. 33 farklı sektörde faaliyet gösteren tasarım merkezlerinin en yoğun olduğu sektörlerin başında tekstil, mühendislik-mimarlık, imalat sanayii, makine ve teçhizat imalatı ile medya ve iletişim gelmektedir. Bu merkezlerdeki toplam personel sayısı ise 7.671 kişidir.

TABLO II: 6- İmalat Sanayiinde Önemli Sektörler İtibarıyla Üretimdeki ve Dış Ticaretteki Değişim

(Yüzde)

Sektörler	Üretim (1)		İhracat (3)		İthalat (3)	
	2020/ 2019	2021/ 2020 (2)	2020/ 2019	2021/ 2020 (2)	2020/ 2019	2021/ 2020 (2)
İmalat Sanayii Toplamı	**2,5**	**21**	**-6,6**	**37,1**	**10,9**	**20,5**
Gıda	2,2	7,4	4,2	19,4	8,4	11,2
Tekstil	0,8	26,7	-0,2	39,5	-13,0	10,6
Giyim	-6,6	24,3	-7,0	28,0	-15,3	10,5
Deri	-12,4	19,1	-19,3	37,7	-16,9	19,7
Petrol Ürünleri	-3,7	3,4	-46,5	67,4	-30,0	42,3
Kimyasal Ürünler	6,4	23,4	3,0	40,0	-3,8	42,5
İlaç	9,7	2,7	27,3	1,0	1,3	50,3
Kauçuk ve Plastik	5,6	23,8	0,8	34,7	3,4	28,4
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayiler	12,1	25,9	8,3	26,7	10,1	31,2
Ana Metal	2,5	24,7	-2,5	63,0	45,6	-8,7
Elektronik	2,8	19,5	-14,5	25,9	12,9	18,0
Elektrikli Teçhizat	2,6	29,2	-0,1	40,5	10,5	38,1
Makine	8,5	36,3	-5,0	32,1	20,0	35,2
Otomotiv	-6,8	26,2	-10,9	29,0	35,4	36,1
Mobilya	2,7	27,2	0,03	34,1	-8,5	20,6

Kaynak: TÜİK

(1) NACE Rev.2 Sınıflamasına Göre Aylık Sanayi Üretim Endeksi (2015=100)

(2) Ocak-Ağustos dönemi

(3) ISIC Rev.4 Sınıflamasına göre cari fiyatlarla (ABD doları) dış ticaret

Firmalarımızın güçlü bir finansal yapıya sahip olması Kalkınma Planında imalat sanayiinde rekabetçi üretim ve verimliliğin geliştirilmesinde öncelik verilen temel politika alanları arasında yer almıştır. BDDK verilerine göre Ağustos 2021 itibarıyla bankacılık sisteminde imalat sanayiine yönelik verilen toplam nakdi kredilerin tutarı 818,7 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Toplam nakdi krediler içinde imalat sanayiinin payı Ağustos 2020'de yüzde 21,1 iken Ağustos 2021'de yüzde 20,1 olmuştur.

Kredi Garanti Fonu (KGF); Nefes Kredisi, KOBİ Değer Kredisi gibi özel destek programlarıyla işletmelerimize destek olmuş, bunun yanı sıra Covid-19 pandemisi nedeniyle, İş'e Devam Destek Paketi ve Temel İhtiyaç Destek Kredi Paketi gibi toplam 12 destek paketi ile 465 bin firmaya 164,9 milyar TL tutarında kefalet karşılığı 205,3 milyar TL tutarında ticari kredi kullandırılmasını sağlamıştır. Hazine destekli KGF kefaletleri özelinde bugüne kadar ise 1.281.000 firmaya 636,8 milyar TL ticari krediye karşılık 544,9 milyar TL kefalet sağlanmıştır.

KGF'nin özkaynak uygulamalarından biri olan İşletmelerin ve Kobilerin Rekabet Edebilirliği (COSME) Programında KOBİ'lerin Rekabet Gücünün Arttırılması amacı kapsamında Avrupa Yatırım Fonu ve KGF arasındaki işbirliğiyle Avrupa Komisyonu tarafından sağlanan bütçe kullanılarak kredi hacmi oluşturulmuş, bu kapsamda bugüne kadar toplam 20 bin firmaya 7,1 milyar TL krediye mukabil 5,7 milyar TL kefalet kullandırılmıştır. Eylül 2021 itibarıyla KGF Kefaletli Kredi Risk Bakiyesi 216,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. Tazmin/Kullandırım oranı yüzde 2,75 olmuştur.

Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası, ikinci çeyrek mali göstergelerine göre, aktif büyüklüğünde 2021 yılı Haziran ayı itibarıyla 33 milyar TL'ye ulaşarak, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 51, 2020 yıl sonuna göre ise yaklaşık yüzde 18'lik bir büyüme

performansı sergilemiştir. Bankanın toplam aktiflerinin yüzde 74'ünü oluşturan kredilerin tutarı, 2021 yılı Haziran ayında yaklaşık 24 milyar TL'ye ulaşırken, kredi hacmi 2020 yılı sonuna göre yüzde 20, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 43 artış göstermiştir.

Aktif kalitesinin önemli bir göstergesi olan brüt takipteki kredilerin toplam kredilere oranı 2021 yılının ikinci çeyreğinde yüzde 0,9 düzeyinde sektör ortalamasının oldukça altında gerçekleşmiştir. Altı aylık dönem kârı ise yaklaşık 409 milyon TL olarak gerçekleşmiş, sermaye yeterlilik oranı yılın ikinci çeyreğinde yüzde 20 olmuştur.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kaynaklı Yatırım Taahhütlü Avans Kredisi kapsamında 18 milyar TL tutarında, 10 yıla kadar vadeli "Yatırıma Destek TL" kredisi yatırımcılara sağlanmaya devam edilmektedir.

Türk Eximbank tarafından, 2020 yılında toplamda 28,5 milyar dolarlık kredi olanağı, 17,1 milyar dolarlık sigorta desteği olmak üzere toplamda 45,6 milyar dolarlık ihracat finansmanı imkanı sunulmuştur. 2021 üçüncü çeyrek itibarıyla ise 18 milyar dolarlık kredi olanağı, 16,8 milyar dolarlık sigorta desteği olmak üzere toplamda 34,8 milyar dolarlık ihracat finansmanı imkanı sunularak geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 18 oranında bir artış sağlanmıştır.

2021 yılı üçüncü çeyrek itibarıyla 9,3 milyar TL olan Banka ödenmiş sermayesinin; 1,5 milyar TL artırılarak yıl sonunda 10,8 milyar TL'ye yükseltilmesi öngörülmektedir.

Eximbank tarafından desteklenen ihracatçı sayısı 2020 yılında yüzde 4'lük artış ile 13.102'ye yükselmiş, 2021 yılı Eylül sonu itibarıyla bu sayı 13.739'a ulaşmıştır. 2021 yılı sonu itibarıyla kredi ve sigorta/garanti desteğinin toplam 51 milyar ABD dolarına çıkarılması hedeflenmektedir.

Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşlarının Akreditasyonu Hakkında Yönetmelik doğrultusunda Helal Akreditasyon Kurumunun (HAK) kurumsal altyapısının geliştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilmekte ve akreditasyon faaliyetleri sürdürülmektedir.

TSE'nin kalite altyapısını güçlendirmek amacıyla laboratuvarların modernizasyonu ve kapasitesinin artırılmasına yönelik çalışmalara devam edilmektedir. Bu kapsamda TSE Kalite Kampüsü yapımı faaliyetleri sürdürülmektedir.

TSE Covid-19 Güvenli Üretim ve TSE Covid-19 Güvenli Hizmet programları hayata geçirilmiştir. Bu programlar vasıtasıyla pandemi sonrası güvenilir ve hijyenik üretim ve hizmet standartlarına uygunluğun belgelendirilmesi sağlanacak; ulusal ve uluslararası ticarete ivme kazandırılacaktır.

Üretim süreçlerinde kalite ve standardizasyon bilincinin geliştirilmesi, özellikle KOBİ'lerin üretiminde rekabet gücü yüksek kaliteli üretimin sağlanması ve buna yönelik teknik altyapının oluşturulması çalışmaları sürmektedir. Ülkemizde gelişen teknolojik kabiliyetlerin uluslararası standartlara yansıması ve uluslararası standart oluşturma çalışmalarının yakın takibi devam etmektedir.

Temel amacı piyasaya ve mevzuata uygun ve güvenli ürün arz edilmesinin sağlanması olan piyasa gözetimi ve denetimi (PGD) faaliyetleri, ülkemizde dokuz kamu kuruluşu tarafından yürütülmektedir. PGD sisteminin sağlıklı uygulanması için kalite altyapısının geliştirilmesi ve AB teknik mevzuatının uyumlaştırılması çalışmaları büyük önem arz etmekte olup bu kapsamda çalışmalara devam edilmiştir. Ayrıca, Avrupa Birliğine uyum kapsamında hazırlanan ve en önemli amacı tüm ürünlerin güvenli ve teknik mevzuatına uygun olarak piyasaya arz edilmesi olan 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu,

12/03/2020 tarihli ve 31066 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış olup 12/03/2021 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu Kanunda Türk malı imajına zarar veren güvensiz, tağşiş yapılmış, son kullanma tarihi geçmiş ürün ihraç edenlere ceza öngörülmektedir. Ayrıca, e-ticaret de ürün güvenliği kapsamına alınmakta; güvensiz ürünün asli sorumlusuna ulaşmak amacıyla izlenebilirlik mekanizması getirilmekte; imalatçı, ithalatçı, yetkili temsilci ve dağıtıcıların ürün güvenliğine ilişkin rolleri ayrı ayrı tanımlanarak sorumlulukları belirlenmekte; güvensiz ürünlerin tüketiciden geri çağrılması zorunlu hale getirilmekte; güvensiz ürünün sebep olduğu ölüm ve yaralanmalar veya başka bir ürüne verdiği zararlara karşı imalatçı veya ithalatçının zarar görene karşı tazminat vermesi düzenlenmekte; güvensiz ürünlere karşı daha etkin kamuoyu bilgilendirilmesi sağlanmakta ve cezalar yeniden düzenlenmektedir.

2021 yılında özel kesim yatırımlarının artırılması ve üretken alanlara yönlendirilmesi amacıyla yatırım ortamının iyileştirilmesine, yabancı sermayenin çekilmesine ve yatırım desteklerine yönelik faaliyetlere devam edilmiştir.

29/06/2021 tarihli ve 31526 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4191 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar güncellenerek uygulanmaya devam edilmiştir. Bu kapsamda; asgarî sabit yatırım tutarları artırılmış, çevre yatırımının tanımı değiştirilmiş, savunma sanayiine yapılan yatırımların stratejik yatırım sayılabilmesine yönelik olarak şartlar hafifletilmiş, ilgili bakanlık tarafından ilan edilecek uluslararası standartları karşılayan ve asgari 5.000 m^2 beyaz alan şartını sağlayan veri merkezi yatırımları öncelikli yatırım konuları arasına eklenerek bunlara beşinci bölge desteklerinin sağlanmasının önü açılmıştır.

Belirli bölgelerde imalat sanayi yatırımlarına ve stratejik yatırımlara sağlanan faiz veya kâr payı desteği artırılmıştır. Stratejik teşvik sistemi kapsamında desteklenen yatırımlara sağlanan faiz desteği üst sınırı 50 milyon TL'den 75 Milyon TL'ye, faiz desteğinin sabit yatırım tutarına oranındaki üst sınır yüzde beşten yüzde 10'a çıkarılmıştır. Yine Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı kapsamında desteklenen yatırımlarda faiz desteğinin üst sınırı da 50 milyon TL'den 75 milyon TL'ye çıkarılmıştır.

Yatırım teşvik sistemi kapsamında; üçüncü bölge illerinin alt bölge desteğinden yararlanabilecek ilçelerinde, dördüncü bölge illerinin organize sanayi bölgeleri veya endüstri bölgelerinde ve beşinci ve altıncı bölge illerinde gerçekleştirilecek imalat sanayii yatırımları için faiz desteği üst sınırları yüzde 100 artırımlı olarak uygulanmaya başlanmıştır.

Ayrıca 4191 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı kapsamında yapılan değişikliklerle; Covid-19 pandemisinin ilk kez görüldüğü 11/03/2020 tarihinden önce düzenlenen ve bu tarih itibarıyla devam eden yatırım teşvik belgeleri kapsamındaki yatırımların tamamlanabilmesi için talep edilmesi halinde iki yıla kadar ilave süre verilmesi; tekstil taşıma desteği başvuru süresinin 31/12/2021'e kadar uzatılması, kadın veya genç işçiler için sigorta primi işveren hissesi desteği uygulama sürelerinin isteğe bağlı olarak uzatılması imkânı getirilmiştir.

Proje bazlı yatırım teşvik sisteminin uygulanmasına 2021 yılında da devam edilmiştir. Ağustos ayı itibarıyla proje bazlı yatırım teşvik sistemi kapsamında altı yeni proje için yatırım teşvik belgesi düzenlenmiş, bir yatırım için ise Cumhurbaşkanı Kararı çıkmış olup yatırım teşvik belgesi düzenlenmesi çalışmaları devam etmektedir. Toplam yedi proje arasında ülkemizde ilk defa üretilecek elektrikli araç sistemleri ve lityum iyon teknolojisine sahip batarya üretimine yönelik yatırımlar desteklenmiştir.

Belirtilen yedi proje arasında kimya sektöründe kritik önemi haiz polipropilen üretiminde ülkemizin kapasitesini yaklaşık dört katına çıkaracak olan yatırım, kimya sektöründe stratejik önemi olan PTA üretimine yönelik yatırım ve ülkemiz savunma sanayiinin millileştirilmesinde önemli bir değer olan orta ve uzun kalibre silahların üretimine yönelik yatırımlar bulunmaktadır.

Türkiye'de katma değerli üretimin artırılması amacı doğrultusunda, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, KOSGEB ve TÜBİTAK tarafından sağlanan destek ve teşviklerin orta-yüksek ve yüksek teknoloji seviyeli sektörlere yoğunlaştırılmasına yönelik özel bir program olan Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı çerçevesinde, programın ilk pilot uygulaması olan Makine Sektörü Çağrısı kapsamında 20 proje için destekleme kararı alınmıştır. Mobilite, Üretimde Yapısal Dönüşüm, Sağlık ve Kimya Ürünleri ile Dijital Dönüşüm çağrıları 2021 yılı içerisinde açılmıştır. Bu tematik çağrılara ait öncelikli ürün listeleri; odak sektörler olarak belirlenen Makine, Kimya, Eczacılık, Bilgisayar, Optik ve Elektronik, Elektrikli Teçhizat ve Ulaşım Araçları sektörlerinden seçilen ilgili ürünler temelinde oluşturulmuştur.

Düzenlenen yatırım teşvik belgesi sayısı, 2021 yılı Ocak-Temmuz döneminde 6.802 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde öngörülen toplam sabit yatırım tutarı 125,4 milyar TL, öngörülen istihdam ise 173.439 kişi olmuştur.

Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK) çalışmalarına 2021 yılında da devam edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişin ardından yeniden yapılandırılan YOİKK, Cumhurbaşkanı Yardımcısı başkanlığında düzenli toplantılar gerçekleştirmiştir. İş Ortamı Raporunda Türkiye'nin sıralamasının iyileştirilmesine dönük hazırlanan eylem planı ile çalışma grupları tarafından oluşturulan 2019-2020 YOİKK Eylem Planında yer alan eylemlerin tamamlanması amacıyla 7263 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 28/01/2021 tarihinde kabul edilmiş ve çeşitli ikincil mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır. Söz konusu Kanun kapsamında imza sirküleri, şirket kuruluşu, taşınır rehni, teknoloji geliştirme bölgeleri ve Ar-Ge teşviklerinde değişiklikler yapılmıştır.

2021 YOİKK çalışma dönemi için kamu ve özel sektör önerileri doğrultusunda 19 eylem belirlenerek altı adet çalışma grubu kurulmuştur. Eylemlerin tamamlanmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi koordinasyonunda, ilgili kamu ve özel sektör paydaşlarıyla işbirliği halinde Türkiye Uluslararası Doğrudan Yatırım (UDY) Stratejisi (2021-2023) hazırlanmış ve 22/06/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle yürürlüğe girmiştir. Strateji belgesiyle ekonomimiz için öncelikli olarak ihtiyaç duyulan nitelikli yatırım profilleri tanımlanmış ve bu yatırımları ülkemize kazandırmak için temel hedef ve stratejiler belirlenmiştir. Türkiye UDY Stratejisinin temel hedefi, On Birinci Kalkınma Planına uyumlu olarak, ülkemizin küresel UDY pastasından aldığı payı nitelikli UDY profilleri özelindeki performansını artırarak yüzde 1,5'e çıkarmak olarak belirlenmiştir. Bu temel hedefe yönelik 11 alt strateji ve 72 eylem tasarlanmıştır.

Sekiz ana sektörde yatırımlara ilişkin izin, onay ve lisans işlemlerini içeren bürokratik süreçlerin her birine ilişkin süre, maliyet, gerekli bilgi/belge, başvuru merciiyle ilgili bilgilerin yer aldığı Yatırım Süreç Kılavuzları çalışması tamamlanmış olup YOİKK üyesi özel sektör temsilcilerinden sadeleştirme önerileri toplanmıştır.

TCMB verilerine göre ülkemize 2002-2020 döneminde toplam 226,2 milyar ABD doları tutarında UDY girişi olmuştur. Türkiye'ye giren UDY 2007 yılında 22 milyar ABD dolarıyla en yüksek seviyeye ulaşmışken 2019 yılında bu rakam 9,3 milyar ABD doları, 2020 yılında

ise 7,8 milyar ABD doları olmuştur. Ülkemize gelen UDY yatırımlarının sanayi ve hizmet sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Önümüzdeki dönemde uluslararası yatırımların imalat sanayii gibi verimlilik artışı imkânı daha yüksek alanlara çekilebilmesi ve ekonominin ihtiyaç duyduğu kaynak girişinin artırılması amacıyla uluslararası doğrudan yatırımlara ilişkin çalışmalara hız verilecektir.

Mesleki eğitim ile iş dünyası arasındaki bağları kuvvetlendirmek, sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünü yetiştirmek, sektörün mesleki ve teknik eğitime olan katkılarını artırmak, mesleki ve teknik eğitim mezunlarının istihdam oranlarını yükseltmek ve işgücünün gerçek iş ortamlarında yetişmesini sağlamak amacıyla mesleki ve teknik eğitim okullarıyla sektördeki firmalar arasında işbirliği protokolleri imzalanmaktadır.

On Birinci Kalkınma Planında mesleki ve teknik liselerde sunulan eğitim hizmetlerinde kalitenin artırılmasına yönelik atölye ve laboratuvarların donanımının teknolojiyle uyumlu olarak yenilenmesi hedefi ortaya konulmuştur. Bu çerçevede atölye ve laboratuvar altyapısının yenilenmesine ve meslek dersi öğretmenlerinin gerçek üretim ortamlarında işbaşı eğitimleriyle özel alan yeterliliklerinin artırılmasına yönelik hizmet içi eğitim programlarına başlanacaktır.

Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında eğitim gören öğrencilerin sayısı, üniversiteye girişte farklı katsayı uygulamasının ortadan kaldırıldığı 2008-2009 döneminde 1.421.657 iken 2020-2021 döneminde 1.731.556'ya ulaşmıştır. Bu öğrenciler 3.682 okul, 47 alan ve 105 dalda eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmektedirler. Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmen sayısı ise 2008-2009 döneminde 79.078 iken 2020-2021 döneminde 192.916'ya yükselmiştir. Bu zaman aralığında öğretmen sayılarının sürekli artış göstermesi bu kurumlarda eğitimin niteliğini artırıcı önemli bir unsur olmuştur. Ayrıca, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında öğretmen-öğrenci etkileşimi yıllar içinde artmış ve öğretmenlerin sektörle yapılan protokoller kapsamında almış oldukları teorik ve uygulamalı mesleki eğitimler sayesinde öğrencilerin daha nitelikli eğitim almaları sağlanmıştır.

Lojistik maliyetlerin düşürülmesi, imalat sanayiinin ve ticaretin geliştirilmesiyle ülkemizin rekabet gücünün artırılabilmesi için kombine taşımacılık uygulamalarının geliştirilmesi, demiryolu ve denizyolu taşıma paylarının artırılması; hızlı, esnek, emniyetli, güvenilir, öngörülebilir ve entegre bir lojistik ve ulaştırma sisteminin tesis edilmesi yönündeki ihtiyaç devam etmektedir.

Sanayi tesisleri ve limanların demiryolu anahatlarına bağlanarak demiryolu sisteminin verimliliğinin artırılması açısından kritik öneme sahip olan iltisak hatları gerek hat uzunluğu gerek hizmet verilen tesis sayısı açısından yeterli seviyede bulunmamaktadır. Bununla birlikte 2020 yılı sonu itibarıyla toplam 433 km uzunluğunda 281 iltisak hattı bulunmakta olup ülkemizde demiryoluyla taşınan yükün yaklaşık yüzde 55'inin iltisak hatlarıyla anahatlara ulaştırıldığı dikkate alındığında demiryolu yük taşıma payının artırılması açısından yeni yapılacak iltisak hatlarının büyük bir potansiyel taşıdığı görülmektedir. Diğer taraftan hâlihazırda 82,2 km uzunluğunda beş iltisak hattının yapımı da devam etmektedir. Bu kapsamda; iltisak hatlarının yük taşımacılığı açısından önceliği ve önemi dikkate alınarak Lojistik Koordinasyon Kurulu çalışmaları neticesinde 36 iltisak hattı; taşıma mesafesi, tonaj ve yapım maliyeti gibi parametreler kullanılarak önceliklendirilmiştir.

Ülkemizde bulunan 210 liman ve iskele yapısının 16'sı toplam 85 km uzunluğundaki iltisak hatlarıyla ana demiryolu şebekesine bağlıdır. Bu çerçevede demiryolu bağlantısı olan limanlardan taşınan demiryolu yükünün liman yüküne oranı yaklaşık yüzde 7,5

düzeyindedir. Limanlara demiryolu bağlantısı sağlanmasına yönelik olarak yaklaşık 7 km uzunluğunda bir iltisak hattının (Samsun Yeşilyurt-Gelemen) yapımı devam etmektedir.

Yük taşımacılığına ve kombine taşımacılığın geliştirilmesine yönelik olarak TCDD ve AYGM tarafından yapımı planlanan toplam 21 lojistik merkezden 10'u işletmeye açılmış üçünün de yapım çalışmaları sürdürülmektedir. Lojistik merkezlerin standartlarının yükseltilmesi ve verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik hukuki ve idari düzenleme ihtiyacı devam etmektedir.

2018 yılında dış ticaret taşımalarımızın yaklaşık yüzde 85'i yabancı sahipli gemiler tarafından gerçekleştirilirken bu oran 2019 yılında yüzde 87'ye yükselmiştir. Dış ticaret lojistiğindeki yüksek dışa bağımlılık, ödemeler dengesinde yüksek miktarda navlun açığına neden olmakta ve ihracat pazarlarına erişimi kısıtlamaktadır. Taşıyıcı firmaların ülkemizde finansmana erişim konusunda yaşadığı sorunlar Türk sahipli filonun gelişimi önündeki önemli engellerden biridir. Ayrıca küresel denizcilik piyasasında yaşanan birleşme ve satın alma eğilimleri de ülkemizdeki taşıyıcıların rekabet edebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Büyük ölçekli bölgesel ana limanların eksikliği ve mevcut limanların geri sahalarındaki şehirleşme baskıları nedeniyle limanların geri saha karayolu-demiryolu bağlantıları güçleşmektedir. Büyük ölçekli bölgesel ana liman projelerinde Filyos Limanı dışında ilerleme sağlanamamıştır. Çandarlı Limanı üstyapı inşaatına bölgedeki diğer limanların kapasite artırımlarının da etkisiyle başlanamamıştır. Doğu Akdeniz bölgesinde ise ana konteyner limanı ve tersane ihtiyacı devam etmektedir.

29 Ekim 2018 tarihinde ilk fazı açılan ve ikinci faz çalışmaları devam eden İstanbul Havalimanı, tüm fazları tamamlandığında 5,5 milyon ton/yıl kargo kapasitesiyle küresel ölçekteki en büyük kargo merkezlerinden biri haline gelecektir.

Ülkemizin deniz ticareti filosunu yenilemek ve kapasitesini artırmak amacıyla, uzun vadeli ve düşük faizli finansal destek mekanizması devreye alınacaktır. Bu kapsamda; başlangıç olarak 10 geminin inşası için Türk Koster Filosunun Yenilenmesi Kredi Finansman Programı hayata geçirilecek olup program kapsamında her bir geminin inşası için kullanılacak kredinin yıllık 3 milyon TL olmak üzere beş yılda toplam 15 milyon TL'ye kadar olan faiz/kâr payı karşılanacaktır.

2016 yılında mevcut doğal gaz dağıtım lisansı kapsamı dışında kalan yerlerde kurulu bulunan ve üretime geçmiş katılımcı sayısının OSB toplam kapasitesine oranı en az yüzde 40 olan OSB'lere doğal gaz ulaştırılmasını sağlamak üzere BOTAŞ görevlendirilmiş olup bu şartları haiz OSB'lere doğal gaz ulaştırılmasına yönelik çalışmalara devam edilmektedir. Bu kapsamda 16 OSB'ye doğal gaz ulaştırılmıştır. 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla tüzel kişilik sahibi toplam 325 OSB'nin 186'sında doğal gaza erişim bulunmaktadır.

Güney Marmara ve Ege Bölgelerinde üretilen 3.800 MW kurulu güçteki elektrik, sanayi elektrik tüketiminin yoğun olduğu İstanbul başta olmak üzere Trakya Bölgesine Lâpseki-Sütlüce Denizaltı Kablolarıyla iletilmektedir. Diğer taraftan, Trakya'da artan elektrik talebinin güvenli bir şekilde karşılanması amacıyla Lapseki 3-Sütlüce 3 ile Hersek Ek Çukuru-Dilovası Ek Çukuru denizaltı kablolarıyla diğer iletim hattı ve trafo merkezi projelerinin ihaleleri yapılmıştır. Ayrıca, İstanbul ve Trakya Bölgesindeki arz güvenliğinin sağlanması amacıyla, 1.500 MW kurulu gücündeki İstanbul Doğalgaz Kombine Çevrim A Santralinin Yenilenmesi ve Kapasite Artışı Projesi 2021 Yılı Yatırım Programına alınmıştır. 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde, imalat sanayiinin enerji arz güvenliğinin sağlanması amacıyla

492 km uzunluğunda elektrik iletim hattı ve 2.900 MVA gücünde Trafo Merkezi projesi tamamlanmıştır.

Elektrik Motorlarının ve Değişken Hız Sürücülerinin Çevreye Duyarlı Tasarım Gerekliliklerine Dair Tebliğ 28/04/2021 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Tebliğ gereğince, anma çıkış gücü 0,12 kW ile 1.000 kW arasında olan elektrik motorlarının ve bu motorlarla birlikte kullanılan değişken hız sürücülerinin, motor anma çıkış gücüne göre değişmekle birlikte en az IE2 verim seviyesine sahip olması zorunludur. KOBİ'lerde Enerji Verimli Motorların Teşvik Edilmesi projesi kapsamında, sanayide kullanılan ve söz konusu verim seviyesinden düşük motorların daha verimlileri ile değiştirilmesini sağlamaya yönelik örnek uygulamalar geliştirilmesi amacıyla belirlenen OSB'lerde pilot uygulamalar yürütülmüştür.

Dördüncü sanayi devrimi alanında ülkemiz politikalarına katkı sağlayacak çalışmaların yapılacağı ve öncü projelerin hayata geçirileceği 4. Sanayi Devrimi Merkezi, Dünya Ekonomik Forumu ve Metal Sanayicileri Sendikası (MESS) ile birlikte faaliyetlerine başlamıştır. Bu merkezde söz konusu politikalara katkı sağlayacak çalışmalar ile insan kaynakları için İnsan Merkezli Yapay Zekâ, Yapay Zekanın Sorumlu Kullanımı gibi dijital dönüşümde öncü projeler hayata geçirilecektir.

KOSGEB tarafından uygulanan KOBİ Gelişim Destek Programı (KOBİGEL) kapsamında, ilki 2019 yılında ilan edilen İmalat Sanayiinde Dijitalleşme temalı proje teklif çağrısı 2020 ve 2021 yıllarında tekrar edilmiştir. Çağrı ile yerli ve yetkin dijital teknoloji geliştiricisi KOBİ envanterinin genişletilmesi ve imalat sanayi KOBİ'lerinin yerli teknoloji geliştiricilerle işbirliği öncelikli olmak üzere dijitalleştirilmiş iş süreci sayısının artırılması amaçlanmıştır. İmalat sanayii özelinde; büyük veri, nesnelerin interneti, endüstriyel robot teknolojileri, akıllı sensör teknolojileri, yapay zekâya dayalı siber fiziksel akıllı fabrika sistem ve bileşenleri, siber güvenlik, akıllı ve esnek otomasyon sistemleri ve sanal gerçeklik/artırılmış gerçeklik olmak üzere sekiz akıllı dijital teknoloji konusu 2021 yılı proje teklif çağrısının kapsamına dâhil edilmiştir. Çağrı kapsamında 2021 yılında toplam 281 proje için 116 milyon TL'lik destek onaylanmıştır.

Sanayide dijital dönüşüme yönelik özel bir teşvik programının hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Program ile ülkemiz genelinde bulunan işletmelerde dijital dönüşümün gerçekleştirilmesinde yaygın bir etki yaratılması amaçlanmakta olup dijital dönüşüm gerçekleştirmek isteyen işletmelerin yaptıkları harcamaların vergi teşvikine konu edilmesi sağlanacaktır. Böylece işletmelerin dijitalleşmesi sürecini hızlandırarak çok daha verimli üretim koşullarında daha rekabetçi olmaları mümkün olabilecektir.

Covid-19 pandemi süreci, ekonomi üzerinde kayda değer yükler oluşturmuş olmakla birlikte, bu türden krizlerin ülkemiz üretim ve ihracat potansiyelini güçlendirmek açısından bazı fırsatlar doğurabileceğini de göstermiştir. Bu bakış açısıyla, Cumhurbaşkanlığı Ekonomi Politikaları Kurulu ve Yatırım Ofisi ile çok sayıda bakanlığın katılımıyla yürütülmekte olan Covid-19 Sonrası Türkiye İmalat Sanayii İçin Küresel Tedarik Zincirlerinde Oluşması Muhtemel Fırsatlar çalışmasının 2021 yılı sonunda tamamlanması ve bu doğrultuda hazırlanan eylem planının yürürlüğe girmesi öngörülmektedir.

İmalat sanayiinde bilişim teknolojileri kullanımında, internet erişimi ve internet sitesi sahipliği gibi temel teknolojilerin yaygın şekilde kullanıldığı, ancak daha nitelikli yazılım ve uygulamaların kullanımının düşük kaldığı görülmektedir. Covid-19 pandemisi sonrası dijitalleşme konusunun önemini artırması beklenmekte olup ülkemizin bu alanda açığını kapatması önem arz etmektedir.

Ar-Ge harcamalarının GSYH'ya oranı 2018 yılında yüzde 1,03 iken 2019 yılında yüzde 1,06'ya ulaşmıştır. Ar-Ge ve yenilik ekosisteminin odağında yer alan özel sektörün Ar-Ge

kapasitesinin sağlanan destekler ve altyapı olanaklarıyla geliştirilmesine devam edilmektedir. Bu kapsamda özel sektörün toplam Ar-Ge harcaması içindeki payı artarak 2018 yılında yüzde 60,4 iken 2019 yılında yüzde 64,2'ye ulaşmıştır. Benzer şekilde özel sektördeki Ar-Ge personeli istihdamında da önemli bir artış yaşanmıştır. Toplam TZE Ar-Ge personeli istihdamı içinde özel sektörün payı 2018 yılında yüzde 60,6 iken 2019 yılında yüzde 62,9'a yükselmiştir.

Ar-Ge ve yenilik destekleri ile özel sektör harcamalarında yaşanan artışa rağmen yükseköğretim kurumları ve araştırma altyapılarından özel sektöre bilgi ve teknoloji transferi ile girişimcilik ve ticarileştirme faaliyetleri yeterli düzeyde değildir. Bu desteklerin etkinliğinin artırılması ve ilgili taraflardaki farkındalık ve kapasitenin geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Günümüzde yenilikçi teknolojilerin üretim yapısına entegre edilmesi rekabetçiliğin ve verimliliğin artışı için önem taşımaktadır. Bu doğrultuda On Birinci Kalkınma Planında belirlenen öncelikli sektörler ve gelişme alanlarında teknolojik ilerlemenin sağlanması için ihtiyaç duyulan yatay teknoloji alanları ve dünyadaki teknoloji eğilimleri dikkate alınarak yapay zekâ, nesnelerin interneti, artırılmış gerçeklik, büyük veri, enerji depolama, ileri malzeme, robotik, mikro-nano-opto-elektronik, biyoteknoloji, kuantum, siber güvenlik, sensör teknolojileri ve katmanlı imalat kritik teknoloji alanları olarak belirlenmiştir. Kaynak tahsisinde söz konusu teknolojilere odaklanılmasına, bu alanlarda insan gücü, altyapı ve özel sektör kapasitesinin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

b) Amaç

İmalat sanayiinde rekabet gücünün ve verimliliğin geliştirilmesi suretiyle yüksek katma değerli üretim ve ihracatın artırılması temel amaçtır.

c) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
İmalat Sanayii/GSYH (Cari) (3)	Yüzde	18,7	21,4	21,5
İmalat Sanayii İhracatı (3)	Milyar Dolar	159,9	198	218
Öncelikli Sektörlerin İmalat Sanayii İhracatı İçerisindeki Payı	Yüzde	39,2	37	42
Orta-Yüksek Teknolojili Sanayilerin İmalat Sanayii İhracatındaki Payı (3)	Yüzde	37,3	37	40,8
Yüksek Teknolojili Sanayilerin İmalat Sanayii İhracatındaki Payı (3)	Yüzde	3,8	3,2	4,7

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Sanayinin Geliştirilmesi, Üretim ve Yatırımların Desteklenmesi Programının performans göstergelerinden biridir.

2.2.1.1 Yatay Politika Alanları

2.2.1.1.1. Güçlü Finansal Yapı

a) Amaç

İmalat sanayii firmalarının uzun dönemli getiriyi hedefleyerek risk almasını sağlayacak, güçlü ve yenilikçi araçlarla finansmana erişimi kolaylaştıran bir yapı oluşturulması temel amaçtır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Kalkınma ve Yatırım Bankasının başta öncelikli sektörler olmak üzere sanayi yatırımlarına desteği güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.300)		
Tedbir 300.1. Plan döneminde Kalkınma ve Yatırım Bankasının özsermayesi 10 milyar TL artırılacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	1. Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankasının ödenmiş sermayesinin artırımına ilişkin işlemlere devam edilecektir.
Tedbir 300.2. Kalkınma ve Yatırım Bankası öncelikli sektörlerde kullandırılmak üzere yurt dışından uzun vadeli fon temin edecektir.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	1. 2022 yılında 750 milyon ABD doları tutarında kaynak temin edilecektir.
Teknoloji ve yenilik odaklı yatırımların desteklenmesi amacıyla girişim sermayesi sistemi geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.302)		
Tedbir 302.1. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde girişim sermayesi kaynağı (fonların fonu) oluşturulacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	1. Teknoloji ve İnovasyon Fonu'na taahhüt edilen kaynak transferine devam edilecek, yatırım süreçleri takip edilecektir.
Tedbir 302.2. Sermaye piyasası mevzuatında yer alan girişim sermayesine ilişkin düzenlemeler saklı kalmak üzere girişim sermayesi sisteminin koordinasyonunun Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı çatısı altında toplanması sağlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	1. 5746 sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun kapsamında Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim Yönetmeliği ve yönetmelik kapsamındaki girişim sermayesi usul ve esasları yayımlanacaktır.
Tedbir 302.3. Teknoloji tabanlı girişimlere yönelik girişim sermayesi fonları güçlendirilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK	1. Tech-InvesTR yatırım süreçleri takip edilecektir. 2.Tech-InvesTR Programı kapsamında kurulan fonlara katılan Teknoloji Geliştirme Bölgesi ve Teknoloji Transfer Ofisi kuruluşlarının Program kapsamındaki faaliyetlerinin izleme süreçleri devam edecektir.
Tedbir 302.5. Kalkınma ajansları tarafından bölgesel potansiyelleri hayata geçirebilecek, büyüme potansiyeli taşıyan şirketlere sermaye katkısı yapılarak bölgelerin gelişmesine ve rekabet güçlerinin yükseltilmesine katkı sağlayacak bölgesel girişim sermayesi uygulaması pilot olarak belirlenecek illerde başlatılacak ve bölge planlarında belirlenen önceliklerle uyumlu olarak yürütülecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Ajansları, Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	1. Bölgesel Kalkınma Fonu tarafından finansman imkânı kısıtlı, yenilikçi ve rekabet gücü yüksek olan girişimlere kaynak sağlamak üzere yatırım yapılacaktır.

Finansal destek sağlayan kurumların ve bankacılık sisteminin imalat sanayii ihtiyaçlarına yönelik uygulamaları güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.303)		
Tedbir 303.1. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) desteklerinden imalat sanayiine ayrılan pay kademeli olarak yüzde 75'e, öncelikli imalat sanayii sektörlerine ayrılan pay ise yüzde 50'ye çıkarılacaktır. Destekler yalınlaştırılacak, hibe yerine faizsiz, uzun vadeli, geri ödemeli destek modellerine kademeli olarak geçilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), KOSGEB	1. Proje teklif çağrılarında On Birinci Kalkınma Planı'nda yer alan sektörlere öncelik tanınacaktır. 2. Orta yüksek ve yüksek teknolojili imalat sanayii sektörlerine yönelik olarak KOSGEB desteklerindeki önceliklendirme sürdürülecektir.
Tedbir 303.2. Yatırım teşvik sistemi kapsamında, öncelikli sektörlerde belirlenecek ürünlerin üretimine yönelik bankalar tarafından kullandırılan yatırım kredilerinde ilave destek sağlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı	1. Bölgesel ve stratejik yatırımlar için faiz desteği ve istihdam destekleri avantajlı oran ve sürelerde uygulanacaktır.
Tedbir 303.3. Taşınır rehni yoluyla krediye erişime ilişkin sistem ve süreçler etkinleştirilerek bu yolla imalat sanayii sektörlerine kredi kullandırma imkânları artırılacaktır**.**	Ticaret Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TOBB	1. İmalat sanayii sektöründe belirlenen alt sektörlere ilişkin bilgilendirme ve farkındalığı artırma çalışmaları yapılacaktır.
Firmaların büyümelerine yönelik finansman imkânları arttırılacaktır. (Kalkınma Planı p.306)		
Tedbir 306.1. Büyüme potansiyeli yüksek KOBİ'lere sağlanan krediler hacimsel ve oransal olarak artırılarak KOBİ'lerin finansmana erişiminin kolaylaştırılması sağlanacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), KOSGEB, Halkbank	1. Esnaf ve sanatkârların finansmana erişiminin uygun koşullarda sağlanması amacıyla indirimli faiz desteğine devam edilecektir.
Finansal piyasaların sanayileşmeye katkısı artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.307)		
Tedbir 307.2. Bankacılık sisteminde imalat sanayiine yönelik verilen kredilerin, toplam krediler içerisindeki oranının artırılmasını sağlayacak uygun araçlar geliştirilecektir.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, BDDK	1. Hazine Destekli Kefalet Sistemi kapsamında imalata dayalı sektörler için destek paketleri uygulamaya alınacaktır.

c) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Toplam Kredilerde Orta-Yüksek ve Yüksek Teknoloji Sektörlerinin Payı	Yüzde	4,64	4,75	7,0
Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı Kredi Hacminin Toplam Kredi Hacmine Oranı	Yüzde	7,39	8,05	10
Türk Eximbank Desteklerinin İhracata Oranı	Yüzde	26,9	20,3	30
KOSGEB Destekleri İçinde İmalat Sanayiinin Payı	Yüzde	65	70	75

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.2.1.1.2. Yüksek Kurumsal Kapasite

a) Amaç

Sanayi politikasının kamu ve özel kesimin yakın işbirliği içinde etkin olarak takip edilip uygulanabileceği kurumsal yapıların oluşturulması, kamu uygulamalarında yerli üretimin geliştirilmesinin öncelikli olarak değerlendirilmesi, özel sektör firmalarında büyümenin ve kurumsallaşmanın geliştirilmesi temel amaçtır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
İmalat sanayiine yönelik kalite altyapısı geliştirilerek piyasalarda güvenli ürün arzının sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.313)		
Tedbir 313.1. Metroloji, standardizasyon, uygunluk değerlendirme, akreditasyon ve teknik düzenlemelerle ilgili faaliyetlerin eşgüdüm içinde yürütülmesi ile kaliteli Türk Malı algısının güçlendirilmesi, ürünlerimizin küresel pazarlara girişte teknik engellerle karşılaşmaması, ayrıca ülkemize kalitesiz ve güvensiz ürünlerin girişinin önlenmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.	Dışişleri Bakanlığı (S), Türk Akreditasyon Kurumu	1. Türk Akreditasyon Kurumu başta Türk Standardları Enstitüsü ve TÜBİTAK olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla eşgüdümün sağlanmasına yönelik işbirliği protokolleri imzalanacaktır.
Tedbir 313.2. İmalat sanayi sektörlerine yönelik teknik düzenlemeler ve standartlara uygun üretim yapma konusunda bilinçlendirme ve rehberlik çalışmaları yürütülecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	1. Yerli üreticilerimize ve ithalatçılarımıza mevzuatın gerektirdiği yükümlülükler ve piyasaya arz ettikleri ürünlerin tüketici güvenliğine uygun şekilde tasarlanması ve üretilmesi konusunda paydaşlarla işbirliği içerisinde bilgilendirme amaçlı toplantılar ve firma ziyaretleri yapılmaya devam edilecektir. 2. E-ticaret verileri analiz edilecek, dağıtıcıların bilinçlendirilmesi için nitelikli dijital içerik hazırlanacak, yapılan analizlerle denetimlerin etkinliği artırılacaktır.

Tedbir 313.3. Ulusal ve uluslararası standart hazırlama faaliyetlerine üreticilerin etkin katılımı sağlanarak güçlendirilecek ve uluslararası standartların oluşturulması faaliyetlerine paydaş katılımları desteklenecektir.	Dışişleri Bakanlığı (S), Türk Akreditasyon Kurumu	1. Akreditasyon alanıyla ilgili uluslararası standart komitelerinde Türk Akreditasyon Kurumunun temsil edilmesi yoluyla ilgili uluslararası standartların oluşturulmasına katkı sağlanacaktır.
Tedbir 313.8. Ulusal ve uluslararası alanda yerli kuruluşlarca gerçekleştirilen uygunluk değerlendirme faaliyetlerinin kapsamının, etkinliğinin, tanınırlığının, kabul edilebilirliğinin artırılması sağlanacaktır.	Dışişleri Bakanlığı (S), Türk Akreditasyon Kurumu	1. Ulusal ve uluslararası alanda akreditasyona konu olan sağlık, havacılık, bilişim sektörü gibi yeni uygunluk değerlendirme faaliyetlerinde akreditasyon hizmeti verilmeye başlanacaktır.
Tedbir 313.9. Ulusal ve özellikle uluslararası helal uygunluk değerlendirme kuruluşları akredite edilecektir.	Ticaret Bakanlığı (S), Helal Akreditasyon Kurumu	1. Helal kalite altyapısının güçlendirilmesi amacıyla dış paydaşlar nezdinde tanıtım ve bilgilendirme toplantıları yapılacak ve çevrimiçi/fiziki olarak düzenlenecek etkinliklere katılım sağlanacaktır.
Tedbir 313.10. Helal akreditasyon alanında uluslararası mümasil akreditasyon kuruluşlarıyla işbirliği imkânlarına ilişkin protokol, mutabakat zaptı dâhil ikili veya çok taraflı anlaşmalar yapılacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Helal Akreditasyon Kurumu	1. Diğer ülkelerin muadil kuruluşları veya ilgili ulusal veya uluslararası kuruluşları ile işbirliği imkânlarının geliştirilmesine dönük çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 313.13. Yasal metroloji kapsamındaki ürünlerin teknik düzenlemelere uygun olarak piyasaya arzını ve güvenilir ölçüm yapmalarını sağlayacak, etkinlik ve verimlilik ilkelerini gözeten yeni kontrol ve denetim stratejileri geliştirilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	1. Ölçü aletlerinin muayene, kontrol ve denetimlerinin etkinliğini artırmak amacıyla izleme ve kontrol sistemleri oluşturulacaktır.
Tedbir 313.14. Endüstriyel Metroloji alanı düzenlenecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	1. Endüstriyel metroloji alanında hizmet veren laboratuvarların kayıt altına alınmasına yönelik mevzuat çalışmalarına katkı sağlanacaktır.

c) Hedefler

Performans Göstergeleri	**Birim**	**2020**	**2021**	**2022(3)**
İmalat Sanayiinde Çalışılan Saat Başına Üretim Endeksi (2015=100)	Kişi	124,4	119,1(1)	124,5
İmalat Sanayiinde Girişim Başına Çalışan Sayısı	Kişi	10,5	10,8 (2)	10,9

(1) Ocak-Eylül Dönemi
(2) Gerçekleşme Tahmini
(3) Program

2.2.1.1.3. İş ve Yatırım Ortamı

a) Amaç

İş ve yatırım ortamı reformları ile kamu politikaları ve düzenlemelerinde şeffaflık, istikrar, güvenilirlik ve öngörülebilirlik sağlanarak, piyasalarda rekabetçi ortamın geliştirilmesi, etkin teşvik programları uygulanarak üretim yapısının güçlendirilmesi, ekonomide teknolojik dönüşümü sağlayacak uluslararası doğrudan yatırımların artırılarak Türkiye'nin bölgesel üretim merkezi haline getirilmesi temel amaçtır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
İş ve yatırım ortamına ilişkin hukuki süreçlerin iyileştirilmesi amacıyla adalet hizmetlerinde ihtisaslaşma sağlanacak, basit yargılama usulünün uygulanma alanı genişletilecektir. (Kalkınma Planı p.318)		
Tedbir 318.2. Konusu para ile ölçülebilen ve belirli bir parasal miktarın altındaki tüm davalarda basit yargılama usulünün uygulanmasına ilişkin düzenleme yapılacaktır.	Adalet Bakanlığı (S)	1. Konusu para ile ölçülebilen ve belirli bir parasal miktarın altındaki tüm davalarda basit yargılama usulünün uygulanmasına ilişkin çalışma grubu oluşturularak mevzuat analizi yapılacaktır.
Tedbir 318.5. Yeni icra dairesi modeli öncelikle iş yoğunluğu olan yerler olmak üzere yaygınlaştırılacak, sanal icra dairesi uygulamasına başlanacak, icra-iflas süreçlerindeki hata payı azaltılacak, haczedilen malın gerçek değerinde satılmasını sağlayacak prosedürler oluşturulacak, lisanslı yediemin deposu uygulamasına geçilmesi ve tasfiye usulünün yeniden düzenlenmesi suretiyle yedieminlik müessesesi ıslah edilecektir.	Adalet Bakanlığı (S)	1. Dört mahalde yeni icra dairesi modeline geçilecektir. 2. Lisanslı yediemin deposu uygulamasına geçilecektir.
Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı kapsamında öncelikli sektörlerdeki yatırımlar Ar-Ge, tasarım, yatırım, üretim, pazarlama ve ihracat süreçlerinin tamamını içerecek şekilde ürün odaklı olarak desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.320)		
Tedbir 320.1. Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı kapsamında öncelikli sektörlerde desteklenecek ürünler stratejik öncelik, teknolojik gelişmişlik seviyesi, gelecek potansiyeli, teknolojik gelişime etki seviyesi, cari açığa etkisi, teknik yeterlilik ve yetkinlik, yerli üretim kriterleri çerçevesinde belirlenerek ilan edilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK, KOSGEB	1. Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı kapsamında Yıkıcı Teknolojiler Çağrısı açılacaktır.

Mevcut yatırım teşvik sistemi gözden geçirilerek etkili ve rekabetçi hale getirilecektir. Bu kapsamda esnek, etkisi ölçülebilir, nakit bazlı teşvikleri de ihtiva eden bir sistem oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.321)		
Tedbir 321.5. Yatırım teşvik uygulamaları kapsamında yatırım teşvik belgesine sahip yatırımcılara arz edilecek Hazine taşınmazı sayısı artırılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	1. Yatırım teşvik uygulamaları kapsamında yatırım teşvik belgesine sahip yatırımcılara arz edilmek üzere ilana çıkarılacak 20 milyon m^2 Hazine taşınmazı için çalışmalar yapılacaktır.
Sanayi ve teknoloji bölgelerinde (OSB, KSS, Endüstri Bölgeleri, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Serbest Bölgeler) sunulan hizmetler geliştirilecek, bu bölgelerin sanayinin rekabetçiliğine ve verimliliğine daha etkin katkı vermesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.322)		
Tedbir 322.2. Sanayi ve teknoloji bölgelerinin kuruluşunda Planın öncelikli sektör ve gelişme alanları dikkate alınarak, mevcut ve gelecekte olabilecek ihtiyaçlara yönelik sayıları, kapasiteleri, kreş ve ulaşım imkânları, birbirleriyle işbirliği ve entegrasyonu artırılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. OSB ve KSS projeleri kredi mekanizmasıyla desteklenerek yatırımcıların hizmetine sunulacaktır.
Tedbir 322.6. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde (TGB) faaliyet gösteren firmalara özel Ar-Ge desteği mekanizması oluşturulacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	1. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde (TGB) faaliyet gösteren firmalara özel Ar-Ge desteği mekanizması oluşturulmasına yönelik olarak 7263 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun çerçevesinde ilgili ikincil mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 322.9. Sanayi ve teknoloji bölgelerinin etki değerlendirilmesi yapılacak, yenilikçi uygulamalar geliştirilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu, OSB'ler, Belediyeler, Valilikler	1. Pilot çalışması gerçekleştirilen OSB'lerin etki değerlendirmesi yeni yöntemler kullanılarak genişletilecek ve yaygınlaştırılacaktır.

Tedbir 322.11. Öncelikli sektörler ve dijitalleşme alanlarındaki yenilikçi girişimcilere yönelik hedef ve performans odaklı teknoloji geliştirme merkezleri kurulacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), KOSGEB	1. TEKMER Programına ilişkin bilgilendirme faaliyetleri yapılacaktır. 2. Başvuruların kontrolü ve yerinde incelenmesi işlemleri yürütülecektir. 3. Kabul edilen başvurulara yönelik destekleme süreçleri yürütülecektir.
Tedbir 322.12. Devlet Malzeme Ofisi tarafından yürütülmekte olan Teknokatalog uygulaması geliştirilecek ve kataloğa giren ürünlere ilave destekler sağlanacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Savunma Sanayii Başkanlığı, DMO, TÜBİTAK, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri	1. TÜBİTAK ile işbirliği kapsamında Uygulayıcı Kuruluşlarla Farkındalık Semineri ve BiGG'den Pazara Mentörlük Eğitimlerine devam edilecektir. 2. Savunma Sanayii Başkanlığı - Siber Güvenlik Kümelenmesi işbirliği kapsamında kümelenme firmalarına yönelik tanıtım ve eğitim faaliyetlerine devam edilecektir. 3. Başta yerli siber güvenlik ürünlerinin kamuda kullanımının yaygınlaştırılmasını sağlamak amacıyla Akıllı Satınalma Modelleri geliştirilecektir. 4. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı kurum ve kuruluşları ile işbirliği çalışmaları yürütülecektir. 5. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde faaliyet gösteren teknoloji şirketlerine yönelik tanıtım ve eğitim faaliyetlerine devam edilecektir.
İmalat ve ihracat odağı niteliğindeki şehirlerin orta-yüksek teknolojili ürünlerde değer zincirlerinin daha üst aşamalarına çıkması ve küresel değer zincirleriyle bütünleşmesi için kurumsallaşma, pazarlama, yenilik ve ulaşım altyapılarını desteklemek ve bu şehirlerde yaşam kalitesini yükselterek nitelikli işgücü istihdamını artırmak üzere "Üreten Şehirler Programı" geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.323)		
Tedbir 323.1. İmalat ve ihracat odağı niteliğindeki şehirlerin orta-yüksek teknolojili ürünlerde değer zincirlerinin daha üst aşamalarına çıkması ve küresel değer zincirleriyle bütünleşmesi için kurumsallaşma, pazarlama, yenilik ve ulaşım altyapılarını desteklemek ve bu şehirlerde yaşam kalitesini yükselterek nitelikli işgücü istihdamını artırmak üzere "Üreten Şehirler Programı" geliştirilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Ajansları	1. Programın 2022 yılı uygulama usul ve esasları hazırlanacaktır. 2. Program çerçevesinde desteklenmesi uygun görülen projeler için Kalkınma Ajansları vasıtasıyla destek sağlanacaktır.

Yatırımlara ilişkin hukuki altyapı geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.325)		
Tedbir 325.2. Yatırım uyuşmazlıklarının çözümlenmesi için uluslararası tahkim, sulh, uzlaşma, arabuluculuk gibi uyuşmazlık çözüm yollarının kullanımı artırılacaktır.	Adalet Bakanlığı (S)	1. Arabuluculuk merkezlerinin hukuki statüsünün belirlenerek kurulmasına ve denetlenmesine ilişkin standartlar oluşturulacaktır.
Yatırımcılara nitelikli bilgi sunulacak ve yatırımlara ilişkin bürokratik süreçlerin hızlandırılmasına yönelik bilgi sistemleri geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.326)		
Tedbir 326.1. Türkiye'nin uluslararası doğrudan yatırımlarda rakip ülkelere göre konumunu ve gelişim alanlarını belirlemek için yatırım yeri seçim simülasyonu yapılacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi (S)	1. Yatırım yeri seçim simülasyonu projesi tamamlanacaktır.
Tedbir 326.2. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisinin belirlediği ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları tarafından Türkçe ve ihtiyaç duyulan yabancı dillerde sektör raporları hazırlanacak ve bu raporlar her yıl ilgili kurum ve kuruluşlarca güncellenecektir.	Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi (S)	1. Sektörel raporların hazırlanması projesi tamamlanacaktır.
Tedbir 326.3. Yatırım ve işletme dönemlerine ilişkin izin, onay ve lisans süreçlerini içerecek ve yatırımcıya rehber olacak şekilde Sektörel Yatırım Yol Haritaları hazırlanacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi (S)	1. İmalat sanayii sektörleri için ortak olan süreçlerin yanı sıra gıda, ilaç, kimya, otomotiv, savunma sanayii, metal işleme, çimento, kağıt alt sektörlerinde yatırım yol haritaları çıkarılarak bürokratik süreçlere ilişkin şeffaflık ve öngörülebilirlik güçlendirilecektir.
Tedbir 326.7. İllerin ve bölgelerin öne çıkan yatırım fizibiliteleri Kalkınma Ajanslarının da katkısı alınarak belirlenecek ve bu yatırımların hayata geçirilmesi için Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi ile işbirliği içinde yatırımcılara tanıtımı yapılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, Kalkınma Ajansları	1. İllerin ve bölgelerin öne çıkan yatırım fizibilitelerinin Kalkınma Ajanslarının katkısıyla hazırlanmasına devam edilecektir. 2. Hazırlanan fizibilitelerin tanıtımına yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir.
Yüksek teknoloji içeren ürünlerin Türkiye'de üretilmesine ilişkin uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına yönelik teşvik programları uygulanacaktır. (Kalkınma Planı p.327)		
Tedbir 327.1. Proje bazlı teşvik sisteminde ülkemize ilk defa gelen, stratejik ürünlerin üretimini amaçlayan, küresel değer zincirine entegrasyon sağlayan, teknolojik seviyeyi ve ihracat kapasitemizi artıran yatırımlara öncelik verilmesi sağlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi	1. Proje Bazlı Teşvik Sistemi uygulamasına ilişkin gerçekleşmeler üçer aylık dönemler halinde raporlanacaktır.

c) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Uluslararası Doğrudan Yatırım İçinde Türkiye'nin Payı	Yüzde	0,79	0,87	1,00
Planlı Sanayi Alanlarının (EB, OSB, KSS) Ülke Yüzölçümüne Oranı	Yüzde	0,15	0,17	0,18

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.2.1.1.4 İnsan Kaynağı

a) Amaç

İmalat sanayiinde yaşanan dijital dönüşümün gerektirdiği becerilerin işgücüne kazandırılması, mesleki eğitimin ve yüksek öğretimin iş dünyası ile entegre edilmesi, nitelikli insan kaynağı için istihdam teşviklerinin basitleştirilmesi ve bu teşviklerde öncelikli sektörlere ağırlık verilmesi temel amaçtır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Mesleki eğitim, işgücünün niteliğini yükseltmeye yönelik geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.331)		
Tedbir 331.1. Eğitim-istihdam-üretim ilişkisini güçlendirmek amacıyla eğitim-sektör işbirliği protokolleri yapılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, KOSGEB, Üniversiteler, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili Meslek Kuruluşları	1. Sektörle mesleki eğitim işbirliği protokolleri yapılacaktır.
Tedbir 331.8. Hazırlanan ve güncel halde tutulan mesleki eğitim haritası çerçevesinde ülke çapında il ve bölgelerde mesleki ve teknik eğitim verilen alanlarla sektör kümelenmesi arasında uyum sağlanacak, eğitim kapasitesi reel anlamda istihdamla ilişkilendirilerek ülke sathında mesleki ve teknik eğitim okulları sektörle uyumlu hale getirilecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Üniversiteler, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili Meslek Kuruluşları	1. Mesleki eğitim haritası 2021-2022 eğitim-öğretim yılına ait veriler ışığında güncellenecektir.
Tedbir 331.9. Mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında parasız yatılılık imkânları artırılacak, burs ödemeleri ve öğrenci sigortaları iyileştirilecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İlgili Meslek Kuruluşları	1. Öğrencilere burs verilmesine yönelik olarak sektör ile mesleki eğitim işbirliği protokolleri yapılacaktır.

2.2.1.1.5. Lojistik ve Enerji Altyapısı

a) Amaç

İmalat sanayiinin ihtiyaç duyduğu enerjinin sürekli, kaliteli, güvenli ve asgari maliyetlerle sağlanması; demiryolu yatırımlarında yük taşımacılığına odaklanılması, uygun yer ve ölçekte denizyolu altyapılarının geliştirilmesi, modlar arası (inter-modal) taşımacılığın yaygınlaştırılması ve lojistik maliyetlerin azaltılması yoluyla verimliliğin ve rekabetçiliğin artırılması temel amaçtır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Modlar arası taşımacılığın yaygınlaştırılması ve sanayinin rekabet gücünün artırılmasını teminen petro-kimya tesisleri, otomotiv sanayiine yönelik imalat tesisleri ile liman, OSB ve maden sahaları başta olmak üzere önemli yük merkezlerine hizmet edecek iltisak hatları ve lojistik merkezler tamamlanacak, yük taşımacılığında demiryolunun payı artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.334)		
Tedbir 334.1. Karasal yük taşımacılığında demiryolunun payı yüzde 5,15'ten yüzde 10'a çıkarılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı	1. Karasal yük taşımacılığında demiryolunun payının yüzde 6,5'e çıkarılması yönünde çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 334.2. 38 OSB, özel endüstri bölgesi, liman ve serbest bölge ile 36 üretim tesisine yönelik toplam 294 km uzunluğunda iltisak hattı yapılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, İlgili Yerel Yönetimler	1. Toplam uzunluğu 82,27 km olan ve yapımına devam edilen 5 iltisak hattında ortalama yüzde 70 düzeyinde fiziki ilerleme kaydedilecektir. 2. Çukurova Bölgesi ve İskenderun Körfezi ile Filyos Limanı ve Filyos Endüstri Sanayi Bölgesi iltisak hatlarının yapımına başlanarak yüzde 20 düzeyinde fiziki gerçekleşme sağlanacaktır.
Mevcut demiryolu şebekesinde trafik yoğunluğunun artırılması ve yük taşımacılığından daha fazla pay alınabilmesini teminen ana hatlardaki darboğazlar giderilecek, trafik yoğunluğuna bağlı olarak belirlenen tek hatlı demiryolları çift hatlı hale getirilecek, sinyalizasyon ve elektrifikasyon yatırımları tamamlanacaktır. (Kalkınma Planı p.335)		
Tedbir 335.1. Halkalı-Kapıkule Demiryolu Projesi imalat sanayiine hizmet edecek şekilde tamamlanarak bölgedeki ihracat imkânları artırılacak ve ulaştırma maliyetleri azaltılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD	1. Çerkezköy-Ispartakule kesimine dış finansman temin edilerek projenin yapımına başlanılacak ve yüzde 20 düzeyinde fiziki gerçekleşme sağlanacaktır. 2. Çerkezköy-Kapıkule kesiminin yapım çalışmalarına devam edilerek yüzde 65 ilerleme sağlanacaktır.
Tedbir 335.2. Bursa ve Bilecik ile çevre illerdeki imalat sanayii sektörlerine hizmet edecek Bandırma-Bursa-Yenişehir-Osmaneli demiryolu hattı tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD	1. Bandırma-Bursa ve Yenişehir-Osmaneli kesimlerinde altyapı işleri ile Bursa-Osmaneli kesimi Üstyapı-Elektrifikasyon-Sinyalizasyon-Telekomünikasyon yapım çalışmalarına başlanacaktır. 2. Bursa-Yenişehir kesiminde altyapı işleri tamamlanacaktır.

Tedbir 335.3. Konya-Karaman-Niğde-Mersin-Adana-Osmaniye-Gaziantep demiryolu hattı tamamlanarak imalat sanayii sektörlerinin Adana, Mersin ve İskenderun limanlarına erişimi kolaylaştırılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD	1. Mersin-Adana-Osmaniye-Gaziantep demiryolu projesindeki kalan işlerde yüzde 25 düzeyinde fiziki gerçekleşme sağlanacaktır. 2. Karaman-Ulukışla kesiminde altyapı ve üstyapı işleri tamamlanacaktır.
Tedbir 335.5. Aliağa-Çandarlı-Bergama-Soma ve Çandarlı Limanı Demiryolu Bağlantısı tamamlanarak bölgedeki imalat sanayii sektörlerinin liman bağlantısı sağlanacak ve ihracat süreçleri etkinleştirilecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD	1. Aliağa-Çandarlı-Bergama demiryolu projesinin kurumlar arası devri yapılarak yapım çalışmalarına başlanacaktır.
Tedbir 335.6. Kars-Erzurum-Erzincan-Sivas-Malatya-Gaziantep güzergâhındaki demiryolu modernizasyon çalışmaları tamamlanacak, koridordaki darboğazlar giderilecek ve bölgedeki imalat sanayii ve madencilik sektörleri ile Orta Koridora yönelik lojistik süreçler geliştirilecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD	1. Divriği-Kars mevcut demiryolunun modernizasyonu için alternatifler karşılaştırılacak ve modernizasyon çalışmalarına başlanacaktır.
Tedbir 335.7. Bölge illerindeki imalat sanayii sektörlerinin demiryolu yük taşımalarının artırılmasını teminen Selçuk-Aydın-Denizli ikinci demiryolu hattının yapımına başlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD	1. Selçuk-Ortaklar-Aydın-Denizli demiryolu projesinin yapım ihalesi gerçekleştirilecektir.
Tedbir 335.9. İmalat sanayii ve madencilik sektörlerinin lojistik maliyetlerinin azaltılmasına yönelik Sincan OSB-Yenikent-Kazan ve Diyarbakır-Mazıdağı demiryolu projeleri tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD	1. Sincan-Yenikent-Kazan demiryolu projesi tamamlanacaktır.
Tedbir 335.11. Demiryollarında modernizasyon ve altyapı iyileştirme çalışmalarına devam edilecek, mevcut hatlarda 2.657 km'lik elektrik ve 2.654 km'lik sinyal yatırımı gerçekleştirilecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD	1. 528 km elektrifikasyon ve 794 km sinyalizasyon yatırımı tamamlanacaktır.

Tedbir 335.12. Torbalı-Kemalpaşa-Alsancak Limanı demiryolu projesi tamamlanarak imalat sanayiinde faaliyet gösteren bölge işletmelerinin limanlara etkin bir şekilde erişimi sağlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD	1. Torbalı-Kemalpaşa-Alsancak Limanı demiryolu projesinin yapım ihalesi çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 335.13. Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan demiryolu projesinin kalan işleri komşu ülkeler ile eşgüdüm içerisinde tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD	1. Projede ikinci hattın yapımına yönelik ilgili ülkelerle işbirliği yapılarak bu hattın standartlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 335.14. Adapazarı-Karasu Limanları ve sanayi tesisleri ile demiryolu bağlantısı tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD	1. Adapazarı-Karasu Limanları ve sanayi tesisleri ile demiryolu bağlantısının sağlanması için etüt-proje ile kesin proje çalışmalarına devam edilecektir.
Türkiye'nin bölgesel ve kıtasal anlamda aktarma merkezi ve Kuşak ve Yol Girişimi güzergâhında etkin olmasını teminen büyük liman yatırımları tamamlanacaktır. (Kalkınma Planı p.336)		
Tedbir 336.2. Doğu Akdeniz bölgesinde, Ortadoğu ve Orta Asya coğrafyasına çıkış kapısı olacak transit yük odaklı bir ana konteyner limanı inşa edilecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	1. Doğu Akdeniz bölgesinde yer tespiti yapılacak ve etüt-proje çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 336.3. Ege hinterlandına hizmet edecek Çandarlı Limanı hayata geçirilecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	1. Çandarlı Limanının üstyapısına başlanmasına yönelik hazırlıklar tamamlanacaktır.
Gümrük idarelerinin kapasitesinin artırılması ve iş süreçlerinin hızlandırılması amacıyla gümrük kapılarının ve gümrük idarelerinin altyapısı iyileştirilecektir. (Kalkınma Planı p.337)		
Tedbir 337.1. Gümrük İdarelerinde işlem hacimleri ve ihtiyaçların tespitine yönelik etüt yapılarak gümrük idareleri ve kapasiteleri optimize edilecektir.	Ticaret Bakanlığı (S)	1. İşlem hacimleri düşük olan gümrük idareleri gözden geçirilerek gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
Tedbir 337.2. Gümrük kapıları ve idareleri; işlemlerin en hızlı ve doğru biçimde tamamlanmasına imkân veren yeniden kurgulanmış iş akış süreçleri doğrultusunda modernize edilecek ve yeni hizmet tesislerine kavuşturulacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TOBB	1. Erzurum Gümrük Müdürlüğü Hizmet binasının inşaat çalışmaları sürdürülecektir. 2. Gürbulak, Pazarkule ve Türközü Gümrük Kapılarının modernizasyon çalışmaları sürdürülecektir.

İstanbul bölgesinin uluslararası bir hava kargo, bakım-onarım ve aktarma merkezi olması sağlanacak; Orta Doğu ve Afrika coğrafyasına da hitap edecek Çukurova Havalimanı tamamlanacaktır. (Kalkınma Planı p.338)		
Tedbir 338.2. Çukurova Havalimanı tamamlanacak, ana demiryolu şebekesiyle bağlantısı sağlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), DHMİ, Karayolları Genel Müdürlüğü, TCDD	1. Çukurova Havalimanı 1. Etap çalışmaları tamamlanarak yılın son çeyreğinde hizmete açılacaktır.
Tedbir 338.3. İstanbul ve Sabiha Gökçen Havalimanlarının uluslararası bir hava kargo, bakım-onarım ve aktarma merkezi olması sağlanacak, söz konusu havalimanları arasında demiryolu bağlantısı yapılarak bu havalimanlarının ulusal demiryolu güzergâhına entegrasyonu sağlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü	1. Sabiha Gökçen Havalimanı 2. pist ve mütemmimleri işinde yüzde 50 fiziki gerçekleşme sağlanacaktır. 2. Gebze-S. Gökçen-Yavuz Sultan Selim Köprüsü-İstanbul Havalimanı-Halkalı demiryolu projesine dış finansman sağlanarak yapım ihalesine çıkılacaktır.
Öncelikli sektörlerin ihtiyaçları doğrultusunda trafik akış darboğazlarının giderilmesi ve trafik akışının ihtiyaç duyulan hizmet seviyesinde sürdürülmesi yoluyla mevcut karayolu ağının daha verimli ve güvenli kullanılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.339)		
Tedbir 339.1. Filyos Limanının Adapazarı ve İzmit bölgesi ile bağlantısını sağlayacak Filyos-Zonguldak, Filyos-(Çaycuma-Bartın Ayrımı), Zonguldak-Ereğli (Ereğli Çevre Yolu dâhil) karayolu projeleri ile Adapazarı-Karasu-Akçakoca karayolu projesinin Akçakoca Limanı-Kocaali kesimi tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Karayolları Genel Müdürlüğü	1. (Çaycuma-Bartın Ayrımı)-Filyos arasında 8,67 km'lik kesimde sanat yapılarına devam edilecektir. 2. Adapazarı-Karasu-Akçakoca yolunda kalan 23,2 km uzunluğundaki Akçakoca-1.Bölge Hududu Yolunun ihalesi yapılacaktır.
Tedbir 339.2. İzmit Bölgesinin yoğun trafiğini alarak Kuzey Marmara Otoyoluna bağlantısını sağlayan Şile-Ağva-Kandıra-Kaynarca Devlet Yolu ile Kaynarca-Karasu Yolu tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Karayolları Genel Müdürlüğü	1. Şile - Ağva yolunun kalan 14,9 km'lik kesimin BY-BSK olarak yapılması için ikmal ihalesi ve 24,7 km olan Ağva - Kandıra yolunun yapım ihalesi gerçekleştirilecektir.
Tedbir 339.3. Çukurova Bölgesel Havalimanı Bağlantı Yolu tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Karayolları Genel Müdürlüğü	1. Çukurova Bölgesel Havalimanı Bağlantı Yolunda üstyapı imalatları tamamlanacaktır.
Tedbir 339.4. Doğu Karadeniz Bölgesinin iç bölgeler ile İran ve Azerbaycan'a bağlantısını sağlayan Trabzon-Aşkale Devlet Yolu tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Karayolları Genel Müdürlüğü	1. Zigana Tüneli tamamlanacaktır.

Tedbir 339.5. Doğu Akdeniz bölgesinin Batı Akdeniz bölgesine bağlantısını sağlayan Erdemli-Silifke-Taşucu-13. Bölge Hududu Devlet Yolu ile Alanya-Gazipaşa-5. Bölge Hududu Devlet Yolu (Akdeniz Sahil Yolu) tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Karayolları Genel Müdürlüğü	1. Erdemli - Silifke - Taşucu - 13. Bölge Hududu (Antalya-Mersin İl Sınırı) yolunda 2x8.883 m uzunluğundaki üç ayrı tünelde kazı destek seviyesinde çalışmalar tamamlanacaktır. 2. Limankale (2x850 m) tüneli trafiğe açılacaktır. 3. Meleç-Kaledran arasındaki 11,3 km'lik yolun toprak işleri, sanat yapıları, tünel ve viyadük çalışmaları yapılacaktır.
Tedbir 339.6. Modernize edilen Hamzabeyli Sınır Kapısı, D-100 karayoluna ve TEM otoyoluna bölünmüş yol ile bağlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Karayolları Genel Müdürlüğü	1. 37,2 km uzunluğundaki Edirne-Lalapaşa-Hamzabeyli yolunun ihalesi yapılacaktır.
Tedbir 339.7. Ceyhan Endüstri İhtisas Bölgesi ve BOTAŞ Limanına hizmet edecek (Ceyhan-Yumurtalık) Ayrımı-BOTAŞ Tesisleri il yolu bitümlü sıcak karışım (BSK) kaplamalı 1A standardına yükseltilecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Karayolları Genel Müdürlüğü	1. 12 km uzunluğundaki Ceyhan-Yumurtalık Ayrımı-BOTAŞ Tesisleri yolunun kamulaştırma işlemleri tamamlanarak ihalesi yapılacaktır.
Tedbir 339.8. Adana ve Osmaniye Organize Sanayi Bölgesi ile Ceyhan Endüstri İhtisas Bölgesinin, Yenice Lojistik Merkezi ile Mersin Limanı'na bağlantısına hizmet edecek olan Adana Güney Çevre Yolu tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Karayolları Genel Müdürlüğü	1. Adana Güney Çevre Yolunda kamulaştırma işlemlerinin tamamlandığı kesimlerde toprak işleri ve sanat yapıları imalat çalışmaları yapılacaktır.
İmalat sanayiinde enerji verimliliği artırılacaktır (Kalkınma Planı p.341)		
Tedbir 341.2. Isı kullanan büyük endüstriyel tesislerde kojenerasyon sistemlerinin yaygınlaştırılması sağlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	1. Enerji Kaynaklarının ve Enerjinin Kullanımında Verimliliğin Artırılmasına Dair Yönetmelikte düzenleme yapılarak 20 MW'ın üzerinde ısıl enerji ihtiyacı olan yeni kurulacak endüstriyel işletmeler ile büyük rehabilitasyon geçirecek olan endüstriyel işletmelere fizibilite/etüt yapma yükümlülüğü getirilecektir.
Tedbir 341.3 Örnek enerji verimliliği uygulamalarının tanıtımı ve yaygınlaştırılması amacıyla, enerji verimliliği projeleri yarışmalarla desteklenecek, uygulamaya yönelik mevzuat ve teknik altyapının oluşturulması sağlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S)	1. Teknik altyapının oluşturulması kapsamında enerji performans sözleşmelerine yönelik kamu kurumlarında ölçme ve doğrulama eğitimi verilecektir.

Öncelikli sektörlerin yoğunlaştığı ve belirli kriterleri sağlayan OSB'lere doğal gaz altyapısı ulaştırılacak, enerjinin güvenli tedariki için iletim yatırımları yapılacak, çeşitli destek mekanizmaları ile enerjiye erişim kolaylaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.342)		
Tedbir 342.2. İmalat sanayiini desteklemeye yönelik Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ) tarafından yeni iletim hattı ve trafo merkezi projeleri hayata geçirilecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TEİAŞ	1. Kroman Çelik - Deri OSB ve Deri OSB - Tepeören yer altı kablosu projeleri yüzde 80 oranında tamamlanacaktır. 2. Kandıra OSB, Pelitözü, Finans, Hassa ve Polateli olmak üzere toplam beş trafo merkezinin yapım işi için ihale süreci tamamlanacaktır. 3. Bartın-Akçakoca, Erzin-Polateli, Kastamonu-Bartın, Bartın OSB ve Karaman-Ereğli'de iki olmak üzere altı enerji iletim hattı projeleri yüzde 75 oranında tamamlanacaktır.
Tedbir 342.3. Trakya Bölgesinin elektrik ihtiyacını daha güvenilir bir biçimde karşılamak amacıyla, bulunduğu bölgede atıl kalan ve belirli verimliliğin üzerinde olan yeterli güçteki santraller bölgeye transfer edilecek, ayrıca Trakya-Anadolu arasında Lapseki 3-Sütlüce 3 ile Hersek Ek Çukuru-Dilovası Ek Çukuru denizaltı kabloları ve kara bağlantıları inşa edilecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TEİAŞ	1. Lapseki 3-Sütlüce 3 ve Hersek Ek Çukuru-Dilovası Ek Çukuru denizaltı kabloları ile bunların bağlantı hat ve kablo projeleri yüzde 40 oranında tamamlanacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	**Birim**	**2020**	**2021(1)**	**2022(2)**
İltisak Hattı Uzunluğu	km	433	446	477
Elektrikli Hat Oranı	Yüzde	46	48	52
Sinyalli Hat Oranı	Yüzde	53	54	63
Toplam Yük Taşımacılığı İçerisinde Demiryolunun Payı (Karasal) (3)	Yüzde	5,6	5,4	5,7
Demiryolu Hat Verimliliği (4)	(Yolcu-km+Ton-km) /(Hat Uzunluğu)	1,62	1,81	2,26
Demiryolu ile Taşınan Yük Miktarı (3)	Net Milyar Ton-km	15,5	18,2	22,3
Toplam Konteyner Elleçlemesi	Milyon TEU	11,6	12,1	12,4
Denizyolu Yük Elleçlemelerindeki Transit Yük Oranı	Yüzde	14,6	14,7	15,1
Elleçleme Yapılan Transit Sıvı Dökme Yük	Milyon Ton	49,8	50,1	53,3
1000 GRT ve Üzeri Türk Sahipli Deniz Ticaret Filosu	Milyon DWT	28,9	29,4	29,6
Havayolu Dış Hat Toplam Kargo Trafiği	Bin Ton	1 317	1 402	1 470

(1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program
(3) İdari ve uluslararası yük taşımaları dahildir.
(4) Banliyö yolcu taşımaları hariçtir.

2.2.1.1.6. Dijital Dönüşüm

a) Amaç

Dijital dönüşümün hızlandırılması yoluyla öncelikli sektörlerde üretkenliğin ve rekabet gücünün artırılması temel amaçtır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Öncelikli sektörler başta olmak üzere sanayinin dijital dönüşümü sürecinde ihtiyaç duyulan akıllı ürün ve sistemlerin geliştirilmesi ve kullanımı sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.345)		
Tedbir 345.4. Öncelikli sektörlerde dijital dönüşüm alanında deneyimsel eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunacak, farkındalık çalışmaları yürütecek ve teknoloji tedarikçileri ile kullanıcıları bir araya getirecek Yetkinlik ve Dijital Dönüşüm Merkezleri OSB ve TGB'lerde oluşturulacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, OSB'ler, Ticaret ve Sanayi Odaları, Üniversiteler	1. Dört yeni Model Fabrikanın yalın altyapısı kurulacaktır.
Tedbir 345.6. Sanayi işletmelerinin siber güvenlik konusunda farkındalık ve yetkinlikleri artırılacak, fabrika ve tedarik zincirlerinde koruyucu güvenlik önlemleri alınacak, firmaların uçtan uca siber güvenliği periyodik olarak test edilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Dijital Dönüşüm Ofisi, TSE, TÜBİTAK, KOSGEB, Siber Güvenlik Kümelenmesi	1. Sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmeler bünyesinde siber güvenliğin uçtan uca sağlanması için gerekli asgari güvenlik tedbirlerinin tanımlandığı kılavuz doküman hazırlanacaktır.
Tedbir 345.7. İmalat sanayiinde dijital dönüşüme altyapı oluşturmak üzere; sanayie yönelik akıllı dijital teknolojileri geliştiren KOBİ'ler ve bu teknolojileri iş süreçlerine adapte etmek isteyen sanayi sektörü KOBİ'lerinin projeleri KOSGEB KOBİGEL Destek Programı kapsamında desteklenecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), KOSGEB	1. İş süreçlerine akıllı dijital teknolojileri adapte edecek sanayi sektörü KOBİ'lerine yönelik proje teklif çağrısı ilan edilecektir. 2. Sanayii sektörü için akıllı dijital teknoloji geliştiren KOBİ'lere yönelik proje teklif çağrısı ilan edilecektir. 3. İlan edilen çağrılar kapsamında kabul edilen projelerin desteklenmesine başlanacaktır.

Öncelikli sektörlere yönelik endüstriyel bulut platformlarının oluşturulması desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.346)		
Tedbir 346.1. İlgili meslek kuruluşları ile devletin de katılım sağladığı, üçüncü taraf hizmet sağlayıcıların uygulamalar geliştirip kullanıcılara ulaşabileceği, firmalara dijital altyapı ve hizmetlerin merkezi olarak sunulacağı endüstriyel bulut platformu ilk etapta otomotiv sektörü için kurulacaktır. Bu iş modeli, elde edilecek tecrübe doğrultusunda diğer öncelikli sektörlere yaygınlaştırılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TOBB	1. Başta KOBİ'ler olmak üzere imalat sanayi işletmelerinin veri saklama ve işleme ihtiyaçlarının uygun maliyetlerle karşılanmasına yönelik endüstriyel bulut platformu oluşturulması için fizibilite çalışmaları tamamlanacaktır. 2. Yapılacak fizibilite çalışmalarının sonuçları doğrultusunda endüstriyel bulut platformuna ilişkin model belirlenecektir. 3. Endüstriyel bulut platformunun pilot uygulaması başlatılacaktır.

c) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Yetkinlik ve Dijital Dönüşüm Merkezi Sayısı (Kümülatif)	Adet	7	7	11
Öncelikli Sektörlerde Faaliyet Gösteren KOBİ'lerin Yerli Ürün ve Hizmet Sağlayıcılarla İşbirliği İçerisinde Geliştirdikleri Dijitalleşme Proje Sayısı (Kümülatif)	Adet	654	939	1 189

(1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program

2.2.1.1.7. Ar-Ge ve Yenilik

a) Amaç

İmalat sanayiinin katma değerli üretim yapabilmesi ve yenilikçi ürün geliştirme kapasitesinin artırılması yönünde Ar-Ge ve yenilik kabiliyetinin güçlendirilmesi ve yeniliği esas alan bir yapıya kavuşturulması temel amaçtır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Ar-Ge ve yenilik destek sistemi; odaklı, araştırmadan ticarileştirmeye tüm süreci kapsayan, orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerine yönelik olarak farklılaşan ve sektörlerin ihtiyaçlarını ve gelişme potansiyellerini dikkate alan bir yapıya dönüştürülecektir. (Kalkınma Planı p.348)		
Tedbir 348.2. Ar-Ge ve yenilik destekleri, hazırlanacak teknoloji yol haritaları doğrultusunda öncelikli sektör ve kritik teknoloji alanları kesişimine yoğunlaşacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK	1. Ar-Ge ve yenilik desteklerinde, öncelikli sektörler ve kritik teknolojilerin kesişim alanlarına odaklanılmasına yönelik TÜBİTAK 2022-2023 Öncelikli Ar-Ge ve Yenilik Konuları hazırlanacaktır. 2. Yeşil Büyüme Teknoloji Yol Haritası hazırlanacak sektörlerin yeşil büyümeye ilişkin teknolojik ihtiyaçları ortaya konularak bu ihtiyaçların giderilmesine ilişkin Ar-Ge ve yenilik destek alanları oluşturulacaktır.

Özel sektörde araştırmacı insan gücünün sayısı ve niteliği artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.349)		
Tedbir 349.1. Sanayide ihtiyaç duyulan doktora derecesine sahip nitelikli insan kaynağının üniversite sanayi işbirliği ile yetiştirilmesi sağlanacak ve sanayide doktoralı araştırmacı istihdamı teşvik edilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK, YÖK	1. Sanayi Doktora Programı kapsamında çağrıya çıkılacak olup doktora öğrencileri desteklenecektir.
Üniversiteler, araştırma altyapıları ve özel sektör arasında işbirlikleri ile bilgi ve teknoloji transferinin artırılmasına yönelik destek mekanizmaları uygulanacak ve arayüz yapıların kurumsal kapasiteleri geliştirilerek etkinliği artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.350)		
Tedbir 350.3. Öncelikli sektörlerde yetkinliği olan araştırma altyapılarının 6550 sayılı Kanun kapsamına alınması sağlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK, YÖK	1. Üniversitelerdeki uygulama ve araştırma merkezlerinin araştırma faaliyet alanları tespit edilecek ve bunlar arasında öncelikli sektörlerde faaliyet gösterenlerden uygun görülenlerin 6550 sayılı Kanun kapsamında yeterlik değerlendirme süreci başlatılacaktır.
Tedbir 350.4. Araştırma altyapılarının, özel sektör Ar-Ge merkezleri ve kamu Ar-Ge birimleri ile işbirliği içinde oluşturduğu yüksek teknoloji platformlarının ticarileşme potansiyeli yüksek araştırma projeleri, Mükemmeliyet Merkezleri Programı kapsamında desteklenecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK	1. Mükemmeliyet Merkezi Destek Programı kapsamında açılacak yeni çağrı ile araştırma altyapılarının, özel sektör Ar-Ge merkezleri ve kamu Ar-Ge birimleri ile işbirliği içinde oluşturduğu yüksek teknoloji platformları desteklenecektir.
Tedbir 350.6. TTO'ların kurumsal yapısı ve insan kaynağı kapasitesi geliştirilerek performans odaklı olarak desteklenecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK	1. TÜBİTAK 1513 Programı çerçevesinde TTO'lar hedef ve performans odaklı olarak desteklenecektir. Çeyrek bazlı olarak TTO'ların performansları izlenecek ve gerçekleşme durumlarına göre faaliyetler planlanacaktır.
Tedbir 350.10. Öncelikli sektörler başta olmak üzere araştırma altyapılarının, alanlarına göre kendi aralarında ve sanayi ile ulusal ve bölgesel düzeyde işbirliği yapmasına imkân verecek Ar-Ge platformlarının oluşturulması sağlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK	1. 6550 sayılı Kanun kapsamındaki araştırma altyapılarının koordinatörlüğünde, bu altyapıların iş ekosisteminde yer alan diğer ulusal ve/veya uluslararası kamu ve özel sektör araştırma merkezleri ile işbirliğini artıracak platformların oluşturulmasına yönelik destek ve izleme süreçleri oluşturulacaktır.

Yeni teknolojik ürünlerin ticarileştirilmesine hız kazandırmaya yönelik destek miktarı ve çeşitliliği artırılacak, desteklerin kamu alımları mekanizmalarıyla tamamlayıcılığı sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.351)		
Tedbir 351.1. Sanayi Yenilik Ağ Mekanizması Programı kapsamında öncelikli sektörlere özel önem verilerek firma konsorsiyumlarının yüksek teknolojili ürün geliştirme ve ticarileştirmesi desteklenecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK	1. Sanayi Yenilik Ağ Mekanizması (SAYEM) programı çerçevesinde başvurular alınacak, değerlendirme ve izleme süreçleri yürütülecektir.
Tedbir 351.5. Öncelikli sektörlerde ihtiyaç duyulan kritik bileşenlerin, cihazların ve malzemelerin ihtiyaç makamı kamu kurumlarının eş finansmanıyla geliştirilmesi sağlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK	1. Kamu kurumlarında ihtiyaç duyulan kritik bileşenlerin, cihazların ve malzemelerin ihtiyaç makamı kamu kurumlarının eş finansmanıyla geliştirilmesi için ilgili kamu kurumları ile işbirliği protokolleri imzalanarak projeler desteklenecektir.
Yenilikçi girişimcilik desteklenecek ve büyük işletmeler ile girişimciler arasındaki Ar-Ge işbirlikleri geliştirilecektir. Bu çerçevede, büyük firmaların, sektörlerindeki Ar-Ge ve yenilik ekosisteminin gelişiminde öncü rol oynayarak yeni girişimlerin kurulma ve büyüme aşamalarında destek olması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.352)		
Tedbir 352.2. Büyük firmaların; tedarikçisi konumundaki KOBİ'lerin, Ar-Ge projelerini yönlendirdiği ve eş-finansman sağladığı bir destek programı oluşturulacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK, KOSGEB, İlgili STK'lar	1. 2020 ve 2021 yıllarında gerçekleştirilen Siparişe Dayalı Ar-Ge Projeleri için KOBİ Destekleme çağrısında kabul edilen projelerin izleme faaliyetleri yürütülecektir. 2. Dört adet Siparişe Dayalı Ar-Ge Projesi için KOBİ Destekleme çağrısına çıkılacaktır.
Tedbir 352.3. Yenilikçi, teknoloji düzeyi yüksek ürün ve hizmetleri geliştirebilen başlangıç firmaları ilk aşaması mentörlük desteği olacak şekilde aşamalı bir program çerçevesinde desteklenecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK	1. Bireysel Genç Girişim Programı (BiGG) kapsamında iki çağrı açılacak ve uygun görülen projelere teknogirişim şirketi kurulmasına yönelik sermaye desteği sağlanacaktır.
Küresel değer zincirinde daha yüksek katma değerli bir pay elde edilebilmesi amacıyla öncül araştırmaların ülkemizde gerçekleştirilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.353)		
Tedbir 353.1. Alanında öncül bilimsel ve teknolojik bilgi üreten ulusal veya uluslararası firmaların Türkiye'de kuracağı öncül Ar-Ge laboratuvarları desteklenecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK	1.Firmalara Öncül Ar-Ge Laboratuvarları Destekleme Programının tanıtımı yapılacak ve alınacak başvurular değerlendirmeye tabi tutulacaktır. 2.Program kapsamında desteklenmekte olan projelerin izlemesi gerçekleştirilecektir.

c) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020 (1)	2021(2)	2022(3)
Ar-Ge Harcamalarında Özel Sektörün Payı	Yüzde	64,2	65,5	66,3
Ar-Ge Personeli İçinde Özel Sektörde İstihdam Edilenlerin Payı	Yüzde	62,9	64,8	65,7

(1) 2019 verisidir.
(2) Gerçekleşme Tahmini
(3) Program

2.2.1.1.8. Kritik Teknolojiler

a) Amaç

Öncelikli sektörlerde ve alanlarda teknolojik dönüşümün sağlanabilmesi ve rekabet gücünün artırılması amacıyla önümüzdeki dönemde yüksek katma değer oluşturması beklenen kritik teknoloji alanlarında teknoloji üretme ve adaptasyon yeteneğinin geliştirilmesi temel amaçtır.

b) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Kritik teknolojilerde insan gücü kapasitesi artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.356)		
Tedbir 356.3. Kritik teknoloji alanlarında yetkinliği kanıtlanmış yurt dışı eğitim kurumlarına diğer alanlara göre farklılaşan destek miktarlarıyla lisansüstü öğrenci gönderilmesine yönelik burs programları oluşturulacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, TÜBİTAK, YÖK	1. Yurt Dışı Lisansüstü Burs Programı kapsamında başvurular alınacak ve öğrenciler desteklenecektir.
Tedbir 356.4. Kritik teknolojilerde ihtisaslaşmış programı olan üniversitelerde yurt dışından yetkin akademisyen ve araştırmacıların kısmi zamanlı olarak çalışması teşvik edilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, TÜBİTAK, YÖK, Üniversiteler	1. Konuk veya Akademik İzinli (Sabbatical) Bilim İnsanı Destekleme Programı için her ay başvuru alınacaktır.
Kritik teknolojilerde araştırma altyapısı güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.357)		
Tedbir 357.1. Kritik teknolojilerde ihtisaslaşmış programı olan üniversitelerin laboratuvar altyapısının bu teknolojilere yönelik Ar-Ge çalışmalarının ihtiyaçlarına göre geliştirilmesi sağlanacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	1. Yapay zekâ, robotik, yüksek başarımlı hesaplama, fotonik, siber güvenlik, biyoteknoloji, kuantum ve katmanlı imalat başta olmak üzere kritik teknoloji alanlarında devam eden araştırma altyapı projeleri desteklenecektir.

Kritik teknolojilerde özel sektörün kapasitesi geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.358)		
Tedbir 358.1. Kritik teknoloji alanlarında yenilikçi girişimcilere özel Ar-Ge destek programı oluşturulacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK	1. BİGG Yeşil Büyüme çağrısı başvuruları değerlendirilecek ve sanayinin yeşil dönüşümüne katkı sağlayacağı değerlendirilen projeler desteklenecektir.
Tedbir 358.2. Büyük ölçekli firmaların ürün geliştirmeye yönelik olarak kritik teknoloji alanlarında yapacağı Ar-Ge çalışmalarını üniversite veya kamu araştırma kurumlarıyla gerçekleştirmesi halinde, projenin girişimciye yansıyan maliyetinin belirli bir bölümü kamu tarafından karşılanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK, Üniversiteler	1. 1505 Üniversite-Sanayi İşbirliği Destek Programı kapsamında büyük ölçekli firmaların üniversite ve araştırma altyapıları ile gerçekleştirecekleri araştırma, teknoloji geliştirme ve yenilik projeleri desteklenecektir.
Tedbir 358.4. Kritik teknoloji alanlarında Ar-Ge ve yenilik işbirliği yapılacak stratejik ülkeler belirlenecek, bu ülkeler ile özel sektör-üniversite; özel sektör-özel sektör işbirliklerini içeren ikili ve çoklu Ar-Ge ve yenilik işbirlikleri desteklenecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK	1. Hâlihazırda işbirliği olan ülkeler ile sanayi ve üniversitelere yönelik ortak çağrılar oluşturulacaktır. 2. İşbirliği bulunmayan ülkeler/kurumlarla yeni bilimsel işbirliği anlaşmaları imzalanacaktır. 3. Üye olunan çok taraflı işbirliği platformları aracılığıyla sanayi ve üniversitelerin Ar-Ge ve yenilik işbirliklerine katılımı desteklenecek ve yeni platformlara katılım için gerekli girişimler yapılacaktır.

2.2.1.2. Öncelikli Sektörler

2.2.1.2.1. Kimya

a) Mevcut Durum

Kimya sanayiinde üretim 2020 yılında yüzde 6,4 artmıştır. 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde ise üretim bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 23,4 artış göstermiştir. Kimya sanayiinde 2020 yılında ithalat bir önceki yıla göre yüzde 3,8 azalarak 26,6 milyar ABD doları, ihracat ise yüzde 3 artarak 9,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılının Ocak-Ağustos dönemi itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat yüzde 40, ithalat ise yüzde 43 artmıştır.

İmalat sanayii içerisinde 2020 yılı itibarıyla yüzde 14,8 pay ile ikinci en büyük ithalat kalemini oluşturan kimya sanayiinde büyük ölçekli yatırım ihtiyacı devam etmektedir. Özellikle kauçuk ve plastik ürünleri imalatında kullanılan kimya sanayii ürünleri sektör ithalatının yaklaşık yüzde 40'ını oluşturmaktadır.

Sektörde petrokimya, plastik, kompozit ve ileri malzeme gibi alanlarda lojistiği uygun yer tahsisi yapılarak kimya parklarının kurulması sektörün yüksek katma değerli bir yapıya dönüştürülmesine imkân verecek ve firmaların rekabet gücünün ve yeni yatırımların artırılması gibi konularda sektöre avantaj sağlayacaktır.

Tablo II: 7- Kimya Sanayiine İlişkin Veriler

						Ocak-Ağustos	
	2016	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2020**	**2021**
Üretim (1)	100,9	107,5	113,4	114,9	122,3	116,4	143,5
İhracat (2) (Milyon ABD Doları)	6 421	7 377	8 769	9 421	9 700	6 045	8 460
İthalat (2) (Milyon ABD Doları)	24 883	28 885	29 540	27 691	26 640	17 166	24 467
Kapasite Kullanım Oranı (Yüzde)	76,04	79,24	76,92	76,35	74,26	73,09	78,03

Kaynak: TÜİK, TCMB
(1) NACE Rev.2 sınıflamasına göre Sanayi Üretim Endeksini (2015=100) yansıtmaktadır.
(2) ISIC Rev.4 Sınıflamasına göre cari fiyatlarla (ABD doları) gösterilmiştir.

Rafineri-petrokimya entegrasyonunu sağlayacak enerji ve petrokimya alanında önemli bir üretim merkezi olması planlanan Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi master plan çalışmaları tamamlanmış olup bölgede yer alacak yatırımcıların belirlenmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. Yatırımcıların belirlenmesinin ardından, onaylı imar ve parselasyon planları çerçevesinde altyapı projeleri vb. çalışmalar tamamlanarak yönetici şirket ile koordinasyon içerisinde bölgenin kademeli olarak yatırımcılara hazır hale getirilmesi planlanmaktadır. Bölgede gerçekleştirilmesi planlanan Polipropilen Üretim Tesisi yatırımının ön yer tahsisi yapılmış olup söz konusu tesisin temel atma töreni 2021 yılı Ekim ayında gerçekleştirilmiştir. 1,7 milyar ABD doları tutarında yatırımla ülkemizde özel sektör tarafından hayata geçirilen en büyük yatırımlardan biri olması planlanan tesisle ülkemizin polipropilen ithalatının yüzde 20'sinin ikame edilmesi hedeflenmektedir.

Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğünün Kırka tesislerinde üretilen bor ürünlerinin sıvı atıklarında bulunan lityum karbonat üretimine yönelik pilot tesisin açılışı 2020 yılı Aralık ayında gerçekleştirilmiştir. Başlangıç kapasitesi 10 ton/yıl olacak pilot üretimin, önümüzdeki dönemde 600 ton/yıla kadar yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Üretilecek lityum karbonat ürününün özellikle yerli elektrikli otomobilin pil yapımı başta olmak üzere sanayinin farklı alanlarında da kullanılması öngörülmektedir.

b) Amaç

Kimya sektöründe katma değeri yüksek, çevre dostu ve rekabetçi ürünlerin üretilebildiği, sürdürülebilir, ileri teknoloji kullanan, koordineli yatırımların yapılması ve böylece ülkemizin ithalat bağımlılığının azaltılması, sektörün dünya üretim ve ihracatındaki payının artırılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Kimya sektöründe; ara girdi ithalatı azaltılarak, yüksek katma değerli, insan ve çevre sağlığına duyarlı ürünlerin üretim ve ihracatı artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.360)		
Tedbir 360.3. Ferrobor, Bor Nitrür ve Bor Karbür üretecek tesislerin tamamlanarak faaliyete geçmesi sağlanacaktır. Rafine bor ürünleri üretim miktarı, Ar-Ge kapasitesi ve yetkinliği güçlendirilerek, geliştirilen ürünlerin satış ve pazarlama faaliyetlerinin artırılması sağlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA), Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu (TENMAK)	1. Bor karbür üretim tesisinin kurulumu tamamlanarak üretime geçilecektir. 2. Ferrobor üretim tesisinin kurulumunun yüzde 75'i gerçekleştirilecektir. 3. Toplam bor ürünleri satış miktarı 2.500.000 ton olarak gerçekleştirilecektir. 4. Nadir toprak oksitleri kazanım proses dizaynı, pilot ve üretim tesisinin kurulumu yüzde 80 oranında tamamlanacaktır.
Tedbir 360.5. Teknolojik ürünlerin bileşenlerinde kullanılan ileri malzemelere yönelik ihtiyaç öngörüleri belirlenecek, bu ileri malzemelerin yerli Ar-Ge ve üretimleri için destek sağlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK	1. İleri malzemelere yönelik ihtiyaç analizi yapılacaktır.

2.2.1.2.2. İlaç ve Tıbbi Cihaz

a) Mevcut Durum

Türkiye ilaç pazarı, 2020 yılında kutu bazında yüzde 5,9 azalmasına karşın, değer bazında yüzde 19,3 büyümüştür.

Sağlık Endüstrileri Yönlendirme Komitesi çalışmaları devam etmektedir. Yerelleşme çalışmalarıyla yurtiçi imal ilaç oranı 2016 yılında kutu bazında yüzde 75 iken 2019 yılında yüzde 87,6'ya, değer bazında ise yüzde 42 iken yüzde 51,7'ye ulaşmıştır. Covid-19 pandemisinin etkisiyle birlikte 2020 yılı sonrası pazardaki imal ilaç oranı, kutu bazında yüzde 87, değer bazında yüzde 50 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2021 yılı Ocak-Temmuz döneminde ise pazardaki imal ilaç oranı kutu bazında yüzde 87,1'e ulaşmıştır. İlaçta sürdürülebilir bir politika izlenmesi hedefi ile yerli üretim çalışmalarına devam edilmektedir. Bu kapsamda yerli üretim tesislerinde kapasite kullanım oranı artışı gerçekleşmektedir.

Tablo II: 8- İlaç Sanayiine İlişkin Veriler

						Ocak-Ağustos	
	2016	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2020**	**2021**
Üretim (1)	107,1	115,1	123,6	139,6	153,1	138,5	142,3
İhracat (2) (Milyon ABD Doları)	974,86	1 016	1 316	1 440	1 833	1 148	1 159
İthalat (2) (Milyon ABD Doları)	4 551	4 820	4 844	5 262	5 331	3 379	5 078
Kapasite Kullanım Oranı (Yüzde)	72,88	69,41	70,79	70,92	69,89	70,44	70,52

Kaynak: TÜİK, TCMB

(1) NACE Rev.2 sınıflamasına göre Sanayi Üretim Endeksini (2015=100) yansıtmaktadır.

(2) ISIC Rev.4 Sınıflamasına göre cari fiyatlarla (ABD doları) gösterilmiştir.

Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumunun verdiği İyi Üretim Uygulamaları (GMP) sertifikalarının tanınırlığını sağlayacak ve sektörün ihracatını kolaylaştıracak PIC/S (Uluslararası İlaç Denetim Birliği) üyelik sürecinin tamamlanmasının ardından, ilaç ruhsatlandırma sürecindeki regülasyonların harmonizasyonunu sağlayan Uluslararası Uyum Konseyi (ICH) üyelik süreci de 2020 yılında tamamlanmıştır.

Dünya tıbbi cihaz pazarı yaklaşık 450 milyar ABD doları olup Türkiye tıbbi cihaz pazar büyüklüğü ise 3 milyar ABD doları düzeyindedir. Türkiye tıbbi cihaz sektörünün dış ticaret hacmi son beş yılda yüzde 32 artış göstermiştir. Sektör ihracatı, bu artışa uyumlu olarak son beş yılda yüzde 170 oranında artmıştır. 2020 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 50'ye ulaşmıştır. Tıbbi cihaz mevzuatının yeni Avrupa Birliği tıbbi cihaz tüzüklerine uyumu çerçevesinde tam uyum statüsü korunmuş olup yeni mevzuat 02/06/2021 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Güvenli ürünlere erişim, kayıt dışı ekonomi ile mücadele, etkin piyasa gözetim ve denetimi, politika belirleme temel amaçlarıyla oluşturulan Ürün Takip Sistemi (ÜTS) ise halihazırda kullanılmakta olup diğer kurum ve kuruluşların sistemleri ile entegre olarak kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Covid-19 pandemisi ilaç ve tıbbi cihaz sektörlerinin kapasitesinin ve çeşitliliğinin, acil durumlara hızlı yanıt vermedeki yeteneği ile Ar-Ge faaliyetlerinin önemini ortaya koymuştur. Aşı, ilaç, koruyucu ekipman ve tıbbi cihazlarda yerelleşme politikalarına gereksinim daha belirgin hale gelmiştir. Pandemi sürecinde tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de aşı geliştirme çalışmaları devam etmektedir.

b) Amaç

İlaç ve tıbbi cihaz sektöründe küresel pazardaki rekabet gücümüzü artırmak ve değer zincirinde ülkemizi daha üst konuma taşımak temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
İlaç ve tıbbi cihaz sanayiinde TÜSEB yetkinlikleri artırılarak Ar-Ge, üretim ve eğitim faaliyetleri yanında Start-Up'ları fonlayacak, simülasyon merkezleri oluşturacak, gerektiğinde şirket yapısıyla diğer şirketlerle ortaklıklara girecek, sağlık vadisi ve sağlık teknolojileri geliştirme bölgesi oluşturmada liderlik yapacak ve ihracat odaklı daha yüksek katma değerli ürünler geliştirilmesini sağlayacaktır. (Kalkınma Planı p.363)		
Tedbir 363.4. Tıbbi cihazların Ar-Ge'sine, pre-klinik çalışmalarına, prototip geliştirilmesine, üretimine ve üretim sonrası süreçlerine yönelik analiz, doğrulama, test ve ölçüm faaliyetlerini içeren akredite mükemmeliyet merkezi kurulacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S)	1. Tıbbi cihazların Ar-Ge'sine yönelik kurulması planlanan akredite mükemmeliyet merkezine bilimsel ve teknik destek sağlanacaktır.

Tedbir 363.5. Başta üniversitelerdeki araştırmacılara yönelik olmak üzere ilgililere ticarileşme sürecinin hızlandırılması için teşvik ve fikri mülkiyet hakları gibi konularda bilgilendirme programları düzenlenecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	1. Fikri mülkiyet akademisi bünyesinde üniversitelere ve sanayi kesimine yönelik olarak sınai mülkiyet hakları ve ticarileşme konularında bilgilendirme programları düzenlenecektir.
Biyoteknolojik ilaçlar gibi yüksek teknoloji gerektiren alanlar başta olmak üzere Ar-Ge, üretim, nitelikli insan kaynağı ve mevzuat konularında ülkemizde gerekli ekosistem oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.364)		
Tedbir 364.3. Kimyasal, bitkisel, biyolojik ve radyofarmasötik (nükleer) hammaddelerin üretimine yönelik altyapı geliştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S)	1. Kimyasal, bitkisel, biyolojik ve radyofarmasötik hammaddelerin üretimine yönelik bilimsel ve teknik destek sağlanacaktır.
Tedbir 364.4. Biyoteknolojik ilaçlara yönelik Ar-Ge faaliyetlerinin artırılması amacıyla, altyapı ve yetkinliklerin geliştirilmesi sağlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S)	1. İlaç ve aşı alanında desteklenen projeler doğrultusunda pre-klinik aşaması başarıyla tamamlanan ilaç ve aşı adaylarından uygun görülenlerin klinik çalışmaları desteklenecektir. 2. Sağlık teknolojileri alanında yürütülen/desteklenen projelerin Faz I, II ve III aşamalarının devamı sağlanacaktır. 3. Biyoteknolojik ilaç ve aşı alanında Ar-Ge'den son üretime kadar tüm sürece hakim olacak insan gücü yetiştirilmesine yönelik TÜSEB bünyesinde kurulan Biyoteknolojik İlaç ve Aşı Ar-Ge Eğitim Merkezinde (TÜSEB - BİYAŞAM) eğitimler düzenlenecektir.
Klinik araştırmalarda ülkemizin bölgede lider ülke konumuna gelmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.366)		
Tedbir 366.1. Ruhsat öncesinde yapılan klinik araştırmaların koşul aranmaksızın Ar-Ge faaliyeti kapsamına alınması sağlanacak, klinik araştırmaların Ar-Ge destekleri farklılaştırılacaktır	Sağlık Bakanlığı (S)	1. Klinik Araştırmalar Koordinasyon Merkezi aracılığıyla ruhsat öncesinde yapılan klinik araştırmaların koşul aranmaksızın Ar-Ge faaliyeti kapsamına alınabilmesi için kamu kurumlarıyla ilgili mevzuatlara yönelik uyumlaştırma çalışmalarına katkı sağlanacaktır.
Tedbir 366.2. Klinik araştırma öncesi ilaç ve tıbbi cihaz Ar-Ge çalışmalarının yapılabilmesi için uluslararası tanınır İyi Laboratuvar Uygulamaları sertifikasına sahip pre-klinik araştırma merkezleri kurulacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S)	1. Pre-klinik araştırma merkezlerinin kurulması ve sürdürülebilir olması için bilimsel ve teknik destek sağlanacaktır.

Tedbir 366.3. Klinik araştırma taraflarının ve kamuoyunun klinik araştırmalar konusunda farkındalık düzeyi artırılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S)	1. Klinik araştırmalar konusunda farkındalığın artırılmasına yönelik KAMESİS (Klinik Araştırmalar Entegrasyon Sistemi) entegrasyon modülünün devreye girmesi ve veri yönetim mekanizmasının hayata geçmesi sağlanacaktır.
Tedbir 366.5. Klinik araştırmalarda uluslararası desteklerden (AB fonları ve NIH fonları gibi) alınan payın artırılması için uluslararası düzeyde Türkiye'nin görünürlüğünü artıracak ağlara üyelikler sağlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S)	1. Avrupa Araştırma Altyapısı Konsorsiyumu (ECRIN)'na üyelik ile ilgili çalışmalara devam edilecektir.

2.2.1.2.3. Elektronik

a) Mevcut Durum

Elektronik sektörünün üretimi 2020 yılında bir önceki yıla göre yüzde 2,8; 2021 Ocak-Temmuz döneminde ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 17,6 artış göstermiştir. Sektörün kapasite kullanım oranı 2020 yılında bir önceki yıla göre 3,1 puan, 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre 3,3 puan artmıştır.

2020 yılında sektörün ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 14,5 azalırken ithalatı yüzde 12,9 artış göstermiştir. 2021 Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat yüzde 25,9; ithalat ise yüzde 18 artmıştır.

TABLO II: 9- Elektronik Sanayiine İlişkin Veriler

					Ocak-Ağustos	
	2017	**2018**	**2019**	**2020**	**2020**	**2021**
Üretim (1)	115,2	131	138,8	165,5	131,6	154,8
İhracat (2) (Milyon ABD Doları)	2 744	2 798	2 767	2 364	1 343	1 691
İthalat (2) (Milyon ABD Doları)	17 371	13 134	12 047	13 606	8 074	9 524
Kapasite Kullanım Oranı (Yüzde)	79,6	76,2	76,1	79,2	77,7	80,2

Kaynak: TÜİK, TCMB
(1) NACE Rev.2 sınıflamasına göre Sanayi Üretim Endeksini (2015=100) yansıtmaktadır.
(2) ISIC Rev.4 Sınıflamasına göre cari fiyatlarla (ABD doları) gösterilmiştir.

b) Amaç

Elektronik sektöründe Ar-Ge'ye dayalı rekabetçi üretim ve ihracatın artırılması temel amaçtır.

2.2.1.2.4. Makine-Elektrikli Teçhizat

a) Mevcut Durum

Makine sanayiinde 2020 yılı yurt içi üretimi 20,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Makine sanayi üretimi bir önceki yıla göre yüzde 8,5 artmıştır. 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde üretim endeksi ortalaması 136,4 olarak gerçekleşmiş olup 2020 yılının aynı dönemine göre yüzde 36,3 artmıştır. Makine imalat sanayiinde kapasite kullanım oranı 2020 yılında yüzde 65,9 olarak gerçekleşmiştir.

Makine sanayiinde ihracat 11,2 milyar ABD doları düzeyinden 2020 yılında yüzde 5 azalarak 10,6 milyar ABD dolarına düşmüştür. Sektör ithalatı 2020 yılında yüzde 20 artarak 17,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde sektör ihracatı yüzde 32,1; ithalatı ise yüzde 35,2 artmıştır. Pompa-kompresör, rulman-dişli takımı, genel amaçlı makineler, tarım makineleri, metal işleme ve inşaat-maden makineleri ihracatında yüksek oranlı artışlar gerçekleşmiştir. Ayrıca, yurt içi talebe bağlı olarak motor ve türbin, pompa-kompresör, genel amaçlı makineler, tarım makineleri, metal işleme, inşaat-maden ve tekstil-giyim makineleri ithalatında yüksek oranlı artışlar gerçekleşmiştir.

Tablo II: 10- Makine Sanayiine İlişkin Veriler

					Ocak-Ağustos	
	2017	**2018**	**2019**	**2020**	**2020**	**2021**
Üretim (1)	110,3	110,6	103,7	112,5	100	136,4
İhracat (2) (Milyon ABD Doları)	8 556	10 333	11 156	10 599	6 613	7 375
İthalat (2) (Milyon ABD Doları)	19 738	18 788	14 713	17 656	1 646	14 390
Kapasite Kullanım Oranı (Yüzde)	79,2	74,6	68,1	65,9	62,9	74,0

Kaynak: TÜİK, TCMB

(1) NACE Rev.2 sınıflamasına göre Sanayi Üretim Endeksini (2015=100) yansıtmaktadır.

(2) ISIC Rev.4 Sınıflamasına göre cari fiyatlarla (ABD doları) gösterilmiştir.

Elektrikli teçhizat sektöründe 2020 yılında bir önceki yıla göre sektörel üretim endeksi yüzde 2,6; ithalat yüzde 10,5 artmış, ihracat ise yüzde 0,1 azalmıştır. 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde ise bir önceki yılın aynı dönemine göre sektörel üretim endeksi yüzde 29,3; ithalat yüzde 38,1; ihracat ise yüzde 40,5 artmıştır.

Sektör ihracatının yaklaşık yarısını oluşturan ev aletleri imalatında 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ithalat yüzde 39,4; ihracat ise yüzde 47 artış göstermiştir. Türkiye Beyaz Eşya Sanayicileri Derneği verilerine göre bu dönemde altı ana üründe iç satışlar miktar bazında yüzde 12 artmıştır.

TABLO II: 11- Elektrikli Teçhizat Sanayiine İlişkin Veriler

					Ocak-Ağustos	
	2017	**2018**	**2019**	**2020**	**2020**	**2021**
Üretim (1)	108,1	104,9	104,3	107	94,5	122,2
İhracat (2) (Milyon ABD Doları)	10 088	11 109	11 305	11 292	6 685	9 394
İthalat (2) (Milyon ABD Doları)	9 329	9 368	8 351	9 227	5 432	7 500
Kapasite Kullanım Oranı (Yüzde)	78,7	75	73,7	71	68	78,9

Kaynak: TÜİK, TCMB

(1) NACE Rev.2 Sınıflamasına Göre Aylık Sanayi Üretim Endeksi (2015=100)

(2) ISIC Rev. 4 Sınıflamasına göre cari fiyatlarla (ABD doları)

b) Amaç

Makine ve elektrikli teçhizat sektörlerinde rekabetçi ve verimli yerli üretim altyapısının geliştirilerek küresel pazardaki rekabet gücümüzü artırmak ve değer zincirinde ülkemizi daha üst konuma taşımak temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Kamu alımları ve düzenlemeleri yoluyla yerli üretim geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.377)		
Tedbir 377.3. DMO'nun tedarik ettiği makine ve teçhizat ürünlerinde yerli ürünlerin payı artırılacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), DMO	1. DMO katalog sistemindeki ürün satışı yapılan yerli makine tedarikçi sayısı artırılacaktır. 2. DMO katalog sistemindeki satışı gerçekleşen yerli makine sayısı artırılacaktır. 3. Öncelikli sektörlerde faaliyet gösteren tedarikçilere yönelik eğitim faaliyetleri düzenlenecektir.
Elektrikli makineler sektöründe rekabet gücünün artırılması için gerekli Ar-Ge altyapısına yönelik yatırımlar yapılacak, sektörde teknolojik dönüşüm desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.378)		
Tedbir 378.2. Transformatör ve elektrik motoru üretiminde kullanılan ve stratejik bir ürün olan silisyumlu sacın ülkemizde ileri teknolojiyle üretimine yönelik Ar-Ge çalışmaları ve kümelenme faaliyetleri desteklenecek, bu alanda yatırım modeline yönelik çalışmalar yapılacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TEDAŞ	1. Kümelenme Destek Programı kapsamında açılacak çağrı ile bu alanlar desteklenecektir. 2. 5746 sayılı Kanun kapsamındaki teşvik ve desteklerden yararlanmakta olan, transformatör ve elektrik motoru üretimi konularında faaliyet gösteren Ar-Ge merkezleri desteklenmeye devam edilecektir.

2.2.1.2.5. Otomotiv

a) Mevcut Durum

Dünya otomotiv sanayii üretimi 2020 yılında yüzde 15,8 azalmış ve 77,6 milyon araç üretilmiştir. Otomobil üretimi 55,8 milyon adetle toplam araç üretiminin yüzde 71,9'unu oluşturmuştur. Çin; 25,2 milyon araç üretimiyle toplam araç üretiminin yüzde 32,5'ini gerçekleştirmiştir. ABD'de 8,8 milyon, Japonya'da 8,1 milyon, Almanya'da 3,7 milyon araç üretilmiştir.

Türkiye otomotiv sanayii üretimi 2020 yılında ihracattaki daralmanın etkisiyle yüzde 11,2 azalarak 1,3 milyon olmuştur. Otomotiv sanayiinin kapasite kullanım oranı yüzde 65,5 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yılda otomobil üretimi yüzde 13 azalarak 855 bin olmuştur. 2020 yılında otomotiv sanayii toplam yurt içi pazarı yüzde 61,9 artarak 796 bin olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında 597 bini otomobil olmak üzere, toplam otomotiv sanayii ihracatı yüzde 26,8 azalarak 917 bin, üretimde ihracatın payı yüzde 70,6 olmuştur. Aynı yılda 360 bini otomobil olmak üzere 427 bin araç ithal edilmiştir. 2020 yılında otomotiv sanayii genelinde 23,7 milyar ABD doları ihracat, 19,1 milyar ABD doları ithalat gerçekleştirilmiştir.

2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde, otomotiv sanayii üretimi bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 14,4; otomobil üretimi yüzde 23,3 artmıştır. Otomotiv sanayii toplam yurt içi pazarı ise 2020 yılı Ocak-Ağustos döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 25,9 artış göstermiştir. Aynı dönemde adet olarak toplam ithalat yüzde 27,4; toplam ihracat yüzde 13,8 artmıştır.

TABLO II: 12- Otomotiv Sanayiine İlişkin Veriler

						Ocak-Ağustos	
	2016	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2020**	**2021**
Üretim (Adet)	1 485 927	1 695 731	1 550 150	1 461 244	1 297 854	712 101	814 520
Üretim (Endeks) (1)	106,6	124,9	120,7	114,8	106,9	90,6	113,4
İhracat (2) (Milyon ABD Doları)	21 603	25 984	28 532	28 656	23 696	13 327	17 198
İthalat (2) (Milyon ABD Doları)	21 205	21 590	18 220	14 060	19 035	9 770	13 302
Kapasite Kullanım Oranı (Yüzde)	85,8	88,4	78,6	70,9	65,5	53,9	61,7

Kaynak: TÜİK, OSD Otomotiv Sektörü Aylık Değerlendirme Raporları ve Otomotiv Sanayii Üretim Bültenleri
(1) NACE Rev.2 Sınıflamasına Göre Aylık Sanayi Üretim Endeksi (2015=100)
(2) ISIC Rev.4 Sınıflamasına göre cari fiyatlarla (ABD doları) dış ticaret

b) Amaç

Yüksek teknolojiye dayalı yerli marka araç üretimi ile rekabet gücü yüksek tedarik sanayiinin geliştirilerek uluslararası pazar payının artırılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	**Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar**	**Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler**
Rekabet gücünün geliştirilmesi için otomotiv destek programı hayata geçirilecektir. Programla; sensör, batarya, yakıt hücresi ve yazılım gibi alanlarda teknoloji ve üretim kabiliyetlerinin geliştirilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.382)		
Tedbir 382.3. Sektörün kümelenme destek programından faydalanmasını teminen tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilecek ve otomotiv sanayiinde kümelenme birlikteliğinin bu kapsamda daha yüksek seviyede desteklenmesi sağlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), İlgili Sektör Kuruluşları	1. Kümelenme Destek Programı kapsamında açılacak çağrıda otomotiv sektörünün çağrıya başvuru yaparak destekten yararlanmasını temin etmek amacıyla ilgili sektör kuruluşları nezdinde tanıtım faaliyetleri yürütülecektir.

Dijitalleşmeye ve teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilecek üstün donanımlı işgücü yetiştirilecektir. (Kalkınma Planı p.383)		
Tedbir 383.1. Otomotiv meslek ve teknik liselerinde sektörün, karar alma organlarında yer alması sağlanacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, İlgili Özel Sektör Kuruluşları	1. İmzalanan işbirliği protokolleri kapsamında açılan okullarda sektörün tüm süreçlerde yer alması sağlanacaktır.
Tedbir 383.2. Otomotiv sanayiinin yoğunlaştığı Kocaeli, İstanbul, Bursa, Sakarya, Ankara, İzmir, Aksaray, Adana illerindeki nitelikli işgücü ihtiyacını karşılamak için otomotiv endüstri meslek liseleri ve meslek yüksekokullarının bu bölgelerde açılması ve kapasitelerinin geliştirilmesi sağlanacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, İlgili Özel Sektör Kuruluşları	1. Milli Eğitim Bakanlığı ile ilgili kurum ve kuruluşlar arasında otomotiv sanayiine yönelik iş birliği protokolleri imzalanacaktır.

2.2.1.2.6 Raylı Sistem Araçları

a) Mevcut Durum

Raylı sistem araçları güvenli ve konforlu bir yolculuk imkânı sağlaması ve yük taşımacılığında ekonomik, verimli ve çevre odaklı fırsatlar sunması nedeniyle hem kent içi hem de şehirlerarası ulaşımda yaygın olarak tercih edilmektedir. Bu nedenle küresel ölçekte raylı sistem araçlarına yapılan yatırımlar hızla artmaktadır. Ülkemizde de demiryolu ve kent içi ulaşım sektörlerinde artan kamu yatırımlarına paralel olarak önemli ölçüde çeken ve çekilen araç ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bugüne kadar tamamlanan projelerde kullanılan araçlar yurtdışı merkezli firmalardan tedarik edilmiştir. Nitekim yalnızca metro ve tramvay araçları dikkate alındığında, son 30 yılda 12 ayrı firmadan 26 farklı araç tipinde 2.866 araç ithal edilmiştir.

Demiryolu ve kent içi ulaşım sektöründe hala büyük miktarda proje stoku bulunmaktadır. Kaynakların yurtdışına çıkışının önüne geçilmesi, yerli raylı sistem aracı sanayiinin gelişimi ve daha sonraki aşamalarda üretilen araçların ihracatıyla ülke ekonomisine katkı sağlanması önem arz etmektedir.

Ülkemizde farklı nitelikte raylı sistem aracı üreten firmalar bulunmasına rağmen kapasite kullanım oranları oldukça düşük düzeyde kalmakta, çoğunlukla yabancı firmaların lisanslarıyla araç üretilmektedir. Bu kapsamda ülkemizde raylı sistem araçlarının yerli üretiminde önemli bir kapasite oluşmakla birlikte söz konusu üretim kabiliyetleri farklı firmalara dağılmış durumdadır.

Raylı sistem araçlarında yerli üretimin geliştirilmesine ilişkin önemli çabalar bulunmasına rağmen bu konuda koordinasyon görevi üstlenerek üretim ve talep planlaması yapabilecek yetkilere sahip bir yapı bulunmamaktadır. Bu nedenle raylı sistem araçlarının

temininde belediyeler ile kurum ve kuruluşların birbirinden bağımsız hareket ederek araç temin ettikleri dikkat çekmektedir.

Raylı sistem araçlarının tasarımı, üretimi, bakım ve onarımının yapılması, ayrıca kritik alt bileşenlerin yerlileştirilmesi ve yerlilik oranlarının artırılması amacıyla TCDD'nin bağlı ortaklıkları olarak faaliyetlerini yürüten TÜVASAŞ, TÜLOMSAŞ ve TÜDEMSAŞ, TÜRASAŞ (Türkiye Raylı Sistem Araçları Sanayii A.Ş.) Genel Müdürlüğü çatısı altında 04/03/2020 tarihli Cumhurbaşkanı Kararıyla birleştirilmiştir. Bununla birlikte; TÜRASAŞ 30/07/2020 tarihi itibarıyla tescil edilmiş ve söz konusu tescil 05/08/2020 tarihli ve 10131 sayılı Ticaret Sicil Gazetesinde yayımlanmıştır.

Lokomotif, tren setleri ile yük ve yolcu vagonlarının yerli ve milli bir şekilde üretilmesi imkanlarına sahip olan TÜRASAŞ'ın kuruluş amaçları arasında yerli sanayinin Ar-Ge, tasarım ve üretim kabiliyetlerinin geliştirilmesi, tüm raylı sistem araçlarının ve kritik bileşenlerinin tasarımı, imalatı, bakım ve onarımının yapılması hususları yer almaktadır. Bununla birlikte 14/05/2019 tarihli Cumhurbaşkanı Oluruyla tedarik süreçlerine devam edilen yüksek hızlı tren setleri hariç olmak üzere yurtdışından ilave yüksek hızlı tren seti temin edilmemesi, ayrıca TÜRASAŞ tarafından üretilen milli elektrikli tren setlerinin hızlı ve yüksek hızlı tren hatlarında kullanılması karara bağlanmıştır. Bu çerçevede TÜRASAŞ'ın milli demiryolu sanayisini hızlı bir şekilde geliştirmesi ve demiryolu araçları imalat sanayisinde küresel ölçekte bir üretici konumuna gelmesi beklenmektedir.

TÜRASAŞ bünyesinde hâlihazırda yabancı firma lisansı ile dizel tren seti üretilmekte olup söz konusu projeden elde edilen bilgi birikimi milli elektrikli tren seti üretiminde kullanılmaktadır. Milli elektrikli tren seti üretimi çalışmaları kapsamında ülkemizde üretilmesi planlanan tüm raylı sistem araçlarına da hizmet edebilecek kapasitede alüminyum gövde üretim tesisi 2019 yılında hizmete açılmıştır. Milli elektrikli tren seti üretimi kapsamında 160 km/sa hıza uygun prototipin montajı ve fabrika testleri tamamlanmış olup 2022 yılında üç tren setinin TCDD Taşımacılık A.Ş'ye teslim edilmesi planlanmaktadır. Bununla birlikte milli elektrikli tren seti projesi kapsamında geliştirilen altyapının ve yetkinliğin kullanılarak söz konusu tren setlerinin hızlı tren hatlarında kullanılmak üzere gerekli tasarım değişikliklerinin sağlanması suretiyle 225 km/sa hıza çıkabilen Milli Hızlı Tren Projesinin hayata geçirilmesi hedeflenmektedir.

TÜRASAŞ tarafından geliştirilen milli elektrikli lokomotifin tasarım ve üretim çalışmaları devam etmektedir. TÜRASAŞ bünyesinde hâlihazırda yabancı firma lisansı ile elektrikli ve dizel lokomotif üretilmekte olup söz konusu projelerden elde edilen tecrübenin milli elektrikli lokomotif üretiminde kullanılması hedeflenmektedir. Bununla birlikte 2018 yılında çalışmaları başlatılmış olan yeni nesil 8 silindirli minimum 1.200 beygir gücüne sahip dizel motorun prototip imalatı çalışmaları sürdürülmektedir. TÜRASAŞ tarafından tasarım, sertifikasyon ve imalat süreçleri tamamlanan yeni nesil milli yük vagonlarının ihracatına devam edilmektedir.

b) Amaç

Raylı sistem araçları ile kritik bileşenlerinin yerli imkânlarla üretilmesine yönelik yerli sanayinin Ar-Ge, tasarım ve üretim kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve bu alanda milli markanın oluşturulması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Raylı sistem araçlarının yerli üretiminde ilgili kuruluşlar arasında eşgüdümün ve yerli katma değere ilişkin takibin sağlanması amacıyla Sanayileşme İcra Kurulu kararıyla, kamu kurumları ile belediyelerin üretilen milli araçları tedarik etmesi yönünde gerekli düzenleme ve finansal tedbirler hayata geçirilecektir. (Kalkınma Planı p.388)		
Tedbir 388.1. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ile birlikte raylı sistem araçlarında envanter çalışması ile talep ve tedarik planlaması yaparak Sanayileşme İcra Kuruluna sunacak; kamu alımları ve uzun vadeli sipariş yöntemlerine ilişkin karar Kurul tarafından verilecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜRASAŞ, Yerel Yönetimler	1. Türkiye genelinde raylı sistem araçları envanteri oluşturulacaktır. 2. Raylı sistemler alanında yerli firmaların tasarım ve üretim kapasitesi ortaya çıkarılacaktır. 3. Raylı sistem araçları konusunda kuruluş bazında talep ve ihtiyaç analizi çalışması yapılacaktır.
Tedbir 388.2. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından raylı sistem araçlarında mevcut envanterin tespiti, orta vadede oluşması beklenen talep ile tedarike ilişkin mevcut kamu-özel üretim yapısı ve kabiliyetlerinin tespiti yapılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜRASAŞ, Yerel Yönetimler	1. Kamu-özel üretim yapısı kabiliyetlerinin tespiti yapılacaktır.
Tüm raylı sistem araçlarının milli imkânlarla tasarımı ve yerli üretimi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.389)		
Tedbir 389.3. 2022 yılında milli elektrikli lokomotifin seri üretimine başlanılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TÜRASAŞ, TÜBİTAK	1. Milli elektrikli lokomotifin prototip imalatına başlanılarak seri üretim çalışmalarına hazırlanılacaktır. 2. TÜBİTAK tarafından projenin Ar-Ge faaliyetlerinin koordinasyonu ve kritik bileşenlerin prototip düzeyinde geliştirmeleri tamamlanacaktır.
Tedbir 389.4. 2023 yılında milli yüksek hızlı trenin prototipi tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜRASAŞ, TÜBİTAK	1. 225 km/sa hıza uygun Milli Hızlı Tren Projesinin tasarım çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 389.5. 2023 yılında metro ve tramvay üretimi dâhil olmak üzere tüm raylı sistem araçlarında yüzde 80 yerlilik düzeyine ulaşılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TCDD, TÜRASAŞ, Yerel Yönetimler	1. Milli metro projesinin tasarımına başlanacaktır. 2. Milli banliyö treninin prototip üretimi çalışmalarına başlanacaktır.

Tedbir 389.8. Ülkemizde üretilen yerli raylı sistem araçlarının kalite ve güvenilirlik düzeyinin sürekliliğinin sağlanabilmesini teminen ulusal ve uluslararası düzeyde hizmet verebilecek Eskişehir'deki Ulusal Raylı Sistemler Test ve Araştırma Merkezi tamamlanacak, bağımsız bir yapı tesis edilerek ilgili enstitü ve araştırma merkezlerinin de içinde bulunduğu işletim modeli hayata geçirilecektir.	Anadolu Üniversitesi (S), Eskişehir Teknik Üniversitesi, TÜRASAŞ, TCDD, TÜBİTAK	1. Eskişehir'deki Ulusal Raylı Sistemler Test ve Araştırma Merkezinin yapımı TÜRASAŞ'ın ihtiyaçlarına cevap verecek ölçüde tamamlanacaktır.
Tedbir 389.9. 2022 Yılında Milli Elektrikli Tren Dizisi seri üretimine başlanılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜRASAŞ, TÜBİTAK	1. Milli Elektrikli Tren Dizisinin seri üretimine başlanacaktır.
Tedbir 389.10. Milli Banliyö Tren Seti tasarımı tamamlanacak ve prototip üretimine başlanılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜRASAŞ, TÜBİTAK	1. Milli Banliyö Tren Seti tasarımı tamamlanacaktır.

2.2.1.3. Diğer İmalat Sanayii Sektörleri

2.2.1.3.1. Tekstil-Giyim-Deri Sanayii

a) Mevcut Durum

2020 yılında ihracat bir önceki yıla göre tekstil, giyim ve deri sektörlerinde sırasıyla yüzde 0,2, yüzde 7 ve yüzde 19,3 azalmıştır. Aynı dönemde ithalat sırasıyla yüzde 13; 15,3 ve 16,9 azalmıştır. 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat ve ithalat her üç sektörde de önemli oranda artmıştır. İhracattaki artış tekstil, giyim ve deri sektörlerinde sırasıyla yüzde 39,5; 28 ve 37,7 olmuştur. İthalattaki artış ise yine sırasıyla yüzde 10,6; 10,5 ve 19,7 olarak gerçekleşmiştir.

2020 yılında üretim tekstil sektöründe yüzde 0,8 artmış, giyim ve deri sektörlerinde sırasıyla yüzde 6,5 ve 12,4 azalmıştır. 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre her üç sektörün de üretimi artmıştır. Bu artışlar sırasıyla yüzde 28,6; 24,3 ve 19,1 olarak gerçekleşmiştir.

Her üç sektörde de pandeminin de etkisiyle kapasite kullanım oranları 2020 yılında azalmıştır. 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre kapasite kullanım oranları her üç sektörde de önemli oranda artmıştır. Deri sektörünün kapasite kullanım oranları yüzde 60 seviyesindeki düşük seyrini devam ettirmektedir.

TABLO II: 13- Tekstil-Giyim-Deri Sanayilerine İlişkin Veriler

					Ocak-Ağustos	
	2017	2018	2019	2020	2020	2021
Tekstil						
Üretim (1)	107,9	110,3	112,6	113,5	101,6	130,7
İhracat (Milyon ABD Doları) (2)	11 456	11 649	11 506	11 485	6 787	9 471
İthalat (Milyon ABD Doları) (2)	5 217	4 861	4 610	4 009	2 635	2 915
Kapasite Kullanım Oranı (Yüzde)	79,8	79,4	78,6	69	65,5	78,6
Giyim						
Üretim (1)	108,6	112,7	120,6	112,7	103,4	128,5
İhracat (Milyon ABD Doları) (2)	15 636	16 199	16 354	15 212	9 191	11 765
İthalat (Milyon ABD Doları) (2)	2 104	1 934	1 573	1 331	826	913
Kapasite Kullanım Oranı (Yüzde)	79,4	80,2	83,8	67	64,4	74,7
Deri						
Üretim (1)	117,9	116,8	121,2	106,2	99	117,9
İhracat (Milyon ABD Doları) (2)	1 235	1 406	1 464	1 182	771	1 061
İthalat (Milyon ABD Doları) (2)	1 193	1 195	1 039	863	558	668
Kapasite Kullanım Oranı (Yüzde)	58,6	58,8	61,5	55,2	52,6	60,7

Kaynak: TÜİK, TCMB

(1) NACE Rev.2 sınıflamasına göre Sanayi Üretim Endeksini (2015=100) yansıtmaktadır.

(2) ISIC Rev.4 Sınıflamasına göre cari fiyatlarla (ABD doları) gösterilmiştir.

2.2.1.3.2. Metalik Olmayan Mineral Ürünler Sanayii

a) Mevcut Durum

Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği verilerine göre, çimento sektöründe üretim 2020 yılında yüzde 26,9 artarak 72,3 milyon ton olmuştur. Çimento sanayii üretimindeki artış eğilimi 2021 yılında da devam etmiş, 2021 yılı Ocak-Haziran döneminde üretim bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 26 artarak 37 milyon tona yükselmiştir. 2020 yılında miktar bazında üretimin yüzde 22,5'i düzeyinde 16,3 milyon ton çimento ihracatı yapılmıştır. Harmonize sistem dış ticaret verisi kapsamında, çimento sanayi ihracatı değer olarak 2020 yılında yüzde 31,1 artarak 1,2 milyar dolara ulaşmış, 2021 yılı ilk yarısında da yüzde 11,5 artmıştır.

Tablo II: 14- Çimento Sanayiine İlişkin Veriler

							Ocak-Haziran	
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020	2021
Üretim (Bin Ton)	73 758	77 745	80 552	72 544	56 966	72 299	29 394 (1)	37 046 (1)
Üretim (2015 = 100)	100	105,4	109,2	98,4	77,2	98	-	-
İhracat (2) (Milyon ABD Doları)	606	561	596	692	929,6	1 218,6	600,5	669,3
İthalat (2) (Milyon ABD Doları)	6	8	11	7	7	9,2	4,2	3
Kapasite Kullanım Oranı (Yüzde)	58,5	58,6	62,2	53,4	41,6	53,4	40,4	51 (3)

(1) 08/10/2020 tarihli Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliğinin https://www.tcma.org.tr/tr/istatistikler/aylik-veriler internet adresi üzerinden temin edilen 6 aylık veridir.

(2) TÜİK, 4 basamaklı Harmonize Sistem koduna göre 2523 çimento ticareti verisidir.

(3) 2020 yılı altı aylık kapasite verisinden faydalanılmıştır.

2.2.1.3.3. Ana Metal Sanayii

a) Mevcut Durum

Dünya ham çelik üretimi 2020 yılında yüzde 0,9 oranında daralmanın ardından, 2021 yılı Ocak-Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 12,4 artışla 1,2 milyar ton olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında ham çelik üretimi Kuzey Amerika ülkelerinde yüzde 15,5; Avrupa Birliği ülkelerinde yüzde 11,8 azalmış, buna karşılık dünya ham çelik üretiminin yüzde 57,6'sını üreten Çin'de yüzde 5,2 artmıştır. 2021 yılı Ocak-Temmuz dönemi ham çelik üretiminde tüm bölgelerde artış eğilimi görülmektedir.

Türkiye 2020 yılında yüzde 6,1 oranında artış ve 35,8 milyon ton üretimle dünyada yedinci büyük çelik üreticisi konumuna yükselmiştir. 2020 yılında Türkiye'nin nihai demir-çelik ürünleri tüketimi yüzde 13,4 artarak 29,5 milyon ton, nihai mamul üretimi ise yüzde 9,3 artarak 36,8 milyon ton olmuştur. Üretimdeki artış 2021 yılında daha da hızlanmıştır. 2021 yılı Ocak-Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 17,7 artışla 22,9 milyon ton ham çelik üretimi gerçekleşmiştir.

2020 yılında toplam demir-çelik ürünleri ihracatı miktar bazında yüzde 3,3, değer bazında yüzde 8,4 azalmış, sırasıyla 21,2 milyon ton ve 14,7 milyar ABD doları olmuştur. Aynı yılda ithalat miktar bazında yüzde 4,6 artmış, değer bazında yüzde 3,5 azalmış, sırasıyla 13,3 milyon ton ve 10 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı yedi aylık dönemde çelik ihracatı 2020 yılının aynı dönemine göre miktar bazında yüzde 14,6 artarak 13,4 milyon ton, değer bazında yüzde 53,7 artarak 12,4 milyar ABD doları olmuştur. Çelik ithalatı ise miktar bazında yüzde 31,2 artarak 10 milyon ton, değer bazında yüzde 69 artarak 9,4 milyar ABD doları olmuştur.

TABLO II: 15- Demir-Çelik Sanayiine İlişkin Veriler

							Ocak-Temmuz	
	Birim	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2020**	**2021**
Ham Çelik Üretimi	Bin Ton	33 163	37 524	37 312	33 743	35 810	19 487	22 934
Ham Çelik Üretimi	(2015=100)	105,2	119,1	118,4	107,1	113,6	--	--
İhracat	Milyon ABD Doları	10 787	13 378	17 668	16 053	14 708	8 094	12 443
İthalat	Milyon ABD Doları	10 901	12 384	12 797	10 320	9 959	5 551	9 379
Kapasite Kullanım Oranı	Yüzde	64,4	73,3	71,9	66,6	67,2	62,6	73,7

Kaynak: Türkiye Çelik Üreticileri Derneği, Temel İstatistikler 2020, Şubat 2021
Türkiye Çelik Üreticileri Derneği, Çelik Dergisi Eylül 2021, sayı:128

2.2.1.3.4. Gemi İnşa Sanayii

a) Mevcut Durum

Denizyolu taşımacılığı, karayolu taşımacılığına göre ortalama 6,5 kat, demiryolu taşımacılığına göre ise 3,5 kat daha ekonomiktir. Bunun yanında, denizyoluyla çok büyük miktardaki yükler bir seferde ve güvenli taşınabilmektedir. Serbestleşen dünya ticaretinin etkisiyle bu avantajdan faydalanmak isteyen taşımacılık firmaları gemi inşa sanayiine talebi artırmış ve tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de gemi inşa sanayii önemli bir gelişme göstermiştir. Diğer taraftan son yıllarda dünya ticaretinde artan korumacılık eğilimleri ve Covid-19 pandemisinden olumsuz etkilenen dünya ticareti, sektörü de olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuz etkilere rağmen 2020 yılında ve 2021 yılı ilk sekiz ayında sektör üretim ve ihracatı artış sağlayabilmiştir.

Tablo II: 16- Gemi İnşa Sanayiine İlişkin Veriler

				Ocak-Ağustos	
	2015	2019	2020	2020	2021
Üretim (1)	100	147,5	166,6	160,8	194,5
İhracat (Milyon ABD Doları) (2)	1 159	1 225	1 474	794	969
İthalat (Milyon ABD Doları) (2)	364	855	506	389	766

Kaynak: TÜİK

(1) NACE Rev.2 sınıflamasına göre Sanayi Üretim Endeksini (2015=100) yansıtmaktadır.

(2) ISIC Rev.4 Sınıflamasına göre cari fiyatlarla (ABD doları) gösterilmiştir.

2.2.1.3.5. Mobilya Sanayii

a) Mevcut Durum

Mobilya sektörünün üretimi 2020 yılında bir önceki yıla göre yüzde 2,7; 2021 Ocak-Ağustos döneminde ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 27,3 artmıştır. Sektörün kapasite kullanım oranı 2020 yılında bir önceki yıla göre 10 puan azalırken 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre 5,2 puan artış göstermiştir.

2020 yılında mobilya sektörünün ihracatı bir önceki yıla göre değişmemişken, ithalatı yüzde 8,5 azalmıştır. 2021 Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat yüzde 34,1; ithalat yüzde 20,6 artmıştır.

TABLO II: 17- Mobilya Sanayiine İlişkin Veriler

					Ocak-Ağustos	
	2017	2018	2019	2020	2020	2021
Üretim (1)	112,3	103,5	100,9	103,6	90,2	114,8
İhracat (Milyon ABD Doları) (2)	2 159	2 653	3 068	3 069	1 825	2 448
İthalat (Milyon ABD Dolar) (2)	530	516	473	432	262	316
Kapasite Kullanım Oranı (Yüzde)	74,3	73,5	75,5	65,6	64,2	69,4

Kaynak: TÜİK, TCMB

(1) NACE Rev.2 sınıflamasına göre Sanayi Üretim Endeksini (2015=100) yansıtmaktadır.

(2) ISIC Rev.4 sınıflamasına göre cari fiyatlarla (ABD doları) gösterilmiştir.

2.2.2. Öncelikli Gelişme Alanları

2.2.2.1. Tarım

a) Mevcut Durum

Artan dünya nüfusuna karşılık toprak ve su kaynaklarında öngörülen daralma ve iklim değişikliğinin etkilerinden dolayı tarımsal üretimde sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunması, gıda zincirinde teknolojik altyapının güçlendirilmesi, tarımsal üretimde verimliliğin artırılması ve gıda kayıpları ile israfının önlenmesi konuları dünya tarım gündeminde öne çıkmaktadır.

Covid-19 pandemisinin ortaya çıkmasından sonra ülkelerin tarımsal ürünlerde ticareti kısıtlayıcı politikalara yönelmesi nedeniyle, gıda arz güvenliğinin sağlanmasında yurt içi tarımsal üretimin önemi daha da artmıştır. Ülkelerin gıda stoklarını artırma eğilimleri yanında, lojistik hizmetleri ve girdi maliyetlerindeki yüksek artışların da etkisiyle tarımsal ürün fiyatları yükselmiştir.

2020 yılında tarımsal üretimde büyüme oranı, pozitif yönlü seyrini devam ettirerek yüzde 5,9 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında ise Covid-19 pandemisine rağmen, tarımsal üretimde artış beklenmekte ve sektörün yıl sonu büyüme oranının yüzde 2,9 olacağı tahmin edilmektedir. Tarımsal katma değerin GSYH içindeki ağırlığı 2020 yılında yüzde 6,6 seviyesinde gerçekleşmiş olup 2021 yılında bu oranın yüzde 6,4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Tarım sektöründe çalışanların toplam istihdam içindeki payı 2020 yılında yüzde 17,7 oranına gerileyerek 4,7 milyon kişi olarak kaydedilmiştir. Temmuz 2021 itibarıyla tarımsal istihdam yüzde 17,4 olarak gerçekleşmiş olup yıl sonunda ise bu oranın yüzde 17,2 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

2020 yılında tarım ve gıda ürünlerindeki ithalat, önceki yıla göre yüzde 4 oranında artarak yaklaşık 14,5 milyar ABD doları, ihracat ise yüzde 5,4 artarak 18,4 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2021 Ocak-Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre, ithalatta hayvancılık alt sektöründe azalış kaydedilirken diğer alt sektörlerde artış gerçekleşmiştir. Aynı dönemde ihracatta ise tüm alt sektörlerde artış yaşandığı görülmüştür.

Toplam tarım ve gıda ürünleri ithalatımızda 2020 yılı itibarıyla yüzde 31 oranındaki payla Rusya, Brezilya ve ABD ilk üç sırada yer almaktadır. Bitkisel ürün ihracatımızda Rusya ve Almanya, hayvansal ürün ihracatımızda Suriye, orman ürünleri ihracatımızda Almanya, balık ürünleri ihracatımızda Japonya, İtalya ve Rusya, gıda ürünleri ihracatımızda ise Irak ve Almanya önde gelen ülkelerdir.

TABLO II: 18- Tarım Sektöründe Büyüme, İstihdam ve Dış Ticaret Göstergeleri

	Yıllar					Yüzde Değişim		
	2018	2019	2020	2020 (1)	2021 (1)	2018-2019	2019-2020	2020-2021 (1)
Katma Değer (Zincirlenmiş Hacim, Milyon TL)								
Tarım (2)	108 521	112 134	118 702	30 031	31 431	3,3	5,9	4,7
Katma Değer (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)								
Tarım (2)	217 107	276 372	337 160	84 597	106 914	27,3	22	26,4
Tarımsal GSYH (Yüzde)	5,8	6,4	6,6	4	3,6			
İstihdam (Bin Kişi)								
Tarım İstihdamı (2)	5 282	5 097	4 725	4 527	4 806	-3,8	-7,3	6,2
Tarım İstihdamı (Yüzde)	18,4	18,2	17,7	17,3	17,2			
İthalat (Milyon ABD Doları)								
Bitkisel Üretim	7 344	8 617	9 031	5 523	5 990	17,3	4,8	8,5
Hayvancılık	1 851	771	510	252	240	-58,3	-33,9	-4,8
Ormancılık	89	79	85	52	60	-11,2	7,6	15,4
Balıkçılık	51	52	33	17	23	1,9	-36,5	35,3
Gıda Ürünleri ve İçecek	4 620	4 440	4 863	2 883	3 281	-3,9	9,5	13,8
Toplam	13 955	13 959	14 522	8 727	9 594	0,03	4	9,9
İhracat (Milyon ABD Doları)								
Bitkisel Üretim	5 003	5 069	5 458	2 952	3 458	1,3	7,7	17,1
Hayvancılık	519	410	371	189	285	-21,0	-9,5	50,8
Ormancılık	34	37	50	27	41	8,8	35,1	51,9
Balıkçılık	486	517	555	301	376	6,4	7,4	24,9
Gıda Ürünleri ve İçecek	11 156	11 425	11 961	7 666	7 731	2,4	4,7	0,8
Toplam	17 198	17 458	18 395	11 135	11 891	1,5	5,4	6,8

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜİK
Not: Dış ticaret verilerinde ISIC Rev.3 esas alınmıştır.
(1) Ocak-Temmuz dönemi
(2) Katma değer ve istihdam verileri 2021 yılı için Ocak-Haziran dönemine ilişkin olup 2020 yılı karşılaştırması da aynı bazda yapılmıştır.

Tarımsal ürünlerin aracısız bir şekilde alıcılarla buluşturularak sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılması, coğrafi işaretli ürünler başta olmak üzere işlenmiş ürünlerde markalaşmanın sağlanması, üretimden satışa kadar tüm zincirin kayıt altına alınarak pazarlama altyapısının geliştirilmesi amacıyla 2020 yılında çevrimiçi bir platform olarak Dijital Tarım Pazarı (DİTAP) kurulmuştur. DİTAP'ın hem üretici hem de tüketici lehine fiyat dengesinin oluşmasına katkı sağlayabilmesi için kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Tarım ürünleri fiyat seviyesinin sağlıklı oluşması adına gıda arz zincirine ilişkin kayıt sisteminin güçlendirilmesi, lisanslı depoculuğun yaygınlaştırılması, yaş meyve-sebze tedarik zincirinde lojistik altyapıların ve yatırımların iyileştirilmesi, paketleme, nakliye, depolama ve perakende satışta uyulması gereken standartların belirlenmesi ile toptancı hallerinin etkin çalıştırılmasına ve modernizasyonunun sağlanmasına ilişkin çalışmaların sürdürülmesi beklenmektedir.

Tarım sektörünün daha sağlıklı yönlendirilebilmesi için tarım envanterinin oluşturulması yanında mevcut bilgi sistemlerinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar

sürdürülmektedir. Önümüzdeki süreçte rekolte tahmini ve üretim planlamasının tarım bilgi sistemlerinden en yüksek seviyede yararlanılarak daha etkin bir şekilde yapılması hedeflenmektedir.

Kentleşme ve sanayileşme gibi tarım dışı sektörlerden gelen talepler nedeniyle arazi ihtiyacı giderek artmakta olup tarım, orman, çayır ve mera alanlarındaki koruma-kullanma dengesinin sağlanması için arazi kullanım planlarının hazırlanmasına yönelik çalışmalara hız verilmiştir. Bunlara ilave olarak, sektörden çıkışlar nedeniyle kullanılmayan tarım arazilerinin ve nadas alanlarının tarımsal üretime kazandırılması için teşvik edici uygulamalar sürdürülmektedir.

Tarım Arazileri ve Sulama

2020 yılı itibarıyla 23,1 milyon hektar tarım arazisi bulunmaktadır. Bunun 15,6 milyon hektarını ekilen, 3,2 milyon hektarını nadasa bırakılan, 779 bin hektarını sebze yetiştirilen ve 3,6 milyon hektarını ise meyve, zeytin ağaçları ve bağcılık için ayrılan alanlar oluşturmaktadır.

Tarım arazilerinin korunması ve etkin kullanılmasına yönelik olarak arazi kullanım planlarının tamamlanması, toprak veri tabanının oluşturulması, erozyonla mücadelenin etkinleştirilmesi ve toprak yönetiminde koordinasyonun güçlendirilmesi öncelikli politika alanları arasında yer almaktadır.

Tarım amaçlı arazi ediniminin kolaylaştırılması, tarımsal arazi piyasasının düzenlenmesi, mülkiyetten kaynaklanan ihtilafların giderilmesi, tarımsal üretimde kullanılmayan arazilerin üretime kazandırılması ve işletme ölçeklerinin artırılmasına yönelik kurumsal ve hukuki düzenleme çalışmaları devam etmektedir.

Tarım arazilerinin bölünmesinin engellenmesine yönelik önlemlerin daha da artırılmasını, mülkiyet devirlerinin hızlı bir şekilde yapılmasını, tarımsal amaçlı kullanım planlarının etkin uygulanmasını ve arazi kullanımına ilişkin denetimlerin etkinleştirilmesini sağlamak amacıyla ilgili mevzuatta değişikliklerin yapıldığı 7255 sayılı Gıda, Tarım ve Orman Alanında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun 04/11/2020 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Tarım sektörünün en önemli sorunlarından birisi olan çok parçalı arazi yapısının ortaya çıkardığı küçük tarım parsellerinin uygun ölçeğe getirilmesi amacıyla hız verilen arazi toplulaştırma çalışmalarında tescil işlemleri gerçekleştirilerek toplulaştırması tamamlanan alanın 2021 yılı sonunda 6 milyon hektara ulaşması beklenmektedir. 2022 yılında ise 100 bin hektar alanda toplulaştırma çalışmasının başlatılması ve 750 bin hektar alanda tescil işlemlerinin tamamlanması planlanmaktadır. Bu kapsamda, 2022 yılında On Birinci Kalkınma Planı arazi toplulaştırma faaliyet alanı için belirlenen 2023 yılı hedefine ulaşılması, tescil edilen arazi toplulaştırma alanının ise 2023 yılı hedefinin üzerine çıkması öngörülmektedir.

DSİ tarafından sulamaya açılan toplam sulama alanı 2020 yılında tamamlanan 46 bin hektar saha ile 3,46 milyon hektara ulaşmıştır. Bu çerçevede 73 sulama tesisi inşaatı tamamlanarak sulamaya açılmış ve toplam sulama tesisi sayısı 2.983'e ulaşmıştır.

TABLO II: 19- DSİ Tarafından İnşa Edilen Sulama Tesislerinin İşletme Durumu (2020)

İşletmeden Sorumlu Kuruluş	Sulama Alanı (Hektar)	Sulama Tesisi Sayısı
DSİ	232 546	304
Su Kullanıcı Teşkilatları ve Mahalli İdareler	2 714 027	1 204
Bedeli Karşılığında DSİ'ce İnşa Edilip Çeşitli Kurumlarca İşletilen Sulamalar	17 013	29
Yeraltı Suyu (YAS) Sulama Kooperatifleri	499 239	1 446
TOPLAM	**3 462 825**	**2 983**

Kaynak: DSİ

DSİ'nin 2021 Yılı Yatırım Programında yer alan ve toplam tutarı 186 milyar TL olan 185 sulama projesine 2021 yılında 9,9 milyar TL tutarında yapılacak harcama ile kümülatif olarak 86 milyar TL harcanması beklenmektedir. DSİ'nin sulama yatırımlarına hız verilmesi amacıyla 2021 yılında bir önceki yıla göre yatırım ödeneği 2,5 katına çıkarılmıştır.

TABLO II: 20- DSİ Stok Değerlendirme

DSİ-Tarım/Sulama	2017	2018	2019	2020	2021(2)
Proje Sayısı (1)	179	180	164	184	185
Yılı Yatırımı (Cari fiyatlarla, Milyon TL) (1)	6 500	6 485	3 276	3 327	8 375
Yılında İşletmeye Açılan İlave Sulama Net Alanı (Hektar) (2)	105 440	148 679	82 385	45 919	141 954

(1) Yatırım Programı
(2) 2017-2020 yılları DSİ'nin, 2021 yılı Strateji ve Bütçe Başkanlığının gerçekleşme tahmini verileridir.

Bitkisel Üretim

TÜİK tarafından açıklanan bitkisel üretim ikinci tahminlerine göre 2021 yılında üretim miktarları, bir önceki yıla göre tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerde yüzde 12, sebzelerde yüzde 0,2 azalırken meyveler, içecek ve baharat bitkilerinde ise yüzde 4,6 oranında artması beklenmektedir.

Tahıl ürünleri üretim miktarlarının 2021 yılında bir önceki yıla göre yüzde 15 oranında azalarak yaklaşık 31,6 milyon ton olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Tahıllarda piyasa istikrarının sağlanmasına yönelik dış ticaret önlemleri dâhil olmak üzere gerekli tedbirler uygulanmaya devam edilmektedir.

Yaşanan kuraklık rekolte kayıplarına neden olmuş, kuru şartlarda arpa, buğday, çavdar, tritikale, yulaf, mercimek, nohut ürünlerini eken ve bu ürünlerde yüzde 30 ve üzeri verim kaybı yaşayan çiftçilere zararları oranında destek sağlanmasını teminen 2021 Yılında İklimsel Faktörlere Bağlı Olarak Gerçekleşen Yetersiz Yağış Nedeniyle Verim Kaybı Yaşayan Çiftçilere Destekleme Ödemesi Yapılmasına İlişkin Cumhurbaşkanı Kararı 01/09/2021 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Pandemi süreciyle birlikte, gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla tarımsal üretimi artırabilmek için öncelikle ekilebilir alanların ve nadas alanlarının boş kalmasının

engellenmesi, üretimde verimliliğin artırılması ve ithal tarımsal ürünlerin ülkemizde üretilebilmesine yönelik faaliyetlerin önemi daha da artmıştır.

Bitkisel üretim sektöründe yerel çeşitlerin ve bitki gen kaynaklarının korunması, biyoteknoloji, ıslah, çeşit geliştirme, etkin piyasa denetimi, sertifikalı tohumluk üretimi ve kullanımı ile yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla altyapının iyileştirilmesine yönelik kamu yatırımları hızlandırılmış olup bu alanlarda kamu ile özel sektörün etkin işbirliğinin sağlanması konusunda çalışmalar devam etmektedir.

Tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirliğin temini açısından organik tarım, iyi tarım uygulamaları, tıbbi ve aromatik bitkiler alanında yetiştiriciliğin geliştirilmesi, ihracatın artırılması, izlenebilirliğin iyileştirilmesiyle kurumsal kapasitenin geliştirilmesine ilişkin çalışmalara devam edilmektedir. Hem üretici gelirlerinin artırılması hem de katma değerli ürünlerin ekonomiye kazandırılması açısından önem taşıyan yöresel ve coğrafi işaretli tarımsal ürünlerin tespit ve sertifikalandırılmasına yönelik faaliyetler sürdürülmektedir.

TMO-TOBB Lisanslı Depoculuk A.Ş.'nin depolama kapasitesi 400 bin tona ulaşmıştır. Ayrıca 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla ülkemizde hububat, baklagiller ve yağlı tohumlarda 8,1 milyon ton, zeytin/zeytinyağında 14 bin ton, pamukta 37 bin ton, fındıkta 12 bin ton, kuru kayısıda 5 bin ton ve antepfıstığında 2 bin ton depo kapasitesine sahip toplam 152 lisanslı depoculuk şirketi faaliyet göstermektedir. 2022 yılı sonuna kadar mevcut kapasiteye yaklaşık 500 bin tonluk bir ilavenin olması beklenmektedir. Lisanslı depoculuğun geliştirilmesi amacıyla yapılan destekleme ödemeleri sürdürülmektedir.

Hayvancılık

Türkiye'de hayvancılık işletmeleri genelde küçük ölçekli aile işletmesi niteliğinde olup son yıllarda uygulanan projelerle orta ve orta-büyük ölçekli işletme sayılarında önemli artışlar görülmüştür.

2020 yılı itibarıyla yaklaşık 18 milyon baş olan sığır mevcudunun yüzde 42,3'ü kültür melezi, yüzde 49,2'si ise saf kültür ırkından oluşmaktadır. 42,1 milyon baş olan koyun mevcudunun içerisinde yerli koyun ırklarının oranı yüzde 91,6 gibi yüksek bir seviyededir.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığındaki artışla birlikte 2020 yılında et üretim miktarının bir önceki yıla göre yüzde 16,6 artarak 1,4 milyon tona yükseldiği tahmin edilmektedir. Hayvancılıkta sağlanan gelişmeler kapsamında 2019 yılında azalışa geçen toplam canlı sığır ithalatı 2020 yılında da bir önceki yıla göre yüzde 40 oranında azalarak yaklaşık 401 bin baş olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında ise bu azalış eğiliminin devam etmesi ve yıl sonunda toplam canlı sığır ithalatının yaklaşık 200 bin baş olması beklenmektedir.

Süt üretimi önceki yıllarda izlenen artış seyrini sürdürmekte olup 2016 yılından 2020 yılına kadar sağlanan yüzde 27,9'luk artışta kültür ve kültür melezi hayvan varlığında görülen yükselişin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Tavuk eti üretimi yüzde 13,7 artışla 2016 yılındaki 1.879 bin ton seviyesinden 2020 yılında 2.136 bin tona yükselmiştir. Aynı dönemde tavuk eti ihracatı 210 bin ton seviyesinden yüzde 97 oranında artarak 2020 yılında 414 bin tona yükselmiştir.

Hayvansal üretimde verim ve kalitenin artırılmasına katkı sağlamak amacıyla mevcut işletmelerin modernizasyonuna yönelik olarak inşaat yatırımları ile alet ve makine alımlarının desteklenmesi amacıyla Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık İşletmelerine Yönelik Yatırımların Desteklenmesine İlişkin Cumhurbaşkanı Kararı 21/05/2021 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

TABLO II: 21- Başlıca Hayvancılık Göstergeleri

	2016	2017	2018	2019	2020
Sığır Varlığı (Bin Baş)	**14 080**	**15 944**	**17 043**	**17 688**	**17 965**
Kültür	6 589	7 805	8 419	8 560	8 838
Melez	5 758	6 536	7 030	7 555	7 594
Yerli	1 733	1 603	1 593	1 574	1 533
Koyun Varlığı (Bin Baş)	**30 984**	**33 678**	**35 195**	**37 276**	**42 127**
Yerli	28 833	31 257	32 513	34 199	38 580
Merinos	2 151	2 420	2 682	3 077	3 547
Keçi Varlığı (Bin Baş)	**10 345**	**10 635**	**10 922**	**11 205**	**11 986**
Manda Varlığı (Bin Baş)	**142**	**161**	**178**	**184**	**192**
Süt Üretimi (Bin Ton) (1)	**18 489**	**20 700**	**22 121**	**22 960**	**23 649**
Et Üretimi (Bin Ton) (1)	**1 173**	**1 126**	**1 119**	**1 201**	**1 400**
Yumurta Üretimi (Milyon Adet)	**18 098**	**19 281**	**19 644**	**19 898**	**19 788**
Tavuk Eti Üretimi (Bin Ton)	**1 879**	**2 137**	**2 157**	**2 138**	**2 136**
Bal Üretimi (Bin Ton)	**106**	**115**	**108**	**109**	**104**
Toplam Canlı Sığır İthalatı (Bin Baş)	**493**	**894**	**1 461**	**688**	**401**
Damızlık Sığır	64	113	116	16	17
Besilik Sığır	407	666	1 212	665	384
Kasaplık Sığır	22	115	133	7	0
Tavuk Eti İhracatı (Bin Ton)	**210**	**279**	**333**	**309**	**414**

Kaynak: TÜİK, ESK

(1) 2020 yılı verileri Tarım ve Orman Bakanlığı ve ESK tahminidir.

Et ve süt ihtiyacımızın yurt içinden sürdürülebilir şekilde karşılanması amacıyla hayvan varlığımızın artırılmasına, niteliğinin geliştirilmesi için suni tohumlama çalışmalarının yaygınlaştırılmasına ve hayvancılık işletme ölçeklerinin büyütülmesine yönelik destekleme programları sürdürülmektedir. Sektörün desteklenmesinde et ve süt üretiminde dengeli bir artışın sağlanması amacıyla etçi ve kombine tip sığır yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması öncelikli konular arasındadır.

Yem bitkileri üretiminin talebi karşılayabilmesi için meraların kalite ve verimliliğinin artırılmasına yönelik ıslah çalışmalarına hız verilmiştir. Mera tespit ve tahdit çalışmalarının kısa sürede tamamlanması, meraların yetiştiriciler tarafından etkin kullanımının sağlanması ile kaba yem üretimi ve işlenmesine yönelik altyapı destekleri sürdürülmektedir.

Hayvan hastalıkları ve zararlıları ile daha etkin mücadele edilebilmesi amacıyla hayvancılık işletmeleri bazında koruyucu önlemlerin alınmasına yönelik İşletme Odaklı Koruyucu Hekimlik Sisteminin uygulamaya alınması için çalışmalar devam etmektedir. Bununla birlikte, aşı üretiminde miktar ve kalitenin artırılabilmesi amacıyla özel sektörle işbirliği kapsamında aşı geliştirme merkezinin kurulmasına yönelik olarak en uygun modelin belirlenmesi için çalışmalara devam edilmektedir.

Su Ürünleri

Su ürünleri sektörü ülkemizin bulunduğu coğrafi konum ve doğal kaynakları itibarıyla üretim açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. İç su kaynaklarımızın sayısı sulama ve enerji amacıyla yapılan gölet ve barajların sayısına bağlı olarak her geçen gün artmaktadır.

Ülkemizde su ürünleri üretimi 2020 yılında 785,8 bin ton olarak gerçekleşmiş olup bunun yüzde 42,2'si deniz avcılığı, yüzde 4,2'si iç su avcılığı ve yüzde 53,6'sı yetiştiricilik üretimidir. Avcılık ve yetiştiricilik dâhil toplam su ürünleri üretiminin yüzde 20,5'i iç sularda gerçekleştirilmiştir. Avcılık üretimi yıllar itibarıyla dalgalanma gösterirken yetiştiricilik üretiminde istikrarlı bir artış eğilimi görülmektedir. 2010 yılında 167 bin ton su ürünleri yetiştiriciliği yapılırken, yıllar itibarıyla bu rakam yükselmiş, yüzde 152 artışla 2020 yılında

421,4 bin tona çıkmıştır. İç sularda alabalık, denizlerde ise çipura, levrek ve özellikle son dönemde Türk somonu üretiminde önemli artışlar görülmüştür. 2020 yılı itibarıyla toplam 306 bin ton/yıl kapasiteli 432 adet deniz balıkları yetiştiriciliği tesisi, toplam 210,6 bin ton/yıl kapasiteli 1.707 adet iç su balıkları yetiştiriciliği tesisi olmak üzere toplam 517 bin ton/yıl kapasiteli 2.139 adet su ürünleri yetiştiriciliği tesisi faaliyet göstermektedir.

2010 yılında 156 milyon ABD doları olan balıkçılık ihracat tutarı yüzde 256 artışla 2020 yılında 555 milyon ABD dolarına, aynı dönemde balıkçılığın toplam tarımsal ihracattaki payı da yüzde 1,3'ten yüzde 3'e yükselmiştir.

Su kaynaklarının korunması, sürdürülebilir işletilmesi ve yasadışı avcılıkla mücadele edilmesi kapsamında deniz ve iç sulardaki av sahalarında, karaya çıkış noktaları dâhil olmak üzere tüm güzergâh, tesis, balık halleri, balık unu ve yağı fabrikaları, perakende satış yerleri ve soğuk hava depolarında çapraz denetimler yapılmaktadır. Kontrol teknelerinin ulaşamadığı durumlarda drone ve İnsansız Hava Aracı (İHA) da kullanılarak denetimlerin etkinliğinin artırılması sağlanmaktadır.

İç su kaynaklarının balıklandırılması ve balık stoklarının takviye edilmesi amacıyla 2020 yılında 30 milyon adet yavru balık su kaynaklarımıza bırakılmış olup 2021 yılında 56,1 milyon adet balıklandırma planlanmaktadır. Bunların yanı sıra 2020 yılında toplam 35.000 ton/yıl kapasiteli su ürünleri yetiştiricilik alanı müteşebbislerin yatırımına açılmış olup 2021 yılında da aynı kapasitede alanın yatırıma açılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Ülkemiz karasularında yayılım gösteren yabancı istilacı balon balıklarının mevcut popülasyonlarının ve stoka katılım oranlarının düşürülmesi, sucul biyolojik çeşitliliğin ve stokların korunması, kaynakların sürdürülebilir ve rasyonel kullanımının sağlanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Su ürünleri sektörünün gelişiminin sürdürülebilirliğini temin etmek üzere avcılık ve yetiştiricilikte üretim faaliyetleri ve yeni türlerin desteklenmesi amacıyla Ar-Ge çalışmalarına, su ürünleri araştırma enstitülerinin fiziki ve araştırma altyapılarının güçlendirilmesine devam edilmektedir. Balıkçılık sektörünün en önemli altyapı ihtiyacı olan balıkçı barınaklarına yönelik onarım çalışmaları ve yeni barınak inşası ihtiyaçlar doğrultusunda sürdürülmektedir.

Ormancılık

Yenilenebilir doğal kaynakların başında gelen ormanlarımız sağlıklı, sürdürülebilir, orman ekosistemini dikkate alan bir yapıda modern ormancılık tekniklerine uygun olarak korunması ve geliştirilmesi temel yaklaşımı çerçevesinde yönetilmektedir. Bu kapsamda ülkemiz yüz ölçümünün yüzde 29,4'ünü oluşturan ormanların korunması ve geliştirilmesine yönelik olarak; 2020 yılında 56 bin hektar bozuk orman alanı rehabilite edilmiş, 28 bin hektar alanda ağaçlandırma çalışması yapılmış ve 20 bin hektar alanda erozyon kontrolü faaliyeti gerçekleştirilmiştir.

Doğal afetlerin başında gelen orman yangınları, birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de mal ve can kaybına yol açmakta; orman varlığının azalmasıyla erozyon, sel, taşkın gibi afetlere ve biyoçeşitliliğin zarar görmesine neden olmaktadır.

TABLO II: 22- Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Orman Yangınları

	İspanya		Yunanistan		Türkiye	
	Yangın Sayısı (Adet)	Yanan Alan (Hektar)	Yangın Sayısı (Adet)	Yanan Alan (Hektar)	Yangın Sayısı (Adet)	Yanan Alan (Hektar)
2015	11 928	103 200	510	7 096	2 150	3 219
2016	8 817	65 817	777	26 540	3 188	9 156
2017	13 793	178 234	1 083	13 393	2 411	11 993
2018	7 143	25 162	793	15 464	2 167	5 644
2019	10 883	83 963	657	9 153	2 688	11 332
On Yıl Toplamı (1)	118 599	945 138	9 498	242 203	24 773	73 301
Bir Yangında Yanan Ortalama Alan (Hektar)	7,97		25,50		2,96	
Toplam Orman Alanı (Hektar)	27 600 000		6 500 000		22 700 000	

Kaynak: OGM, Avrupa Orman Yangını Bilgi Sistemi (EFFIS)
(1) 2010-2019 dönemini kapsamaktadır.

Küresel ısınmayla her geçen gün orman yangını tehdidinin arttığı süreçte Türkiye'nin yangınla mücadelede dünyada en başarılı ülkeler arasında olduğu görülmektedir. Yangın vakası başına ortalama olarak Yunanistan'da 25,5 hektar, İspanya'da 7,97 hektar orman alanı yanarken Türkiye'de 2,96 hektar orman alanı yanmaktadır. Bunun yanı sıra 2010-2019 döneminde çıkan orman yangını sayısı ve yanan alan rakamları incelendiğinde Türkiye'nin yangınla mücadele konusunda benzer iklim kuşağındaki ülkelere nazaran oldukça iyi bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan 2021 yılında ülkemizde büyük orman yangınları meydana gelmiş, Eylül ayı itibarıyla yangınlarda zarar gören orman varlığımız 2020 yılına oranla yedi kat artarak toplam 2.527 orman yangınında yaklaşık 142 bin hektar alan zarar görmüştür.

Orman yangınları ile mücadele kapasitesinin artırılması kapsamında ülkemiz kara ve hava araç filosunun artırılmasına, yangınlara müdahale süresinin kısaltılarak zararların en aza indirilmesine, yangınlarda görev alan personelin eğitilmesine yönelik tedbirler alınmaktadır. Bu kapsamda yangınlarla mücadelede kullanılan kara araçlarından arazöz, ilk müdahale ve su ikmal araçları, su tankeri ile diğer iş makinelerinin sayısının artırılması planlanmaktadır. Yangın yoğunluğunun fazla olduğu orman alanlarında İHA'lar kullanılmaya başlanmış, ayrıca hava araç filosunun güçlendirilmesi sağlanacaktır.

İklim değişikliğinin neden olduğu risklere doğrudan maruz kalan sektörlerden olan ormancılıkta kuraklıkla mücadele edebilmek, sel ve taşkın felaketleri ile beraberinde getirdiği doğal kaynak bozulumunu önlemek için entegre havza rehabilitasyon projelerinin uygulanmasına devam edilmesi; bu sayede birçok kurumun eşgüdümünde havza sorunlarının bütüncül şekilde ele alınması öngörülmektedir. Bu projelerle doğal kaynaklarda verimin artırılmasının yanı sıra yukarı havzalarda yaşayan halkın refah düzeyi iyileştirilerek ormanlar üzerindeki baskının azaltılması amaçlanmaktadır.

Endüstriyel plantasyon çalışmaları ile koruma-kullanma dengesi çerçevesinde, ülkemizin odun hammaddesi ihtiyacının yerli kaynaklardan karşılanması suretiyle ithalatın azaltılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda başta Hazineye ait boş arazilerin üretime kazandırılmasına yönelik çalışmalar olmak üzere orman yangınlarından zarar gören alanlarda endüstriyel plantasyon çalışmaları yapılması, bozuk orman alanlarında sürdürülebilir orman yönetimi kriterleri çerçevesinde rehabilitasyon çalışmalarıyla verimli orman alanlarının artırılması hedeflenmektedir.

Fidan ihtiyacının karşılanması ve orman varlığının artırılmasına yönelik fidan üretimi çalışmalarına devam edilmektedir. Mevcut orman yollarının iyileştirilmesi ve yeni orman yollarının

yapımı, toprak muhafaza amaçlı ağaçlandırma yapılması, orman zararlıları ve hastalıkları ile mücadele, orman köylerinin kalkındırılması ve desteklenmesi, orman varlığının ekolojik ve sosyo-ekonomik açıdan verimli kullanılmasına yönelik faaliyetler sürdürülmektedir.

Tarım Destekleri ve Piyasa Düzenlemeleri

Bitkisel üretimde destekler, Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli çerçevesinde ilçe düzeyinde belirlenen ürün listeleri esas alınarak uygulanmaktadır. Hayvancılıkta il ve bölge bazında ayrıştırılmış bir destekleme modeline geçiş yapılmış ve bölgesel kalkınma projelerinin uygulandığı yörelere özgü destekler artırılmıştır. Su ürünlerinde ise kayıt dışılığın önlenmesi ve verimliliğin artırılmasına yönelik destekleme uygulamalarına devam edilmektedir.

Tarımsal Destekleme Bütçesi 2020 yılında, On Birinci Kalkınma Planı hedefleriyle uyumlu olarak bir önceki yıla göre yüzde 29,4 oranında artırılmış ve 21,95 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2021 yılında yüzde 4,7 artarak 22,97 milyar TL olarak gerçekleşmesi öngörülen destekleme bütçesinin 2022 yılında ise bir önceki yıla göre yüzde 12,5 artışla 25,83 milyar TL'ye yükseltilmesi planlanmaktadır.

TABLO II: 23- Tarımsal Destekleme Bütçesinin Dağılımı

Destekleme Konusu	Destekleme Bütçesi (1) (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			Artış (Yüzde)		Destekleme Bütçesindeki Payı (Yüzde)		
	2020	2021 (2)	2022 (3)	2021	2022	2020	2021 (2)	2022 (3)
Alan Bazlı Tarımsal Destek Ödemeleri	**5 021**	**5 895**	**7 300**	**17,4**	**23,8**	**22,9**	**25,7**	**28,3**
Alan Bazlı Ek Ödeme (4)	22	316	316	1 336,4	0	0,1	1,4	1,2
Mazot	2 901	2 724	3 107	-6,1	14,1	13,2	11,9	12,0
Gübre	840	1 601	1 599	90,6	-0,1	3,8	7,0	6,2
Sertifikalı Tohum ve Fidan Kullanımı	258	387	418	50	8,0	1,2	1,7	1,6
ÇATAK	150	7	-	-95,3	-100	0,7	0	0
Fındık	850	859	860	1,1	0,1	3,9	3,7	3,3
Verim Kaybı	0	0	1 000	-	-	0	0	3,9
Telafi Edici Ödemeler	**301**	**361**	**367**	**19,9**	**1,7**	**1,4**	**1,6**	**1,4**
Bitki Karantina Tazminatı	7	12	8	71,4	-33,3	0	0,1	0
Patates Sığili Desteği	-	-	14	-	-	0	0	0,1
Çay Budama Tazminat ve Masrafları	294	349	346	18,7	-0,9	1,3	1,5	1,3
Fark Ödemesi	**5 372**	**5 070**	**5 475**	**-5,6**	**8,0**	**24,5**	**22,1**	**21,2**
Hububat ve Bakliyat	1 955	1 752	1 874	-10,4	7,0	8,9	7,6	7,3
Çay	182	189	190	3,8	0,5	0,8	0,8	0,7
Arz Açığı Olan Ürünler (5)	3 235	3 129	3 411	-3,3	9,0	14,7	13,6	13,2
Hayvancılık Destek Ödemeleri	**7 857**	**7 366**	**7 620**	**-6,2**	**3,4**	**35,8**	**32,1**	**29,5**
Kırsal Kalkınma Amaçlı Tarımsal Destekleme (6)	**814**	**1 749**	**1 850**	**114,9**	**5,8**	**3,7**	**7,6**	**7,2**
Tarım Sigortası Destekleme Hizmetleri	**1 473**	**1 250**	**1 924**	**-15,1**	**53,9**	**6,7**	**5,4**	**7,4**
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler	**1 106**	**1 275**	**1 298**	**15,3**	**1,8**	**5,0**	**5,6**	**5,0**
TOPLAM	**21 944**	**22 966**	**25 834**	**4,7**	**12,5**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı

(1) 2020 yılında ilgili kurum bütçesi kesin hesap verileridir.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) Program

(4) Organik Tarım, İyi Tarım, Toprak Analizi, Beş Dekar Altındaki Küçük İşletme, Geleneksel Zeytin Bahçelerinin Rehabilitasyonu, Organik Organomineral Gübre desteğini kapsamaktadır.

(5) Kütlü pamuk, zeytinyağı, dane zeytin, ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, aspir ve dane mısıra verilmektedir.

(6) Bütçe tutarının 2020 yılında 404 milyon TL'si, 2021 yılında 450 milyon TL'si ve 2022 yılında 550 milyon TL'si Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu hibe karşılığıdır.

Alan bazlı destekler arasında olan mazot desteği ile arz açığı bulunan ürünlere yapılan fark ödemesi ve hayvancılık destekleri 2022 yılında bütçelerinde en fazla artış öngörülen destek kalemleri olmuştur.

Tarım, ormancılık, su ürünleri ve gıda eğitimi veren meslek yüksekokulları veya fakültelerden mezun olanların mahallinde uygulayacağı bitkisel üretim, hayvancılık, su ürünleri, yöresel tarım ürünleri, tıbbi ve aromatik bitki üretimi ile bu ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik girişimlere hibe desteği verilmesi amacıyla Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Kırsal Kalkınmada Uzman Ellerin Desteklenmesine İlişkin Cumhurbaşkanı Kararı 02/06/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Tarımsal desteklemelerde etkinliğin sağlanması için desteklerin havza, ürün ve su kısıtı temelinde farklılaştırılarak bunların idare ve kontrolünün alan bazlı yapılmasına, çeşitli kurumlar tarafından uygulanan farklı destek programları arasında tamamlayıcılığın sağlanmasına, üretici veya işletmelerin gelir seviyelerinin desteklemelerde dikkate alınmasına öncelik verilmektedir.

Tarımsal destekleme sisteminde; desteklenecek ürünler ve destekleme birim tutarlarının kurulacak bir sistemle düzenli olarak yapılacak etki analizlerinin sonuçlarına göre her yıl yeniden belirlenmesine, hayvancılık ve meyvecilik için ise uzun dönemli destekleme modelinin belirlenmesine, Kırsal Kalkınma Planı doğrultusunda ticari işletmeciliği destekleyecek tarımsal ve kırsal kalkınma yardımlarının önceliklendirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Gıda

2020 yılı Küresel Gıda Güvenliği Endeksine göre ülkemiz 113 ülke arasında genel puanlamada 47'nci sırada yer almıştır. Bu endekste, Türkiye ekonomik karşılanabilirlikte 65'inci, fiziksel ulaşılabilirlikte 24'üncü, kalite ve gıda güvenilirliği boyutlarında 43'üncü ve doğal kaynaklar ve dayanıklılık endeksinde 53'üncü sırada bulunmaktadır.

Tarım ürünleri girdi maliyetlerinde görülen yüksek artışlar, kuraklık başta olmak üzere olumsuz iklim koşulları, ulusal ve uluslararası ölçekte gıda tedarik zincirinde yaşanan aksaklıklar nedeniyle Covid-19 pandemisiyle gıda sektöründe küresel boyutta sorunlar yaşanmaktadır. Pandemi döneminde bireylerin ve ülkelerin gıda stoku yapma eğilimleri nedeniyle gıdaya olan talep artmaktadır. Bunun yanı sıra önemli tarımsal emtia ihracatçısı ülkeler vergi ve kota uygulamalarıyla ihracata kısıtlamalar getirmektedir. Yaşanan bu gelişmelerin sonucunda FAO Gıda Fiyat Endeksi 2021 yılı Eylül ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 32,8 artmıştır.

2020 yılı itibarıyla pandemi sebebiyle sosyo-ekonomik açıdan yeni bir dönemin başlamasıyla tüketici davranışlarının da değiştiği görülmektedir. Farklılaşan tüketici eğilimi karşısında gıda ürünlerinin güvenilirliği, uzun ömürlü olması ve ambalajlanması daha da önemli hale gelmiştir. Gıda güvenliğinin en önemli unsurlarından birisi olan hayvan sağlığına yönelik hayvan hastalıklarıyla mücadele kapsamında mevcut hastalıklar ile hayvan hareketliliği nedeniyle daha önce görülmeyen hastalıkların ülkemize taşınma riskine karşı hayvanların aşılanmasına önem verilmektedir. Ayrıca gıda taklit ve tağşişi ile mücadele

amacıyla gıda kontrol laboratuvarlarının altyapılarının güçlendirilmesine yönelik çalışmalara devam edilmektedir.

Gıda ve tarımsal ürünlerin fiyatlarında istikrarın sağlanması amacıyla Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde sektördeki gelişmeleri yakından izleyerek yapısal ve konjonktürel sorunları belirleme ve çözüm önerileri geliştirmeye yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Gıda fiyatlarına ilişkin olası risklerin önceden tespit edilerek piyasada sağlıklı fiyat oluşumunun sağlanması için Komite tarafından gerekli tedbirlerin zamanında alınabilmesi amacıyla Erken Uyarı Sistemi kurulması çalışmalarında son aşamaya gelinmiştir.

Tarım ve gıda sektöründe faaliyet gösteren KİT'lerde işletme yenileme ve rehabilitasyon yatırımlarının yanı sıra çevre koruma amaçlı yatırımlar sürdürülmektedir.

b) Amaç

Çevresel, sosyal ve ekonomik olarak sürdürülebilir, ülke insanının yeterli ve dengeli beslenmesinin yanı sıra arz talep dengesini gözeten üretim yapısıyla uluslararası rekabet gücünü artırmış, ileri teknolojiye dayalı, altyapı sorunlarını çözmüş, örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, etkin bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Makro ve mikro düzeyde doğru ve güvenilir veri temin edilerek, tohumdan sofraya uzanan tüm zincir tam olarak kayıt altına alınacak, yıllık izleme ve değerlendirme çalışmaları kurumsal hale getirilecek, tarımsal bilgi sistemleri tamamlanarak etkin kullanımı sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.403)		
Tedbir 403.2. Dijitalleşme, yapay zekâ ve veriye dayalı iş modelleri ile tarımsal bilgi sistemleri geliştirilecek ve tüm kesimlerin kullanımına açılacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	1. Tarım bilgi sistemlerinin birbiri ile entegre olarak etkin şekilde çalışmasının sağlanması için yapılacak çalışmalar ile bu çalışmaların takvim ve maliyetini belirlemek üzere bir fizibilite hazırlanacaktır.
Tarım arazilerinin korunması, etkin kullanımı ve yönetimi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.405)		
Tedbir 405.1. Ülke genelinde toprak yeteneklerini gösteren detaylı toprak etütlerinin yapılması, haritalanması ve sınıflandırılması sağlanacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, DSİ	1. 500 bin hektar tarım alanının detaylı toprak etütleri yapılarak ulusal toprak veri tabanına işlenecektir.
Tedbir 405.3. Tarım arazilerinin tarım dışı amaçlı kullanım baskısını azaltacak düzenlemeler tamamlanacak ve denetimler artırılacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, DSİ	1. Büyük Ova Koruma Alanı kapsamına 10 ova dahil edilecektir.

Tedbir 405.4. Atıl arazilerin tarımsal üretime kazandırılması başta olmak üzere, tarım arazisi piyasalarının geliştirilmesi için arazi bankacılığı sisteminin kurulmasına yönelik düzenlemeler yapılacak, sözleşmeli üretim desteklenerek özendirilecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği	1. Arazi bankacılığı sistemine ilişkin kurumsal ve hukuki düzenlemelere yönelik hazırlık çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 405.6. Tarım arazilerinin miras ve satış yolu ile bölünmesi önlenecek, mirasçılara arazi ediniminde finansal destek sağlanacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı	1. Arazilerin miras yoluyla bölünmesinin önlenmesi amacıyla varislerin finansmana erişiminin kolaylaştırılması için çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 405.7. Arazi toplulaştırma çalışmalarına sulama yatırımları ile entegre bir şekilde devam edilecek, tescil işlemlerinin hızlandırılması için düzenlemeler yapılacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, DSİ, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	1. 100 bin hektar alanda arazi toplulaştırma çalışmaları başlatılacaktır. 2. 750 bin hektar alanda tescil işlemleri tamamlanacaktır.
Sulama alanlarının genişletilmesi amacıyla yatırımlar önceliklendirilerek sürdürülecek, suyun kalite ve miktar olarak korunması ve etkin kullanımına yönelik çalışmalara devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.406)		
Tedbir 406.2. Kamu sulama yatırımları; ilerleme yüzdesi, depolama tesisi durumu, cazibeli sulama sistemine sahip olması, emsal sulama oranları yüksekliği, ekonomiye biran önce kazandırılabilme imkânı ve diğer projeler ile eş zamanlı yürütülme gerekliliği kriterleri dikkate alınarak sürdürülecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), DSİ	1. Öncelik seti çerçevesinde 82.320 hektar alan sulamaya açılacaktır. 2. 12.665 hektar alanda ise mevcut açık kanal sulama şebekelerinin kapalı borulu sisteme dönüştürülmesi çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 406.3. Tarımda suyun verimli kullanılmasına yönelik su tasarrufu sağlayan yağmurlama ve damla sulama gibi modern sulama sistemleri yaygınlaştırılacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ziraat Bankası	1. Proje bazlı destekleme programları kapsamında 150 bin hektar alanda modern basınçlı sulama sistemlerinin kurulumuna destek sağlanacaktır.

Tedbir 406.4. Tarımsal kaynaklı su kirliliğini önlemeye yönelik tedbirler yaygınlaştırılacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, DSİ	1. Beş nehir havzasında nitrata hassas bölgeler belirlenerek nitrat eylem planları hazırlanacaktır.
Bitkisel üretim artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.407)		
Tedbir 407.2. Başta yüksek katma değerli tıbbi ve aromatik bitkilerde olmak üzere, ürün güvenilirliği, çeşitliliği ve üretimini artırmak amacıyla, iyi tarım uygulamaları, organik tarım, sözleşmeli üretim, kümelenme, araştırma, pazarlama ve markalaşma faaliyetleri desteklenecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Ticaret Bakanlığı, Yerel Yönetimler	1. DİTAP kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik eğitim çalışmaları yürütülecektir.
Tedbir 407.3. Örtü altı yetiştiriciliğine yönelik modern seraların kurulmasının yanında mevcut seraların modernize edilmesi, büyütülmesi, paketleme tesisleri ve depo yapımı için yatırım ve işletme finansman desteği sağlanacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, Ziraat Bankası	1. Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri Projesi kapsamında toplam 172 hektar alanda sera kurulumuna yönelik altyapı çalışmaları tamamlanarak yatırımcıların kullanımına sunulacaktır. 2. Mevcut seraların modernizasyonu ve yeni sera kurulumlarına yönelik destek sağlanacaktır.
Su ürünleri yetiştiriciliğinde üretim ve ihracatın artırılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.409)		
Tedbir 409.1. Yeni potansiyel su ürünleri yetiştiricilik alanları belirlenerek girişimcilerin kullanımına açılacak, çeşitli devlet destekleri ile üretim teşvik edilecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S)	1. 53 bin ton/yıl kapasiteli yeni su ürünleri potansiyel yetiştiricilik alanının üretime açılması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 409.2. Kaynakların koruma ve kullanma dengesi gözetilerek, balık stoklarının sürdürülebilirliği sağlanacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	1. 600 resif bloğu ile resif tarlaları oluşturulacak, 50 milyon adet balıklandırma yapılacaktır.
Gıda güvenilirliğini teminen denetimler etkinleştirilecek, bitki ve hayvan hastalık ve zararlıları ile mücadele hizmetleri geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.410)		
Tedbir 410.3. Özel sektörle işbirliği kapsamında veteriner aşıları ve teşhis kiti üretimini gerçekleştirmek üzere aşı üretim merkezi kurulacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	1. Belirlenen işbirliği modeli kapsamında veteriner aşılarının üretiminde özel sektör kamu işbirliği kurulacaktır. 2. Kamunun aşı geliştirme kapasitesinin artırılması için aşı Ar-Ge merkezi kurulumuna yönelik çalışmalar başlatılacaktır.

Gıda güvenliğini teminen etkin stok yönetimi, arz zincirinde kayıpların azaltılması, israfın önlenmesi, piyasaların düzenlenmesine yönelik kural ve kapasitelerin geliştirilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.411)		
Tedbir 411.3. Gıda kayıp ve israfının önlenmesi için tüketici bilinci artırılacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	1. Türkiye'nin Gıda Kayıpları ve İsrafının Önlenmesi, Azaltılması ve Yönetimine İlişkin Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planındaki 2022 yılı eylemleri tamamlanacaktır.
Sürdürülebilir orman yönetimiyle ormanların ekonomiye katkısı artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.415)		
Tedbir 415.4. Odun hammadde ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak hızlı gelişen türlerle endüstriyel plantasyonların kurulmasına imkân verilecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Orman Genel Müdürlüğü	1. 24 bin hektar alanda endüstriyel plantasyon, 60 bin hektar alanda bakım ve 160 bin hektar alanda etüt proje çalışması yapılacaktır.
Tarımda üreticilerin gelirini korumaya yönelik faaliyetler desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.417)		
Tedbir 417.1. Tarım sigortacılığında ürün ve risk bazında kapsam genişletilecek ve gelir sigortasına geçilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. Gelir koruma sigortası buğday üretimi için pilot uygulaması başlatılacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Arazi Toplulaştırma Faaliyet Alanı (Kümülatif) (3)	Milyon Hektar	8,2	8,4	8,5
Tescil İşlemleri Tamamlanan Arazi Toplulaştırma Alanı (Kümülatif) (4) (5)	Milyon Hektar	4,7	6	6,8
Sulamaya Açılan Net Tarımsal Alan (Kümülatif)	Milyon Hektar	3,46	3,60	3,69
Tarla İçi Basınçlı Sulama Sistemi Kurulan Alan (Yıllık)	Bin Hektar	0	150	150
Sulama Oranı (5)	Yüzde	66	66	67
Merkezi Yönetim Bütçesinden Yapılan Tarımsal Desteklerin Tarımsal Katma Değere Oranı	Yüzde	6,6	5,4	5,5
Yağlı Tohum Üretimi (Çiğit dâhil, Yıllık)	Milyon Ton	3,68	4,32	4,40
Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Üretim Miktarı (Yıllık)	Bin Ton	383	425	450
Sığır Varlığı İçinde Kültür Irkı Oranı	Yüzde	49	49	50
Kırmızı Et Üretim Miktarı (Yıllık) (6)	Milyon Ton	1,40	1,52	1,59
Mera Islah ve Amenajman Alanı (Kümülatif)	Bin Hektar	383	490	600
Orman Alanlarının Ülke Yüzölçümüne Oranı	Yüzde	29,4	29,5	29,8
Yangına Birinci Derece Hassas Bölgelerde Yangına İlk Müdahale Süresi	Dakika	12	11	11

(1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program (3) Tarım ve Orman Bakanlığı faaliyetleri esas alınmıştır. (4) DSİ tarafından inşa edilen alanları kapsamaktadır. (5) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Toprak ve Su Kaynaklarının Kullanımı ve Yönetimi Programının performans göstergelerinden biridir. (6) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Tarım Programının performans göstergelerinden biridir.

2.2.2.2. Savunma Sanayii

a) Mevcut Durum

Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği (SASAD) verilerine göre Covid-19 pandemisinin olumsuz etkileri sebebiyle 2020 yılında bir önceki yıla göre savunma ve havacılık sektörü cirosu yüzde 19 oranında azalarak 8,9 milyar ABD doları, sektör mal ve hizmet ihracatı yüzde 26 oranında azalış göstererek 2,3 milyar ABD doları seviyesine gerilemiştir. Bununla birlikte savunma sanayiinde yerlileştirme çalışmaları aralıksız devam etmiş olup 2002 yılında yüzde 20 düzeyinde olan savunma sanayii yerlilik oranı 2020 yılı itibarıyla yüzde 69 düzeyine ulaşmıştır.

Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) tarafından 700'ü aşkın proje yürütülmekte ve söz konusu projeler yürütülürken Türk savunma sanayiini geliştirmek üzere ekosistemin dışa bağımlılığını asgari seviyeye indirecek şekilde hareket edilmektedir. Bu hedef doğrultusunda üstün teknik özellikleri haiz ürünleri içeren, farklı harekât ihtiyaçlarına ve görev alanlarına hitap edebilecek projelerin hayata geçirilmesine yönelik çalışmalara öncelik verilmekte; sektörel yetkinlikleri artırmak ve sürdürülebilirliği sağlamak üzere muhtelif destek mekanizmaları uygulanmaktadır.

Savunma sanayii teknolojilerinde dönüşümü sağlama çalışmalarına hız kesmeden devam edilmekte, geleceğin teknolojilerine yönelik yatırımlar artırılmaktadır. 2021 yılında; geleceğin savaş konseptini belirleyecek olan eklemeli imalat, grafen ve iki boyutlu malzeme, enerjik malzemeler, akustik ve RF teknolojileri alanlarında Odak Teknoloji Ağları (OTAĞ) faaliyetleri yürütülmüş ve milli teknoloji hamlesine hız kazandıracak kompozit, yapay zeka, büyük veri, bilişsel haberleşme, 5G, tahrip, KBRN, ekran, kuantum, navigasyon, siber güvenlik, yarı iletken ve kızılötesi algılama teknolojileri alanlarında proje faaliyetleri sürdürülmüştür.

Teknoloji geliştirme faaliyetlerinin vazgeçilmez bir unsuru olan gelişmiş bir test ve sertifikasyon altyapısına sahip olmak ve mevcut test merkezlerini en etkin şekilde kullanmak yönünde çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda 2021 yılında yerli test kabiliyetlerinin Online Test Portalı üzerinde toplanmasını sağlamak amacıyla ilgili paydaşlarla koordinasyon içerisinde faaliyetler yürütülmeye devam edilmiştir.

Savunma sanayii ekosistemini güçlendirmek ve sürdürülebilirliği sağlamak üzere; ekosistemin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesine yönelik olarak Savunma Sanayii Akademisi bünyesinde; Vizyoner Genç Projesi ile Endüstriyel Savunma Profesyonelleri Programı (ESAP) yürütülmektedir. Bu kapsamda düzenlenen sistem mühendisliği, uçuşa elverişlilik sertifikasyonu, bonding/yapıştırma teknolojisi, askeri standartlar, elektronik harp, radar sistemleri, elektro-optik kızılötesi, proje yönetimi, sözleşme yönetimi eğitim programlarına 2021 yılında 1.500 sektör çalışanı katılmıştır.

Diğer taraftan Endüstriyel Yetkinlik Değerlendirme ve Destekleme Programı (EYDEP) kapsamında savunma sanayiinin gelişimine ciddi katkılar sağlayan KOBİ'ler, Savunma Sanayii Yatırım ve Geliştirme Faaliyetlerini Destekleme Programı kapsamında ise savunma sanayii firmaları desteklenmektedir.

Savunma sanayii ekosistemindeki bütünlük anlayışını güçlendirmek üzere paydaş etkileşimini artıracak etkinlikler düzenlenmekte, elektronik harp ve radar sektörü özelinde başlatılan Atlas Projesiyle sektörler arası çoklu kullanım fırsatları değerlendirilerek bu amaca hizmet edecek projeler hayata geçirilmektedir.

Tablo II: 24- Savunma Sanayiine İlişkin Temel Büyüklükler

(Milyon ABD Doları)

Yıl	Alınan Siparişler	Ciro	Yurt Dışı Satış Gelirleri	İthalat	Ürün/ Teknoloji Geliştirme	İstihdam (Kişi)
2013	8 000	5 076	1 569	1 327	926	32 368
2014	11 000	5 101	1 855	1 351	887	31 242
2015	7 686	4 908	1 929	1 067	904	31 345
2016	11 913	5 968	1 953	1 289	1 254	35 502
2017	8 055	6 693	1 824	1 544	1 234	44 740
2018	12 204	8 761	2 188	2 449	1 448	67 239 (1)
2019	10 671	10 884	3 068	3 088	1 672	73 771
2020	6 175	8 856	2 266	2 161	1 241	77 566

Kaynak: SASAD, Savunma ve Havacılık Sanayii Performans Raporları (2013-2020)
(1) İstihdam artışı; Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü ve THY Teknik A.Ş.'nin istihdam verilerinin 2018 yılında ilk kez net olarak girilmiş olmasından kaynaklanmakta olup veri kaynağı farklılaşmıştır.

b) Amaç

Silahlı Kuvvetlerin ve güvenlik güçlerinin ihtiyaçlarını, sürekli gelişim anlayışı ile azami ölçüde milli teknolojiler ve yerli imkânlarla karşılamak ve savunma ihracatını artırmak üzere savunma sanayii ekosistemini güçlendirmek ve savunma sanayiinde edinilen becerilerin sivil sektöre yayılımını sağlamak temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Milli teknolojiler ve yerli imkânlarla savunma sanayiinde dışa bağımlılığı asgari seviyeye indirecek projeler hayata geçirilecektir. (Kalkınma Planı p.420)		
Tedbir 420.1. Milli teknolojiler ve yerli imkânlarla, ürünlerin teknik özelliklerinin giderek geliştirildiği ileri versiyonları oluşturulacak ve farklı harekât ihtiyaçlarına ve görev alanlarına hitap edebilecek ürün ailesine sahip olma yaklaşımı benimsenecektir.	Savunma Sanayii Başkanlığı (S)	1. Milli teknolojiler ve yerli imkânların kullanıldığı Savunma Sanayii Projeleri yürütülecektir.

Tedbir 420.3. Savunma sanayiinin mevcut kabiliyetlerini tüm ülkeyi kapsayacak şekilde belirlemek üzere endüstriyel yetkinlik veri altyapısı geliştirilerek yetenek envanteri oluşturulacaktır.	Savunma Sanayii Başkanlığı (S)	1. Savunma sanayiinin mevcut kabiliyetlerini belirlemek üzere tüm ülkeyi kapsayacak şekilde endüstriyel yetkinlik veri altyapısı geliştirilerek yetenek envanteri oluşturulacaktır.
Tedbir 420.4. Yerlileştirme Yol Haritası belirlenerek uygulanacak ve savunma sanayii yerlilik oranı artırılacaktır.	Savunma Sanayii Başkanlığı (S)	1. Savunma sanayii yerlilik oranı artırılacaktır.
Savunma sanayii ekosistemini güçlendirmek ve sürdürülebilirliği sağlamak üzere; nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla eğitim altyapısı güçlendirilecek, başta KOBİ'ler olmak üzere sektör firmalarına destek sağlanacak, ihracatı ve ekosistemdeki işbirliğini artırmaya yönelik tedbirler alınacaktır. (Kalkınma Planı p.421)		
Tedbir 421.1. Teknolojiye olan ilgi ve yatkınlığı artırmak üzere Savunma Sanayii Akademisi aracılığıyla eğitim verilecektir.	Savunma Sanayii Başkanlığı (S)	1. Savunma Sanayii Akademisi tarafından savunma sanayiine yönelik eğitimler düzenlenecektir.
Tedbir 421.2. Vizyoner Genç Projesi kapsamında gençlere staj, iş imkânları, teknoloji yarışmaları gibi sektörel bilgiler sunulacaktır.	Savunma Sanayii Başkanlığı (S), Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi	1. Vizyoner Genç Projesi kapsamında gençlere savunma sanayiine ilişkin güncel haberler, kişisel gelişim ve kariyer alanlarında mevcut yaklaşımlar ile tavsiyeler, güncel staj ve iş olanakları sunulacaktır.
Tedbir 421.4. Endüstriyel Yetkinlik Değerlendirme ve Destekleme Programıyla (EYDEP) firmalara eğitim, danışmanlık ve rehberlik destekleri odaklı mali yardım sağlanacaktır.	Savunma Sanayii Başkanlığı (S)	1. EYDEP kapsamında firmalara eğitim, danışmanlık ve rehberlik destekleri odaklı mali yardım sağlanacaktır.
Tedbir 421.5. Savunma sanayii sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'ler dâhil tüm firmalara yönelik olarak Savunma Sanayii Yatırım ve Geliştirme Faaliyetlerini Destekleme Programı kapsamında finansal destek sağlanacaktır.	Savunma Sanayii Başkanlığı (S)	1. Savunma Sanayii Yatırım ve Geliştirme Faaliyetlerini Destekleme Programı kapsamında savunma sanayiinde faaliyet gösteren KOBİ'ler dâhil tüm firmalara bütçe imkânları çerçevesinde finansal destek sağlanacaktır.
Tedbir 421.6. Sektör ihracatının artırılması amacıyla ülke ve proje bazlı ihracat stratejileri belirlenecektir.	Savunma Sanayii Başkanlığı (S), Ticaret Bakanlığı	1. İhracatın geliştirilmesine yönelik oluşturulan Uluslararası İşbirliği Stratejik Planı kapsamında ihracatı artırmaya yönelik etkinlikler gerçekleştirilecektir.

Tedbir 421.7. Sektördeki tüm paydaşlar arasındaki işbirliği, koordinasyon ve paylaşımı güçlendirmek üzere her yıl çeşitli etkinlikler (Savunma Sanayii Şurası, ortak akıl çalıştayları, bölgesel sanayi buluşmaları, teknopark buluşmaları, kümelenme buluşmaları ve OSB buluşmaları) düzenlenecektir.	Savunma Sanayii Başkanlığı (S)	1. Sektörde ortak akıl çalıştayları ile bölgesel sanayi, teknopark, kümelenme ve OSB buluşmaları gibi etkinlikler düzenlenecektir.
Savunma sanayii teknolojilerinde dönüşümün yönetilmesi sağlanacak ve teknolojik olarak birbirini besleyebilecek sektörlerde çoklu kullanım yaygınlaştırılarak milli teknoloji hamlesine hız kazandırılacaktır. (Kalkınma Planı p.422)		
Tedbir 422.1. Savunma sanayiine yönelik kritik teknolojilerde yüzde 100 milli savunma sanayii oluşturmak ve geleceğin harp konseptini şekillendirmek vizyonlarına uygun olarak temel ve ileri teknolojiler eksenli projeler ve yatırımlar gerçekleştirilecek ve desteklenecektir.	Savunma Sanayii Başkanlığı (S)	1. Teknoloji Panelleri ve Odak Teknoloji Ağları (OTAĞ) düzenlenerek Teknoloji Bazlı Ar-Ge Yol Haritası oluşturulacaktır. 2. Teknoloji bazlı Ar-Ge yol haritası kapsamında projeler yürütülecek ve yatırımlar gerçekleştirilecektir.
Tedbir 422.2. Sektörler arası çoklu kullanım olanakları analiz edilerek somut projelere dönüştürülmesine yönelik model geliştirilecektir.	Savunma Sanayii Başkanlığı (S)	1. Sektör Kabiliyet Atlası ve Adaptif Dönüşüm Modeli Projesi kapsamında çoklu kullanımı esas alan bir proje hayata geçirilecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Savunma Sanayii Yerlilik Oranı	Yüzde	69	71	73
Savunma ve Havacılık İhracatı	Milyar ABD Doları	2,3	6,2	8,9
Savunma ve Havacılık Sanayii Cirosu	Milyar ABD Doları	8,9	19,7	23,1
Savunma ve Havacılık Sanayii İstihdamı	Bin Kişi	77,6	70	74,8

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.2.2.3. Turizm

a) Mevcut Durum

Turizm sektörü, 2019 yılında başlayan ve halen devam eden Covid-19 pandemisinin olumsuz etkilediği sektörlerin başında gelmektedir. Pandemi nedeniyle 2020 yılında uluslararası turist sayısı bir önceki yıla göre yüzde 72,6 azalarak 402 milyon kişi, turizm

gelirleri ise yüzde 63,6 azalarak 533 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu veriler, turizm sektöründe küresel çapta 1980'lerin sonlarındaki seviyelere dönüldüğünü göstermektedir.

Ülkemiz turizm sektörü, 2019 yılında gerçekleşen rekor seviyedeki turist girişinin ardından 2020 yılına olumlu beklentilerle başlamış, ancak pandemi sürecinde ülke sınırlarının kapanması, hava yolu seferlerinin durdurulması ve seyahatin kısıtlanması nedenleriyle büyük bir daralma yaşamıştır. 2020 yılında gelen turist sayısı bir önceki yıla göre yüzde 69 azalarak 15,9 milyona, turizm gelirimiz ise yüzde 65,1 azalarak 12,1 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Buna göre ülkemiz, turist girişi ile uluslararası turizm pazarından yüzde 4, Avrupa turizm pazarından yüzde 6,7 pay almış; turizm gelirlerinde ise bu paylar sırasıyla yüzde 2,3 ve yüzde 5,2 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık, 2015 yılından bu yana ziyaretçi başına ortalama harcamada yaşanan düşme eğilimi 2019 yılında son bulmuş ve 2020 yılında yükselmeye devam ederek 762 ABD doları olmuştur.

2020 yılında ülkemize gelen 12,7 milyon yabancı ziyaretçinin yüzde 30,2'si OECD, yüzde 34,2'si de BDT ülkelerindendir. Aynı dönemde ülkemize en çok ziyaretçi gönderen ülkeler sıralamasında Rusya birinci (yüzde 16,7), Bulgaristan ikinci (yüzde 9,8), Almanya ise üçüncü (yüzde 8,8) sırada yer almıştır. 2021 yılında bir önceki yıla göre ülkemize gelen yabancı ziyaretçi sayısının yüzde 82,2 artarak 23,2 milyon kişiye ve turizm gelirinin ise yüzde 82,4 artarak 22 milyar ABD dolarına ulaşacağı öngörülmektedir.

TABLO II: 25- Dünyada ve Türkiye'de Turizm Hareketleri ve Turizm Gelirleri

	2017	2018	2019	2020	2021(2)
DÜNYA					
Turist Sayısı (Milyon Kişi)	1 333	1 413	1 466	402	-
Yıllık Değişim (Yüzde)	7,1	6,0	3,8	-72,6	-
Turizm Geliri (Milyar ABD Doları)	1 344	1 439	1 466	533	-
Yıllık Değişim (Yüzde)	7,8	7,1	1,9	-63,6	-
TÜRKİYE					
Turist Sayısı (1) (Milyon Kişi)	37,6	45,8	51,2	15,9	27,9
Yıllık Değişim (Yüzde)	24,1	21,8	11,9	-69,0	75,6
Yabancı Ziyaretçi Sayısı (1) (Milyon Kişi)	32,4	39,5	45,1	12,7	23,2
Yıllık Değişim (Yüzde)	27,6	21,9	14,1	-71,7	82,2
Turizm Geliri (3) (Milyar ABD Doları)	26,3	29,5	34,5	12,1	22,0
Yıllık Değişim (Yüzde)	19,0	12,2	16,9	-65,1	82,4
Ziyaretçi Başına Ortalama Harcama (ABD Doları)	681	647	666	762	786

Kaynak: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Kültür ve Turizm Bakanlığı, TÜİK

(1) Yabancı ziyaretçi sayısı, Türkiye Cumhuriyeti pasaportu taşımayan, sınır kapılarından ülkemize giriş yapan ve yurt dışında ikamet eden ziyaretçileri yansıtmaktadır. Turist sayısı ise, yabancı ziyaretçi sayısı ile yurt dışında ikamet eden Türkiye Cumhuriyeti pasaportlu ziyaretçi sayısı toplamından günübirlikçilerin (Türkiye'de 24 saatten az kalan) çıkarılmasıyla elde edilmektedir.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) 2020 yılı verisi 1., 3. ve 4. çeyrekleri kapsamaktadır. Covid-19 pandemisi nedeniyle sınır kapılarında anket yapılamadığından 2020 yılı 2. çeyreğe ilişkin veri yayınlanamamıştır.

2021 yılına gelindiğinde, küresel turizm pazarında Ocak-Temmuz dönemindeki turist sayısının; pandemi öncesi 2019 yılının aynı dönemine kıyasla yüzde 80, 2020 yılının aynı dönemine göre ise yüzde 40 daha düşük olduğu görülmektedir. Küresel turizm pazarının 2019 yılı seviyelerine geri dönmesi; aşılamanın istenen seviyeye ulaşması, turistin güven algısının iyileşmesi, seyahat kısıtlamalarının kaldırılması ve ekonomik koşulların düzelmesine

bağlıdır. Ayrıca, turizm talebinin canlandırılabilmesi için, ulusal ve uluslararası düzeyde koordinasyonun sağlanarak ülkeler arasında güvenlik protokollerinin uyumlulaştırılmasına ve etkili iletişimle şeffaf, doğru ve güvenilir bilginin paylaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Covid-19 aşılamasının küresel ölçekte yaygınlaşması ve ülkelerin test/aşı sertifikasyonu konusunda uzlaşma çabaları sayesinde 2021 yılında dünya genelinde seyahat kısıtlamalarına kademeli olarak son verilmiş ve birçok ülkeyle uçak seferleri yeniden yapılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda, ülkemize Ocak-Ağustos 2021 döneminde gelen yabancı ziyaretçilerin sayısı önceki yıla göre yüzde 93,9 artışla 14,1 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir. Buna rağmen yabancı ziyaretçi sayısı 2019 yılının aynı dönemine göre yüzde 54,6 oranında bir düşüşe işaret etmektedir. Turizm gelirlerine bakıldığında ise, Ocak-Haziran 2021 döneminde ülkemizin turizm gelirinin önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 33 artışla 5,5 milyar ABD doları olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu sayı, aynı dönemdeki 2019 yılı turizm gelirinden yüzde 56,7 oranında daha düşüktür.

Kontrollü normalleşme sürecine geçilmesiyle birlikte; turizm faaliyetlerinin güvenli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2020 yılında başlatılan Güvenli Turizm Sertifikası ile ulaşımdan konaklamaya, tesis çalışanlarından yolcuların sağlık durumuna kadar uzanan geniş bir yelpazede yeni tedbirler tanımlanmıştır. Bu çerçevede, 1/1/2021 tarihi itibarıyla 30 oda ve üzeri kapasitedeki tüm konaklama tesislerinin sertifika alması zorunlu hale getirilmiştir. Sertifikanın uygulamaya alındığı tarihten 2021 yılı Ağustos sonuna kadar 6.901 tesis ve araç aktif olmak üzere toplamda 11.330 tesis ve araç (5.859 konaklama tesisi, 2.101 restoran/kafe, 2.971 taşıt, 12 mekanik hat, 22 kültür ve kongre merkezi, 353 deniz turizmi tesisi, 12 tema park) için Güvenli Turizm Sertifikası düzenlenmiştir. Ayrıca, Güvenli Turizm Sertifikasyon Programının kalıcı hale getirilmesi ve diğer öngörülemeyen salgın ya da bulaşıcı hastalıklar için de genişletilmesi amacıyla çalışma başlatılmıştır.

Ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerin güvenli bir şekilde seyahatlerini gerçekleştirebilmeleri için 2021 yılında alınan diğer bir önlem ise Covid-19 Turist Koruma Sağlık Sigortası ve Ekstra Konaklama Maliyet Garantisinin tek bir pakette hizmete sunulmasıdır. Özel sigorta şirketleri tarafından sağlanan bu sigorta paketiyle Türkiye'ye gelen tüm ziyaretçilere Covid-19 ile ilgili hastane masrafları ve ilave olarak oluşacak konaklama masraflarını karşılama garantisi sunulmuştur.

Turizm sektörü çalışanlarının aşılama programı Nisan 2021'de başlatılmış olup çalışanların aşılanması büyük oranda tamamlanmış durumdadır. Aşılama programı havayolları, havalimanları, konaklama tesisleri, seyahat acenteleri, yeme-içme tesisleri, tur ve transfer araçları, deniz turizmi tesisleri, tema parklar, kongre ve sanat merkezi çalışanları ile profesyonel rehberleri kapsamaktadır.

2020 yılında salgının sektördeki etkilerini azaltmak üzere destekler uygulamaya konulmuş ve bu destekler 2021 yılında da devam etmiştir. Bu kapsamda, turizm sektörünün de dâhil olduğu Kısa Çalışma Ödeneği uygulaması Haziran 2021 sonuna kadar sürmüş, konaklama vergisinin 2021 yılında da alınmaması kararlaştırılmış ve konaklama tesislerindeki geceleme hizmetlerine yönelik KDV indirimi desteği Eylül 2021 sonuna kadar devam etmiştir. Benzer şekilde, 11/06/2021 tarih ve 31508 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 404 sayılı Milli Emlak Genel Tebliğine göre turizm tesislerinden 2021 yılında

tahsil edilmesi gereken ecrimisil ve kullanım bedeli ödeme süreleri başvuru şartı aranmaksızın faiz uygulanmadan 30/11/2022 tarihine kadar ertelenmiştir.

2021 yılında bir yandan Covid-19 pandemisinin turizm sektörü üzerindeki olumsuz etkileri azaltılmaya çalışılırken diğer taraftan sektörün gelişimi için yeni adımlar atılmaya devam edilmiştir. Çağımızın pazarlama dinamiklerine uygun bir şekilde tasarlanan Türkiye'nin ilk ve tek dijital global tanıtım platformu GoTurkiye.com yenilenmiş yapısıyla, ülkemizin turizm potansiyelini destinasyon ve deneyim odaklı bir bakış açısı ile hedef pazarlarda kullanıcılara sunmaktadır. Değişen eğilimler çerçevesinde çeşitli kullanıcı profilleri ve dijital tüketim alışkanlıklarına uygun içerikte hazırlanan ve ülkemizdeki turizm ürün çeşitliliğini vurgulayan platform; sağlık turizmi, golf turizmi, müzeler, kültür rotaları, bisiklet rotaları, inanç turizmi, gastronomi, alışveriş turizmi gibi 150'ye yakın başlığı 10 farklı dilde sunmaktadır.

Ülkemizdeki turizm destinasyonlarının çeşitlendirilmesi, marka bütünlüğünün sağlanması ve etkin tanıtımın yapılması amacıyla Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı tarafından il bazlı markalaşma ve tanıtım çalışmaları başlatılmıştır. Söz konusu çalışma ile 81 ilde turizm paydaşlarını bir araya getiren toplantılar düzenlenmiş, turizm ürün geliştirme çalışmaları yürütülmüş, ayrıca GoTurkiye.com dijital platformunda kullanılabilecek metin içerikleri, fotoğraf, vb. materyaller bir araya getirilmiştir.

Hedef pazarlarda yürütülen dijital reklam ve tanıtım faaliyetleri 2021 yılında da kesintisiz olarak sürdürülmüş; hava trafiği açılan ülkeler günlük bazda takip edilerek tanıtım faaliyetlerine yönelik planlamalar yapılmıştır. Hava trafiğinin açılmasıyla birlikte ana pazarlarda TV reklamı ve dijital reklamlar; kalan hedef pazarların tamamında ise dijital reklamlarla tanıtım çalışmaları yapılmıştır. Ukrayna, Rusya gibi ülkemize sürekli ziyaretçi gönderen ana pazarların basın organlarında yer alacak yayınlar için ağırlama faaliyetlerine 2021 yılında da devam edilmiştir. 2021 yılının ilk 5 ayında yapılan 69 etkinlik kapsamında, toplam 22 farklı ülkeden yazılı, görsel ve sosyal medyada etkili 585 kişi ülkemizde ağırlanmıştır. Ayrıca, turizm potansiyeli bakımından öncelikli hedef pazar ülkelerde yerel tanıtım ajansları ile yapılan anlaşmalar kapsamında algı ve imaj çalışmaları yürütülmüştür.

Turizm sektörü, yenilikçi hizmetler ve ürünler geliştirmek üzere yeni nesil teknolojilerin süreç ve verilerinden faydalanarak akıllı turizme dönüşmektedir. Bu çerçevede, ülkemizde de turizm sektörü için yeni bir dijital takip altyapısı oluşturulmuş; ziyaretçilerin davranışlarını büyük veri ve yapay zekaya dayanarak analiz etme ve hedef ülke bazlı destinasyon tanıtım stratejisi oluşturma imkanı sağlanmıştır. Hava yolu trafiği verileri ve dünya çapında uçuş arama verileri üzerinden trend analiz raporları üretilmiş; belirlenmiş rakip Avrupa ülkelerinin otel fiyatlarının takip edilmesine olanak sağlayan verilerden raporlar oluşturulmuş; GoTurkiye platformu istatistikleri ve dünya çapındaki Covid-19 vaka sayıları ile aşılanma oranlarını içeren analiz raporları hazırlanmıştır. Bununla birlikte, Google Türkiye ve Türkiye Otelciler Federasyonu (TÜROFED) arasında turizm işletmelerine dijital dönüşüm sürecinde destek vermek üzere 2/7/2021 tarihinde bir işbirliği protokolü imzalanmıştır. Söz konusu protokol; dijital beceriler, turizm sektörünün geleceğine ilişkin içgörüler ve yenilikçi turizm ürün ve hizmetleri olmak üzere üç temel konuya odaklanmaktadır.

18/7/2021 tarihli ve 7334 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 28/7/2021 tarihli ve 31551 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak

yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunla; turizmde hizmet kalitesinin artırılması için tüm konaklama tesislerine Bakanlıktan turizm işletme belgesi alma zorunluluğu getirilmiş, halihazırda faaliyette bulunan ancak belgelendirme niteliklerini taşımayan konaklama tesislerine bir yıl içinde basit konaklama tesisi turizm işletmesi belgesi verilmesi öngörülmüştür. Buna ilave olarak, plaj işletmeleri belgelendirme kapsamına alınmış ve lüks kampçılık (glamping) turizm türünün yasal altlığı oluşturulmuştur. Bu çerçevede, Basit Konaklama Tesisleri ile Plaj İşletmelerinin Belgelendirilmesine İlişkin Yönetmelik 25/9/2021 tarihli ve 31609 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bunun yanında, söz konusu Kanunla Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ve Turizm Merkezleri ile çakışan korunan alanlardaki planların Kültür ve Turizm Bakanlığı ile mutabakat sağlanarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca yürütülmesi sağlanmıştır. Bakanlığın kontrol ve denetimi dışında turizm amaçlı kullanımların önlenmesi, turizm sektörünün tek elden ve kapsayıcı stratejiyle geliştirilmesi hedefi doğrultusunda, konaklama içeren tesislerin yapılması amacıyla yatırımcılara taşınmaz tahsis etme konusunda ilgili Bakanlıkların yetkisi sınırlandırılmış ve jeotermal kaynakların turizm amaçlı kullanımına yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

10/9/2021 tarihi itibarıyla Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli 4.292 tesiste 1.029.389 yatak, belediye belgeli 8.768 tesiste 584.672 yatak bulunmakta olup yatırım aşamasındaki 155.960 yatakla birlikte ülkemizdeki toplam yatak kapasitesi 1.770.021'e ulaşmıştır. 2021 Eylül ayı sonu itibarıyla biri kruvaziyer gemi limanı olmak üzere turizm işletme ve yatırım belgeli toplam 38 deniz turizmi tesisi hizmet vermekte, 10.700'ü denizde, 4.182'si karada olmak üzere toplam 14.882 yat bağlama kapasitemiz bulunmaktadır. Aynı dönemde sektörde faaliyet gösteren seyahat acentesi sayısı 12.495'tir.

Bisiklet turizminin teşvik edilmesi ve özendirilmesi amacıyla 2020 yılı Ağustos ayından itibaren uygulamaya konan Bisiklet Dostu Konaklama Tesisi Belgesi 9/9/2021 tarihi itibarıyla 10 tesise verilmiştir. Kıyılarımızda ücretsiz, güvenli ve sıhhi plajların oluşturulması amacıyla çalışmalara devam edilmiştir.

Turizm sektörünün çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak üzere çevreye duyarlı konaklama tesisleri belgelendirme faaliyetleri devam etmekte olup bu çerçevede 2021 Eylül ayı itibarıyla 451 tesise Yeşil Yıldız Belgesi düzenlenmiştir. Ayrıca, çevre yönetimine önem vererek Mavi Bayrak Uygulamasına dâhil olan ülkeler arasında ülkemiz 2021 yılında 519 ödüllü plajla üçüncü sırada, 22 ödüllü marina ile yedinci sırada yer almıştır. Diğer taraftan, Bakanlıkça yürütülen altyapı çalışmaları kapsamında, Bodrum Torba Köy İçi Kanalizasyon Şebeke İle Yağmur Suyu İletim Hatları ve Torba, Kızılağaç, Çiftlik, Yalı Mahalleleri Kanalizasyon Kollektör Hattı ve Bağlantılı Alt Yapı Tesisleri Yapım İşi devam etmektedir.

Turizmde nitelikli personel ihtiyacını karşılamak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında imzalanan protokollerle son 3 yıldır devam eden ve öğrencilerin konaklama tesislerinde staj yapabilmelerine imkân sağlayan uygulama, 30/9/2021 tarihinde imzalanan Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme İşbirliği Protokolüyle sürdürülecektir. 2020 yılında pandemi nedeniyle ara verilen staj faaliyetlerine 2021 yılında devam edilmekte olup imzalanan yeni protokolle pilot bölge olarak İstanbul seçilerek bir ilave yapılmıştır.

Pandeminin toplumsal yaşamda getirdiği değişikliklerin kitle turizminden ziyade bireysel/küçük gruplarla yapılan turizm türlerini ön plana çıkarması ve turist tercihlerinin bu türler üzerinde yoğunlaşması beklenmektedir. Bu çerçevede, izole destinasyonlara olabilecek muhtemel talep artışlarına karşı alternatif turizm türlerinin desteklenmesi ve fiziki imkânların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Covid-19 pandemisi turizmde temassız iletişim, sanal deneyimler, çevrimiçi işlemler gibi uygulamaları öne çıkardığından dijital dönüşüm ülkemiz turizm sektörünün gündemindeki önemli başlıklardan biridir.

Sektörün sürdürülebilirliği, sağlıklı gelişimi ve turizm gelirinin artması için ziyaretçi başına ortalama harcamayı yükseltecek tedbirlere ihtiyaç duyulmaktadır. Hizmet kalitesini yükseltmeye ve ziyaretçi başına harcamayı artırmaya yönelik tedbirler sektörün gündemindedir. Diğer taraftan, turizm aktivitelerinin yoğunlaştığı kıyı alanları, insan kaynaklı kullanımlar ve küresel iklim değişikliğinin yarattığı olumsuz koşullar nedeniyle baskı altındadır. Kıyı alanları başta olmak üzere turizm faaliyetlerinin çevreye olumsuz etkilerinin bertarafı, bunun yanı sıra turizm bölgelerinde yaşayanlar ve ziyaretçilerin memnuniyeti için analiz ve planlama çalışmalarının yapılarak gerekli önlemlerin alınması önem arz etmektedir.

b) Amaç

Değişen tüketici eğilimleri ile teknolojik gelişmeler doğrultusunda turizmin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi, sezon süresinin uzatılması, hizmet kalitesinin yükseltilmesi ve daha fazla harcama eğilimi olan ziyaretçinin ülkemize çekilmesi ile konaklama süresi ve konaklama dışı harcamaların artırılması, her bir destinasyon özelinde ve odaklı anlayış çerçevesinde sektörde dönüşümün gerçekleştirilmesi ve koruma-kullanma dengesi gözetilerek ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlanması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Mevcut kaynak pazarlarımızın güçlendirilmesi, geliştirilmesi ve bunun yanı sıra yeni kaynak pazarların yaratılması yoluyla ziyaretçi sayısı artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.424)		
Tedbir 424.1. Başta Uzak Doğu ülkeleri olmak üzere dünyada yükselen pazar konumundaki ülkelerden ülkemiz için yeni kaynak pazarlar oluşturmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı, İlgili STK'lar	1. Çin, Hindistan, Japonya ve Güney Kore'nin içinde bulunduğu Uzak Doğu pazarında Güvenli Turizm Sertifikasyonu duyuruları yapılacak, uçuş hatlarının açılışına bağlı olarak tanıtım faaliyetleri yürütülecektir. 2. Malezya, Endonezya, Pakistan ve Bangladeş gibi Asya ülkelerinde önemli tur operatörleri ile birlikte reklam faaliyetlerine tekrar başlanacak, özel stratejiler ile tanıtım faaliyetleri yürütülecektir.

Tedbir 424.4. Başta ana ve yükselen hedef pazarlar olmak üzere yurt dışında algı ve imaj araştırmaları yapılarak bu kapsamda yönetim planları hazırlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı, İlgili STK'lar	1. Hedef pazar ülkelerde algı ve imaj araştırmaları ile rakip ülkelerin faaliyetlerine ilişkin analizler yapmak üzere tanıtım ajanslarıyla çalışılacaktır. 2. Hedef pazarlarda kamuoyunu etkileme gücüne sahip kişiler aracılığıyla ülkemizin tanıtımı yapılacaktır.
Tedbir 424.6. Risk ve kriz durumlarından sektörün etkilenmemesi için risk ve kriz yönetim planları hazırlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı, İlgili STK'lar	1. Covid-19 pandemisinin turizm sektörü üzerindeki olumsuz etkisini bertaraf etmek üzere oluşturulan Ana Kriz Eylem Planı yaşanan gelişmeler çerçevesinde güncellenecektir. 2. Güvenli Turizm Sertifikasyon Programının ülkemizde ve hedef pazarlarda tanıtım çalışmaları sürdürülecektir.
Daha fazla gelir bırakan turizm çeşitlerinin geliştirilmesi, konaklama süresinin uzatılması, konaklama dışı harcama alanlarının yaratılması ve harcama eğilimi yüksek ziyaretçilere ulaşılması yoluyla kişi başı harcama artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.425)		
Tedbir 425.1. Gastronomi, golf, sağlık, kruvaziyer, düğün, inanç, kongre ve alışveriş gibi daha fazla gelir bırakan turizm çeşitlerine yönelik talebin yüksek olduğu pazarlar tespit edilecek ve bu ülkelerden ziyaretçi sayısının artırılmasına ilişkin çalışmalar yürütülecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı, İlgili Kurum ve Kuruluşlar, İlgili STK'lar	1. Turizm gelirini tüm yıla yayacak şekilde ve harcama eğilimi yüksek turisti hedefleyen turizm ürünleri hazırlanacak ve uygun platformlarda tanıtılacaktır.
Tedbir 425.3. İçerdiği farklı kullanımlarla turizm çeşitliliği sunan, bütüncül planlanmış turizm kentleri hayata geçirilerek ziyaretçilerin konaklama süreleri artırılacak, alışveriş, eğlence ve sportif faaliyetlerle konaklama dışı harcamaları artırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Yerel Yönetimler, TTYD	1. Didim ve Çeşme turizm kentleri kapsamında tahsis edilmesi düşünülen taşınmazların tasarruf haklarının Kültür ve Turizm Bakanlığına alınmasına yönelik iş ve işlemler tamamlanacaktır.
Tedbir 425.4. Büyük ölçekli turizm yatırımlarının gerçekleştirilmesine yönelik planlama ve arazi tahsis çalışmaları yapılacak, sürdürülebilir bir anlayışla turizmin çeşitlendirilmesi ve sezonun uzatılması amacıyla turizm altyapı yatırımları gerçekleştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Yerel Yönetimler, TTYD	1. Çeşme Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi (KTKGB) bütününde etüd ve planlama çalışmaları tamamlanacaktır. 2. Didim KTKGB kapsamında imar planına esas jeolojik etüd ve planlama çalışmaları tamamlanacaktır. 3. Golf turizmine açılmak üzere Side turizm bölgesindeki kamu taşınmazlarının tasarruf haklarının Bakanlığa devrine ilişkin işlemler tamamlanacaktır.

Tedbir 425.5. Turizm değerlerimiz destinasyon bazında gruplandırılarak tanıtılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı, İlgili STK'lar	1. İller Tanıtım ve Geliştirme Programı kapsamında, turizm destinasyonlarına yönelik oluşturulacak tanıtıcı içerik ve tematik rotalar, GoTurkiye.com dijital platformunda destinasyonlar başlığı altında yapılacak tanıtım faaliyetlerinde kullanılacaktır.
Tedbir 425.7. İstanbul'u kruvaziyer seyahatin başlangıç - bitiş noktası yapmak amacıyla yeni bir kruvaziyer liman yapılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi	1. Yenikapı Kruvaziyer Limanı için yürütülen imar planı, ÇED ve fizibilite raporlarının tamamlanması için çalışmalara devam edilecektir.
Her bir destinasyon özelinde ve odaklı anlayış çerçevesinde; planlama hiyerarşisi gözetilerek yatırım planlaması dâhil turizmin gelişimi ve yönetimi bütüncül olarak ele alınacak; çevreye duyarlı ve sorumlu turizm anlayışı ile sürdürülebilir turizm uygulamaları geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.426)		
Tedbir 426.2. Kıyı alanlarının turizm sektörünün talepleri ile entegre bir şekilde koruma-kullanma dengesi dikkate alınarak bütünleşik yönetimi ve planlaması yapılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Yerel Yönetimler	1. İzmit-Sakarya-Düzce Bütünleşik Kıyı Alanları Planı çalışmaları yürütülecektir. 2. Zonguldak-Bartın-Kastamonu Bütünleşik Kıyı Alanları Planı çalışmaları yürütülecektir.
Tedbir 426.3. Koruma kullanma dengesi gözetilerek turizm alanlarının taşıma kapasiteleri tespit edilecek ve alanlar buna göre yönetilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Yerel Yönetimler	1. Antalya, Muğla ve İzmir illerinde ilan edilmiş KTKGB'ler ile turizm merkezlerinin kıyı kesimlerinde mevcut ve planlanan yatak kapasitelerinin tespit edilmesi, haritalandırılması ve raporlanması çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 426.4. Turizm bölgelerindeki içme suyu, kanalizasyon, katı atık bertaraf ve atık su arıtma altyapı yatırımları gerçekleştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), İller Bankası, Mahalli İdareler, İlgili STK'lar	1. Bodrum Torba atıksu arıtma tesisi ve bağlantılı altyapı tesisleri tamamlanacaktır. 2. Serik-2 atıksu arıtma tesisi ve bağlantılı altyapı tesisleri yapım işi kapsamına Boğazkent terfi merkezi ve terfi hattı yapıları dahil edilerek tamamlanacaktır. 3. Kemer atıksu arıtma tesisi ve bağlantılı altyapı tesisleri ihalesi yapılacak ve yapımına başlanacaktır.
Tedbir 426.5. Sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde; çevreye duyarlı turizm tesislerinin sayısının artırılması ve niteliklerinin geliştirilmesine yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İlgili STK'lar	1. İklim değişikliği, çevre ve turizm ilişkisini göz önüne alan yeni bir sertifikasyon programı oluşturulacaktır.

Tedbir 426.6. İklim değişikliğinin turizm sektörü üzerindeki etkilerinin tespitine yönelik çalışmalar yapılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar, Üniversiteler, İlgili STK'lar	1. İklim değişikliğinin turizm sektörü üzerindeki etkilerinin tespitine yönelik araştırma ön raporu hazırlanacaktır.
Tedbir 426.7. Turizm Bölgelerinde ücretsiz halk plajları yapımı gerçekleştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Mahalli İdareler, İlgili STK'lar	1. Beldibi-1, Beldibi-2, Beldibi-3 ve Güzeloba halk plajları kullanıma sunulacaktır.
Turizm sektöründe daha yüksek standartlarda hizmet sunumu sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.427)		
Tedbir 427.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan protokol çerçevesinde yürütülecek uygulamalı eğitim programı ile turizm sektörünün ihtiyacı olan nitelikli ara eleman ihtiyacı karşılanacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, İlgili STK'lar	1. Milli Eğitim Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında yenilenen protokol doğrultusunda turizm alanındaki 53 Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, konaklama tesisleri ile eşleştirilecek; öğrencilere işletmelerce burs verilmesi ve staj yaptırılması sağlanacaktır.
Tedbir 427.2. Turizm sektörü çalışanları için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenen eğitim programlarına sektörün daha fazla katılım sağlamasına yönelik çalışmalar yürütülecek ve talebi karşılayacak şekilde eğitimler verilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler, İlgili STK'lar	1. Bakanlıkça 4.000 sektör çalışanına eğitim verilecektir.
Tedbir 427.5. Turizm hizmetlerinde kullanılacak olan tesislerin standartlarının yükseltilmesini sağlamak üzere tesislerin belgelendirilmesine ilişkin sistem yeniden düzenlenecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), İlgili STK'lar	1. 28/7/2021 tarihinde yürürlüğe giren 7334 sayılı Kanunla 2634 sayılı Kanunda yapılan değişiklikler kapsamında turizm tesislerinin tamamının Bakanlıkça belgelendirilmesine yönelik ikincil mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır. 2. 2634 sayılı Kanunda yapılan değişiklikler kapsamında halihazırda belgesiz olarak faaliyette bulunan konaklama tesislerine basit konaklama tesisi turizm işletmesi belgesi verilecektir.
Başta internet tabanlı uygulamalar olmak üzere turizm sektörünün paylaşım ekonomisinden daha etkin faydalanabilmesine yönelik düzenlemeler yapılacak, sektördeki Ar-Ge faaliyetleri ile teknolojiye dayalı uygulamalar desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.428)		
Tedbir 428.2. Turizm sektöründe ürün geliştirme, tanıtım ve pazarlamada kullanılmasına yönelik büyük verinin toplanması ve analizi çalışması yürütülecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı , İlgili Kurum ve Kuruluşlar, Üniversiteler, İlgili STK'lar	1. Daha fazla sayıda veri kaynağından faydalanılacak ve daha yüksek kalitede veri temini sağlanacaktır. 2. Alarm sistemleri kurulacaktır. 3. Raporlama sistemi modernize edilecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2019	2020	2021(1)	2022(2)
Turizm Geliri	Milyar Dolar	34,5	12,1	22,0	30,4
Ziyaretçi Sayısı	Milyon Kişi	51,7	16,0	28,0	38,0
Yabancı Ziyaretçi Sayısı	Milyon Kişi	45,1	12,7	23,2	32,3
Ziyaretçi Başına Ortalama Harcama	ABD Doları	666	762	786	800
Ortalama Konaklama Süresi	Gece	9,9	12,4	11,8	11,0
Ziyaretçi Başına Gecelik Gelir	Dolar	68	61	66,6	72,7

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.2.3. Sektörel Politikalar

2.2.3.1. Kamu Yatırım Politikaları

a) Mevcut Durum

2021 yılı kamu yatırım uygulamalarında; sektörel, bölgesel ve proje bazındaki öncelikler dikkate alınarak ekonomik ve sosyal altyapıyı geliştirecek yatırımlara ağırlık verilmiştir. 2021 Yılı Yatırım Programı sene başı değerleri dikkate alındığında, mahalli idare yatırımları ve yatırım işçilik giderleri hariç olmak üzere; toplam tutarı 1.344,9 milyar TL, 2020 yılı sonu kümülatif harcaması 516,2 milyar TL ve 2021 yılı başlangıç ödeneği 138,3 milyar TL olan 3.091 kamu yatırım projesi yürütülmektedir.

2021 Yılı Yatırım Programı kapsamındaki 138,3 milyar TL'lik yatırım ödeneğinden en yüksek payı yüzde 30,7 ile ulaştırma sektörü alırken, eğitim sektörünün payı yüzde 14,3, enerji sektörünün payı yüzde 12,2, madencilik sektörünün payı yüzde 10,4, tarım sektörünün payı yüzde 8,7 ve sağlık sektörünün payı yüzde 7,5'tir. İmalat, turizm, konut, içme suyu ve kanalizasyon, teknolojik araştırma, güvenlik, adalet, çevre gibi diğer sektörlerin toplam payı ise yüzde 16,2'dir.

2022-2024 dönemi Orta Vadeli Programda ilan edilen kuruluşların yatırım teklif tavanları dikkate alındığında 2022 yılında yatırım projelerine ayrılan kaynağın önemli ölçüde artırılması hedeflenmiştir. 2022 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Kanun Teklifinde 2021 yılı sene başında 110,5 milyar TL olan merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki yatırımlar için ayrılan ödeneklerin 2022 yılında yüzde 31 oranında artarak 144,5 milyar TL'ye ulaşması öngörülmüştür. Benzer şekilde, 10/09/2021 tarihli ve 31594 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2021/19 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi eki 2022-2024 Dönemi Yatırım Programı Hazırlama Rehberinde yer alan 2022 yılı KİT yatırım teklif tavanları da 2021 yılında 43,5 milyar TL olan seviyesinden 61,9 milyar TL seviyesine çıkarılmıştır.

Ülkemizde, Yap-İşlet-Devret (YİD), Yap-İşlet (Yİ), Yap-Kirala-Devret (YKD) ve İşletme Hakkı Devri (İHD) olmak üzere dört temel Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) modeli uygulanmaktadır. Söz konusu modellerle 1986 yılından başlamak üzere, 2021 yılı Ağustos ayı itibarıyla 257 KÖİ projesi için uygulama sözleşmesi imzalanmıştır. Uygulama sözleşmesi imzalanan projelerin toplam yatırım büyüklüğü 2021 yılı fiyatlarıyla 85,6 milyar ABD dolarına ulaşmaktadır. Bu tutar içinde ulaştırma sektörü 50,4 milyar ABD doları yatırım tutarı ile ilk sırada yer almakta olup bunu 19,8 milyar ABD doları ile enerji, 11,6 milyar ABD doları ile sağlık sektörü takip etmektedir. Mevcut durumda, 236 proje işletmeye alınmış olup 21 projenin yapımına devam edilmektedir.

TABLO II: 26- Genel Devlet Sabit Sermaye Yatırımlarının GSYH İçindeki Payı

(Yüzde)

Ülkeler	2012-2016	2017	2018	2019	2020	2021 (1)
Avro Bölgesi Ortalaması	**3,3**	**3,2**	**3,4**	**3,3**	**3,7**	**4,0**
Belçika	2,5	2,4	2,6	2,7	2,8	3,0
Almanya	2,2	2,2	2,4	2,5	2,7	2,8
Estonya	5,3	5,7	5,3	5,0	5,7	6,3
İrlanda	2,0	1,8	2,1	2,4	2,7	2,9
Yunanistan	3,4	4,5	3,2	2,5	3,0	4,9
İspanya	2,3	2,0	2,2	2,1	2,5	2,5
Fransa	3,7	3,3	3,4	3,7	3,8	3,9
İtalya	2,4	2,2	2,1	2,3	2,7	2,9
Letonya	4,6	4,6	5,6	5,0	5,7	6,2
Litvanya	3,6	3,2	3,2	3,1	4,1	3,9
Lüksemburg	3,9	4,1	3,9	4,0	5,0	4,3
Malta	3,2	2,4	3,3	3,9	4,5	5,6
Hollanda	3,6	3,4	3,4	3,4	3,4	3,9
Avusturya	3,0	3,1	3,1	3,1	3,4	3,6
Portekiz	2,1	1,8	1,8	1,9	2,2	2,5
Slovenya	4,3	3,1	3,7	3,8	4,2	5,8
Slovakya	4,1	3,4	3,7	3,6	3,5	3,8
Finlandiya	4,1	4,1	4,3	4,4	4,6	4,6
Avro Bölgesi Dışı AB Ort.	**4,0**	**3,3**	**3,9**	**4,1**	**4,7**	**4,9**
Bulgaristan	4,4	2,3	3,1	3,4	4,5	4,2
Çekya	4,1	3,3	4,1	4,4	4,9	5,2
Danimarka	3,7	3,4	3,4	3,2	3,6	3,7
Hırvatistan	3,7	2,8	3,5	4,3	5,6	6,3
Macaristan	4,6	4,5	5,8	6,2	6,4	6,4
Polonya	4,3	3,8	4,7	4,3	4,4	4,7
Romanya	4,5	2,6	2,7	3,5	4,6	5,0
İsveç	4,4	4,6	4,9	4,9	5,1	5,0
Birleşik Krallık	2,7	2,7	2,7	2,8	3,1	3,5
AB Ortalaması	**3,5**	**3,2**	**3,5**	**3,5**	**4,0**	**4,3**
ABD	**3,3**	**3,2**	**3,2**	**3,3**	**3,6**	**3,4**
Japonya	**3,7**	**3,6**	**3,7**	**3,9**	**4,2**	**4,3**
Türkiye	**3,6**	**3,9**	**4,0**	**2,8**	**2,7**	**2,8**

Kaynak: Avrupa Komisyonu Ekonomik Tahminler Raporu, İlkbahar 2021; Strateji ve Bütçe Başkanlığı

(1) Gerçekleşme Tahmini

b) Amaç

Kamu sabit sermaye yatırımlarına ilişkin kaynakların artırılması, yatırım programının rasyonelleştirilmesi, ayrılan kaynakların başta öncelikli sektörler ve gelişme alanları için belirlenmiş hedeflere tahsisi olmak üzere etkin şekilde ve sonuç odaklı kullanılması, KÖİ uygulamalarının makroekonomik politikalarla uyumunun sağlanması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Kamu yatırım yönetim sürecinin güçlendirilmesi, gerekli müdahalelerin zamanında yapılması ve daha etkili sonuçlara ulaşılması için yerel yönetimleri de kapsayacak şekilde tüm kurumlarda KÖİ dâhil yatırım projelerinin hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinde standardizasyon sağlanacak ve kurumsal kapasite artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.435)		
Tedbir 435.1. Kamu ve KÖİ yatırımları için proje hazırlık, uygulama, izleme ve değerlendirme konularında eğitim programları düzenlenecektir.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S)	1. Gelen talepler doğrultusunda proje hazırlık, izleme ve değerlendirme konularında eğitimler verilecektir.
Tedbir 435.4. KÖİ projeleri için hazırlık, ihale ve sözleşme hususlarında standart rehberler hazırlanacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S)	1. KÖİ Projelerinin hazırlık aşamasında kullanılmak üzere Fizibilite Raporu Hazırlama Rehberi nihai hale getirilecektir. 2. Harcama Getirisi Analizine ilişkin rehber nihai hale getirilecektir. 3. Sözleşme standardizasyonu ve yönetimine ilişkin bir rehber hazırlanacaktır.

2.2.3.2. Bilim, Teknoloji ve Yenilik

a) Mevcut Durum

Ar-Ge harcamalarında yıllar itibarıyla artış yaşanmış ve Ar-Ge harcamalarının GSYH'ya oranı 2019 yılında yüzde 1,06'ya ulaşmıştır. Benzer şekilde, Ar-Ge ve yenilik ekosisteminin önemli unsurlarından olan araştırmacı insan gücünde de gelişim sağlanmış olup 2019 yılı itibarıyla Tam Zaman Eşdeğer (TZE) araştırmacı ve TZE Ar-Ge personeli sayıları sırasıyla 135.515 ve 182.847 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, toplam TZE Ar-Ge personelinin yüzde 19,8'i doktora ve üstü derecesine sahiptir. Ar-Ge insan gücünün sayı ve nitelik olarak artırılması ihtiyacı devam etmektedir.

Ar-Ge ve yenilik ekosisteminin güçlendirilmesi amacıyla kamu ve özel kesim Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik kamu kaynaklarından yapılan bütçe tahsisi önemini korumaktadır. Bu kapsamda, 2020 yılında merkezi yönetim bütçesinden Ar-Ge faaliyetleri için 14,3 milyar TL harcama yapılmıştır. Ayrıca, kamunun dolaylı Ar-Ge desteği 2020 yılında 8,3 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu bünyesinde küresel eğilimler ve ülkesel ihtiyaçlar açısından ön plana çıkan teknoloji alanları ve kritik gelişme alanlarıyla ilgili teknoloji yol haritaları ve politika raporlarının hazırlanmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Ayrıca stratejik gelişim alanlarının ve yükselen teknolojilerin belirlenmesine yönelik 2035 Teknoloji Öngörüsü çalışmasının hazırlıkları yürütülmektedir.

Ar-Ge harcamalarının yaklaşık yüzde 29,2'sini gerçekleştiren üniversitelerde yüksek katma değerli üretimi destekleyecek nitelikte Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerini artırmak amacıyla 11 üniversite, araştırma üniversitesi olarak belirlenmiş olup bu üniversitelerin performanslarının izlenmesi ve özel programlarla desteklenmesine yönelik çalışmalara devam edilmektedir. Ayrıca üniversiteler arası işbirliğinin geliştirilmesine yönelik olarak birden fazla üniversitenin katılımıyla ortak uygulama ve araştırma merkezi kurulabilmesi imkânı sağlanmıştır. Bu çerçevede 19/06/2020 tarihli ve 31160 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yükseköğretim Kurumlarında Ortak Uygulama ve Araştırma Merkezleri Yönetmeliği kapsamında 2021 yılı Eylül itibarıyla altı ortak uygulama ve araştırma merkezi kurulmuştur.

6550 sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanun çerçevesinde yedi araştırma altyapısı desteklenmekte ve bu altyapıların performans izleme süreçleri devam etmektedir. Bu altyapılardan 2017 yılında 6550 sayılı Kanun kapsamına alınan dördü için kapsamlı ara değerlendirme ve yıllık performans izleme ve değerlendirme süreçleri tamamlanmış olup yeterlik yenileme süreçleri başlatılmıştır. Bununla birlikte, Kanun kapsamına iki yeni araştırma altyapısının dâhil edilmesine ilişkin çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca öncelikli sektörler ve kritik teknolojiler alanlarında olmak üzere faaliyet gösteren araştırma altyapıları içinden 6550 sayılı Kanun kapsamına alınabilecek aday altyapıların belirlenmesi ile Kanun kapsamında işbirliği platformlarının kurulmasına ve desteklenmesine dair usul ve esasların hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

TABLO II: 27- Bilim ve Teknoloji Alanındaki Temel Göstergeler

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ar-Ge Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (Yüzde)	0,81	0,86	0,88	0,94	0,95	1,03	1,06
Gayri Safi Yurt içi Ar-Ge Harcaması (Milyon TL - Cari Fiyatlarla)	14 807	17 598	20 615	24 641	29 855	38 534	45 954
Ar-Ge Harcamalarını Gerçekleştiren Sektörler (Yüzde)							
Yükseköğretim	42,1	40,5	39,7	36,3	33,5	30,3	29,2
Özel Sektör	47,5	49,8	50,0	54,2	56,9	60,4	64,2
Kamu	10,4	9,7	10,3	9,5	9,6	9,3	6,6
TZE Cinsinden Toplam Ar-Ge Personeli Sayısı	112 969	115 444	122 288	136 953	153 552	172 119	182 847
TZE Cinsinden Ar-Ge Personelinin Sektörel Dağılımı (Yüzde)							
Yükseköğretim	37,7	35,7	35,4	38,4	35,3	32,8	32,3
Özel Sektör	51,7	53,7	54,5	53,0	57,3	60,6	62,9
Kamu	10,6	10,6	10,1	8,6	7,4	6,6	4,8
10.000 Çalışan Kişi Başına Düşen TZE Ar-Ge Personeli Sayısı	46	45	46	50	54	60	65

Kaynak: TÜİK, TÜBİTAK

AB Ufuk 2020 Programından ülkemizin daha fazla faydalanabilmesi amacıyla TÜBİTAK koordinasyonunda yönlendirme, bilgilendirme ve teşvik faaliyetleri sürdürülmektedir. Söz konusu program kapsamında 2020 yılında açılan çağrıların yaklaşık yüzde 95'inin sonuçları açıklanmış olup 25 kamu kuruluşu, 88 üniversite/araştırma merkezi, 96 özel sektör kuruluşu ve 14 kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından sunulan toplam 150 projenin destek almasıyla

71,8 milyon Avro geri dönüş sağlanmıştır. Böylelikle Ufuk 2020 Programı kapsamında Eylül 2021 itibarıyla ülkemize 297 milyon Avro fon dönüşü gerçekleşmiştir. Söz konusu program 2020 yılında tamamlanmış olup 2021-2027 yıllarını kapsayan Ufuk Avrupa Programı uygulanmaya başlanılacaktır. Ufuk Avrupa Programına ülkemizin katılımına ilişkin çalışmalar ilgili kurum ve kuruluşlarla koordinasyon halinde yürütülmektedir.

Ülkemizin Antarktika alanında uluslararası arenada temsili ve işbirliği potansiyelinin hayata geçirilebilmesi için başlatılan Antarktika Bilimsel Araştırma ve Bilim Üssü Projesi kapsamında 2017 yılından itibaren Antarktika kıtasına beş ulusal sefer düzenlenmiş ve bu seferler kapsamında 64 proje desteklenmiştir. Ayrıca bu proje kapsamında, Antarktika'da bilimsel araştırma kampı, üç Küresel Konumlandırma Sistemi ve Otomatik Meteoroloji Gözlem İstasyonları kurulumu gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Ulusal Kutup Bilim Programı (2018-2022) yürürlüğe konulmuş olup bu programda belirlenen öncelikli araştırma temaları, insan kaynakları, uluslararası işbirlikleri, eğitim, tanıtım ve halka erişim, bilim seferleri ve lojistik ile Türk Bilim Üssü odağında çalışmalara devam edilmektedir. Bununla birlikte, Avrupa Kutup Kurulu, Antarktik Araştırmalar Bilimsel Komitesi ve Ulusal Antarktik Program Yürütücüleri Konseyi tam üyelikleri gerçekleştirilmiştir.

Ülkemizin uzay politikaları alanındaki vizyonunun, stratejilerinin, hedeflerinin ve projelerinin koordineli ve entegre olarak yürütülmesine yönelik hazırlanan Milli Uzay Programı (MUP) Şubat 2021'de kamuoyuna açıklanmıştır. Ülkemizin orta-uzun vadede 10 adet stratejisinin belirlendiği MUP kapsamında; 2023 yılında Ay'a sert iniş ve 2028 yılında yumuşak iniş yapılması, bir Türk vatandaşının bilimsel misyon için uzaya gönderilmesi, uydu üretiminin tek çatı altında toplanması, bölgesel konumlama ve zamanlama sistemi kurulması, uzaya bağımsız bir şekilde erişmek için uzay limanı kurulması, uzay havasına ilişkin bilimsel araştırmalar yapılması, uzaydaki nesneleri yerden gözlemleme kabiliyetlerinin artırılması, uzay sanayi ekosisteminin geliştirmesi, uzay teknolojileri geliştirme bölgesinin kurulması, toplumda uzay farkındalığın geliştirmesi ve insan gücü yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

b) Amaç

Etkin işleyen bir araştırma ve yenilik ekosistemi oluşturularak bilgi üretme ve kullanma kapasitesinin geliştirilmesi, yüksek katma değerli ürün ve hizmetleri destekleyecek nitelikte Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin artırılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Üniversitelerin Ar-Ge ekosistemindeki rolleri güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.440)		
Tedbir 440.3. Üniversitelerin, yüksek katma değerli üretimi destekleyecek nitelikte Ar-Ge ve yenilik faaliyetleri gerçekleştirebilmeleri için Araştırma Üniversitesi programı güçlendirilecek, bu programa dâhil üniversitelerin özel desteklerle kapasiteleri artırılacaktır.	YÖK (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. Araştırma üniversitelerinin performansları izlenecek, araştırma kapasitelerinin ve niteliklerinin artırılmasına yönelik olarak bir program çerçevesinde destekler sağlanacaktır.

Araştırma altyapılarının, öncül araştırmalar yapan, nitelikli insan gücü istihdam eden ve özel sektörle işbirliği içinde çalışan bir yapıyla Ar-Ge ve yenilik ekosistemindeki etkinliklerinin artırılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.441)		
Tedbir 441.1. Yükseköğretim ve kamu kurumları bünyesindeki araştırma altyapılarının erişilebilirliğinin artırılması ve mükerrer yatırımların önlenmesini teminen altyapılardaki makine-teçhizat, insan kaynağı, araştırma faaliyetleri ve test hizmetlerine ilişkin güncel bilgilerin yer aldığı envanter hazırlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜBİTAK, YÖK, Üniversiteler	1. Yükseköğretim ve kamu kurumları bünyesindeki araştırma altyapılarına ilişkin güncel verilerin yer aldığı ve veri doğrulamasının sağlandığı envanter sistemine ilişkin hazırlıklar tamamlanacaktır.
Tedbir 441.2. 6550 sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanun kapsamında kritik teknolojilerde uzmanlaşmış altyapı sayısı artırılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK, YÖK	1. Üniversitelerdeki uygulama ve araştırma merkezlerinin araştırma faaliyet alanları tespit edilecek ve bunlar arasında kritik teknolojilerde faaliyet gösterenlerden Ar-Ge kapasitesi ön incelemede yeterli görülenlerin 6550 sayılı Kanun kapsamında yeterlik değerlendirme süreci başlatılacaktır.
Tedbir 441.3. 6550 sayılı Kanun kapsamındaki araştırma altyapılarının çıktı ve etki odaklı performanslarının izlenmesine ve kritik teknoloji alanlarında ürün misyonları doğrultusunda çalışmalarını teşvik etmeye yönelik düzenlemeler yapılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK, YÖK	1. 6550 sayılı Kanun kapsamındaki araştırma altyapılarının, çıktı ve etkiyi dikkate alan ve kritik teknolojilerde ürün hedeflerinin belirlenmesi yönünde güncellenen performans izleme dokümanları kapsamında yıllık izleme süreci gerçekleştirilecektir.
Ar-Ge personeli sayısı ve niteliği artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.442)		
Tedbir 442.1. Araştırma üniversitelerinde doktora sonrası sözleşmeli araştırmacı istihdamı artırılacaktır.	YÖK (S), TÜBİTAK	1. Araştırma üniversitelerinde doktora sonrası sözleşmeli araştırmacı istihdamını artırmak üzere ihtiyaçlar tespit edilecek ve iyileştirmeler yapılacaktır.
Tedbir 442.2. Yurt dışında üst seviye bilimsel ve teknolojik çalışmalar yürüten nitelikli araştırmacıların Uluslararası Lider Araştırmacılar Programı kapsamında Türkiye'ye gelmeleri ve araştırmacı yetiştirmeleri desteklenecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK, YÖK	1.Uluslararası Lider Araştırmacılar Destek Programı kapsamında yeni çağrıya çıkılacaktır.

Tedbir 442.6. Araştırma deneyimine sahip nitelikli insan kaynağının artırılmasını teminen kamu destekli Ar-Ge projelerinde daha fazla lisans, yüksek lisans ve doktora bursiyerinin yer alması sağlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK, YÖK	1. Stajyer Araştırmacı Burs Programı (STAR) kapsamında çağrıya çıkılacak ve program kapsamında desteklenen bursiyerlerin lisans, yüksek lisans ve doktora bursiyeri olarak projelerde yer alması sağlanacaktır.
Temel bilimlerde nitelikli araştırmacı insan gücü kapasitesi ve araştırma faaliyetleri, öncelikli sektörler ve teknoloji alanlarındaki ihtiyaçlara yönelik artırılacak, söz konusu alanlara yönelik özel lisansüstü burs programları geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.443)		
Tedbir 443.1. Temel bilimlere yönelik lisansüstü burs miktarı ve faydalanan sayısı artırılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK, YÖK	1. Temel bilimler alanında ülkemizin lisansüstü seviyesinde ihtiyaç duyduğu bilim insanlarının yetiştirilmesini teşvik etmek amacıyla Yurt İçi Lisansüstü Burs Programı kapsamında iki defa çağrıya çıkılacaktır.
Tedbir 443.3. Temel ve uygulamalı alanlarda katma değer açısından yüksek etki yaratması muhtemel öncül araştırma projeleri desteklenecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK, YÖK	1. Ulusal Öncü Araştırmacılar ve Avrupa Araştırma Konseyi (ERC) Projeleri Güçlendirme Destekleri kapsamında başvurular alınarak araştırmalar desteklenecektir.
Tedbir 443.4. Bilim alanlarına yönelik nitelikli çalışmalar ile öncü ve çığır açıcı araştırmaları desteklemek üzere ve özellikle temel bilimler alanında araştırmacı insan gücü kapasitesinin artırılmasına yönelik ulusal ve uluslararası eğitim ve araştırma temalı bilimsel etkinlikler gerçekleştirilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, TÜBİTAK, TÜBA, Üniversiteler	1. TÜBİTAK Temel Bilimler Araştırma Enstitüsü tarafından temel bilim alanlarında, dünyanın önde gelen bilim insanlarının katılımıyla uluslararası düzeyde bilimsel etkinlikler gerçekleştirilecektir. 2. TÜBA Yurtdışı Bilim İnsanı Davet Programı kapsamında öncü ve çığır açıcı araştırmacıların ülkemizdeki bilim insanlarıyla bir araya geleceği çalıştaylar düzenlenecek, bilimsel tematik arama konferansları gerçekleştirilecektir. 3. Ulusal ve uluslararası ölçekte, alanlarında öne çıkan uzman ve araştırmacıların veritabanı oluşturulacaktır.

Başta AB ülkeleriyle olmak üzere Ar-Ge faaliyetleri, araştırma altyapıları ve araştırmacı insan gücü bakımından bölgesel ve küresel düzeyde işbirlikleri geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.444)		
Tedbir 444.1. AB Araştırma ve İnovasyon Çerçeve Programlarına nitelikli projeler yoluyla katılımın sağlanması ve programların geri dönüş oranının artırılmasına yönelik tanıtım, bilgilendirme ve kapasite geliştirme çalışmaları ile destek ve ödül programları gerçekleştirilecek ve Avrupa Araştırma Alanına entegrasyonun sağlanmasını teminen ulusal programlar AB Çerçeve Programlarıyla uyumlu ve tamamlayıcı hale getirilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, TÜBİTAK, Üniversiteler, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Bilgi Çoğaltıcıları Sisteminde yer alan kurum ve kuruluşlara iki kapasite geliştirme eğitimi verilecektir. 2. Ufuk Avrupa Programına yönelik uluslararası danışma grubu toplantıları yapılacaktır. 3. Marie-SKLODOWSKA-CURIE (MSCA) Proje Ön Değerlendirme Desteği Çağrılarına çıkılacaktır. 4. Ağlara Üyelik Desteği çağrısına çıkılacaktır. 5. Geçtiğimiz dönem koordinasyonu yürütülen Ufuk 2020 Programına ilişkin olarak ülkemiz özelinde etki analizi çalışması yapılacaktır. 6. Ufuk Avrupa Programına yönelik bilgi günü etkinlikleri düzenlenecektir.
Türkiye'de teknoloji üreten insan kaynağının geliştirilmesine yönelik olarak gençlerin erken yaşlardan itibaren teknoloji alanında gelişimleri sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.445)		
Tedbir 445.1. Deneyap Teknoloji Atölyeleri yaygınlaştırılacak, 50 bin gencin teknoloji eğitimi alması sağlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Gençlik ve Spor Bakanlığı, TÜBİTAK, İlgili STK'lar	1. Deneyap Teknoloji Atölye sayısı ve yararlanan öğrenci sayısı artırılacak, eğitim içerikleri geliştirilerek e-kitap hâline getirilecek ve öğrenciler ulusal ve uluslararası yarışmalara hazırlanacaktır.
Tedbir 445.2. Bilim atölyeleri ve gezici bilim sergileri daha ulaşılabilir hale getirilerek yaygınlaştırılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK, Belediyeler, Üniversiteler	1. Antarktika temalı gezici serginin üretimi tamamlanacak olup Antalya Bilim Merkezi'nde açılışı yapılacaktır.
Kutup araştırmaları konusunda ülkemizin uluslararası konumu güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.446)		
Tedbir 446.1. Kutup araştırmalarına yönelik kurumsal kapasite geliştirilecek ve Antarktika'da üs kurulmasına ilişkin hazırlık çalışmaları tamamlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, TÜBİTAK	1. Altıncı Ulusal Antarktika Bilim Seferi düzenlenecektir. 2. İkinci Ulusal Arktik Bilim Seferi düzenlenecektir. 3. Kutup araştırmaları alanında proje çağrısına çıkılacaktır.
Ülkemizin havacılık ve uzay alanında küresel rekabette konumunun güçlendirilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.447)		
Tedbir 447.1. Milli Uzay Programı hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Savunma Sanayi Başkanlığı, Türkiye Uzay Ajansı, TÜBİTAK, Üniversiteler	1. Bilimsel ve deneysel uydu üretimi, uzaya insan gönderilmesi ve Türkiye Kozmik Radyasyon Haritası (UKRH) etüt projeleri tamamlanacaktır. 2. Milli Uzay Programı 1. Faz kapsamında çalışmalara başlanacaktır.

Tedbir 447.2. Türkiye Uzay Ajansının kurumsal kapasitesi geliştirilerek etkinliği artırılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Türkiye Uzay Ajansı, TÜBİTAK	1. Türkiye Uzay Ajansının idari ve kurumsal kapasitesinin artırılmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020 (1)	2021(2)	2022(3)
Ar-Ge Harcamalarının GSYH'ya Oranı (4)	Yüzde	1,06	1,26	1,51
Tam Zaman Eşdeğer (TZE) Cinsinden Ar-Ge Personeli Sayısı (4)	Kişi	182 847	215 658	265 000
Milyon Kişi Başına Doktora ve Üstü TZE Ar-Ge Personeli Sayısı	Kişi	436	600	700

(1) 2019 verisidir.
(2) Gerçekleşme Tahmini
(3) Program
(4) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Araştırma, Geliştirme ve Yenilik Programının performans göstergelerinden biridir.

2.2.3.3. Girişimcilik ve KOBİ'ler

a) Mevcut Durum

Esnaf ve sanatkârların çoğunluğunu oluşturduğu KOBİ'ler, 2020 yılı sonu itibarıyla çalışan sayısı bakımından toplam girişimlerin yüzde 99,8'ini, istihdamın yüzde 73,9'unu, katma değerin yüzde 53,1'ini, ihracatın yüzde 57,2'sini oluşturmaktadır. Ayrıca, Ar-Ge harcamaları içinde KOBİ'lerin payı 2014 yılında yüzde 17,4 iken 2019 yılında yüzde 21,4'e yükselmiştir. KOBİ'lerin küreselleşmeden kaynaklanan yüksek rekabete ayak uydurma, yetkin insan gücü ve yeterli sermayeye sahip olma, yenilikçi projeler üretme, ortak iş ve proje geliştirme gibi hususlarda güçlendirilmesi ve girişimcilik yeteneklerinin ve girişimci sayısının artırılması gerekmektedir. Ortak iş yapma kültürüne, sermaye birikimine ve gelir dağılımına olumlu katkıları açısından önem taşıyan kooperatifçiliğin geliştirilmesi de önem arz etmektedir.

TABLO II: 28- Kurulan ve Kapanan İşletme Sayısı

Yıl	Faaliyete Geçen Esnaf ve Sanatkâr Sayısı	Faaliyeti Sona Eren Esnaf ve Sanatkâr Sayısı	Kurulan Şirket Sayısı	Kapanan Şirket Sayısı	Kurulan Gerçek Kişi Ticari İşletme Sayısı	Kapanan Gerçek Kişi Ticari İşletme Sayısı	Kurulan Kooperatif Sayısı	Kapanan Kooperatif Sayısı
2012	191 808	96 204	38 887	14 168	67 455	31 915	877	1 895
2013	193 870	105 552	49 943	17 400	58 987	19 873	915	1 862
2014	200 235	113 696	57 710	14 002	67 920	23 229	1 005	1 820
2015	200 807	97 361	66 701	12 114	47 069	19 061	921	1 587
2016	227 936	101 218	63 709	11 038	41 972	19 610	771	1 290
2017	229 367	96 945	72 871	13 517	44 238	18 005	910	1 185
2018	229 298	106 167	85 279	12 564	35 111	18 976	331	70
2019	238 416	114 977	85 263	14 050	24 459	19 044	409	67
2020	365 533	99 588	102 794	15 949	31 036	24 134	622	46
2021(1)	184 233	61 376	71 139	8.180	17 815	13 368	389	17

Kaynak: TOBB, Ticaret Bakanlığı
(1) Ağustos ayı itibarıyladır.

2021 yılı Haziran ayı itibarıyla; bankacılık sistemi içinde kullandırılan KOBİ kredi miktarı 908 milyar TL olup toplam krediler içindeki payı 2009 yılındaki yüzde 21 seviyesinden yüzde 23'e yükselmiştir.

TABLO II: 29- ESKKK Kefalet Kredileri

Yıl	Kefalet Alan ve Kredi Kullanan İşletme Sayısı	Verilen Kefalet ve Yaratılan Kredi Hacmi (Milyon TL)
2012	258 057	6 925
2013	286 123	9 617
2014	317 710	12 520
2015	353 627	16 159
2016	432 826	20 359
2017	447 854	23 743
2018	493 704	31 125
2019	567 029	41 043
2020	1 161 892	67 520
2021(1)	1 163 281	73 747

Kaynak: Ticaret Bakanlığı
(1) Ağustos ayı itibarıyla

Esnaf ve sanatkârlarımızın desteklenmesi amacıyla, 28/12/2020 tarihli ve 3340 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı gereğince, 2021 yılı içerisinde esnaf ve sanatkârlara yüzde 50 faiz indirimli veya faizsiz kredi imkânları sağlanmış bulunmaktadır. Bu kapsamda 31/08/2021 itibarıyla kredi bakiyesi mevcut olan esnaf ve sanatkâr sayısı 1.163.281'e, kredi bakiyesi ise 73,7 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Hazine destekli kefalet uygulaması 2021 yılında da devam ederek Ağustos 2021 döneminde kefalet kullandırımı 4,3 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde öz

kaynaktan sağlanan kefaletlerle birlikte toplam 34.382 KOBİ'nin 35.430 kredi talebi değerlendirilerek 7,6 milyar TL krediye karşılık 6,5 milyar TL kefalet desteği verilmiştir. Diğer taraftan, AB COSME Programına AB üye ülkeleri ile birlikte dâhil olunmuş ve bu sayede diğer ülkelerle işbirlikleri kurularak Avrupa Yatırım Fonu vasıtasıyla, KOBİ'lerimize yönelik yaklaşık 7,5 milyar TL'lik kredi hacmi oluşturulmuştur.

TABLO II: 30- KGF A.Ş. Tarafından Verilen Kefalet ve Yaratılan Kredi Hacmi

	KGF AŞ Özkaynak				Hazine Kaynaklı Kefalet				Toplam			
Yıl	İşletme Sayısı	Kefalet Sayısı	Kefalet Hacmi (Milyon TL)	Yaratılan Kredi Hacmi (Milyon TL)	İşletme Sayısı	Kefalet Sayısı	Kefalet Hacmi (Milyon TL)	Yaratılan Kredi Hacmi (Milyon TL	İşletme Sayısı	Kefalet Sayısı	Kefalet Hacmi (Milyon TL)	Yaratılan Kredi Hacmi (Milyon TL)
2012	1 484	1 694	499	676	3 528	3 823	614	877	5 012	5 517	1 113	1 553
2013	1 199	1 345	451	585	1 263	1 415	610	882	2 462	2 760	1 061	1 467
2014	2 573	3 397	573	724	1 660	1 865	819	1 164	4 223	5 262	1 392	1 888
2015	2 485	2 644	846	1 020	3 638	3 730	1 721	2 380	6 123	6 374	2 567	3 400
2016	4 643	4 699	1285	1 554	6 972	7 032	2 765	3 904	11 615	11 731	4 050	5 458
2017	6 880	6 960	802	934	316 168	375 329	195 827	218 799	323 048	382 289	196 630	219 733
2018	1 153	1 158	345	402	181 262	206 260	71 787	76 367	182 415	207 418	72 131	83 903
2019	11 980	12 299	3 329	4 211	148 340	165 624	59 645	74 264	160 320	177 923	62 975	78 475
2020	6 822	7 147	1 946	2 417	221 544	378 510	159 922	199 534	228 366	385 657	161 868	201 951
2021(1)	6 479	6 883	2 179	2 721	27 903	28 547	4 286	4 887	34 382	35 430	6 465	7 608

Kaynak: KGF A.Ş.
(1) Ağustos ayı itibarıyla

KOBİ ve girişimcilere yönelik KOSGEB destek ve hizmetleri ile ilgili tüm süreçler e–Devlet Kapısı üzerinden yürütülmektedir. Bunun yanı sıra, işletme karnesi niteliğinde olan ve işletmelerin kendilerini sektörlerinde, ülke geneli ve bölgelerinde (İBBS Düzey1) konumlandırma imkânı bulabilecekleri, KOSGEB İşletme Değerlendirme Raporu da Türkçe ve İngilizce versiyonuyla birlikte e-Devlet Kapısı üzerinden ücretsiz olarak sunulmaktadır.

KOBİ'lerin, KOSGEB destekleri kapsamında yararlanacakları rehberlik ve danışmanlık hizmetlerine ilişkin esasları düzenlemek amacıyla KOBİ Rehberliği ve Teknik Danışmanlık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik 05/02/2019 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu çerçevede; finansman, uluslararasılaşma, teknoloji/yenilik/dijitalleşme ve büyüme alanlarında işletmelere teknik danışmanlık hizmeti sunacak kişilerin yetkilendirilmesi ve teknik danışmanlık hizmetleri hakkında esasları düzenlemek amacıyla usul ve esaslar hazırlanarak 05/08/2020 tarihinde yayınlanmış olup başvurular alınmaya başlanmıştır. İşletmelerin yetkilendirilmiş teknik danışmanlardan alacakları danışmanlık hizmetlerinin desteklenmesi amacıyla İşletme Geliştirme Destek Programı'na Teknik Danışmanlık Desteği eklenmiştir. KOBİ rehberlerinin yetkilendirilmesine ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

TABLO II: 31- KOSGEB Destek Programları

DESTEK PROGRAMLARI	2018		2019		2020		2021(1)	
	İşletme Sayısı	Destek Tutarı (Bin TL)	İşletme Sayısı	Destek Tutarı (Bin TL)	İşletme Sayısı	Destek Tutarı (Bin TL)	İşletme Sayısı	Destek Tutarı (Bin TL)
KOBİ Proje Destek Programı	73	2 073	5	470	1	96	-	-
Ar-Ge, İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı	1 106	71 370	1 207	87 229	1 248	87 916	1 048	81 250
İşbirliği-Güçbirliği Destek Programı	31	9 488	14	3 163	2	7 064	-	-
Tematik Proje Destek Programı	6	311	2	62	-	-	-	-
Girişimcilik Destek Programı	31 790	596 333	25 077	475 289	9 283	102 955	1 197	7 402
Genel Destek Programı	39 405	388 531	19 711	243 002	6 149	63 304	1 144	8 922
Gelişen İşletmeler Piyasası KOBİ Destek Programı	2	72	-	19	1	10	-	-
KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı	2 270	257 365	3 293	495 761	1 153	110 150	355	64 259
Teminat Giderleri Desteği	167	213	10	10	-	-	1	2
TEKNOPAZAR - Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama Destek Programı	63	2 567	57	2 859	35	1 429	2	40
Uluslararası Kuluçka Merkezi ve Hızlandırıcı Destek Programı	6	4 320	23	3 656	4	1 421	2	1 557
Stratejik Ürün Destek Programı	39	34 057	70	109 970	66	73 592	40	31 735
KOBİ Teknolojik Ürün Yatırım Destek Programı	28	29 770	70	76 898	129	141 805	96	86 743
İşletme Geliştirme Destek Programı	359	312	13 968	150 382	18 122	285 951	17 583	320 386
İşbirliği Destek Programı	-	-	3	982	35	29 941	42	35 006
Girişimciliği Geliştirme Destek Programı	-	-	5 264	127 668	-	-	-	-
Geleneksel Girişimci Destek Programı					11 767	74 318	14 877	103 420
İleri Girişimci Destek Programı					6 076	372 926	8 015	481 555
Yurt Dışı Pazar Destek Programı			-	-	186	6 409	642	32 285
İŞGEM/TEKMER Destek Programı					2	7	6	1 921
İş Planı Ödülü Destek Programı					2	50	3	80
Ar-Ge, Ür-Ge ve İnovasyon Destek Programı					-	-	80	11 809
Toplam	**75 345**	**1 396 782**	**68 774**	**1 777 422**	**54 259**	**1 359 343**	**45 133**	**1 267 653**

Kaynak: KOSGEB
(1) Eylül ayı itibarıyla

KOSGEB tarafından imalatçı girişimcilere üst limiti 375 bin TL'ye, geleneksel sektörlerde yer alan girişimcilere ise 65 bin TL'ye kadar hibe desteği sağlanmaya devam edilmektedir. Bu desteklerde genç, kadın, engelli, gazi ve birinci derecede şehit yakını girişimcilere ayrıcalık tanınmıştır.

Covid-19 pandemisinden olumsuz etkilenen işletmelere destek olunması ve istihdamın korunması amacıyla imalat sanayisindeki mikro ve küçük işletmeler ile 2017 yılı sonrası kurulan teknoloji tabanlı start-up'lar için 300 milyon ABD Doları Dünya Bankasından 300 milyon ABD doları da JICA'dan olmak üzere toplam 600 milyon Dolar Hazine garantili kredi

anlaşması imzalanmıştır. Bu kapsamda KOSGEB tarafından oluşturulan "Mikro ve Küçük İşletmelere Hızlı Destek Programı"yla Covid-19 pandemisinden dolayı geliri azalan imalat ve bilimsel Ar-Ge sektörlerindeki mikro ve küçük işletmelere, ölçeklerine göre sırasıyla; 30.000 TL ve 75.000 TL'ye kadar işletme sermayesi desteği verilmektedir. 2017 ve sonrasında kurulmuş imalat, bilgisayar programlama ve bilimsel Ar-Ge sektörlerindeki yenilikçi genç mikro ve küçük işletmelere ise, bu tutarlara ilave olarak teknolojik faaliyetleri için 25.000 TL'ye kadar ek sermaye desteği sağlanmaktadır. Destek; ilk 3 yılı geri ödemesiz olmak üzere toplam 5 yıl vadeli, teminatsız ve faizsiz geri ödemeli destek olarak kullandırılmaktadır.

2021 yılında Edirne Acil Destek Kredisi Programı, Artvin, Düzce ve Rize İlleri Acil Destek Kredisi Programı, 2021 Yılı Orman Yangınları Acil Destek Kredisi Programı, Batı ve Orta Karadeniz Bölgesi İlleri ile Van İlinde Sel Felaketi Meydana Gelen İlçeler Acil Destek Kredisi Programı ve İstanbul İkitelli OSB Acil Destek Kredisi Programı uygulamaya alınmıştır.

TABLO II: 32- KOSGEB Kredi Faiz Destekleri

Yıl	İşletme Adedi	Kredi Hacmi (Bin TL)	KOSGEB Faiz Desteği (Bin TL)
2012	7 408	467 122	105 549
2013	343	30 000	4 525
2014	3 140	137 549	33 545
2015	593	28 448	6 116
2016	1 069	145 663	31 942
2017	289 937	7 795 806	739 411(1)
2018	1 516	104 930	531 418(2)
2019	310	91 325	532 115(3)
2020	14 544	1 149 687	157 691
2021(4)	2 871	175 420	19 571

Kaynak: KOSGEB
(1) 513.292 Bin TL'si 2017 Yılı KOSGEB Sıfır Faizli İşletme Kredisi Faiz Desteği 1. Taksiti olarak ödenmiştir.
(2) 510.552 Bin TL'si 2017 Yılı KOSGEB Sıfır Faizli İşletme Kredisi Faiz Desteği 2. Taksiti olarak ödenmiştir.
(3) 498.676 Bin TL'si 2017 Yılı KOSGEB Sıfır Faizli İşletme Kredisi Faiz Desteği 3. Taksiti olarak ödenmiştir.
(4) Eylül ayı itibarıyla

Girişimciliğin geliştirilmesi amacıyla KOSGEB tarafından paydaş kurum/kuruluşların da katkısıyla düzenlenen Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri ücretsiz olarak sunulmaya devam edilmektedir. Ayrıca girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması çalışmaları kapsamında girişimcilerin iş kurma ve yürütme konularında bilgi ve becerilerini geliştirmek amacıyla çalışmalar sürdürülmektedir.

KOSGEB tarafından fonlanan 18 İş Geliştirme Merkezinde (İŞGEM) başlangıç aşamasındaki girişimciler desteklenmekte olup İŞGEM/TEKMER Destek Programı kapsamında yeni kuluçka merkezlerinin kurulmasına da destek sağlanabilmektedir.

TABLO II: 33- KOSGEB Girişimcilik Eğitimleri ve Girişimcilik Desteği Alan İşletmeler

	2016	2017	2018	2019	2020	2021(1)	Toplam
Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi Katılımcı Sayısı	176 092	217 291	159 876	126 496	116 725	123 898	1 005 120
Girişimcilik Desteği Alan İşletme Sayısı	15 536	22 893	31 790	30 341	27 126	24 089	163 600

Kaynak: KOSGEB
(1) Eylül ayı itibarıyla

TÜBİTAK teknoloji ve yenilik odaklı iş fikirlerinin katma değer ve nitelikli istihdam yaratma potansiyeli yüksek teşebbüslere dönüştürebilmesi amacıyla, girişimcilerin fikir aşamasından pazara kadar olan faaliyetlerinin desteklenmesi doğrultusunda yürütülen Teknogirişim Sermayesi Desteği Programının adı Girişimcilik Destek Programı olarak değiştirilmiş ve başvuru kriterlerinde değişikliklere gidilmiştir. Buna göre Programa başvuru yapacak kişilerde örgün öğrenim almış olma şartı kaldırılmış, ayrıca ön lisans ve lisans öğrencilerinin başvuru yapabilmesi sağlanmıştır.

Program kapsamında 2020 yılının birinci çağrısına Ekim ayında çıkılarak 7.051 iş fikri başvurusu alınmış ve yapılan değerlendirmeler sonucunda 484 girişimcinin desteklenmesine karar verilmiştir. 2021 yılı birinci çağrısına Nisan ayında çıkılmış ve 2.395 iş fikri başvurusu alınmıştır.

TABLO II: 34- TÜBİTAK Girişimcilik Destekleri

Yıl	Başvuru Sayısı	Desteklenen Girişimci Sayısı	Destek Miktarı (Milyon TL) (4)
2012	745	112	26,8
2013	1 220	127	28,6
2014	1 251	111	21,9
2015	3 015	208	50
2016	-	-	-
2017	6 635	402	76,1
2018	7 917	273	52,9
2019	7 483	295	27,6
2020	7.051	145(3)	22,4
2021	2.395	300(1)	60(2)

Kaynak: TÜBİTAK
(1) Desteklenmesi Planlanan Girişimci Sayısı
(2) Yıl İçinde Aktarılması Planlanan Destek Miktarı Toplamı
(3) 2020 yılı 1. çağrı sonucudur. 2020 yılı 2. çağrı sonuçları henüz açıklanmamıştır.
(4) 2021 sabit fiyatlarıyla

Organize Sanayi Bölgelerinde (OSB) Yer Alan Parsellerin Tamamen veya Kısmen Tahsislerine İlişkin Cumhurbaşkanı Kararı'ndaki düzenlemeler doğrultusunda OSB'lerde atıl kalan sanayi parsellerine yatırımcıların yönlendirilmesi ve OSB'lerin canlandırılması hedeflenmekte, OSB'lerdeki mevcut istihdamın 2,5 milyona ulaşması öngörülmektedir.

Yatırımcılarımıza uluslararası standartlarda yatırım ortamı sağlayan OSB'lere, küçük sanayiciye daha sağlıklı koşullarda çalışma ve kendilerini geliştirme imkânı sağlayan Küçük

Sanayi Sitesine (KSS) ve yatırımları ülkemize çekmek ve teşvik etmek amacıyla endüstri bölgelerine ilişkin çalışmalara devam edilmektedir. 2021 yılında iki OSB'ye (Niğde II OSB ve Amasya Taşova OSB) tüzel kişilik kazandırılarak toplam OSB sayısı 325'e ulaşmıştır. Kredi desteğiyle tamamlanan OSB sayısı 201'e çıkmış, KSS sayısı ise 484 olmuştur. 2021 yılı itibarıyla toplamda ilan edilmiş 23 endüstri bölgesi bulunmaktadır. Bunların yedisi karma/ihtisas endüstri bölgesi, 12'si özel endüstri bölgesi ve dördü münferit yatırım yeridir. OSB ve KSS altyapı projeleri için 2021 yılında 1.125 milyon TL olan program ödeneğinin 2022 yılında 1.270 milyon TL'ye ulaşması öngörülmektedir.

2021 Eylül ayı itibarıyla teknoloji geliştirme bölgelerinin (TGB) sayısı 89'a, faaliyette olanların sayısı 73'e, TGB'lerde faaliyet gösteren işletme sayısı ise 6.979'a yükselmiştir. Diğer yandan, OSB uygulamalarında üretime geçme oranlarının artırılması, OSB ve TGB'lerin kapasitelerinin geliştirilerek girişimcilere daha iyi hizmet verilmesi ve bunların araştırma merkezleriyle ilişkilerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

TABLO II: 35- OSB ve TGB Bilgileri

	OSB			TGB		
Yıl	**Tamamlanmış OSB Sayısı**	**OSB'lerde Faaliyet Gösteren İşletme Sayısı (1)**	**Kullandırılan Kamu Kaynağı (Bin TL) (2)**	**Faal TGB Sayısı**	**TGB'lerde Faaliyet Gösteren İşletme Sayısı**	**Kullandırılan Kamu Kaynağı (Bin TL) (2)**
2012	153	41 357	141 368	34	2 174	90 813
2013	155	47 019	105 571	39	2 569	77 692
2014	157	47 445	193 388	43	3 016	61 851
2015	166	48 251	369 460	48	3 744	100 646
2016	173	49 486	331 286	49	4 217	164 549
2017	180	50 528	326 253	55	4 817	210 453
2018	185	52 726	277 640	61	5 301	72 264
2019	190	53 262	122 138	65	5 400	73 540
2020	201	54 324	307 645	72	6 282	59 947
2021(3)	218(4)	55 098	327 746	73	6 979(3)	65 948(3)

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
(1) Mevcut OSB'lerdeki Üretime Geçen İşletme Sayısı
(2) 2021 yılı fiyatlarıyla
(3) Eylül ayı itibarıyla
(4) Gerçekleşme tahmini

2021 yılı içerisinde OSB Uygulama Yönetmeliğinde iki kez değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişikliklerle OSB'lerin işleyişini hızlandırmak için OSB organlarının görevlerinde ve işleyişinde düzenlemeler yapılmış, OSB'lerin işleyişinde dijitalleşmeye ve bürokraside sadeleşmeye gidilmiştir.

OSB Kanununun Ek-3'üncü maddesi gereği 2018 yılında uygulamaya konulan OSB'lerde tamamen veya kısmen bedelsiz arsa tahsisi uygulaması 2024 yılı sonuna kadar uzatılmıştır.

Teknoloji girişimciliği ile Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin ekonomik değere dönüşmesini sağlamak amacıyla girişimciliğin gelişmesine yönelik olarak ekosistemin tüm alanlarını kapsayacak, tespit edilen sorun alanlarına etkili çözümler üretecek bir girişimcilik stratejisinin hazırlıklarına devam edilmiştir.

2020 yılında Ticaret Bakanlığı tarafından Kooperatifçilik Destek Programı uygulanmaya başlanmıştır. Programla kooperatif ve üst kuruluşlarının üretim ve istihdama katkısı olacak yatırım projelerinin desteklenmesi, faaliyetlerinde etkinlik ve verimliliğin sağlanması, teknoloji ve yeni üretim tekniklerinden yararlanmalarına katkıda bulunulması, rekabet güçlerinin artırılması ve bireysel tasarrufların uygun kooperatif girişimcilik modelleriyle ekonomiye kazandırılması hedeflenmiştir. Program kapsamında, ilk uygulama olarak, ortaklarının çoğunluğunu kadınların oluşturduğu ve kadın emeğini değerlendirme amacı güden kooperatifler ve üst kuruluşlar desteklenmektedir. 2020 yılı içerisinde kooperatiflerimize sağlanan hibe desteği tutarı 14,3 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı Ağustos ayı sonu itibarıyla ise kooperatiflere sağlanmasına karar verilen hibe desteği tutarı 13,5 milyon TL'dir.

Covid-19 pandemisi nedeniyle işleri zarar gören esnaf ve sanatkârlar ile gerçek kişi tacirlere, 3323 ve 3929 sayılı Cumhurbaşkanı Kararları doğrultusunda dört taksit halinde gelir kaybı desteği ve kira desteği sağlanmıştır. Aylık 1.000 TL olarak verilen gelir kaybı desteğiyle büyükşehirlerimizde aylık 750 TL, diğer şehirlerimizde aylık 500 TL olarak sağlanan Kira Desteği kapsamında ticaret erbabımıza 4,6 milyar TL'yi aşan tutarda hibe ödemesi yapılmıştır.

Pandemi nedeniyle işleri zarar gören esnaf ve sanatkârlar ile gerçek kişi tacirlere 3998 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı doğrultusunda ekonomik faaliyet kodları itibarıyla tek seferde ödenmek üzere 3 bin TL veya 5 bin TL tutarında hibe destekleri sağlanmış olup ticaret erbabına bu kapsamda ödenen toplam tutar 4,3 milyar TL'yi aşmıştır.

Yalın ve dijital dönüşüm uygulamalarını yenilikçi düşünce anlayışıyla bütüncül olarak koordine etmek, sanayimizin eğitim ve danışmanlık hizmetleri alanındaki mevcut eksikliklerini gidermek amacıyla Yetkinlik ve Dijital Dönüşüm Merkezleri (Model Fabrikalar) projesi başlatılmış ve farklı illerde kurulum süreci tamamlanarak faaliyetlerini sunabilecek noktaya getirilmiştir. Ankara, Bursa, Konya, Kayseri, Gaziantep, Mersin ve İzmir Model Fabrikalarının kurulumları tamamlanarak başta KOBİ'ler olmak üzere işletmelere eğitim ve danışmanlık hizmeti sunulmaya başlanmıştır. Adana Model Fabrikası kurulum ve işletme çalışmaları devam etmektedir. Tüm model fabrikalarda toplam 138 firmayla kapsamlı eğitim ve danışmanlık çalışmaları yürütülmüş, 500'ün üzerinde firmayla iletişim kurulmuştur.

Sanayi bölgelerinin (EB, TGB, OSB, KSS) dijital dönüşüme uygun yapılanmasının sağlanarak girişimcilere daha etkin hizmetler verebilmesi için ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları içeren etki analizlerinin yapılması ve buralarda küme, yenilik merkezi ve model fabrika benzeri yapıların yaygınlaştırılması ve bu konuya yönelik çalışmaların devam etmesi büyük önem arz etmektedir.

Girişimcilik ve KOBİ desteklerinin kapsam, çeşitlilik ve miktarlarındaki artışlar, esnaf ve sanatkârlara sağlanan krediler, kredi kefalet sisteminde ve bankacılık sistemindeki KOBİ kredilerindeki artış gibi hususlar birlikte değerlendirildiğinde, sektörde önemli gelişmeler sağlandığı görülmektedir. Girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesi, sağlanan desteklerin yenilikçi ve büyüyen/büyüme potansiyeli olan girişimlere odaklanması ve izleme-değerlendirme sistemlerinin geliştirilmesiyle etki analizleri yapılması sonucunda sektörün gelişimi daha da hızlanacaktır.

b) Amaç

Girişimcilik kültürünün, teknoloji tabanlı ve yenilikçi girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesi, finansmana, bilgiye ve pazara erişim imkânlarını geliştiren girişimcilik ekosisteminin güçlendirilmesi, firmaların ölçek büyütmelerinin sağlanması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Teknoloji odaklı girişimlerin fikir aşamasından, ölçeklenerek kurumsallaşma safhasına kadar tüm aşamalardaki ihtiyaçlarına hitap edecek bir Girişim Destek Paketi hayata geçirilecektir. (Kalkınma Planı p.450)		
Tedbir 450.3. Kurumsal şirketlerin ve yöneticilerinin, erken aşama girişimlerine yönelik hızlandırma programlarına katılımını ve yatırımcı olmalarını, mentörlük desteği sunmalarını, sipariş desteği vermelerini özendirecek mekanizmalar geliştirilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), KOSGEB, TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları	1. Melek yatırımcı potansiyeli taşıyan yüksek gelir seviyesi ve deneyime sahip kişileri bu yönde teşvik etmek üzere ülke genelinde farkındalık ve eğitim programları düzenlenecektir.
Tedbir 450.5. Girişimciliğin geliştirilmesi amacıyla bürokratik ve hukuki öngörülebilirlik artırılacak, mevzuat sadeleştirilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, BDDK, SPK	1. Mevzuatın kolay anlaşılabilmesine yönelik kılavuz dokümanlar hazırlanacak, eğitim programları düzenlenecektir.
Tedbir 450.6. Yurt dışından ülkemize girişimci çekmek amacı ile kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı	1. Teknoloji girişimcilerine vize uygulamasında kolaylık sağlayıcı düzenlemeler yapılacaktır.
Girişimcilik kültürü geliştirilecek, hedef ve performans bazlı odaklı destek modelleri oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.452)		
Tedbir 452.1. İstanbul öncelikle bölgesel sonrasında ise küresel girişimcilik merkezlerinden birisi haline getirilecektir. Bu kapsamda yurt dışından girişim, girişimci ve ekosistem aktörlerinin ülkemize gelmesini cazip kılacak destekler ve düzenlemeler içeren Uluslararası İstanbul Girişimcilik Programı başlatılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), İstanbul Kalkınma Ajansı	1. Uluslararası İstanbul Girişimcilik Programı kapsamında hazırlanan İstanbul Uluslararası Girişimcilik Stratejisi paydaşlarla işbirliği halinde uygulamaya konulacaktır.

Tedbir 452.2. Hızlı büyüyen firmaların uluslararası rekabet güçlerini artırmak üzere bu firmalara uygun, performansı dikkate alan esnek bir destek modeli geliştirilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	1. Küresel iddiası olan geleceğin Turcorn adaylarına uygun olarak tasarlanmış desteklerin sağlanacağı özel bir program tasarlanacaktır.
Tedbir 452.3. TGB'lerdeki firmalarda ve özel sektör Ar-Ge Merkezlerinde Ar-Ge projelerinde yer alacak lisans öğrencilerine yönelik staj desteği verilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	1. TGB firmalarındaki stajyerlere yönelik destek verilmesi amacıyla 7263 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu uyarınca ikincil mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021 (1)	2022 (2)
KOBİ'lerin İhracat İçerisindeki Payı	Yüzde	57,2	57,2	58
KOBİ'lerin Ar-Ge Harcamalarındaki Payı	Yüzde	21,4	21,4	22

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.2.3.4. Fikri Mülkiyet Hakları

a) Mevcut Durum

Ülkemizde 2021 Ocak-Ağustos döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, yerli patent başvuru sayısında yüzde 6,2, yerli faydalı model başvuru sayısında yüzde 26,9, yerli marka başvuru sayısında yüzde 23, yerli tasarım başvuru sayısında ise yüzde 24,6 artış kaydedilmiştir. Hâlihazırda 871 tescilli coğrafi işaret bulunmakta olup 693 coğrafi işaret başvurusunun inceleme süreci devam etmektedir. Ayrıca, AB'de tescilli coğrafi işaretli ürün sayısı Aydın Kestanesi, Milas Zeytinyağı, Bayramiç Beyazı ve Taşköprü Sarımsağı ile birlikte yedi olmuştur. Yeni bitki çeşitlerinin korunmasını amaçlayan ıslahçı hakları kapsamında koruma altında bulunan bitki çeşidi sayısı 2020 yıl sonu itibarıyla 1.262'ye ulaşmıştır. Bu sayı içerisinde yerli oranı yüzde 47'dir.

Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatının 2019 yılı verilerine göre Türkiye, dünyada yerli patent başvurularında 14'üncü, marka başvurularında 8'inci, tasarım başvurularında ise 6'ncı sırada yer almaktadır. Toplam yerli sınai mülkiyet verilerine göre ise genel sıralamada bir önceki yıla göre bir basamak yükselerek 10'uncu sırada bulunan ülkemiz; İngiltere, Rusya, Brezilya, Hollanda, İspanya ve İsviçre gibi ülkelerin önünde yer almıştır.

TABLO II: 36- Sınai Mülkiyet Başvurularındaki Gelişmeler

	2017	2018	2019	2020	2020(1)	2021(1)
Patent Başvuru Sayısı	19 283	18 504	19 916	18 705	11 100	10 493
Yerli Patent Başvurularının Toplam İçerisindeki Payı (Yüzde)	45	40	41	44	38	42
Faydalı Model Başvuru Sayısı	3 320	2 770	2 969	3 627	2 301	2 917
Yerli Faydalı Model Başvurularının Toplam İçerisindeki Payı (Yüzde)	98	97	98	99	99	99
Marka Başvuru Sayısı	121 108	120 008	134 353	170 590	99 942	120 538
Yerli Marka Başvurularının Toplam İçerisindeki Payı (Yüzde)	88	88	89	91	90	92
Tasarım Başvuru Sayısı (2)	46 853	42 345	46 188	47 606	28 383	35 052
Yerli Tasarım Başvurularının Toplam İçerisindeki Payı (Yüzde)	84	83	85	88	88	88
Islahçı Hakları Başvuru Sayısı	216	265	208	294	178	197
Yerli Islahçı Hakkı Başvurularının Toplam İçerisindeki Payı (Yüzde)	42	38	56	48	59	56
Coğrafi İşaret Başvuru Sayısı	242	228	202	453	243	320

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Türk Patent ve Marka Kurumu
(1) Ocak-Ağustos dönemi
(2) Lahey başvuruları dâhildir.

Uluslararası başvurular açısından değerlendirildiğinde Türkiye, Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatının 2020 yılı verilerine göre 1.705 patent başvurusuyla 16'ncı, 1.682 marka başvurusuyla 10'uncu ve 524 tasarım başvurusuyla 10'uncu sırada yer almıştır.

Türk Patent ve Marka Kurumu (TÜRKPATENT) 2017 yılından bu yana Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı nezdinde 23 Uluslararası Araştırma ve İnceleme Otoritesinden biri olarak faaliyet göstermektedir. Bu kapsamda TÜRKPATENT, 2020 yılında 1.659, 2021 yılının ilk altı ayında ise 854 uluslararası araştırma raporuyla en fazla rapor düzenleyen ilk 10 kurum arasında yer almaktadır.

Fikri mülkiyet bilincinin ve yenilikçilik kültürünün sanayi kesiminde ve özellikle küçük ölçekli işletmelerde artırılması önem arz etmektedir. Bu amaçla, KOBİ'lerde yenilik geliştirme kapasitesinin artırılmasını amaçlayan Hezârfen Teknoloji ve Tasarım Geliştirme Projesi, 2007 yılından bu yana 23 farklı ilde 26 Proje olarak uygulanmış ve 719 KOBİ'ye sınai mülkiyet alanında danışmanlık hizmeti sunulmuştur. Proje, 2021 yılının ilk yarısında Sakarya, Düzce, Aydın ve Muğla'da faaliyet gösteren firmalara uygulanmış olup Ekim-Kasım 2021 döneminde Malatya ve Elazığ'da uygulanacaktır.

Sınai mülkiyete konu ürünlerin ticarileşmesine katkı sağlamak amacıyla 2018 yılında kurulan Türk Sınai Mülkiyet Değerleme Mühendislik ve Danışmanlık Hizmetleri A.Ş. (TÜRKSMD) bünyesinde kapsamlı eğitim faaliyetleri yürütülmüş ve anılan şirketin patent, marka ön araştırma ve değerleme hizmeti kapasitesi artırılmıştır.

Fikri mülkiyet hakları konusunda yetişmiş personel ihtiyacının karşılanmasına katkı vermek amacıyla, tüm paydaşlara yönelik eğitim, danışmanlık, araştırma ve koordinasyon faaliyetlerini yürütmek üzere kurulan Fikri Mülkiyet Akademisi çalışmalarını sürdürmektedir.

2021 Ocak-Ağustos döneminde yapılan etkinliklerde Fikri Mülkiyet Akademisi Sınai Mülkiyet Eğitim Merkezi bünyesinde 1.750 kişiye, Telif Hakları Eğitim Merkezi bünyesinde 3.118 kişiye eğitimler verilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü ile TÜRKPATENT işbirliğinde 10.515 öğrenci ve öğretmenin faydalandığı 34 eğitim ve bilgilendirme faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, 1 Kasım 2020-28 Şubat 2021 tarihleri arasında lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilere yönelik Patentle Türkiye - Patent ve Faydalı Model Yarışması düzenlenmiş, bu okullardan 1.035 patent ve faydalı model başvurusu yapılmıştır.

Yeni bitki çeşitlerine ait ıslahçı haklarının korunması kapsamında Edirne, Tekirdağ, Konya, Balıkesir, Bitlis ve Diyarbakır illerinde Tarım ve Orman Bakanlığı tohumluk kontrolörlerine ve ayrıca Tohum Sanayicileri ve Üreticileri Alt Birliği (TSÜAB) üyelerine bitki ıslahçı hakları uygulamaları konusunda eğitim verilmiştir.

Telif Hakları Genel Müdürlüğünce (THGM), çocuklar ve gençler öncelikli olmak üzere toplumda telif haklarına yönelik bilincin ve farkındalığın artırılması amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, TRT gibi birçok kurum ve kuruluşla işbirliği yapılarak bilinçlendirme faaliyetleri yürütülmüştür. Bu kapsamda faaliyetler yürüten meslek birlikleri, üniversiteler gibi kurum ve kuruluşlara destek sağlanmıştır. Ayrıca, bünyesinde fikri mülkiyet veya kültür endüstrisi konularında merkezleri olan 10 üniversite ile işbirliği protokolleri yapılmıştır. Türkiye Adalet Akademisi ile işbirliği protokolü kapsamında yargı mensuplarının fikri mülkiyet alanında bilgi düzeyinin artırılmasına yönelik ortak çalışmalar yürütülmektedir.

Telif hakları eğitim içerikleri ve yayınlar 2019 yılından itibaren Telif Hakları Eğitim Merkezi internet sitesinde kullanıcıların hizmetine sunulmaktadır. Bu alandaki bilimsel çalışmalar YÖK ulusal tez merkezi taranarak filtrelenmiş ve bir veri tabanı olarak paylaşılmıştır. Benzer şekilde telif hakları alanında verilmiş tüm Yargıtay kararları özetleri internet sitesinde paylaşılmıştır. Aynı zamanda THGM bünyesinde Ankara Telif İhtisas Kütüphanesi oluşturulmuştur.

Telif hakları alanında uygulamanın güçlendirilmesi amacıyla mevzuat güncelleme çalışmaları yapılmıştır. Bu kapsamda Meslek Birliklerinin Yetki Belgesi, Bandrol Uygulaması, Sertifikalandırılma ve Kayıt ve Tescili Hakkında Yönetmeliklerde değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca Fikir ve Sanat Eseri Sahipleri ile Bağlantılı Hak Sahipleri Meslek Birlikleri ve Federasyonları Hakkında Tüzük'ün yerini almak üzere hazırlanan Telif Hakları Alanında Meslek Birlikleri Yönetmeliği Taslağı ilgili meslek birliklerinin görüşüne sunulmuş olup 2021 yılı sonunda tamamlanması öngörülmektedir.

Fikri haklara ilişkin uygulanmakta olan destekleme sisteminin etkinliğinin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede üniversitelerde, araştırma kurumlarında ve teknoloji geliştirme bölgelerinde geliştirilen patentli teknolojilerin sanayiye aktarılmasını sağlamak için TÜBİTAK tarafından Yenilik Destek Programı kapsamında 1702 Patent Tabanlı Teknoloji Transferi Destekleme Çağrısına çıkılmıştır. Çağrı kapsamında, yükseköğretim kurumları, araştırma altyapıları, kamu kurumları, kamu araştırma merkez ve enstitüleri ve erken aşama teknoloji şirketleri tarafından yürütülen araştırma, geliştirme ve yenilik projeleri sonucunda

ortaya çıkan ve patent ile korunan teknolojilerin lisanslama veya devir yolu ile Türkiye'de yerleşik sermaye şirketlerine aktarılması hedeflenmektedir.

1702 Patent Tabanlı Teknoloji Transferi Çağrısında projeler en fazla 60 ay süre ile desteklenecektir. Destek oranı üst sınırı büyük ölçekli kuruluşlar için yüzde 60, KOBİ ölçeğindeki kuruluşlar için yüzde 75'tir. Patentlerin devredilmesi veya lisanslanmasına uygulanacak destek oranı her bir patent için ayrı belirlenecektir. Ayrıca, programın zorunlu belgelerinden biri olan patent değerleme raporu hizmeti de yüzde 75 oranında destek kapsamında yer almaktadır.

Telif yoğun endüstrilere yönelik mevcut desteklerin etki analizinin yapılması amacıyla TÜBİTAK/TÜSSİDE danışmanlığında başlatılan çalışmalar tamamlanmış olup telif haklarına dayalı kültür endüstrilerine yönelik özel destek programları geliştirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir.

Telif hakları alanında hak izleme kuruluşları olan Meslek Birliklerinin altyapılarının güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda, Meslek Birliklerinin üyelik, dokümantasyon, lisanslama ve dağıtım süreçlerinin bir otomasyon sistemi üzerinden gerçekleştirilmesi ve işlem bilgilerine ilişkin veri tabanı oluşturulması amacıyla çalışma başlatılmış ve Meslek Birlikleri Bilişim Sistemi (MEBSİS) kurulmuştur. MEBSİS'in üyelik ve repertuvar modülleri devreye alınmış olup lisanslama ve dağıtım modülleri üzerinde meslek birlikleri ile koordineli olarak çalışılmaya devam edilmektedir.

24/06/2021 tarihinde icracı sanatçılar alanında Müzisyenler ve İcracı Sanatçılar Meslek Birliği adıyla yeni bir meslek birliği kurulmuş olup böylece meslek birliği sayısı 28'e yükselmiştir. Ayrıca, müzik, sinema, ilim-edebiyat, güzel sanatlar sektörlerinde eser sahipleri, sanatçılar gibi telif hakkı sahiplerini temsil eden meslek birliklerinin kurumsal kapasitelerinin artırılması amacıyla sağlanan mali destekler Covid-19 pandemisinin etkileri gözetilerek 2020 ve 2021 yıllarında yüzde 50 oranında artırılmıştır.

Telif haklarına dayalı kültür endüstrilerinde yer alan işkollarının belirlenmesi, bu işkollarının özelliklerinin değerlendirilmesi ve bu alanlarda çalışan kişilere ilişkin istatistiki verilerin derlenmesi amacıyla kamu kurum ve kuruluşlarının ve ilgili sektörlerde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının kayıtlarının kullanılması ve sektörlerle yapılan anket çalışmaları ve mülakatlar neticesinde Kültür Endüstrileri İşgücü Raporu hazırlanmıştır.

Yaratıcı kültür endüstrileri ve ilgili sektörlerdeki ülke potansiyelinin ortaya konması yönünde ülkemizden ve dünyadan örneklerin incelendiği Yaratıcı Kültür Endüstrileri Kuluçka Merkezleri Raporu yayımlanmıştır.

Kültür endüstrilerinin gelişiminin desteklenmesi amacıyla yürütülen faaliyetlerin kamuoyuyla düzenli olarak paylaşılması amacıyla 2020 yılı Aralık ayından itibaren Kültür Endüstrileri Bülteni dijital olarak kamuoyuna sunulmaktadır.

b) Amaç

Fikri mülkiyet sisteminde hukuki altyapı ve uygulamanın güçlendirilmesi, fikri mülkiyet haklarının oluşmasını destekleyen ekosistemin geliştirilmesi ve bu hakların ticarileştirilmesinin hızlandırılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Fikri emek sonucu oluşan ürünlerin öneminin toplumun tüm kesimlerine eğitimin her kademesindeki programlar yoluyla benimsetilmesi sağlanacak; tanıtım, farkındalık ve bilgilendirme faaliyetleriyle toplumsal bilinç güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.454)		
Tedbir 454.1. Eğitimin her kademesinde hedef kitleye uygun yenilik ve fikri haklar konusunda bilgilendirme ve farkındalık faaliyetleri yürütülecek, mesleki ve teknik eğitimde buluş ve tasarım konularının ağırlıklı olarak işlenmesine önem verilecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Türk Patent ve Marka Kurumu, ilgili STK'lar	1. Mesleki ve teknik eğitim kurumlarında görev yapan yöneticilere ve öğretmenlere buluş, patent ve faydalı model başvuru süreçleriyle ilgili bilgilendirme yapılarak öğrencilerin bu konularda başvuru yapmaları teşvik edilecektir.
Tedbir 454.3. Fikri Mülkiyet Akademisi bünyesinde ilgili kesimlere modüler ve sertifikalı eğitimler verilecek, farkındalık ve bilgilendirme faaliyetleri yürütülecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Türk Patent ve Marka Kurumu, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. İlgili kesimlerin eğitim ihtiyaçları ve talepleri tespit edilecek ve bu çerçevede eğitim programı oluşturularak yıl boyunca yüz yüze veya çevrimiçi eğitimler düzenlenecektir.
Tedbir 454.4. Toplumda telif haklarına yönelik bilincin ve farkındalığın artırılması amacıyla bilgilendirme faaliyetleri yürütülecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. İlgili kesimlerin eğitim ihtiyaçları ve talepleri tespit edilecek ve bu çerçevede eğitim programı oluşturularak yıl boyunca yüz yüze veya çevrimiçi eğitimler düzenlenecektir. 2. Çocuklar ve gençler öncelikli olacak şekilde, telif hakları konusunda farkındalığın artırılmasına yönelik spot film, afiş tasarımı, yarışma gibi etkinlikler yapılacak veya yapılması teşvik edilecektir. Bunun yanı sıra sanatçılarla öğrencilerin bir araya gelmesini sağlayacak seminer veya konferans gibi etkinlikler düzenlenecek veya teşvik edilecektir.
Tedbir 454.5. Hezârfen Projesi yaygınlaştırılacak, bu kapsamda modüler programlar geliştirilerek KOBİ'lerin sınai mülkiyet konusunda farkındalığı ve kapasitesi artırılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Türk Patent ve Marka Kurumu, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. KOBİ'lerin sınai mülkiyet konusunda farkındalığı ve kapasitesinin artırılması için Hezârfen Projesi en az beş ilde uygulanacaktır.

Tedbir 454.6. TÜRKPATENT Bilgi ve Doküman Birimleri yaygınlaştırılacak ve sınai mülkiyet paydaşlarına yönelik yapılacak farkındalık etkinliklerindeki rolü güçlendirilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Türk Patent ve Marka Kurumu	1. TÜRKPATENT Bilgi ve Doküman Birimi personeline yönelik olarak eğiticilerin eğitimi programları düzenlenecektir.
Fikri haklara konu ürün ve eserlerin ülke ekonomisine katkısının tespiti, izlenmesi ve değerlendirilmesi sağlanacak, bilgi ve veri altyapısı güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.455)		
Tedbir 455.1. Telif haklarına konu olan kültür endüstrilerine ilişkin mevcut kayıt, veri ve ulusal istatistikler çeşitlendirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Türkiye İstatistik Kurumu	1. Telif haklarına konu olan kültür endüstrilerine ilişkin mevcut kayıt, veri ve ulusal istatistiklerin çeşitlendirilmesi amacıyla çalışma yapılacaktır.
Tedbir 455.3. Sınai mülkiyet haklarına ilişkin veri ve istatistiklerin kapsamlı olarak değerlendirildiği raporlar hazırlanacak, hak sahipleriyle düzenli olarak iletişim kurulacak, patent ve tasarımların satışı ve lisanslanmasıyla ilgili takip raporları oluşturulacak, genel ekonomik verilerle karşılaştırılmalı analizi yapılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Türk Patent ve Marka Kurumu	1. Sınai mülkiyet haklarına ilişkin farklı türde verilerin ve bu verilere ilişkin analiz ve değerlendirmelerin yer alacağı Sınai Mülkiyet Raporu yıl sonu itibarıyla güncellenecektir.
Fikri mülkiyet haklarının korunması, icrası ve uygulanması ile ilgili birimlerde beşeri ve kurumsal kapasite ile bu alandaki mevzuat, teknolojik gelişmeler ve ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilecek, ilgili kurum ve kuruluşlar arası işbirliği güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.456)		
Tedbir 456.3. Fikri mülkiyet yargılamasında oluşan içtihatlar uygulayıcı kurumların paylaşımına açılacaktır.	Adalet Bakanlığı (S)	1. Adliyelerde kişisel verileri temizleme büroları kurulacaktır. 2. UYAP bilişim sistemi üzerinde gerekli çalışmalar tamamlanacaktır.
Tedbir 456.7. Yeni teknoloji alanlarında fikri mülkiyet korumasına ve uygulamalarına ilişkin dünyadaki gelişmeler izlenerek araştırma faaliyetleri yapılacak ve gerekli hallerde bu alana yönelik hukuki altyapı oluşturma çalışmaları yürütülecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Türk Patent ve Marka Kurumu, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. Yeni teknoloji alanlarında fikri mülkiyet korumasına ve uygulamalarına ilişkin olarak 2020 yılında hazırlanan rapor, yeni gelişmeler doğrultusunda güncellenecektir.
Tedbir 456.9. Sanayide dijital dönüşümle ilgili yapılan patent başvurularına ilişkin bilgilerin yer alacağı ve araştırmacılarla paylaşılacağı bir veri tabanı oluşturulacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Türk Patent ve Marka Kurumu	1. Sanayide dijital dönüşümle ilgili patent başvurularının yer aldığı veritabanı, detaylı arama seçenekleri içeren bir arayüzle kullanıma açılacaktır.

Tedbir 456.10. TÜRKPATENT'in uluslararası patent araştırma ve inceleme otoritesi olarak kurumsal kapasitesi ve etkinliği artırılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Türk Patent ve Marka Kurumu	1. Patent Dairesinde görevli Sınai Mülkiyet Uzmanı ve Uzman Yardımcısı personele, ihtiyaca göre Avrupa Patent Ofisi ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü tarafından organize edilen temel, orta ve ileri düzey araştırma inceleme eğitimleri verilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 456.14. Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Ödenecek Telif ve İşlenme Ücretleri Hakkında Yönetmelik, eser ve bağlantılı hak konularını da kapsayacak şekilde güncellenecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Meslek Birlikleri	1. Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Ödenecek Telif ve İşlenme Ücretleri Hakkında Yönetmelik, eser ve bağlantılı hak konularını da kapsayacak şekilde güncellenecektir.
Tedbir 456.15. İl denetim komisyonlarının etkinliğini artırmak üzere, uygulamada yeknesaklığın sağlanması ve mevzuat hakkında bilgilendirme yapılması amacıyla, komisyon üyelerine yönelik düzenli eğitimler yapılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, HSK, Emniyet Genel Müdürlüğü, Polis Akademisi Başkanlığı	1. İllerde korsanlıkla mücadele amacıyla oluşturulan il denetim komisyonlarında görev yapan personele yönelik olarak, bu alanda görev yapan yargı mensuplarının da katılımıyla bandrol suçları, ceza yargılamasında depolama ve imha süreci gibi konularda yüz yüze veya çevrimiçi seminer düzenlenecektir.
Fikri mülkiyet haklarına yönelik desteklerin etki analizi yapılacak, mükerrerlikler giderilecek, destekleme sistemi yeniden yapılandırılacaktır. (Kalkınma Planı p.457)		
Tedbir 457.4. Telif haklarına dayalı kültür endüstrilerine yönelik projeler, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi de gözetilerek desteklenecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S)	1. Fikri Mülkiyet Sisteminin güçlendirilmesi ve kültürel sanatsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi kapsamında sunulan proje destek başvuruları arasından kültürel ifadelerin çeşitliliğine ve kültür endüstrilerinin gelişimine katkı sunan projelere öncelik verilerek 18 projeye mali destek sağlanacaktır.
Fikri mülkiyet varlıklarının finansmana erişimde yaygın bir araç olarak kullanılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.459)		
Tedbir 459.1. Fikri mülkiyet varlıklarının değerleme kapasitesi artırılacak, bankacılık ve muhasebe sisteminde kullanımı sağlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Türk Patent ve Marka Kurumu, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. Sınai mülkiyet haklarının bankacılık sisteminde teminat olarak kullanılmasına yönelik olarak Kredi Garanti Fonu işbirliğiyle çalışmalar yürütülecektir.

Tedbir 459.2. Sınai mülkiyet varlıklarının ekonomik değere dönüştürülmesine yönelik olarak değerleme ve danışmanlık hizmetleri geliştirilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Türk Patent ve Marka Kurumu	1. TÜRKSMD'nin değerleme ve danışmanlık hizmeti kapasitesinin artırılması amacıyla şirket personeline yönelik eğitimler (değerleme, lisanslama, teknoloji transferi vb.) gerçekleştirilecektir.
Geleneksel, bölgesel ve yerel ürünlerimizin ulusal ve uluslararası ölçekte rekabet gücünün artırılmasına yönelik coğrafi işaret tescil ve kullanımı desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.461)		
Tedbir 461.1. Coğrafi işaretler alanında yönetişim süreçleri geliştirilecek, ticaretine yönelik yeni platformlar oluşturulacak, denetim faaliyetleri etkinleştirilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Türk Patent ve Marka Kurumu, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. İlgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak çevrimiçi platformlarda coğrafi işaret tescilli ürünlerin ticaretinin artırılması teşvik edilecektir.
Tedbir 461.3. Tescil edilme potansiyeli bulunan coğrafi işaretlerin başvuru öncesi hazırlık süreçlerine ve tescil sonrası satış ve pazarlama ağının geliştirilmesine yönelik ihtiyaçlar belirlenecek; buna dayalı olarak ilgili paydaşlarla birlikte kapasite geliştirme projeleri uygulanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Türk Patent ve Marka Kurumu, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. AB'de tescilli coğrafi işaretli ürünlerin AB ve diğer önemli ihracat potansiyeli olan ülkelerde tanıtımı ve bu ülkelerde ihracatının teşvik edilmesi için Ticaret Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ile işbirliği çalışmaları gerçekleştirilecektir.
Genetik kaynaklara dayalı geleneksel bilgi ve folklordan oluşan doğal ve kültürel değerlerimizin fikri haklar sistemi ile bağlantısı güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.462)		
Tedbir 462.1. Ülkemizin genetik kaynaklara dayalı geleneksel bilgi ve folklor ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla envanter çalışması yapılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezine veri girişleri yapılacaktır. 2. Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri ve Yaşayan İnsan Hazineleri Envanteri kayıt çalışmaları devam edecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Yerli Patent Başvurularının Toplam İçerisindeki Payı (3)	Yüzde	44	45	50
Yerli Patent Başvurularında Türkiye'nin Dünya Sıralamasındaki Yeri (3)	Sıra	13(1)	13	11

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Sınai Mülkiyet Hakları Programının performans göstergelerinden biridir.

2.2.3.5. Bilgi ve İletişim Teknolojileri

a) Mevcut Durum

Bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) sektörünün gelişimi, bu sektörün GSYH'ya yapacağı doğrudan katkının yanı sıra, diğer sektörlerin gelişimi için de kritik önemdedir. BİT ürün ve hizmetlerinin diğer sektörlere nüfuzu, ekonominin geneli ve tüm sektörler için yenilikçiliğin geliştirilmesini ve verimlilik artışı elde edilmesini mümkün kılmaktadır.

Elektronik Haberleşme

Altyapıya dayalı rekabetin tesisini sağlamak üzere, altyapı işletmeciliği alanında Haziran 2021 itibarıyla 158 alternatif işletmeci yetkilendirilmiştir. Bu işletmecilerden kendisine ait fiber altyapıya sahip olanların fiber optik kablolarının toplam uzunluğu 2021 yılının ilk yarısının sonunda 100.334 km'ye ulaşmış ve son bir senede yüzde 11,4 artmıştır. Yerleşik işletmecinin fiber optik kablolarının toplam uzunluğu bir yıl içinde yüzde 9,8 artarak Haziran 2021 sonunda 345.056 km'ye ulaşmıştır.

Sabit genişbant erişim pazarında, abone sayısı bazında, DSL hizmeti sunan alternatif internet servis sağlayıcılarının pazar payı 2020 yılı Haziran ayında yüzde 17,4 iken bu oran 2021 yılı Haziran ayı itibarıyla yüzde 17,2 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde kablo internet hizmetinin pazar payı yüzde 7,7 seviyesinde seyretmiştir. Ülkemizde yerleşik işletmecinin sabit genişbant pazarındaki payı Haziran 2021'de yüzde 60 seviyesindedir. Türkiye'de sabit genişbant erişim pazarındaki rekabet düzeyi AB ülkeleriyle kıyaslandığında düşük kalmakta olup bu alandaki düzenlemelerin daha etkin şekilde uygulanması gerekliliği devam etmektedir. Bu kapsamda, elektronik haberleşme sektöründe geçiş hakkı, tesis paylaşımı gibi altyapı kurulumuna ilişkin süreçlerin etkinleştirilmesine yönelik mevzuat güncelleme çalışmaları ve coğrafi farklılıkların giderilmesine ilişkin işletmecilerden veriler alınarak pazar analizleri yapılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Haziran 2021 itibarıyla mobil haberleşme hizmetlerini kullanan toplam abone sayısı 84,6 milyon olup 2016 yılında sunulmaya başlanan 4.5G hizmeti aktif abone sayısı aynı dönemde 57,3 milyona ulaşmıştır. Haziran 2020 itibarıyla 63,1 milyon olan toplam mobil genişbant abone sayısı yüzde 8'lik artışla Haziran 2021'de 68,3 milyona yükselmiştir.

Toplam genişbant abone sayısı, bir yılda yüzde 9,3 artış göstererek Haziran 2021'de 85,7 milyona ulaşmıştır. Haziran 2021 itibarıyla genişbant abone yoğunluğu Türkiye için yüzde 102,5 iken bu oran OECD ülkelerinde Aralık 2020 itibarıyla yüzde 150,7'dir. 2017-2020 Ulusal Genişbant Stratejisi ve Eylem Planında başta fiber genişbant altyapısı olmak üzere sabit ve mobil genişbant altyapısı yaygınlığının ve abone yoğunluğunun artırılmasına yönelik eylemlere yer verilmiştir. Ayrıca genişbant bağlantılar üzerinden sunulan IPTV hizmeti abone sayısı Haziran 2020'deki 1.590.239 seviyesinden yüzde 18,4 artış göstererek Haziran 2021'de 1.882.345'e ulaşmıştır. 5G ve ötesi çalışmalarını koordine etmek amacıyla kurulan 5GTR Forumunda test çalışmaları yürütülmektedir.

Türkiye'nin küresel uydu haberleşme pazarındaki ağırlığını artırma politikasına paralel olarak hem televizyon yayıncılığı hem de veri iletişimi için kullanılmak üzere TÜRKSAT 5A uydusu hizmete alınmış olup TÜRKSAT 5B uydusunun yörünge testleri yapılmaktadır. Ayrıca

yerli uydu üretimine yönelik çalışmalar kapsamında Uydu Sistemleri Entegrasyon ve Test Merkezinde üretilen Türkiye'nin ilk yerli uydusu TÜRKSAT 6A'nın fırlatılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Elektronik haberleşme sektöründe uydu haberleşmesinin tamamlayıcı rolüne ilişkin güncel gelişmeler ülke menfaatlerimiz doğrultusunda takip edilmekte ve alçak yörünge uydularının genişbant internet hizmeti sunumu amacıyla kullanımının olası etkileri araştırılmaktadır.

Bilgi Teknolojileri

Eylül 2021 itibarıyla Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde yer alan 6.979 firmanın yüzde 51,89'u BİT alanında faaliyet göstermektedir. Aynı dönem itibarıyla, 219 özel sektör Ar-Ge merkezi ve 7 tasarım merkezinde BİT alanında çalışmalar yürütülmektedir.

2021-2025 Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 20/08/2021 tarihli ve 31574 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Vizyonu, müreffeh bir Türkiye için çevik ve sürdürülebilir yapay zekâ ekosistemiyle küresel ölçekte değer üretmek olan Stratejinin uygulama süreci, Cumhurbaşkanı Yardımcısının başkanlığında toplanacak olan Yönlendirme Kurulu tarafından koordine edilecek olup ilgili tüm paydaşların yer alacağı, Yapay Zeka Ekosistemi Danışma Grubu ve teknik çalışma grupları teşkil edilecektir. Stratejinin uygulama detaylarının ortaya konacağı eylem planları, Yönlendirme Kurulu koordinasyonunda ilgili Bakanlıklar tarafından hazırlanacaktır.

Siber güvenlik sektörü, hem ekonomik boyutu hem de ulusal güvenlikle yakın ilişkisi nedeniyle kritik öneme sahiptir. Siber güvenlik sektörünün gelişmesini ve bütünleşmesini temin etmek amacıyla TÜBİTAK Siber Güvenlik Enstitüsü ve Savunma Sanayii Başkanlığı işbirliğiyle geniş katılımlı bir sektör ekosistemi oluşturulmuş olup üniversitelerin de ekosisteme dahil edilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalarla, siber güvenlik alanındaki münferit Ar-Ge faaliyetlerinin ve girişimlerin bütünleşik bir yapıda, işbirliğine dayalı olarak geliştirilmesi ve desteklenmesi amaçlanmaktadır. Dijital Dönüşüm Ofisi ve Savunma Sanayii Başkanlığı arasında 1 Şubat 2021 tarihinde imzalanan protokol ile her iki kurumun da yürütücüsü olduğu kümelenmeye dâhil olan 184 firma 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla 274 ürün ve 417 hizmet ile faaliyet göstermektedir.

TABLO II: 37- Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörüne İlişkin Temel Göstergeler

	2019	2020	2021 (1)	2022 (1)
Sabit Telefon Abone Sayısı (Bin)	11 533	12 449	12 500	12 500
Sabit Telefon Abone Yoğunluğu (Yüzde)	13,9	14,9	14,9	14,7
Mobil Telefon Abone Sayısı (Bin)	80 791	82 128	83 929	85 768
Mobil Telefon Abone Yoğunluğu (Yüzde)	97,2	98,2	100	100
Genişbant Abone Sayısı (Bin)	76 640	82 365	86 000	90 000
Genişbant Abone Yoğunluğu (Yüzde)	92,1	92,1	102,4	105,9
Kablo TV Abone Sayısı (Bin)	1 279	1 383	1 450	1 550
İnternet Kullanan Bireylerin Oranı (Yüzde)	75,3(2)	79(2)	82,6(2)	84
İnternet Erişimine Sahip Hane Oranı (Yüzde)	88,3(3)	90,7(3)	92(3)	93,5
İnternet Erişimine Sahip Girişimlerin Oranı (Yüzde)	94,9(4)	94,9(4)	95,3(4)	96,8
BİT Pazar Büyüklüğü (Milyar ABD Doları)	20,3	21,1	22,1	24,3
- Telekomünikasyon	11,8	11	11	11,8
- Bilgi Teknolojileri	8,5	10,1	11,1	12,5
İnternetten Alışveriş Yapanların Oranı (Yüzde) (5)	34,1	36,5	44,3	50

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, BTK, TÜİK, IDC, Bankalararası Kart Merkezi

(1) Gerçekleşme Tahmini (2) TÜİK 16-74 yaş arası nüfus bazında olup 2021 yılı verisidir. (3) TÜİK 2021 yılı verisidir. (4) Seçilmiş sektörlerde 10 ve üzeri çalışanı olan girişimler bazında olup TÜİK 2021 yılı verisidir. (5) Tüm bireyler içerisinde kişisel kullanım amacıyla internet üzerinden mal veya hizmet siparişi verme ya da satın alma oranını ifade etmektedir.

TÜİK İşgücü İstatistikleri Araştırması sonuçlarına göre 2019 yılında 234 bin kişi olan BİT sektöründeki istihdam sayısı 2020 yılında 241 bin kişiye yükselmiştir.

2021 yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre 16-74 yaş grubundaki bireyler arasında internet kullananların oranı yüzde 82,6'ya ulaşırken, bu oran kadınlarda yüzde 77,5, erkeklerde yüzde 87,7 olarak gerçekleşmiştir. İnternete erişim imkânı olan hanelerin oranı 2020'de yüzde 90,7 iken bu oran 2021'de yüzde 92'ye yükselmiştir. Bu artışta bir önceki yıl yüzde 89,9 olan genişbant bağlantı sahipliğinin yüzde 92'ye çıkması etkili olmuştur.

2021 yılı Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre 10 ve üzeri çalışana sahip girişimler içinde sabit genişbant internet bağlantısına ve internet erişimine sahip olan girişimlerin oranı, sırasıyla yüzde 93 ve yüzde 95,3 olarak gerçekleşmiştir. İnternet sayfasına sahip girişimlerin oranı 2020 yılında yüzde 53,7 seviyesinden 2021 yılında yüzde 49,4'e inmiştir. Girişimlerde ücretli bulut bilişim hizmetlerinin kullanım oranı ise 2020 yılında yüzde 14,1 olarak gerçekleşirken bu oran 2021 yılında yüzde 10,8 olarak gerçekleşmiştir.

Kişisel Verileri Koruma Kurumu faaliyete geçtiği 2017 yılından itibaren idari içtihat niteliğinde 16 Kurul Kararı ve altı İlke Kararı yayımlamıştır. Ayrıca Kişisel Verileri Koruma Kurulu tarafından, 21,4 milyon TL'si 2020 yılında olmak üzere 2017 yılından bu yana toplam 35.490 bin TL idari para cezası uygulanmıştır.

Yayıncılık

Eylül ayı itibarıyla, karasal ortamdan geçici yayın hakkına sahip televizyon yayın hizmeti sunan 174, radyo yayın hizmeti sunan 905 medya hizmet sağlayıcı bulunmaktadır. Uydu ortamından yayın lisansına sahip 339 televizyon ve 100 radyo bulunurken, kablo ortamından ise 168 televizyon ve 9 radyo hizmet sunmaktadır. Karasal sayısal televizyon yayın lisansı sıralama ihaleleri ve FM radyo sıralama ihalelerinin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından sürdürülmektedir.

2018 yılında 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunda yapılan değişiklikle radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerini internet ortamından sunmak isteyen medya hizmet sağlayıcılarına yayın lisansı, bu yayınları internet ortamından iletmek isteyen platform işletmecilerine yayın iletim yetkisi alma zorunluluğu getirilmiştir. Bu kapsamda, 17 platform işletmecisinin yayın iletim yetkisi ve internet ortamından yayın hizmeti sunan 12 kuruluşun televizyon, 7 kuruluşun radyo, 33 kuruluşun ise isteğe bağlı yayıncılık hizmeti lisansı bulunmaktadır.

Yayıncılık altyapısının belirli noktalarda toplanması ve sayısal yayıncılık altyapısının oluşturulması amacıyla inşa edilen Küçük Çamlıca TV-Radyo Kulesi ve Çanakkale TV-Radyo Kulesi tamamlanarak işletmeye açılmıştır.

b) Amaç

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi ve kullanımı yoluyla ekonomide verimliliğin ve rekabet gücünün artırılması, bu suretle iş süreçlerinin dönüştürülmesi temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Genişbant altyapıları, ticari olarak ulaştırılamayan bölgelerde devlet desteğiyle kurulup işletilecektir. (Kalkınma Planı p.465)		
Tedbir 465.2. Mobil haberleşme altyapısının olmadığı yerleşim yerlerine altyapı kurulması sağlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), BTK	1. Mobil Haberleşme Altyapısı Olmayan Yerleşim Yerlerine Altyapı Kurulması projesinde üçüncü faz ihalesi yapılarak altyapı kurulum çalışmalarına başlanacaktır.
Elektronik haberleşme sektöründeki düzenlemeler; hizmette ve altyapıda yakınsamanın etkileri, teknolojik gelişmeler ile arz ve talep dinamiklerindeki bölgesel farklılıklar dikkate alınarak güncellenecektir. (Kalkınma Planı p.466)		
Tedbir 466.3. Pazar analizleri kapsamında coğrafi pazar altında olası bölgesel farklılıklar incelenecek, pazar analizi ile getirilen yükümlülüklerin, uygun koşulların oluşması durumunda farklılaştırılabilmesine yönelik periyodik analizler yapılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), BTK	1. Ulusal Adres Veri Tabanı ve işletmecilerden alınan veriler kullanılarak yılbaşında durum tespiti yapılacak ve analiz sonuçlarına göre düzenleme çalışmaları yürütülecektir.
Kamu alımları ve kamu tarafından özel işletmecilerle yapılan yetkilendirme sözleşmelerindeki düzenlemeler vasıtasıyla BİT sektöründe yerli katma değer artırılacaktır. Kamu kurumlarının ihtiyaç duyduğu hizmetlerin ölçek ve niteliği ile bu hizmetleri sunabilecek firmaların sağlayacağı şartlar ilişkilendirilecek, KOBİ ve yeni kurulan firmaların da gelişimine imkân sağlayacak sağlıklı rekabet ortamı oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.468)		
Tedbir 468.1. Kamu kurumlarının BİT yatırımlarında yerli katma değeri artırmaya ilişkin usul ve esaslar belirlenecek, bu amaca yönelik kurumsal tedarik planları hazırlanacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. Kamu kurumlarının BİT yatırımlarında yerli katma değeri artırmaya yönelik yerli firma ve yetkinlik envanteri çıkarılacaktır.
Tedbir 468.2. Kamu kurumlarının BİT alımlarına ilişkin sözleşmelerin yürütülmesinde uyulacak usul ve esaslar belirlenecek, kamu kurumlarının BİT ürün ve hizmeti tedarik edeceği firmalara ilişkin kriterler tespit edilecektir.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TSE	1. Memnuniyet düzeyinin ölçümüne yönelik anket düzenlenecektir. 2. Kamu kurumlarının veri merkezi ve bulut bilişim hizmeti alacağı firmalar için akreditasyon çalışmaları tamamlanacaktır. 3. Kamu kurumlarının BİT envanteri ve analizi çalışması yürütülecek, BİT alımlarına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi çalışmalarının koordinasyonu sağlanarak gerekli mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

Tedbir 468.3. 5G ve ötesi teknolojiler için yerli üretim destekleri verilecek ve 5G hizmetlerine yönelik yetkilendirmelerde belirli oranlarda yerlilik şartı getirilecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, BTK	1. 5G teknolojisi alanında yerli üretim desteği verilen projeler takip edilecek. 2. 2G, 3G ve 4.5G yetkilendirmeleri ışığında sektörde yerli ürün gelişimi de dikkate alınarak 5G yetkilendirmesine yönelik politika ve strateji önerileri geliştirilecektir.
Katma değerli uydu hizmetlerinin ve Türkiye'nin uydu ağının küresel kapsama alanının artırılması amacıyla uydu teknolojilerinin yerli kaynaklarla geliştirilmesine yönelik faaliyetler sürdürülecek ve diğer ülkelerin uydu operatörleriyle işbirlikleri yapılacaktır. (Kalkınma Planı p.469)		
Tedbir 469.1. TÜRKSAT 5A, 5B ve yerli imkânlarla geliştirilecek TÜRKSAT 6A uydusu hizmete alınacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TÜRKSAT	1. Türksat 6A uydusunun montaj, entegrasyon ve test faaliyetleri tamamlanacak, fırlatıcı belirlenmesine yönelik işlemler yürütülecektir. 2. Türksat 5B uydusu yörünge testlerinin ardından faaliyetlerine başlayacaktır.
Tedbir 469.2. Diğer ülkelerin uydu operatörleriyle yapılacak işbirliği çalışmaları ile hava ve deniz sahalarında uydu haberleşme hizmeti sunulabilen kapsama alanı genişletilecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TÜRKSAT	1. Diğer uydu operatörleri ile işbirliği yapılarak TÜRKSAT 5A ve TÜRKSAT 5B uydularının küresel uydu hizmetlerine dâhil edilmesi sağlanacaktır.
Türkiye'nin veri depolama, işleme ve iletimi faaliyetlerinde bölgesel veri üssü haline gelmesini sağlamak üzere, gerekli düzenleyici çerçeve ve teşvik mekanizması kurgulanıp uygulamaya konulacaktır. (Kalkınma Planı p.470)		
Tedbir 470.1. İnternet Değişim Noktası (İDN) kurulmasına yönelik usul ve esaslar belirlenecek, İDN kurulumu gerçekleştirilecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), BTK	1. Yurtiçi İnternet Trafiği Değişiminin Yapılmasına İlişkin Usul ve Esaslara yönelik mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 470.2. Veri merkezi sektörünün geliştirilmesini sağlayacak düzenleyici çerçeve ve teşvik mekanizması oluşturulacak, Türkiye'nin yoğun ticaret yaptığı ülkelerle bulut hizmetlerinin sunulmasına yönelik işbirlikleri yapılacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	1. Bulut bilişim hizmeti sunan yerli firmaların ürün ve hizmet çeşitliliği ile rekabet olgunluğu analizi çalışması yapılacaktır. 2. Kamu Bulut Bilişim Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanacaktır. 3. Veri merkezi teşvik mekanizması için düzenleyici çerçeve oluşturulacaktır.

Yerli yazılım firmalarının olgunluk seviyesi yükseltilecektir. (Kalkınma Planı p.471)		
Tedbir 471.1 Yazılım sektöründe faaliyet gösteren yerli firmaların çalışma alanları, işgücü nitelikleri ve olgunluk seviyelerini içeren sektörel veri altyapısı oluşturulacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), TÜBİTAK, TOBB, İlgili STK'lar	1. Yazılım sektörüne yönelik envanter çalışması gerçekleştirilecektir.
Tedbir 471.2 Yazılım geliştirme standartlarının sektörde yaygınlaşması ve kalite sertifikasyonlarının edinilmesi finansal olarak desteklenecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, KİK, İlgili STK'lar, Siber Güvenlik Kümelenmesi	1. Kamu Bilişim İhaleleri Kapsamında Katılımcıların Yetkilendirilmesi Hakkında Yönetmelik yayımlanacaktır. 2. Kamu bilişim ihaleleri katılımcılarının belgelendirilmesine ilişkin devlet destekleri hakkında farkındalık faaliyetleri düzenlenecektir.
Tedbir 471.3. Yazılım alanındaki devlet teşvikleri Ar-Ge, Ür-Ge ve pazarlama süreçlerini bütüncül olarak kapsayacak şekilde yapılandırılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Ticaret Bakanlığı, TÜBİTAK, KOSGEB	1. Yazılım alanında sunulan devlet destek ve teşviklerinin haritalandırması yapılacaktır.
Yazılım alanında yerli katma değerin artırılması ve güvenlik risklerinin azaltılması amacıyla açık kaynak kodlu yazılım ekosistemi geliştirilecek, bu alanda nitelikli insan gücü yetiştirilecektir. (Kalkınma Planı p.472)		
Tedbir 472.1 Türkiye Açık Kaynak Platformu hayata geçirilecek; kamu ve özel sektörün ihtiyaç duyduğu kritik yazılımların kitle kaynak yoluyla bu platform vasıtasıyla üretilmesi, bu ürünleri ihraç edebilecek hizmet sağlayıcıların oluşması ve ülkemizin yazılımcı havuzunun büyütülmesi sağlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜBİTAK, Türkiye Açık Kaynak Platformu, İlgili STK'lar, Siber Güvenlik Kümelenmesi	1. Kamu ve özel sektörün ihtiyaç duyduğu öncelikli alanlar kapsamında açık kaynak kodlu geliştirilebilecek yeni projelerin Türkiye Açık Kaynak Platformu bünyesinde tanımlanması sağlanacaktır.
Tedbir 472.2 Kişisel becerileri yazılım geliştirmeye uygun olan gençlerin uluslararası geçerli sertifika programları yoluyla yazılım sektörüne kazandırılması sağlanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	1. Uluslararası büyük teknoloji firmaları ile ortak yazılım programları hayata geçirilecektir.

Tedbir 472.3 Yazılım geliştiricilerinin nitelik ve sayısının artırılmasına yönelik yaygın ve çevrimiçi eğitim programları uygulanacak, bu amaca yönelik eğitim modeli ve yetkinlik değerlendirme sistemi oluşturulacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	1. Yazılım geliştiriciler başta olmak üzere milli teknoloji hamlesinin gerektirdiği niteliklerde beşeri sermayeye erişebilmek için gerekli eğitimlerin verileceği Milli Teknoloji Akademisi hayata geçirilecektir.
Yapay zekâ teknolojilerinin üretilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik ulusal politika belirlenecektir. (Kalkınma Planı p.473)		
Tedbir 473.1. Yapay zekâ teknolojileri alanında yerli teknoloji üretme kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve bu teknolojilerin ekonominin genelinde etkin kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik ulusal ölçekteki çalışmalar için yol haritası hazırlanacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	1. Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025 doğrultusunda oluşturulması öngörülen Danışma Grubu, Eylem Koordinasyon Grupları ve Çalışma Grupları kurulacaktır. 2. Strateji kapsamındaki tedbirlerin hayata geçirilmesine yönelik eylemler, Yönlendirme Kurulu koordinasyonunda, Bakanlıklar ve ilgili kurumlar tarafından hazırlanacaktır. 3. Strateji çalışmaları kapsamında, ilgili tarafların bilgi paylaşımını etkinleştirmek üzere Yapay Zeka Portalı açılacaktır.
Ulusal siber güvenliğin sağlanmasına yönelik düzenlemeler ile kurumsal yapılanma oluşturulacak ve teknik altyapı güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.474)		
Tedbir 474.1. Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi güncellenecek, siber güvenliğe yönelik düzenlemeler ve teknik altyapı güçlendirilecek ve güçlü bir koordinasyon yapısı oluşturulacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, TÜBİTAK	1. Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planında (2020-2023) yer alan eylem ve faaliyetler izlenerek gerekli koordinasyon sağlanacaktır. 2. Ulusal siber güvenlik yönetişim yapısı mevcut durumu analiz edilecek, yol haritası ve çözüm önerileri hazırlanacaktır. 3. Ulusal siber güvenlik yönetişimi mevzuat taslağı hazırlanacaktır.
Tedbir 474.3. İhtiyaç duyulan alanlarda siber güvenlik standartları oluşturulacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), TSE, TÜBİTAK	1. Yerli siber güvenlik ürünlerinin olgunluk seviyeleri tespit edilerek ulusal kriter haline getirilecektir. 2. Kamu kurumları tarafından alınacak bulut bilişim hizmetlerine yönelik asgari güvenlik kriterleri dokümanı hazırlanacaktır. 3. Yeni nesil teknolojilerin siber güvenlik etkileşimi incelenerek araştırma raporu yayımlanacaktır.

Siber güvenlik ekosistemi milli çözümlere dayalı olarak geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.475)		
Tedbir 475.1. Siber güvenlik ekosisteminin faydalanması ve bu alanda katma değeri daha yüksek ürün ve çözümlerin geliştirilmesi amacıyla kamu araştırma kurumları ile üniversitelerin de dâhil olduğu siber güvenlik ürün ve teknoloji projeleri geliştirilecek ve bu projelerin çıktıları açık kaynak kodlu olarak siber güvenlik ekosistemiyle paylaşılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, TÜBİTAK	1. Ulusal Kritik Altyapılarda Siber Saldırı Sistemi projesi kapsamında ağ ve uç nokta saldırıları üzerine çalışmalar yürütülecektir. 2. Son kullanıcı bilgisayarlarında yerli antivirüs, veri kaçağı önleme sistemi gibi siber güvenlik ürünlerinin entegre çalışabileceği merkezi altyapı (Merge-n) projesi kapsamında Merge-n Dağıtım Aracı modülü geliştirilecektir. 3. 1.000 üniversite öğrencisine çevrimiçi veya sınıfiçi ücretsiz siber güvenlik eğitimi verilecektir.
Tedbir 475.2 Siber güvenlik kümelenmelerinde yer alan firmalara ihracata yönelik teşvikler verilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Ticaret Bakanlığı, KOSGEB, Siber Güvenlik Kümelenmesi	1. Siber güvenlik kümelenmesinde yer alan firmalara yönelik farkındalık artırma faaliyetleri düzenlenecektir.
Toplumun tüm kesimlerinde siber güvenlik kültürü ve insan kaynağının geliştirilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.476)		
Tedbir 476.4. Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında toplumun tüm kesimlerinde insan kaynağının geliştirilmesi amacıyla eğitim ortamı sağlanacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S)	1. Kamu kurumları ve vatandaşların kullanımı için bütünleşik merkezi dijital eğitim platformu kurulacaktır.
Tedbir 476.5. Siber güvenlik alanında eğitim-istihdam- üretim ilişkisini güçlendirmek amacıyla eğitim-sektör işbirliği protokolleri yapılacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	1. Siber güvenlik alanında en az bir sektörle işbirliği protokolü yapılacaktır. 2. Protokol çerçevesi ile protokol yapılacak odak siber güvenlik alanları ve tarafları belirlenecektir.
İnternetin güvenli kullanımı ve toplumun internet üzerinden yürütülen dezenformasyon kampanyaları ile yasa dışı faaliyetlerden korunmasına yönelik çalışmalar yürütülecek, ilgili düzenlemeler uluslararası yönelimler doğrultusunda güncellenecek, elektronik ortamdaki işlemlere hukuki geçerlilik kazandırmaya yönelik mekanizmalar oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.477)		
Tedbir 477.1. Dezenformasyon kampanyalarına karşı doğrulama platformları desteklenecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi	1. Doğrulama platformlarının etkinliğinin artırılmasına yönelik çalışmalara destek olunacak, internetin bilinçli ve güvenli kullanımı konusunda 150 eğitim faaliyetiyle doğrulama platformları hakkında bilgi verilerek bu platformların etkin kullanımı sağlanacaktır.

Tedbir 477.2. AB'nin Elektronik Kimlik Tespiti ve Güven Hizmetleri Tüzüğüne uyum sağlamak üzere güven hizmetlerine (e-mühür, SSL sertifikaları, e-imza, KEP) yönelik düzenlemeler güncellenecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, BTK	1. İnternet sitesi kimlik doğrulama (SSL) sertifikalarının uygulanabilmesi için gerekli usul, esas ve standartları belirlemeyi amaçlayan ikincil düzenlemeler tamamlanacaktır.
Tedbir 477.4. İnternetin bilinçli ve güvenli kullanımı ile ilgili farkındalık ve bilinçlendirme çalışmaları yürütülecek, Güvenli İnternet Hizmetinin tanıtımı yapılarak bilinirliği artırılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Gençlik ve Spor Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi	1. İnternetin bilinçli ve güvenli kullanımına yönelik 250 eğitim faaliyeti, konferans, seminer ve toplantı yapılarak 7.500 kişiye ulaşılacak, Güvenli İnternet Hizmeti kullanıcı sayısı 9 milyon aboneye çıkarılacaktır.
Kişisel verilerin korunmasına ilişkin düzenlemeler teknolojinin getirdiği yenilikler ve uluslararası platformlarda benimsenen yeni yaklaşımlar doğrultusunda güncellenecek, bu alanda teknolojik gelişme teşvik edilecektir. (Kalkınma Planı p.479)		
Tedbir 479.1. 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu AB'nin Genel Veri Koruma Tüzüğü dikkate alınarak güncellenecektir.	Adalet Bakanlığı (S), Kişisel Verileri Koruma Kurumu	1. 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nun AB müktesebatıyla uyumuna yönelik çalışmalar kapsamında kurulan komisyon bünyesinde kanun değişikliği önerisi hazırlanacaktır.
Karasal vericiler üzerinden sayısal yayıncılığa geçiş süreci tamamlanacak, yayın altyapıları belirli bölgelerde toplanarak görüntü kirliliği önlenecektir. (Kalkınma Planı p.482)		
Tedbir 482.3. Sayısal yayıncılık için belli merkezlerde radyo ve televizyon kulelerinin yapımı sağlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), RTÜK	1. Büyükada Yedek Anten Kulesinin yapımı tamamlanacaktır.
Kamu, özel sektör, üniversiteler ve STK'lar arasındaki işbirliği geliştirilerek dijital dönüşüm ekosistemi oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.483)		
Tedbir 483.1. Kamu, özel sektör, üniversiteler ve STK'lar arasındaki işbirliği geliştirilerek dijital dönüşüm ekosistemi oluşturulacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, YÖK, STK'lar	1. İlgili tüm paydaşların katılımıyla ve uluslararası metodoloji ölçümlemeleri de göz önüne alınarak Dijital Türkiye Endeksi hazırlanacaktır. 2. Geliştirilecek Dijital Türkiye Endeksi kapsamında ilgili istatistikler derlenerek rapor hazırlanacaktır.
Dijital dönüşüm alanında ihtiyaç duyulan araştırmalar yürütülecek ve istatistikler oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.484)		
Tedbir 484.1. Dijital dönüşüm alanında teknik incelemeler, akademik çalışmalar, saha çalışmaları ve benzeri faaliyetleri kapsayan Dijital Dönüşüm Araştırmaları Programı hayata geçirilecektir.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, İlgili STK'lar	1. Dijital Dönüşüm Araştırmaları Programı üniversiteler, özel sektör ve STK'ların katılımıyla hazırlanacaktır.

Tedbir 484.2. Dijital dönüşüm alanında güncel istatistikler derlenerek ulusal ve uluslararası endeks çalışmalarında etkin kullanımı sağlanacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, TÜİK	1. Ulusal ölçekte veri sorumlusu kurumlar belirlenecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Mobil Genişbant Abone Yoğunluğu	Yüzde	78,5	86	93
Fiber Genişbant Abone Yoğunluğu	Yüzde	4,8	5,6	6,5
BM-ITU Küresel Siber Güvenlik Endeksinde Türkiye'nin Sıralaması	Sıra	11/175	10/175	10/175
Kadınların İnternet Kullanım Oranı (3)	Yüzde	73,3	77,5	82

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) 16-74 yaş aralığındaki kadınlar içerisinde internet kullananların oranıdır.

2.2.3.6. Enerji

a) Mevcut Durum

Türkiye'nin enerji talebi, büyüyen ekonomisine paralel olarak gelişim göstermektedir. 2000-2020 yılları arasında yıllık elektrik enerjisi talebi dünyada ortalama yüzde 3 artış gösterirken, ülkemizde bu oran yaklaşık yüzde 4,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu yüksek talep artışının güvenli bir biçimde karşılanabilmesi, enerji politikamızın temel önceliğidir.

Fosil yakıtlar bakımından linyit ve yeni keşfi yapılan Sakarya Sahasındaki doğal gaz hariç zengin rezervlere sahip olmayan Türkiye'de, 2019 yılında birincil enerji kaynaklarında ithalatın oranı yüzde 69 seviyesindedir. 2019 yılında birincil enerji kaynakları arzında doğal gazın payı yüzde 25,7, petrolün payı yüzde 28,6, kömürün payı yüzde 29,1 ve yenilenebilir kaynakların payı yüzde 16,6'dır.

2019 yılında 45,3 milyar m^3 olan doğal gaz tüketimi, 2020 yılında yüzde 6,6 artarak 48,3 milyar m^3 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında tüketilen doğal gazın yüzde 28'i elektrik üretiminde, yüzde 26'sı sanayide ve yüzde 46'sı bina ve diğer alanlarda ısınma amaçlı olarak kullanılmıştır.

Dünyada toplam elektrik üretiminde doğal gazın payı 2001 yılında yüzde 18 iken, 2019 yılında yüzde 24 seviyesine çıkmıştır. Ülkemizde bu oran 2001-2019 döneminde yüzde 30 ile yüzde 50 arasında seyretmiştir. 2020 yılında yüzde 23,1 olarak gerçekleşen elektrik üretimindeki doğal gazın payının, 2021 yılında yüzde 30,6 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Günümüze kadar hidrokarbon bakımından zengin rezervlere sahip olmayan ülkemizde, yakın zamanda Sakarya Sahasında keşfedilen 540 milyar m^3'lük doğal gaz keşfiyle birlikte enerji dinamiklerinin değişme sürecine gireceği tahmin edilmektedir.

Sakarya Sahasındaki rezervin ve denizlerimizde bulunması muhtemel yeni rezervlerin üretime geçmesiyle birlikte, ülkemizin enerjide dışa olan bağımlılığının, cari işlemler ve dış ticaret açıklarının olumlu yönde etkilenmesinin yanı sıra, enerjide yüksek oranda dışa bağımlılık nedeniyle son kaynak tedarikçisinin katlandığı enerji maliyetlerinin azalması beklenmektedir. Keşfedilen doğal gazın, geliştirilen doğal gaz altyapısıyla birlikte, mevcut uzun dönemli doğal gaz alım anlaşmalarının yeniden müzakere edilmesi sürecinde başta fiyat olmak üzere önemli avantajlar sağlayacağı öngörülmektedir.

Arz güvenliğinin yanı sıra, kaynak ülke ve güzergâh çeşitliliği de sağlaması bakımından önem arz eden yüzer LNG depolama ve gazlaştırma ünitesi (FSRU) iskele ve bağlantı hattı yatırımlarına ilişkin çalışmalar devam etmektedir. Bu kapsamda, her biri 1,5 milyar m^3/yıl doğal gaz sevk kapasitesine sahip Hatay-Dörtyol FSRU bağlantı hattı ile Edirne-Saros FSRU iskele ve bağlantı hattı yatırımlarına ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir. Gaz formundaki miktarı 102 milyon m^3'e eşit 170 bin m^3 LNG depolama kapasitesine ve 28 milyon m^3/gün gazlaştırma kapasitesine sahip olan BOTAŞ'ın yeni FSRU gemisi Ertuğrul Gazi'nin iletim sistemine bağlantısı yapılmıştır.

Arz güvenliği hususu ve mevsimsel talep dalgalanmaları doğal gaz depolama kapasitesinin artırılmasını zorunlu kılmıştır. Avrupa ülkelerinin depolama kapasitelerinin yıllık tüketimi karşılama oranı ortalama yüzde 20 düzeyindeyken, ülkemizde bu oran yaklaşık yüzde 8 seviyesindedir. 4,6 milyar m^3 depolama ve 75 milyon m^3/gün geri üretim kapasiteli Kuzey Marmara Doğal Gaz Yer Altı Depolama Tevsii Projesi ile 5,4 milyar m^3 depolama ve 80 milyon m^3/gün geri üretim kapasiteli Tuz Gölü Doğal Gaz Yer Altı Depolama Projesinin tamamlanmasıyla birlikte, 2023 yılında Türkiye'nin toplam yer altı doğal gaz depolama kapasitesinin 10 milyar m^3'e ulaşması öngörülmektedir.

Doğal gazın ülke geneline yaygınlaştırılması hedefine yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu çerçevede, doğal gaza sahip olmayan ve merkez nüfusu en az 20.000 olan ilçeler ile belirli kriterleri haiz OSB'lere doğal gaz ulaştırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

TABLO II: 38- Elektrik Kurulu Gücü, Üretimi, Tüketimi ve Dış Ticareti

	Birim	2010	2015	2019	2020	2021 (1)	2022 (2)
KURULU GÜÇ	**MW**	**49 524**	**73 147**	**91 267**	**95 891**	**100 607**	**102 423**
TERMİK	**MW**	**32 182**	**41 541**	**46 500**	**46 309**	**47 633**	**47 008**
Yerli Kömür	MW	9 161	10 085	11 317	11 336	11 336	11 336
İthal Kömür	MW	3 281	6 064	8 967	8 987	10 307	10 307
Doğal Gaz	MW	18 213	24 945	25 904	25 675	25 733	25 108
Diğer (3)	MW	1 526	446	312	312	258	258
YENİLENEBİLİR	**MW**	**17 342**	**31 606**	**44 767**	**49 582**	**52 974**	**55 414**
Hidrolik	MW	15 831	25 868	28 503	30 984	31 688	32 228
Rüzgâr	MW	1 320	4 503	7 591	8 832	10 100	10 900
Güneş	MW	0	249	5 995	6 667	7 750	8 750
Diğer (4)	MW	191	986	2 678	3 098	3 435	3 536
ÜRETİM	**GWh**	**211 208**	**261 783**	**303 898**	**306 703**	**324 528**	**334 253**
TERMİK	**GWh**	**155 370**	**177 608**	**170 518**	**177 066**	**210 990**	**201 796**
Yerli Kömür	GWh	40 515	36 180	52 499	43 306	49 722	50 571
İthal Kömür	GWh	14 532	39 986	60 395	62 506	61 759	70 410
Doğal Gaz	GWh	98 144	99 219	57 288	70 931	99 189	80 451
Diğer (3)	GWh	2 180	2 224	336	323	320	363
YENİLENEBİLİR	**GWh**	**55 838**	**84 175**	**133 379**	**129 637**	**113 538**	**132 457**
Hidrolik	GWh	51 795	67 146	88 823	78 094	53 053	66 867
Rüzgâr	GWh	2 916	11 652	21 731	24 828	29 137	30 643
Güneş	GWh	0	194	9 250	10 950	13 211	15 680
Diğer (4)	GWh	1 126	5 183	13 576	15 764	18 137	19 267
İTHALAT	**GWh**	**1 144**	**7 136**	**2 212**	**1 890**	**1 290**	**2 303**
İHRACAT	**GWh**	**1 918**	**3 194**	**2 789**	**2 484**	**3 317**	**2 303**
TÜKETİM	**GWh**	**210 434**	**265 724**	**303 320**	**306 109**	**322 501**	**334 253**

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) Fuel-Oil, Motorin, LPG, Nafta vb.
(4) Biyokütle, Jeotermal, Atık Isı

Milli enerji ve maden politikası kapsamında, yerli kömürün kullanımının artırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu kapsamda, büyük linyit rezervlerinin elektrik üretiminde kullanılmasına yönelik madencilik açısından Kaynak Raporu ile Rezerv Raporu hazırlanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Kurulu güç bakımından ülkemizin en büyük dördüncü hidroelektrik santrali olan Ilısu Prof. Dr. Veysel Eroğlu Barajı ve Hidroelektrik Santralinin altı türbininden ilki 19/05/2020 tarihinde altıncı türbini ise 24/12/2020 tarihinde devreye alınarak elektrik üretimine

başlanmıştır. Ocak 2021-Eylül 2021 döneminde hidroelektrik santralinde 1,5 milyar kWh elektrik üretimi gerçekleştirilmiştir. 1.200 MW kurulu güce sahip barajda yıllık ortalama 3.833 GWh elektrik üretimi öngörülmektedir.

Tamamlandığında 275 metre yüksekliği ile çift eğrilikli beton kemer baraj sınıfında Türkiye'nin birinci, dünyanın üçüncü en yüksek barajı olacak olan Yusufeli Barajı ve HES projesinde, baraj gövdesi inşaatı ve iki ünitenin elektromekanik teçhizat montajı tamamlanmıştır. 2021 yılı sonu itibarıyla barajda su tutulabilmesi için mansap düzenleme ve tamamlama yatırımları, alt yapı yatırımları, içme suyu ve arıtma tesisi yatırımları, köy yolları deplase işleri, yeniden yerleşim ve kamulaştırma yatırımları baraj yatırımı ile koordineli olarak kesintisiz devam etmektedir. 558 MW kurulu güce sahip olacak hidroelektrik santralinde yıllık ortalama 1.888 GWh elektrik üretimi öngörülmektedir. Ayrıca, kamu tarafından işletilen mevcut barajlardan Keban, Karakaya ve Hirfanlı HES'lerinde, verimlilik ve emre amadeliğin artırılması amacıyla rehabilitasyon yatırımları devam etmektedir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimini teşvik etmek amacıyla uygulanan Yenilenebilir Enerji Kaynakları (YEK) Destekleme Mekanizması kapsamında 1 Temmuz 2021'den sonra devreye girecek lisanslı santraller için alım fiyatları, hidroelektrik santrallerine 40 TL kuruş/kWh, rüzgâr ve güneş enerjisi santrallerine 32 TL kuruş/kWh, jeotermal enerji santrallerine 54 TL kuruş/kWh ve biyokütle santrallerine kullanılan kaynağa göre 32, 50, 54 TL kuruş/kWh olarak güncellenmiştir. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla elektrik nihai kullanıcılarının tüketimlerini yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı olarak gerçekleştirdiklerini belgelemelerini sağlayan Yenilenebilir Enerji Kaynak Garanti Sistemi (YEK-G Sistemi) işletmeye alınmıştır.

Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları (YEKA) modeli kapsamında güneş enerjisine dayalı YEKA GES-3 yarışmaları tamamlanarak, 74 ayrı yatırımcıya, 36 ili kapsayan ve her biri 10 MW, 15 MW ve 20 MW olmak üzere toplam 1.000 MW gücündeki kapasite hakkı sağlanmıştır. Toplam 2.500 MW kapasiteli güneş enerjisine dayalı YEKA GES-4 ve YEKA GES-5 ile rüzgâr enerjisine dayalı toplam 2.000 MW kapasiteli YEKA RES-3 yarışmaları ilan edilmiştir.

Temeli 2018 yılında atılan ve ülkemizin ilk nükleer santrali olacak olan Akkuyu Nükleer Santralinin tamamlanmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Tamamlandığında Türkiye'nin elektrik ihtiyacının yaklaşık yüzde 10'unu karşılayacak olan ve 4.800 MW toplam kurulu güce sahip VVER 1200 tipi 1.200 MW kurulu güçteki 4 üniteden oluşacak olan santralin ilk ünitesinin 2023 yılında, diğer ünitelerinin de birer yıl arayla 2026 yılı sonuna kadar işletmeye alınması planlanmaktadır. Akkuyu dışında iki nükleer güç santralinin daha kurulmasına yönelik saha seçimi, yer lisansı, teknoloji sahibi şirket veya ülkelerle işbirliği gibi konularda çalışmalar sürdürülmektedir.

2017-2023 yıllarını kapsayan Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı kapsamındaki eylemler için 2023 yılına kadar 10,9 milyar ABD doları düzeyinde yatırım yapılması ve enerji tüketiminde 23,9 MTEP tasarruf sağlanması hedeflenmektedir. Bu çerçevede, 2019 yılında yaklaşık 300 milyon ABD doları parasal karşılığı olan 0,9 MTEP enerji tasarrufu sağlandığı; 2017-2019 döneminin toplamında ise yaklaşık 1 milyar ABD doları parasal karşılığı olan 2,7 MTEP enerji tasarrufu sağlandığı tahmin edilmektedir Enerji verimliliği yatırımlarından elde edilen tasarrufun önümüzdeki yıllarda önemli oranda artması beklenmektedir.

2019/18 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi uyarınca belirlenen kamu binaları için 2023 yılı sonuna kadar yüzde 15 enerji tasarrufu sağlanması hedefine yönelik çalışmalar

sürdürülmektedir. 2020 yılında uygulanan enerji verimliliği önlemleri ile 35 milyon TL karşılığı olan 7.523 TEP enerji tasarrufu sağlanmıştır. 2019 yılında sağlanan 12.875 TEP tasarruf da dikkate alındığında kümülatif tasarruf 20.398 TEP'e ulaşmıştır. Tasarrufların daha da artırılmasına katkı sağlayacak olan Kamuda Enerji Performans Sözleşmelerinin Uygulanmasına İlişkin Tebliğ 15/04/2021 tarihli ve 31455 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

b) Amaç

Enerji arzının sürekli, kaliteli, sürdürülebilir, güvenli ve katlanılabilir maliyetlerle sağlanması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Kamu tarafından işletilen santrallerin rehabilitasyonları tamamlanacaktır. (Kalkınma Planı p.487)		
Tedbir 487.1. Afşin-B Termik Santrali, Keban Hidroelektrik Santrali (HES), Karakaya HES ve Hirfanlı HES rehabilitasyonları gerçekleştirilecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), EÜAŞ, TÜBİTAK, TEMSAN	1. Keban HES'in 2 ünitesinde kontrol sistemleri rehabilitasyonu tamamlanacaktır. 2. Karakaya HES'in 1 ünitesinde türbin çarkı rehabilitasyonu tamamlanacaktır.
Tedbir 487.2. Kamuya ait hidroelektrik santrallerde EÜAŞ otomasyon sistemleri kurulacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), EÜAŞ	1. Seyhan 1 HES ve Berke HES'te EÜAŞ otomasyon sistemleri kurulacaktır.
Nükleer Güç Santralleri (NGS) elektrik enerjisi üretim portföyüne dâhil edilecek, nükleer enerjinin elektrik enerjisi üretimindeki payının artırılmasına ilişkin çalışmalar sürdürülecek ve kurumsal kapasite güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.488)		
Tedbir 488.1. Akkuyu NGS'nin ilk ünitesinin inşaatı 2023 yılında tamamlanacak ve elektrik enerjisi üretimine başlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), NDK	1. Akkuyu NGS'nin ilk ünitesinin inşaatı yüzde 75 oranında tamamlanacaktır.
Tedbir 488.2. Akkuyu NGS'ye ek olarak, iki NGS'nin daha kurulumuna yönelik çalışmalara devam edilecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), NDK, EÜAŞ International ICC	1. Akkuyu NGS'ye ilaveten bir NGS için daha teknoloji sahibi şirket veya ülke ile resmi olarak anlaşma yapılmasına yönelik hazırlıklar tamamlanacaktır.
Linyit rezervlerimizin çevre standartlarına uygun şekilde elektrik enerjisi üretiminde kullanımı artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.489)		
Tedbir 489.1. Kamu elindeki linyit sahalarının elektrik üretimi suretiyle ekonomiye kazandırılması sağlanarak, elektrik üretiminde ithal kaynaklara bağımlılık azaltılacak ve istihdama katkı sağlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TKİ	1. TKİ uhdesinde bulunan bir linyit sahası ekonomiye kazandırılmak amacıyla projelendirilecektir.

Doğal gaz arz güvenliği güçlendirilecek, doğal gaza erişim artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.490)		
Tedbir 490.1. Tuz Gölü Doğal Gaz Yeraltı Depolama Projesi ile Kuzey Marmara Doğal Gaz Depolama Tevsii Projesi tamamlanarak, toplam doğal gaz yeraltı depolama kapasitesi 10 milyar metreküpe çıkarılacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), BOTAŞ	1. Kuzey Marmara Doğal Gaz Depolama Tevsii projesi kapsamında iki platform üzerinden toplam 9 kuyuda sondaj faaliyeti tamamlanacak ve yüzey tesisleri devreye alınacaktır. 2. Tuz Gölü Doğal Gaz Yer Altı Depolama Projesi kapsamında yüzey tesisi yapım çalışmalarında yüzde 50 ilerleme sağlanacak ve tüm kavernalarda çözme işlemine başlanacaktır.
Tedbir 490.2. Doğal gazda, kaynak ülke ve güzergâh çeşitliliğinin artırılması amacıyla yüzer LNG depolama ve gazlaştırma ünitesi (FSRU) gemisi temin edilecek ve FSRU bağlantı sistemleri tamamlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), BOTAŞ	1. Saros FSRU İskelesi ve Bağlantı Hattı Yapımı projesi tamamlanacak ve tesis işletmeye hazır hale getirilecektir.
Yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimi artırılacak, yenilenebilir enerji üretiminin şebekeye güvenli bir şekilde entegrasyonunun sağlanması amacıyla gerekli planlama ve yatırımlar gerçekleştirilecektir. (Kalkınma Planı p.491)		
Tedbir 491.1. YEKA benzeri modeller sayesinde yenilenebilir kaynakların elektrik enerjisi üretiminde daha yoğun bir şekilde kullanılması sağlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), EPDK, TEİAŞ, EÜAŞ	1. En az bir YEKA yarışması yapılacaktır.
Daha verimli ve kendi enerjisini üreten binalar yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.492)		
Tedbir 492.4. Kamu Binalarında Enerji Verimliliği Projesi uygulanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	1. Dokuz ilde yer alan 18 kuruma ait kamu binalarından yüzde 20 enerji tasarrufu sağlanacak şekilde enerji etüdü, tadilat uygulama projeleri ve inşaat ihale dokümanları hazırlanacaktır.
Elektrik şebekelerinin ve sistemlerinin daha da güçlendirilmesi ve esnek hale getirilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.493)		
Tedbir 493.2. Elektrik arzında bölgesel yeterlilik sağlanmaya çalışılacak, elektrik iletim altyapı yatırımları sistemin güvenliğini ve bölgelerin arz-talep durumlarını gözetecek şekilde hayata geçirilmeye devam edilecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TEİAŞ	1. Bölgesel Bağlanabilir Kapasite Raporu güncellenecektir. 2. Yatağan-Denizli, Batı-Denizli 4, Tunçbilek Şalt-Domaniç-Bursa Doğu, Konya Kuzey-Ilgın TES-Afyon 2 ve Erzin-Polateli enerji iletim hattı projeleri yüzde 55 oranında tamamlanacaktır. 3. Denizli Batı 380 kV trafo merkezinin yapımı tamamlanacaktır.

Enerji altyapısının işletilmesine etkin ve güvenli bir şekilde devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.496)		
Tedbir 496.1. Kritik önemi haiz enerji altyapısının güvenli bir şekilde işletilmesine yönelik Siber Güvenlik Operasyon Merkezi kurulacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TEDAŞ	1. Bakanlık ile bağlı, ilgili ve ilişkili kurum/kuruluşları kapsayacak sızma testleri yapılacaktır. 2. Bakanlık ile bağlı, ilgili ve ilişkili kurum/kuruluşları arasında Güvenli Dark Fiber Alt Yapısı kurulacaktır.
Tedbir 496.2. Enerji KİT'lerinde kullanılması amacıyla Milli Akıllı Şebeke Yönetim Sistemi (Milli SCADA) geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TEİAŞ	1. Milli SCADA projesinde Ar-Ge çalışmaları yüzde 40 oranında tamamlanacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021 (1)	2022 (2)
Birincil Enerji Talebi	BTEP	145 500 (1)	152 000	156 000
Elektrik Enerjisi Talebi	TWh	306,1	322,5	334,3
Kişi Başı Birincil Enerji Tüketimi	TEP/Kişi	1,74 (1)	1,79	1,82
Kişi Başı Elektrik Enerjisi Tüketimi	kWh/Kişi	3 661	3 798	3 891
Doğal Gazın Elektrik Üretimindeki Payı	Yüzde	23,1	30,6	24,1
Yenilenebilir Kaynakların Elektrik Üretimindeki Payı	Yüzde	42,3	35	39,6
Yerli Kaynaklardan Üretilen Elektrik Enerjisi Miktarı	TWh	174,8	165,4	185
Elektrik Kurulu Gücü	MW	95 891	100 607	102 423

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
Not: TEP: Ton Eşdeğer Petrol, BTEP: Bin TEP, kWh: Kilowatt-saat, TWh: Milyar Kilowatt-saat, MW: Megawatt.
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.2.3.7. Madencilik

a) Mevcut Durum

Madencilik sektöründe 2020 yılında üretim, ithalat ve ihracatta düşüş yaşanmıştır. 2021 yılının Ocak-Ağustos döneminde ithalatta yüzde 47,6, ihracatta yüzde 51,9 ve üretimde yüzde 20,9 artış gerçekleşmiştir. 2020 yılında ihracatta en önemli paya sırasıyla doğal taşlar, demir dışı metaller, feldspat ve bor, ithalatta ise ham petrol, doğal gaz, taşkömürü ve demir cevheri sahiptir.

TABLO II: 39- Madencilik ile İlgili Temel Göstergeler

	2018	2019	2020	2021 (3)
GSYH İçindeki Payı (Yüzde) (Cari Fiyatlarla)	0,9	1	1,2	-
Üretim Artışı (Yüzde) (1)	3,2	1,5	-1,5	20,9(2)
İhracat (Milyon ABD Doları) (Cari Fiyatlarla)	3 400	3 195	2 932	2 638
İhracat Artışı (Yüzde)	-3,1	-6	-8,4	51,9
Toplam İhracat İçindeki Payı (Yüzde)	2	1,9	1,7	1,9
İthalat (Milyon ABD Doları) (Cari Fiyatlarla)	28 963	31 748	22 334	21 314
İthalat Artışı (Yüzde)	11,1	9,6	-29,5	47,6
Toplam İthalat İçindeki Payı (Yüzde)	13	15,7	10,2	12,5
Kurulan İşletme Sayısı	708	643	721	448
Kapanan İşletme Sayısı	88	84	131	73

Kaynak: TÜİK, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TOBB, Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü
(1) NACE Rev.2 Sınıflamasına Göre Aylık Sanayi Üretim Endeksi (2015=100)
(2) Ocak-Temmuz dönemi
(3) Ocak-Ağustos dönemi

Ülkemiz enerji politikalarında yerli kaynaklara yönelim politikası doğrultusunda linyit kaynaklarımıza ilişkin yapılmış ve yapılmakta olan arama yatırımlarının santral kurulumu ile sonuçlanması ve bu kaynakların işletmeye alınması halinde madencilik sektörü üretim yatırımlarında önemli artış olacağı düşünülmektedir. Benzer şekilde, uygulanmakta olan maden işleme tesisi kurulumu şartlı ruhsat ihaleleri ve bu tesislere verilen teşvikler ile büyük ölçekli firmaların son dönemde başladıkları altın, demir dışı metal, taş kömürü ve başta fosfat olmak üzere endüstriyel hammadde üretimi projelerinin de madencilik sektörü yatırımlarını ve sektörün katma değerini olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Tüm dünyada etkisini gösteren Covid-19 pandemisi madencilik sektörünü de etkilemiş, bu durum 2020 yılı sektörel göstergelerine yansımıştır. 2021 yılında dünya piyasalarındaki iyileşme ile üretimde ve ihracatta hızlı bir toparlanma görülmüştür. Önümüzdeki dönemdeki sektörel gelişmelerin pandeminin seyrine bağlı olarak şekilleneceği düşünülmektedir.

Türkiye'nin ham petrol üretimi 2020 yılında bir önceki yıla göre yüzde 9,3 artarak 3,2 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Ham petrol ithalatı 2020 yılında bir önceki yıla göre yüzde 5,5 azalarak 29,4 milyon ton olmuştur. Türkiye'nin 2020 yılı doğal gaz üretimi bir önceki yıla göre yüzde 9 azalarak 0,441 milyar m^3 olarak gerçekleşmiştir. Doğal gaz ithalatı ise bir önceki yıla kıyasla yüzde 6,5 artarak 48,1 milyar m^3 olmuştur.

Enerjide dışa bağımlılığın azaltılmasına ve sanayide hammadde ihtiyacının karşılanmasına yönelik kamu kurumları tarafından yürütülen maden, enerji hammaddeleri ve jeotermal kaynak arama ve üretimine yönelik çalışmalara devam edilmektedir. Bu doğrultuda, özellikle denizlerde hidrokarbon aramaları başta olmak üzere, arama yatırımlarının önümüzdeki dönemde de artırılarak devam ettirilmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda, Fatih, Yavuz ve Kanuni derin deniz sondaj gemileri ile Barbaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis sismik arama gemileriyle ülkemiz deniz yetki alanlarında ve KKTC ruhsat sahalarında petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerine yoğun bir şekilde devam edilmektedir.

405 milyar m^3 doğal gaz rezervi ile küresel ölçekte 2020 yılının deniz alanlarındaki en büyük keşfi olan Batı Karadeniz'deki Sakarya Doğal Gaz Sahasında 2021 yılında yapılan sondaj faaliyetleri sonucunda ilave 135 milyar m^3 doğal gaz rezervi keşfedilerek bölgedeki toplam doğal gaz rezerv miktarı 540 milyar m^3'e ulaşmıştır. Söz konusu sahada doğal gaz üretiminin 2023 yılında gerçekleştirilebilmesi amacıyla gerekli altyapı yatırımlarına

başlanmıştır. Bu kapsamda tespit kuyularının açılması, deniz tabanı yüzey tesisi ve iletim sistemleri kurulumu, kara yüzey tesisleri inşası ve malzeme temini gibi faaliyetler gerçekleştirilecektir. Sahanın üretime alınmasıyla birlikte ülkemizde tüketilen doğal gazın yerli kaynaklarla karşılanma oranı artacak ve enerji arz güvenliğine önemli katkı sağlanacaktır.

Madencilik sektöründe; karmaşık ve uzun izin süreçlerinin basitleştirilmesi, ham olarak ihraç edilen madencilik ürünlerinin yurt içinde işlenerek ihraç edilmesinin getireceği potansiyel katma değer artışının değerlendirilmesi, başta özel sektör olmak üzere arama faaliyetlerinin artırılması, kamu kuruluşlarının yeniden yapılandırılması yoluyla verimliliklerinin yükseltilmesi, madencilik faaliyetlerinin diğer sektör faaliyet ve yatırımlarıyla eşgüdümlü şekilde planlanması çalışmalarına devam edilecektir.

b) Amaç

Madencilik sektöründe hammadde arz güvenliğinin sağlanması, madenlerin yurt içinde işlenerek katma değerinin artırılması yoluyla ülke ekonomisine katkısının geliştirilmesi temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Enerjide dışa bağımlılığın ve cari açığın azaltılmasını teminen, yerli kaynakların daha fazla kullanılması amacıyla, başta linyit olmak üzere, jeotermal ve kaya gazı gibi yüksek potansiyeli bulunan yerli kaynaklara yönelik arama, üretim ve Ar-Ge faaliyetleri artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.498)		
Tedbir 498.2. Kaya gazı ve metan gazı konusunda kapsamlı araştırma faaliyetleri yürütülecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TPAO	1. Kaya gazı ve petrolünün üretilmesine yönelik iki kuyuda çatlatma faaliyeti tamamlanacaktır.
Tedbir 498.3. Bitümlü şeylden sentetik petrol üretimine yönelik çalışmalar başlatılacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TPAO, TKİ	1. TKİ-TPAO Bitümlü Şeyl Sahalarında Ortak Yatırıma Yönelik Etüt ve Araştırma Projesinin fizibilite süreci tamamlanacaktır. 2. Proje kapsamında sahada yapılacak sondajlar sonrası gerekli analizler tamamlanacaktır.
Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde madencilik sektörünün çevre ve iş güvenliği mevzuatına uyumu geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.499)		
Tedbir 499.1. Çevre ve iş güvenliği mevzuatına uyum bilinci artırılacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (MAPEG)	1. Çevre ve iş güvenliği alanında farkındalık oluşturulmasına yönelik 200 kişiye eğitim verilecektir. 2. Çevre mevzuatına uyum çalışmaları kapsamında, mermer atık/pasalarının bertarafına yönelik 10 mermer atık projesi gerçekleştirilecektir.

Tedbir 499.2. Eğitim ve sertifikasyon çalışmalarına devam edilecek ve madenciliğe özgü kurumsal iş güvenliği altyapısı geliştirilecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), MAPEG	1. 500 yetkilendirilmiş tüzel kişinin eğitim ve sertifikasyon işlemleri tamamlanacaktır. 2. 1.000 kişiye yönelik daimi nezaretçilik eğitim ve sertifikasyon işlemleri tamamlanacaktır.
Firma ve işletme ölçeklerinin büyütülmesi özendirilecektir. (Kalkınma Planı p.501)		
Tedbir 501.2. Sektördeki firmaların teknik ve mali yapılarının güçlendirilmesine yönelik tedbirler alınacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), MAPEG, MTA	1. Tabii kaynaklar alanında yürütülen Ar-Ge projelerine yönelik izleme ve değerlendirme raporu hazırlanacaktır. 2. Türkiye Tabii Kaynak Envanteri güncellenecektir. 3. Maden Dış Ticaret Verilerinin Standardizasyonu Projesi kapsamında 10 maden türüne ilişkin çalışma tamamlanacaktır.
Madencilikte katma değerin artırılması amacıyla, madencilik ürünlerinin yurt içinde işlenmesine ve uç ürün geliştirilmesine öncelik verilecek, madencilikte kullanılan makine ve ekipmanların yerli üretimi desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.502)		
Tedbir 502.1. Maden ruhsat sahalarının ihalelerinde ileri aşamaları içeren üretim şartı uygulaması yaygınlaştırılacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), MAPEG	1. Altı sahada ara ve uç ürün üretimine yönelik tesis şartlı ihale için çalışmalar yapılacak ve bunların sonucuna göre tesis şartlı ihale edilebilecek saha sayısı belirlenerek bunların ihalesi yapılacaktır.
Tedbir 502.2. Ekonomik potansiyeli yüksek madenler ile diğer kritik hammaddelerin üretim altyapısı oluşturulacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), MTA, TENMAK	1. İleri teknoloji elementlerinin kazanımına yönelik bir adet teknolojik çalışma yapılacaktır.
Tedbir 502.3. Enerji ve madencilik makine ve ekipmanlarında yerli üretimin geliştirilmesi sağlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), MAPEG	1. Madencilik sektöründe kullanılan yerli ekipman envanteri hazırlanacaktır.
Enerji sektörü ile sanayinin hammadde ihtiyacını karşılamak üzere yurt içi ve yurt dışındaki arama çalışmaları artırılacak; nadir toprak elementleri, bor ve diğer ekonomik potansiyeli yüksek madenlerin aranmasına öncelik verilecektir. (Kalkınma Planı p.503)		
Tedbir 503.1. Enerji sektörünün petrol, doğal gaz ve jeotermal kaynak ile sanayinin hammadde ihtiyacını karşılamak üzere yurt içi ve yurt dışındaki arama faaliyetleri hızlandırılacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), MTA, TPAO	1. Temel ve kritik maden/enerji hammaddelerinin teminine yönelik 550.000 m arama-araştırma sondajı, jeotermal kaynak aramalarına yönelik 1.000 km^2 jeolojik etüt, 15.000 m sondaj, 750 noktada 60.000 m jeofizik kuyu log alımı ve 150 km jeofizik etüt yapılacaktır. 2. Petrol ve doğal gaz aranması kapsamında kara alanlarında 100 kuyuda sondaj operasyonu yürütülecek ve 2.636 km^2 üç boyutlu sismik veri toplanacaktır.

Tedbir 503.2. KKTC'nin deniz ruhsat sahaları dâhil olmak üzere, denizlerde petrol ve doğal gaz sismik arama ve sondaj çalışmaları yoğunlaştırılacak, 2023 yılı sonuna kadar yapılacak toplam deniz sondajı sayısı 26'ya çıkarılacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TPAO, MTA	1. Deniz alanlarında 17.000 km^2 üç boyutlu sismik veri toplanacak ve dokuz derin deniz sondajı tamamlanacaktır.
Tedbir 503.3. Ülkeler ve ülke grupları tarafından belirlenen kritik hammaddelerin ve nadir toprak elementlerinin aranması ve araştırılmasına yönelik projeler geliştirilecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, MTA,	1. Yurt dışında hammadde aramalarına yönelik üç proje hazırlanacaktır.
Tedbir 503.4. MTA'nın yurt dışında uygun yatırım ve üretim imkânları belirlenerek, yurt dışında maden arama ve yatırım konularında diğer ülke kuruluşlarıyla işbirliği halinde projeler geliştirilecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, MTA,	1. Uluslararası ortak bir proje hazırlanacaktır.
Tedbir 503.5. Karadeniz'de keşfedilen Sakarya Doğal Gaz Sahasında üretime yönelik yatırım çalışmaları yürütülecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TPAO	1. Sakarya Doğal Gaz Sahası Geliştirme projesi kapsamında; detay mühendislik çalışması, deniz tabanı sistemleri ve deniz altı iletim sistemleri ekipman ve malzemelerinin imalat ve teslimatı tamamlanacak, kara yüzey tesisinin inşaat faaliyetlerinde yüzde 75 oranında ilerleme sağlanacaktır.
Özel sektörün arama faaliyetlerinin artırılabilmesi için finansal riskleri azaltmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir. (Kalkınma Planı p.504)		
Tedbir 504.3. Arama ve rezerv raporlarının uluslararası standartlara uygun şekilde hazırlanmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), MAPEG	1. Ulusal Maden Kaynak ve Rezerv Raporlama Komisyonu (UMREK) Koduna uygun raporlamalar hazırlanması için en iyi uygulamalar kılavuzu hazırlanacaktır.
Ülkemiz ekonomisi için temel ve kritik madenler belirlenecektir. (Kalkınma Planı p.505)		
Tedbir 505.2. Bu madenlere ilişkin stratejik rezerv, stok, ihracat kısıtlaması konularında düzenlemeler yapılacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Ticaret Bakanlığı, MAPEG, MTA, TENMAK	1. Temel ve kritik madenlere ve nadir toprak elementlerine ilişkin stratejik rezerv, stok, ihracat kısıtlaması konularında kritik madenlerle ilgili Türkiye Stratejik ve Kritik Hammadde Raporu hazırlanacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021 (1)	2022 (2)
Madencilik Katma Değerinin GSYH'ya Oranı (Cari Fiyatlarla)	Yüzde	1,2	1,24	1,25
Madencilik İhracatı (Cari Fiyatlarla)	Milyar Dolar	2,9	5,8	7,8
Görünür Linyit Rezervi	Milyar Ton	19,3	19,5	19,8
Deniz Sondajı Sayısı (Kümülatif)	Adet	12	19	28

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.2.3.8. Lojistik ve Ulaştırma

a) Mevcut Durum

Küresel ölçekteki ekonomik, sosyal ve çevre odaklı gelişmeler sürdürülebilir kalkınma tartışmalarını ön plana çıkarmıştır. Bu çerçevede, kaynaklara erişim, yoksulluğun azaltılması, yaşanabilir kentler, iklim değişikliği ve enerji verimliliği gibi bileşenler ekseninde şekillenen sürdürülebilir kalkınma hedeflerini doğrudan veya dolaylı etkileyen temel unsurlardan biri lojistik ve ulaştırma hizmetleridir. Ticari korumacılığın yükselmekte olduğu günümüz dünyasında rekabetin, üretimin diğer unsurlarına kıyasla daha çok yenilikçilik, esneklik ve tedarik zincirlerinin verimliliğiyle şekilleneceği öngörülmekte ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde lojistik maliyetlerin daha da önemli hale gelmesi beklenmektedir. Dünyada ve ülkemizde yaşanan ve etkisi halen devam eden Covid-19 pandemisi nedeniyle lojistik ve ulaştırma maliyetlerindeki artış başta karayolu ve havayolu olmak üzere yük ve yolcu taşımacılığını olumsuz etkilemekle birlikte ülkemizin tüketim ve üretim merkezlerine olan coğrafi yakınlığı ve üretim kapasitesi önemli fırsatlar sunmaktadır.

Güvenli, verimli, süratli ve kolay erişilebilir bir ulaştırma sistemi lojistik hizmetlerin etkin sunumu için kritik önemdedir. Ülkemizde dengeli bir modal dağılım için uzun dönemli planlamalar yapılmasına rağmen, artan ulaşım talebine karşı geliştirilen hızlı ve kısa vadeli yaklaşımlar nedeniyle tarihsel olarak karayolu odaklı büyüyen ulaştırma sistemi, kaynakların yoğunlukla karayoluna tahsis edilmesine sebep olmuş ve hâlihazırda büyük bölümü yüksek hizmet seviyesinde bulunan karayolu ağında arz fazlası oluşmuştur. Bununla birlikte artan ulaşım ihtiyaçlarına uygun demiryolu ve denizyolu altyapısının zamanında oluşturulamaması, yük ve yolcu taşımacılığının ağırlıklı olarak en esnek ulaştırma türü olan karayolu ağına yüklenmesine yol açmakta ve verimli olmayan bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede ulaşım maliyetleri, erişilebilirlik ve trafik güvenliği gibi unsurları temel alan ve türler arasında dengeli ve birbirini tamamlayıcı bir ulaştırma sisteminin oluşturulmasını amaçlayan Ulusal Ulaştırma ve Lojistik Ana Planının güncellenerek uygulamaya konulmasına ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

Ayrıca lojistikle ilgili yetkiler farklı kamu kurumları arasında dağıtılmış bulunduğundan etkin bir koordinasyonla lojistik mevzuatının düzenlenmesi, lojistik sektörüne yönelik standartların ve istatistiki altyapının oluşturulması yönündeki ihtiyaç önemini korumaktadır.

Eşit ve erişilebilir bir ulaşım altyapısının sağlanabilmesi için ulaşım stratejilerimizin değişen küresel şartlar altında ortaya konulduğu 12. Ulaştırma ve Haberleşme Şurası 6-8 Ekim 2021 tarihlerinde gerçekleştirilmiş, mevcut ihtiyaçlar ve ulaştırma sektörünün On

İkinci Kalkınma Planına ışık tutacak stratejik hedefleri lojistik, mobilite ve dijitalleşme ana eksenlerinde ele alınmıştır.

TABLO II: 40- Ulaştırma Alt Sektörlerinde Modal Dağılım (2019)

(Yüzde)

Yük (Ton-km)				
	Karayolu	Demiryolu	Deniz ve İç Sular	
AB-27	76,4	17,6	6,0 (1)	
Türkiye	89,2	4,9	5,9 (2)	
Yolcu (Yolcu-km)				
	Karayolu	Demiryolu (3)	Deniz ve İç Sular	Havayolu
AB-27	81,6	8,4	0,3	9,7
Türkiye	89,8	1,3	0,6	8,3

Kaynak: AB Ulaştırma İstatistikleri 2021, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, TCDD.
(1) AB-27 ülkeleri için deniz ve kıyı taşımacılığı dâhil olmayıp yalnızca iç suyolu taşıma verisidir.
(2) Türkiye için kabotaj taşıma verisidir.
(3) Kent içi ulaşım taşımaları hariçtir.

2019 yılı verilerine göre yurt içi yük taşımalarında ülkemizin yüzde 4,9 olan demiryolu payının, yüzde 17,6 olan AB-27 ortalamasına kıyasla oldukça düşük olduğu gözlenmektedir. Benzer şekilde yurt içi demiryolu yolcu taşımalarında da ülkemizin yüzde 1,3 olan payı AB-27'nin yüzde 8,4 olan payının gerisinde kalmaktadır. Bu durum karayolu yük taşımacılığına olan yüksek talebin demiryoluna kaydırılarak daha dengeli ve verimli bir ulaştırma sisteminin oluşturulması ihtiyacını ortaya koymakla birlikte güçlü bir potansiyele de işaret etmektedir.

TABLO II: 41- Ulaştırma Alt Sektörlerinde Yük ve Yolcu Taşımaları

					Yıllık Değişim (Yüzde)	
	Birim	**2019**	**2020**	**2021(1)**	**2020**	**2021**
Demiryolu Ulaşımı						
Yolcu Taşıma (Yurt İçi) (2)	Milyon-Yolcu-km	4 841	1 436	2 400	-70,3	67,1
Yük Taşıma (Yurt İçi) (3)	Milyon-Ton-km	13 830	15 428	16 264	11,5	5,4
Yük Taşıma (Yurt Dışı)	Milyon-Ton-km	751	1 357	1 504	80,7	10,8
Denizyolu Ulaşımı(4)						
Yük Taşıma (Yurt İçi)	Milyon-Ton	56,11	58,80	60,87	4,8	3,5
Türk Deniz Tic. Filosu Tonajı (300 Grt ve Üstü)	Bin DWT	6 723	6 228	6 532	-6,4	3,8
Havayolu Ulaşımı						
Yolcu Taşıma (Yurt İçi)	Milyon-Yolcu-km	31 174	16 948	22 132	-45,6	30,6
Yolcu Taşıma (Yurt Dışı) (5)	Milyon-Yolcu-km	133 912	43 692	70.223	-67,4	60,7
Karayolu Ulaşımı						
Yolcu Taşıma (Yurt İçi) (6)	Milyon-Yolcu-km	339 601	288 992	297 975	-14,9	3,1
Yük Taşıma (Yurt İçi) (6)	Milyon-Ton-km	267 579	272 913	278 371	1,9	2,0

Kaynak: Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, TCDD, KGM
(1) Gerçekleşme tahmini (2) Banliyö yolcu taşımaları hariçtir. (3) İdari yük taşımaları hariçtir. (4) Önceki yıllarda yer alan yurt dışı yük taşıma verisi Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından hesaplanmamaktadır. (5) Yalnız THY tarafından yapılan taşımalardır. (6) KGM'nin sorumluluğu altındaki yol ağında yapılan taşımalardır.

Karayolu

Bölünmüş yol yapım programı kapsamında Eylül 2021 itibarıyla 143 km bölünmüş yol tamamlanmış ve otoyollar dâhil çok şeritli karayolu ağı 28.339 km'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde 554 km bitümlü sıcak karışım (BSK) kaplama yapımı tamamlanmıştır.

TABLO II: 42- Satıh Cinsine Göre Yol Ağı (Eylül 2021)

(km)

Yol Sınıfı	BSK	Sathi Kaplama	Parke	Stabilize	Toprak	Diğer Yollar	Toplam
Otoyollar (1)	3 532	-	-	-	-	-	3 532
Devlet Yolları	19 111	11 504	45	22	-	288	30 970
İl Yolları	5 764	25 836	243	322	412	1 509	34 086
Toplam	28 407	37 340	288	344	412	1 797	68 588

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü
(1) Büyükşehir Belediyelerine devredilen otoyollar dâhildir.

Eurostat 2019 verilerine göre bin kişi başına düşen otomobil sayısı İsveç'te 473, İngiltere'de 491, Almanya'da 574 ve İspanya'da 519 iken Türkiye'de 150'dir. Diğer taraftan, milyon otomobil başına düşen can kaybı sayısı İsveç'te 45, İngiltere'de 55, İspanya'da 72 ve Almanya'da 64 iken Türkiye'de 438'dir. Bu çerçevede trafik güvenliği konusu önemli bir sosyoekonomik sorun alanı oluşturmakta ve ülkemizde trafik kazalarının önlenmesine yönelik tedbirler önemini korumaktadır.

Demiryolu

Türkiye'deki mevcut demiryolu ağı 2020 yılı sonu itibarıyla 1.213 km'si hızlı tren hattı, 9.194 km'si konvansiyonel ana hat, 2.396 km'si tali hat ve istasyon yolları olmak üzere toplam 12.803 km'dir. Toplam ağın yüzde 53'ü sinyalli, yüzde 46'sı ise elektrikli olup 2021 ve 2022 yıllarında tamamlanacak projelerle elektrikli ve sinyalli hat uzunluklarının önemli ölçüde artış göstermesi beklenmektedir.

TABLO II: 43- Ülkelere Göre Demiryolu Ağı ve Verimliliğinin Karşılaştırılması (2019)

Ülkeler	Demiryolu Yoğunluğu		Demiryolu Hat Verimliliği (Hat Başına Düşen Trafik-10^3)	Demiryolu Hat Verimliliği (Hat Başına Düşen Tren - 10^3)
	km / bin km^2	km / 100 bin nüfus		
Fransa	43	41	5 256	15 668
Çekya	121	90	2 835	17 823
Almanya	94	40	6 377	32 584
Belçika	119	31	4 750	25 971
Avusturya	67	63	6 249	30 515
AB-27	48	41	4 299	20 111
Türkiye	**13**	**12**	**2 791**	**5 426**

Kaynak: AB Ulaştırma İstatistikleri, TCDD, Uluslararası Demiryolları Birliği (UIC)
Not: Toplam trafik yolcu-km ve ton-km büyüklüklerinin toplamını ifade etmekte olup banliyö yolcu taşımaları dâhil edilmiştir.

Mevcut demiryolu ağ yoğunluğu dikkate alındığında, hem nüfus hem de yüzölçümü bazında Türkiye'nin demiryolu ağında ve demiryolları üzerindeki hat başına düşen trafik ve tren sayısında AB-27 ortalamasının altında olduğu gözlenmektedir.

İşletmeye alınan hızlı tren hatlarında taşınan yolcu sayısı pandeminin etkisiyle 2020 yılında 2019 yılına göre yüzde 70,3 düzeyinde azalmasına rağmen normalleşmeyle birlikte 2021 yılında 2020 yılına göre yüzde 67 düzeyinde artacağı öngörülmektedir. Yük ve yolcu taşımacılığındaki darboğazları gidermeye yönelik demiryolu ağının geliştirilmesi amacıyla Ankara-Afyonkarahisar-İzmir, Bursa-Bilecik, Konya-Karaman-Adana-Gaziantep ve Ankara-Sivas demiryolu hattı yapım çalışmaları devam etmektedir. Hâlihazırda yolcu talebini karşılamakta yetersiz kalan hızlı tren işletmeciliğinde hizmet kalitesi düzeyinin artırılması ve yapım çalışmaları devam eden eksik altyapı ve üstyapı imalatlarının tamamlanmasıyla hızlı tren yolcu taşımacılığındaki artışın yükselmesi beklenmektedir.

2020 yılında yurt içi demiryolu yük taşımalarında yüzde 11,5, yurt dışı yük taşımalarında ise yüzde 80,7 artış gerçekleşmiştir. 2021 yılındaki değişim oranlarının ise sırasıyla yüzde 5,4 ve yüzde 10,8 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Ayrıca önemli demiryolu güzergâhlarında kapasite artışı sağlayacak elektrifikasyon ve sinyalizasyon projeleriyle ikinci hat yapımlarına devam edilmektedir. Söz konusu projelerin hayata geçirilmesi ve özel sektör tren işletmeciliğinin geliştirilmesiyle orta ve uzun vadede demiryolu yük taşımalarında istenen gelişmenin sağlanması beklenmektedir.

Denizyolu

Denizcilik Genel Müdürlüğü verilerine göre ülkemizde 2020 yılı sonu itibarıyla 11,6 milyon TEU konteyner ve toplam 496 milyon ton yük elleçlemesi yapılmıştır. 2021 yılında toplam konteyner elleçleme miktarının yaklaşık yüzde 4,3 artış ile 12,1 milyon TEU, toplam yük elleçleme miktarının ise yaklaşık yüzde 1,8 artışla 505 milyon ton olması beklenmektedir.

Ülkemiz limanlarında elleçlenen konteyner miktarı 2000-2010 yılları arasında yıllık ortalama yüzde 17,6 artış göstermişken yavaşlayan küresel ticaret ve konteyner ticaretinin doyum noktasına yaklaşmasıyla bu oran 2010-2020 yılları arasında yüzde 9,2'ye gerilemiştir. Konteyner ticaretinin GSYH büyüme esnekliği 2000-2010 dönemi için yaklaşık 4,4; 2010-2020 dönemi için 1,5 olarak hesaplanmaktadır.

TABLO II: 44- Akdeniz ve Karadeniz'deki Önemli Limanlarda Konteyner Trafiği (2020)

Limanlar	(Bin TEU)
Tanger-Med-Fas	5 771
Pire-Yunanistan	5 437
Valensiya-İspanya	5 415
Algeciras-İspanya	5 106
Barselona-İspanya	2 958
Gioia Tauro-İtalya	3 193
Ambarlı Limanları-Türkiye	**2 887**
Le Havre-Fransa (1)	2 445
Cenova-İtalya	2 353
Mersin-Türkiye	**1 948**
Marsilya-Fransa (1)	1 300
İzmir Aliağa-Türkiye	**1 275**
Trieste-İtalya (1)	687
Köstence-Romanya (1)	643
İzmir Alsancak-Türkiye	**436**

Kaynak: AB Ulaştırma İstatistikleri, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Deniz Ticareti İstatistikleri, TÜRKLİM
(1) Limanların Resmi İnternet Siteleri ve Faaliyet Raporları

2020 yılında ülkemizdeki 11,6 milyon TEU elleçleme hacminin yaklaşık yüzde 56'sı Ambarlı limanları, Mersin, Alsancak ve Aliağa limanlarında gerçekleştirilirken Yunanistan'daki konteyner elleçlemesinin yaklaşık yüzde 90'ı tek başına Pire limanında gerçekleştirilmektedir. Ülkemizdeki küçük ölçekli, verimsiz ve dağınık liman altyapısı lojistik maliyetleri yükseltmekte, bununla birlikte sektörde aşırı rekabete yol açarak liman işletmecilerinin kârlılığını azaltmakta ve kaliteli liman altyapısının önüne geçmektedir. Bu çerçevede ülkemizdeki liman yatırımları bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilecektir.

Havayolu

DHMİ tarafından Türkiye genelinde sivil hava trafiğine açık 49 havalimanı işletilmektedir. Bunun yanı sıra Eskişehir Teknik Üniversitesi tarafından işletilen Eskişehir Hasan Polatkan Havalimanı, Türk Hava Yolları A.O. tarafından işletilen Aydın Çıldır Havalimanı, özel sektör tarafından işletilen İstanbul Sabiha Gökçen, Zafer, Zonguldak Çaycuma, Gazipaşa Alanya ve İstanbul havalimanlarıyla birlikte sivil trafiğe açık meydan sayısı 56'dır.

Üçüncü bağımsız pisti 14/06/2020 tarihinde açılarak ilk fazı tamamlanan ve yıllık 90 milyon yolcu kapasitesine sahip İstanbul Havalimanı, hizmet vermeye başladığı tarihten Ekim 2021'e kadar 100 milyon yolcuya hizmet vermiştir. Kargo operasyonlarına ise Atatürk ve İstanbul havalimanlarında devam edilmektedir.

DHMİ bünyesindeki Ankara Esenboğa, Antalya, Muğla Milas-Bodrum, Muğla Dalaman, İzmir Adnan Menderes, Zonguldak Çaycuma, Gazipaşa-Alanya, Aydın Çıldır ve Zafer

havalimanlarında iç ve dış hat terminalleri özel sektör tarafından işletilmektedir. Yine özel sektör tarafından işletilen İstanbul Havalimanı ile Sabiha Gökçen Havalimanı da ilave edildiğinde, KÖİ modeliyle işletilen meydanlardaki yolcunun toplam yolcu trafiği içindeki payı 2020 yılı sonunda iç hatlarda yüzde 66,7; dış hatlarda ise yüzde 96,9 olarak gerçekleşmiştir.

Yolcu veya kargo taşımacılığı yapan 10 havayolu şirketi bulunmaktadır. Havayolu şirketlerinin uçak sayısı 2020 yılı sonu itibarıyla bir önceki yıla kıyasla yüzde 1,5 artış ile 554'e yükselmiştir. 523'ü yolcu, 31'i kargo uçağı olan havayolu filosunun toplam koltuk kapasitesi 105.336, kargo uçaklarının toplam yük kapasitesi ise 2.453 tondur.

2020 yılında pandemi etkisiyle havalimanlarındaki yolcu trafiği, bir önceki yıla göre dış hatlarda yüzde 70,6 azalarak 31,9 milyon, iç hatlarda yüzde 50,2 azalarak 49,7 milyon ve toplamda ise yüzde 60,8 azalarak 81,6 milyon yolcu olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı sonunda bir önceki yıla göre toplam yolcu sayısında iç hatlarda yaklaşık yüzde 32, dış hatlarda yüzde 65 ve toplamda ise yaklaşık yüzde 45 seviyesinde artış beklenmektedir.

01/06/2020 itibarıyla başlayan normalleşmeye rağmen havayolu sektöründeki normalleşme süreci diğer ülkelerin sivil havacılık otoritelerinin de kararları doğrultusunda kademeli ve yavaş şekilde ilerlemektedir. IATA, ACI, EASA ve EUROCONTROL gibi uluslararası sivil havacılığa yönelik örgütlerin yapmış olduğu tahminlerde 2019 yılı yolcu sayılarına 2023-2025 yılları arasında ulaşılabileceği ifade edilmektedir.

Havayolu yolcu trafiğinin yaklaşık yüzde 84'ü İstanbul, Antalya, Ankara Esenboğa, İzmir Adnan Menderes, Muğla Dalaman, Muğla Bodrum-Milas, Adana, Trabzon ve İstanbul Sabiha Gökçen havalimanlarında gerçekleşmektedir. Mevcut meydanların kapasitelerinin artırılmasına yönelik yatırımlar ile hizmet standartlarının yükseltilmesi, uçuş emniyetinin artırılması ve hava trafik yönetimiyle ilgili projeler sektör açısından önceliğini korumaktadır. Diğer taraftan, Çukurova Bölgesel, Rize-Artvin, Bayburt-Gümüşhane, Tokat ve Yozgat havalimanları projelerinin yapımına devam edilmektedir.

Posta Sektörü

Posta sektörünün haberleşmedeki rolü giderek azalırken posta hizmetleri ticaretin ve kurumlar arası iletişimin önemli bir altyapısı haline dönüşmüştür. Kurye, kargo ve lojistik sektörleri arasındaki sınırlar giderek belirsizleşirken, e-ticaretteki artış sektörün büyümesine önemli katkı sağlamaktadır. Pandemi ile birlikte güçlenen bu eğilimin önümüzdeki dönemde de devam etmesi beklenmektedir. Posta hizmetlerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın kullanımı ile geliştirilen yeni iş modelleri ve tüketici odaklı çözümlerle hizmet kalitesinin artırılması ise e-ticaret alanında firmaların rekabet gücünü destekleyici rol oynamaktadır.

02/07/2021 tarihinde Karayolu Taşıma Yönetmeliğinde değişiklik yapılarak Posta Hizmetleri Kanunu ile uyumsuzluklar giderilmiş olup Posta Hizmetlerinin Sunulmasına İlişkin Yönetmelikte değişiklik yapılmasına yönelik çalışmalar BTK tarafından sürdürülmektedir.

BTK kararları ile sektörde hizmet kalitesinin artırılması amacıyla hizmet sağlayıcılar tarafından alternatif teslimat yöntemlerinin kullanılmasına ve bilgi güvenliğinin artırılmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

Sektörde 6475 sayılı Posta Hizmetleri Kanunu çerçevesinde 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla 22'si ulusal düzeyde olmak üzere 37 işletmeci yetkilendirilmiş durumdadır.

Evrensel posta hizmet yükümlüsü PTT A.Ş. 2021 yılı Ağustos ayı itibarıyla 1.126 müdürlük, 2.271 şube, 1.036 acente ve 40 mobil işyeri olmak üzere toplam 4.473 işyerine sahiptir. Bu işyerlerinin 1.161 adedi herhangi bir bankanın bulunmadığı yerleşim yerlerinde hizmet sunmaktadır.

b) Amaç

Lojistik ve ulaştırma sektöründe Türkiye'nin coğrafi avantajından en iyi şekilde faydalanarak modlar arası (intermodal) ve çok modlu (multimodal) uygulamaların geliştirilmesi; demiryolu ve denizyolu taşıma paylarının artırılması; hızlı, esnek, emniyetli, güvenilir ve entegre bir ulaştırma sisteminin tesis edilmesiyle lojistik maliyetlerin düşürülmesi, ticaretin kolaylaştırılması ve ülkemizin rekabet gücünün artırılması temel amaçtır.

Posta sektöründe rekabetçi bir ortam sağlanarak sürdürülebilir büyümeye ve istihdama katkı sağlayan hızlı, kaliteli, erişilebilir, çeşitli ve güvenilir hizmet sunulması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Ulaştırma modları arasındaki entegrasyon güçlendirilecek ve sektöre giriş engellerini ortadan kaldıracak tedbirler alınacaktır. (Kalkınma Planı p.507)		
Tedbir 507.5. Özel demiryolu işletmeciliğinin teşvik edilmesi ve demiryollarında serbestleşmenin geliştirilmesine yönelik ikincil mevzuat tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S)	1. Ulusal emniyet makamı ve rekabet makamını içerecek şekilde Demiryolu Çerçeve Kanunu çalışmaları tamamlanacaktır.
Lojistik faaliyetlerinde esneklik, hız, öngörülebilirlik, güvenlik, kalite, ölçek ekonomisi ve yenilikçilik gibi hizmet düzeyi parametreleri iyileştirilecektir. (Kalkınma Planı p.508)		
Tedbir 508.1. Karayolu taşımacılığında yük hareketliliğinin ölçülmesi, atıl kapasitenin kullanılması, maliyetlerin optimize edilmesi ve kayıt dışılığın önlenmesine yönelik dinamik bir taşımacılık veri tabanı oluşturularak tüm paydaşlar tarafından erişilebilir hale getirilecek, dijital platform ve uygulamalar yoluyla paylaşım ekonomisi modellerinin hayata geçirilebilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Karayolları Genel Müdürlüğü	1. Uluslararası taşımalarda kullanılan geçiş belgelerinin e-permit projesi kapsamında ilk etapta üç ülkeyle elektronik olarak düzenlenerek denemelerin başlaması sağlanacaktır.

Tedbir 508.3. Blokzincir uygulamalarının yaygınlaştırılmasını teminen ulaştırma ve gümrük hizmetlerinde gerekli hukuki ve fiziki altyapı çalışmaları tamamlanacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S)	1. Blokzincir teknolojisinin gümrük ve lojistik süreçlerinde uygulama örnekleri incelenerek, mevcut sistemlerimiz ile uygulanabilirliği ve entegrasyonu için değerlendirme ve analiz çalışmaları yapılacaktır.
Kaynakların daha etkin kullanılması, verimliliğin artırılması ve görev odaklı organizasyon yapısının sağlanmasını teminen demiryolu sektöründeki kuruluşların altyapı yapımı, işletmeciliği ve bakım onarımı ile tren işletmeciliği ve bakım-onarımı ayrımında görev dağılımları yeniden organize edilecektir. (Kalkınma Planı p.509)		
Tedbir 509.1. Demiryolu altyapı yapımı, bakımı, altyapı erişimi ve tahsisi, şebeke bildirimi, emniyet yönetimi, düzenleme ve denetleme, tren işletmeciliği ile demiryolu araçlarının sahipliği, imalatı ve bakım onarımı faaliyetleri organizasyonel olarak birbirinden ayrıştırılacak, faaliyetler arasında etkin bir çalışma mekanizması kurulacak ve sektör yeniden yapılandırılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Ticaret Bakanlığı	1. Diğer ulaşım modlarına uygulanan teşvik sisteminin demiryolu sektörüne uygulanmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Ülkemizdeki kamu ve özel sektörün liman yatırımları bütüncül bir bakış açısıyla koordine edilecek ve çevreye duyarlı, sürdürülebilir liman uygulamaları yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.510)		
Tedbir 510.1. Küçük ölçekli, dağınık, verimsiz ve hizmet kalitesi düşük liman altyapısının önüne geçilebilmesini teminen Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından ilgili kurumlar koordine edilerek gerekli tedbirler alınacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	1. Liman yatırımlarına ilişkin görev ve yetkiler gözden geçirilerek bu alanda yapılacak yatırımların koordineli yönetilmesini sağlamaya dönük mevzuat çalışması yapılacaktır.
Tedbir 510.2. Liman hizmet kalemleri tanımlanarak tüm limanlarda standart hale getirilecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Ticaret Bakanlığı	1. Liman hizmet kalemlerini belirleyip tanımlayan bir tebliğ yayımlanacak ve tüm limanlarda uygulanabilir hale getirilecektir.
Tedbir 510.3. Liman operasyonlarında enerji verimliliğinin artırılması, çevresel etkilerin en aza indirilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik Yeşil Liman uygulamaları desteklenecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	1. Yeşil Liman sertifikası verilmesine yönelik mevzuat hazırlıklarına başlanılacak ve yeşil liman uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.
Ulaştırma sektöründe bakım-onarım hizmetlerinin zamanında ve yeterli düzeyde karşılanmasını sağlayacak bir yapı tesis edilecek, ulaştırma altyapılarının yeterli hizmet seviyesinde tutulmasına yönelik gerekli yatırımlara ağırlık verilecektir. (Kalkınma Planı p.511)		
Tedbir 511.1. Karayollarında önleyici bakım kavramının esas alındığı bir varlık yönetim sistemi kurulacak; ağır taşıt trafiği 1.000 araçlık Yıllık Ortalama Günlük Trafiğin üzerinde olan güzergâhlarda BSK kaplama yapımına ağırlık verilecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Karayolları Genel Müdürlüğü	1. Bilgi ve iletişim altyapısından yararlanılarak varlık yönetim sistemleri geliştirilmesi amacıyla karayolu ağında envanter bilgileri toplanmış olup karar destek ve yönetim sistemleri geliştirilecektir. 2. Yıllık ortalama günlük ağır taşıt trafiği 1.000 aracın üzerinde olan güzergâhlar öncelikli olmak üzere BSK kaplama yapımı gerçekleştirilecektir.

Tedbir 511.3. Demiryolu altyapısı ve demiryolu araçlarında bakım-onarım faaliyetleri iyileştirilecek, önleyici bakım kavramının esas alındığı bir varlık yönetim sistemi kurulacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD, TCDD Taşımacılık A.Ş.	1. Varlık Yönetim Sistemi Kurulması projesi kapsamında sistem tasarımı tamamlanacak ve mevzuat çalışmaları yapılacaktır.
Tedbir 511.5. Karayolu ağında enerji ve zaman tasarrufunu, trafik güvenliğini, karayolu kapasitesinin etkin kullanımını sağlayan Akıllı Ulaşım Sistemleri (AUS) ile ilgili mimari yerel yönetimleri de kapsayacak şekilde tamamlanarak uygulamaya konulacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Karayolları Genel Müdürlüğü, İlgili Yerel Yönetimler	1. Mevcut durum analizi, envanter çalışması, kullanıcı ihtiyaçları ve referans mimari örnekleri incelemesi sonucunda ülke ihtiyaçlarına uygun Ulusal AUS Mimarisi hazırlanarak kullanıma sunulacaktır.
Karayolu trafik kazalarından kaynaklı ölüm, yaralanma ve hasarların en aza indirilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.512)		
Tedbir 512.1. Yol kullanıcılarının hata yapacağını kabul eden ve yol güvenliğini trafik sistemi içerisindeki tüm aktörlerin ortak bir sorumluluğu olarak gören Güvenli Sistem Yaklaşımı benimsenecek ve bu yönde kurumsal yapı tesis edilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı	1. Trafik güvenliği konusunun güvenli sistem yaklaşımı temelinde yönetilmesini teminen yalnızca karayolu trafik güvenliğinden sorumlu bir yapının tesis edilmesine ilişkin kavramsal çerçeve, program ve kurumsal yapının tasarımı tamamlanacaktır. 2. Karayolu Trafik Güvenliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nın hayata geçirilmesi çalışmaları kapsamında kurul başkanının uygun gördüğü zamanlarda, yılda iki defa toplantı yapılacaktır.
Tedbir 512.2. Karayolu ağındaki darboğazlar giderilecek, kaza kara noktaları iyileştirilecek ve toplam 2.872 km bölünmüş yol yapılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Karayolları Genel Müdürlüğü	1. Bölünmüş yol çalışmalarına kritik dar boğazların önceliklendirilmesi suretiyle devam edilecektir. 2. 50 kaza kara noktası iyileştirilecektir.
Tedbir 512.4. Trafik güvenliğinin en üst seviyede tesis edilebilmesi için yol teknolojilerindeki gelişmelerden de yararlanılarak denetimler etkinleştirilecek, yol kullanıcıları trafik güvenliği konusunda bilinçlendirilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, RTÜK	1. Ülke genelinde yol kullanıcılarını trafik güvenliği hususunda bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri kapsamında kamu spotu yapılacak, afiş ve materyaller bastırılacaktır. 2. Trafik kazası kaynaklı can kayıpları 2021 yılına göre yüzde 6,7 azaltılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. 3. 34.020.636 araç/sürücü denetimi gerçekleştirilecektir.

Tedbir 512.5. Elektronik Denetim Sistemlerinde anlık hız denetimi yerine ortalama hız denetimleri esas alınacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü	1. PTS-EDS Projesi kapsamında; devlet ve il yolları ağındaki kazaların yoğun olarak meydana geldiği yerleri de kapsayacak şekilde, Kent Güvenlik Yönetim Sistemi (KGYS) ve Plaka Tanıma Sistemlerine (PTS) ait mevcut yazılım ve donanımlardan faydalanılarak Ortalama Hız İhlal Tespit Sistemlerinin kurulması sağlanacaktır. 2. Karayolları Genel Müdürlüğü sorumluluğuna ait devlet ve il yolları ağındaki iki güzergâhta Anlık Hız İhlal Tespit Sistemi yerine Ortalama Hız İhlal Tespit Sistemi hayata geçirilecektir.
Ulusal ölçekteki mekânsal planlar ile ulaşım planlarının bütüncül bir şekilde ele alınması sağlanacak; kentsel lojistik planlar, makro ölçekteki mekânsal strateji planları, çevre düzeni planları ve lojistik master planları eşgüdüm içerisinde hazırlanacak ve uygulanacaktır. (Kalkınma Planı p.514)		
Tedbir 514.1. Türkiye Lojistik Master Planı ile Ulusal Ulaştırma Ana Planı koordineli bir biçimde tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S)	1. Ulusal Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı çerçevesinde izleme ve değerlendirme sistemi kurulacaktır.
Tedbir 514.2. Kentsel lojistik planlarının hazırlanması yönünde mevzuat düzenlemesi yapılacak ve rehber dokümanlar hazırlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	1. Sürdürülebilir ve Akıllı Hareketlilik Stratejisi ve Eylem Planı yayınlanacaktır.
Demiryolu yolcu taşımacılığında tüketici odaklı talep yönetimi ile modern tren işletmeciliği yapılarak hizmet kalitesi artırılacak; hızlı, güvenli, emniyetli ve konforlu bir demiryolu ulaşımı tesis edilecektir. (Kalkınma Planı p.515)		
Tedbir 515.1. Demiryolu ulaştırmasında emniyet standartları artırılacak, hemzemin geçitler kontrollü hale getirilecek, gar ve istasyonlarda engelsiz ulaşım imkânları artırılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD Taşımacılık A.Ş.	1. Konvansiyonel hatların bulunduğu gar ve istasyonlarda engelsiz erişim imkânları artırılacaktır.
Tedbir 515.2. Daha dengeli bir modal dağılımın oluşturulması ve yolcu konforunun artırılması amacıyla yapım çalışmaları devam eden yüksek hızlı ve hızlı tren hatları tamamlanacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), TCDD	1. Ankara-Sivas Yüksek Hızlı Tren Hattında kalan işler tamamlanarak kesintisiz ve güvenli YHT işletmeciliği tesis edilecektir. 2. Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesi kapsamında Doğançay Ripajı 2 projesinin yapım çalışmalarına başlanılacaktır. 3. Ankara-İzmir demiryolu projesinde altyapı yapım çalışmalarına devam edilecek, kalan işlerde yapım çalışmalarına başlanacaktır.

Posta piyasasının serbestleştirilmesi sürecinde etkin düzenleme ve denetim yoluyla sektörde rekabetçi bir piyasa oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.517)		
Tedbir 517.2. Karayolu Taşıma Kanunu ile Posta Hizmetleri Kanunu ve ikincil mevzuatta yer alan uyumsuzluk ve mükerrerlikleri giderecek düzenlemeler yapılacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), BTK	Karayolu Taşıma Kanunu ile Posta Hizmetleri Kanunu ve ikincil mevzuatta yer alan uyumsuzluk ve mükerrerlikleri gidermeye yönelik mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Hızlı Tren Hat Uzunluğu (Kümülatif)	km	1 213	1 455	2 257
Demiryolu Yolcu Taşımacılığının Toplam İçerisindeki Payı (Karasal)	Yüzde	1,9	4,9	5,3
Çift Hatlı Demiryolu Uzunluğunun Toplam Ana Hat İçerisindeki Payı	Yüzde	13	14	17
Kabotaj Hattında Elleçlenen Yükün Toplam Elleçlemeler İçerisindeki Payı	Yüzde	11,8	12,2	14,0
Havalimanı Toplam Yolcu Sayısı (Direkt Transit Dâhil)	Milyon Kişi	81,7	118,2	172,5
Bölünmüş Yol Uzunluğu (Otoyol Dâhil) (Kümülatif)	km	28 195	28 600	29 057
Otoyol Uzunluğu (Kümülatif)	km	3 523	3 581	3 741
BSK Kaplamalı Yol Ağı (Kümülatif)	km	27 853	28 935	30 207
İyileştirilen Kaza Kara Noktası	Adet	39	50	50
Trafik Kazaları Sonucu Hayatını Kaybeden Kişi Sayısı	Kişi	4 866	4 575	4 268

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.2.3.9. Ticaretin ve Tüketicinin Korunmasının Geliştirilmesine Yönelik Hizmetler

a) Mevcut Durum

2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi, toptan ve perakende ticareti önemli ölçüde etkilemiştir. Kapanmalar ve arz zincirindeki yavaşlama, talep ve arz yönlü daralmayı beraberinde getirmiş, ticarete konu ürün gamının toplam ticaret içindeki payında değişikliklere yol açmıştır.

2020 yılında ülkemizde GSYH yüzde 1,8 büyürken; toptan ve perakende ticaret yüzde 4,4 büyümüş, konaklama ve yiyecek hizmetleri ise pandeminin ve uzun süreli kapanmaların etkisiyle yüzde 35,3 küçülmüştür. 2020 yılında; toptan ve perakende ticaretin GSYH içindeki payı yüzde 12,6; konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerinin payı ise yüzde 1,8 olmuştur. 2019 yılında sektörün ülkemizdeki sanayi ve hizmetler sektörleri toplamı içindeki payı girişim sayısına göre yüzde 31,2; ciroya göre yüzde 40,3 olmuştur.

TABLO II: 45- Toptan ve Perakende Ticaret Göstergeleri

	Girişim Sayısı (Bin Adet)				Ciro (Milyar TL)			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Toptan Ticaret	246	254	266	274	1 429	1 850	2 287	2 676
Perakende Ticaret	705	723	719	732	599	710	807	931
Sanayi ve Hizmetler Toplamı	2 981	3 100	3 160	3 228	4 993	6 299	7 824	8 940
Toptan ve Perakende Ticaretin Payı (Yüzde)	31,9	31,6	31,2	31,2	40,6	40,6	39,5	40,3

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri (Nace Rev 2)

Covid-19 pandemisiyle birlikte toptan ve perakende ticarette büyük zorluklarla karşılaşılmaktadır. Kapanmaların da etkisiyle arz yönündeki daralmalar, tüketicilerin panik alımları ve temel gıda ürünleri başta olmak üzere hızlı tükenen temel ihtiyaç stoklamaları sağlıklı bir ticaret ortamı oluşmasını zorlaştırmıştır. Diğer taraftan, küresel salgın sürecinde tüketiciler temel ihtiyaçlar, ambalajlı ve raf ömrü uzun gıdalar ile sağlık ürünlerine yönelmiş, kozmetik ürünleri, giyim ve elektronik eşyalar gibi temel olmayan ihtiyaçlara olan talep ise azalmıştır. Firmalar tüketici güvenini sağlayabilmek amacıyla hijyenik teslimata ve müşteri desteğine ağırlık vermiştir.

Ticarette verimlilik ve hizmet kalitesinin artırılması yönündeki tüketici baskısı sektörde dönüşümü hızlandırmaktadır. Esnaf ve sanatkâr kesimi yeni iş modellerini takip etmekte, kümelenmeye gitmekte, franchising (İsim Hakkı Devri) sistemine katılmakta, tüketiciye en yakın konumunu kullanarak satış imkânları elde etmekte böylece toplamda ağırlığını korumaktadır. Geleneksel toptancılığa duyulan ihtiyacın azalması sonucu toptan ticaretle uğraşan girişimciler yeni iş modellerine yönelmektedir.

2021 yılı Haziran ayı itibarıyla toptan ve perakende ticarette 3,9 milyon, konaklama ve yiyecek hizmetlerinde 1,2 milyon kişi istihdam edilmiştir. Toplam istihdam içinde, toptan ve perakende ticaretin payı yüzde 13,7, konaklama ve yiyecek hizmetlerinin payı yüzde 4,5'tir.

Ticaret alanındaki küçük girişimciler önemli bir istihdam kaynağı oluşturmaktadır. Ancak, bu kesimde organize bir tedarik ve dağıtım zinciri oluşturulamadığından rekabet imkânları daralmaktadır. Küçük girişimler elektronik pazar yerlerinde yer alarak tüketiciye erişim imkânlarını iyileştirmeye yönelmektedir. 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde, toptan ve perakende ticaret hizmetlerinde kurulan ve kapanan gerçek kişi ticari işletmelerinin toplam içindeki payı sırasıyla yüzde 38,8 ve yüzde 44,6 olmuştur. 2020 yılının aynı döneminde bu paylar sırasıyla yüzde 37,5 ve yüzde 41 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO II: 46- Toptan ve Perakende Ticarette Kurulan-Kapanan Şirket Sayıları

			2018	2019	2020	2020 (2)	2021 (2)
Toptan ve Perakende Ticaret (1)	Kurulan	Tüzel Kişi	28 852	29 599	36 419	22 352	24 086
		Gerçek Kişi	13 129	9 666	12 105	7 515	6 922
	Kapanan	Tüzel Kişi	4 334	4 538	4 979	2 791	2 559
		Gerçek Kişi	8 204	7 943	9 997	6 168	5 964
Toptan ve Perakende Ticaretin Genel Toplam İçindeki Payı (Yüzde)	Kurulan	Tüzel Kişi	33,4	34,7	35,4	34,8	33,8
		Gerçek Kişi	37,4	39,5	39	37,5	38,8
	Kapanan	Tüzel Kişi	31,9	32,3	312	31,5	31,3
		Gerçek Kişi	43,2	41,7	41,4	41	44,6

Kaynak: TOBB, Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri
(1) Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı dâhildir.
(2) Ocak-Ağustos dönemi

Gelişen ekonomiye, şehirleşme ve genç nüfus potansiyeline bağlı olarak ticaret sektörü yerli ve yabancı yatırımcıların ilgisini çekmektedir. 2010-2020 döneminde toptan ve perakende ticaret sektöründe toplam 7,84 milyar ABD doları, konaklama ve yiyecek hizmetlerinde 1,17 milyar ABD doları uluslararası doğrudan yatırım gerçekleşmiştir.

Covid-19 pandemisiyle birlikte ekonomik ve sosyal faaliyetlerin uzaktan sürdürülebilmesi ihtiyacı dijital dönüşümü hızlandırmış, e-ticaretin öneminin anlaşılmasıyla birlikte bu alandaki yatırımlar artmıştır. Mağazalar ve AVM'ler gibi fiziksel satış kanallarında alışveriş trafiği giderek azalırken, e-ticaret hacmi önemli ölçüde artış göstermiş ve toplam ticaret içindeki payını yukarı çekmiştir. 2020 yılında e-ticaret hacmi geçen yıla oranla yüzde 66 artarak 226,2 milyar TL olarak gerçekleşmiş ve bu harcamaların yüzde 91,4'ünü yurtiçi harcamalar oluşturmuştur. e-Ticaretin genel ticarete oranı 2019 yılında yüzde 9,8 iken 2020 yılında yüzde 15,7'ye yükselmiş, perakende e-ticaretin toplam e-ticaret içindeki payı ise yüzde 64 olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizde 2019 yılında 68.457 olan e-ticaret faaliyetinde bulunan işletme sayısı 2020 yılı itibarıyla 256.861'e yükselmiştir.

İnternetten gerçekleşen kartlı ödemeler tutarı 2014 yılında 41,9 milyar TL iken 2020 yılında 260,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde söz konusu tutar 263,5 milyar TL seviyesindedir. 2011 yılında yüzde 8,4 olan internetten alışveriş yapanların oranının 2021 yılı sonuna kadar yüzde 44,3'e ulaşması beklenmektedir.

TABLO II: 47- İnternetten Yapılan Kartlı Ödeme İşlemleri

Yerli ve Yabancı Kartların Yurt İçi Kullanımı (1)	2014	2017	2018	2019	2020	2020(2)	2021(2)
İşlem Adedi (Milyon)	190,5	329,8	444,1	607,1	848,9	505,9	822,4
İşlem Tutarı (Milyar TL)	41,9	99	138,9	190,1	260,4	153,8	263,5

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi
(1) Bilet ve poliçe ödemeleri gibi internetten kartla yapılan tüm ödemeler dâhildir.
(2) Ocak-Ağustos dönemi

Tüketicinin korunmasına yönelik mevzuatın iyileştirilmesi kapsamında; kullanılmış bazı malların yenilenmesi ve tekrar satışa sunulmasına ilişkin uygulama usul ve esaslarını düzenleyen Yenilenmiş Ürünlerin Satışı Hakkında Yönetmelik 22/08/2020 tarihli ve 31221 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra Tanıtma ve Kullanma Kılavuzu Yönetmeliğinde ve Garanti Belgesi Yönetmeliğinde değişiklikler yapılmış ve değişiklikler 05/11/2020 tarihli ve 31295 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Sebze ve meyvelerin ambalajlama, taşıma, depolama ve perakende satışa sunma standartlarını yeniden belirleyen Sebze ve Meyvelerin Toptan ve Perakende Ticaretinde Uyulması Gereken Standartlar Hakkında Tebliğ 29/06/2021 tarihli ve 31526 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Tüketici hakem heyetlerine yapılan başvuru sayısı 2017 yılında 590.303 iken 2019 yılında 547.235'e düşmüştür. 2020 yılının ilk altı ayında ise bu sayı 268.805 olarak gerçekleşmiştir.

Perakende işletmelerin açılış ve faaliyeti ile kapanışında gerekli başvuru ve diğer işlemlerin tek merkeze yapılmasını ve bu merkezden sonuçlandırılmasını sağlayacak Perakende Bilgi Sisteminin (PERBİS) ve sistemin uygulamasına ilişkin usul ve esasları belirleyen yönetmelik çalışmalarının 2021 yılı sonu itibarıyla tamamlanması öngörülmektedir. 6585 sayılı Perakende Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile 5957 sayılı Sebze ve Meyve Ticareti İle Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda değişiklik yapılmasına yönelik çalışmalar ise devam etmekte olup e-ticarette ürün güvenliği denetimlerinin yapılabilmesi amacıyla Uzaktan İletişim Araçları Yoluyla Piyasaya Arz Edilen Ürünlerin Piyasa Gözetimi ve Denetimi Yönetmeliğinin hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

b) Amaç

Kalite odaklı, yenilikçi yaklaşım ve uygulamalarla ülkemizin, ticaretin kolay ve güvenli yapıldığı, tüketici haklarının gözetildiği ve korunduğu önemli ticaret merkezlerinden biri haline getirilmesi temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Tarım ve imalat sanayii sektörlerindeki gelişmeler ile tüketicilerin faydası gözetilerek toptan ve perakende ticaret sektöründe piyasa işleyişinde karşılaşılabilecek aksaklıklar giderilecektir. (Kalkınma Planı p.519)		
Tedbir 519.2. Toptan ticareti geliştirmeyi teminen toptancı hallerinin ve benzeri yapıların modernizasyonunu sağlamak üzere mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Tarım ve Orman Bakanlığı	1. Toptancı hallerine ilişkin ikincil mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.

e-Ticarette güvenin sağlanması konusundaki çalışmalar tamamlanacak, özellikle coğrafi ve kültürel yakınlık nedeniyle Türkiye'nin rekabet avantajı olan bölgelerde pazar payları artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.520)		
Tedbir 520.6. İlgili kurumların koordinasyonu ile sınır ötesi e-ticarette ürünlerin iade alınması sürecinin kolaylaştırılmasına ilişkin mevzuat düzenlemeleri yapılacak ve uygulama iyileştirilecektir.	Ticaret Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı	1. Sınır ötesi e-ticarette ürünlerin iade alınması sürecinin kolaylaştırılmasına ilişkin teknik düzenlemeler yapılacaktır. 2. Teknik düzenlemeler neticesinde tamamlanan kullanıcı kılavuzları yayımlanacaktır.
Tedbir 520.7. e-Ticarette ürün güvenliği denetimlerinin sağlanması konusunda model geliştirilecek ve ihtiyaç duyulan yasal düzenlemeler yapılacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Diğer İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. e-Ticarete konu ürünlerin ürün güvenliği denetimlerini de içeren Uzaktan İletişim Araçları Yoluyla Piyasaya Arz Edilen Ürünlerin Piyasa Gözetimi ve Denetimine Dair Yönetmelik hazırlanacaktır.
Tüketicinin korunmasıyla ilgili mevzuat gözden geçirilecek ve uygulamalar iyileştirilecektir. (Kalkınma Planı p.521)		
Tedbir 521.1. Tüketicinin korunmasına ilişkin mevzuat güncel gelişmelere uygun olarak gözden geçirilecek, piyasa gözetim ve denetim faaliyetlerinin etkinlikleri artırılacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu	1. Farklı idareler üzerinden yürüyen yapının toplulaştırılması, uygulama yeknesaklığının sağlanması ve mükerrerliklerin engellenmesi amacıyla bağımsız bir Piyasa Gözetim ve Denetim Kurumu kurulacaktır.
Tedbir 521.2. Bilinçli tüketimi yaygınlaştırıcı tanıtım ve farkındalık faaliyetleri yürütülecektir.	Ticaret Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, RTÜK	1. Tüketici hukuku uyuşmazlık çözüm mekanizmalarında kapasitenin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecek, tüketicileri bilinçlendirici materyaller hazırlanacak ve dijital platformlar geliştirilecektir.
Tedbir 521.3. Tüketicilere yönelik hizmet memnuniyet endeksi oluşturulacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), RTÜK	1. Belirlenecek üniversite ve araştırma kuruluşları tarafından Türkiye genelinde her yıl yapılacak araştırma ile memnuniyet endeksi oluşturulacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022 (2)
Lisanslı Depo Sayısı	Adet	120	145	160
Güven Damgası Alan e-Ticaret Sitesi Sayısı	Adet	22	100	250
e-Ticaret İşlem Hacmi (3)	Milyar TL	260	340	450
İnternet Üzerinden Alışveriş Yapanların Oranı	Yüzde	36,5	44,3	51,6

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) Bankalararası Kart Merkezinden temin edilen internet üzerinden gerçekleşen kartlı işlemler tutarı verisidir.

2.2.3.10. Gümrük Hizmetleri

a) Mevcut Durum

2021 yılında, Covid-19 pandemisiyle mücadele kapsamında alınan tedbirlere ek olarak, işlemlerin kolaylaştırılmasına yönelik çalışmalara devam edilmiştir.

Gümrük sahası içerisinde yapılan bazı ölçüm ve kontrollerle veri girişlerinin tablet bilgisayarlar aracılığıyla yapılmasına imkân veren Tablet PC Projesi hâlihazırda 19 kara gümrük kapısına ve 12 Ro-Ro limanına yaygınlaştırılmıştır. Havayoluyla gelen hammadde ve aramalı niteliğindeki ithal eşyasının Türkiye Gümrük Bölgesi'ne gelmeden gümrük işlemlerinin tamamlanmasına ve bekleme olmaksızın üretim tesislerine sevk edilmesine imkân veren Havayolunda Varış Öncesi Gümrükleme projesi uygulamaya alınmıştır. Geçici ithalat, geçici ihracat ve transit işlemlerinde gümrük beyannamesi yerine kullanılan ATA karnelerinin elektronik ortamda işlem görmesini sağlayan e-ATA/TR Programı hayata geçirilmiştir.

10/03/2021 tarihinde Ticaret Bakanlığı tarafından yayımlanan 2021/8 sayılı Kolay İhracat Noktaları Genelgesiyle nihai çıkış noktasının bir izinli gönderici tesisi olması kaydıyla, ülkemizin her noktasından tamamen dijital ortamda açılan ihracat beyannameleri kapsamı eşyanın, ihracatçı firma tesisinden herhangi bir araçla, gümrük idaresine uğramaksızın ve herhangi bir bürokrasi olmaksızın doğrudan farklı bir gümrük müdürlüğüne bağlı izinli gönderici tesisine gönderilmesi ve bu tesiste gerekli işlemlerin gerçekleştirilerek yurtdışına sevk edilebilmesini teminen düzenlemeler yapılmıştır.

Bunlara ek olarak gümrüklerde ödemelerin 7 gün 24 saat elektronik olarak yapılabilmesini sağlamak için sürdürülen çalışmalarda önemli ilerleme sağlanmıştır. POS pilot uygulamasına ilişkin Esenboğa Gümrük Müdürlüğünde deneme yapılmış olup 2020 yılı Temmuz ayında İpsala Gümrük Müdürlüğünde ortak POS cihazlarından yol geçiş ücretleri ile trafik para cezalarının ödenmesine ilişkin pilot uygulama yapılmıştır. Sistemin daha hızlı ve efektif çalışabilmesini teminen pilot uygulama sonuçları değerlendirilerek teknik çalışmalar yürütülmektedir. Çalışmaların tamamlanmasıyla birlikte tüm gümrüklerde uygulama devreye alınacaktır. Ayrıca, Gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması kapsamında ihracat yükü taşıyan araçların sınır kapılarında bekleme sürelerinin azaltılması amacıyla devreye alınan Randevulu Sanal Sıra (RSS) Sistemiyle ilgili iyileştirme ve geliştirme çalışmaları sürdürülmektedir.

2021 yılının Ocak-Temmuz döneminde işlem yapılan toplam gümrük beyanname sayısı, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 17,7 artarak 4.508.548'e yükselmiştir. Aynı

dönemde ihracat ve/veya ithalat yapan toplam firma sayısı da yüzde 131,9 artarak 244.050'ye yükselmiştir.

Kaçakçılıkla etkin mücadele edilebilmesi ve mevcut kapasitenin artırılması amacıyla, personel, ekipman ve dedektör köpek teminine devam edilmiş, eğitim faaliyetleri yaygınlaştırılmış ve mevcut uygulamaların etkinliğine yönelik Veri Yönetimi ve Hedefleme Yazılımı Projesi başlatılmıştır. Veri Yönetimi ve Hedefleme Yazılımı Projesi kapsamında yazılımın üzerine inşa edileceği kullanım senaryolarının gerçekleşmesi çalışmaları sürdürülmüştür.

Kaçakçılıkla mücadelede önemli bir yer tutan araç ve konteyner tarama sistemi sayısı 2021 yılında 72'ye yükseltilmiş olup bu alanda dışa bağımlılığı azaltmak için Yerli ve Milli Tarama Sistemi Projesi başlatılmıştır. Ön tasarımı ve kritik tasarımı tamamlanan sistem, geçici kurulum sahasında entegrasyon ve nihai üretime hazır hale getirilmiştir. Diğer taraftan, tarama sistemlerinden alınan görüntülerin merkeze aktarılarak eş zamanlı incelemeye tabi tutulması ve makine öğrenmesi algoritmalarının geliştirilerek kaçak eşya tespitinin otomatik olarak yapılması amacıyla TÜBİTAK ile işbirliği içerisinde başlatılan Tarama Ağı Projesine devam edilmiştir.

Risk analizleri alanında Risk Analizi Teknik Altyapısının Güçlendirilmesi (Veri Madenciliği) Projesi çalışmaları sürdürülmüş ve risk analizlerinde etkinliğin iyileştirilmesiyle yakalama oranları yükseltilerek kaçakçılıkla daha etkin mücadele edilmeye başlanmıştır. Böylece, dış ticaret işlemlerinde fiziki kontrol oranlarının iyileştirilmesi, gümrüklerde daha hızlı ve etkin kontrollerin gerçekleştirilmesi sağlanarak, dış ticaret erbabının zaman kaybının ve maliyetlerinin azaltılmasına katkı sağlanmıştır.

Sonradan kontrol ve ikincil kontrol çalışmaları kapsamında veri madenciliği teknolojisi kullanılarak risk analizi temelli sistematik değerlendirmeler ve analizler gerçekleştirilmeye devam edilmiştir. 2021 yılının ilk altı ayında 5.671 firma incelenerek 377,7 milyon TL gelir sağlanmıştır. Sonradan kontrol ve ikincil kontrol çalışmalarının etkinliğinin artırılması için tespit edilen bazı alanlarda proje çalışmaları sürdürülmektedir.

Profesyonelleşmenin ve uygulamada yeknesaklığın artırılması amacıyla personele yönelik eğitim faaliyetleri sürdürülmüştür. Yılın ilk altı ayında gerçekleştirilen eğitim programlarına personelin yaklaşık yüzde 80'i katılım sağlamıştır.

Tasfiyelik eşyanın satışı amacıyla kullanılan e-ihale sisteminin halihazırda 1,3 milyon üyesi bulunmakta olup 2020 yılında e-ihale sistemi aracılığıyla gerçekleştirilen satışlardan elde edilen hasılat bir önceki yıla göre yüzde 19 oranında artırılmış ve 443 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. e-İhale uygulamasıyla 2021 yılının ilk sekiz ayında 2.490 araç ve 4.898 eşya grubu olmak üzere 7.388 satış işlemi sonuçlanmış, toplam satışlar bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 69 artmıştır.

b) Amaç

Uluslararası standartlar ve yükümlülüklerimiz doğrultusunda, bürokrasinin ve maliyetlerin azaltılması, ticaretin ve seyahatin kolaylaştırılması, etkin kontrol yöntemlerinin uygulanarak kaçakçılığın önlenmesi ve işlemlerde şeffaflığın ve öngörülebilirliğin esas alınması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Farklı kurumlarca yürütülen kontrol, izin ve onay süreçleri ile bu işlemler için aranan belgeler ilgili kurumlar tarafından yerindelik açısından incelenerek daha rasyonel hale getirilecek ve dijitalleşme ile birlikte bürokrasi azaltılacaktır. (Kalkınma Planı p.523)		
Tedbir 523.1. Gümrük işlemleri için farklı kurumlardan temin edilen belgelerin tek başvuru noktasından elektronik olarak temin edilmesine yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, TOBB, Finansal Kurumlar Birliği, Ulusal Güvenlik Kuruluşları	1. Tek Pencere Sistemine entegrasyon çalışmaları devam eden ve mevzuat değişiklikleri sonucunda tespit edilen yeni belgelerin sisteme entegrasyonu sağlanacaktır.
Tedbir 523.3. Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü sahibi firmalara hâlihazırdaki düzenlemelerde sağlanan kolaylıklar hayata geçirilecek, bu firmalara ilave kolaylıklar sağlanacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S)	1. Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü sahibi firmaların kayıt yoluyla gümrük rejim beyanında bulunabilmesi için analiz çalışmaları ve teknik çalışmalar yürütülecektir.
Gümrük hizmetleriyle ilgili kamu kurumları arasında koordinasyon güçlendirilecek ve tek elden yürütülecektir. (Kalkınma Planı p.525)		
Tedbir 525.2. İlgili diğer kurumların sürekli personel görevlendirmesi gereken gümrük idareleri belirlenerek gerekli görevlendirmeler yapılacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı	1. İhtiyaç duyulan Türkiye Gümrük Bölgesi giriş kapıları belirlenecek, söz konusu kapılarda Tarım ve Orman Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yapılan denetimlerin, gümrük idaresinin mesai saatleriyle uyumlu şekilde yapılması sağlanarak gecikmeler önlenecektir.
Tedbir 525.3. Limanlara girişte tek kart uygulamasına geçilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Ticaret Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü	1. İstanbul'daki limanlara girişte tek kart uygulamasına geçilecektir.
Gümrük işlemlerinde etkinliğin artırılmasına yönelik bilgi ve iletişim teknolojilerinden azami ölçüde yararlanılacaktır. (Kalkınma Planı p.526)		
Tedbir 526.3. Kara sınır kapıları ve iç gümrüklerde tüm ödemelerin 24 saat kartlı ve elektronik sistemle yapılması sağlanacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı	1. Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığı arasında sistem entegrasyonu tamamlanacaktır. 2. Sistem tüm gümrük idarelerinde yaygınlaştırılacaktır.
Uygulamada yeknesaklığın sağlanmasını teminen gümrük iş süreçlerinde yetki ve sorumluluklar daha belirgin hale getirilecek, insan kaynaklarının nitelik ve niceliği yükseltilecek, uzmanlaşma düzeyi artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.527)		
Tedbir 527.3. Gümrük personeline yönelik uygulamalı hizmet içi ve ortak eğitimler verilecek ve destekleyici rehberler yayımlanacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S)	1. Çıkarılacak program dâhilinde tüm personelin yüzde 15'ini kapsayacak şekilde yıl boyu eğitimler verilecektir.

Tedbir 527.4. Gümrük Eğitim Merkezinin kapasitesi geliştirilerek, uygulamalı eğitime öncelik verilecektir.	Ticaret Bakanlığı (S)	1. Eğitim Merkezinin kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla uluslararası literatür taraması ve ihtiyaç analizi yapılacaktır.
Gümrük kontrollerinde ve kaçakçılıkla mücadelede etkinlik artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.529)		
Tedbir 529.1. Eşya, taşıt ve yolcu kontrollerinde ileri teknolojiye sahip sistemler ve uygulamalar bütçe imkânları çerçevesinde yaygınlaştırılacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Savunma Sanayii Başkanlığı, TÜBİTAK	1. İhtiyaç duyulan teknik cihaz, sistem, uygulama ve araçlar bütçe imkânları çerçevesinde temin edilecektir. 2. Milli Tarama Sisteminin Alsancak Limanı'na kurulumu ve performans testleri yapılacaktır. 3. Tarama Ağı Programı, tarama sistemlerinin bulunduğu tüm idarelerde, merkezde ve yurtdışı gümrük idarelerinde kullanmaya hazır hale getirilecektir.
Tedbir 529.7. Tasfiye işlemlerinde etkinlik artırılacak ve tasfiye süreçleri hızlandırılacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S)	1. Bilge Sistemi ile Tasfiye Yönetim Sistemi (TYS) arasında entegrasyona yönelik çalışmalar yapılacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Toplam YYS Sahibi Firma Sayısı	Adet	538	580	600
İhracatta Yükün Deniz Limanlarında Gümrük Gözetiminde Ortalama Bekleme Süresi	Gün	2,1	2,05	2
İhracatta Yükün Kara Kapılarında Gümrük Gözetiminde Ortalama Bekleme Süresi	Saat	5,4	4,2	4
İlk 4 Saatte Gümrüklemesi Tamamlanan İhracat Beyannamesi Oranı	Yüzde	92,6	87	88

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.2.3.11. İnşaat, Mühendislik-Mimarlık, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri

a) Mevcut Durum

Küresel inşaat piyasalarında Covid-19 pandemisinin 2020 yılında yaşattığı duraksama, 2021 yılında aşı kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte azalmış ve sektörde büyüme beklentisi hâkim olmuştur.

Normalleşmeyle birlikte inşaat sektöründe talebin artmasına karşılık, arz miktarının aynı ölçüde artmaması ve tedarik zincirindeki sorunlar nedeniyle sektörde temel girdi durumundaki demir, çelik, çimento ve kereste gibi bazı ürünlerin fiyatlarında küresel bazda önemli artışlar yaşanmıştır.

OECD tarafından çelik piyasasına yönelik olarak 2021 yılının ikinci çeyreği için hazırlanan rapora göre inşaat demiri fiyatları 2021 yılı Ocak ayı itibarıyla bir önceki yıla göre

yüzde 39 artmıştır. 2021 yılı Şubat ayı itibarıyla demir cevheri fiyatları bir önceki yıla göre yüzde 97, hurda fiyatları yüzde 56 artış göstermiştir.

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de temel inşaat malzemelerindeki fiyat artışı yapı maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. TÜİK tarafından 13/10/2021 tarihinde yayımlanan verilere göre, inşaat maliyet endeksi 2021 yılının Ağustos ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 42,13 artmıştır. İnşaat maliyetlerindeki bu artış önemli ölçüde inşaat malzemelerinin uluslararası fiyatlarındaki, döviz kurlarındaki ve girdi maliyetlerindeki yükselişten kaynaklanmaktadır.

Ağustos 2021 itibarıyla toplam ciro endeksi geçen yılın aynı ayına göre yüzde 48,1 yükselmiş, inşaat ciro endeksindeki artış ise yüzde 36,8 seviyesinde gerçekleşmiştir.

TABLO II: 48- İnşaat Sektöründeki Gelişmeler

(Yüzde)

	2018	2019	2020	2021
İnşaat Sektörü GSYH Payı (Cari Fiyatlarla)	7,1	5,4	5,2	5,7(1)
İnşaat Sektörü Büyüme Hızı (2009 Sabit Fiyatlarıyla)	-1,9	-8,6	-5,5	3,1(2)
GSYH Büyüme Hızı (2009 Sabit Fiyatlarıyla)	3,0	0,9	1,8	21,7(2)

Kaynak: TÜİK
(1) Nisan-Haziran Dönemi
(2) Bir önceki yılın Nisan-Haziran dönemine göre

2021 yılının ilk altı ayında, 2020 yılının aynı dönemine göre yapı kullanma izin belgesi verilen binaların yüzölçümlerinin dağılımına bakıldığında bir daireli ikamet amaçlı binalar yaklaşık yüzde 51 oranında artış göstermiştir.

TABLO II: 49- Yapı Kullanma İzin Belgesi Alan Binaların Yüzölçümlerinin Dağılımına Göre İlk Beş Bina Sınıfı

(Bin m^2)

	2018	2019	2020	2020(1)	2021(1)
Bir Daireli İkamet Amaçlı Binalar	4 577	3 414	3 365	1 247	1 882
İki ve Daha Fazla Daireli İkamet Amaçlı Binalar	132 373	114 998	94 232	42 635	42 257
Toptan ve Perakende Ticaret Binaları	10 823	9 960	6 003	2 800	3 026
Kamu Eğlence, Hastane, Eğitim veya Bakım Binaları	7 778	7 507	6 685	2 994	2 546
Sanayi Binaları ve Depolar	7 089	5 984	4 688	2 568	2 564

Kaynak: TÜİK
(1) Ocak-Haziran dönemi değerleri esas alınmıştır.

Yapı kullanım izni verilen bir daireli ikamet amaçlı binalar sınıfındaki daire sayısı 2021 yılının ilk altı ayında 2020 yılının aynı dönemine göre yaklaşık yüzde 65,6 oranında artmıştır.

TABLO II: 50- Dört Bina Sınıfının Daire Sayıları ve Dairelerin Toplam Değerleri

	Daire Sayısı		Toplam Değer (Bin TL)	
	2020(1)	2021(1)	2020(1)	2021(1)
Bir Daireli İkamet Amaçlı Binalar	5 873	9 726	2 135 568	4 266 541
İki ve Daha Fazla Daireli İkamet Amaçlı Binalar	263 520	269 030	75 337 992	99 493 593
Toptan ve Perakende Ticaret Binaları	766	520	4 723 532	6 919 785
Sanayi Binaları ve Depolar	32	25	4 334 356	5 713 380

Kaynak: TÜİK
(1) Ocak-Haziran dönemi değerleri esas alınmıştır.

Bu gelişmelere karşılık Türkiye'de önemli miktarda istihdam sağlayan inşaat sektörü, pandeminin etkisiyle kapanmaların olduğu 2020 yılında düşüş gösterse de 2021 yılının ilk yarısında toparlanmış ve toplam istihdam içerisindeki payı yüzde 6,1'e çıkmıştır.

TABLO II: 51- İnşaat Sektörü İstihdamı

	2018	2019	2020	2020(1)	2021(1)
İstihdam (Bin Kişi)	2 012	1 566	1 534	1 361	1 696
İstihdam Payı (Yüzde)	7	5,6	5,7	5,2	6,1

Kaynak: TÜİK
(1) Ocak-Haziran dönemi ortalama değerleri esas alınmıştır.

Ticaret Bakanlığı tarafından 04/09/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan İhracı Kayda Bağlı Mallara İlişkin Tebliğle (Tebliğ No: İhracat:2006/7) İhracı Kayda Bağlı Mallar Listesine çimento ve klinker eklenmiştir.

Ticaret Bakanlığı verilerine göre yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitlik firmalarımız tarafından 1972'den 2021 yılı Eylül ayı sonuna kadar 129 ülkede toplam 439,7 milyar ABD doları değerinde 10.860 proje üstlenilmiştir. 2019 yılında toplam değeri 19,3 milyar ABD doları olan 524 proje üstlenmiştir. 2020 yılında tüm dünyada etkisini gösteren Covid-19 pandemisinin de etkisiyle toplam değeri 15,2 milyar ABD doları olan 356 proje üstlenilse de ortalama proje bedeli 42,8 milyon ABD doları olarak gerçekleşerek, 2019 yılında 36,9 milyon ABD doları olan ortalama proje bedeline göre ciddi bir artış göstermiştir.

Yurt dışı müteahhitlik firmalarımız tarafından 2020 yılında üstlenilen projelerin geneline bakıldığında, yalnızca yüzde 19'luk kısmının konut projesi olduğu, geri kalan yüzde 81'inin katma değeri yüksek projeler olduğu görülmektedir.

TABLO II: 52- 2020 Yılı Yurtdışı Müteahhitlik Firmaları Tarafından Üstlenilen Projelerin Sektörel Dağılımı

Sektörler	2020 (Toplam Proje Bedeli) (Milyon ABD Doları)	Toplam İçerisindeki Pay (Yüzde)
Konut	2 889	19
Karayolu/Tünel/Köprü	2 588	17
Enerji Santrali	1 790	11,8
Petrokimya Tesisi	1 441	9,5
Havalimanı	1 259	8,3

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

2021 yılı Ocak-Eylül dönemi itibarıyla üstlenilen projelerin ortalama bedeli 106,4 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Proje bedelindeki yükseliş; yurt dışında faaliyet gösteren firmaların katma değeri yüksek, görece büyük projeleri üstlendiğini göstermektedir.

Yurt dışı müteahhitlik firmalarının 2020 yılında en çok iş yaptığı ilk beş ülke Rusya, Cezayir, Kuveyt, Romanya ve Ukrayna olarak sıralanmaktadır. 1972 yılından 2021 yılı Eylül ayının sonuna kadar yurt dışı müteahhitlik firmaları tarafından en çok iş yapılan ilk beş ülke ise Rusya, Türkmenistan, Libya, Irak ve Kazakistan olarak sıralanmaktadır.

TABLO II: 53- Yurtdışı Müteahhitlik Firmalarının En Çok Proje Yaptığı Ülkeler

Ülke	2020 (Milyon ABD Doları)(1)	2020 (Yüzde Pay)	Ülke	1972-2021 Eylül (Milyon ABD Doları) (1)	1972-2021 Eylül (Yüzde Pay)
Rusya	4 585	30,1	**Rusya**	90 598	20,7
Cezayir	897	5,9	**Türkmenistan**	49 118	11,2
Kuveyt	841	5,5	**Irak**	30 770	7,0
Romanya	743	4,9	**Libya**	29 312	6,7
Ukrayna	721	4,7	**Kazakistan**	26 852	6,1

Kaynak: Ticaret Bakanlığı
(1) Projelerin Toplam Bedeli

b) Amaç

İnşaat sektörünün, nitelikli arz ve talep temelinde kaliteye dayalı rekabet üzerine kurulu, insan odaklı ve çevreyle barışık, tasarım ve teknolojik kabiliyetleri ile Ar-Ge kapasitesi ve katma değeri yüksek bir yapıya kavuşturulması, yurt dışında ise küresel bir marka haline getirilmesi temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Yurt dışı müteahhitlik ve teknik müşavirlik hizmetlerinin gelişimi desteklenmeye devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.532)		
Tedbir 532.1. Yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinin yeni pazarlara girebilmesi, mevcut pazarlarda derinleşmesi, Türk inşaat ürünlerinin ihracatına katkı sağlanması için firmaların uluslararası pazarlarda konumlanması, güçlenmesi ve markalaşması yönünde desteklenmesine devam edilecektir.	Ticaret Bakanlığı (S), TİKA, Türk Eximbank	1. Yurt dışı teknik müşavirlik hizmetlerine yönelik destek sağlanacaktır. 2. Hedef ülkelere heyet ziyaretleri gerçekleştirilecektir.
Tedbir 532.2. Müteahhitlik sektörünün yurt dışında proje üstlenmesine, firmalarımıza teknolojik üstünlük, finansmana erişim veya pazara giriş açısından katkı sağlayabilecek diğer ülke firmaları ile ortaklıklar kurulmasına yönelik ticaret politikası araçları kullanılacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), TİKA, Türk Eximbank	1. Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Politik Risk Sigortası Programı uygulamaya alınacaktır.
Tedbir 532.3. Teknik müşavirlik firmalarının yurt dışı faaliyetlerinin desteklenmesine devam edilecektir.	Ticaret Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TİKA, Üniversiteler, Türk Eximbank	1. Teknik müşavirlik firmalarının uluslararasılaşması ve markalaşmasına yönelik kredi imkanları hakkında farkındalık sağlanacak ve sektör desteklenecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Yurt Dışı Teknik Müşavirlik Hizmetleri Yıllık Toplam Proje Tutarı	Milyon Dolar	170	100	125
Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri İş Hacmi	Milyar Dolar	23	20	22

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.2.3.12. Yönetim Danışmanlığı

a) Mevcut Durum

Yönetim danışmanlığı, kamu veya özel sektördeki kurum ve kuruluşların yönetim süreçlerinde verimliliğin artırılmasına katkı sağlamakta olup risk yönetimi ile ekonomik ve toplumsal gelişim açısından önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde son yıllarda gelişmekte olan yönetim danışmanlığı hizmetleri, büyük ölçüde veri analizi, süreç yönetimi ve çözüm yaklaşımı gibi alanlara odaklanmaktadır.

Ülkemizde halihazırda küresel danışmanlık firmalarının yanı sıra, ulusal ölçekte faaliyet gösteren küçük, orta ve büyük ölçekte danışmanlık firmaları ile bireysel danışmanlar bu sektörde faaliyet göstermektedir. Yönetim danışmanlığı firmaları finans, operasyon, strateji gibi çeşitli alanlarda faaliyet gösterebildiği gibi, belirli bir alanda uzmanlaşan firmalar da bulunmaktadır.

02/06/2015 tarihli ve 29374 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Döviz Kazandırıcı Hizmet Ticaretinin Desteklenmesi Hakkında Karar kapsamında yönetim danışmanlığı alanında da yurt dışında düzenlenecek olan fuar, kongre, konferans, seminer, festival, film marketleri gibi etkinliklere katılım sürecinde, yurt içinde ve yurt dışında gerçekleştirilecek tanıtım ve organizasyon faaliyetleri gibi alanlarda destek sağlanmaktadır.

20/05/2020 tarihli ve 2564 sayılı Cumhurbaşkanı Kararıyla yürürlüğe giren Döviz Kazandırıcı Hizmet Sektörleri Markalaşma Destekleri Hakkında Karar kapsamında danışmanlık giderlerine yönelik olarak da destek sağlanmaktadır. Karar ekinde danışmanlık faaliyetleri arasında yer alan yönetim danışmanlığı kapsamında bütçe ve planlama, değer zinciri yönetimi, iş geliştirme, iş sürekliliği yönetimi, kalite geliştirme, risk yönetimi, stratejik planlama, süreç yönetimi, tedarik zinciri yönetimi gibi alanlar bulunmaktadır.

Yönetim danışmanlığı alanında 2017 yılında Uluslararası Standardizasyon Kuruluşu tarafından yayımlanan ISO 20700 ve 2011 yılında Avrupa Standardizasyon Komitesi tarafından yayımlanan EN 16114 standartları geçerliliğini sürdürmektedir. Bunun yanı sıra Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından onaylanarak Resmi Gazete'de yayımlanan Ulusal Meslek Standartları (Yönetim Danışmanı-Seviye 6 ve Seviye 7) da yönetim danışmanlığı alanında faaliyet gösteren firmalar tarafından uyulması gereken ulusal standartlardır. Yönetim danışmanlığı alanında faaliyet gösteren firmaların ulusal meslek standartları ile uyumlu hale getirilmesinin yanı sıra uluslararası alanda geçerliliğini sürdüren standartlara uygun bir hale getirilmesi konusundaki çalışmalar da sürdürülmektedir.

Ülkemizde yönetim danışmanlığı hizmetlerinin geliştirilebilmesi için arz ve talep yönlü farkındalığın artırılmasına ve etkili düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda yönetim danışmanlığı alanında mesleki yeterliliklerin belgelendirilmesine yönelik organizasyonel yapı ve süreçlerin belirlenmesinin gerekliliği önemini korumaktadır. Ayrıca, hizmet kalitesinin artırılması amacıyla yönetim danışmanlığı hizmetlerinden faydalanması zorunluluğu bulunan kamu kuruluşlarına yönelik bilgilendirme ve eğitim programları düzenlenmesinde fayda bulunmaktadır.

b) Amaç

Yönetim danışmanlığı hizmetlerinin, özel sektör ve kamuya bilgiye dayalı, nitelikli, öngörülü ve stratejik destek sağlayan, ülkemizin yakın coğrafyasına ve gelişmiş ülkelere hizmet ihracı yapabilen bir sektör konumuna getirilmesi ve ülke kalkınmasında rol alması temel amaçtır.

2.3. NİTELİKLİ İNSAN, GÜÇLÜ TOPLUM

2.3.1. Eğitim

a) Mevcut Durum

Ülkemizde son yıllarda fiziki imkânların büyük oranda artırılmasıyla eğitime erişimde önemli mesafe kat edilmiş olup bundan sonraki süreçte öğretmen nitelikleri başta olmak üzere eğitimin niteliğinin artırılması hedeflenmektedir. Eğitim sisteminde bireylerin kişilik ve kabiliyetlerini geliştiren, fırsat eşitliğine dayalı, kaliteyi yükselten bir dönüşüm programı uygulanmaktadır. Kapsayıcı, fırsat eşitliğine dayalı kaliteli bir eğitime ve hayat boyu öğrenme imkânlarına erişimin sağlanması en önemli eğitim politikaları arasındadır. Diğer yandan mevcut fiziki altyapının iyileştirilmesi çalışmalarına da devam edilecektir.

Covid-19 pandemisinin sosyal ve ekonomik alanda olumsuz etkileri eğitimde de kendini göstermiş, ilk ve en önemli yansıması ise okulların kapanması ve eğitime ara verilmesi olmuştur. 16/03/2020 itibarıyla ülke genelinde tüm kademelerdeki yüz-yüze eğitime ara verilmiş, 23/03/2020'de ise televizyon ve çevrimiçi platformlar vasıtasıyla uzaktan eğitime başlanmıştır. 2020-2021 eğitim-öğretim döneminde ise hem yüz-yüze hem de uzaktan eğitimin birlikte olduğu hibrit bir model benimsenmiş, normalleşmeyle beraber aşamalı ve seyreltilmiş bir eğitim planlamasıyla farklı eğitim kademelerindeki öğrenciler aşamalı olarak sınıflarında yüz-yüze eğitim almaya başlamıştır. 2021-2022 eğitim-öğretim dönemi ise 06/09/2021 tarihinde yüz-yüze eğitimle başlamıştır. Okulların ilk açılan ve en son kapanan yerler olarak belirlenmesi ise pandemi döneminde öncelikli hedefler arasında eğitime devam edilmesinin yer aldığını göstermektedir.

Pandemiyle beraber uzaktan eğitim önem kazanmış, bilişim ve teknoloji altyapısı güçlendirilerek uzaktan eğitim faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine ve faaliyetlerin sayısının artırılmasına önem verilmiştir. Uzaktan eğitim süreci; dijital eğitim platformları üzerinden yürütülmüştür. 2020-2021 eğitim öğretim döneminde 21/09/2020–11/06/2021 tarihleri arasında televizyon kanalları üzerinden toplam 11.824 saat yayın yapılmıştır. Uzaktan eğitim süresi boyunca toplam 11.195 ders videosu ve 1.045 ders dışı etkinlik videosu hazırlanmıştır. Ders videolarının 6.869'u ile ders dışı etkinlik videolarının 824'ü, 2020-2021 eğitim öğretim dönemi için hazırlanmıştır. Okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise seviyelerinde 12 Haziran 2021 tarihine kadar toplam 283.216.589 canlı ders gerçekleştirilmiştir. Uzaktan eğitim sürecinde internet erişimi ve cihaz desteği ihtiyacı olan öğrenciler için 15.330 destek noktası kurulmuş ve 189 gezici destek noktası oluşturulmuştur. Ayrıca 25 GB kapasiteli GSM internet hizmeti olan 664.157 tablet bilgisayar ve 105.000 sınıf için kamera dağıtımı gerçekleştirilmiştir.

Pandeminin olumsuz etkisi neticesinde 4-5 yaş için brüt okullaşma oranı 2020-2021 eğitim-öğretim döneminde yüzde 39 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda önümüzdeki dönemde, erken çocukluk eğitiminin 5 yaş için zorunlu olmasının sağlanması ve niteliğinin artırılmasına yönelik ortak kalite standartlarının geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Pandemi öncesi dönemde, temel eğitim kademesinde de eğitime erişim artırılmış ve çocukların beceri temelli etkinlikler doğrultusunda temel eğitimin yapılandırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. 2019 yılı verilerine göre 6-14 yaş grubundaki çocukların okullaşma

oranı OECD ortalamasında yüzde 99 iken Türkiye'de bu oran ilköğretime kayıtlı 14 yaş üstü öğrencileri de içermekle birlikte yüzde 100'e ulaşmıştır. Ortaöğretim kademesinde erişim açısından sorunlar devam etmektedir. Bu sebeple erişimin artırılması çalışmalarının yanı sıra ortaöğretim sisteminin süreç odaklı, akademik beceriler ile birlikte diğer gelişim alanlarını da dikkate alan, bireysel farklılıklara duyarlı, teknolojinin doğru ve etkin kullanıldığı bir yapıya kavuşturulmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Beşeri sermayenin ekonominin ihtiyaçlarıyla uyumlu bir şekilde geliştirilmesi ve becerilerinin güncellenmesi hususunda mesleki eğitimin kritik bir rolü bulunmaktadır. Mesleki ve teknik eğitimde niteliğin artırılmasına yönelik özel sektörle işbirliği çerçevesinde protokoller yapılmakta ve sektörün ihtiyaç duyduğu alanlarda müfredat güncellenmesi çalışmalarına devam edilmektedir. Diğer yandan mesleki ve teknik liselerin fiziki altyapısını güçlendirmeye yönelik atölye ve laboratuvar donanımları teknolojik gelişmelere uygun olarak yenilenmektedir.

2021 yılı Ekim ayı itibarıyla 130 devlet üniversitesi, 74 vakıf üniversitesi ve 4 vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere toplam 208 yükseköğretim kurumu bulunmakta olup her ilimizde yükseköğretim hizmeti gerçekleştirilmektedir.

Covid-19 pandemisi sebebiyle yükseköğretim kurumlarında eğitim ve öğretim faaliyetlerinin kesintiye uğramaması ve uygulamada birlik sağlanması hedefiyle 23/03/2020 tarihi itibarıyla yüz-yüze eğitim sonlandırılmış; eğitim-öğretim faaliyetlerinin dijital ortamda, uzaktan ve açıktan öğretimle devam edilmesi kararlaştırılmıştır. 2021-2022 eğitim öğretim döneminde ise Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) tarafından alınan kararla üniversitelerde belirli orandaki derslerin uzaktan eğitim modeliyle devam edilmesi de sağlanarak yüz-yüze eğitime başlanmıştır. Hibrit eğitim modeli olarak kavramlaştırılan bu uygulama öğretim imkânlarının zenginleştirilmesi noktasında da fayda sağlamaktadır. Üniversitelerde salgın sürecinde sağlıklı kampüs uygulamaları konusunda pandemi tedbirleri ve eğitim çerçevesinin belirlenmesine yönelik hazırlanan rehberler güncellenerek eğitim-öğretim süreçleri ve kampüslerde alınması gereken önlemlere ilişkin detaylı bilgilerin yer aldığı Küresel Salgında Eğitim ve Öğretim Süreçlerine Yönelik Uygulamalar Rehberi ile Kampüs Ortamına Yönelik Uygulamalar Rehberi 2021 Ağustos ayı itibarıyla YÖK tarafından yükseköğretim kurumları ile paylaşılmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak devlet üniversitelerinin uzaktan eğitim ve bilişim altyapısının güçlendirilmesine yönelik yatırımlara da devam edilmiştir.

Son yıllarda, ilk kademelerde olduğu gibi yükseköğretim kademesinde de eğitime erişim sorunu ortadan kaldırılmıştır. Bunun yanında özellikle 2006 yılı ve sonrasında kurulan üniversiteler ile doğal afetlerden ötürü eğitim yapıları zarar görmüş üniversitelerin altyapı ve üstyapı yatırımları sürdürülmektedir. Üniversitelerdeki eğitimin niteliğinin; dolayısıyla da yükseköğretim sisteminin kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalara da devam edilmektedir. Bu kapsamda, üniversitelerin misyon bazında farklılaşması hedefiyle 2006 ve sonrasında kurulmuş üniversitelerin bölgesel kalkınma misyonu çerçevesinde ihtisaslaşmasını sağlamak amacıyla Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşması Projesi kapsamında 2021 yılı itibarıyla 15 üniversite desteklenmektedir. Söz konusu program kapsamında üniversitelerin bulundukları bölgedeki kalkınma potansiyelini harekete geçirmeleri amacıyla tarım ve havza bazlı kalkınma, hayvancılık, sağlık ve çevre, ormancılık, tekstil, jeotermal, akıllı lojistik ve bütünleşik bölge uygulamalarıyla makine ve

imalat teknolojileri alanlarında desteklenen projeler ile üniversite sanayi işbirliğinin kurulması ve bölgede üretilen ekonomik değeri artırması amaçlanmaktadır. Diğer yandan, yükseköğretim sisteminin uluslararası rekabet gücünü artırmak amacıyla Araştırma Üniversiteleri Programı da sürdürülmektedir.

Yükseköğretimde uluslararasılaşma çalışmaları kapsamında Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayısı 2015 yılındaki 73 bin iken 2021 yılında 200 bin seviyesini geçmiştir. Ayrıca yükseköğretim kontenjanlarının arz-talep dengesinin yanı sıra eğitim-istihdam bağlantısının dikkate alınması, yükseköğretim sisteminin uluslararası rekabet gücünün artırılarak şeffaflığın güçlendirilmesi ihtiyacı da sürmektedir.

Üniversite sayısı ve örgün yükseköğretim kontenjanlarına paralel olarak yurt ihtiyacının da karşılanması amacıyla 22 Ekim 2021 itibarıyla Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı yurt yatak kapasitesi 740.634'e çıkarılmış ve talebi karşılama oranı artırılmıştır. Önümüzdeki dönemde de ülke genelinde kapasite artışına devam edilecektir.

b) Amaç

Tüm bireylerin kapsayıcı ve nitelikli bir eğitime ve hayat boyu öğrenme imkânlarına erişimi sağlanarak düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, özgüven ve sorumluluk duygusu ile girişimcilik ve yenilikçilik özelliklerine sahip, demokratik değerleri ve milli kültürü özümsemiş, paylaşıma ve iletişime açık, sanat ve estetik duyguları güçlü, teknoloji kullanımına yatkın, üretken ve mutlu birey yetiştirmek temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Fırsat eşitliği temelinde, tüm kademelerde eğitime erişim sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.548)		
Tedbir 548.1. Erken çocukluk eğitiminde 5 yaş zorunlu eğitim kapsamına alınacak, esnek zamanlı ve alternatif erken çocukluk eğitim modelleri oluşturulacak; bu amaçla ihtiyaç duyulan ilave derslikler yapılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	1. 3.000 dezavantajlı ailenin çocuklarına, 52 farklı eğitimi içeren materyaliyle günlük eğitim takviminin olduğu Benim Oyun Sandığım seti dağıtılacak ve setin uygulaması okul öncesi öğretmeninin düzenli izleme değerlendirme ziyaretleriyle takip edilecektir. 2. Yabancı uyruklu çocukların yoğun olduğu yerlerdeki 176 okul öncesi eğitim kurumu ve halk eğitim odasına donatım, kırtasiye ve materyal desteği sağlanacak, bu kurumlardaki öğretmenlere ve velilere yönelik eğitimler düzenlenecektir. 3. Temel Eğitimde 10.000 Okul Projesi kapsamında 3.000 yeni anaokulu yapılacaktır. 4. Temel Eğitimde 10.000 Okul Projesi kapsamında 40.000 yeni anasınıfı açılacaktır.

Tedbir 548.3. Yeni derslik yapımı planlamasında, derslik inşa edilmesi planlanan yerdeki diğer eğitim binalarının verimli kullanımı dikkate alınacak, atıl vaziyetteki eğitim binalarının kullanımı öncelenecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Üniversiteler	1. 138 yeni özel eğitim anaokulu açılacaktır. 2. Temel Eğitimde 10.000 Okul Projesi kapsamında 10.000 destek eğitim odası yapılacaktır.
Çocukların ruhsal ve bedensel gelişimlerini gözeten eğitim ortamları oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.549)		
Tedbir 549.1. Eğitim yapıları teknolojiye ve çevreye uyumlu, güvenli, ekonomik, estetik, erişilebilir, standartları ve kalitesi yüksek bir mimaride tasarlanacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	1. Okul binaları için 40 avan projesinin uygulama projeleri hazırlanacaktır. 2. Tarihi okul binalarının korunmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. 3. Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının eğitim ortamlarının geliştirilmesi amacıyla 7 farklı eğitim yapısı için proje çalışılması yapılacaktır. 4. Afet riski taşıyan 1.500 eğitim binasının güçlendirme çalışması yapılacaktır.
Tüm eğitim kademelerinde okulların niteliği ve imkânları artırılarak okullar arası başarı farkı azaltılacaktır. (Kalkınma Planı p.550)		
Tedbir 550.3. Eğitimde kalite güvence sistemi oluşturulacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Türk Akreditasyon Kurumu, Üniversiteler	1. Okullarda sağlıklı ve güvenli ortamlarda eğitim-öğretim faaliyetlerinin sürdürülmesi, sağlık ve güvenlik kültürünün geliştirilmesine katkı sunulması, ulusal ve uluslararası yönetim sistemlerine uygun belgelendirilme çalışmaları kapsamında 50.000 okul ve kuruma Okulum Temiz Belgesi belge yenilemesi yapılacaktır. 2. Belgelendirme Hizmetleri Yönergesi kapsamında TS EN ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi alanında 50, TS ISO 45001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sisteminde 100 okul ve kuruma belgelendirme yapılacaktır.
Milli, manevi ve evrensel değerler esas alınarak küresel gelişmelere ve ihtiyaçlara uygun eğitim içerikleri ve öğretim programları hazırlanacaktır. (Kalkınma Planı p.551)		
Tedbir 551.6. Eğitim Bilişim Ağı portalının içeriği öğretim programlarıyla uyumlu hale getirilerek zenginleştirilecek ve portalın etkin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), BTK	1. Özel eğitimde dijital dönüşüm kapsamında, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin öğrenme kayıplarının giderilmesi için rehberlik hizmetleri desteği dâhil olmak üzere akademik ve sosyal becerilerinin geliştirilmesinde internet tabanlı oyunlaştırma yaklaşımı geliştirilerek uygulanacaktır.

Tedbir 551.7. Teknolojiye erişimin sağlanması amacıyla okullara ağ altyapısı ve etkileşimli tahta kurulacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	1. 4.900 okulun ağ altyapısı kurulacaktır. 2. 100.000 etkileşimli tahta kurulacaktır. 3. 3.500 okul için Geniş Bant İnternet Erişimi Hizmeti sağlanacaktır.
Özel eğitime gereksinim duyan bireylerin eğitim hizmetlerinden istifade edebilmeleri için beşeri ve fiziki imkânlar güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.552)		
Tedbir 552.3. Öğrenme ortamlarının fiziki altyapısı, öğretim programı ve materyal zenginliği, öz bakım becerileri, bütünleştirme uygulamaları ve rehberlik hizmetlerinin standartları yükseltilecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Üniversiteler	1. Rehabilitasyon danışmanlığı kapsamında yetersizlik tanısı almış çocuklar ve ailelerine yönelik 4-6 oturumluk uyum programı hazırlanacaktır.
Mesleki ve Teknik Eğitimde Üretime Yönelik Yapısal Dönüşüm ve İstihdam Seferberliğine başlanacaktır. (Kalkınma Planı p.559)		
Tedbir 559.6. Vasıflı insan gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla mesleki ve teknik eğitim ile işgücü piyasası arasındaki bağ güçlendirilecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), İlgili Meslek Kuruluşlar, OSB'ler	1. Sektör işbirliği protokolleri kapsamında 25 bin atölye ve laboratuvar dersi öğretmenine uzaktan ve yüz yüze eğitim düzenlenecektir.
Tedbir 559.7. Mesleki ve teknik eğitimde kariyer rehberliği etkinleştirilecek; mesleki ve teknik eğitim liseleri ile meslek yüksekokullarının toplumdaki algısını güçlendirecek tanıtım faaliyetleri yürütülecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Üniversiteler	1. Spor liselerinin tanıtımına yönelik filmler hazırlanacaktır.
Yükseköğretimde çeşitliliğinin artırılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.560)		
Tedbir 560.2. Japonya örneği incelenerek sadece kadın öğrencilerin kabul edildiği kadın üniversiteleri kurulacaktır.	YÖK (S), Üniversiteler	1. Kız öğrencilerin ülkemizde farklı derecelerde yükseköğretime katılımları değerlendirilecek, sorun bulunan alanlar saptanacak ve buna yönelik çözüm önerileri geliştirilecektir. 2. Kurulması planlanan kadın üniversitesinin akademik birimlerinin oluşturulmasına yönelik çalışmalar başlatılacaktır.
Tedbir 560.3. Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi kapsamındaki üniversiteler akademik kapasite ve fiziksel altyapı oluşturulması doğrultusunda desteklenecektir.	YÖK (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜBİTAK, Üniversiteler	1. Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşması Projesi kapsamındaki 15 üniversitenin desteklenmesine devam edilecektir.

Yükseköğretim sistemi küresel rekabet gücü olan, kalite odaklı ve dinamik bir yapıya kavuşturulacak; yükseköğretim kurumlarının niteliklerinin artırılmasına yönelik uygulamalara devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.561)		
Tedbir 561.1. Dünya akademik başarı sıralamalarında 2023 yılı itibarıyla en az 2 üniversitemizin ilk 100'e ve en az 5 üniversitemizin de ilk 500'e girmesi sağlanacaktır.	YÖK (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Üniversiteler	1. Araştırma üniversiteleri öncelikli olmak üzere belirlenen hedefe ulaşma potansiyeli olan üniversiteler için nesnel ölçütlere dayalı olarak performans kriterleri belirlenecektir.
Tedbir 561.2. Öncelikli sektörler başta olmak üzere plan döneminde doktora mezun sayısı yıllık ortalama 15 bine çıkarılacaktır.	YÖK (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Üniversiteler	1. Üniversitelerin yurt dışındaki yetkin üniversitelerle ortak doktora programı açmaları teşvik edilecektir. 2. Doktora programlarının kalitesinin artırılmasına yönelik kriterler belirlenmesini müteakip program ve kontenjan hedefleri belirlenecektir. 3. YÖK 100/2000 Projesi geliştirilerek devam ettirilecektir.
Tedbir 561.3. Üniversitelerin dijital çağa ayak uydurması ve bilgiye ulaşımda açık erişim ve açık bilim uygulamalarının hayata geçirilmesi amacıyla açık erişim altyapıları ile uyumu sağlanacaktır.	YÖK (S), Üniversiteler	1. Ülkemizdeki bütün üniversitelerde uluslararası standartlarda Açık Akademik Arşiv Sistemi kurulacaktır.
Tedbir 561.5. Yükseköğretim kurumlarının kontenjanları, sektörel ve bölgesel beceri ihtiyaçları, üniversitelerin kapasiteleri, arz-talep dengesi ve mevcuttaki programların asgari doluluk oranları dikkate alınarak belirlenecek; eğitim-istihdam bağlantısı güçlendirilecektir.	YÖK (S), Üniversiteler	1. Yükseköğretim kurumlarının kontenjanları sektörel ve bölgesel beceri ihtiyaçları, üniversitelerin kapasiteleri, arz-talep dengesi ve mevcuttaki programların asgari doluluk oranları dikkate alınarak belirlenecektir.
Tedbir 561.6. Mezuniyet sonrasında doğrudan meslek icra yetkisi veren yükseköğretim programlarında asgari başarı puanı şartı uygulaması genişletilecektir.	YÖK (S), Üniversiteler	1. Meslek icra yetkisi veren hukuk, sağlık ve mühendislik alanlarının asgari başarı puan şartı artırılacak ve bu uygulamanın kapsamı genişletilecektir.
Tedbir 561.8. Yükseköğretim kurumlarının eğitim, araştırma ve yenilik çıktılarına ilişkin verileri düzenli olarak takip edilecek ve raporlanacaktır.	YÖK (S), Üniversiteler	1. YÖK bünyesinde üniversitelerin verilerini düzenli olarak takip eden, raporlayan ve bu bilgileri kamuoyu ile paylaşan mevcut izleme ve değerlendirme sistemine ilişkin tanımlanan kriterler iyileştirilecek, veri bütünlüğü sağlanacaktır.

Ülkemizin yükseköğretim alanında uluslararasılaşma düzeyi artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.563)		
Tedbir 563.1. Etkili tanıtım çalışmalarıyla yükseköğretim sistemine uluslararası erişim kolaylaştırılacaktır.	YÖK (S), Üniversiteler	1. "Study in Turkey" internet sayfasının düzenli olarak güncelleme çalışmalarına devam edilecektir. 2. Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Strateji Belgesi (2023-2027) çalışmalarına devam edilecektir.
Tedbir 563.2. Yükseköğretim sistemindeki nitelikli uluslararası öğrenci sayısı artırılacaktır.	YÖK (S), Dışişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Üniversiteler	1. Yükseköğretim sistemindeki nitelikli uluslararası öğrenci sayısını artırmak için kabul ve başvuru kriterleri konusunda çalışma yapılacaktır.
Tedbir 563.4. Yabancı dilde eğitim veren programların sayısı artırılacak, yükseköğretim kurumlarının uluslararası öğrencilere yönelik barınma imkânları geliştirilecek ve uluslararasılaşmada kurumsal kapasite artırılacaktır.	YÖK (S), Gençlik ve Spor Bakanlığı, Üniversiteler	1. Uluslararası öğrenci ve akademisyenlerin değişim programlarından en üst düzeyde yararlanması amacıyla işbirlikleri geliştirilecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri		Birim	2020	2021	2022(1)
5 Yaş Net Okullaşma Oranı (2)		Yüzde	71,2	58,5	89
Tekli Eğitimdeki Öğrenci Oranı (3)	İlkokul	Yüzde	63,4	62,7	92
	Ortaokul	Yüzde	71,7	72,4	92
	Lise	Yüzde	97,1	95,8	97,5
Hayat Boyu Öğrenmeye Katılım Oranı (4) (5) (6)		Yüzde	5,8	7	7,5

(1) Program (2021-2022 Eğitim Öğretim Dönemindeki Program Hedefidir)
(2) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Temel Eğitim Programının performans göstergelerinden biridir.
(3) Resmi ve özel okullarda tekli eğitim gören öğrenci oranıdır.
(4) 25-64 yaş nüfusundaki yetişkinler arasında araştırmanın yapıldığı son 4 hafta içerisinde herhangi bir eğitim programına katılanların oranıdır. (Kaynak: Eurostat)
(5) Program (2021 ve 2022 yılı için Program hedefidir.)
(6) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Hayat Boyu Öğrenme Programının performans göstergelerinden biridir.

2.3.2. İstihdam ve Çalışma Hayatı

a) Mevcut Durum

2020 yılının ilk yarısında başlayan Covid-19 pandemi süreci 2021 yılında da devam ederek işgücü piyasası üzerindeki olumsuz etkilerini sürdürmüştür. Pandemi nedeniyle işyerlerine ve çalışanlara verilen desteklerin süreleri uzatılmış, işyerlerinde üretimin ve istihdamın sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla pandemi koşullarındaki değişimlere bağlı olarak dönem dönem uzaktan çalışma uygulamalarına başvurulmuştur. Bu dönemde işverenlere; kayıtlı sigortalılar ile kadınlar, gençler ve engelliler gibi dezavantajlı grupların

istihdamının artırılması, bölgesel, büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesi, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması gibi amaçlarla yürürlükte olan 19 ayrı prim desteği, teşvik ve indirimlerinden yararlanabilme imkânı sağlanmıştır. Pandemi döneminde verilen teşvik ve destekler kapsamında toplam 75 milyar TL kaynak aktarılmıştır.

2020 yılı içerisinde sektör ayrımı yapılmaksızın işverenlere, ödeyecekleri sigorta priminden mahsup edilerek aylık 75 TL asgari ücret desteği verilmiş, 2021 yılında da aynı uygulamaya devam edilmiştir. Bu kapsamda 2021 yılı ilk yedi ayı için 2,8 milyar TL ödeme yapılmıştır. İstihdamın korunması ve üretim tedarik zincirlerinin idame ettirilmesi amacıyla 2020 yılının Nisan ayında başlatılan sözleşme fesih kısıtı uygulaması 30/06/2021 tarihine kadar uzatılmıştır.

Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi kapsamında talepte bulunan işletmelere kısa çalışma ödeneği verilmeye başlanmıştır. 19/03/2020 tarihinde başlatılan kısa çalışma uygulaması 30/06/2021 tarihine kadar devam ettirilmiştir. Ayrıca, 25/03/2020 tarihinde 4447 sayılı İş Kanununa eklenen Geçici Madde 23 ile salgın döneminde kısa çalışma ödeneğinin kapsamı genişletilmiş, şartları kolaylaştırılmış ve süreç hızlandırılmıştır. İş Kanununa tabi işçi çalıştıran kamu ve özel işyerleri için uzaktan çalışma modelinin usul ve esaslarının belirlendiği Uzaktan Çalışma Yönetmeliği 10/03/2021 tarihinde yayımlanmıştır.

İşgücü piyasasında yaşanan pandemi kaynaklı olumsuz gelişmeler uzun süredir uygulanan politika ve teşviklerin etkisiyle yükselmekte olan kadınların işgücüne katılım oranlarını da olumsuz şekilde etkilemiştir. Kadınların işgücüne katılma oranı 2020 yılında yüzde 30,9 olarak gerçekleşmiş bir önceki yıla göre 3,5 puan azalmıştır. Bahse konu oranın AB-27 ortalaması yüzde 50,8'dir.

TABLO II: 54- Temel İstihdam ve İşgücü Göstergeleri

(15+ Yaş, Yüzde)

Gösterge	Türkiye			AB-27		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
İşgücüne Katılma Oranı	**53,2**	**53**	**49,3**	**57,3**	**57,4**	**56,8**
Kadın	34,2	34,4	30,9	51,1	51,3	50,8
Erkek	72,7	72	68,2	63,9	64,0	63,2
İstihdam Oranı	**47,4**	**45,7**	**42,8**	**53,1**	**53,6**	**52,8**
Kadın	29,4	28,7	26,3	47,2	47,7	47
Erkek	65,7	63,1	59,8	59,4	59,9	58,9
İstihdamın Sektörel Dağılımı						
Tarım	18,4	18,2	17,6	4	3,9	4,4
Sanayi	19,7	19,8	20,5	17,2	15,6	14,7
Hizmetler	54,9	56,5	56,2	72	73	74
İnşaat	6,9	5,5	5,7	6,8	6,8	6,9
İşsizlik Oranı	**11**	**13,7**	**13,2**	**7,3**	**6,7**	**7,1**
Kadın	13,9	16,5	15	7,6	7,1	7,4
Erkek	9,5	12,4	12,3	7	6,4	6,8
Genç İşsizliği Oranı (15-24)	**20,3**	**25,4**	**25,3**	**16,3**	**15,3**	**17,1**
Tarım Dışı İşsizlik Oranı	**12,9**	**16**	**15,3**	**-**	**-**	**-**

Kaynak: TÜİK, Eurostat, OECD

Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planları süreçlerinde alınan tedbirlerin başarıyla yürütülmesi neticesinde işgücünün eğitim düzeyinde önemli artışlar yaşanmıştır. Bununla birlikte, yükseköğretim mezunlarının istihdamdaki payı 2014 yılındaki yüzde 19,6 seviyesinden 2020 yılında yüzde 27,6 seviyesine yükselmiştir.

TABLO II: 55- İşgücünün Eğitim Düzeyi

(Yüzde)

Eğitim Düzeyi	2014			2020		
	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücü	İstihdam	İşsiz
Okuryazar Olmayanlar	4,1	4,2	2,6	2,5	2,6	1,7
Lise Altı	56,0	56,2	53,1	47,9	48,2	46,4
Lise	10,4	10,1	12,4	10,9	10,0	13,0
Mesleki ve Teknik Lise	9,9	9,8	10,6	11,2	11,1	12,3
Yükseköğretim	19,8	19,6	21,2	27,5	27,6	26,7
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK

2020 yılında 2015 yılına göre İŞKUR'un aktif işgücü programları kapsamında yaptığı harcamalar yaklaşık iki kat artmıştır. 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla söz konusu harcamalar yaklaşık 4,5 milyar TL'ye ulaşmıştır. Pandemi sürecinde aktif işgücü programları kapsamında verilen mesleki eğitim kurslarının bir kısmı uzaktan eğitim şeklinde gerçekleştirilmiştir.

TABLO II: 56- İŞKUR Tarafından Düzenlenen Aktif İşgücü Programlarına Yapılan Harcama ve Yararlanan Kişi Sayısı

Yıllar	Mesleki Eğitim Kursları (Kişi)	Toplum Yararına Programlar (Kişi)	İşbaşı Eğitim Programı (Kişi)	Girişimcilik Eğitim Programı (Kişi)	Toplam (Kişi)	Harcama (Bin TL)
2015	169 402	523 225	159 076	41 907	893 610	3 272 316
2016	119 172	172 995	238 205	63 261	593 633	5 462 098
2017	117 580	266 924	297 255	94 016	775 775	4 817 443
2018	117 239	355 482	300 512	81 183	854 416	5 671 410
2019	124 920	309 373	402 393	41 107	877 793	7 777 460
2020	87 372	126 344	335 761	-	549 477	5 096 950
2021(1)	72 661	10 405	257 123	-	340 189	4 479 657

Kaynak: İŞKUR
(1) 2021 yılı Ocak-Eylül dönemi verileridir.

2021 yılında 2.825 TL olarak belirlenen ortalama aylık net asgari ücret bir önceki yılın asgari ücreti olan 2.324 TL'ye göre nominal olarak yüzde 21,5 artmıştır. Ortalama net memur maaşları nominal olarak 2021 yılında yüzde 15,3 artmıştır.

TABLO II: 57- İşgücü Maliyetlerinde ve Net Ele Geçen Ücretlerdeki Gelişmeler

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021(4)
İŞGÜCÜ MALİYETİ (1)										
Reel İşgücü Maliyeti Endeksi (2003=100)										
Kamu İşçisi	104,4	109,1	107,7	114,9	118,6	122,3	107,0	107,3	106,9	78,3(5)
Memur	142,3	146,1	125,4	128,1	140,4	132,5	120,2	121,4	124,3	105,9
Asgari Ücret(3)	124,8	130,8	131,9	140,6	179,5	167,2	150,3	161,2	170,0	153,0
Bir Önceki Yıla Göre Reel Yüzde Değişim										
Kamu İşçisi	1,0	4,5	-1,3	6,6	3,3	3,1	-12,5	0,2	-0,3	-26,8(5)
Memur	6,6	2,7	0,9	2,2	9,6	-5,6	-9,3	1,0	2,4	-14,9
Asgari Ücret(3)	1,1	4,8	0,9	6,6	27,6	-6,8	-10,1	7,2	5,4	-10,0
NET ELE GEÇEN ÜCRETLER (2)										
Reel Net Ele Geçen Ücret Endeksi (2003=100)										
Kamu İşçisi	100,2	101,2	100,7	105,1	105,0	111,0	106,3	113,3	110,8	95,0(5)
Memur	146,6	146,3	147,9	148,1	157,3	154,6	153,4	158,6	158,0	155,4
Asgari Ücret(3)	151,4	154,1	180,0	187,7	232,4	225,6	221,5	242,4	248,3	257,5
Bir Önceki Yıla Göre Reel Yüzde Değişim										
Kamu İşçisi	-1,4	1,0	-0,5	4,4	-0,1	5,7	-4,2	6,6	-2,3	-14,2(5)
Memur	4,5	-0,2	1,1	0,1	6,2	-1,7	-0,8	3,4	-0,4	-1,6
Asgari Ücret(3)	2,7	1,8	1,2	4,2	23,8	-2,9	-1,9	9,5	2,4	3,7

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Kamu İşveren Sendikalarından elde edilen verilerle Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hesaplanmıştır.
Not: 2008 yılından itibaren net ele geçen ücretlere bekâr çalışan için asgari geçim indirimi dâhildir.
(1) Reel hesaplamalarda Yİ-ÜFE (2003=100) bazlı endeks kullanılmıştır.
(2) Reel hesaplamalarda TÜFE (2003=100) bazlı endeks kullanılmıştır.
(3) Yıllık ortalamalar esas alınmıştır.
(4) Gerçekleşme Tahmini
(5) 696 sayılı KHK gereği alt işveren işçilerinin sürekli işçiliğe geçirilerek toplu iş sözleşmesinden yararlandırılmasıyla 2021 yılı çerçeve anlaşması protokolündeki Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikasına üye kuruluşlardaki işçi sayısı yaklaşık üç kat artmıştır. Alt işveren işçilerinin ücretlerinin daha düşük olması, ortalama ücretleri aşağı çekmiş, 2021 yılında geçmiş yıllara oranla yüksek reel gelir kaybı görünmesine neden olmuştur.

Bilişim ve imalat sektörlerinde nitelikli işgücünün yetişmesi amacıyla kurs ve programlara ağırlık verilerek Ocak 2021-Ağustos 2021 döneminde 157 bin kişi bilişim ve imalat alanında düzenlenen kurs ve programlardan faydalanmıştır.

Başta dijital beceriler olmak üzere, piyasanın ihtiyaç duyduğu alanlarda işgücünün niteliğinin geliştirilmesi, aktif işgücü programlarının yaygınlaştırılması ve etkinliğinin artırılması, esnek çalışma biçimlerinden daha geniş kesimlerin faydalanması, özel politika gerektiren grupların işgücü ve istihdama katılımlarının artırılması, kayıt dışı istihdamın azaltılması ile iş sağlığı ve güvenliği alanında yürütülen hizmetlerin nitelik ve verimliliğinin yükseltilmesi hususlarında ilerleme kaydedilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaç

Toplumun tüm kesimlerine insana yaraşır iş fırsatlarının sunulması ile başta kadın ve gençler olmak üzere özel politika gerektiren grupların istihdamının artırılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Özel politika gerektiren grupların işgücüne ve istihdama katılımları artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.569)		
Tedbir 569.1. İş ve meslek danışmanlığı kapsamında yürütülen işveren danışmanlığı hizmetleri geliştirilerek işverenlere, özel politika gerektiren gruplara ilişkin uygulamalar hakkında bilgilendirme programları düzenlenecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S)	1. İşyeri ziyaretleri gerçekleştirilerek işverenler özel politika gerektiren gruplar hakkında bilgilendirilecektir.
Tedbir 569.2. Özel politika gerektiren gruplara yönelik işe yerleştirme hizmetleri, bu grupların ve işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S)	1. Özel politika gerektiren gruplarda yer alan vatandaşlarımızın katılım sağlayabileceği sanal istihdam fuarları düzenlenecektir.
Tedbir 569.3. Özel politika gerektiren gruplara daha nitelikli danışmanlık hizmeti sunulabilmesi maksadıyla İş Kulüpleri ve bu kulüplerden yararlanan kişi sayısı artırılacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversiteler, Belediyeler, Yeşilay	1. İş Kulüplerinin sayısı artırılarak, özel politika gerektiren gruplara dahil olanlardan daha fazla sayıda vatandaşımızın işgücü piyasasına erişim konusunda hizmet almaları sağlanacaktır.
Kadınların işgücü piyasasına katılımlarını kolaylaştırıcı ve istihdamlarını artırıcı uygulamalar geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.570)		
Tedbir 570.2. Kadınların işgücüne ve istihdama katılımlarının artırılmasını teminen bakım hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması başta olmak üzere iş ve aile yaşamını uyumlaştıran uygulamalar dinamik bir biçimde hayata geçirilecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Kamu Kurumları, Üniversiteler	1. Kadınların istihdam edilebilirliğinin artırılması amacıyla İş'te Anne Projesi ve çocuk bakım desteği uygulamasıyla kadınların işgücü piyasasına katılımları teşvik edilecektir.
Gençlerin işgücü piyasasına aktif katılımları desteklenecek ve istihdam edilmeleri kolaylaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.571)		
Tedbir 571.2. Staj, girişimcilik ve işbaşı eğitim programlarının etkinleştirilmesi yoluyla gençlerin işe geçişleri kolaylaştırılacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, Yerel Yönetimler, TOBB, TİSK, TESK	1. Gençlerin istihdam edilebilirliğinin artırılması amacıyla gençlere yönelik mesleki eğitim kursu ve işbaşı eğitim programları düzenlenmeye devam edilecektir.

Engellilerin işgücüne katılımı ve istihdamı artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.572)		
Tedbir 572.2. Engellilerin işgücüne katılımını ve istihdam edilebilirliğini artırmak için genel ve mesleki eğitim, mesleki rehabilitasyon, kendi işini kurma hibe desteği ve iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri geliştirilecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, TİSK, TÜRK-İŞ, Türkiye Sakatlar Konfederasyonu	1. Engellilerin işgücüne katılımını ve istihdam edilebilirliğini artırmak amacıyla kendi işini kuranlara destek verilmesine devam edilerek aktif işgücü piyasası programlarından daha fazla yararlanmaları sağlanacaktır.
Tedbir 572.4. İş ve meslek danışmanlarının nitelikleri engellilere daha iyi bir hizmet sunabilecek şekilde geliştirilecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	1. Engelli iş koçu olarak görev yapan İş ve Meslek Danışmanına engellilere yönelik hizmet sunum kapasitelerinin artırılması için eğitimler verilecektir.
İş sağlığı ve güvenliği alanında yürütülen hizmetlerin nitelik ve verimliliğinin artırılmasına yönelik uygulamalar hayata geçirilecektir. (Kalkınma Planı p.576)		
Tedbir 576.1. İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili farklı kurumlar tarafından toplanan verilerin tek bir veri tabanına aktarılmasını, işyerlerinden alınacak verilerin belirlenmesini ve tüm bu verilerin iş kazası ve meslek hastalıklarını önleme odaklı kullanılmasını temin edecek bir sistem geliştirilecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Sağlık Bakanlığı, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Üniversiteler, TOBB, TESK, STK'lar, Meslek Kuruluşları, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. İş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili sektörel veri setleri hazırlanacaktır.
Tedbir 576.2. İş sağlığı ve güvenliği kültürünün geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik ilgili kamu kurumları, üniversiteler, sendikalar ve STK'lar ile eğitim, seminer ve bilgilendirici faaliyetler düzenlenecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kuruluşları, Üniversiteler, Sendikalar, İlgili STK'lar	1. İş sağlığı ve güvenliği alanında rehberlik ve bilgilendirme amaçlı materyaller hazırlanacaktır. 2. İlgili kurum ve kuruluşlarla iş sağlığı ve güvenliği istişare toplantıları gerçekleştirilecektir.
Tedbir 576.3. İş ekipmanlarının iş sağlığı ve güvenliği standartlarına uygun hale getirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecek ve yerli üretim özendirilecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	1. İş ekipmanlarının periyodik kontrol formlarının standardizasyonu sağlanacaktır. 2. İş ekipmanlarının güvenli kullanımı ve periyodik kontrolleri konusunda farkındalık oluşturmak amacıyla video rehber ve ileri eğitim modülleri oluşturulacaktır.

Bilinçlendirme faaliyetleri ve denetimler yaygınlaştırılarak kayıt dışı istihdamla etkin mücadele edilecektir. (Kalkınma Planı p.577)		
Tedbir 577.1. Kayıtlı istihdamın teşvikine yönelik olarak veri analizine dayalı risk odaklı denetim faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, TÜİK, SGK	1. Kalifiye mesleklere ilişkin prime esas kazançlar analiz edilerek eksik bildirim riski olduğu belirlenen işyerlerine yönelik denetimler yapılacaktır.
Tedbir 577.2. Kayıt dışılığın yaygın olduğu sektörler öncelikli olmak üzere yönlendirici ve rehberlik edici denetim faaliyetleri artırılacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı	1. Yabancı uyruklu şahısların kayıt dışı çalışmalarının önlenmesi amacıyla rehberlik ve denetim faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021 (1)	2022 (2)
İşgücüne Katılma Oranı (3)	Yüzde	49,3	51,4	52,4
İşgücüne Katılma Oranı, Kadın (3)	Yüzde	30,9	32,9	34,9
İstihdam Oranı (3)	Yüzde	42,8	44,9	46,1
İşsizlik Oranı	Yüzde	13,2	12,6	12,0
Kısmi Süreli Çalışan Oranı	Yüzde	11,3	12,0	13,0
Kayıt Dışı İstihdam Oranı	Yüzde	30,6	29,0	28,5
Ölümlü İş Kazası Oranı	Yüz Binde	6,8	6,3	5,9

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan İstihdam Programının performans göstergelerinden biridir.

2.3.3. Sağlık

a) Mevcut Durum

Sağlık hizmet sunumunda fiziki altyapı, insan kaynağı ve erişimde sağlanan kolaylıklar neticesinde hizmet kalitesinde ve halk sağlığının korunmasında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu iyileşmeler sayesinde sağlık hizmetlerinden duyulan memnuniyet oranı 2020 yılında yüzde 72,1'e yükselmiştir. Bununla birlikte fiziki altyapı ve sağlık personelinin bölgeler arası dağılımındaki farklılıkların giderilmesine, sağlık alanında finansmanın sürdürülebilirliğinin sağlanmasına, hizmet sunum kalitesinin yükseltilmesine ve koruyucu sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Covid-19 pandemisi dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de etkisini sürdürmektedir. Ülkemizde kısa süre içerisinde oluşturulan Covid-19 Bilim Kurulu, ulusal düzeyde ve illerde Pandemi Koordinasyon Kurulları ve Operasyon Merkezleriyle hızlı, etkin ve sürekli güncellenen kararlar ve tedbirler aracılığıyla pandemiyle mücadeleye devam etmektedir.

Pandemiyle mücadele kapsamında Halk Sağlığı Yönetim Sistemi (HSYS) yazılım programı altında oluşturulan vaka takip modülü ile vakaların ve temaslılarının takibine imkan sağlayan sistemin değişen ihtiyaçlara göre güncellenmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Hayat Eve Sığar (HES) mobil uygulamasıyla üretilen kod ile bireysel bazlı bilgilendirme ve takip sağlanmaktadır. E-Nabız Kişisel Sağlık Kaydı sistemi üzerinden vatandaşlar, kendilerine dair tüm sağlık hizmetlerine yönelik işlemleri izleyebilmektedir. Hekimlerin ve sağlık personelinin, vatandaşların aşılanma sürecini kolay ve hızlı bir şekilde takip edebilecekleri AŞILA isimli mobil uygulama devreye alınmıştır. Aşı uygulamalarının

Merkezi Hekim Randevu Sistemi'nde (MHRS) randevulu şekilde verilebilmesi sağlanmıştır. Ayrıca Covid-19 salgınıyla mücadelede görüntülü muayene imkanı sağlayan Dr. e-Nabız Sistemi hizmet vermeye başlamıştır. Bu sayede evden çıkmaması gereken koronavirüs hastaları ve izolasyon kapsamındaki temaslı vatandaşların sağlık kuruluşuna gitmeden hekimle internet üzerinden görüşmesine imkan sağlanmaktadır.

Covid-19'a ilişkin olarak evde takibi yapılan vakalar dâhil tüm vakalar ile temaslılar ve risk grubunda olan kişilerin saha ekipleri ve aile hekimliği birimleri tarafından takibine devam edilmektedir. Bu kapsamda, filyasyon ekiplerinin sayısı artırılmakta, vaka ve temaslılar yakından takip edilmekte, kişiler evlerinde ziyaret edilmekte, telefonla aranmakta ve hastalığın bulaşmasına engel olunmaya çalışılmaktadır. Sağlık hizmet sunumuna yönelik kişisel koruyucu ekipman, laboratuvar ve numune alım malzemeleri ve diğer malzemelerin yanı sıra endikasyonu olan tüm hastalara tedavide gerekli ilaçlar temin edilmektedir. Covid-19 pandemisiyle birlikte 2020 yılında 319'a çıkarılan tanı laboratuvarı sayısı 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla 498'e yükselmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre dünyada toplam uygulanan aşı sayısı 15 Ekim 2021 tarihi itibarıyla 6,6 milyarı aşmıştır. Ülkemizde aşı uygulamaları Ocak ayı itibarıyla başlamıştır. Aşı uygulaması hastanelerde, aile hekimliklerinde ve İlçe Sağlık Müdürlükleri/Toplum Sağlığı Merkezleri tarafından oluşturulan mobil sağlık ekiplerince yapılmaktadır. Ülkemizde 15 Ekim 2021 tarihi itibarıyla toplam yapılan aşı sayısı 113,7 milyondur. 1. doz uygulanan aşı sayısı 54,8 milyon, 2. doz uygulanan aşı sayısı 47,1 milyon ve 3. doz uygulanan aşı sayısı 10,8 milyondur. Ekim itibarıyla aşı hakkı tanımlanan kişi sayısı ise 69,5 milyonu geçmiştir.

Salgının başlamasından 15 Ekim 2021 tarihine kadar DSÖ verilerine göre dünyada 239,4 milyon Covid-19 kesin vakası bildirilmiş ve bunlardan 4,8 milyonunun hayatını kaybettiği açıklanmıştır. Ülkemizde ilk vakanın tespit edildiği 11 Mart 2020 tarihinden 15 Ekim 2021 tarihine kadar 91,6 milyon test yapılmış, 7,6 milyon vaka tespit edilmiş ve bu kişilerden 67,2 bini hayatını kaybetmiştir.

Covid-19 pandemisiyle mücadelenin yanı sıra genel sağlık hizmetlerinin aksamamasını sağlamak üzere yeni hastaneler hizmete alınmıştır. Pandeminin başlangıcından itibaren yatak kapasitesi 12.931 artırılmış, söz konusu kapasite artışıyla 6.935 ilave erişkin yoğun bakım yatağı hizmete alınmıştır.

TABLO II: 58- Sağlık Alanında Gelişmeler

	2016	2017	2018	2019	2020(4)
10 Bin Kişiye Düşen Yatak Sayısı	27,3	27,9	28,3	28,6	30,0
Yatak Doluluk Oranı (Yüzde)	68,1	68,1	66,9	66,3	52,5
100 Bin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	181	186	187	193	205
100 Bin Kişiye Düşen Hemşire ve Ebe Sayısı	257	272	301	306	342
Fiziki Altyapının Dengeli Dağılım Oranı (1)	1,48	1,42	1,43	1,45	1,48
Sağlık Personelinin Dengeli Dağılım Oranı (2)	2,2	2,08	2,07	2,0	2,11
Hekim Başına Düşen Hemşire ve Ebe Sayısı	1,42	1,47	1,61	1,6	1,7
Bebek Ölüm Hızı (Bin Canlı Doğumda) (3)	9,7	9,0	9,2	9,0	8,5
Anne Ölüm Oranı (Yüz Bin Canlı Doğumda)(5)	14,7	14,5	13,6	13,1	-

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

(1) İBBS Düzey 1'e göre 10 bin kişiye düşen yatak sayısı en yüksek ve en düşük olan bölgelere ait rakamların oranıdır.

(2) İBBS Düzey 1'e göre 100 bin kişiye düşen toplam hekim sayıları üzerinden, en yüksek ve en düşük bölgelere ait rakamların oranıdır.

(3) Bebek ölüm hızı tüm haftalarda doğan bebek ölümlerini kapsamaktadır.

(4) 2020 yılı verileri Sağlık İstatistiği Yıllığı 2020 ön sonuçlarıdır.

(5) Pandemi süreci nedeniyle hesaplama çalışmaları devam ettiği için 2020 yılı verisi verilememektedir.

Anne ve bebek sağlığına yönelik hizmetlerdeki iyileşmeler sonucunda anne ve bebek sağlığına ilişkin verilerde önemli gelişme görülmektedir. 2016 yılında, bin canlı doğumda 9,7 olan bebek ölüm hızı 2020 yılında 8,5'e düşmüştür. Bin canlı doğumda bebek ölüm hızı 2019 yılı itibarıyla OECD'de 3,7 ve AB'de 3,2 olarak gerçekleşmiştir. Bebek ölümlerinin azaltılmasında önemli bir faktör olan DaBT 3 aşılama hızı 2020 yılında yüzde 98 seviyesine ulaşmıştır. Yüz bin canlı doğumda gerçekleşen anne ölüm oranlarına bakıldığında ise 2016 yılında 14,7 olarak gerçekleşen oranın 2019 yılında 13,1'e düştüğü görülmektedir. Aynı oran, 2019 yılı itibarıyla OECD ve AB-23'te sırasıyla yüz bin canlı doğumda 8,5 ve 5,9 olarak gerçekleşmiştir.

Bulaşıcı olmayan hastalıkların toplam hastalık yükü içerisindeki payı, yaşlanan nüfusun da etkisiyle giderek artmaktadır. 2019 yılında gerçekleşen ölümlerin yüzde 73'ü dolaşım sistemi hastalıkları, tümörler, solunum yolu hastalıkları ile beslenme, endokrin ve metabolizmayla ilgili hastalıklardan kaynaklanmıştır. Bulaşıcı olmayan hastalıklara neden olan temel risk faktörleri; tütün kullanımı, fiziksel aktivite eksikliği ve dengesiz beslenmedir. Risk faktörleriyle mücadele kapsamında halk sağlığının korunması önem arz etmekte olup buna yönelik kurulan Sağlıklı Hayat Merkezlerinin sayısı Ağustos 2021 itibarıyla 211'e çıkarılmıştır.

Hasta yatak kapasitesi ve hasta yataklarının niteliği açısından sağlık hizmet altyapısı iyileşmiş olup 2016 yılında 27,3 olan on bin kişiye düşen yatak sayısı 2020 yılında 30 olmuştur. Nitelikli yatak sayısı da aynı yıllarda ülke genelinde 113.166'dan 159.765'e; Sağlık Bakanlığına bağlı hastanelerde ise 62.237'den 101.388'e yükselmiştir. Ayrıca nitelikli yatak sayısının yoğun bakım yatakları hariç tüm yataklara oranı 2016 yılında ülke genelinde yüzde 61,3 iken 2020 yılında yüzde 78,5'e yükselmiş; aynı yıllarda söz konusu oran Sağlık Bakanlığında ise yüzde 52,2'den yüzde 76,2 seviyesine ulaşmıştır. Sağlık altyapısının iyileştirilmesi ve hizmete erişimin kolaylaştırılmasıyla 2019 yılında 9,8 düzeyine yükselen kişi başı hekime müracaat sayısı, 2020 yılında pandeminin de etkisiyle 7,2 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO II: 59- Yıllar İtibarıyla Toplam Hasta Yatağı Sayısı ve Doluluk Oranları

	2009	2015	2016	2017	2018	2019	2020	OECD(1)	AB(1)
Yatak Sayısı (Bin)	188,6	209,6	217,8	225,8	231,9	237,5	251,2	-	-
Nitelikli Yatak Oranı (Yüzde)(2)	30,9	59,7	61,3	67,2	71,9	74,7	78,5	-	-
10 Bin Kişiye Düşen Yatak Sayısı	26,0	26,6	27,3	27,9	28,3	28,6	30,0	43,9	48,2
Yatak Doluluk Oranı (Yüzde)(3)	65,5	69,6	68,1	68,1	66,9	66,3	52,5	75,4	73,3

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, OECD, Eurostat

(1) 10 bin kişiye düşen yatak sayısı OECD-28 ile AB-28, yatak doluluk oranı ise OECD-28 ile AB-22'nin 2019 yılına veya en yakın yıla ait verileridir.

(2) Toplam yataklara yoğun bakım yatakları dâhil edilmemiştir.

(3) OECD ve AB'nin 2019 yılına ait akut bakım verisi olup fizik tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri dâhil değildir.

TABLO II: 60- Sağlık Kuruluşlarına Göre Hastane Müracaat Sayısı ve Dağılımı

(Bin)

	2003	2007	2011	2014	2019	2020
Sağlık Bakanlığı	113 849	209 630	254 343	292 100	391 526	242 701
Üniversite	9 638	15 025	24 437	32 144	46 211	31 726
Özel	6 158	24 486	59 069	72 333	72 669	60 906
Toplam	**129 645**	**249 141**	**337 850**	**396 578**	**510 407**	**335 333**

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2020 Haber Bülteni

KÖİ yöntemiyle toplam 27.137 yatak kapasitesine sahip 18 şehir hastanesi projesinin sözleşmesi imzalanmış olup 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla söz konusu projelerden Mersin, Yozgat, Isparta, Adana, Kayseri, Elazığ, Manisa, Eskişehir, Ankara Bilkent, Bursa, İstanbul

Başakşehir Çam ve Sakura, Konya Karatay ve Tekirdağ şehir hastaneleri toplam 17.835 yatak kapasitesi ile hizmet vermektedir. Ayrıca toplam 12.000 yatak kapasiteli 11 şehir hastanesi projesinin de merkezi yönetim bütçesinden yapımına devam edilmektedir.

TABLO II: 61- Sağlık Kuruluşlarına Göre Muhtelif Göstergeler, 2020

Kurum	Yatak Sayısı	Müracaat Sayısı (Bin)	Yatan Hasta Sayısı (Bin)	Ameliyat Sayısı (Bin)	Ameliyat Sayısının Müracaat Sayısına Oranı (Yüzde)	Ameliyat Sayısının Yatak Sayısına Oranı	Yatak Doluluk Oranı (Yüzde)	Hastanın Ort Kalış Günü	Yatak Devir Hızı (Hasta)	Uzman Hekim Sayısı (Kişi)
Sağlık Bakanlığı	156 965	242 701	5 517	1 614	0,66	10,3	50,0	5,2	35,2	46 603
Üniversiteler	41 987	31 726	1 546	709	2,23	16,9	57,7	5,7	36,8	15 025
Özel Hastaneler	52 230	60 906	3 557	1 399	2,30	26,8	56,1	3,0	68,1	26 499

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2020 yılı Sağlık İstatistikleri Yıllığı ön sonuçlarıdır.

2020 yılında toplam yatak kapasitesinin yüzde 20,8'ine, uzman hekim sayısının yüzde 30,1'ine sahip olan özel sektör, tüm ameliyatların yüzde 37,6'sını gerçekleştirirken toplam yatak kapasitesinin yüzde 16,7'sine ve uzman hekim sayısının yüzde 17'sine sahip olan üniversite hastaneleri yapılan ameliyatların yüzde 19'unu gerçekleştirmiştir.

2020 yılında ülkemizde toplam hekim sayısı 171.259, toplam diş hekimi sayısı 34.830, hemşire sayısı 227.292 ve ebe sayısı 59.040 olmuştur. Aynı yılda yüz bin kişiye düşen hekim sayısı 205 iken hemşire ve ebe sayısı 342'dir. 2019 yılı için bu sayılar sırasıyla AB'de 394 ve 924, OECD'de 364 ve OECD-35'te 1.038'dir. AB'de 2,3, OECD-35 ortalamasında ise 2,9 olan hekim başına hemşire ve ebe sayısı ise ülkemizde 2020 yılında 1,7 olarak gerçekleşmiş olup sağlık personeli sayısının artırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

İlaç harcamalarının kontrol altına alınmasına yönelik tedbirler ile ilaç ve tedaviye ilişkin provizyon sistemlerindeki iyileştirmeler sonucunda toplam sağlık harcamalarının GSYH'ya oranı 2009 yılında yüzde 5,8 iken bu oran 2019 yılında yüzde 4,7 olarak gerçekleşmiştir. Kamu sağlık harcamasının toplam sağlık harcaması içindeki payı ise 2019 yılı için yüzde 78'dir. Diğer taraftan sağlık harcamalarının; pandeminin devam etmesi, bulaşıcı olmayan hastalıkların hastalık yükü içerisindeki payının yaşam tarzı ve demografik yapıdaki değişimle beraber artması, sağlık teknolojilerindeki hızlı ilerlemeler, daha kaliteli sağlık hizmeti talebindeki artış gibi sebeplerle önümüzdeki yıllarda yükselmesi beklenmektedir.

Akılcı ilaç kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik faaliyetler sürdürülmektedir. OECD ülkelerinde 2019 yılında ortalama 19 olan bin kişi başına düşen günlük antibiyotik tüketim miktarı (Daily Defined Dose-DDD), Türkiye'de aynı yılda 31,9 olarak gerçekleşmiştir.

Bağımlılıkla mücadele çalışmaları kapsamında 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla; toplam 117 Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Merkezi (AMATEM) ve 20 Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Merkezi (ÇEMATEM) hizmet vermektedir. Halihazırda 81 ilde yataklı ya da ayakta arındırma merkezi bulunmaktadır.

b) Amaç

Bireylerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi, ekonomik ve sosyal hayata aktif ve sağlıklı bir şekilde katılımlarının temin edilebilmesi için kanıta dayalı politikalarla desteklenen, kaliteli, güvenilir, etkin, mali açıdan sürdürülebilir bir sağlık hizmet sunumu ile bölgeler arası dağılımın iyileştirilmesi, fiziki altyapının ve insan kaynağının niteliğinin artırılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Bulaşıcı olmayan hastalık risklerine yönelik olarak, sağlıklı yaşam tarzı teşvik edilecek; koruyucu ve tedavi edici hizmet kapasitesi geliştirilecek; çevre sağlığı, gıda güvenilirliği, fiziksel aktiviteye elverişli sahalar, sağlık okuryazarlığı, iş sağlığı ve güvenliği alanlarında sektörler ve kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.579)		
Tedbir 579.1. Sağlıklı yaşam tarzının teşvik edilmesi için sağlıklı beslenme ve hareketli yaşam alışkanlıkları kazandırılmasına yönelik eğitim, kamu spotu, kampanyalar gibi bilinçlendirme faaliyetleri yürütülecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, YÖK, Üniversiteler	1. Sosyal medya hesapları için içerikler hazırlanacak ve paylaşılması sağlanacaktır. 2. Farkındalığı artırmaya yönelik etkinlikler düzenlenecek, ulusal TV kanallarında konuya ilişkin yayınlar yapılacak, kamu spotu ve eğitici kısa videolar hazırlanacaktır.
Tedbir 579.2. Gıda güvenilirliği, obezite, çevre sağlığı gibi konularda çok paydaşlı sağlık sorumluluğu modeli güçlendirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. Çok Paydaşlı Sağlık Sorumluluğunu Geliştirme Programı kapsamında Bakanlık ve diğer paydaşlarla ilgili bileşenlerin izlenmesi ve değerlendirilmesi yapılacaktır. 2. Bütünsel sağlık yaklaşımı yönetimi ve sağlıklı beslenmenin geliştirilmesinde iş birliklerinin güçlendirilmesi kapsamında Ulusal Beslenme Konseyi Bilimsel Komisyon Raporları yayımlanacaktır. 3. İşyerlerinde sağlıklı beslenme ve fiziksel aktivitenin teşvik edilmesi amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığıyla işbirliği halinde Beslenme Dostu ve Fiziksel Aktiviteyi Destekleyen İşyeri Programı Uygulama Kılavuzu hazırlanarak programın uygulaması başlatılacaktır.
Tedbir 579.3. Bulaşıcı olmayan hastalıklara yönelik risk faktörlerinin azaltılabilmesi için erken teşhis hizmetlerinin etkinliği artırılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Üniversiteler	1. Astım, KOAH, koroner arter hastalığı, inme, kronik böbrek yetmezliği yönetimi için klinik tedavi protokolleri basit ve uygulanabilir hâle getirilerek güncellenecek, tüm süreçlerde bu protokollerin uygulanması sağlanacaktır. 2. Birinci basamak sağlık tesislerinde görev yapan hekimlerin diyabet, hipertansiyon, kardiyovasküler risk değerlendirmesi, koroner arter hastalığı, inme, kronik böbrek yetmezliği, astım, KOAH yönetimi, çok yönlü yaşlı değerlendirmesi ve izlemi konularına yönelik hizmet içi eğitimleri tamamlanacaktır. 3. Birinci basamak sağlık tesislerinde kanser tarama merkezi sayısı artırılarak kanser taramalarına fiziksel erişim yaygınlaştırılacak; Ulusal Kanser Tarama standartlarına göre meme, rahim ağzı ve kalın bağırsak kanseri tarama sayıları bir önceki yıla göre artırılacaktır. 4. 6 kanser tarama, tarama sonrası teşhis ve farkındalık eğitimi yapılacaktır.

Birinci basamak sağlık hizmetlerine ayrılan kaynakların akılcı, etkin ve verimli kullanılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.580)		
Tedbir 580.1. Aile hekimlerince sunulan sağlık hizmetlerini nitelik ve nicelik olarak iyileştirmek suretiyle ihtiyacın bu aşamada karşılanması sağlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, SGK	1. Aile hekimliği birim sayısı 2022 yılı sonuna kadar 30.680'e yükseltilecek olup aile hekimi başına düşen nüfusun 2.800 kişiye düşürülmesi sağlanacaktır. 2. MHRS üzerinden çalışma planı oluşturması, gebe, çocuk ve aşı takibi gibi işlemler için ilgili birimlere randevu vermesi ve bu işlemlere ilişkin raporlara erişmelerini sağlamak amacıyla MHRS ile Aile Hekimliği Bilgi Sistemi (AHBS) ve Halk Sağlığı Yönetim Sistemi (HSYS) entegre edilecektir.
Tedbir 580.2. Sağlıklı hayat merkezlerinin sayısı artırılacak, bu merkezlerle kuvvetlendirilmiş ve entegre edilmiş bir aile hekimliği yapısı oluşturularak gerekli olan birinci basamak sağlık hizmetleri verilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, SGK	1. 20 Sağlıklı Hayat Merkezi (SHM) hizmete açılarak toplam 236 SHM'ye ulaşılacaktır.
Tedbir 580.3. Bulaşıcı olmayan hastalıklar başta olmak üzere, hastalıklara ilişkin tarama ve teşhis gibi süreçlerde aile hekimlerinin sorumlulukları artırılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, SGK	1. Bulaşıcı olmayan hastalıkların erken teşhisinde, tedavisinde ve süreç yönetiminde birinci basamak sağlık hizmetlerinin daha aktif bir rol üstlenmesinin sağlanması amacıyla geliştirilen Hastalık Yönetim Platformu (HYP) yazılımına Astım Hastalığını Değerlendirme ve İzlem Kılavuzu, Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığını Değerlendirme ve İzlem Kılavuzu ve Erken Artrit İzlem Kılavuzu modülleri eklenecektir.
Tedbir 580.4. Aile hekimliği performans sistemi, ikinci ve üçüncü basamaklardaki performans sistemiyle entegre bir biçimde, teşhis ve tedavinin isabetliliği ve hizmet miktarıyla orantılı olarak yeniden tasarlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. Birinci basamakta kronik hastalık tarama ve takiplerinin daha etkin yapılabilmesi için Aile Hekimliği Performans Ödeme Sistemine 14 kriter eklenecektir.
Tedbir 580.6. Birinci basamak sağlık personeline yönelik hizmet içi eğitimler yeniden tasarlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), YÖK, Üniversiteler	1. Birinci basamak sağlık hizmetleri temel eğitimlerinin sürdürebilirliğinin sağlanmasına yönelik mevcut yazılım altyapısı geliştirilecektir.
Bağımlılıkla mücadele alanında yürütülen sağlık hizmetlerine erişim kolaylaştırılacak, bu alandaki faaliyetlerin etkinliği periyodik olarak izlenecektir. (Kalkınma Planı p.581)		

Tedbir 581.1. Kamu kurum ve kuruluşlarının bağımlılıkla mücadele konusunda etkinliğinin artırılması, sunulan hizmetlerin genişletilmesi ve erişilebilirliğinin artırılması için ihtiyaç duyulan insan kaynağının temini, altyapının kurulması ve cari harcamaların karşılanması amacıyla bütçe imkânları artırılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. Bağımlılıkla mücadele çalışmaları kapsamında 2018-2023 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı ve 2018-2023 Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı doğrultusunda, ihtiyaç duyulan bütçe, Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu (BMYK) üyesi bakanlıklar tarafından belirlenecektir.
Tedbir 581.2. Bağımlıkla mücadele konusunda danışmanlık, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine kolay erişiminin sağlanmasını teminen, bu hizmetlerin verildiği merkezlerin sayısı artırılacak, sunulan hizmetin kalitesi yükseltilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, SGK, Yerel Yönetimler	1. Bir ÇEMATEM ve bir AMATEM açılacaktır. 2. Sigara Bırakma Polikliniklerinde (SBP) farmakolojik tedavinin sürekliliği sağlanacaktır. 3. SBP'ler yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 581.4. Alkol, tütün ve uyuşturucu gibi zararlı maddelerin kullanımıyla mücadele konusunda bilinçlendirme çalışmaları yürütülecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, YÖK	1. Bağımlılık ile mücadelede iletişime yönelik tüm paydaş ve hedef kitleler bağlamında tanıtım, bilgilendirme ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirilecek, BMYK için oluşturulan "Başarabilirsin" sosyal medya hesaplarına görsel içerikler hazırlanacak ve paylaşılması sağlanacaktır. 2. Uyuşturucu, tütün ve teknoloji bağımlılığının etki ve zararlarını anlatan broşür, afiş, vb. basılı materyaller hazırlanacaktır. 3. Hedef kitle tarafından kullanılan sosyal ağ siteleri, en çok ziyaret edilen internet siteleri ve en çok izlenen videoların içerisine konu ile ilgili hazırlanan görsellerin ve videoların yer aldığı tamamı izlenmeden geçilemeyen açılır pencereler yerleştirilecektir. 4. 2018-2023 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı kapsamında Halk Eğitim Merkezlerinde verilen kurslara Bağımlılıkla Mücadele modülü eklenerek bilinçlendirme çalışmaları yürütülecektir. 5. Aynı strateji belgesi ve eylem planı doğrultusunda konferans, seminer, panel, vaaz vb. yöntemlerle toplumun bilgilendirilmesi sağlanacaktır.

Tedbir 581.5. Bağımlılıkla mücadeleye yönelik yürütülen faaliyetlerin sonuçları ile toplumdaki madde kullanım sıklığı periyodik olarak yapılacak bilimsel araştırmalarla izlenecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, TÜİK, STK'lar	1. 15 yaş üzeri Genel Nüfus Uyuşturucu Kullanım Araştırması yapılacaktır. 2. 14-19 yaş arası eğitime devam eden gençlerde ESPAD Araştırması yapılacaktır. 3. 19-25 yaş Türkiye Gençlik Profili Araştırması yapılacaktır.
Evde sağlık hizmetleri yaygınlaştırılacak, başta kırsalda yaşayanlar olmak üzere yaşlılara sunulan sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, yaşlılara yönelik koruyucu ve tedavi edici hizmetlerin güçlendirilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.582)		
Tedbir 582.1. Evde sağlık hizmetleri yaygınlaştırılarak erişim, etkinlik ve kalite artırılacak ve yoğun bakım, palyatif bakım ve geriatri hizmetinin evde bakım hizmetleri ile entegrasyonu sağlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, SGK, Mahalli İdareler	1. 560.000 hastaya Evde Sağlık Hizmetleri ulaştırılacak ve hasta memnuniyetinin ölçülmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır. 2. Evde Sağlık Hizmetleri aylık ziyaret sıklığı değerinin 2,6'ya ulaşması hedeflenmektedir. 3. Palyatif bakım hizmetleri kapsamındaki yatak sayısı 6.100'e çıkarılacaktır.
Tedbir 582.2. Yaşlılara yönelik sağlık izlemleri gerçekleştirilecek, yaşla birlikte artan hastalıklara ilişkin koruyucu ve tedavi edici hizmetler güçlendirilecek, geriatri ve palyatif bakım hizmetleri sunan merkezlerin sayısı artırılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, SGK, Mahalli İdareler	1. Birinci basamak sağlık hizmetlerinde çok yönlü yaşlı değerlendirmesi ve izlemi için iş süreçlerini tanımlamak amacıyla, basit ve uygulanabilir rehberler hazırlanarak söz konusu rehberlerin tüm süreçlerde uygulanması sağlanacaktır. 2. Tüm aile hekimlerinin Uzaktan Sağlık Eğitim Sistemi üzerinden yapılacak olan çok yönlü yaşlı değerlendirmesi ve izlemi eğitici eğitimini alması sağlanacaktır. 3. Geriatri Merkezleri açılması çalışmaları kapsamında mevzuat alt yapısı oluşturulacak, buna ilişkin protokoller yürürlüğe konulacaktır.
Acil sağlık, yoğun bakım, onkoloji, organ nakli hizmetleri gibi özellikli sağlık hizmetlerinin kapasitesi artırılarak hızı ve kalitesi yükseltilecektir. (Kalkınma Planı p.583)		
Tedbir 583.2. Acil servis hasta yoğunluğuna göre ihtiyaç olan yerlerde alternatif muayene alanları oluşturulacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Üniversiteler	1. Acil muayene oranını düşürebilecek faaliyet planlamaları doğrultusunda takip ve veri analizleri yapılacaktır.
Tedbir 583.4. Kamu ve özel sağlık hizmet sunucularında yoğun bakım hizmetleri amacına uygun kullanılacak biçimde etkinleştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. Nüfus bazlı hizmet bölgelerine uygun şekilde tür, seviye ve sektör bazlı yoğun bakım planlamalarının revizyonu yapılarak, gerekli mevzuat değişikliklerinin yapılması çalışmaları yürütülecek ve kurumlardan gelen talepler ihtiyaç planlamasına göre değerlendirilecektir.

Sağlık hizmetinin kalitesinin geliştirilmesi için hizmet sunucularına yönelik akreditasyon sistemi kurulacak, klinik kalitenin takibi ve denetiminde standart ve etkili bir süreç oluşturulacak, klinik rehberlerin kullanımı yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.584)		
Tedbir 584.1. Sağlık hizmetlerinde klinik kalitenin ölçümü ve geliştirilmesi sağlanacak, klinik rehberlerin uygulanması yaygınlaştırılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), TÜSEB	1. Klinik Kalite Akademisi çalışmaları kapsamında klinik liderlik eğitim rehberi hazırlanacak ve pilot eğitim programına başlanacaktır.
Tedbir 584.2. Akredite olan sağlık hizmet kuruluşu sayısı artırılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), TÜSEB, Üniversiteler, SGK, YÖK	1. Yeni akreditasyon programlarında kullanılmak üzere akreditasyon standart setlerinin hazırlanmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. 2. Akreditasyon programlarında görev alacak denetçilerin niteliklerini artırmaya yönelik eğitimler gerçekleştirilecektir. 3. Sağlık hizmetlerinin kalitesini yükseltecek yeni akreditasyon programları oluşturulacaktır.
Veri ve kanıta dayalı politika oluşturmada girdi olarak kullanılabilecek, bilimsel araştırma ve analizlerde kullanılmaya elverişli, uluslararası karşılaştırmalara olanak sağlayan kalite ve ayrıntıda veri üretimi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.585)		
Tedbir 585.2. Kurumlar arası veri paylaşımı konusunda işbirliği ve koordinasyon geliştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Üniversiteler, TÜSEB, SGK, YÖK	1. Muhasebe sistemleri ile sağlık sistemlerine ilişkin bir veri havuzu oluşturulacak, veriler ilişkilendirilerek; nedensellikleri araştırılacak, istatistik modelleriyle analiz edilecek ve SİNA platformunda raporlanacaktır.
Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarında ürün ve hizmet güvenilirliği ile standardizasyonun sağlanmasına yönelik hukuki düzenlemeler tamamlanacak, kontrol-denetim mekanizması oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.586)		
Tedbir 586.1. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına ilişkin hukuki düzenlemeler tamamlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Tarım ve Orman Bakanlığı, TİTCK, TÜSEB, Üniversiteler	1. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları mevzuat revizyon çalışmaları, sertifikalı eğitim standartlarının güncellenmesi, yetkilendirme ve akreditasyon yönerge çalışmaları, eğitimci eğitimi çalışmaları tamamlanacaktır. 2. Homeopati ürünleri, apiterapi ürünleri, larva ve sülük gibi ürünlerin standardizasyon ve ruhsatlandırma çalışmaları desteklenecektir. 3. GETAT Uygulama ve Araştırma Merkezleri kurulacak ve bu merkezlerde Ar-Ge, klinik araştırma, ürün geliştirme ve marka oluşturma çalışmaları yapılacaktır. 4. Anadolu tıbbı markasının oluşturulması için çalışmalar yapılarak geleneksel bilgilerin korunması ve kayıt altına alınma çalışmaları desteklenecektir.

Tedarik zincirinin etkinliğini ve sürdürülebilirliğini sağlamak için uçtan uca yönetim yapısı oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.587)		
Tedbir 587.1. İhtiyaç planlama, satın alma, sipariş, stok, lojistik ve sözleşme yönetimi alanlarında hukuki düzenlemeler ve bilişim altyapısı çalışmaları yapılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. Malzeme kaynaklarının yeni teknolojilere ve değişen ihtiyaçlara uygun hale getirilmesi amacıyla Varlık Yönetim Sistemi uygulaması altında İhtiyaç ve Malzeme Yönetim Sisteminin yazılımı geliştirilecektir.
Tedbir 587.2. Sağlık market çalışmaları kapsamında; sağlık tesislerinde özellikle sık tüketilen ve temininde güçlük yaşanılan malzeme gruplarında alternatif alım yöntemleri ile edinme maliyetleri düşürülecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), DMO, SGK, TİTCK, Üniversiteler	1. Sağlık market kapsamında DMO Tedarik İşbirliği Protokolü çerçevesinde sağlık tesislerinin tüm ilaç, tıbbi sarf ve laboratuvar sarf malzemelerinin temin edilmesi çalışmaları yürütülecektir.
Tedbir 587.3. Simülasyon destekli tıp eğitimi, biyomedikal mühendislik eğitimi ve hastane eczacılığı eğitimi vermek amacıyla Simülasyon Destekli Eğitim ve Uygulama Merkezleri açılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜSEB, Üniversiteler	1. Simülasyon Destekli Eğitim ve Uygulama Merkezlerinin açılabilmesi için gerekli donanım ve teçhizatın teminiyle ilgili iş ve işlemler yürütülecektir. 2. TÜSEB tarafından, sağlık profesyonellerine yönelik fiziksel ortamda uygulamalı olarak ve/veya yapay zeka tabanlı simülasyon eğitimleri verilecektir.
Tedbir 587.5. Akılcı ilaç kullanımı konusunda bilinç düzeyi artırılacak, izleme ve değerlendirme çalışmaları güçlendirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), TİTCK, Üniversiteler	1. Akılcı ilaç kullanımı konusunda eğitim, izleme ve değerlendirme çalışmaları yürütülecektir. 2. Akılcı ilaç kullanımı konusunda farkındalığı artırmak amacıyla görsel materyaller hazırlanarak sosyal medya hesaplarında paylaşımlar yapılacaktır.
Tedbir 587.6. Antibiyotikler, solunum sistemi ilaçları ve psikiyatride kullanılan ilaçlar başta olmak üzere akılcı ilaç kullanımına yönelik özendirici ve zorlayıcı mekanizmalar oluşturulacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), TİTCK, TÜSEB, Üniversiteler	1. Antibiyotikler, solunum sistemi ilaçları ve psikiyatride kullanılan ilaçların akılcı kullanımını teşvik etmek üzere belirli kriterlere göre seçilmiş sağlık meslek mensuplarına yönelik hedef grup eğitimleri düzenlenecektir. 2. Reçete Bilgi Sistemi (RBS) verilerine göre, belirlenen hekimlere yönelik küçük gruplarda eğitim yapılacaktır.
Tedbir 587.7. Yaşlı hastalar ve kronik hastalığı olan bireyler öncelikli olmak üzere kamuoyu bilinçlendirme faaliyetleri yoluyla akılcı ilaç kullanımı konusunda farkındalık artırılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), TİTCK,TÜSEB, Üniversiteler, SGK	1. Yaşlılarda ve kronik hastalarda akılcı ilaç kullanımı konusunda paydaşlara yönelik eğitim faaliyetleri yürütülecektir.

Tedbir 587.8. Hekimlerin akılcı ilaç kullanımı konusunda desteklenmesi ve denetimini teminen karar destek sistemi kurulacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), TİTCK, TÜSEB, Üniversiteler, SGK	1. Antibiyotik ilaç grubunun reçetelendirilme sıklığı analiz edilecek ve SİNA platformunda raporlanacaktır. 2. Hekimlerin e-reçete verilerini analiz edip değerlendirmek ve hekimlere kendi reçeteleriyle ilgili geri bildirim yapmak üzere RBS aracılığıyla, aile hekimlerinin yanı sıra, ikinci ve üçüncü basamakta görev yapan hekimlere de geri bildirim yapılacaktır. 3. Hekimlere yapılacak geri bildirimler kapsamında izleme değerlendirme faaliyetleri yürütülecektir.
İlaç harcamalarının öngörülebilirliği ve sürdürülebilirliği artırılacak, harcamalarda etkinlik sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.588)		
Tedbir 588.2. İlaç geri ödeme listesi periyodik olarak gözden geçirilecektir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Sağlık Bakanlığı, SGK, TİTCK, Üniversiteler	1. İlaç harcamalarının kontrol altına alınmasına yönelik tüketim analizleri periyodik olarak yapılacak, ülke örnekleri incelenecek olup ilaç geri ödeme listesi revize edilecektir.
Tedbir 588.3. Yurt dışından temin edilen ilaçlar gibi gruplarda etkin bütçe kontrolü sağlanacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Sağlık Bakanlığı, SGK, TİTCK, Üniversiteler	1. Yurt dışından şahsi kullanım amacıyla tedarik edilen ilaçların harcamalarına yönelik ilk etapta ülkemizde ruhsatlandırılması muhtemel ilaçlar belirlenecektir. 2. Yurt dışı ilaç statüsünde kalmaya devam edecek ilaçlar için alternatif ilaç tedarik araştırması yapılacaktır.
Ülkemizin sağlık turizmi alanında tanınırlığı ve tercih edilirliği artırılacak ve sağlık turizmi hizmet kapasitesi nitelik ve nicelik olarak geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.589)		
Tedbir 589.1. Sağlık turizmine yönelik hukuki düzenlemeler tamamlanacak, akreditasyon ve denetim altyapısı güçlendirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, USHAŞ, Üniversiteler, TÜSEB, İlgili akreditasyon kuruluşları	1. Sağlık turizmi hizmet sunum standartlarının, kontrol ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesine yönelik mevzuat çalışmaları yapılacaktır. 2. Yetkilendirilmiş sağlık tesislerinin e-Nabız Sistemine entegre edilen mevcut sistemler üzerinden veri girişi sağlanacaktır. 3. Sağlık turizmi kapsamında hizmet veren tesislerin kalite standartlarının sürekliliğinin sağlanmasına yönelik saha çalışmaları ve denetimler artırılacaktır. 4. Sağlık turizminde denetim ve şikayet yönetimi için altyapı çalışması yapılacaktır. 5. Akredite hastane ve sağlık kuruluşunun artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 589.3. Sağlık turizmi alanında ülkemizin tanıtım ve pazarlama faaliyetleri yürütülecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, USHAŞ, Üniversiteler	1. Hedef ülke bazlı tanıtım kampanyaları yürütülecektir.

Sağlık sisteminde hizmet sunucusu ve ödeyici rolleri, hizmet kalitesi, mali sürdürülebilirlik, denetim, performans başta olmak üzere daha etkin bir biçimde yerine getirilecek şekilde güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.590)		
Tedbir 590.2. Kamu kurum ve kuruluşlarıyla SGK arasında yapılan global bütçe anlaşmalarının hazırlık ve uygulama süreçlerinde hizmet, fiyat ve maliyet etkinlik analizlerinin yapılmasını sağlayacak sistem ve süreçler oluşturulacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, SGK	1. Kamu kurum ve kuruluşlarıyla SGK arasında yapılan global bütçe anlaşmalarının uygulama sürecine yönelik etkinlik analizi yapılacaktır.
Sağlık harcamalarında etkinliğin sağlanması için arz ve talep yönlü düzenlemeler hayata geçirilecektir. (Kalkınma Planı p.591)		
Tedbir 591.1. İhtiyaç dışı tetkik, tahlil ve diğer işlemlerin azaltılması için tıbbi verilerin sisteme daha iyi entegre olması sağlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, SGK, Üniversiteler	1. Tıbbi biyokimya, tıbbi mikrobiyoloji ve tıbbi patoloji grubu test istemleri yapıldığında, daha önce e-Nabız sisteminde test sonucu olan kişilerin test sonuç bilgileri birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmet sunucuları ile paylaşılacaktır.
Tedbir 591.2. Ortalamanın üzerinde yapılan tetkik ve tahlil işlemlerine ilişkin bir izleme ve bilgilendirme sistemi kurulacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Üniversiteler	1. Halihazırda kullanımda olan tetkik ve tahlil işlemlerini gösteren raporlar detaylı veri madenciliği analizleriyle birlikte SİNA platformunda raporlanacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
On Bin Kişiye Düşen Hasta Yatağı Sayısı	Adet	30	30,5	31,7
Yüz Bin Kişiye Düşen Hekim Sayısı (3)	Kişi	205	221	232
Yüz Bin Kişiye Düşen Hemşire ve Ebe Sayısı (3)	Kişi	342	355	365
Aile Hekimliği Birimi Başına Düşen Nüfus(4)	Kişi	3 137	3 140	2 800
Nitelikli Yatak Oranı (Yoğun Bakım Yatakları Hariç; Sağlık Bakanlığı)(3)	Yüzde	76,2	76,9	77,4
Bebek Ölüm Hızı (Canlı Doğumda, Tüm Haftalar) (5)	Binde	8,5	8,5	8,5
Anne Ölüm Oranı (Canlı Doğumda) (5)	Yüz Binde	13,1(8)	13,1	13,0
Obezite Görülme Sıklığı (15 Yaş ve Üzeri) (Araştırmaya Dayalı)	Yüzde	30,7(9)	30,4	-
15 Yaş ve Üzeri Nüfusta Tütün Ürünü Kullanım Sıklığı (6) (7)	Yüzde	-	29,5	-

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

(1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program

(3) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Tedavi Edici Sağlık Programının performans göstergelerinden biridir. Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2020 Haber Bülteni verileridir.

(4) Aile Hekimliği Birimi Başına Düşen Nüfus, aile hekimliğine kayıtlı nüfus üzerinden hesaplanmıştır.

(5) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Koruyucu Sağlık Programının performans göstergelerinden biridir.

(6) Küresel Yetişkin Tütün Araştırması en son 2019 yılında yapılmış olup 2 yılda bir yapılacaktır. Bu nedenle 2020 yılına ait tahmin verisi yoktur.

(7) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Bağımlılıkla Mücadele Programının performans göstergelerinden biridir.

(8) Pandemi süreci nedeni ile hesaplama çalışmaları devam ettiği için 2020 yılı verisi verilememektedir. 2019 yılı verisidir.

(9) 2020 yılı projeksiyonudur.

2.3.4. Ailenin Güçlenmesi

a) Mevcut Durum

Toplumsal birlikteliğin güçlendirilerek devam etmesi, sağlıklı bireylerin yetişmesi ve beşerî sermayenin niteliğinin artırılmasında aile kurumu önemli bir işleve sahiptir. Toplumun çekirdeğini oluşturan aile, sanayileşme ve kentleşme gibi süreçlerin birey üzerine getirdiği baskıların hafiflemesine ve bireyin risklere karşı mücadele etme yetisi kazanmasında yardımcı olmaktadır. Ailenin güçlenmesi ve değişen koşullara uyum sağlaması için yapılacak çalışmalar önem arz etmektedir.

Ülkemizde 2020 yılı sonu itibarıyla TÜİK verilerine göre toplam 24.604.086 hane bulunmaktadır. Çekirdek ailelerden oluşan hanehalkı oranı, son iki yılda yüzde 65 seviyelerinde seyretmektedir. Geniş ailelerden oluşan hanehalkı oranı ise 2019 yılında yüzde 15 iken 2020 yılında yüzde 14 olmuştur. Tek kişilik hanehalkı oranı 2019 yılında yüzde 16,9 iken bu oranın 2020 yılında yüzde 17,9'a yükseldiği görülmektedir. Baba veya anneyle yaşayan çocuklardan oluşan hanehalkı oranında yıllar itibarıyla artış gözlenmekte olup 2020 yılında toplam hanehalkının yüzde 9,7'si tek ebeveyn ve çocuklardan oluşmaktadır. Bu oranın yüzde 2,2'lik kısmı baba ve çocuk, yüzde 7,5'lik kısmı ise anne ve çocuk olan hanehalkıdır.

TABLO II: 62- Tiplerine Göre Hanehalkı Oranı

(Yüzde)

Hanehalkı Tipleri	2015	2018	2019	2020
Tek Kişilik Hanehalkı	**14,4**	**16,1**	**16,9**	**17,9**
Tek Çekirdek Aileden Oluşan Hanehalkı	**66,9**	**65,3**	**65,1**	**65,2**
-Sadece Eşlerden Oluşan Çekirdek Aile	14,3	14,1	13,9	13,5
-Eşler ve Çocuklardan Oluşan Çekirdek Aile	44,8	42,3	42	42
-Tek Ebeveyn Ve Çocuklardan Oluşan Çekirdek Aile	7,8	8,9	9,2	9,7
Baba ve Çocuklardan Oluşan Çekirdek Aile	1,6	1,9	2	2,2
Anne ve Çocuklardan Oluşan Çekirdek Aile	6,2	7	7,2	7,5
En Az Bir Çekirdek Aile ve Diğer Kişilerden Oluşan Hanehalkı	**16,5**	**15,8**	**15**	**14**
Çekirdek Aile Bulunmayan Birden Fazla Kişiden Oluşan Hanehalkı	**2,2**	**2,8**	**3**	**2,8**

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2015-2021

Boşanan çiftlerin sayısı 2019 yılında 156.587 iken 2020 yılında yüzde 13,8 azalarak 135.022 olmuştur. Bin nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade eden kaba boşanma hızı 2020 yılında binde 1,62 olarak gerçekleşmiştir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen Aile Eğitim Programı (AEP) kapsamında Eylül ayı sonu itibarıyla 221.487 kişiye eğitim verilmiş, Aile Danışmanlığı Hizmeti kapsamında 7.018 kişiye hizmet sunulmuş ve Evlilik Öncesi Eğitim Programı kapsamında 8.205 kişiye farkındalık eğitimi verilmiştir. Pandeminin eğitim ve danışmanlık hizmetlerinde aksamaya sebebiyet vermemesi adına kitle iletişim araçları ve dijital platformlar da kullanılmıştır. Sunulan eğitim hizmetlerinin kapasitesinin artırılması, standart ve etkin bir hale gelmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda eğitimlere yeni modüllerin eklenmesi ve uygulamaya ilişkin usul ve esasların düzenlenmesi çalışmaları devam etmektedir.

Ülkemizde ve dünyada meydana gelen sosyokültürel ve ekonomik değişimlerin aileler üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla yapılan Türkiye Aile Yapısı Araştırmasının saha çalışmaları yürütülmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yürütülmekte olan Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi kapsamında küçük çocuğu olan ve çocuk bakım sorumlulukları nedeniyle istihdamdan uzaklaşma riski bulunan kadınların kurumsal çocuk bakımı konusunda desteklenerek kayıtlı istihdama katılmaları, dönmeleri ya da istihdam piyasasında kalmaları için çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Ocak 2020 tarihinden itibaren yapılmakta olan destek ödemelerinden 15.780 kadın faydalanmıştır. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik sürdürülebilirlik, uygulanabilirlik esaslarına dayalı olarak iyileştirme çalışmaları devam etmektedir.

Aileye yönelik sosyal hizmet ve yardımlarda ailenin ihtiyaçlarını bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmek, bu ihtiyaçlara kapsamlı şekilde rehberlik ve danışmanlık hizmetleriyle cevap verebilmek amacıyla yürütülen Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) kapsamında 2021 yılında 513.974 haneye ulaşılmıştır. Programın kurumsal kapasitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar başlatılmış, kamu kurum ve kuruluşları ile 2.400'ün üzerinde görüşme gerçekleştirilmiştir. ASDEP'in hukuki, teknik ve bilişim altyapısının güçlendirilmesi ve insan kaynağının geliştirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Hane ziyaretleri kapsamında belirlenen sosyal yardım ihtiyacı olan hanelerin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemine iletilmesi amacıyla gerekli çalışmaların önümüzdeki dönemde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

b) Amaç

Toplumsal yapının ve kalkınmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliği için aile kurumunun güçlendirilmesi temel amaçtır.

Politika / Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Aileye yönelik verilen hizmetlerin kapsamlı, standart, etkin ve yaygın hale getirilmesi amacıyla araştırma, eğitim ve danışmanlık faaliyetlerine devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.593)		
Tedbir 593.1. Aile Eğitim Programı içerikleri ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden düzenlenecek, yeni modül ve eğitim setleri kullanılarak aile eğitimleri gerçekleştirilecek, formatör ve eğitici sayıları artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Üniversiteler, Yerel Yönetimler	1. Aile Eğitim Programı kapsamında memnuniyet ölçümü çalışması gerçekleştirilecektir.
Tedbir 593.2. Aile yapısını olumsuz etkileyen kötü alışkanlıkların ve bağımlılıkların etkilerinin azaltılması amacıyla farkındalık eğitimleri, araştırmalar ve projeler yapılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, YÖK, Üniversiteler Yerel Yönetimler	1. Türkiye Üniversite Gençliği Profil Araştırması (TÜGPA) gerçekleştirilecektir. 2. Aile Eğitim Programı ve Türkiye Bağımlılıkla Mücadele (TBM) Eğitimleri kapsamında farkındalık eğitimleri verilecektir.

Tedbir 593.5. Aile Sosyal Destek Programının (ASDEP) kurumsal kapasitesi artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S)	1. ASDEP Bilişim Sisteminde tespit edilen sorunların giderilmesi ve sistemin kullanıcı dostu yönünün geliştirilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilecektir. 2. ASDEP personeline yönelik ihtiyaç doğrultusunda hizmet içi eğitim programı düzenlenecektir.
Tedbir 593.6. Evliliklerin artmasını ve devamlılığını teşvik edici eğitimler ve danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Üniversiteler, Yerel Yönetimler	1. Evlilik Öncesi Eğitimleri yaygınlaştırılacak ve izlenecektir. 2. Aile Danışmanlığı Hizmetinin yaygınlaştırılması konusunda Adalet Bakanlığı işbirliğiyle pilot bir çalışma yürütülecektir.
Tedbir 593.7. Göç, afet ve acil durumlarda birey, aile ve topluma yönelik psikososyal destek hizmetleri koordineli ve etkin bir şekilde sunulacak ve hizmet sunum kapasitesi geliştirilecektir.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, AFAD Başkanlığı, Türk Kızılayı, STK'lar	1. Afet/acil durum hallerinde uygulanacak psikososyal destek hizmetlerine ilişkin Psikososyal Destek Çalışma Kılavuzu oluşturulacak, 1.000 personele psikososyal destek eğitimi verilecektir.
Aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik programlar geliştirilecek ve yürütülecektir. (Kalkınma Planı, p.594)		
Tedbir 594.1. Eğitimin tüm kademelerinde ev içi sorumlulukların adil paylaşımı konusunda sorumluluk bilincini yükseltici eğitim faaliyetleri düzenlenecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Sağlık Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne Baba Rolleri Projesi kapsamında velilere yönelik seminerler gerçekleştirilecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Aile Eğitim Programı Katılımcı Sayısı	Kişi	133 705	250 000	250 000
Evlilik Öncesi Eğitim Katılımcı Sayısı	Kişi	23 238	9 000	150 000
Aile Danışmanlığı Kapsamında Hizmet Sunulan Başvuru Sayısı	Kişi	34 901	4 000	8 000

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
(1) 1 Ocak- 30 Eylül 2021 tarihleri arası verisidir.
(2) Gerçekleşme Tahmini

2.3.5. Kadın

a) Mevcut Durum

2020 yılında, Türkiye'deki kadın nüfusu 41.698.377, erkek nüfusu ise 41.915.985 kişi olmuştur. Bu çerçevede; toplam nüfusumuzun yüzde 49,9'unu kadınlar, yüzde 50,1'ini ise

erkekler oluşturmuştur. Doğuşta beklenen yaşam süresi kadınlarda 81,3 yıl, erkeklerde 75,9 yıl iken doğuşta beklenen sağlıklı yaşam süresi kadınlarda 55,4 yıl, erkeklerde 59,1 yıl olarak hesaplanmıştır.

Kadınların istihdam piyasasındaki yeri bağlamında son yıllarda önemli ilerlemeler kaydedilmekle birlikte, halen kadınların istihdam ve işgücüne katılım oranları erkeklere göre oldukça düşüktür. Pandemi süreci de bu alandaki sorunu daha belirgin hale getirmiştir. 2020 yılında kadın istihdam oranı yüzde 26,2, erkek istihdam oranı yüzde 59,2 olarak gerçekleşirken, kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 30,9, erkeklerin işgücüne katılım oranı ise yüzde 68,2 olarak gerçekleşmiştir. Kadınların işteki durumlarına bakıldığında, 2020 yılı sonu itibarıyla işveren ve kendi hesabına çalışan kadın oranı yüzde 16'dır. Aynı oran erkekler için yüzde 84 olarak gerçekleşmiştir.

Kadınların işgücüne katılımlarının artırılması ve insana yakışır, nitelikli işlerde çalışmaları, ülkemizin sürdürülebilir kalkınması ve ülke refahının adil bir şekilde paylaşımı açısından kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda, kadınların kayıtlı iş imkânlarına erişiminin sağlanması ve bunu sağlamak üzere iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik projeler ve çalışmalar sürdürülmekle birlikte, kaliteli ve erişilebilir bakım hizmetlerinin geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Kadınların değişen işgücü piyasası dinamikleri doğrultusunda çalışma hayatında daha aktif yer almalarını sağlamak ve nitelikli kadın istihdamını artırmak üzere, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinasyonunda 81 ilde yürütülmekte olan Finansal Okuryazarlık ve Kadınların Ekonomik Güçlenmesi Seminerleri kapsamında 467.680 kişiye ulaşılmıştır. Yine kadın istihdamının artırılması ve kadın kooperatiflerinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi yoluyla kadınların güçlendirilmesini amaçlayan Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlendirilmesi Projesi 15 Eylül 2021 tarihinde başlatılmıştır. İlaveten, yürütülen çeşitli programlar kapsamında kadın girişimciliğinin de desteklenmesine devam edilmektedir. 2019 yılında KOSGEB tarafından uygulanmaya başlanan Yeni Girişimci Programında kadınlar öncelikli gruplar arasında olup bu kapsamda sağlanan desteklerden faydalanan girişimcilerin yüzde 45'inden fazlasını kadın girişimciler oluşturmaktadır.

Endüstri 4.0 ve dünyada yeni gelişen meslek alanları göz önünde bulundurularak, kız çocuklarının fen, teknoloji, mühendislik, matematik alanlarındaki mesleklere yönlendirilmesi için çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Ancak, bu alandaki politika ve çalışmaların önceliklendirilmesi, sürdürülmesi ve yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

2020 yılı verilerine göre kadınların yüzde 22,8'i tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Tarımda çalışan kadının ücretsiz aile işçisi konumundan çıkarılması ve tarım sektöründe güçlenmesi önem arz etmektedir. Bu çerçevede, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından sağlanan tarımsal destek programlarında kadın çiftçi projelerine ek puan verilmektedir. Ayrıca, kadın çiftçilere yönelik Bakanlık tarafından kırsaldaki kadının ekonomik ve sosyal konumunu güçlendirmek amacıyla Kadın Çiftçiler Tarımsal Yeniliklerle Buluşuyor Programı ve Kadın Çiftçilere Yönelik İl Özel Projeler çalışmaları yürütülmektedir. Bu çalışmalar kapsamında 2020 yılında toplam 991 kadın çiftçi uzaktan ve yüz yüze eğitim almıştır.

Kadına yönelik şiddet günümüzün önemli insan hakları ihlallerinden biri olması yönüyle ciddi bir sorun alanıdır. Bu kapsamda, kadına yönelik şiddetin sebeplerinin araştırılarak alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla 2021 yılında TBMM'de bir araştırma komisyonu kurulmuştur.

2021 yılında kadına yönelik şiddetle mücadele alanında önemli bir gelişme ise, 5 ana hedef, 28 strateji ve 227 faaliyetten oluşan, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 4. Ulusal Eylem Planının (2021-2025) yürürlüğe girmesidir. Ayrıca, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca Önleme, Müdahale ve Politika Boyutlarıyla Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet ve COVID-19 Salgınının Etkileri Araştırma Projesine başlanmıştır.

Kadınların maruz kaldıkları her türlü şiddetten korunması, kadına yönelik şiddetin önüne geçilmesi ve nedenlerinin araştırılması amacıyla Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) ve kadın konukevleri hizmet vermektedir. Kurumsal hizmetlerin yanı sıra kadına yönelik şiddetle mücadelede yasal mevzuatı güçlendirme çalışmaları devam etmektedir. Bu kapsamda, Teknik Yöntemlerle Takip Sistemlerinin Kullanılmasına Dair Yönetmelik 04/09/2021 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca, kadın konukevlerinin ihtisaslaştırılması ve standardizasyonu çalışmalarına, şiddet mağduru kadınların ve beraberindeki çocuklarının gerek güvenlik riskleri, gerekse ihtiyaçları dikkate alınmak suretiyle devam edilmektedir.

TABLO II: 63- Kadın Konukevlerinin Kuruluşlara Göre Dağılımı

Kuruluş Türü	Kadın Konukevi Sayısı	Kadın Konukevi Kapasitesi	Yararlanan Kişi Sayısı								
			2019			2020			2021 (01 Ocak - 30 Eylül)		
			Kadın	Çocuk	Toplam	Kadın	Çocuk	Toplam	Kadın	Çocuk	Toplam
Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	112	2 779	38 167	27 023	65 190	33 467	19 668	53 135	41 463	18 012	59 475
Belediye	33	735	4 676	3 135	7 811	1 805	861	2 666	1 750	863	2 613
STK	1	20	37	27	64	16	13	29	0	0	0
Göç İdaresi Gn. Md.	3	90	158	0	158	43	9	52	0	0	0
Toplam	149	3 624	43 038	30 185	73 223	35 331	20 551	55 882	43 213	18 875	62 088

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

TABLO II: 64- Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinden Hizmet Alanların Sayısı

YIL	ŞÖNİM SAYISI	KADIN	ERKEK	ÇOCUK	TOPLAM
2018	79	107 070	10 642	17 740	135 272
2019	81	164 945	9 494	19 012	193 451
2020	81	189 663	16 648	14 397	220 708
2021 (1)	81	183 534	16 502	12 950	212 986

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
(1) 1 Ocak- 30 Eylül 2021 tarihleri arası verisidir.

Ayrıca kadın erkek eşitliği perspektifinin ulusal ve yerel düzeyde politika oluşturma ve bütçeleme süreçlerinin tüm aşamalarına sistematik ve sürdürülebilir entegrasyonu ile Türkiye'de kadınların güçlenmesine ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına katkı sunulması amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Türkiye'de Kadın Erkek Eşitliğine Duyarlı Planlama ve Bütçelemenin Uygulanması Projesi başlatılmıştır. Proje ile merkezi ve

yerel yönetimlerde kadın erkek fırsat eşitliğine duyarlı bütçeleme uygulamalarına yönelik farkındalığın artırılması, kadınların ve erkeklerin eşit hak, fırsat ve imkanlara erişimini gözeten plan ve programlar geliştirilme kapasitelerinin artırılması ve denetim ve izlenebilirlik altyapısının güçlendirilmesi hedeflenmekte olup, 2021 yılında kadın erkek fırsat eşitliğine duyarlı bütçeleme konusunda kamu kurumlarında farkındalık artırmaya yönelik etkinlikler düzenlenmiş, bu konudaki temel strateji ve politika belgelerinin tarama çalışması yapılmıştır.

b) Amaç

Kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı önlemek, kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını ve güçlenmelerini sağlamak temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Haklar konusunda kadın-erkek fırsat eşitliğini güçlendirecek şekilde kadınların ekonomik, sosyal, kültürel hayata ve karar alma mekanizmalarının her düzeyine aktif katılımı özellikle yerelden başlayarak teşvik edilecektir. (Kalkınma Planı p.600)		
Tedbir 600.1. Kadınların ekonomik ve sosyal hayatta güçlenmelerine yönelik araştırmalar yapılacak, projeler yürütülecek, eğitimler verilecektir.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, AB Başkanlığı, İŞKUR, KOSGEB, YÖK, Üniversiteler, Türkiye Belediyeler Birliği, Meslek Kuruluşları, STK'lar, Özel Sektör Kuruluşları	1. Kadının Güçlenmesi Farkındalık Çalışmaları kapsamında farklı hedef gruplara yönelik, kadın erkek fırsat eşitliği, finansal okur-yazarlık ve kadının güçlenmesi konularında farkındalık ve bilinç artırıcı çalışmalar (eğitim/ konferans/ çalıştay/ panel/ çevrimiçi etkinlikler vb.) yürütülecektir. 2. Türkiye'de Kadın Erkek Fırsat Eşitliğine Duyarlı Planlama ve Bütçelemenin Uygulanması Projesi kapsamında üst düzey yöneticilere yönelik farkındalık artırma seminerleri düzenlenerek, bütçe süreçlerine ilişkin politika dokümanları gözden geçirilecektir. 3. Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlendirilmesi Projesinde hedef gruba yönelik eğitim ve hizmetler, kurumsal kapasite geliştirme ve farkındalık artırmaya yönelik hazırlık çalışmaları ile bilimsel ve teknik çalışmalar yürütülecektir.

Tedbir 600.2. Kadınların siyasete aktif katılımlarının artırılmasına ilişkin teşvik edici çalışmalar yürütülecektir.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler, STK'lar, Siyasi Partiler, Sendikalar	1. Kadınların siyasete aktif katılımlarının artırılmasına ilişkin farklı hedef gruplarına yönelik (muhtarlar/sivil toplum kuruluşları/sendikalar vb.) farkındalık ve bilinç artırıcı çalışmalar yürütülecektir.
Tedbir 600.6. Kadının ekonomik yaşama etkin katılımının artırılması konusunda illerin farklı işgücü ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, eğitim, staj, işbaşı eğitimi gibi uygulamaların etkin olarak devam etmesi sağlanacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Özel Sektör Kuruluşları	1. Kadınların istihdam edilebilirliğinin artırılması amacıyla kadınlara yönelik mesleki eğitim kursu ve işbaşı eğitim programları düzenlenmeye devam edilecektir.
Tedbir 600.8. Kadınların kamuda yönetim ve karar organlarında daha fazla oranda yer almalarını sağlayamaya yönelik farkındalık artırılacak, yönlendirici ve teşvik edici yöntemler geliştirilecektir.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	1. Kadınların kamuda yönetim ve karar organlarında daha fazla yer almalarının sağlanması kapsamında kamu personeline yönelik farkındalık ve bilinç artırıcı çalışmalar yürütülecektir.
Tedbir 600.9. Kırsal kesimde kadın girişimciliğinin artmasına yönelik destek mekanizmaları sağlanacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Üniversiteler, STK'lar, Özel Sektör Kuruluşları, Uluslararası Kuruluşlar	1. Kadın çiftçilerin girişimcilik kapasitelerinin artırılmasına yönelik program ve projeler yürütülecektir.
Kız çocukları ile kadınların eğitimin tüm kademelerine tam erişimleri ve etkin katılımları sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.601)		
Tedbir 601.1. Kadınların ve kız çocuklarının eğitimin tüm kademelerinde kayıt, devam ve tamamlama oranları artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, RTÜK, TRT, TÜİK	1. Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planının (2018-2023) eğitime ilişkin 2022 yılı eylemleri hayata geçirilecektir.
Kadına yönelik şiddetin, erken yaşta zorla evliliklerin ve her türlü istismarın önlenmesine yönelik, toplumsal farkındalık yaratma çalışmaları hızlandırılacak, koruyucu ve önleyici hizmetlerin etkinliği ve kapasitesi artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.602)		

Tedbir 602.1. Kadına yönelik şiddet, erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesine yönelik düzenlemelerin etkin uygulanmasını sağlamak amacıyla gerekli çalışmalar yapılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S) Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yerel Yönetimler, STK'lar, Uluslararası Kuruluşlar	1. Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik ile Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkındaki Yönetmelik yeni ihtiyaçlar ve ihtisaslaşma çalışmaları kapsamında gözden geçirilecektir. 2. Önleme, Müdahale ve Politika Boyutlarıyla Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet ve Covid-19 Salgınının Etkileri Araştırması yürütülecektir. 3. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 4. Ulusal Eylem Planı'nın uygulanması sağlanarak izleme ve değerlendirme çalışmaları yürütülecektir. 4. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ile birlikte dezavantajlı çocukların korunması, gelişimi ve katılım haklarından yararlanabilmelerinin güçlendirilmesi faaliyetleri yürütülecektir.
Tedbir 602.2. Kadına yönelik şiddet, erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi amacıyla tüm kamu kurum ve kuruluş personeli dâhil olmak üzere farklı hedef gruplarına yönelik eğitim, seminer vb. farkındalık artırma çalışmalarına devam edilecektir.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S) İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Kamu personeline, vatandaşlara (kadın ağırlıklı, erkek ağırlıklı gruplar olarak) ve şiddet uygulayanlara yönelik olmak üzere farkındalık çalışmaları yürütülecektir.
Tedbir 602.3. Kadına yönelik şiddetle mücadelede şiddet mağduruna ve şiddet uygulayana yönelik hizmet sunan kurum ve kuruluşların kapasiteleri ve kurumlar arası koordinasyon artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı	1. Sosyal Hizmet Merkezlerinde yer alan Şiddetle Mücadele İrtibat Noktalarının hizmet standartları, yönergeler ve hizmet içi eğitim programları ile kapasiteleri güçlendirilecektir. 2. Şiddete ilişkin verilerin entegrasyonu kapsamında ilgili kuruluşlarla çalışmalar devam edecektir. 3. Ulusal düzeyde Kadına Yönelik Şiddet İzleme Komitesi ve yerel düzeyde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İl Koordinasyon İzleme ve Değerlendirme Komisyonu toplantıları gerçekleştirilecektir. 4. Kadın konukevlerinin ihtisaslaşması kapsamında oluşturulan asgari standartların ülke geneline yaygınlaştırılması sağlanacak, ilgili mevzuat ve oluşturulan standartlara uygun ihtisaslaşmış kadın konukevi binası yapımına başlanacaktır.

Kadınlara sunulan sağlık hizmetleri iyileştirilip, farkındalık çalışmaları aracılığıyla sağlık bilincinin yükseltilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.603)		
Tedbir 603.1. Ülke genelinde kanser tarama programına uygun hedef gruptaki kadınların programa katılımlarının artırılması için farkındalık çalışmaları yapılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S)	1. Kanserden korunma konusunda, görsel, yazılı ve sosyal medya hesapları için bilgilendirici içerikler hazırlanacak ve paylaşılması sağlanacaktır.
Tedbir 603.2. Kadınlarda sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi amacıyla farkındalık çalışmaları gerçekleştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S)	1.Kadınlarda sağlık okuryazarlığının artırılmasına yönelik olarak sosyal medya hesapları için görsel içerikler hazırlanacak ve paylaşılması sağlanacaktır.
Medyada kadın temsili iyileştirilecek ve kadınların medya okuryazarlığının artırılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.604)		
Tedbir 604.3. Medya alanında düzenleyici veya denetleyici kamu kuruluş personeline yönelik medyada kadın temsili konusunda farkındalık eğitim programları düzenlenecektir.	RTÜK (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı	1. Üst Kurul personeline medyada kadın temsili konusunda farkındalık eğitimi verilecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Okullaşma Oranı, Kadın (6-9 Yaş) (3)	Yüzde	98,4	97,3	100,0
Okullaşma Oranı, Kadın (10-13 Yaş) (3)	Yüzde	98,6	98,5	100,0
Okullaşma Oranı, Kadın (14-17 Yaş) (4)	Yüzde	87,5	90,5	90,7
Okullaşma Oranı, Kadın (Yükseköğrenim)	Yüzde	46,3	48,0	48,0
İşgücüne Katılım Oranı, Kadın (5)	Yüzde	30,9	32,9	34,9
Kadın İstihdam Oranı	Yüzde	26,3	28,0	29,6
İşveren Olarak Çalışanlar İçindeki Kadın Oranı (6)	Yüzde	10,4	12,4	12,5
Kendi Hesabına Çalışanlar İçindeki Kadın Oranı (6)	Yüzde	17,1	17,3	17,5
Parlamentodaki Kadın Temsil Oranı	Yüzde	17,3	17,3	17,3

Kaynak: TÜİK

(1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program

(3) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Temel Eğitim Programının performans göstergelerinden biridir.

(4) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Orta Öğretim Programının performans göstergelerinden biridir.

(5) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan İstihdam Programının performans göstergelerinden biridir.

(6) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Kadının Güçlenmesi Programının performans göstergelerinden biridir.

2.3.6. Çocuk

a) Mevcut Durum

Türkiye'de 2020 yılsonu itibarıyla, 83.614.362 kişi olan nüfusun 22.750.657'sini (yüzde 27,2) 0-17 yaş grubu oluşturmaktadır. AB-27 ülkeleri ortalaması olan yüzde 18,2 ile karşılaştırıldığında ülkemiz, çocuk nüfus oranının en yüksek olduğu ülke konumundadır.

Çocukların sağlık, bakım ve eğitim gibi alanlarda çok boyutlu gelişimlerine odaklanan erken dönem çocukluk gelişimi konusunda ülkemizde mevcut programların geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürmektedir. Ailelerin bu konudaki bilinç düzeyinin ve okul öncesi eğitim

ve bakım kurumlarının artırılması, bu kurumlara erişim sorunlarının giderilmesi, okul ve okul sonrası sanatsal, sportif ve kültürel etkinlikler için mekânların artırılması gibi konularda politikaların geliştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Ülkemizde çocuk alanında önleyici ve koruyucu hizmetlerin geliştirilmesi, alanda çalışan personelin nitelik ve niceliğinin artırılması, rehberlik ve araştırma merkezleri ile okulların rehberlik hizmetlerinin güçlendirilmesi ve özellikle risk altındaki çocuklara yönelik psikolojik destek programlarının yaygınlaştırılması çalışmaları devam etmektedir. Bu kapsamda koruyucu ve önleyici hizmetlerin yaygınlaştırılması ve okullarda sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılabilmesi amacıyla faaliyet gösteren Mobil Çocuk Sosyal Hizmet Birimlerinin sayısı 323'e ulaşmış olup bu birimlerin 8.662 okul ile eşleşmeleri yapılmış ve 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla risk grubunda olduğu değerlendirilen 27.060 çocuğa yönelik hizmet sunularak gerekli görülen koruyucu, önleyici ve destekleyici tedbirler alınmıştır. Çocuğa yönelik koruyucu ve önleyici faaliyetler kapsamında 2018 yılında başlatılan çocukların, ailelerin ve çocukla çalışan personelin farkındalıklarının artırılmasına ve çocukların ihmal, istismar ve şiddetten korunmasına yönelik eğitimlerden 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla toplam 104.197 kişi faydalanmıştır.

Çocukların dijital risklerden, yazılı ve görsel medyanın zararlarından korunması ve bilişim teknolojileriyle yaşlarına ve gelişimlerine uygun olarak tanışmaları amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Sosyal Medya Çalışma Grubu, çocukların dijital ve görsel medyada karşılaşabilecekleri risklerin tespit edilmesi ve zararlı olan içeriklerin kaldırılmasına yönelik çalışmalar yürütmüş, 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla 1.256 içeriğe müdahale etmiştir. Aynı kapsamda, özel kreş ve gündüz bakımevi çalışanları ile bu kuruluşlardan hizmet alan ailelere, bilişim teknolojilerinin çocuklar için fırsatları ve riskleri ile çocukları bu risklerden korumak için dikkat edilmesi gereken konulara ilişkin eğitimlere devam edilmektedir.

Korunma ihtiyacı olan çocukların öncelikli olarak aile odaklı hizmetlerden faydalanması önem taşımaktadır. Bu kapsamda söz konusu çocuklara sunulan hizmetlerin geliştirilmesine, hizmet standartlarının oluşturulmasına, bakım hizmetlerinin ihtisaslaştırılmasına ve bu konuda toplumsal farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı 1.371 yatılı kuruluşta 13.361 çocuğa koruma ve bakım hizmeti sağlanmaktadır. Kurum bakımındaki çocuklara yönelik yaşam becerilerini geliştirici programlar ve sosyal kültürel faaliyetler yürütülmektedir. Çocukların kurum bakımı sonrası yaşamlarında karşılaşabilecekleri sorunlara karşı dayanıklılıklarını da artıracak destek hizmetlerinin çeşitlendirilmesi faaliyetleri devam etmekte olup bu kapsamda 2828 sayılı Sosyal Hizmet Kanunuyla tanınan istihdam hakkından yararlanarak kamu kurumlarına yerleştirilen gençlere iş hayatına uyum seminerleri düzenlenmiştir. Çocuk destek merkezlerindeki çocuklara sunulan hizmetlerin etkinleştirilmesine yönelik çalışmalar kapsamında ANKA Çocuk Destek Programı yaygınlaştırılarak uygulanmış, merkezler ihtiyaçlar doğrultusunda ihtisaslaştırılmış ve personelin mesleki yeterliliğini artırmaya yönelik eğitimler gerçekleştirilmiştir.

Ekonomik yoksunluk nedeniyle kurum bakımına alınma riski bulunan çocukların öz aile veya yakınları yanında desteklenmesi amacıyla ailelere sunulan Sosyal ve Ekonomik Destek

(SED) hizmetlerinden 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla 138.816 çocuk yararlanmaktadır. 2021 yılı için SED hizmeti kapsamında ödenen aylık destek miktarı ortalama 1.259 TL olup 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla toplam 1.272.041.720 TL ödeme yapılmıştır. SED Hizmetinin Etkinliğinin Artırılması Projesi kapsamında 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla toplam 21.670 çocuğa ulaşılmış, ailelerde farkındalık oluşturmaya, çocukların kaliteli ve verimli zaman kullanabilmesine ortam ve imkân sağlamaya yönelik faaliyetler yürütülmüştür. Ayrıca SED hizmetinden yararlanan ailelerin İŞKUR meslek edindirme kurslarına yönlendirilerek kendi ekonomik hayatlarını sürdürebilmeleri için iş ve meslek edindirme çalışmaları yapılmaktadır.

2021 yılında aile odaklı hizmetler bağlamında biyolojik ailesi ile yaşama imkânı kalmamış ama evlat edinilme koşullarını taşıyan 243 çocuk evlat edinme hizmetinden faydalandırılmıştır. 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla aileleri yanında bakım imkânı bulunmayan ve evlat edindirilemeyen 8.214 çocuk 6.757 koruyucu aile yanında yaşamaktadır. Koruyucu aile hizmetinin bilinirliğini artırmak amacıyla 24/06/2021 tarihli ve 31521 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle 30 Haziran günü Koruyucu Aile Günü ilan edilmiştir. Rehber Koruyucu Aile uygulaması hayata geçirilmiş, Acil/Geçici Koruyucu Aile Projesi kapsamında acil durumlardaki müdahalelere yönelik taslak plan oluşturulmuştur.

Maddi yoksunluk içinde bulunan ailelerin çocuklarına yönelik fırsat eşitliğini artırmaya, yaşam kalitelerini yükseltmeye ve potansiyel riskleri azaltmaya yönelik programlar sürdürülmektedir. 2021 yılı Ağustos ayı itibarıyla Şartlı Sağlık Yardımından 753.186 anne ve 1.198.259 çocuk, Şartlı Eğitim Yardımından 2.357.932 çocuk yararlanmıştır. İhtiyaç sahibi çocukların özel öğretim kurumlarından ücretsiz olarak yararlanması kapsamında çalışmalar devam etmekte olup Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca açılış izni verilen özel kreş, gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerinin kapasitesinin yüzde 3'ü çeşitli nedenlerle okul öncesi eğitimden yararlanamayan dezavantajlı durumdaki çocukların desteklenmesi için ayrılmaktadır. Bu kapsamda 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla 2.586 çocuk özel kreş ve gündüz bakımevi ile çocuk kulüplerince sunulan ücretsiz bakım hizmetinden yararlanmıştır.

En kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin sonlandırılması ve çalışan çocuklara yönelik bütünsel bir çalışma yürütülmesi amacıyla Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı kapsamındaki çalışmalar devam etmektedir. Bu bağlamda sorumlu ve ilgili kuruluşların kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi ve mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının örgün öğretime yönlendirilmesi ile telafi eğitimleri, sosyal, sportif ve kültürel faaliyetler yoluyla desteklenmesi çalışmaları yürütülmektedir.

Sokaktaki çocukların ve ailelerinin sosyal hizmet ve yardımlara yönlendirilmesi, psikososyal destek ve bilinçlendirme hizmetlerinden yararlandırılması yönünde çalışmalar 228 mobil ekip tarafından yürütülmektedir. 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla sokakta risk altında bulunan 26.910 çocuğa ve 16.094 aileye yönelik müdahale gerçekleştirilmiştir. Yapılan müdahaleler çerçevesinde 607 çocuk kurum bakımına alınmış, 7.444 çocuğa SED veya sosyal yardım yapılmış, 6.107 çocuğa eğitim, danışmanlık ve sağlık tedbiri uygulanmış, 16.024 aileye ise rehberlik hizmeti sunulmuştur.

Çocuk koruma mekanizmalarının güçlendirilmesi ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda yer alan çocuklara özgü tedbirlerin etkin ve koordineli olarak uygulanarak izlenmesi ve çocuk adalet sisteminin onarıcı adalet yaklaşımıyla yeniden yapılandırılmasına

yönelik çalışmalar devam etmektedir. Adli süreçte çocuk dostu mülâkat usullerini desteklemek üzere kurulan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerinin sayısı 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla 116'ya yükselmiştir. Özel ortamlarda ifade ve beyanlarının alınması gerektiği veya fail ile yüz yüze gelmesinde sakınca bulunduğu değerlendirilen, mağdur, tanık ve suça sürüklenen çocukların, cinsel suç ve aile içi şiddet suçu mağdurları ile diğer kırılgan gruplara mensup mağdurların ifade ve beyanlarının alınmasında kullanılan adli görüşme odalarının sayısı ise 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla 110'a çıkmıştır. Çocuk mahkemelerinin fiziki koşullarının çocuk adalet sisteminin amacına uygun hale getirilmesi ve çocuklara yönelik tüm adli işlemlerin çocuk dostu şekilde tek bir merkezde gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Ülkemizde bulunan uluslararası ve geçici koruma altındaki çocuklara yönelik yürütülmekte olan Sosyal Uyum Programı kapsamında yüz yüze ve çevrimiçi sosyo-kültürel etkinlikler yoluyla 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla ülke genelinde 227.102 çocuğa ulaşılmıştır. Suriyeli ve diğer mülteci çocuklarına yönelik Şartlı Eğitim Yardımı Programı kapsamında 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla 571.261 çocuğa destek sağlanmıştır. Ayrıca söz konusu çocukların psikososyal gelişimi açısından önem arz eden özel politika ve uygulamaların geliştirilerek çeşitlendirilmesi çalışmalarına devam edilmektedir.

Çocuklara ilişkin hizmet ve politikalarda önemli gelişmeler sağlanmakla beraber mevcut sosyoekonomik ve bölgesel eşitsizlikler, suça sürüklenme, çocuğa yönelik şiddet, cinsel istismar ve çocuk evlilikleri, sigara, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, teknolojinin sorunlu kullanımı gibi alanlar çocuklar için önemli risk faktörleri olmaya devam etmektedir.

b) Amaç

Çocukların üstün yararı temelinde iyi olma hallerinin desteklenmesi, potansiyellerini gerçekleştirmeye yönelik imkânların artırılması ve fırsat eşitsizliğinin azaltılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Erken dönem çocuk bakım, eğitim ve gelişimine yönelik hizmetlerin sunumu ile erişilebilirliğinin artırılması ve niteliğinin yükseltilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.606)		
Tedbir 606.2. Anne babalara yönelik olarak çocukların yaş ve gelişme düzeylerine uygun beslenme, büyüme, eğitim ve oyun içerikli materyaller geliştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı	1. Erken çocukluk dönemine yönelik beslenme, büyüme, gelişme konularında içerik hazırlanarak sagligim.gov.tr adresinde paylaşılacaktır.
Tedbir 606.4. Erken çocukluk dönemi bakım ve eğitim hizmeti veren kurumların sayıları artırılacak ve hizmet sunum modelleri çeşitlendirilecek, denetimleri artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S)	1. Kreş, gündüz bakımevi ve çocuk kulüplerine yönelik denetim ve rehberlik faaliyetleri artırılacaktır.

Çocukların fiziksel, sosyal ve zihinsel gelişimlerini destekleyici kültürel, sanatsal, bilimsel ve sportif faaliyetler özendirilecek, yaygınlaştırılacak ve erişilebilir hale getirilecektir. (Kalkınma Planı p.607)		
Tedbir 607.1. Çocukların sportif, sanatsal, kültürel ve bilimsel aktivitelere yönelmesini özendirmeye yönelik uygulamalar geliştirilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Gençlik merkezleri ve genç ofislerde atölye ve kulüp faaliyetleri sürdürülecek ve Anadolu Yıldızlar Ligi, Yüzme Bilmeyen Kalmasın, GSB Spor Okulları projeleri gerçekleştirilecektir.
	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	2. Yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının çocukların sanatsal ve kültürel aktivitelere yönelmesini özendirmeye yönelik projelerine destek verilecektir.
Başta sokakta, ağır ve tehlikeli işlerde, aile işleri dışında ücret karşılığı, gezici ve geçici tarım işlerinde olmak üzere çocuk işçiliği ile mücadele edilecektir. (Kalkınma Planı p.609)		
Tedbir 609.3. Sokakta çalıştırılan veya çalıştırılma riski olan çocuklara yönelik olarak koruyucu ve önleyici hizmetler kapsamında mobil ekipler güçlendirilecektir.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler	1. Mobil ekipler aracılığıyla sokakta risk altındaki çocuklara yönelik müdahaleler devam ettirilerek çocuklara ve ailelerine yönelik rehberlik başta olmak üzere uygun hizmetler sunulacaktır.
Çocuk adalet sistemi önleyici, onarıcı ve geliştirici mekanizmalar doğrultusunda risk takibini içeren bir yapıya kavuşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.610)		
Tedbir 610.1. Risk altındaki çocuklara yönelik psikolojik destek programları yaygınlaştırılacak ve bakım hizmetleri ihtisaslaştırılmaya devam edilecek, alanda çalışan personelin niteliği ve niceliği artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü	1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı personeline bakım hizmetlerinde ihtisaslaşmayı sağlamaya yönelik eğitimler verilecektir.
Tedbir 610.3 Çocuk adalet sistemi onarıcı adalet yaklaşımıyla yeniden yapılandırılacak, çocuklara özgü uzlaştırma usulleri geliştirilecek, suça sürüklenen çocuklar yönünden kamu davasının açılmasının ertelenmesi modeli oluşturulacak ve ilk derece yargılama ile kanun yolu incelemelerinin öncelikli olarak yapılması sağlanacaktır.	Adalet Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	1. Çocuk Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik değişikliğine ilişkin çalışmalar tamamlanacaktır.
Tedbir 610.4. Çocuklara özgü alternatif infaz usulleri geliştirilecektir.	Adalet Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	1. Şiddet içermeyen bazı suçlardan hükümlü olan çocuklar için alternatif infaz usullerine yönelik mevzuat değişiklikleri tamamlanacaktır.

Tedbir 610.5. Adli süreçte çocuklara özgü koruma mekanizmaları güçlendirilecek, çocuk dostu mülakat usulleri desteklenecek ve adliyelerde adli görüşme odalarının sayısı artırılacaktır.	Adalet Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	1. Adli görüşme odalarının ülke geneline yaygınlaştırılmasına ve buralarda görevli personele eğitim verilmesine devam edilecektir.
Koruma ve bakım altındaki çocukların erken çocukluk döneminden başlayarak eğitim seviyelerini yükseltmeye, sosyal ve bireysel gelişimlerine hız kazandırmaya yönelik çalışmalar artırılacak, bakım sonrası süreçte sosyal hayata uyumları desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.611)		
Tedbir 611.1. Çocuk Destek Gelişim ve Eğitim Programının etkinliği artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler	1. Çocuk Destek Gelişim ve Eğitim Programının etkin şekilde uygulanmasına ve ilgili personele eğitim verilmesine devam edilecektir.
Korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik aile odaklı hizmetlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.612)		
Tedbir 612.1. Koruma altındaki çocukların aile odaklı hizmetlerden faydalanması artırılacak, koruyucu aile hizmet modelinin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik eğitim, bilinçlendirme ve tanıtım faaliyetleri geliştirilecektir.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Korunma ihtiyacı olan çocuklar öncelikli olarak aile odaklı hizmetlere yönlendirilecek, koruyucu aile hizmet modelinin güçlendirilmesi çalışmaları sürdürülecek ve yaygınlaşmasına yönelik eğitim ve tanıtım faaliyetleri artırılacaktır.
Tedbir 612.2. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin sosyal destek boyutu güçlendirilecektir.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. SED Hizmetinden yararlanan ortaokul çağındaki çocuklara yönelik akademik, sosyal, sportif ve bilişsel faaliyetler yaygınlaştırılacaktır.
Çocuğa yönelik ihmal, istismar ve şiddeti önleyecek program ve uygulamalar geliştirilecek, risk altındaki çocuklara ve ailelerine yönelik hizmetler ile psiko-sosyal destek programları yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.613)		
Tedbir 613.2. Erken çocukluk döneminden başlamak üzere çocuklara ihmal, istismar ve şiddet konularında farkındalık eğitimleri verilecek, çocukların yaşam becerileri güçlendirilecektir.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	1. Çocuklara yönelik ihmal, istismar ve şiddet konularında farkındalık eğitim programı modülleri oluşturulacaktır.
Tedbir 613.3. Çocuklarla çalışan profesyonellerin ihmal, istismar ve şiddeti tespit etme ve gerekli yönlendirmeyi yapma kapasitelerini artırmaya yönelik programlar düzenlenecektir.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Başkanlığı, RTÜK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	1. Çocukların dijital risklerden korunması amacıyla çocuklara hizmet sunan personele yönelik olarak farkındalık çalışması, eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri uygulanacaktır.

Tedbir 613.4. Çocuk İzlem Merkezlerinin hukuki altyapısı tamamlanacak ve sayıları artırılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S) İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler	1. Çocuk İzlem Merkezleri Hakkında Yönetmelik çalışmaları tamamlanacak ve Çocuk İzlem Merkezi sayısı artırılacaktır.
Tedbir 613.5. Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimlerinin güçlendirilmesi ve etkinliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimlerinde uygulanmak üzere değerlendirme rehberi hazırlanacaktır.
Tedbir 613.7. Adliyelerde çocuklara nitelikli destek sunan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri yaygınlaştırılacaktır.	Adalet Bakanlığı (S)	1. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerinin Türkiye genelinde yaygınlaştırılmasına devam edilecektir.
Çocukların ve ebeveynlerin ihtiyaçları doğrultusunda psiko-sosyal destek hizmetleri yaygınlaştırılacak, riskli ve a-tipik gelişim gösteren çocuklara uygun gelişimsel müdahaleler, izlenme ve yönlendirmeler yapılacak, çocuklar arasında sağlık, sosyal medya ve hukuk okur-yazarlığı artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.614)		
Tedbir 614.3. Okullarda ve sosyal hizmet merkezlerinde sağlık, beslenme, hukuk ve sosyal medya okuryazarlığı becerilerini güçlendirecek program ve faaliyetler yürütülecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Gençlik ve Spor Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Türk Standartları Enstitüsü, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Okullardaki gıda işletmelerine sağlıklı beslenmeye yönelik eğitim ve farkındalık faaliyetleri gerçekleştirilecek, bu işletmelerin gıda güvenilirliği ve hijyen şartları bakımından denetimi, izlenmesi ile değerlendirilmesi yapılacaktır. 2. Eğitim Kurumlarında Güvenilir Gıdaya Erişim ve Sağlıklı Beslenme Alışkanlığının Geliştirilmesi Kontrol Kılavuzu hazırlanacaktır.
Çocukların, sağlıklı gelişimlerini olumsuz etkileyecek oyun ve dijital uygulamalar ile kitap, sosyal medya gibi yayın içeriklerinden korunmasına yönelik tedbirler alınacaktır. (Kalkınma Planı p.615)		
Tedbir 615.1. Çocukların dijital risklerden, yazılı ve görsel medyanın zararlarından korunmasına yönelik çalışmalar artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Gençlik ve Spor Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Başkanlığı, RTÜK, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Ailelere ve çocuklara rehberlik edilmesi amacıyla dijital bağımlılığın önlenmesi konusunda çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 615.2. Kültürel yapıya uygun olarak yaş ve içerik açısından kullanıcılar ve ebeveynler için bilgilendirici bir bağımsız oyun derecelendirme sistemi oluşturulacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	1. guvenlioyna.org.tr dijital oyun bilinçlendirme portalı ile dijital oyunların olumlu ve olumsuz yönleriyle incelenmesi, analizi, bilinçlendirme ve bilgilendirme çalışmalarıyla platformun içeriğinin geliştirilmesine devam edilecektir.

Uluslararası veya geçici koruma altında olan çocukların toplumla bütünleşmelerini ve akranlarıyla ortaklıklar kurmalarını sağlamak üzere, yaşam becerilerini ve kültürler arası etkileşimi artıracak programlar sürdürülecektir. (Kalkınma Planı p.616)		
Tedbir 616.1. Uluslararası veya geçici koruma altında olan çocuklara yönelik sosyal uyum programları yaygınlaştırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Sosyal Uyum Programı kapsamında gerçekleştirilen eğitsel, sosyal, kültürel ve sportif uygulamalara devam edilecektir.
Çocukların bağımlılık yaratan davranış ve maddelerden korunmalarına yönelik tedbirler alınacak, tedavi merkezlerinin nitelik ve niceliği artırılacak, sosyal rehabilitasyon ve uyum hizmetleri geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.617)		
Tedbir 617.3. Bağımlılıkla mücadele amacıyla çocuklara, ailelere ve çocuklarla çalışan profesyonellere yönelik bilinçlendirme çalışmaları ve eğitimler sürdürülecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Bilişim teknolojilerinin bilinçli, güvenli etkin kullanımı konusunda çocuklar, gençler ve ailelerle çalışan profesyonellere yönelik eğitimler düzenlenecek, davranışsal bağımlılıkla mücadeleye yönelik uzaktan eğitimlere başlanılacak, çocuklarda, akranlarına gerektiğinde "hayır" diyebilme davranışının geliştirilmesine yönelik animasyon, çizgi filmler ile çevrimiçi içerikler dijital ortamlarda paylaşılacaktır.
	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	2. Dijital bağımlılığa ilişkin farkındalık çalışmaları ile eğitim faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021	2022(1)
5 Yaş Net Okullaşma Oranı	Yüzde	71,2	58,5	89,0
15-17 Yaş Grubunda İstihdam Oranı	Yüzde	17,1	16,8(2)	16,4

(1) Program
(2) Gerçekleşme Tahmini

2.3.7. Gençlik

a) Mevcut Durum

Ülkemiz genç nüfusu (15-24 yaş) 2020 yıl sonu rakamlarına göre toplam nüfusun yaklaşık yüzde 15,4'ünü oluşturmaktadır. Genç nüfus ortalaması yüzde 10,6 olan AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında Türkiye, genç nüfus oranının en yüksek olduğu ülkedir.

Söz konusu demografik yapının ülkemiz kalkınması açısından bir fırsata dönüşebilmesi ve gençlerimizin potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için sosyoekonomik ve bölgesel eşitsizlikler, eğitimde kalite, işsizlik, teknolojinin doğru kullanımı, toplumsal aidiyet ve dayanışma duygusunun güçlendirilmesi ve bağımlılıkla mücadele gibi alanlarda politika ve hizmetlerin geliştirilmesi ve kurumsallaştırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Bir sağlık krizi olarak başlayan ancak tüm alanları etkileyerek büyük bir krize dönüşen Covid-19 pandemisinden en çok etkilenen grupların başında gençler gelmektedir. Gençler, Covid-19'dan sağlık anlamında etkilenme riskleri düşük olsa da, işgücü piyasasının ve sosyal etkilerin orantısız bir yükünü üstlenmişlerdir. Dünyada ve ülkemizde genç işsizliği önemli ölçüde artmış, eğitim ve iş temelli öğrenme büyük ölçüde kesintiye uğramış ve birçok genç finansal, mekânsal ve ruhsal düzeyde sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle krizin uzun vadeli etkileri çalışılarak yaşanan sürecin kuşaklar arası eşitsizlikleri genişletmemesine ve potansiyel sorun alanları üzerinde önemli çalışmalar yapılmasına öncelik verilmesi önem arz etmektedir.

OECD verilerine göre, 2019 yılında ülkemizde 15-29 yaş grubu nüfusun yüzde 40,5'i eğitimde, yüzde 30,7'si istihdamdadır. Söz konusu yaş grubu içerisinde eğitimde ve istihdamda olmayanların oranı ise ülkemizde yüzde 28,8 olup yüzde 12,8 olan OECD ortalamasının üzerindedir. OECD ortalaması erkeklerde yüzde 10,7, kadınlarda yüzde 15,3 olan bu oran ülkemizde erkeklerde yüzde 17,9, kadınlarda ise yüzde 40'tır. Bu alanda, kadınlara özel koşullar da dikkate alınarak politika ve hizmetler geliştirilmesi yönündeki çalışmalara devam edilmektedir.

Gençlerde genel işsizlik ve tarım dışı işsizlik oranları, yetişkinlerdeki işsizlik oranlarının yaklaşık iki katıdır. TÜİK verilerine göre 2020 yılında genel işsizlik oranı 13,2 iken gençlerde bu oran 25,3 olmuştur. 15-24 yaş işsizlik oranları 2020 yılında erkeklerde yüzde 22,6, kadınlarda yüzde 30,3 olup tarım dışı işsizlik oranları ise sırasıyla 26,1 ile 36,1'dir. Ayrıca genç nüfus içinde kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranları sırasıyla yüzde 27,5 ve yüzde 19,2 iken erkeklerde sırasıyla yüzde 50,1 ve yüzde 38,8'dir. 2020 yılında 15-24 yaş grubunda eğitimde ve istihdamda olmayan erkeklerin oranı yüzde 21,2, kadınların oranı ise yüzde 35,7 olmuştur. Covid-19 pandemisi nedeniyle 2020 yılında yaşanan daralma ülkemizde genç işsizliğini olumsuz etkilenmiştir.

Gençlerin işgücü piyasasına geçişlerini ve kariyer olanaklarına erişimini kolaylaştırmak üzere Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından staj faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, üniversiteli gençlerin yarı zamanlı olarak istihdam edilmesi ve ülkemizdeki büyük projelerle ilgili olarak gençlere farkındalık kazandırılması yönünde çalışmalar devam etmektedir.

02/10/2021 tarihli Resmi Gazete'de Ulusal Genç İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı (2021-2023) ile ilgili Genelge yayımlanmıştır. Stratejinin temel politika alanları eğitim istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi, ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin istihdamının artırılması, geleceğin işleri ve önemli sektörler olarak belirlenmiştir. Strateji ve Eylem Planı ile 2023 yılında genç işsizlik oranının yüzde 17,8'e düşmesi, işgücüne katılım oranının yüzde 46'ya çıkması ve eğitimde ve istihdamda olmayan gençlerin oranının ise yüzde 20'ye düşmesi hedeflenmektedir.

Gençlik merkezleri ve kamplarında yürütülmekte olan hizmetler, hareketlilik programları ve sosyokültürel faaliyetler vasıtasıyla gençlerin toplumsal hayata aktif katılımlarının artırılması, umut, özgüven ve toplumsal aidiyet duygularının güçlendirilmesi, gençler arasında sosyal sorumluluk ve gönüllülük bilinci ve kültürünün geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Gençlerin bulunduğu yerlerde faaliyetlerin düzenlenmesi ve hizmetlerin yaygınlaştırılması amacıyla gençlik merkezlerine bağlı olarak okullarda, üniversitelerde, mahallelerde, spor salonlarında ve yurtlarda 2019 yılı Ocak ayı itibarıyla genç ofisler kurulmaya başlanmıştır. Genç ofisler, daha fazla gencin gençlik faaliyetlerine katılımını sağlamakta, daha düşük maliyetlerle gençlik merkezi faaliyetlerine yaygınlık kazandırmaktadır.

2021 yılı Ekim ayı itibarıyla Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı 384 gençlik merkezi ve 264 genç ofis ile gençlere hizmet sunulmaya devam edilmektedir. Uygulanan programlar kapsamında atölye ve kulüp faaliyetlerine ilişkin olarak 2021 yılında yaklaşık 174 bin faaliyet düzenlenmesi ve bu faaliyetlerle 2 milyon gence ulaşılması beklenmektedir. Gençlik merkezlerinin üye sayısı 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla 1.223.945'i kadın, 1.319.925'i erkek olmak üzere toplam 2.543.870'tir. Gençlik merkezlerinin fiziki altyapı ve faaliyetler açısından engelli gençler için daha erişilebilir hâle getirilmesiyle faaliyetlerin gençlerin taleplerini ve zamanın gerekliliklerini karşılayacak şekilde geliştirilmesi yönünde çalışmalar sürdürülmektedir.

2019 Gönüllülük Yılı kapsamında başlatılan bir uygulamayla gençleri gönüllülük faaliyetlerine yöneltmek, gönüllülük çalışmalarına ağırlık vermek amacıyla gençlik merkezlerinde ve genç ofislerde mavi oda-gönüllü ofisleri kurulmaktadır. Gönüllü gençler, üye oldukları gönüllülük timinin faaliyetlerine yönelik planlama, uygulama ve geliştirme çalışmalarını mavi odalarda yürütmektedirler. 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla bu odaların sayısı 190'a ulaşmıştır.

Ülkemiz, hareketlilik ve gönüllülük faaliyetlerini Avrupa genelinde geliştirmeye yönelik mevcut AB eğitim ve gençlik programlarının yanı sıra 2019 yılından beri gönüllülük, dayanışma, istihdam ve staj faaliyetlerini destekleyen Avrupa Dayanışma Programına (ESC) katılım sağlamaktadır. Bu çerçevede 2014-2020 yıllarında 15-29 yaş arasında yaklaşık 183 bin genç Erasmus+ ve ESC Programları kapsamında yurt dışında eğitim, staj, iş başı gözlem, gönüllülük, kurumsal işbirliği faaliyetlerine katılmıştır. Söz konusu projelerle, yaklaşık 27 bin genç 2014-2020 yıllarında diğer Program ülkeleri Ulusal Ajansları tarafından finanse edilmiş projelerle hareketlilik programlarından yararlanmıştır.

Ulusal ve uluslararası platformlarda gençlerin daha aktif ve söz sahibi hale gelmesi, taleplerini dile getirmesi ve karar alma mekanizmalarına katılım sağlamasında önemli bir araç olma potansiyeli taşıyan Türkiye Ulusal Gençlik Konseyine yönelik ikincil mevzuat düzenlemesi ile Konseye işlevsel bir yapı kazandırılmasına yönelik hazırlıklar devam etmektedir.

Madde bağımlılığı ile mücadelede etkinlik sağlanması amacıyla koruyucu ve önleyici faaliyetlerin, tedavi, sosyal rehabilitasyon ve uyum hizmetleriyle mevcut kurumsal yapıların ve uygulamaların geliştirilmesine, ilgili kurumlar arasındaki eşgüdüm ve bilgi paylaşımının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Bu kapsamda gençlerin ve gençlerle çalışanların madde bağımlılığı ve davranışsal bağımlılıklara ilişkin farkındalık ve bilgi düzeylerini artırmaya yönelik programlara, pandemi koşulları çerçevesinde devam edilmiştir. 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla yataklı hizmet veren 11 ÇEMATEM ve 48 AMATEM'de yataklı, 9 ÇEMATEM ve 69 AMATEM'de ise ayaktan hizmet verilmektedir.

2021 yılı Ekim ayı itibarıyla ülkemizde geçici koruma altında bulunanların yüzde 71,2'si 30 yaş altıdır. Bunların 15-29 yaş arası 1.145 binini (yaklaşık yüzde 31) gençler oluşturmaktadır. Söz konusu gençlerin yüksek oranı dikkat alınarak ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını sağlamak üzere dil, eğitim, sağlık, istihdam ve uyum gibi alanlarda özel politika ve uygulamaların geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi yönünde faaliyetler yürütülmektedir.

b) Amaç

Gençlerin güçlü yaşam becerilerine, insani ve millî değerlere sahip olarak yetişmelerinin, iktisadi ve sosyal hayata ve karar alma mekanizmalarına aktif katılımlarının sağlanması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Gençleri okul-sınav-iş bulma döngüsünden çıkartan, fiziksel, sosyal ve bilişsel gelişimleri ile yenilikçi ve girişimci niteliklerini destekleyen kültürel, bilimsel ve sportif faaliyetler özendirilecek, yaygınlaştırılacak ve erişilebilir hale getirilecektir. (Kalkınma Planı p.619)		
Tedbir 619.2. Gençlik merkezlerinin sayısı ihtiyaca göre artırılacak ve benzer faaliyetler yürütülen kuruluşlarla ortaklıklar geliştirilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Gençlik merkezlerinin inşasına yönelik faaliyetlere devam edilecek, başka kurumlarca tahsis edilen tesisler bakım onarımları yapılarak gençlerin kullanımına uygun hale getirilecektir.
Tedbir 619.4. Ders dışı zamanlarda gençlerin fiziksel, sosyal, sanatsal, sportif, bilişsel ve kültürel gelişimlerini destekleyici faaliyetlerin okullarda sunulmasına yönelik bir model geliştirilecek, bu model içerisinde kurgulanan hizmetler okulların fiziki ve insan kaynağı kapasiteleri ile maddi imkânları geliştirilerek ilgili kurumlar tarafından sunulacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, YTB, Yunus Emre Enstitüsü, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Gençlik merkezleri ve genç ofislerde yürütülmekte olan sanatsal, sosyal, kültürel ve eğitsel faaliyetler ile tarihi ve kültürel geziler, kamplar ve spor faaliyetlerine devam edilecek, hayat becerileri eğitim programının tanınırlığı artırılacaktır.
Gençlerin sosyal hayatta ve karar alma mekanizmalarında aktif rol almaları desteklenecek, hareketlilik programları özellikle dezavantajlı gençlerin taleplerine uygun biçimde genişletilip çeşitlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.620)		
Tedbir 620.1. Başta Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından gençlik merkezleri ve gençlik kamplarında yürütülen programlar olmak üzere, gençlerin kişisel ve sosyal gelişimine katkı sağlamasına yönelik düzenlenen programlar ile faaliyetlerin sayısı ve kalitesi artırılacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, BTK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	1. Gençlik merkezleri, gençlik kampları, yurtlar, okullar ve üniversitelerde gençlerle çalışan profesyonellere eğitici eğitimleri verilecek, bilim ve teknoloji kulüp ve atölyelerinde gerçekleştirilen faaliyetlerin kalite ve sayısı artırılarak gençler için bu alanlar özendirilecek ve ulusal, tematik ve sosyal uyum kampları düzenlenmeye devam edilecektir.

Tedbir 620.2. Türkiye Ulusal Gençlik Konseyinin aktif hale getirilmesine yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Üniversiteler, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Türkiye Ulusal Gençlik Konseyinin Kurulmasına ilişkin Cumhurbaşkanı Kararı'nın yayımlanmasını müteakip çalışma grupları oluşturulacaktır.
Tedbir 620.3. Hareketlilik programları özellikle dezavantajlı gençlerin ihtiyaç ve taleplerine uygun biçimde genişletilip çeşitlendirilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Biz Anadoluyuz ve Şehirler Kültürler-Üniversite projeleri uygulanmaya devam edilecek, gençlik çalışmalarının yerinde görülmesi ve gençlerin yurtdışı deneyimi kazanmaları amacı ile hareketlilik ve uluslararası gençlik ve uzman değişim programları uygulanacaktır.
Tedbir 620.4. Gençler gönüllülük faaliyetleri kapsamında bilinçlendirilecek ve yönlendirilecek, gençlerin gönüllü faaliyetlere katılımı teşvik edilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Gönüllülük konusunda farkındalığın artırılması için bilgilendirme toplantıları yapılacak ve Gençlik Radyosu aracılığıyla eğitimler verilecek, Genç Gönüllüler Platformunun kurumsal kapasitesi güçlendirilerek STK'ların Platforma kurumsal üyelikleri teşvik edilecek ve Damla Gönüllülük Hareketi çalışmalarına devam edilecektir.
Tedbir 620.5. Gençlik alanında faaliyet gösteren STK'ların kurumsal kapasiteleri geliştirilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Gençlik Projeleri Destek Programı kapsamında 34 farklı spor branşında proje desteği verilecektir.
Gençlerin bilişsel, fiziksel ve psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen faktörler ile etkilerinin azaltılmasını teminen gençlerin ve ebeveynlerin özelliklerine uygun psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri yaygınlaştırılacak, gençler arasında sağlık, sosyal medya ve hukuk okur-yazarlığı artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.621)		
Tedbir 621.1. Okullarda, yükseköğrenim öğrenci yurtlarında ve gençlik merkezlerinde sağlık, sosyal medya ve hukuk okuryazarlığı konularında farkındalık artırıcı faaliyetler ile beceri güçlendirecek programlar yürütülecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, AFAD, Valilikler, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Hukuk kampı, ombudsmanlık konferansları, yeni medya ve gazetecilik atölyeleri, sağlık ve hijyen konularında farkındalık konferansları vb. bilinç artıcı faaliyetler düzenlenecek ve desteklenecektir.
Tedbir 621.2. Gençler ve ebeveynler sanal platformlarda karşı karşıya oldukları riskler konusunda bilgilendirilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Valilikler, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Tüm yurtlarda uyuşturucu madde, tütün ve davranışsal bağımlılıklar konulu farkındalık konferansları düzenlenecek ve farkindayiz.gov.tr internet sitesinin görünürlüğü artırılacaktır.

Tedbir 621.3. Gençlik merkezlerinde psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanlarında uzman istihdamı yaygınlaştırılacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	1. Gençlik merkezlerinde psikolog istihdam edilecek, sosyolog ve sosyal çalışmacı sayıları artırılacaktır.
Bağımlılık yapıcı maddelerle etkin mücadele edilecek, bu maddelerin kullanım durumunu tespit etmeye yönelik araştırma ve hizmetlere devam edilecek, sosyal rehabilitasyon ve uyum hizmetleri geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.622)		
Tedbir 622.1. Bağımlılık yapıcı maddelerin ilgi çekici olmaktan çıkarılması, sigara ve alkol gibi maddelerin erişilebilirliğinin zorlaştırılmasına yönelik tedbirler alınacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı	1. 2018-2023 Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planında belirlenen yıllık hedeflere göre kimlik belgelerinin istenilmesi konusunda satıcıların bilgilendirilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 622.3. Bağımlılığa yönelik olarak gençlerle çalışan profesyonel sayısı artırılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S)	1. Sağlıklı Hayat Merkezlerinde görev yapan çocuk gelişim uzmanlarının yanı sıra psikolog, sosyolog ve sosyal çalışmacılara bağımlılıkla mücadele eğitimi verilmeye devam edilecektir.
Tedbir 622.2. Gençlerin ve gençlik alanındaki profesyonellerin bağımlılıkla mücadele konusunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi yönünde çalışmalara devam edilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, YÖK, STK'lar	1. Bağımlılıkla mücadele uygulayıcı ve farkındalık eğitimleri gençlik merkezleri, gençlik kampları ve yurtlarda gençlere ve gençlerle çalışanlara verilmeye devam edilecek, Gençlik Radyosunda bağımlılıkla mücadele konusu ele alınacaktır.
Uluslararası veya geçici koruma altında olan gençlerin, sosyal uyum sorunlarını en aza indirmek üzere; farkındalık, kültürler arası etkileşim ve zorluklarla başa çıkma kabiliyeti artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.623)		
Tedbir 623.1. Uluslararası veya geçici koruma altında olan gençlere yönelik sportif, kültürel, eğitsel faaliyet ve programlar uygulanacak ve desteklenecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Geçici koruma altında yer alan gençlere yönelik yürütülen Sosyal Uyum ve Gençlik Katılımı Projesi gibi çalışmalar kapsamında spor ve sosyal uyum eğitimleri ve etkinlik kampı gibi sportif, sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlenecektir.
Tedbir 623.2. Uluslararası veya geçici koruma altında olan gençler bilişsel, bedensel, duygusal yönden kişisel ve sosyal gelişimleri artırılacak, bu gençlere istihdama yönelik mesleki yönlendirmeler yapılacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Uygulamalı Girişimcilik Çalışmaları kapsamında uluslararası veya geçici koruma altında olan gençlerin KOSGEB ve İŞKUR'un mesleki yönlendirme, girişimcilik ve meslek edindirme hizmetlerine katılımları ve bu hizmetlere yönelik faaliyetlerden yararlanmaları yönünde çalışmalara devam edilecektir.

Tedbir 623.11. Gençlere ilişkin toplanan verilerin kalitesi artırılacak, uluslararası karşılaştırmalara imkân tanıyan veri setleri oluşturulacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), TÜİK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili STK'lar	1. Gençlere ilişkin gerçekleştirilen ve desteklenen araştırma ve incelemelerin sayısı artırılacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Genç İstihdam Oranı (15-24 Yaş)	Yüzde	29,2	28,0	29,6
Gençlik Merkezi Sayısı	Adet	350	384	390

Kaynak: TÜİK, Gençlik ve Spor Bakanlığı
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.3.8. Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardımlar ve Yoksullukla Mücadele

a) Mevcut Durum

Uygulanagelen politikaların etkisiyle gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması konularında ülkemizde önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Bu kapsamda, Gini katsayısı 2006 yılındaki 0,428 seviyesinden 2020 yılında 0,410'a gerilemiştir. Bunun yanı sıra, en zengin yüzde 20'lik grubun yıllık kullanılabilir gelirden aldığı payın en yoksul yüzde 20'lik grubun aldığı paya oranı (P80/P20) da 2006 yılında 9,6 iken 2020 yılında 8'e düşmüştür. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri medyan değerinin yüzde 60'ının altında gelirle yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı alınarak hesaplanan göreli yoksulluk oranı, 2006 yılında yüzde 25,4 iken 2020 yılında yüzde 21,9'a gerilemiştir.

TABLO II: 65- Gelir Gruplarının Toplam Gelirden Aldıkları Paylar, Gini Katsayısı ve Yoksulluk Oranları

(Yüzde)

	2006	2016	2017	2018	2019	2020
Birinci Yüzde 20 (En yoksul)	5,1	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9
İkinci Yüzde 20	9,9	10,6	10,7	10,5	10,9	10,6
Üçüncü Yüzde 20	14,8	15,0	14,8	14,8	15,2	14,9
Dördüncü Yüzde 20	21,9	21,1	20,9	20,9	21,4	21,1
Beşinci Yüzde 20 (En zengin)	48,4	47,2	47,4	47,5	46,3	47,5
TOPLAM	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
Gini Katsayısı	0,428	0,404	0,405	0,408	0,395	0,410
P80/P20	9,6	7,7	7,5	7,8	7,4	8,0
Göreli Yoksulluk (Yüzde) (1)	25,4	21,2	20,1	21,2	21,3	21,9

Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları ve Hanehalkı Bütçe Araştırmaları
(1) Göreli yoksulluk hesaplanırken eşdeğer hane halkı kullanılabilir geliri medyan değerinin yüzde 60'ı yoksulluk sınırı olarak alınmıştır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından açıklanan İnsani Gelişme Endeksi sıralamasında ülkemiz son yıllarda dikkate değer bir gelişme göstermiştir. Türkiye 2005 yılında Orta İnsani Gelişme kategorisinde yer alırken, 2018 yılında 0,806'lık endeks değeriyle 189 ülke arasında 59'uncu olmuş ve ilk kez En Yüksek İnsani Gelişme kategorisine yükselmiştir. 2019 yılında ise Türkiye beş sıra yükselerek 189 ülke arasında 0,820'lik endeks değeri ile 54'üncü sırada yer almıştır.

Ülkemizde son dönemde sosyal yardım ağının önemli ölçüde genişletilerek eğitim ve sağlık alanlarında sosyal yardıma ihtiyaç duyan her kesime ulaşması sağlanmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen sosyal yardım programları kapsamında yapılan yardım harcamaları bu doğrultuda artırılmış ve söz konusu harcamaların GSYH'ya oranı 2008 yılında 1,02 iken bu oran 2020 yılında 1,3'e yükselmiştir.

Söz konusu geniş yardım ağı, pandemi döneminde ortaya çıkan sorunların giderilmesinde ve ilave yardım programlarının etkin bir biçimde uygulanmasında önemli rol oynamıştır. Salgın döneminde oluşturulan Sosyal Koruma Kalkanı kapsamında sosyal yardım faydalanıcılarına ilave destekler verilmiş ve mevcut durumda sosyal yardım faydalanıcısı olmayıp yardıma muhtaç duruma düşen hanelere belirli kriterler doğrultusunda doğrudan nakit desteği sağlanmıştır. 2021 yılı Mart ayı itibarıyla üç faz halinde yürütülmüş olan Sosyal Destek Programı kapsamında 6,5 milyar TL, Biz Bize Yeteriz Türkiyem Kampanyası kapsamında 2,1 milyar TL, normalleşme desteği kapsamında 4 milyar TL, kısa çalışma ödeneği kapsamında 31,5 milyar TL, nakdi ücret desteği kapsamında 10,2 milyar TL, işsizlik ödeneği kapsamında ise 5,6 milyar TL olmak üzere yaklaşık toplam 60 milyar TL destek sağlanmıştır. Salgının ortaya çıkmasıyla birlikte, 81 ildeki sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına (SYDV) her ay gönderilen periyodik paylar 135 milyon liradan 180 milyon liraya çıkarılmış ve vakıflara ilave iki periyodik pay aktarılmıştır. Ayrıca sokakta yaşayan kişiler tespit edilerek öncelikli olarak il sınırları içerisinde bulunan kamu kurumu misafirhanelerine yerleştirilmekte, bunun mümkün olmadığı durumlarda ise pansiyon, otel vb. yerlerde konaklamaları sağlanmaktadır. Konaklatılan bu kişilerin temizlik, sağlık, temel gıda, giyim ve diğer ihtiyaçları SYDV'lerin imkânları çerçevesinde giderilmektedir.

TABLO II: 66- Sosyal Yardım Hizmeti Veren Kamu Kuruluşlarının Sosyal Yardım Harcamaları

Kurum	Yardım Türü	2018		2019		2020	
		Yararlanıcı Sayısı (1)	Tutar (Bin TL)	Yararlanıcı Sayısı (1)	Tutar (Bin TL)	Yararlanıcı Sayısı (1)	Tutar (Bin TL)
Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Sosyal Yardımlardan Faydalanan Toplam Hane Sayısı	3 494 932		3 282 975		6 630 682	
	Yaşlı ve Engelli Aylığı (2022)	1 412 857	6 270 340	1 510 293	10 191 085	1 527 019	11 595 559
	Sosyal ve Ekonomik Destek (Çocukları Muhtaç Aileler)	185 766	1 096 121	198 907	1 389 135	220 022	1 639 909
	Evde Bakım	513 276	6 675 740	514 158	8 158 669	529 427	9 266 679
	SYDV'ler (Fon) Tarafından Verilen Tüm Sosyal Yardımlara Aktarılan Kaynak		5 957 458		7 371 671		16 802 348
	Genel Sağlık Sigortası Primleri	6 945 909	8 973 991	7 524 138	12 118 762	7 810 588	14 454 882
Vakıflar Genel Müdürlüğü	Muhtaç Aylığı (yetim ve engelliler)	4 869	36 276	4 956	44 241	4 598	50 949
	İmaret Hizmetleri	84 280	36 757	80 780	42 808	82 280	52 712
	Burs (ilk ve ortaöğretimdeki muhtaç öğrenciler)	20 741	29 730	21 453	32 068	20 659	24 948
MEB	Burs (ilk ve ortaöğretimdeki muhtaç öğrenciler)	386 413	665 572	147 166	472 765	185 159	56 912
YURT-KUR	Burs (yükseköğretimdeki muhtaç öğrenciler) (2)	557 475	2 253 784	569 747	2 401 727	414 282	2 728 942
TKİ-TTK	Kömür Yardımı	2 084 746	1 435 809	1 878 413	980 180	1 774 130	983 249
Belediyeler	Tüm Sosyal Yardımlar		4 821 827		7 141 703		8 045 646
TOPLAM			38 253 405		50 344 814		65 702 735
TOPLAM/GSYH (Yüzde)			1,02		1,17		1,30

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
(1) SYDV'ler (Fon) tarafından verilen tüm sosyal yardımlar ile kömür yardımında yararlanıcı sayısı hane sayısını, diğer yardım programlarında ise kişi sayısını ifade etmektedir.
(2) Üniversitelerin öğrencilerine verdikleri yardımlar bu rakama dâhil değildir.

Her il ve ilçede bulunan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları aracılığıyla yürütülen sosyal yardım programlarının etkinliğini artırmaya yönelik analiz çalışmaları Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca yapılmaktadır. Bu kapsamda 2021 yılında Sosyal Yardım Analiz Raporu ve Sosyal Yardım Yararlanıcılarının Çalışabilirlik Durumları ve İstihdam Bağlantısı Raporuna ilişkin veritabanı sorgulama işlemleri tamamlanmış olup raporlama aşaması devam etmektedir.

Sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılması yönündeki çalışmalar kapsamında vatandaşların ihtiyaç duydukları konularda sosyal hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmak ve karşılaştıkları sorunların çözümü için destek sağlamak amacıyla ülke genelinde hizmet veren sosyal hizmet merkezlerinin sayısı 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla 370'e ulaşmıştır. Diğer yandan, aile ve bireylerin kamu hizmetlerinden etkin bir şekilde faydalanabilmeleri için arz odaklı sürdürülen ASDEP kapsamında çalışan personel sayısı 2017 yılından bu yana 3.444'e ulaşılmış olup toplam 2,8 milyon hanede görüşmeler yapılmıştır. ASDEP kapsamında yürütülen çalışmaların önümüzdeki dönemde genişletilerek devam etmesi planlanmaktadır.

Engelli vatandaşlarımıza yönelik Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı yatılı hizmet veren engelli bakım ve rehabilitasyon merkezi sayısı 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla 104'e, gündüzlü bakım hizmeti veren merkez sayısı 280'e çıkmıştır.

Engelli vatandaşların istihdamını artırmak amacıyla yürütülen Kamuda Engelli Kontenjanı Programı kapsamında engelli memur sayısında önemli artış sağlanmış olup 2002 yıl sonu itibarıyla 5.777 memur olarak istihdam edilen engelli birey sayısı 2021 yılı Haziran ayı itibarıyla 58.520'ye ulaşmıştır.

Toplam nüfus içindeki oranı giderek artan yaşlı nüfusa yönelik hizmetlerin alanının genişletilmesi ve kalitesinin artırılması amacıyla çalışmalar devam etmektedir. Bu kapsamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı huzurevi sayısı ve kapasitesi 2002 yılına göre yaklaşık 2,5 kat artmış ve huzurevi sayısı 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla 162'ye çıkmıştır. Yaşlılara yönelik yürütülen hizmetlerde yerel yönetimlerin rolünün ve hizmetlerinin artırılmasını amaçlayan Yaşlı Destek Programı (YADES) kapsamında 2021 yılı için 3 milyon TL kaynak ayrılmıştır. Büyükşehir belediyeleri ve valiliklerce hazırlanan proje taleplerinin değerlendirilmesi sonrasında uygun görülen projeler için kaynak aktarımı yapılmaktadır.

TABLO II: 67- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Bağlı Sosyal Hizmet Kuruluşlarının Sayı ve Kapasiteleri

Kuruluş Türleri	2019		2020		2021(1)	
	Sayı	Kapasite	Sayı	Kapasite	Sayı	Kapasite
Çocuk Evi (0-18 Yaş) (2)	1 192	6 853	1 193	6 847	1 193	6 847
Çocuk Evleri Sitesi (Sevgi Evleri)	112	7 097	111	7 097	112	7 137
Çocuk Destek Merkezleri (3)	65	2 147	65	2 107	66	2 147
Huzurevi	153	15 385	158	15 975	162	16 488
Engelli Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi (4)	258	8 008	279	8 312	280	8 247
Sosyal Hizmet Merkezi	333	-	354	-	370	-
Kadın Konuk Evi ve İlk Kabul Birimi	110	2 717	111	2 743	112	2 779
ŞÖNİM	81	-	81	-	81	-

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
(1) Eylül 2021 itibarıyla
(2) Çocuk evleri müstakil apartman dairelerinden ibarettir.
(3) Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri ile Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliğiyle Çocuk Destek Merkezine Dönüştürülmüştür.
(4) Yatılı engelli bakım ve rehabilitasyon merkezleri, umutevleri ve gündüzlü bakım kuruluşları toplamıdır.

TABLO II: 68- Sosyal Hizmet Harcamalarının Harcama Yapılan Kesime Göre Dağılımı

(Bin TL)

Harcama Yapılan Kesim		Kuruluş	2018	2019	2020
Çocuk-Genç		ASHB	2 432 161	2 878 199	3 250 068
Yaşlı		ASHB	757 225	898 170	1 033 739
Engelli	Kurum Bakımı	ASHB	702 822	790 363	860 588
	Özel Kuruluşta Bakım	ASHB	544 342	770 699	999 057
	Özel Eğitim	MEB	2 747 316	2 239 754	3 680 000
Toplum-Aile-Kadın		ASHB	353 411	324 182	363 805
Toplam			7 537 277	7 901 367	10 187 257

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı

b) Amaç

Yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan kesimlerin fırsatlara erişiminin kolaylaştırılması yoluyla ekonomik ve sosyal hayata katılımının artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler arasındaki bağlantı güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı, p.626)		
Tedbir 626.6. Bütünleşik Sosyal Koruma Dönemine geçilerek sosyal yardım faydalanıcısı vatandaşların diğer kamu hizmetlerine (sosyal hizmet, istihdam, eğitim, sağlık vb.) erişimleri artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler	1. Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi veri tabanından, sosyal yardım faydalanıcısı vatandaşlardan diğer kamu hizmeti ihtiyacı (sosyal hizmet, istihdam, eğitim, sağlık vb.) olanlar tespit edilerek Aile Bilgi Sistemi üzerinden ASDEP görevlilerine bildirilecek, uygun hizmetlere yönlendirilmeleri ve danışmanlık hizmeti almaları sağlanacaktır.
Sosyal yardım programlarının etkinliği artırılacaktır. (Kalkınma Planı, p.627)		
Tedbir 627.1. Sosyal yardım programlarının etkinliği analiz edilerek, elde edilen sonuçlar doğrultusunda programlarda gerekli revizyonlar yapılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Yerel Yönetimler	1. Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sisteminde yer alan veriler kullanılarak analiz çalışmaları gerçekleştirilecektir.
Tedbir 627.2. Başta yerel yönetimler olmak üzere diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla karşılıklı veri paylaşımı sağlanacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemiyle e-Belediye Sisteminin entegrasyonu kapsamında veri paylaşımı yapan belediye sayısı artırılacaktır.
İnsan odaklı sosyal politikalar çerçevesinde sosyal hizmet modellerinin çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.628)		
Tedbir 628.1. Engelli ve yaşlı bakımı hizmetlerine ilişkin standartlar geliştirilecek ve bu hizmetleri veren personelin niteliği ve niceliği artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Sağlık Bakanlığı	1. Bakım Hizmetleri Kalite Standartlarına ilişkin yeni değerlendirici eğitimleri verilecektir. 2. Bakım Hizmetleri Kalite Standartları esas olmak üzere, yetkilendirilen değerlendiriciler tarafından; 150 engelli ve yaşlı bakım kuruluşunda değerlendirme yapılacaktır.

Tedbir 628.2. Sosyal hizmetler yaygınlaştırılarak daha etkin hale getirilecek, kırılgan kesimlere yönelik sosyal hizmet programlarının niteliği ve niceliği artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İŞKUR, Türkiye Belediyeler Birliği	1. Sosyal içerme alanında, desteğe ihtiyacı olan kişilere sunulacak hizmetler konusunda eğitim verilen personel sayısı artırılacaktır. 2. Sosyal hizmet merkezi sayısı bütçe imkânları çerçevesinde artırılacaktır. 3. Roman Strateji Belgesi için Etkili Bir İzleme, Değerlendirme ve Koordinasyon Mekanizması Kurulması Projesi (ROMSİD) kapsamında farkındalık artırma çalışmaları, personelin izleme ve değerlendirme kapasitesinin artırılması faaliyetleri yürütülecektir. 4. Bölgeler itibarıyla Sosyal Durum ve Yaşam Koşulları Araştırması gerçekleştirilecektir.
Tedbir 628.3. Toplum temelli bakım hizmetleri kapsamında gündüzlü bakım hizmetleri yaygınlaştırılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Yaşlılara yönelik gündüz yaşam merkezlerinin, yurt genelinde evde desteğe ihtiyaç duyan yaşlılar ve ailelerinin talepleri, ildeki ihtiyaç ve ilin yapısına uygun bir şekilde planlamaları ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır. 2. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kuruluşlarda yaşlılara yönelik gündüzlü hizmet standartları, eğitim, rehberlik ve yönlendirme çalışmaları koordineli şekilde gerçekleştirilecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Gini Katsayısı	-	0,41	0,41	0,39
Göreli Yoksulluk (3)	Yüzde	21,9	21,9	20,9
ASDEP'le Ulaşılan Hane Sayısı	Adet	586 760	600 000	400 000
P80/P20 (4)	-	8,0	8,0	7,5

Kaynak: TÜİK ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) Göreli yoksulluk hesaplanırken eşdeğer hane halkı kullanılabilir geliri medyan değerinin yüzde 60'ı yoksulluk sınırı olarak alınmıştır.
(4) En yüksek gelire sahip yüzde 20'lik nüfus kesiminin gelirinin en düşük gelire sahip yüzde 20'lik nüfus kesiminin gelirine oranı.

2.3.9. Kültür ve Sanat

a) Mevcut Durum

Covid-19 pandemisi nedeniyle tüm sektörlerde meydana gelen sorunlar, insan-insan etkileşiminin en yoğun olduğu sektörlerden biri olması nedeniyle kültür sektöründe de fazlasıyla hissedilmiş ve birçok kültürel faaliyet, etkinlik ve projenin aksamasına neden olmuştur.

Pandeminin en çok etkilediği kurumlardan olan Devlet Tiyatroları pandemi koşulları nedeniyle bir önceki sezona göre temsil sayısında yüzde 77, seyirci sayısında yüzde 87 oranında azalma yaşamış olup sezonu 1.106 temsil ve 175.285 seyirci sayısı ile kapatmıştır. Pandemi önlemleri çerçevesinde yeni sezonda 42 sahnede koltuk kapasitesi yüzde 50 düşürülmek suretiyle oyunlar sahnelenecektir. Bu nedenle 2021-2022 sezonunda temsil ve seyirci gerçekleşmelerinin potansiyelin oldukça altında olması beklenmektedir. Bununla birlikte pozitif bir önlem olarak kamyon tiyatrosu, açık hava yaz oyunları gibi projeler hayata geçirilmiş olup sanatseverlere erişim kanalları açık tutulmuştur. Kamyon Tiyatrosu projesi kapsamında 2021 yılında 4 farklı çocuk oyunu İç Anadolu, Marmara ve Karadeniz bölgelerindeki 26 il 80 ilçede 80 temsil gerçekleştirerek 47.395 çocuk izleyici ile buluşmuştur. Bunun yanı sıra Açıkhava Yaz Oyunları kapsamında Ankara İrfan Şahinbaş Açıkhava ve Bornova Kültür Sanat Merkezi Bozkurt Kuruç Açıkhava sahnelerinde 71 temsil ile 11.799 seyirciye ulaşılmıştır.

Bunların yanı sıra pandemiden en çok etkilenen sektörler arasında bulunan özel tiyatrolarla ilgili de farklı şekillerde çok sayıda destek mekanizması geliştirilmiştir. Buna göre; 2020 yılında özel tiyatroların projelerine her yıl yapılan yardımlara ilişkin ödenek miktarı iki katına çıkarılmış, toplamda 12 milyon TL ödenek 328 özel tiyatroya dağıtılmıştır. 2021 yılında ise 13,5 milyon TL'ye yükseltilen bu ödenek 428 özel tiyatronun projesine dağıtılacaktır. Ayrıca, pandemi döneminde özel tiyatrolara destek olmak amacıyla Telif Hakları Genel Müdürlüğü nezdindeki özel hesaptan sağlanan kaynakla; Dijital Tiyatro Arşivi Projesi kapsamında 467 özel tiyatroya 9,5 milyon TL, Tiyatrolarımız DT Sahnelerinde Projesi kapsamında 112 özel tiyatroya toplam 6,2 milyon TL, Dijital Tiyatro Projesi kapsamında 420 özel tiyatroya toplam 12,6 milyon TL, Özel Tiyatrolar Yaz Turnesinde Projesi kapsamında ise 25 milyon TL olmak üzere toplam 53,3 milyon TL ilave destek sağlanmıştır. Böylelikle Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilanı yapılan 11 Mart 2020 tarihinden bu yana 25,5 milyon TL genel bütçeden, 53,3 milyon TL Telif Hakları Genel Müdürlüğü nezdindeki özel hesaptan olmak üzere özel tiyatrolara yapılan desteklerin toplamı 78,8 milyon TL olarak gerçekleşmiş olup pandemi koşullarının meydana getirdiği zorluklar telafi edilmeye çalışılmıştır.

Diğer yandan yurt içinde ve dışında somut ve somut olmayan kültürel mirasımızın korunmasına yönelik restorasyon, sayısallaştırma ve envanter çalışmalarına devam edilmiştir. Restorasyon çalışmalarında tek eser ölçeğinden tematik projelere doğru daha bütüncül bir anlayışa yönelme gözlenmektedir. Sayısallaştırma çalışmaları tamamlanan yazma eserler internet ortamında faydalanıcıların erişimine açılmıştır. Bu gelişmelere karşılık restorasyon çalışmalarında niteliğin geliştirilmesi ve eserin özgün amacına göre işlevlendirilmesi, envanter çalışmalarında kapasitenin geliştirilmesi ve kurumlar arası eşgüdümün sağlanması ihtiyacı bulunmaktadır.

Kültürümüzün uluslararası düzeyde tanıtımı amacıyla yürütülen çalışmalar sonucunda, dünya kültür mirası listelerinde ülkemize ait varlıkların sayısı artmıştır. 2020 yılında Dünya Miras Listesi'nde 18, geçici listede ise 78 kültür varlığımız bulunmakta iken 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla Dünya Miras Listesinde bulunan kültür varlığı sayısı 19'a, geçici listeye giren kültür varlığı sayısı ise 84'e yükselmiştir.

Kültür merkezi, müze, kütüphane, tiyatro salonu gibi kültürel altyapı unsurları nicelik olarak artmıştır. 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla 116 kültür merkezi, 1.225 halk, çocuk ve edebiyat müze kütüphanesi hizmet vermektedir. 2021 yılı sonu itibarıyla hizmet veren kültür merkezi sayısının 122'ye ulaşması beklenmektedir. Bu alandaki en önemli gelişme İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda hizmete açılacak olmasıdır. 15 Temmuz Demokrasi Müzesi'nin 15 Temmuz 2021 tarihinde hizmete açılmış olması diğer bir önemli gelişmedir. 2019-2020 sezonunda 720 tiyatro salonu, 13 opera-bale salonu mevcuttur. Bunun yanı sıra hâlihazırda 308 Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müze, 142 ören yeri, 310 özel müze, 22 yazma eser kütüphanesi ve 2.537 sinema salonu hizmet vermektedir. Genel olarak nicelikte görünen bu gelişmelerle birlikte kültürel altyapı unsurlarının mimarî, işletme modeli, fiziki büyüklük planlaması ve alanın verimli kullanımı açısından yeniden değerlendirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

TABLO II: 69- Kültürel Altyapı İstatistikleri

Gösterge	2005	2010	2015	2017	2019	2020	2021(1)
Kütüphane Sayısı	1 144	1 136	1 130	1 146	1 162	1 207	1 230
Kültür Merkezi Sayısı	49	79	105	113	114	116	122
Müze Sayısı	156	185	193	199	200	199	199
Özel Müze Sayısı	89	149	216	239	251	287	287
Sinema Salonu Sayısı	987	1 834	2 356	2 692	2 858	2 850	2 537

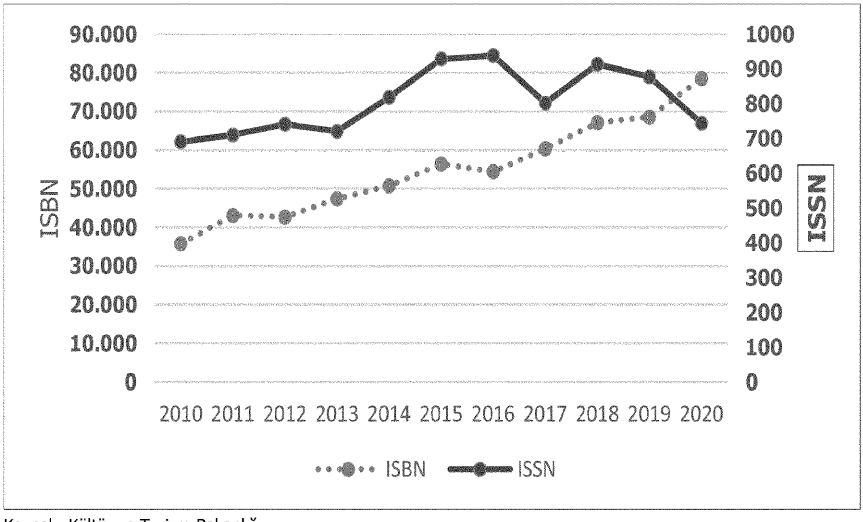
Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı
(1)Gerçekleşme Tahmini

Okuma kültürünün geliştirilmesi amacına yönelik olarak, halk kütüphaneleri yeni bir konsept dâhilinde daha kullanıcı dostu olacak şekilde inşa edilmekte olup mevcut kütüphanelerin de aynı anlayış çerçevesinde rehabilite edilmesi sağlanmaktadır. Çocuk ve Halk Kütüphanelerinin Rehabilitasyonu Projesi kapsamında 2021 yılı itibarıyla 161 çocuk ve halk kütüphanesi yeni konseptle okuyucuların hizmetine sunulmuştur. Bunun yanı sıra okuma alışkanlığının erken çocukluk döneminde kazandırılması, okuma kültürünün geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla 0-3 yaş bebekler ve ebeveynlere yönelik Bebek Kütüphanesi konsepti geliştirilmiş, bu kapsamda müstakil Bebek Kütüphaneleri kurulmuş ve Halk Kütüphanelerinde bebek bölümleri oluşturulmuştur. Ayrıca değişen, dönüşen talepler ve ihtiyaçlar doğrultusunda, kitaba erişimin kolaylaştırılması ve okuma kültürünün geliştirilmesi amacıyla, sekiz AVM Kütüphanesi, yedi Bebek ve Çocuk Kütüphanesi, dokuz Edebiyat Müze Kütüphanesi, bir Gar Kütüphanesi, bir Bilimler Tarihi Kütüphanesi, bir Havalimanı Kütüphanesi hizmete açılmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde kütüphanelerin toplumsal imajları açısından önemli bir mesafe alınmış; üye sayıları önemli ölçüde artmış ve kullanıcı profili değişmiştir. Diğer yandan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda oluşturulan Zenginleştirilmiş Kütüphanelerin (Z-kütüphane) sayısı 2020 yılında 115 artarak 1.714'e ulaşmıştır. Ayrıca DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından 2018-2020 yılları arasında 148 semt kütüphanesi kurulmuş, bunlar bilhassa dezavantajlı bölgelerde çocuk ve gençler için bir cazibe alanı olmuştur. Aynı dönemde KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından da 166 çeşitli nitelikte kütüphanenin kurulması desteklenmiştir. Ancak okuma kültürünün yaygın hale getirilmesi, bu alandaki hizmetlerin verim ve etkinliğinin artırılabilmesi için bahse konu kütüphaneler arasındaki işbirliği ve eşgüdümü sağlayacak bir ağ kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu entegrasyonun sağlanmasıyla şehirlerde kütüphanelerin üçüncü mekân olarak insan hayatındaki yeri güçlenecek, okuma becerisi ve okuma kültürü bilgiye ulaşmanın ve yeniden üretmenin temel kaynağı olacaktır.

Edebiyat ve yayıncılık alanında; Türk Edebiyatı'nın Dışa Açılımı (TEDA) Projesi kapsamında desteklenen eser sayısı 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla 3.494'e, destek miktarı ise 35 milyon TL'ye ulaşmıştır. Edebiyat Eserlerinin Desteklenmesi Projesi kapsamında ise 2014 yılından beri toplam 314 esere yaklaşık 3,9 milyon TL destek verilmiştir.

Son yıllarda yüksek bir ivme ile büyüyen yayıncılık sektöründe 2020 sonu itibarıyla üretilen başlık sayısı (ISBN) 78.500'e, verilen bandrol sayısı (üretim) ise 433 milyon adede ulaşmıştır. 2021 yılı sonunda ISBN verilen eser sayısının 80.000'i aşması beklenmektedir. 2020 yılında ISSN verilen süreli yayın sayısı ise 744 olarak gerçekleşmiştir. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü ve Uluslararası Yayıncılar Birliği tarafından hazırlanan rapora göre Türk yayıncılık sektörü perakende pazar büyüklüğü bakımından dünyada dokuzuncu, üretilen başlık sayısı bakımından ise altıncı sırada yer almaktadır.

GRAFİK II: 1- ISBN ve ISSN Verilen Yayın Sayısı 2020

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ekonomisi, yaratıcı düşünceye dayalı olması, yüksek katma değer potansiyeli, toplumsal kimlik ve değerlerin de taşıyıcısı olması nedeniyle ekonomik büyüme, istihdam ve ticaret ile birlikte sosyal içerme, kültürel çeşitlilik ve beşeri kalkınmaya da katkıda bulunmaktadır. Kültür ekonomisini oluşturan sektörler cirolarına oranla yüksek katma değer üretmekte olup bu bakımdan imalat, inşaat ve ulaştırma gibi geleneksel sektörleri geride bırakmaktadır. Bu sebeple yaratıcı sektörün ülkemiz kalkınması için stratejik alanlardan biri olarak kabul edilip gelişimi için zamanlı tedbirlerin alınmasına ve desteklerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Kültür ekonomisini oluşturan sektörler içinde dünyada en çok düzenleme ve destek sinema sektörüne yönelik yapılmaktadır. Bu bağlamda ülkemizde Türk sinemasında devlet desteğiyle sağlanan gelişme ve büyümenin sürdürülebilirliği için uluslararası rekabet gücümüzün artırılması ve ülkemizin film üretim merkezlerinden biri haline gelmesi amacıyla

30/01/2019 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7163 numaralı Kanun çerçevesinde ikincil mevzuat çalışmalarına 2021 yılında da devam edilmiştir.

Diğer yandan sinema sektöründe sağlanan desteklerde artış yaşanmaktadır. 2005 yılından bu yana 281,8 milyon TL'si 595 uzun metraj film projesine olmak üzere sektöre nominal olarak toplam 612 milyon TL kaynak aktarılmıştır. 2021 yılı içerisinde sağlanan kaynak Ekim ayı itibarıyla 70,2 milyon TL'ye ulaşmıştır. Bununla birlikte Covid-19 pandemisi nedeniyle; sinema salonlarının altı ay kapalı kalması, film üretiminin yavaşlaması ve vizyon tarihlerinin ertelenmesine bağlı olarak Ekim 2021 itibarıyla vizyona giren yerli film, izleyici sayısı ve hasılatta, pandemi öncesi yıllara kıyasla düşüş meydana gelmiştir. 2020 yılında toplam seyirci sayısı 17,4 milyon kişi, gişe gelirleri ise 299 milyon TL olmuştur. Buna rağmen Ülkemiz sineması yüzde 80'lik yerli film izleme oranı ile önceki yıllarda elde ettiği Avrupa'daki birincilik konumunu 2020 yılında da sürdürmüştür. İlaveten son yıllarda nitelikli yapımların da ortaya çıkması ve uluslararası festivallerde ödüller alınmaya başlanması, Türk sinemasının bir marka olma yolunda önemli adımlar attığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. 2021 yılında Berlin, Toronto ve Belgrad gibi dünyanın önemli uluslararası film festivallerinde ödüller kazanılmış, Türk sinemasının ve Ülkemizin tanıtımına önemli katkı sağlanmıştır.

TABLO II: 70- Sinema Sektörüne İlişkin Gelişmeler

Yıllar	Vizyona Giren Yerli Film Sayısı	Vizyona Giren Toplam Film Sayısı	Yerli Film Seyirci Sayısı (Bin)	Toplam Seyirci Sayısı (Bin)	Yerli Film Hasılat (Bin TL)	Toplam Hasılat (Bin TL)	Sinema Sektörüne Verilen Destek (Bin TL)
2005	27	221	11 000(1)	27 000(1)	69 811	177 374	8 816
2010	65	252	21 706	41 064	186 997	380 202	27 234
2015	139	406	34 700	60 739	684 230	316 987	38 723
2016	135	358	31 102	58 216	690 733	339 858	44 606
2017	148	383	40 241	71 024	469 991	863 522	53 778
2018	180	437	44 616	70 408	544 504	896 570	58 808
2019	150	412	33 783	59 421	531 468	976 942	59 851
2020	57	176	13 949	17 414	235 130	299 712	68 088
2021 (2)	34	100	484	3 937	8 680	89 129	70 207

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sinema Genel Müdürlüğü
(1) Yaklaşık seyirci sayılarıdır.
(2) 30 Eylül 2021 itibarıyla verilmiştir.

Sahne sanatlarına yönelik destekler son yıllarda artarak devam etmektedir. Bu kapsamda, Kültür ve Turizm Bakanlığınca ilgili yönetmelik kapsamında her yıl özel tiyatroların projelerine sağlanan yardımlarda pandemi döneminde 78,8 milyon TL'ye ulaşılmıştır. Bu noktada dikkat çeken diğer bir husus, yeni girişimlerin projelerine öncelik verilmesi ve desteklerin İstanbul ve diğer büyükşehirlerle sınırlı kalmayıp küçük kentlere doğru yaygınlaşmasıdır. Tiyatro sayısı ve verilen desteklerin artışına paralel olarak pandemi öncesi koşullarda seyirci sayılarında artış gözlenmiştir. Ancak pandemi koşullarıyla birlikte

tiyatro salon sayısı 2019-2020 sezonunda, 2018-19 sezonuna göre yüzde 20,1 azalırken, tiyatro salonu koltuk sayısı da yüzde 24,5 azalmıştır. Buna göre; 2019-2020 sezonunda tiyatro salon sayısı 720 olurken, tiyatro salonu koltuk sayısı 267 bin 857 olmuştur.

5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu kültür alanında kamu ve özel sektör arasında işbirliği adına önemli bir açılım sağlamış olmakla birlikte, bu alanda sponsorluk uygulaması henüz istenen seviyeye ulaşamamıştır. Kültürel faaliyetlerin ülkenin bütününe yaygınlaştırılması amacıyla, belediyelerin mahalli nitelikteki kültürel faaliyetlerini artırmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kültür alanında kamu ve özel sektör arasında işbirliğinin geliştirilmesi önem arz etmekte olup devletin kültür ve sanat alanındaki destekleyici rolünün artırılması önemli görülmektedir.

Kültüre katılım konusunda kapsamlı ve düzenli bir araştırma yapılması konusu önemini korumaktadır. Kültür alanında yayımlanan istatistiklerin uluslararası raporlarda yayımlanan biçimler ve içerikten farklı olması nedeniyle kıyaslama yapmakta da sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu konudaki eksikliği gidermek ve politika yapıcılara analiz imkânı verecek verileri temin etmek amacıyla, kültür alanına ilişkin toplanan istatistiklerin yöntem ve kapsam itibarıyla gözden geçirilerek gerekli güncellemelerin yapılması, Kültür İstatistiklerini Geliştirme Projesinin tamamlanması ve Kültüre Katılım Araştırmasının yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

b) Amaç

Kültürel zenginlik ve çeşitliliğin korunup geliştirilerek gelecek nesillere aktarılması, kültür ve sanat faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, millî kültür ve ortak değerler etrafında toplumsal bütünlüğün ve dayanışmanın güçlendirilmesiyle kültürün kalkınmadaki çok boyutlu etkisinin artırılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Yurt içi ve yurt dışındaki kültür mirasımız, toplumun kültür, tarih ve estetik bilincini geliştirecek, kültür turizmine katkı sağlayacak ve afet riskini dikkate alacak şekilde korunacak, taşınmaz vakıf kültür varlıklarına vakfiye şartları doğrultusunda işlevsellik kazandırılacaktır. (Kalkınma Planı p.630)		
Tedbir 630.2 Yurt içi ve yurt dışında taşınmaz vakıf kültür varlıklarımızı korumaya yönelik restorasyon ve onarım faaliyetleri nitelik ve nicelik olarak geliştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, STK'lar, TİKA, Türk Tarih Kurumu, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Bölge Kalkınma İdareleri, Kalkınma Ajansları	1. Önceliklendirilmiş 125 vakıf eserinin restorasyonu uluslararası standartlara göre tamamlanacaktır.

Tedbir 630.3. Tarihi kent dokularına yönelik kentsel tasarımlar yapılacak, tarihi kent bölgeleri bu tasarımlara göre bütüncül anlayışla iyileştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Bölge Kalkınma İdareleri, Bitlis Eren Üniversitesi, Üniversiteler, Kalkınma Ajansları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Bitlis şehir merkezindeki tarihi eserlerin bütüncül bir anlayışla restore edilmesi sağlanarak şehire açık hava müzesi hüviyeti kazandırılacaktır. 2. El-Aman Han, Bitlis Eren Üniversitesi tarafından sanatçı konukevi, kültür sanat merkezi ve ihtisas kütüphanesi olarak işlevlendirilmek üzere yeniden projelendirilecektir. 3. Ahlat kümbetlerinin onarım ve restorasyonları gerçekleştirilecek, Sahil Kalesinde yüzey araştırması yapılacak, tarihi mezarlıktaki arkeolojik kazı çalışmaları artırılacak ve kentin açık hava müzesi haline gelmesi için kültürel mirasın korunması çalışmaları bir iş programı dahilinde gerçekleştirilecektir. 4. Kuzey Van Gölü havzasındaki diğer kümbet, mezarlık gibi Selçuklu eserlerinin durumları tespit edilecek ve onarım koruma faaliyetleri gerçekleştirilecektir.
Tedbir 630.4. Yurt içi ve yurt dışındaki taşınmaz kültür mirasımızın korunmasına yönelik olarak yürütülen tespit ve envanter çalışmalarına devam edilecek ve elde edilen veriler dijital ortama aktarılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Kapadokya Alan Başkanlığı, Dokuz Eylül Üniversitesi	1. Kapadokya Alan Başkanlığı sınırları içindeki taşınmaz kültür varlıkları ile sit alanlarına ilişkin tespit ve tescil işlemleri tamamlanarak envanter çalışmaları dijital ortama aktarılacaktır. 2. Kapadokya Alan Başkanlığı sınırlarında koruma amaçlı imar planları hazırlanacaktır. 3. Dokuz Eylül Üniversitesi SUDEMER'de sürdürülebilir bir kurumsal kapasite oluşturulması için insan kaynakları geliştirilecek ve ihtisas kütüphanesi kurulacaktır.
Tedbir 630.5. Çeşme, imaret, aşevi gibi taşınmaz vakıf kültür varlıklarına vakfiye şartları doğrultusunda işlevsellik kazandırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler, Kamu Kurum ve Kuruluşları, Benzer Amaçlı Vakıflar, Kamu Yararına Çalışan Dernekler	1. Sosyal amaçlara özgülenmiş vakıf eserlerinin vakfiye esasları doğrultusunda yeniden işlevlendirilmesi sağlanacak ve denetimler artırılacaktır.

Tedbir 630.8. Çanakkale şehitlikleri ve savaş alanları ihya edilerek Tarihi Alan açık hava müzesine dönüştürülecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı	1. Seddülbahir Kalesinin ihyası kapsamında Bab-ı Kebir'e ait ahşap tamamlama ve çevre düzenleme işi ile teşhir tanzim projesi hazırlık çalışmaları sürdürülecektir. 2. Ziyaretçi ve risk yönetimi ana planları ile teknik şartnamelerin hazırlanması çalışmaları sürdürülecektir. 3. Yeni tespit edilen 2 şehitliğin ihyası yapılacaktır. 4. Namazgâh Tabyası Sur Duvarları Restorasyon uygulaması kapsamında, Nizamiye Kapısına ait proje hazırlanacak ve sonrasında restorasyon ve düzenleme işlemleri gerçekleştirilecektir. 5. Namazgâh Tabyasına ilişkin bütüncül tasarım projesi hazırlanacaktır. 6. Coğrafi Bilgi Sistemi Altyapısının kurulması ile Web ve Mobil Uygulama Yazılımı Kurulum ve Entegrasyon Projesi kapsamında, Kaçak Yapı çalışmaları için sahada kullanmak üzere bir uygulama ile Taşınmaz Ulusal Envanter Sistemi (TUES) geliştirilecektir.
Kültürel altyapı unsurlarının daha verimli ve etkili kullanılabilmesi için mimarisi, işletme ve yönetim modeli işlevsel hale getirilecek; farklı etkinliklere imkân veren esnek mekânsal tasarımlar geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.631)		
Tedbir 631.1. Kültür yapılarının şehir yaşamında üçüncü mekân olarak benimsenmesi için ulaşılabilir, yaygın ve cazip yapılar tasarlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S)	1. Kültür yapılarında büyük ve merkezi yapılardan makul büyüklük ve muhtelif yerlere dağılmış esnek yapılara geçiş sağlanacak; kültür merkezi tasarım ve yapımına yönelik yerleşim yeri büyüklüğü, nüfus projeksiyonu, mevcut kültürel yapı envanteri gibi kriterler göz önüne alınarak konuya ilişkin standart belirleme çalışması yapılacaktır.
Kültür ve sanata erişim ve katılım olanakları artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.633)		
Tedbir 633.1. Kültür ve sanatın bir yaşam alışkanlığı olarak gelişmesi için erken yaşlardan itibaren kültür ve sanat eğitimi verilecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Okuma kültürünün oluşturulması ve yaygınlaştırılması amacıyla okullardaki kütüphane sayısı artırılacaktır.
Tedbir 633.3 Gezici kütüphane sayısı artırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S)	1.10 gezici kütüphane hizmete alınacaktır.
Tedbir 633.4 Kültür ve sanat hizmetlerinin sunumunda mahalli idareler, özel sektör ve sivil toplumun rolü güçlendirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S)	1.Kütüphanelerin yaygınlaştırılması konusunda yerel idarelerle işbirliği yapılacaktır.

Klasik Türk Sanatlarını yaygınlaştırmaya yönelik faaliyetler düzenlenecektir. (Kalkınma Planı p.634)		
Tedbir 634.1 Türk-İslam tarihinin farklı dönemlerine ait kültürel mirasımıza öncelik verilmek suretiyle, kültürel mirasımızın araştırılması, korunması, günümüz toplumuna ve gelecek kuşaklara aktarılması sağlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Vakıflar Genel Müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu, İstanbul Üniversitesi	1.Türk-İslam tarihinin farklı dönemlerini kültürel, sanatsal ve toplumsal açıdan araştıran arkeolojik kazı çalışmaları ve bilimsel araştırmalar yapılacaktır. 2. Kosova, Makedonya ve Kıbrıs'ta bulunan vakıf eserlerinin tespiti ile ilgili envanter çalışmaları kapsamında arşiv belgelerinin tespit, tercüme ve transkript çalışmaları yapılacaktır. 3. Yaygın kültürel eğitim faaliyetleri kapsamında Türk süsleme sanatları ve geleneksel el sanatları kursları açılacak, Geleneksel El Sanatları Festivallerinin devam ettirilmesi sağlanacaktır. 4. İstanbul Üniversitesi OMAR'da sürdürülebilir bir kurumsal kapasite oluşturulması için insan kaynaklarını geliştirme süreci tamamlanacaktır.
Türkçe'nin doğru ve yetkin bir şekilde kullanılması için örgün eğitim başta olmak üzere, her türlü medya, yasal düzenleme gibi araçlar etkin bir şekilde kullanılacaktır. (Kalkınma Planı p.635)		
Tedbir 635.1 Türkçe'nin zenginliğinin kayıt altına alınması için etimolojik sözlük tamamlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu/TDK	1. Türk Dil Kurumu Etimolojik Sözlük çalışması belirlenen program dâhilinde devam ettirilecektir. 2. Türkiye Türkçesi Ağız Atlası Projesi tamamlanacaktır.
Tedbir 635.2 Yurt dışında Türk dili ve kültürünün öğretimi ve tanıtımı faaliyetleri geliştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Yunus Emre Enstitüsü	1.Tercihim Türkçe Projesinin uygulandığı ülkelerin ve okulların sayısı artırılacaktır. 2. Türkçenin dijital platformlarda öğretilmesi için Türkçe Öğretim Portalı geliştirilecek, çevrim içi Türkçe kursları düzenlenecektir. 3. Yabancılara Türkçe öğretimi alanında yetişmiş insan kaynağını geliştirmek üzere eğitimci eğitimleri düzenlenecek ve yeni materyal geliştirme çalışmaları yürütülecektir.
Tedbir 635.4 Türk kültür ve medeniyetine dair referans niteliğindeki metinler belirli bir program dâhilinde akademik niteliği haiz üniversiteler, yayınevleri ve ilgili kamu kurumlarınca yayınlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu	1. Yazma eserlerden 15 temel Türk-İslam klasiğinin içeriği incelenecek ve tıpkıbasım, transkripsiyon, çeviri gibi yöntemlerle yayınlanması sağlanarak bu çalışmaların tematik farklılaşmayla birlikte akademik olarak yeniden üretime katkı sağlamasına dair çalışmalar yürütülecektir. 2. Türk Tarih Kurumunca 50 tıpkı basım, 35 yeni yayın ve 3 süreli yayın yapılacaktır.
	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Çanakkale Savaşları ve Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı	3. Çanakkale ruhunun işlenerek kalıcı eserler ortaya çıkarılması amacıyla gerçekleştirilecek Çanakkale Kahramanlarını Öyküleştirme Çalışması doğrultusunda 10 kitap yazılacaktır.

Fikri emek sonucu oluşan ürünlerin öneminin ve değerinin toplumun tüm kesimlerine benimsetilmesi sağlanacak ve fikri haklara konu ürün ve eserlere ilişkin bilgi ve veri altyapısı güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.636)		
Tedbir 636.2 Kültür istatistikleri uluslararası standartlara uygun bir şekilde geliştirilecek ve tek bir veri tabanında toplanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S),	Veri paylaşımını sağlamak üzere dış kurum entegrasyonlarına ilişkin çalışmalar yürütülecek ve kurum içi veri girişlerine ilişkin eğitim ve koordinasyon çalışmaları gerçekleştirilecektir.
Kültür endüstrileri ve kültürel girişimlere yönelik mevcut desteklerin etki analizi yapılacak; kapsayıcı, objektif ve kolay erişilebilir destek mekanizmaları geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.637)		
Tedbir 637.2 Kültür endüstrilerine sağlanan destekler, bilhassa eğitim, sertifikasyon ve Ar-Ge faaliyetleri artırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı	1. Kültür sanat alanına yönelik sanat ve tasarım parkları ile kuluçka merkezlerinin kurulumu için istişare toplantısı, farkındalık çalışması ve proje desteği gibi çalışmalar yapılacaktır. 2. 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kapsamında verilen destekler kapsayıcı, objektif ve kolay erişilebilir mekanizmalarla yürütülecektir.
Kültürümüz yurt dışında tanıtılacak, kültürel diplomasi faaliyetleri geliştirilecek, kamu ve sivil toplum kuruluşlarınca yürütülen kültürel diplomasi nitelikli faaliyetler arasında eşgüdüm sağlanacak ve uluslararası ilişkilerde kültürün yapıcı rolünden istifade edilecektir. (Kalkınma Planı p.643)		
Tedbir 643.1 Yurt dışında kültürel diplomasi alanında faaliyet gösteren kuruluşlara verilen destekler artırılacak ve bu kuruluşların idari kapasiteleri geliştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Yunus Emre Enstitüsü	1. Yunus Emre Türk Kültür Merkezlerinin sayısı artırılacaktır. 2. Yunus Emre Enstitüsü personelinin kültürel diplomasi konusunda eğitimler alması sağlanacaktır.
Tedbir 643.2 Dünya kamuoyunda olumlu bir Türkiye algısı oluşmasına yönelik kültürel faaliyetler gerçekleştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Yunus Emre Enstitüsü	1. Türk kültürünün yerinde tanınmasına imkân tanımak amacıyla tarih, edebiyat, müzik, sinema, arkeoloji, mutfak gibi farklı alanlarda yaz okulları düzenlenecektir. 2. Koca Sinan Operası sahnelenecektir.
Kitap ve süreli yayın yayımcılığı alanlarının geliştirilmesine yönelik faaliyetler desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.644)		
Tedbir 644.2 Nitelikli kültürel yayınlara daha fazla sayıda okurun ulaşımını temin etmek üzere e-kitap formatında daha fazla sayıda eserin kamu yayını olması sağlanacaktır	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S)	1. Türk Klasik Eserlerinin Dijital Ortama Aktarılması Projesi kapsamında Bakanlıkça yayınlanan eser sayısı 250'ye çıkarılacaktır.
Tedbir 644.4 Edebi üretimi teşvik etmek ve yayımlanma imkânı bulamamış nitelikli edebi üretimlerin okura ulaştırılmasını sağlamak üzere uygulanan ilk eser desteği geliştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S)	1. Yayımcılık sektörünü desteklemek üzere Edebiyat Eserlerinin Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik'te değişiklik yapılacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Yıl İçerisinde Restorasyonu/Konservasyonu Tamamlanan Taşınır Kültür Varlığı Sayısı (Kümülatif)	Bin	26,5	39	51
Gezici Kütüphane Sayısı (Kümülatif)	Adet	57	62	72
Desteklenen Sinema Projesi Sayısı	Adet	390	585	595

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.3.10 Spor

a) Mevcut Durum

Türkiye'de spora ilgi artan şekilde devam etmektedir ve bunun yansıması olarak lisanslı sporcu, spor kulübü ve antrenör sayılarındaki artış eğilimi sürmektedir. 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla lisanslı sporcu sayısı 10.535.792, faal sporcu sayısı 1.317.648, spor kulübü sayısı 19.082 ve antrenör sayısı 269.393 olarak gerçekleşmiştir.

Covid-19 pandemisi nedeniyle yeni normal hayat şartlarına ilişkin tedbirler, spor salonları ve antrenman alanları ile tesislerde bulunan tüm alanların mevcut fiziki durumları göz önünde bulundurularak sporcu sağlığı başta olmak üzere tesislerde görevli tüm personele yönelik olarak Sağlık Bakanlığınca güncellenen Salgın Yönetimi ve Çalışma Rehberine istinaden uygulanmaktadır.

Engellilerin spora katılımını artırmak amacıyla hayata geçirilen özel projeler kapsamında engelli otobüslerinin teminine; engelli sporcularla çalışabilmek için antrenörlerin formasyon eğitiminden geçirilmesine ve engellilere yönelik yaz spor okullarının açılmasına devam edilmektedir.

Spor tesislerinin bölgeler ve branşlar bazında dengeli dağılımlarının sağlanması ve tesislerin etkin kullanılması amacıyla spor tesisleri envanterinin internet ortamında tüm vatandaşların erişimine açılması çalışmaları devam etmektedir.

Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan protokol kapsamında 8-10 yaş grubu çocukların spora yönlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen Sportif Yetenek Taraması Projesiyle her eğitim-öğretim yılı içerisinde ülke çapında yaklaşık 1,3 milyon 3'üncü sınıf öğrencisi sporla tanıştırılmaktadır. Projenin devamıyla nitelikli sporcuların erken yaşta spora kazandırılmasına devam edilecektir.

Spor eğitiminin iyileştirilmesi, sporda etik kurallara uyumun artırılması, sporcu sağlığına yönelik hizmetlerin geliştirilmesinde kritik önem arz eden spor hekimi yetiştirilmesinin sağlanması, ithal ikamesine yönelik sportif mal üretiminde markalaşmanın desteklenmesi, başarılı sporcuların yetiştirilmesi ve sporun bir yaşam tarzı olarak benimsetilerek geniş kitlelere yaygınlaştırılması ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaç

Sporun sağlıklı yaşam alışkanlığının bileşenlerinden olduğu ve tüm vatandaşların spor faaliyetlerine eriştiği, uluslararası platformlarda başarı elde eden, prestijli spor organizasyonlarına ev sahipliği yapan ve böylelikle tüm spor branşlarında dünya ölçeğinde rekabet edebilen bir seviyeye ulaşmak temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Erken yaşlardan itibaren spor eğitimi verilecek; örgün eğitimde beden eğitimi ve spor derslerinin niteliği artırılacak; mahallinde spor imkânları geliştirilerek her yaştan vatandaşların sportif faaliyetlere düzenli katılımı teşvik edilecektir. (Kalkınma Planı p.646)		
Tedbir 646.1. Halkın spora olan ilgisini artıracak proje ve kampanyalar geliştirilecek, spor tesislerine erişim imkânları iyileştirilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), RTÜK, TRT, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Spor Federasyonları	1. Anadolu Yıldızlar Ligi (ANALİG), Yüzme Bilmeyen Kalmasın, Koşabiliyorken Koş, GSB Spor Okulları gibi sportif projeler gerçekleştirilecektir.
Tedbir 646.4. Engelli bireylerin spora erişimini kolaylaştırmak, sporun birleştirici gücü sayesinde topluma entegrasyonlarını hızlandırmak ve kulüplere sporcu kaynağı oluşturmak amacıyla 81 ilde GSB Engelsiz Spor Okulları açılacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Spor Federasyonları, İlgili STK'lar	1. 81 ilde GSB Engelsiz Spor Okulları açılacaktır.
Tedbir 646.5. Okul ve mahalle spor kulüplerinin dijital ortamda da entegrasyonu ile bu kulüplerin izleme ve değerlendirme işlemi kolaylaştırılacak ve performans göstergelerinin doğrulanabilir olması sağlanacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Spor Federasyonları	1. Sporcu sayıları ve faaliyet gösterdikleri spor dalları takip edilecek; performans göstergelerinin takibi için planlama ve çalışmalara devam edilecektir. 2. Tesis Elektronik Geçiş Sistemi uygulamasına devam edilecek olup sporcu ve kulüplerin performansları takip edilecektir.
İlköğretim çağındaki öğrencilere yönelik yetenek taraması ile öğrenciler, sportif anlamda başarılı olabileceği branşlara yönlendirilecek, elit sporcu yetiştirilmesi sağlanacak ve yaşam boyu aktif spor katılımını teşvik edecek branş yönlendirmesi yapılacaktır. (Kalkınma Planı p.647)		
Tedbir 647.1. Elit kategorisinde yer alma potansiyeli taşıyan sporcuları seçme, yönlendirme ve normlandırma sistemleri geliştirilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler, Spor Federasyonları	1. 81 ilde gündüzlü statüde Sporcu Eğitim Merkezlerinin açılması ile Sporcu Eğitim Merkezleri Yönetmeliğinin yeniden düzenlenmesi çalışmalarına devam edilecektir.
Tedbir 647.2. Ülke genelinde uygulanacak standart yetenek tarama modeli oluşturulacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler, Spor Federasyonları	1. Türkiye Sportif Yetenek Taraması ve Spora Yönlendirme Programı Talimatının onayına müteakip standart yetenek tarama modeli çalışmaları tamamlanacaktır.

Coğrafi konum, iklim ve demografik yapıyı dikkate alan ulusal düzeyde spor tesislerinin yapımı ve etkin kullanılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.648)		
Tedbir 648.1 Tesislerin yapımı ve özellikle etkin işletimine dair modeller geliştirilecektir.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Avrupa Birliği Başkanlığı, Yerel Yönetimler	1. FRIT II kapsamında Avrupa Birliği ile sağlanan işbirliği sonucunda hazırlanan Savunmasız Gençlerin Daha İyi ve Kapsayıcı Gençlik ve Spor Altyapısı ile Güçlendirilmesi Projesi yürütülecektir.
Spor turizminin uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak üzere bölge potansiyelini ve rekabet gücü yüksek spor branşlarını dikkate alan Türkiye Spor Turizmi Stratejisi hazırlanarak ülkemizin dünya spor turizm pazarından alacağı pay artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.651)		
Tedbir 651.1. Spor turizmine elverişli bölgelerin ve alanların tespiti ve değerlendirilmesi için kapsamlı bir envanter analiz çalışması hazırlanarak spor turizmi yol haritası oluşturulacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Spor Federasyonları	1. Türkiye Spor Turizmi Strateji Belgesi ve Eylem Planı için ilgili paydaşlardan görüş alınarak elde edilen veriler analiz edilecek, referans dokümanlar hazırlanacak, proje örgütlenme ve yapılanması oluşturulacak olup iş adımları belirlenmesi, görevler ve yetkilerin tanımlanması çalışmaları yürütülecektir.
Sporun bir iş kolu ve meslek haline getirilerek kayıt dışı istihdamın önlenmesi amacıyla spor sektöründe mesleki yeterlilikler ve alt meslek tanımları belirlenecek, sporun birincil iş kolu rolü güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.652)		
Tedbir 652.4. Antrenörlüğe ilişkin eğitimler mevzuat, yöntemler, eğitim sonrası sınav ve değerlendirme süreçleri yeniden düzenlenecek ve antrenörlüğün niteliği artırılacaktır.	Gençlik ve Spor Bakanlığı (S), Üniversiteler, Spor Federasyonları	1. Antrenör Eğitim Yönetmeliği kapsamında antrenör eğitimleri temel eğitim ve uygulama eğitimi olarak iki aşamalı yapılan çevrimiçi eğitimlere devam edilecektir. 2. Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesinde görev yapan antrenörlere yönelik hazırlanan kapasite geliştirme eğitimleri çevrimiçi olarak verilecektir. 3. Antrenör Çalışma Usul ve Esasları Yönergesi hazırlanacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Spor Tesislerinden Yararlanan Kişi Sayısı	Milyon Kişi	4,5	5,1	5,3
Sportif Yetenek Taramasından Geçirilen Öğrenci/Genç Sayısı	Milyon Kişi	0,08	1,0	1,3
Uluslararası Müsabakalarda Kazanılan Madalya Sayısı (3)	Adet	1 833	2 000	9 000

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Sporun Geliştirilmesi ve Desteklenmesi Programının performans göstergelerinden biridir.

2.3.11. Nüfus ve Yaşlanma

a) Mevcut Durum

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre Türkiye nüfusu 2020 yılı sonunda 83.614.362'ye ulaşmıştır. 2010 yılından sonra kadın başına 2,1 çocuk olan yenileme seviyesi civarında durağanlaşan toplam doğurganlık hızı, 2019 yılında 1,88'e, 2020 yılında ise 1,76'ya gerilemiştir. Doğurganlık hızındaki aşağı yönlü hareketin temel nedenleri şehirleşme, geniş aile yapısının azalması, ortalama evlenme yaşının yükselmesi, kadınların işgücüne katılım oranının artmasıdır. Nitekim eğitim ve gelir seviyesinin yüksek olduğu toplum kesimlerinde toplam doğurganlık hızı genel düzeyden daha düşük gerçekleşmektedir.

Ülkemizin mevcut dinamik nüfus yapısının korunması amacıyla Onuncu Kalkınma Planından itibaren doğurganlık yanlısı nüfus politikaları benimsenmiş, aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Söz konusu politikaların etkinliğinin artırılması için yapılan düzenlemelerin gözden geçirilmesi ve etki değerlendirmesi yapılarak gerekli değişiklikler veya ilave tedbirlerin hayata geçirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

TABLO II: 71- Demografik Göstergeler

Gösterge	2011	2018	2019	2020
Toplam Doğurganlık Hızı (Kadın Başına)	2,05	2,00	1,88	1,76
Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (Yıl) (1)	76,6	78,3	78,6	78,6
Erkek	74,4	75,6	75,9	75,9
Kadın	78,9	81,0	81,3	81,3
Nüfus Artış Hızı (Binde)	13,5	14,7	13,9	5,5
Nüfus (Bin)	74 724	82 004	83 155	83 614
0-14 Yaş	18 886	19 184	19 212	19 068
15-64 Yaş	50 347	55 634	56 392	56 593
65+ Yaş	5 491	7 186	7 551	7 953

Kaynak: TÜİK Nüfus Projeksiyonları ve ADNKS verileridir.
(1) 2017 ve 2018 yılları verileri 2016-2018 dönemine, 2019 yılı verisi 2017-2019 dönemine aittir.

Doğuşta beklenen hayat süresinin uzaması ve toplam doğurganlık hızının düşmesi sonucunda yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı artmaktadır. 2020 yılı sonu itibarıyla yaşlı nüfus (65+ yaş) yaklaşık 8 milyon kişi olup bu nüfusun toplam nüfus içindeki payı yüzde 9,5'e ulaşmıştır. TÜİK nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının, 2023 yılında yüzde 10,2'ye, 2040 yılında yüzde 16,3'e, 2060 yılında ise yüzde 22,6'ya ulaşacağı; 2020 yılında yüzde 67,7 olan çalışma çağı nüfusunun (15-64 yaş) toplam nüfus içindeki payının ise 2060 yılında yüzde 60'a gerileyeceği tahmin edilmektedir. Bununla birlikte özellikle uzun süreli bakım hizmetine ihtiyaç duyan ileri yaşlardaki yaşlı nüfus da hızla artmaktadır. 2018 yılında 1,5 milyon kişiyle toplam nüfus içindeki payı yüzde 1,81 olan ileri yaşlardaki (80+ yaş) nüfusun payının 2023 yılında yüzde 1,9'a, 2060 yılında ise yüzde 7,1'e ulaşacağı öngörülmektedir. Bu demografik dönüşümün, çalışan nüfusun bakmakla yükümlü olduğu yaşlı nüfusu ve yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarını artırması beklenmektedir.

Yaşlanan nüfusa yönelik sağlık, bakım ve sosyal güvenlik alanlarında etkin politikaların hayata geçirilmesine, hukuki ve kurumsal altyapının güçlendirilmesine, yaşlılık alanında araştırmaların ve veri kaynaklarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

b) Amaç

Genç ve dinamik nüfus yapısının korunması; yaşlıların yaşam kalitesinin yükseltilmesi için ekonomik ve sosyal hayata etkin bir şekilde katılabilmesi, aktif ve bağımsız olarak hayatlarını sürdürebilmesi, yüksek kalitede uzun süreli bakım, sağlık ve diğer hizmetlerden yararlanabilmesi ve aktif yaşlanma ortamlarının oluşturulması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Yaşlılar için sağlık hizmetlerinin sunumu etkinleştirilecektir. (Kalkınma Planı p.656)		
Tedbir 656.2. Alzheimer-demans hastalığı ile mücadele sağlık, bakım, Ar-Ge gibi konunun tüm yönlerini içeren bir yaklaşımla yürütülecektir.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Sağlık Bakanlığı, Üniversiteler	1. Alzheimer-demans hastası yaşlı bireylere hizmet vermek üzere bir adet huzurevi ihtisaslaşmış bakım kuruluşu olarak hizmete alınacaktır.
Tedbir 656.3. Yaşlıların karşılaşabileceği düşme ve kazaların asgari düzeye indirilmesi için konut içi ve çevreye yönelik düzenlemeler yapılacaktır.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversiteler	1. Yaşlılarda Ev Kazalarının Nedenleri ve Önlenmesi Sempozyumu gerçekleştirilecektir.
Yaşlıların kendilerini dışlanmış ve yalnız hissetmedikleri bir ortam oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.658)		
Tedbir 658.3. Nesiller arası kültür paylaşımı ve dayanışmanın artırılması amacıyla yaşlıların aile içinde bakımı desteklenecektir.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	1. Yaşlıların gündüz bakım hizmetlerinden daha etkin yararlanabilmeleri için Aktif Yaşam Merkezi Yönetmeliği hazırlanacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Toplam Doğurganlık Hızı	Kadın Başına Çocuk Sayısı	1,76	2,1	2,1
65 Yaşındakilerin Hayatta Kalma Beklentisi (5)	Yıl	18,0(3)	18,0	18,0
Kadın	Yıl	19,6(3)	19,6	19,6
Erkek	Yıl	16,3(3)	16,3	16,3
Yaşlı Nüfusun İşgücüne Katılma Oranı (5)	Yüzde	12,0(4)	13,0	13,5

(1) Gerçekleşme Tahmini (2) Program

(3) 2017-2019 dönemine aittir. (4)2019 yılı verisidir.

(5) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Programının performans göstergelerinden biridir.

2.3.12. Dış Göç

a) Mevcut Durum

Türkiye, 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaşla zorla yerinden edilmiş bir göçmen akınıyla karşı karşıya kalmış ve insani yardım refleksi ile hareket ederek 2015 yılından bu yana dünyada en fazla sığınmacı kabul eden ülke konumuna gelmiştir. Göçmen krizinin başlangıcından itibaren ihtiyaç duyulan idari ve yasal düzenlemeler yapılmış, geçici koruma statüsü sahiplerinin sağlık, eğitim, sosyal yardım ve benzeri hizmetlere erişimleri sağlanmış ve işgücü piyasasına girmelerine imkân tanınmıştır.

Ülkemizdeki yabancı sayısı 2021 yılı Eylül ayı verilerine göre 5,4 milyon dolayında olup geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısı 3,71 milyon, ikamet izniyle ülkemizde bulunan yabancıların sayısı 1,22 milyon, uluslararası koruma başvuru sahibi kişilerin sayısı ise yaklaşık 350 bindir. Ülkemizde yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeli nüfusun sadece 52 bini geçici koruma merkezlerinde yaşamakta olup kalan Suriyeli nüfusun yaklaşık yüzde 80'i aralarında İstanbul, Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa'nın da bulunduğu 10 ilde yaşamaktadır. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin yüzde 40'ını 15 yaş altı çocuklar oluştururken, çalışma çağındaki nüfusun payı yüzde 58, yaşlı nüfusun payı ise yüzde 2 düzeyinde olup mevcut genç nüfus yapısının önümüzdeki dönemde de devam etmesi beklenmektedir.

Ülkemizde ikamet izniyle bulunan yabancıların yüzde 68'i İstanbul, Ankara ve Antalya'da yaşamaktadır. Bu illerdeki ikamet izni sahibi sayısı sırasıyla 632 bin, 103 bin ve 124 bin kişidir. 2021 yılında ikamet izniyle ülkemizde bulunan yabancılar arasında Irak, Suriye, Türk Cumhuriyetleri, İran ve Afganistan uyruklular ön sıralardadır. 2018 yılında 115 bin olan uluslararası koruma başvuru sayısı 2020 yılında büyük ölçüde azalarak 31 bin olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu düşüşe rağmen Türkiye bu başvuru sayısıyla AB ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkeleri arasında en çok uluslararası koruma başvurusu alan beşinci ülke olmuştur. 2020 yılındaki başvuruların yüzde 94'ü Afganistan, Irak ve İran uyruklu yabancılar tarafından yapılmıştır. Coğrafi konumu ve sosyoekonomik gelişmişlik seviyesi ülkemizi düzensiz göçmenler için hem transit hem de hedef ülke konumuna getirmektedir. Bu çerçevede ülkemizde yakalanan düzensiz göçmen sayısı artarak 2010 yılında 33 bin iken 2019 yılında 455 bin olmuştur. 2021 yılı içerisinde yakalanan düzensiz göçmen sayısı ise Eylül ayı itibarıyla 106 bin düzeyindedir. Yakalanan düzensiz göçmenler arasında Afganistan, Pakistan ve Suriye uyruklular yoğunluktadır.

Göç alma, göç verme ve transit ülke konumunda olması nedeniyle karmaşık bir göç dinamiğine sahip ülkemizin göç yönetiminin etkinliğinin artırılması önem taşımaktadır. Bu çerçevede, göç yönetiminin etkinleştirilmesi amacıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Göç İdaresi Başkanlığı olarak yeniden yapılandırılmakta, göç yönetimi alanında kurumsal kapasitenin güçlendirilmesiyle koordinasyonun ve uluslararası işbirliğinin artırılması, güvenilir ve kapsamlı veri üretimi ile politikaların kanıta dayalı geliştirilmesi çalışmaları devam etmektedir.

Ülkemizde uluslararası ve geçici koruma altında bulunan yabancıların sosyal uyumunun artırılması çalışmaları devam etmektedir. Bu kapsamda eğitim, hem sosyal uyumu artırmaları hem de çocukların potansiyellerini hayata geçirmeleri, becerilerini geliştirmeleri ve döndüklerinde kendi ülkelerinin gelişimine katkıda bulunmaları açısından kritiktir. Okul çağında yaklaşık 1,4 milyon yabancı çocuk bulunmakta olup bu çocukların 914 bini eğitimdedir. Yabancı çocukların genel okullaşma oranı yüzde 67 düzeyinde iken bu oran ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde sırasıyla yüzde 77, 82 ve 33,2'dir. Geçici koruma altındaki

ihtiyaç sahibi ailelerin çocuklarının okula devamını teşvik etmek ve okul terk oranlarını düşürmek amacıyla 486 bin öğrenciye Şartlı Eğitim Yardımı yapılmaktadır. 2014-2020 döneminde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen yaygın eğitim kurslarına yaklaşık 1,1 milyon Suriyeli katılmıştır. Bu sayının 890 bini genel kurslara (Türkçe dil eğitimi vb.) katılan kursiyerler oluştururken 200 bini mesleki ve teknik eğitim kursiyerleridir. Sosyal uyumun temininde toplumda göçmenlere yönelik bilgi eksikliği ve olumsuz algıların giderilmesine, yabancıların Türkçe dil becerilerinin geliştirilmesine ve ortaöğretim başta olmak üzere tüm kademelerde eğitime erişimin artırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Göçmen akınına mali destek sağlanması ve sorumluluk paylaşılması amacıyla Türkiye ile AB arasında yapılan mutabakat sonucunda Türkiye'deki Mültecilere Yardım Programı oluşturulmuştur. İki aşaması olan bu program ülkemizdeki mültecilerin insani ve kalkınmaya yönelik ihtiyaçları için toplam 6 milyar Avro tutarında yardımı içermektedir. Programın ilk aşamasını oluşturulan 3 milyar Avroluk desteğin tamamı sözleşmeye bağlanmış ve 2,7 milyar Avro kullanılmıştır. İkinci aşama kapsamında ise 2020 yılı Eylül ayı itibarıyla 2,2 milyar Avro sözleşmeye bağlanmış ve 2021 yılında bu fonun kullanımına devam edilmiştir. Göç alanındaki uluslararası yardımların etkisinin artırılması için bu fonların planlama, yönetim ve izleme süreçlerinin iyileştirilmesine yönelik faaliyetler devam etmektedir.

Yurt dışında 6,5 milyon Türkiye kökenli göçmenin yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu nüfusun önemli bir kısmını 1960'lı yıllardan itibaren ağırlıklı olarak Avrupa ülkeleriyle yapılan işgücü antlaşmaları çerçevesinde yurt dışına göç eden vatandaşlarımız ile aile fertleri oluşturmaktadır. Yurt dışına göç eden Türk vatandaşı sayısı 2019 yılında bir önceki yıla göre yüzde 2 artarak 330 bin olarak gerçekleşmiştir. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın ülkemizle bağlarını artırmaya yönelik olarak gençlik kampı, Diaspora Gençlik Akademisi, Türkiye Stajları, gençlik buluşmaları, kültür gezileri ve çeşitli eğitim programları düzenlenmektedir. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın anavatanlarına aidiyetlerinin korunması, anadil, kültür ve kimliklerinin muhafaza edilmesini teminen bu faaliyetler artarak devam etmektedir.

b) Amaç

İnsan haklarına uyumlu, insan onuruna yakışır, güvenli, düzenli, veriye dayalı ve kontrol edilebilir dış göç yönetimi temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Göç yönetiminin kurumsal yapısı güçlendirilecek ve etkinliği artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.661)		
Tedbir 661.4. Göç alanında güçlü ve kanıta dayalı politika oluşturulmasına yönelik bilimsel araştırmaların yapılabilmesini teminen üniversite ve araştırma kuruluşlarının çalışmaları desteklenecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Üniversiteler	1. Göç yönetiminde ihtiyaç duyulan konularda rapor hazırlanması, çalıştay, toplantı, eğitim vb. faaliyetlerde akademisyenlerle işbirliği yapılacaktır.

Tedbir 661.5. Düzensiz göçün engellenmesi ve göçün düzenli olarak gerçekleşmesi için uluslararası işbirliği geliştirilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı	1. Ukrayna ve Kırgızistan ile Düzensiz Göçle Mücadele başlıklarını da içeren niyet beyanlarının imzalanması için çalışmalar yürütülecektir. 2. Düzensiz göçe kaynaklık eden ülke yetkilileriyle tematik toplantılar gerçekleştirilecektir.
Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın ülkemizle bağları güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.663)		
Tedbir 663.1. Yurt dışındaki vatandaşlarımızın sorunlarının çözümüne yönelik faaliyetler ve hizmetler artırılacak ve ülkemizle bağlarını güçlendirmeye yönelik programlar oluşturulacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, STK'lar	1. Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın anavatan ile bağlarını güçlendirmek amacıyla eğitim ve kültürel hareketlilik programları, toplantılar, buluşmalar, sosyal ziyaretler ve temsil faaliyetleri gerçekleştirilecektir.
Tedbir 663.2. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın akademik, sosyal ve kültürel gelişimlerine destek olunacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, STK'lar	1. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın kültürel kimliklerini korumak ve sosyal gelişimlerini desteklemek üzere çeşitli kurs ve eğitimler verilecek ve proje destekleri sağlanacaktır.
Tedbir 663.3. Yurt dışında yaşayan çocuk ve gençlerimizin anadillerini öğrenmeleri ve kültürel değerlerimizi tanımaları sağlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, STK'lar	1. Yurt dışında yaşayan çocuklarımızın anadillerini öğrenmeleri, kültürel değerlerimizi tanımaları ve Türkiye'yle olan aidiyetlerini artırmak amacıyla Yunus Emre Kültür Merkezleri ile STK'ların eğitim ve kültür programları gibi çeşitli etkinlikleri desteklenecektir.
	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı	2. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızla daha yakın ilişkiler kurulması ile Türkçe ve Türk kültürünün tanıtılması ve aktarılması amacıyla proje ve programlar hayata geçirilecek ve destek öğretim materyalleri hazırlanacaktır.

2.4. YAŞANABİLİR ŞEHİRLER, SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE

2.4.1. Bölgesel Gelişme

a) Mevcut Durum

2014-2023 yıllarını kapsayan Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisiyle (BGUS) ulusal ve bölgesel düzeyde bölgesel gelişmeye yönelik stratejiler belirlenmiş, strateji öncelikleri çerçevesinde tüm Düzey-2 bölgeleri için kalkınma ajanslarının koordinasyonunda katılımcı bir süreçle bölge planları hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

Bölgesel gelişme politikası, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, bölgelerin rekabet gücünün artırılması ve ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi amaçlarına yönelik olarak bölge ve kentlerin niteliğine göre farklılaştırma suretiyle uygulanmaktadır. Bölgesel gelişmenin tüm sektörlerle ilişkili olması nedeniyle merkezi ve yerel düzeyde paydaşlar arasında işbirliğinin temin edilmesi ve koordinasyon mekanizmalarının güçlendirilmesi önem taşımaktadır.

2023 sonrası dönem için yeni BGUS ve bölge planlarının, yapılan bölgesel analizler, bölgesel kalkınma alanında merkezi ve yerel düzeyde gerçekleştirilen çalışmalar ve diğer uygulama tecrübeleri dikkate alınarak katılımcı bir şekilde hazırlanması için çalışmalara başlanmıştır.

26 Düzey-2 bölgesinde kurulu kalkınma ajansları tarafından bölge, il ve ilçe düzeyinde çalışmalar gerçekleştirilerek refahın ülke sathına dengeli yayılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, ajanslar sunmuş olduğu destek araçlarıyla bölgelerinin öne çıkan sektörlerini desteklemekte ve bu suretle bölgelerin potansiyelleri harekete geçirilmektedir.

İllerdeki yatırım destek ve tanıtım faaliyetlerini gerçekleştiren ajans bünyesindeki yatırım destek ofisleri (YDO), araştırma ve analiz, bilgilendirme ve danışmanlık, tanıtım, promosyon ve organizasyon faaliyetleri yürütülmektedir.

Kalkınma ajanslarına ilişkin mevzuat çalışmalarına 2021 yılında da devam edilmiştir. 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun ve ikincil mevzuatta düzenlemeler yapılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. 14/07/2021 tarihli ve 31541 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konulan 80 sayılı Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde kalkınma ajanslarının genel koordinasyonu, kalkınma kurulları, yönetim kurulları, genel sekreterlerin görev ve yetkileri, yatırım destek ofisleri, gelir ve giderleri, bütçeleri ve denetimleri konularına ilişkin kalkınma ajanslarının daha etkin ve verimli çalışmalarına yönelik değişiklikler yapılmıştır. Diğer taraftan, 2020 yılında güncellenen Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğine uyumlu olarak 2021 yılında Destek Yönetim Kılavuzu ve Program Uygulama Rehberi güncellenmiştir.

Ajansların kurumsal performanslarının değerlendirilmesine yönelik çalışmalar sonuçlandırılmıştır. Ayrıca bölge planları ile uygulama arasındaki bağlantıyı güçlendirmek, kaynakları daha etkin bir şekilde kullanmak üzere kalkınma ajanslarında sonuç odaklı

program (SOP) yönetimi yaklaşımına geçilmiştir. 2021 yılı çalışma programları SOP yaklaşımıyla hazırlanmış olup imalat sanayi, girişimcilik, sosyal kalkınma, mesleki eğitim, turizm, tarım ve kırsal kalkınma gibi temalarda 73 SOP oluşturulmuştur. Önümüzdeki dönemde de SOP'ların uygulanmasına devam edilecektir.

2008-2020 yılları arasında kalkınma ajanslarına merkezi bütçeden 12,6 milyar TL, yerel paylardan ise 5,6 milyar TL (2021 yılı fiyatlarıyla) kaynak aktarılmıştır. 2021 yılı için ise 332 milyon TL merkezi bütçe payı tahsisatı yapılmış olup yerel pay katkısının 550 milyon TL olacağı tahmin edilmektedir.

Kalkınma ajansları, bölgelerindeki kamu kurumlarına, mahalli idarelere, üniversitelere, sivil toplum kuruluşlarına ve özel sektöre mali ve teknik destek sağlamaktadır. Bu çerçevede, 2008-2021 döneminde 23.284 projeye 2021 yılı fiyatlarıyla yaklaşık 11 milyar TL'lik hibe desteği sağlanmıştır. Bu destekle yapılan toplam yatırım tutarı 18,6 milyar TL'ye ulaşmıştır.

TABLO II: 72- Kalkınma Ajanslarına İlişkin Bilgiler (Ocak 2008 - Ekim 2021)

Destek Programı Türü	Ajans Desteği (1)	Eş-Finansman Dâhil Toplam Proje Bütçesi (1)	Proje Başvuru Sayısı	Desteklenen Proje Sayısı
Proje Teklif Çağrısı	8 976	15 676	48 384	11 050
Güdümlü Proje Desteği	1 476	2 297	178	176
Doğrudan Faaliyet ve Fizibilite Desteği	344	379	6 639	2 307
Teknik Destek	188	188	19 546	9 654
Diğer Destek Türleri	45	85	3 508	97
Genel Toplam	**11 029**	**18 625**	**78 255**	**23 284**

(1) 2021 yılı fiyatlarıyla, Milyon TL

2021-2023 dönemini kapsayan eylem planı niteliğindeki DAP, DOKAP, GAP ve KOP Bölge Kalkınma Programları 19/02/2021 tarihinde Cumhurbaşkanı onayıyla yürürlüğe konulmuştur.

20/05/2021 tarihli ve 7319 sayılı Kanun uyarınca 642 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede yapılan değişiklikle, Bölge Kalkınma İdareleri Başkanlıklarının görev sürelerini üç defa ile sınırlı olmak üzere beşer yıllığına uzatmaya Cumhurbaşkanının yetkili olduğu hükme bağlanmıştır. 04/06/2021 tarihli ve 31501 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4072 sayılı Cumhurbaşkanı Kararıyla Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi, Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi ve Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlıklarının görev süreleri 08/06/2026 tarihine kadar uzatılmıştır. GAP, DAP, DOKAP ve KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlıklarına 2021 yılında toplam 418 milyon TL ödenek tahsis edilmiştir. Başkanlıklar tarafından 2014-2021 yılları arasında uygulayıcı kuruluşlara 5.731 proje için 2021 yılı fiyatlarıyla toplam 5,8 milyar TL kaynak aktarılmıştır.

Ülke sathında daha dengeli bir yerleşme düzeninin sağlanması ve göçün kademeli olarak yönlendirilebilmesi için nispeten geri kalmış ve göç veren bölgelerde, bölgesel çekim

merkezi niteliğini haiz şehirlerin katma değeri yüksek üretim, ihracat, istihdam, verimlilik, teknoloji ve yenilikçilik kapasitelerinin artırılması amacıyla BGUS çerçevesinde Cazibe Merkezleri Destek Programı (CMDP) uygulanmaktadır. 2021 yılında CMDP ödeneği 130 milyon TL olup bu ödenekle 11 proje desteklenmiştir. Ayrıca bugüne kadar CMDP kapsamında 2021 fiyatlarıyla 1.548 milyon TL ödenekle 103 proje desteklenmiştir. Tamamlanan 65 proje kapsamında yaklaşık 5.500 kişiye istihdam sağlanmıştır.

2019 yılında yürütülmeye başlanan Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP) kapsamında istihdam edilebilirliğin artırılması, sosyal girişimcilik ve yenilikçiliğin desteklenmesi, sosyal içermenin artırılması ve sosyal sorumluluk bileşenleri altında desteklenecek projelerle mevcut sosyal sorunların kamu ve özel kesim işbirliğinde çözüme kavuşturulması hedeflenmektedir. Programla; genç, kadın ve engellilerin sosyal sorunlarına çözüm getirilirken aynı zamanda yetenek gelişimi ve istihdam imkânlarını da artıran projeler desteklenmektedir. Bu kapsamda 2019-2021 döneminde 2021 fiyatlarıyla 597 milyon TL ödenekle 398 proje desteklenmiştir.

Bölgesel gelişme politikalarının tasarım sürecine girdi sağlamak, karar alma süreçlerini kolaylaştırmak ve uygulama etkinliğini artırmak amacıyla analiz çalışmaları yürütülmüştür. Bu çerçevede; bölge, il ve ilçe düzeyinde sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmalarının güncelleme çalışmaları devam etmektedir. Çalışma sonuçlarının sunulacağı internet platformunun altyapısı hazırlanmıştır. Bölgesel gelişmişlik farkları raporu hazırlıkları devam etmektedir. Raporun önümüzdeki yıl tamamlanması hedeflenmektedir.

Yerleşim merkezlerinin sosyal ve ekonomik ilişkileri ile kamu hizmetlerinin sunumu ve hizmetlere erişimini analiz etmek amacıyla Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması (YER-SİS) Projesi tamamlanarak üç araştırma raporu yayınlanmış ve araştırma verileri ile tüm analiz sonuçlarının yer aldığı Karar Destek Sistemi oluşturulmuştur. Sistemin geliştirilmesi çalışmalarına devam edilmektedir.

TABLO II: 73- Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimleri (İBB) Bazında Çeşitli Göstergeler

	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sırası (2017)	Nüfusun Payı (2020) (Yüzde)	2019-2020 Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüzde)	2010-2020 Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (Yüzde)	Bölgelerin GSYH'ya Katkısı (2019) (Yüzde)	Kişi Başına GSYH (2019) Endeks TR=100	İşsizlik Oranı (2020) (Yüzde)	İstihdamın Sektörel Yapısı -2020 (2)			Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Giderlerini Karşılama Oranı (2020) (1)
								Tarım Sektörü Payı (Yüzde)	Sanayi Sektörü Payı (Yüzde)	Hizmetler Sektörü Payı (Yüzde)	
TR10 İstanbul	1	18,5	-0,4	1,5	30,7	165,9	14,7	0,9	31,2	67,9	7,9
TR51 Ankara	2	6,8	0,4	1,7	9,2	135,8	14,8	3,2	23,5	73,3	1,4
TR31 İzmir	3	5,3	0,6	1,1	6,1	115,7	17,1	8,2	33,4	58,4	4,4
TR61 Antalya, Isparta, Burdur	4	3,9	0,9	1,9	4,1	107,7	12,2	20	14,4	65,6	0,8
TR41 Bursa, Eskişehir, Bilecik	5	5,0	1,1	1,6	5,5	111,1	9,6	10,2	40,4	49,4	1,3
TR42 Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	6	4,8	1,6	2,2	5,9	124,9	12,2	12,8	35,9	51,2	5,0
TR32 Aydın, Denizli, Muğla	7	3,8	0,9	1,4	3,4	89,0	9,6	23	22,2	54,7	0,8
TR21 Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	8	2,2	1,1	2,0	2,6	118,5	9	15,8	36,2	48	1,3
TR52 Konya, Karaman	9	3,0	0,8	1,1	2,4	79,4	8	25,1	27,8	47,1	0,6
TR22 Balıkesir, Çanakkale	10	2,1	0,6	0,8	1,9	90,2	7,8	25,1	21,1	53,8	0,7
TR62 Adana, Mersin	11	4,9	1,2	1,0	3,7	76,0	13,4	21	21,5	57,5	1,3
TR81 Zonguldak, Karabük, Bartın	12	1,2	-0,9	0,0	0,9	69,4	9,3	26,4	25,4	48,3	1,3
TR33 Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	13	3,7	0,4	0,4	3,2	84,6	8,3	30,3	29,4	40,3	0,7
TR72 Kayseri, Sivas, Yozgat	14	3,0	0,4	0,5	2,2	74,8	12,8	22,6	26,1	51,3	0,4
TR83 Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	15	3,4	-0,4	0,3	2,1	62,3	8,3	37,6	17,8	44,6	0,5
TRC1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis	16	3,4	1,3	1,7	2,2	64,7	13	18,9	30,6	50,5	0,4
TR90 Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	17	3,2	-0,5	0,6	2,2	67,1	8,8	41,3	15,5	43,2	0,5
TR71 Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	18	2,0	0,2	0,7	1,4	70,0	12	27	21,1	51,9	0,5
TR63 Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	19	4,0	1,6	1,2	2,5	61,8	15,2	18,3	24,5	57,2	1,0
TRB1 Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli	20	2,1	0,2	0,8	1,3	60,0	10,6	29,1	17,7	53,2	0,2
TR82 Kastamonu, Çankırı, Sinop	21	0,9	-1,0	0,6	0,7	69,8	6,6	39,2	17,9	42,9	0,3
TRA1 Erzurum, Erzincan, Bayburt	22	1,3	-0,7	0,1	0,9	65,4	10,1	35,3	11,7	53	0,3
TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır	23	4,7	1,8	2,0	1,8	38,8	20,1	35,8	16,6	47,6	0,3
TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	24	1,4	0,0	-0,1	0,6	44,4	11,4	51,6	11,7	36,7	0,2
TRC3 Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	25	2,8	1,6	1,7	1,4	51,1	33,5	16,5	22,2	61,2	0,1
TRB2 Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	26	2,6	0,8	0,8	1,1	41,4	23,6	40,6	16,9	42,5	0,1
Türkiye		**100**	**0,6**	**1,3**	**100**	**100**	**13,2**	**17,6**	**26,2**	**56,2**	**0,9**

Kaynak: TÜİK, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

(1) Bakanlıkların merkez muhasebe birimlerince tahsil edilen ve ödenen tutarlar il ayrımına tabi tutulmaksızın Türkiye verisinde yer almaktadır.

(2) İnşaat sektörü sanayi içinde değerlendirilmiştir.

b) Amaç

Bölgelerimizi, yeniliğe ve işbirliğine dayalı şekilde imkân ve kabiliyetlerini yönetişim temelinde geliştirerek dönüştürmek ve böylece ülkemizin dengeli kalkınmasına azami katkıyı sağlamak, bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Bölgesel kalkınmanın kurumsal yapısı ve yönetişimi merkezi ve bölgesel düzeyde etkinleştirilecektir. (Kalkınma Planı p.669)		
Tedbir 669.1. Bölge kalkınma idareleri ve kalkınma ajanslarının yapıları, görev ve yetkileri gözden geçirilerek, daha etkin ve verimli çalışmalarına yönelik düzenleme yapılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Ajansları, Bölge Kalkınma İdareleri	1. 388 ve 642 sayılı KHK'lerde değişiklik yapılmasına yönelik gerekli hazırlıklar tamamlanacaktır.
Tedbir 669.5. Bölgesel gelişme politikalarının tasarım ve uygulama aşamalarında karar destek süreçlerini güçlendirecek il ve ilçe düzeyinde Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmasının güncellenmesi de dâhil olmak üzere araştırma, analiz ve raporlama çalışmaları yapılacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kültür ve turizm Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Kalkınma Ajansları	1. BGUS ve Bölge Planlarının yenilenmesi çalışmaları kapsamında ilgili tarafların katılımıyla toplantılar düzenlenecektir. 2. Bölge planlarının hazırlanmasına yönelik bir kılavuz oluşturularak kalkınma ajansları ile paylaşılacaktır. 3. YER-SİS Projesi Karar Destek Sistemi idame ettirilip sistemde iyileştirme çalışmaları yapılacaktır. 4. Daha önce pilot olarak yürütülen Kırsal ve Kentsel Ekonomilerin Entegrasyonu Araştırma Projesi, 973 ilçeyi kapsayacak şekilde yürütülecektir. 5. Kalkınma ajansları desteklerinin değerlendirilmesine yönelik çalışmalar koordine edilecek ve mevcut destek uygulamaları gözden geçirilerek kapsamlı bir değerlendirme raporu hazırlanacaktır. 6. Bölgesel gelişmişlik farkları raporu tamamlanacaktır.
Görece geri kalmış bölgelerde kentsel ve sınai altyapıların geliştirilmesi, gelişme potansiyeli haiz sektörlerde istihdamın artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.670)		
Tedbir 670.1. Kalkınma ajansı destekleri, yerel düzeydeki kurumların kapasitesinin geliştirilmesi, özel sektörün kurumsallaşması, sürdürülebilirliği ve verimliliğinin artırılması amacıyla yönetim danışmanlığı alanına odaklanacaktır.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Ajansları	1. Kalkınma ajansları tarafından yönetim danışmanlığı alanında destek programları tasarlanacak ve uygulanacaktır. 2. Kalkınma ajansları tarafından tasarlanan yeni destek araçları uygulamaya geçirilecektir.

Tedbir 670.2. Görece geri kalmış bölgelerde çevresine hizmet verme bakımından merkez olma işlevi taşıyan illerde Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı uygulanmasına devam edilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Ajansları, Yerel Yönetimler	1. Programın 2022 yılı uygulama usul ve esasları hazırlanacaktır. 2. Program kapsamında desteklenmesi teklif edilen projeler incelenecektir. 3. Desteklenmesi uygun görülen projeler için onay ve kaynak aktarım süreçleri tamamlanacaktır.
Sosyal Destek Programı yeniden yapılandırılacak ve uygulaması yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.671)		
Tedbir 671.1. Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı adıyla yeniden tasarlanan Programın, özellikle toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha aktif katılımlarını sağlamak, üretkenlik ve yetenek gelişimini destekleyerek istihdam edilebilirliği artırmak amacıyla, sosyal girişimciliği ve sosyal sorumluluk faaliyetlerini de teşvik edecek şekilde uygulanmasına devam edilecektir.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Ajansları	1. Programın 2022 yılı uygulama usul ve esasları hazırlanacaktır. 2. Program proje başvurularının alınması, desteklenmesi uygun görülen projelerin seçilmesi ve bütçelerinin tahsis edilmesi sağlanacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020(1)	2021(2)	2022(3)
En Yüksek Gelirli Bölgenin Kişi Başı Gelirinin En Düşük Gelirli Bölgenin Kişi Başı Gelirine Oranı (4)	Oran	4,28	4,26	4,1
Eğitim Düzeyi En Düşük Beş Bölgede Yüksekokul ve Üzeri Mezunların Oranı	Yüzde	13,5	13,6	13,7
En Düşük Gelirli Beş Bölgenin Sanayi ve Hizmetlerinin Ekonomideki Paylarının Ortalaması	Yüzde	81,4	82	82,5

(1) 2019 yılı verisidir.
(2) Gerçekleşme Tahmini
(3) Program
(4) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Bölgesel Kalkınma Programının performans göstergelerinden biridir.

2.4.2. Şehirleşme

a) Mevcut Durum

Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve çevre politikaları ile stratejilerini mekânla ilişkilendirerek; insan odaklı, kimlikli, yaşanabilir ve üreten şehirler oluşturulması yolunda mekânsal planlamayı yönlendiren Türkiye Mekânsal Strateji Planı çalışmalarının 2021 yılı sonuna kadar tamamlanması planlanmaktadır.

Mekansal planların uygulanması, izlenmesi, denetimi ile farklı kademelerdeki planlar arasındaki eşgüdüm sorunlarının ve plan değişikliklerinin şehirlerdeki yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemesini engellemek amacıyla, yapımı büyük ölçüde tamamlanan imar planlarının günün şartlarına uygun olarak bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde güncellenmesi çalışmaları devam etmektedir.

15/09/2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan İmar Planı Değişikliğine Dair Değer Artış Payı Hakkında Yönetmelik hükümleri çerçevesinde imar planı değişikliği sonucu oluşan değer artışının belli oranlarda kamuya kazandırılması çalışmalarına başlanmıştır.

6360 sayılı Kanunla büyükşehir belediyelerinin yetki alanının il sınırı olarak belirlenmesiyle birlikte, il sınırı içerisinde bulunan köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılıp mahalleye dönüştürülmesi şehirleşme oranı göstergelerinde kırılmaya sebep olmuştur. 2012 yılında kent tanımı kriteri olarak kullanılan nüfusu 20 binin üzerinde olan yerleşimlerde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 72,3 iken 2020 yılında il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı yüzde 93 olarak gerçekleşmiştir.

Şehirlerimizde kentsel yeşil alan standartlarını ve yaşam kalitesini yükseltmek için Millet Bahçeleri yapım çalışmaları devam etmektedir. 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla 12,7 milyon m^2 Millet Bahçesi yapımı tamamlanmıştır.

49 sayılı Coğrafi Bilgi Sistemleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle kurulan Türkiye Coğrafi Bilgi Sistemi Kurulu, Cumhurbaşkanı Yardımcısının başkanlığında toplanmakta olup Kurulun 2021 yılı çalışmalarında coğrafi verilerin gizlilik derecelerinin belirlenmesi, coğrafi veri erişim, paylaşım ve kullanım kurallarının hazırlanması, Ulusal Coğrafi Bilgi Platformunun alt yapısının geliştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır.

Kamulaştırma, toplulaştırma ve imar uygulamalarının etkililiğini artırmak ve piyasanın daha sağlıklı işlemesini sağlamak üzere nesnel ölçütlere dayalı bir gayrimenkul değerleme sisteminin geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Merkezi kurumların plan yetkilerinin genişletilmesinden ziyade planlama, yapılaşma ve denetim sürecinde dikkate alınacak nesnel kuralların geliştirilmesi, teknik olarak detaylandırılması ve yerel yönetimlerin kapasitelerinin geliştirilerek planlamanın mahallinde yapılması çalışmaları sürdürülmektedir.

Mekânsal planların yapımında yapılaşma sınırları, yoğunlukları ve uygulama esaslarının afet risk faktörlerine göre belirlenmesi ile kıyı alanları ve tarımsal alanlar başta olmak üzere kontrolsüz kentsel genişlemenin doğal, tarihi ve kültürel alanlar üzerinde oluşturduğu tahribatın önlenmesi yönündeki çalışmalar önemini korumaktadır.

b) Amaç

İnsan odaklı, doğal hayata ve tarihi mirasa saygılı, temel kentsel hizmetlerin adil ve erişilebilir bir şekilde sağlandığı, yaşam kalitesi yüksek ve değer üreten şehirler ve yerleşimler oluşturmak temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika / Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Şehirlerimiz kalkınma vizyonuyla eşgüdüm içerisinde, çok merkezli, karma kullanımı destekleyen, özellikle erişilebilirliği sağlayan bir yaklaşımla planlanacak; mekânsal planlarda topoğrafyayla ahengin sağlanması ve afet riski, iklim değişikliği, coğrafi özellikler ve tarihi değerlerin gözetilmesi esas alınacaktır. (Kalkınma Planı p.674)		
Tedbir 674.2. Şehirlerin özgün kimliğini geliştirmek üzere; doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve yeniden canlandırılması için İller Bankası A.Ş Genel Müdürlüğü (İLBANK) tarafından yerel yönetimlere yönelik destek programı geliştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İLBANK , Yerel Yönetimler	1. Afyonkarahisar (Merkez) sokak sağlıklaştırma uygulamaları gerçekleştirilecektir. 2. Diyarbakır İçkale surları restorasyonu ikinci etap yapım işi gerçekleştirilecektir.
Yeşil şehir vizyonu kapsamında yaşam kalitesinin artırılması ve iklim değişikliğine uyumu teminen şehirlerimizde Millet Bahçeleri yapılacak ve yeşil alanların miktarı artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.676)		
Tedbir 676.1. Şehirlerimizde sağlıklı yaşam alanları oluşturmak, kentsel yeşil alan standartlarını ve yaşam kalitesini yükseltmek için Millet Bahçeleri 81 ile yaygınlaştırılacak, 2023 yılına kadar 81 milyon m^2 alanda Millet Bahçesi çalışmaları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ, İLBANK ve belediyelerin finansmanıyla yürütülecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İLBANK, TOKİ, Yerel Yönetimler	1. 81 ilde 81 milyon m^2 Millet Bahçesi için yer seçimi, projelendirme, ihale ve yapım çalışmaları devam edecektir.
İmar uygulamalarında alt düzeydeki imar planlarının bütünlüğü korunacak, planlar uygulama araçlarıyla zenginleştirilecek ve plan bütününde yapılacak imar uygulamaları yaygınlaştırılacaktır. (Kalkınma Planı p.678)		
Tedbir 678.1. İmar uygulamalarında kırsal ve kentsel yerleşmeleri dikkate alan katılımcılık ve finansman alanında yenilikçi yaklaşımlar geliştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Altı ilde örnek imar uygulama çalışmaları tamamlanacak ve beş ilde çalışmalara başlanacaktır. 2. İmar uygulamalarının benimsenmesi ve mevzuata uygun yapılması için belediyelere teknik destek verilecektir.

Haritacılık alanında konumsal hassasiyet, dijitalleşme ve yeni teknolojilerin kullanımı güçlendirilecek, kurumlar arası koordinasyon ve işbirliği geliştirilerek birlikte üretim ve veri paylaşımı yoluyla mükerrerlikler önlenecektir. (Kalkınma Planı p.680)		
Tedbir 680.1. Ulusal harita üretimi işlerinde baz alınacak olan kentsel alanlardaki konumsal hassasiyet altyapısı yenilenecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Harita Genel Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	1. Konumsal jeodezik verilerin e-devlet altyapısı üzerinden paylaşılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. 2. Konumsal hassasiyetin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar kapsamında planlanan alanların jeodezik çalışmaları yapılacak ve kentsel alanlarda ihtiyaç duyulan yüksek konumsal hassasiyetli harita verisi üretimi gerçekleştirilecektir.
Tedbir 680.2. Çok boyutlu kadastro/harita üretimi tamamlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Harita Genel Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	1. 2021 yılında görüntü alımları tamamlanan Adıyaman, Bingöl, Muş, Tunceli ve İstanbul ili kentsel alanlarının sayısal arazi modeli ve dijital şehir modelleri üretimi yapılacaktır.
Kamu ve özel sektör kuruluşlarınca yapılacak yatırımlara temel oluşturmak üzere sayısal hale gelmiş güncel, güvenilir kadastro verileri sunulacak, mülkiyet verileri elektronik ortama aktarılacaktır. (Kalkınma Planı p.681)		
Tedbir 681.2. Tüm Türkiye'de tek koordinat sistemine geçilerek kadastro modernizasyonu tamamlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), DSİ, Karayolları Genel Müdürlüğü, Orman Genel Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler	1. Ülke genelinde toplam 58 milyon parselde tek koordinat sistemine geçilmesi amacıyla Kadastro Modernizasyon Projesi tamamlanacaktır.
Yerel yönetimlerin akıllı şehir stratejilerini ve izleyecekleri yol haritalarını hazırlamaları teşvik edilecek, akıllı şehir projelerinin ulusal katmanda önceliklendirilen alanlar ve kabiliyetler dikkate alınarak seçilmesi ve hayata geçirilmesi sağlanacak, akıllı şehir uygulamalarına yönelik yerli üretimin geliştirilmesi desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.683)		
Tedbir 683.1. Yerel yönetimlere akıllı şehir stratejilerini ve izleyecekleri yol haritalarını hazırlamalarına yönelik Ulusal Akıllı Şehir Stratejisi ve Eylem Planı esas alınarak rehberlik sağlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Akıllı şehir uygulamalarının bir strateji doğrultusunda planlanabilmesi, gerçekleştirilebilmesi ve gerekli yetkinliğin kazanılması için yerel yönetimlere standardizasyon ve uygulama rehberliği yapılacaktır.
Gayrimenkul değer artışlarının etkili yönetimiyle kentsel mekân ve hizmet kalitesinin artırılması, kentsel hizmetlerin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesine yönelik faaliyetlere kaynak oluşturması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.684)		

Tedbir 684.1. Tapu işlemlerinde gerçekleşen fiyatın kaydedilmesi, değer değişimlerinin takip edilebilmesi, kamu yatırımları ve düzenlemeleri sonucu ortaya çıkan değer artışlarının tespit edilmesi, yer seçim analizlerine katkı verilmesi ve taşınmaz değer haritalarının oluşturulabilmesi için Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemine entegre bir gayrimenkul değer bilgi merkezi kurulacak ve taşınmazların değere yönelik verileri mülkiyet bilgileri ile birlikte tutulacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Gelir İdaresi Başkanlığı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler	1. Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemine entegre bir gayrimenkul değer bilgi merkezi kurulacak ve taşınmazların değerlerine yönelik veriler mülkiyet bilgileri ile tutulacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Kadastro Modernizasyonu Kapsamında Yenilenen/Sayısallaştırılan Parsel Sayısı (3)	Bin Adet	12 750	14 750	16 750

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Tapu ve Kadastro Programının performans göstergelerinden biridir.

2.4.3. Konut

a) Mevcut Durum

2020 yılında belediyeler tarafından 219 bin daire için yapı ruhsatı düzenlenmiştir. 2021 yılının ilk altı aylık döneminde ise 328.042 daire için yapı ruhsatı verilmiştir. Yapı ruhsatı verilen daire sayısı bakımından değerlendirildiğinde 2021 yılının ilk altı ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 49,8 oranında artış olmuştur. 2020 yılında yapı kullanma izni alan konut sayısı 270 bindir. 2021 yılı Haziran ayı itibarıyla yaklaşık 280 bin konut için yapı kullanma izni alınmış olup bir önceki yılın aynı dönemiyle kıyaslandığında yüzde 3,4 artış olmuştur.

Türkiye genelinde konut satışları Ağustos ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 17 azalarak 141.400 olmuştur. 2021 yılı Ocak-Ağustos döneminde 243.189'u ilk defa, 558.806'sı ikinci el olmak üzere toplam 801.995 konut satılmıştır. 2020 yılında ise aynı dönemde 317.832'si ilk defa, 706.702'si ikinci el olmak üzere toplam 1.024.534 konut satışı

gerçekleşmiştir. İpotekli konut satışları 2021 yılı Ağustos ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 64 azalarak 27.375 olarak gerçekleşmiştir. Toplam satışların yaklaşık yüzde 19,4'ü ipotekli konut satışıdır.

Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca (TOKİ) 2003 yılından itibaren 1.052.152 konutun inşaatına başlanmış olup 898.570 konut 2021 yılı Eylül sonu itibarıyla sosyal ve teknik donatılarıyla birlikte tamamlanmıştır. TOKİ tarafından üretilen konutların yüzde 86,75'i sosyal konut niteliğindedir. Toplam sosyal konut üretiminin içinde alt, dar ve orta gelir grubuna yönelik üretilen konutların oranı yüzde 61,82, kentsel dönüşümün oranı yüzde 17, afet konutlarının oranı yüzde 7,27, tarım köy konutlarının oranı da yüzde 0,71'dir. TOKİ tarafından yürütülen Sosyal Konut Programı kapsamında 2021 yılı sonunda 80 bin konut üretilmesi öngörülmektedir.

2021 yılı Eylül sonu itibarıyla Ulusal Adres Veri Tabanı verilerine göre Türkiye'de toplam konut sayısı (konut, lojman, yazlık/mevsimlik konut, kapıcı dairesi ve konut inşaatları) 40,2 milyondur. Konut arzındaki son yıllardaki artışın etkisiyle toplam konut açığı azalmıştır. Konut piyasasında doğru ve uzun vadeli analizler yapılabilmesi ve yerleşmeler itibarıyla arz ve talep dengesinin kurulabilmesi için konut stokunun konutların nitelikleri de dâhil olmak üzere ortaya konulması, güncel, sürekli, güvenilir ve doğru verileri sunmak üzere veri altyapısının güçlendirilmesi çalışmalarına devam edilmektedir.

Ülkemizde, dar gelirlilerin ve dezavantajlı grupların konuta erişimi önceliğini korumaktadır. Bu kapsamda kamu kurumları ve özel sektör aktörlerinin işbirliği ile karşılanabilir konut finansman yöntemlerini de içerecek şekilde uygulama stratejilerinin geliştirilmesi öngörülmektedir.

Konut yapımının, yerleşmelerin gelişme eğilimlerine ve özelliklerine göre yönlendirilmesi; alt gelir gruplarının konut sorununu çözmek amacıyla uygun yapım ve finansman yöntemlerinin geliştirilmesi; yaşlı, çocuk ve engellilerin ihtiyaçlarına uygun konut ve çevrelerinin tasarlanması hedeflenmektedir.

b) Amaç

Dar gelirliler başta olmak üzere, herkesin yeterli, yaşanabilir, dayanıklı, güvenli, kapsayıcı, ekonomik olarak karşılanabilir, sürdürülebilir, iklim değişikliğine dirençli, temel altyapı hizmetlerine sahip konuta erişiminin sağlanması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Kentleşme, nüfus artışı, yenileme ve afetten kaynaklanan konut ihtiyacı arz-talep dengesi gözetilerek karşılanacaktır. (Kalkınma Planı p.686)		
Tedbir 686.2. Plan döneminde dar gelirlilere ve dezavantajlı gruplara yönelik 250 bin sosyal konut üretilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, TOKİ	1. Sosyal Konut Programı kapsamında 50 bin konut sosyal ve teknik donatılarıyla birlikte üretilecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
TOKİ Tarafından Üretilen Sosyal Konut Sayısı	Adet	98 891	80 000	50 000

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.4.4. Kentsel Dönüşüm

a) Mevcut durum

Başta afet riskleri olmak üzere, standartlara uygun olmayan yapı stoku ile işlevleri değişen kentsel alanlardaki yıpranma nedenlerine bağlı olarak ülkemizde kentlerin dönüşüm çalışmaları devam etmektedir.

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında 59 ilde 276 Riskli Alan, 38 ilde 175 Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı ve 11 ilde 17 yenileme alanı ilan edilmiştir. Ayrıca yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere 56 ilde 52 bin hektar büyüklüğünde Rezerv Yapı Alanı belirlenmiştir.

Riskli yapıları tespit etmek üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca lisanslandırılan üniversite, kamu kurumu, sivil toplum kuruluşu, tüzel kişi, yapı denetim kuruluşu ve yapı laboratuvarının da bulunduğu 1.100 kurum/kuruluş görevini yürütmektedir. Bu kurum ve kuruluşlar tarafından 786.086 bağımsız birimin riskli yapı olduğu tespit edilmiştir.

Dönüşüm Projeleri Özel Hesabının ihdas edildiği 2012 yılından itibaren, başta kurumsal ve bireysel kira yardımı, faiz desteği, kamulaştırma ve dönüşüm uygulamaları olmak üzere (cari fiyatlarla) yaklaşık 18,2 milyar TL ödenek sağlanmıştır.

Kentsel dönüşüm ihtiyacı olan alanların sayısı ve büyüklüğü artmış olup dönüşüm uygulamalarının aynı anda yürütülmesinde mali, idari ve teknik zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin önceliklendirme çalışmaları önemini korumaktadır.

Kentsel dönüşüm sürecinde alanın özelliklerine ve kentin içindeki fonksiyonuna göre bir dönüşüm senaryosu uygulanması ve dönüşüm alanlarının bir stratejiye bağlı olarak geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. Bu çerçevede 45 ilde kentsel dönüşüm strateji belgesi hazırlanmış, 15 ilde ise kentsel dönüşüm strateji belgesi hazırlama çalışmaları sürdürülecektir.

b) Amaç

Afet tehlikesi ve riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve araziler, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşamayı esas alacak şekilde dönüştürülecektir.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Kentsel dönüşüm; yatay mimari anlayışıyla, yaşam kalitesini yükseltme ve kentlilik bilincini geliştirme amacı çerçevesinde tarihi merkezlerin yenilenmesini içerecek şekilde yürütülecektir. (Kalkınma Planı p.690)		
Tedbir 690.1. Kentsel dönüşüm uygulamalarında tarihi kent merkezi alanlarının yenilenmesinin yaygınlaştırılması, bu kapsamda yerel yönetimlerle paylaşımlı bir finansman modeli oluşturulması sağlanacak ve 81 ilde tarihi kent merkezleri kent kimliğini ön plana çıkaracak şekilde dönüştürülerek, yatay mimari ve insan odaklılık anlayışıyla tasarımları gerçekleştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İLBANK, TOKİ, Yerel Yönetimler	1. 25 ilde Tarihi Kent Merkezi çalışmalarına devam edilecek ve 20 yeni ilde çalışmalara başlanacaktır.
Kentsel dönüşüm uygulamalarında il bazında hazırlanan kentsel dönüşüm stratejileri esas alınacaktır. (Kalkınma Planı p.691)		
Tedbir 691.1. İl ve ilçe bazında riskli ve rezerv alanlara ilişkin verileri, sosyal yapı analizini, ekonomik bütünleşme, altyapı durumu, finansman modelleri ve il bazında dönüşüm hedeflerini içeren kentsel dönüşüm stratejileri hazırlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. 15 il için Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi hazırlanacaktır.
Afet riskli alanların tespiti ve ilanına ilişkin mevcut kriterler geliştirilecek ve netleştirilecek; yüksek öncelikli alanlar çok ölçütlü değerlendirme sistemiyle önceliklendirilerek ivedilikle dönüştürülecektir. (Kalkınma Planı p.693)		
Tedbir 693.1. Kentsel dönüşüm uygulamalarında yerleşim alanı bazında önceliklendirme için çok ölçütlü değerlendirme modeli, can ve mal kaybına neden olma açısından afet riskleri, tehlikesi, etkilediği nüfusun büyüklüğü, mali ve finansal gereksinim, rezerv alanın mevcudiyeti gibi parametrelerin esas alındığı kriterler ve puanlama sistemi çerçevesinde geliştirilecek ve yerleşim alanları bu kapsamda önceliklendirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), AFAD	1. Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesinin Hazırlanmasına Yönelik İlke ve Esaslar doğrultusunda yerleşim alanlarında önceliklendirme çalışması tamamlanacaktır.

Tedbir 693.7. İstanbul'da mevcut yapılaşmış alanlarda yapı stoku dikkate alınarak, kentsel dirençliliğin artırılması amacıyla mevcut altyapı sistemlerinde afet risk önceliklendirme çalışması yapılarak ihtiyaç duyulanlar yenilenecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), AFAD, İLBANK, TOKİ, İstanbul Büyükşehir Belediyesi	1. İstanbul'un altyapı sisteminde afet risk önceliklendirilmesi değerlendirmesi yapılacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Tarihi Kent Merkezi Projesi Kapsamında Yer Alan İl Sayısı (Kümülatif)	Adet	20	25	45
Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Hazırlanan İl Sayısı (Kümülatif)	Adet	21	45	60

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.4.5. Kentsel Altyapı

a) Mevcut Durum

İçme ve kullanma suyu şebekesiyle hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı 2019 yılı itibarıyla yüzde 99 seviyesindedir. Yerleşime yeni açılan alanlar ve mevcut şebekelerin yenileme ve bakım çalışmaları dışında içmesuyu şebeke inşaatı ihtiyacı azalırken içmesuyunu arıtma ihtiyacı artmıştır.

Su havzalarındaki yapılaşmalar, kentsel ve sanayi atıksularının arıtılmadan deşarjı, tarımsal ilaç ve gübre kullanımı, katı atıkların düzensiz olarak alıcı ortama bırakılması gibi nedenler su kaynaklarını hızla kirletmektedir. Bu durum karşısında arıtma tesisi yapımı ihtiyacı artmış ve 2012 yılında 258 olan arıtma tesisi sayısı 2019 yılında 629'a çıkmıştır.

Kanalizasyon şebekesiyle hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı 2019 yılında yüzde 91 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla atıksu arıtma tesisi hizmeti alan belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı yüzde 89'dur.

DSİ Genel Müdürlüğünün finansman yapısının sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik belediyeler ve diğer kuruluşlar adına DSİ tarafından tamamlanan altyapı yatırımlarına ait geri ödemelerin iyileştirilmesine yönelik çalışmalara başlanmıştır.

Atıksu arıtma tesislerinin verimli şekilde çalıştırılması için bu tesislerin yap-işlet-devret modeli çerçevesinde işletilmesine yönelik mevzuat hazırlık çalışmaları tamamlanmıştır. Su ve Kanalizasyon Programından (SUKAP) faydalanan proje sayısı Eylül 2021 itibarıyla 1.464'e ulaşmış olup 2011-2021 döneminde yaklaşık 5,3 milyar TL hibe ve uygun şartlarla 7,7 milyar TL kredi İLBANK aracılığıyla belediyelere proje karşılığı tahsis edilmiştir.

2021 yılında, ilki gerçekleştirilen Su Şurası kapsamında, önümüzdeki 30 yıl için kayıp kaçakların azaltılması, sulamadan dönen suların yeniden kullanılması, bireysel farkındalığın artırılmasıyla su tasarrufunun sağlanması, borulu şebeke sulama sistemleriyle sulama randımanının yükseltilmesi vb. hedeflere ulaşılabilmek için çeşitli tedbirler belirlenerek uygulamaya konulacaktır. Ayrıca Su Kanunu teklifi taslağının Türkiye Büyük Millet Meclisinde kanunlaşması beklenmektedir.

İçmesuyu Temin ve Dağıtım Sistemlerindeki Su Kayıplarının Kontrolü Yönetmeliğiyle büyükşehir ve il belediyeleri su kayıplarını 2023 yılına kadar yüzde 30, 2028 yılına kadar ise yüzde 25 düzeyine; diğer belediyelerin su kayıplarını 2023 yılına kadar yüzde 35, 2028 yılına kadar yüzde 30, 2033 yılına kadar ise yüzde 25 düzeyine indirmesi hedeflenmektedir.

Bununla birlikte, içmesuyu temin ve dağıtım sistemlerinde çeşitli belediyeler tarafından su kayıplarını azaltıcı faaliyetler yürütülmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan 2020 Yılı İçmesuyu Temin ve Dağıtım Sistemlerindeki Su Kayıpları Raporuna göre içmesuyu temin ve dağıtım sistemlerindeki 2020 yılı su kayıp oranı ülke genelinde yüzde 35,4 olarak hesaplanmıştır. Su temin sistemindeki kayıp ve kaçaklar azaltılarak iklim değişikliği ve kuraklığın etkilerine karşı su kaynaklarının verimli kullanılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

TÜİK verilerine göre 2018 yılında toplanan evsel nitelikli atık miktarı yaklaşık 32,2 milyon tondur. Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı (2016-2023) kapsamında çalışmalar sürdürülmekte olup Ağustos 2021 yılı itibarıyla atıkların yüzde 22,4'ü geri kazanılmaktadır. Mevcut atık yönetim planlarının sıfır atık yönetim planı ile uyumlu hale getirilmesi, ayrı toplama verimliliğinin kaynağında artırılması ve yaygınlaştırılması, geri kazanım ve bertaraf yöntemlerinin belirlenmesi amacıyla 2023-2035 yıllarını kapsayacak Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı revizyonu çalışmaları başlatılmıştır.

2021 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla işletmede olan düzenli depolama tesisi sayısı 90'a yükselmiş olup bu tesislerle 1.194 belediyede 65,6 milyon nüfusa hizmet verilmektedir. 2016 yılında iki yakma ve 56 tıbbi atık sterilizasyon tesisiyle hizmet verilirken, 2021 yılı Ağustos ayı itibarıyla üç yakma ve 68 tıbbi atık sterilizasyon tesisiyle 81 ilde hizmet verilmektedir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 26/02/2021 tarihinde yayımlanan 2019 yılı Ambalaj Bültenine göre piyasaya sürülen yaklaşık 4,8 milyon ton ambalajın yüzde 48'i geri kazanılmıştır. Son yıllarda özel sektör tarafından işletilen ambalaj atığı işleme tesisi sayısında önemli gelişmeler kaydedilmiş, 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla söz konusu tesis sayısı 2.912'ye ulaşmıştır.

Belediyeler toplamak veya toplatmakla yükümlü oldukları ambalaj atıklarına ilişkin yönetim planlarını hazırlayarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığına sunmaktadır. 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla 596 belediyede ambalaj atıklarını kaynağında ayrı toplama çalışmaları yürütülmektedir.

2021 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla tehlikeli atıkların yönetimi için 47 beraber yakma ve 18 atık yakma, 469 tehlikeli atık geri kazanım ve 10 birinci sınıf düzenli depolama tesisi bulunmaktadır.

Katı atık yönetiminde öncelikle üretilen atık miktarının azaltılması ve atığın kaynakta ayrıştırılarak toplamaya hazır hale getirilmesi için hanehalklarının bilinçlendirilmesi çalışmaları ile yerel yönetimlerin atığın kaynakta ayrı toplanmasına ilişkin kapasitesinin artırılması faaliyetleri devam etmektedir.

Covid-19 pandemi sürecinde tek kullanımlık eldiven ve maske gibi tıbbi atıklarla ilgili Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2020/12 sayılı Tek Kullanımlık Maske, Eldiven Gibi Kişisel Hijyen Malzeme Atıklarının Yönetiminde Covid-19 Tedbirlerine İlişkin Genelge yayımlanmış olup bu atıkların yönetimine ilişkin düzenleme getirilmiştir.

Belediyeler katı atık yönetiminde toplama, taşıma ve bertaraf konusunda önemli gelişmeler kaydetmiş olup bu tesislerin çevresel sorunlara yol açmaması için usulüne uygun olarak işletilmesi ve düzenli olarak denetlenmesi çalışmaları devam etmektedir. Düzenli depolama tesisi sayısı artmakla birlikte faaliyetteki tesislerin dolan kapasitesinin artırılması için ilave depolama alanı ve ön işlem tesislerinin yapımına devam edilmektedir. Ayrıca düzensiz döküm sahalarının rehabilitasyonu ve kırsal alanda katı atıkların yönetimiyle ilgili çalışmalar yürütülmektedir. Katı atık yönetiminde belediyelerin zamanı ve finansman kaynaklarını daha verimli kullanmaları amacıyla mahalli idare birlik modelinin etkin uygulanması önemli görülmektedir. Bu yöntemle yürütülen katı atık projeleri artmakla beraber kurulan tesislerin etkin işletilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Evsel nitelikli atıkların insan ve çevre sağlığına etkilerinin en aza indirilerek etkin yönetiminin gerçekleştirilmesi amacıyla belediyelerin finanse etmekte zorlandıkları katı atık projelerinin desteklenmesi için 2017 yılında başlatılan Katı Atık Programı (KAP) kapsamında 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla bir düzenli depolama tesisi ve üç aktarma istasyonu yapımı tamamlanmış, beş aktarma istasyonu, üç ön işlem tesisi, iki yeni lot ve bir entegre tesis uygulama projesi hazırlanması işi tamamlanmıştır. Üç entegre atık yönetim tesisi, yedi yeni lot, bir ön işlem tesisi ve üç aktarma istasyonu yapım işi devam etmektedir. Ayrıca, bir düzenli depolama tesisi yeni lot yapımı, iki yeni lot uygulama projesi hazırlanması, yedi aktarma istasyonu uygulama projesi hazırlanması çalışmaları sürdürülmektedir.

Atık oluşum sebeplerinin gözden geçirilerek engellenmesi veya en aza indirilmesi, atığın kaynağında ayrıştırılarak geri dönüşüme kazandırılması amacıyla 2017 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Sıfır Atık Projesi başlatılmıştır. Uygulamanın başladığı Haziran 2017'den itibaren Ekim 2021'e kadar 109.000 kurum/kuruluş binasında Sıfır Atık Yönetim Sisteminin uygulanmasına başlanmıştır. Sıfır Atık Projesi kapsamında uygulama hakkında bilgi vermek, yol göstermek ve farkındalık oluşturmak amacıyla 2017 yılından itibaren 13,6 milyon kişiye eğitim verilmiştir. Sıfır atık yönetim sistemini kurmakla yükümlü bina ve yerleşkeler ile mahalli idareler sıfır atık belgesi almak zorunda olup bu kapsamda Ekim 2021'e kadar 59.000 binaya temel seviyede sıfır atık belgesi düzenlenmiştir. Sıfır atık

yönetim sisteminin; idari, mali ve teknik unsurları açısından tasarım ve planlama kriterlerini, değerlendirme unsurları ve uygulama esaslarını belirlemek; sistemin geliştirilmesi, iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaları düzenlemek amacıyla 11 kılavuz hazırlanmıştır. Diğer taraftan yerel ölçekte strateji belirlemek, kısa ve uzun vadeli hedefler koymak amacıyla 81 ilin İl Sıfır Atık Yönetim Planları hazırlanmıştır. Belediyeye ait hizmet binaları ve tesislerinde sıfır atık yönetim sistemini kurarak belge başvurusunda bulunan belediye sayısı 60 olup bu belediyelerden 38'ine Temel Seviye Sıfır Atık Belgesi verilmiştir. Ayrıca kurum kuruluşlar ile mahalli idarelerin envanterinin oluşturulması, sistem üzerinden belge düzenlenmesi amacıyla Sıfır Atık Bilgi Sistemi kurulmuş olup sistem kullanıcı sayısı 120 bine ulaşmıştır.

Sıfır atık uygulamasının başladığı 2017 yılından itibaren ise 16,5 milyon ton kağıt-karton, 4,1 milyon ton plastik, 1,7 milyon ton cam, 0,4 milyon ton metal ve 1,5 milyon ton organik ve diğer geri dönüştürülebilir atıklar olmak üzere toplamda yaklaşık 24,2 milyon ton geri kazanılabilir atık Çevre ve Şehircilik Bakanlığından lisans almış işletmelerce işlenerek ekonomiye kazandırılmıştır. Sıfır atık projesi başladığında yüzde 13 olan geri kazanım oranı 2021 yılı Ağustos ayı itibarıyla yüzde 22,4'e çıkarılmış olup 2023 yılında bu oranın yüzde 35'e çıkarılması hedeflenmektedir.

Plastik poşetlerin ücretlendirilmeye başlandığı 2019 yılından itibaren ülkemizde plastik poşet kullanımı yüzde 75 oranında azalmış olup plastik poşet kaynaklı 354.000 ton plastik atığın oluşumu engellenmiştir. Bu azalmayla plastik poşet üretimi için gerekli plastik hammadde ithalatı azaltılmış ve yaklaşık 2,44 milyar TL tasarruf edilerek 14.640 ton sera gazı salınımı da engellenmiştir.

Plastik poşet, lastik, akümülatör, pil, madeni yağ, bitkisel yağ, elektronik ve elektronik eşya, ilaç, ambalaj ürünlerini kapsayan Geri Kazanım Katılım Payına İlişkin Yönetmelik 31/12/2019 tarihli ve 30995 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikle satış noktalarından poşetler için tahsil edilecek geri kazanım katılım payları ile yönetmelikte belirtilen diğer ürünler için piyasaya sürenlerden veya ithalatçılardan tahsil edilecek geri kazanım katılım paylarının belirlenmesi, beyan edilmesi, tahsilatı, izlenmesi ve bu yönetmelik kapsamında uyulacak hükümlere ilişkin idari ve teknik usul ve esaslar belirlenmiştir.

Atık yağlar, atık pil ve akümülatörler, ömrünü tamamlamış lastikler, elektrikli ve elektronik eşya atıkları, bitkisel atık yağlar, hafriyat toprağı, inşaat ve yıkıntı atığı, ömrünü tamamlamış araçlar gibi özel atıkların toplanması, taşınması, geri kazanımı ve bertarafına yönelik eğitim, bilinçlendirme ve mevzuat çalışmaları devam etmektedir.

Atıkların işlenmesi için faaliyet gösteren atık ön işlem ve geri kazanım tesislerinin teknik kriterlerinin ve bu tesislerde bulunması gereken asgari şartlara ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amacıyla Atık Ön İşlem ve Geri Kazanım Tesislerinin Genel Esaslarına İlişkin Yönetmelik 9/10/2021 tarihli ve 31623 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Piyasaya arz edilen akümülatörlerin kullanımları sonrasında geri kazanımının sağlanması amacıyla iade alınmasını içeren Akümülatör Depozito Bilgi Sistemi uygulamaya alınmıştır.

Kent içi ulaşımda trafik sıkışıklığına bağlı olarak ortaya çıkan zaman kaybı, yakıt tüketimi ile çevre ve gürültü kirliliği sorunlarının asgari seviyeye indirilebilmesi için ülkemizde toplu taşımanın ve motorsuz ulaşım türlerinin geliştirilmesi amacıyla önemli yatırımlar yapılmaktadır. Bununla birlikte kentlerimizde kaliteli ve konforlu bir ulaşım altyapısının geliştirilmesine yönelik ihtiyaç devam etmektedir.

Türkiye'de 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla 12 büyükşehirde (Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Konya ve Samsun) raylı sistemlerle (metro, hafif raylı sistem, tramvay) toplu taşıma hizmeti verilmektedir. Ülkemizde en yaygın raylı sistem ağına sahip şehir olan İstanbul'da toplam uzunluğu yaklaşık 250 km olan 13 hatta (Marmaray dâhil) raylı sistem işletmeciliği yapılmakta olup bunu yaklaşık 177 km ile İzmir ve 102 km ile Ankara takip etmektedir.

Kent içi ulaşım altyapısının geliştirilmesine yönelik olarak 2021 Yılı Yatırım Programına yeni projeler alınmıştır. Bu kapsamda, büyükşehir belediyelerince dış kredi finansman ve hibe katkısıyla yürütülmek üzere Konya ve Mersin CNG Yakıtlı Otobüs Alımı Projeleri ile İzmir ve Ankara Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı (SUMP) Projeleri dâhil edilmiştir. Diğer taraftan, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığınca bütçe kaynaklarıyla finanse edilmek üzere Altunizade-Ferah Mahallesi-Çamlıca Camii Raylı Sistem Hattı ile Kazlıçeşme-Sirkeci Kentsel Ulaşım ve Rekreasyon Projeleri de Programa eklenmiştir.

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığınca yapım çalışmalarına devam edilen İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanı Metro Bağlantıları ve Başakşehir-Kayaşehir Metro Hattı Projeleri ile Ankara AKM-Gar-Kızılay Metro Hattı ve Kayseri Anafartalar-YHT Tramvay Hattı Projelerinin 2022 yılı içerisinde tamamlanması öngörülmektedir. Diğer taraftan, İstanbul Büyükşehir Belediyesince yürütülmekte olan Dudullu-Bostancı Metro Hattı Projesinin de tamamlanarak hizmete alınması beklenmektedir.

Raylı sistem yatırımlarının yanı sıra gerek belediyeler gerekse Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından motorsuz ulaşım türlerinin geliştirilmesine yönelik yatırımlara da devam edilmektedir. Söz konusu yatırımlarla kent içi ulaşımda toplu taşımayı destekleyen sürdürülebilir ulaşım türlerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

b) Amaç

Nüfusun sağlıklı ve güvenilir içme ve kullanma suyuna erişiminin sağlanması ve atık suyun insan ve çevre sağlığına etkilerinin en aza indirilerek etkin yönetiminin gerçekleştirilmesi; atıkların insan ve çevre sağlığına etkilerinin en aza indirilerek etkin yönetiminin gerçekleştirilmesi için azaltılması, geri dönüşüm ve geri kazanımın sağlanması ve bertaraf edilmesi; erişilebilir, güvenli, zaman ve maliyet yönünden etkin ve sürdürülebilir kent içi ulaşım sistemlerinin oluşturulması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı kapsamında havza bazında yapılan plan, strateji ve eylem planları bir bütünlük içinde uygulamaya konulacaktır. (Kalkınma Planı p.697)		
Tedbir 697.3. Yeraltı suyu kütlelerinin kalite ve miktar durumu belirlenecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), DSİ, Yerel Yönetimler	1. Yeraltı Sularının Miktar ve Kalite Özelliklerini Belirleme çalışmaları; yedi havzada (Marmara, Doğu Karadeniz, Batı Karadeniz, Antalya, Doğu Akdeniz, Kızılırmak, Ceyhan) Nehir Havza Yönetim Planlarının Hazırlanması Projesi kapsamında sürdürülecektir.
İçmesuyu ve atıksu hizmetlerinin verimli, yeterli ve standartlara uygun şekilde sunulması sağlanacak, sorumlu kurumların işletme performansı ve yatırım verimliliği iyileştirilecektir. (Kalkınma Planı p.698)		
Tedbir 698.2. İçmesuyu yatırım ve hizmetlerinin sağlanmasında DSİ'nin içmesuyu proje finansmanının sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasını teminen geri ödeme sistemi geliştirilecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), DSİ, İLBANK, Yerel Yönetimler	1. 1053 sayılı Belediye Teşkilâtı Olan Yerleşim Yerlerine İçme, Kullanma ve Endüstri Suyu Temini Hakkında Kanun'da değişiklik yapılarak, tesis yapım maliyetlerinin tahsilinde iyileşme sağlanmasına yönelik çalışma yapılacaktır.
Katı atık yönetimi etkinleştirilerek atık azaltma, kaynakta ayırma, ayrı toplama, taşıma, geri kazanım, bertaraf safhaları ve düzensiz/vahşi döküm alanlarının rehabilitasyonu teknik ve mali yönden bir bütün olarak geliştirilecektir. Katı atık yönetiminde kaynak verimliliğinin ve çevresel sorumluluğun sağlanmasını teminen KÖİ başta olmak üzere uygulama araçları geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.699)		
Tedbir 699.2. Sıfır Atık Projesi uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler	1. Sıfır Atık Yönetmeliği kapsamında 250 bin nüfusun üzerindeki büyükşehir ilçe belediyeleri, kamu kurum ve kuruluşları, organize sanayi bölgeleri, havalimanları, limanlar, akaryakıt istasyonları ve dinlenme tesisleri, 100 ve üzeri ofis/büro kapasiteli iş merkezi ve ticari plazalar, 5 bin m^2 ve üzeri AVM'ler, ÇED Yönetmeliği Ek-1'de yer alan sanayi tesisleri, 250 ve üzeri öğrencisi olan eğitim kurumları ve yurtlar, 100 oda ve üstü konaklama kapasiteli işletmeler, 100 yatak ve üzeri sağlık kuruluşları, 300 ve üzeri konuta sahip siteler ve zincir marketler sıfır atık yönetim sistemlerini kuracaklardır.

Mali gücü yetersiz yerel yönetimlerin finanse etmekte zorlandıkları evsel nitelikli katı atıkların geri kazanım ve bertaraf tesisi projeleri ile aktarma istasyonu projelerinin bir program dâhilinde desteklenmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.700)		
Tedbir 700.1. Katı Atık Programının uygulanmasının yaygınlaştırılması sağlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İLBANK, Yerel Yönetimler	1. Bir düzenli depolama tesisi yeni lot yapımı, iki yeni lot uygulama projesi hazırlanması, yedi aktarma istasyonu uygulama projesi hazırlanması ihale çalışmalarına başlanacaktır. 2. Yapılması planlanan katı atık tesislerine yönelik uygulama projeleri hazırlanacaktır.
Kentlerdeki imar ve ulaşım ile ilgili politika, karar ve yatırımlar koordineli olarak değerlendirilecek, özellikle imar planları ile ulaşım ana planlarının birbiriyle uyumlu bir şekilde hazırlanması ve güncellenmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.701)		
Tedbir 701.1. İmar planları ile ulaşım ana planlarının uyumlu olmasını sağlayacak bir koordinasyon mekanizması kurulacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Görev ve sorumluluk paylaşımına yönelik çalışmalar tamamlanacaktır. 2. Koordinasyon mekanizmasının kavramsal çerçevesi ile hukuki ve kurumsal tasarımı tamamlanacaktır.
Tedbir 701.2. Kent içi raylı sistem projelerinin incelenmesi, onaylanması ve belediyelerin raylı sistem projelerinin Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından devralınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemeye yönelik yönetmelikler hazırlanacak, raylı sistem tasarım kılavuzları güncellenecek, istatistiki veri altyapısı oluşturulacaktır.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Yerel Yönetimler	1. Kent içi raylı sistem projelerinin incelenmesi ve onaylanmasına ilişkin mevzuat tamamlanacaktır. 2. Belediyelerin raylı sistem projelerinin Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından devralınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemeye yönelik yönetmelik hazırlanacaktır.
Kentlerdeki trafik sıkışıklığının, kazaların ve hava kirliliğinin azaltılması amacıyla kent içi ulaşımda arz yönlü politikalardan ziyade talep yönlü politikaların uygulanmasıyla özel araç yerine toplu taşıma sistemlerinin kullanımı özendirilecektir. (Kalkınma Planı p.702)		
Tedbir 702.3. Toplu taşıma sistemleri kullanımının yaygınlaştırılmasını teminen tek kart ödeme sistemi hayata geçirilecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Ortak elektronik ücret toplama sistemi pilot illerde devreye alınacaktır.
Çevreci ulaşım modları geliştirilecek ve kent içi ulaşımda motorsuz ulaşım türleri özendirilecektir. (Kalkınma Planı p.703)		
Tedbir 703.1. Yaya trafiğinin kesintisiz hale getirilmesi için yaya yolları ve kaldırımlar ile ilgili standartlar oluşturulacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Yerel Yönetimler	1. Yaya yolları ve kaldırım standartlarına ilişkin yönetmelik hazırlanacaktır.

Tedbir 703.2. Kent merkezlerinde tarihi ve kültürel cazibe noktaları ile alışveriş bölgelerinde motorlu taşıtlardan arındırılmış yaya bölgeleri oluşturulacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Yerel Yönetimler	1. Çevre Dostu Sokak Projesi kapsamında toplam 12 km uzunluğundaki alan motorlu taşıtlardan arındırılmış bölge olarak hayata geçirilecektir.
Tedbir 703.3. Bisiklet kullanımını teşvik etmek amacıyla yasal ve finansal destek mekanizmaları hayata geçirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Bisiklet Yolları Yönetmeliği çerçevesinde 1.000 km uzunluğunda kent içi bisiklet yolu projesine finansman desteği sağlanacaktır.
Tedbir 703.4. Bisiklet yolu master planı ve uygulama planı hazırlanacak, bu kapsamda yeni bisiklet yolları yapılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. 1.700 km uzunluğundaki Birinci Etap Bisiklet Yolları Uygulama Planı yayınlanacaktır. 2. Belediyelerden gelecek talepler doğrultusunda yeni bisiklet yolları yapılmasına yönelik destek sağlanacaktır.
Tedbir 703.5. Bisiklet paylaşım sistemleri kurulacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Belediyelerden gelecek talepler doğrultusunda bisiklet paylaşım projeleri hayata geçirilecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı	Yüzde	99(3)	99	99
İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi Sayısı	Sayı	629(3)	650	670
Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı	Yüzde	91(3)	93	94
Atık Su Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (4)	Yüzde	89	91	94
Arıtılmış Atıksuların Yeniden Kullanım Oranı	Yüzde	2,5	3	4
İçmesuyu Kayıp Kaçak Oranı	Yüzde	35,4	32	30
Sıfır Atık Programı Uygulanan Bina Sayısı (Kümülatif)	Bin	50	100	200
Düzenli Depolama Hizmeti Verilen Belediye Nüfusu Oranı (4)	Yüzde	83,2	85	88
Sıfır Atık Projesi Kapsamında Atığın Geri Kazanım Oranı	Yüzde	22	26	30
Kent İçi Raylı Sistem Uzunluğu (Kümülatif)	km	774	813	855
Bisiklet Yolu Uzunluğu (Kümülatif)	km	1 514	2 100	3 100

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) 2018 yılı TÜİK verisidir.
(4) Bu gösterge aynı zamanda Merkezi Yönetim Bütçesinde yer alan Sürdürülebilir Çevre ve İklim Değişikliği Programının performans göstergelerinden biridir.

2.4.6. Kırsal Kalkınma

a) Mevcut durum

Sürdürülebilir kırsal kalkınmanın ana unsurunu köy tüzel kişilikleri oluşturmaktadır. Tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülen 16 binden fazla köyle birlikte, toplam köy sayısı 35 bine yakındır. Halen 18.290 köy ve 23.917 köy bağlısı bulunmaktadır. Köylerin yaklaşık 23 bini orman köyü olup bunların 10.500'ünün tüzel kişiliği kaldırılmıştır.

Kırsal nüfusun demografik yapısı incelendiğinde; Türkiye'de 2012 yılı itibarıyla 20 bin nüfus eşiğini esas alan kır-kent tanımına göre toplam nüfusun yüzde 27,7'sine karşılık gelen 20,9 milyon kişi kırsal yerleşimlerde yaşamaktadır. İdari statü ölçütünü esas alan köy-şehir tanımına göre ise nüfusun yüzde 22,7'sine karşılık gelen 17,2 milyon kişi köylerde yaşamaktadır. Buna mukabil, TÜİK'in 2020 yılı itibarıyla Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 2020 yılında belde ve köy nüfusu 5.878.321 kişi olmuştur. Yaş grubu ve cinsiyete göre köy nüfusunun homojen dağılmadığı yaşlı nüfus lehine bir artış olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre köy nüfusunun yaklaşık üç milyonu erkek, 2,9 milyonu kadındır. Köy nüfusunun dörtte birini 65 yaş ve üzerindekiler oluşturmaktadır.

Kırsal kesime götürülen hizmet faaliyetlerinin başında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülen Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES), kırsal iskân ve yeniden iskân projeleri gelmektedir. Köylerin yol ve içmesuyu gibi temel altyapı ihtiyaçlarına yönelik olarak 2005 yılında başlatılan KÖYDES Projesine 2005-2021 döneminde yaklaşık 16,8 milyar TL kaynak tahsis edilmiş, 1.935 km ham, 87.099 km stabilize; 127.713 km asfalt ve 4.864 km beton yol olmak üzere 283.121 km uzunluğunda yol; köy içi yollarda ve köy meydanı düzenlemelerinde 39.800 milyon m^2 parke yatırımı gerçekleştirilmiştir. Küçük sulama yatırımlarıyla 74 bin hektar tarım alanı sulamaya kavuşmuş, 82 bin çiftçi ailesi bu sulama yatırımlarından yararlanmış, 1.118 ünitede de atıksu yatırımı gerçekleştirilmiştir.

Ağustos 2021 sonu itibarıyla KÖYDES kapsamında yapılan köy yolu uzunluğu (kümülatif) 132.577 km olarak gerçekleşmiş olup içmesuyu tesisi yapılan ve yenilenen ünite sayısı (kümülatif) ise 70.383'e ulaşmıştır.

27/10/2020 tarihli ve 31287 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2020/14 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi'ne istinaden, ülkemiz kırsalındaki beşeri ve doğal kaynak potansiyelini sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla değerlendirmek suretiyle Avrupa Birliği üyelik hedefi de gözetilerek kırsal nüfusun iş ve yaşam koşullarının kendi yöresinde iyileştirilmesini hedefleyen Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) (2021-2023) belgesi, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının teknik desteği ile Tarım ve Orman Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanmıştır.

On Birinci Kalkınma Planı dönemi başında yüzde 21,1 düzeyinde olan tarım istihdamı 2021 yılı Temmuz itibarıyla yüzde 17,2'ye gerilemiş, mutlak büyüklüğü 4.921 bin kişi civarında aşağı yönlü bir seyir göstermiştir. Bu durum, ülkemizde çalışma hayatındaki yaklaşık her altı kişiden birinin tarımda istihdam imkânı bulmaya devam ettiğini göstermektedir.

Ülkemizde kırsal ekonominin omurgasını oluşturan tarımsal üretim, aile çiftçiliğine dayalı olarak sürmektedir. 2,2 milyon civarında işletmeye kayıt temelli sunulan tarımsal desteklerde olduğu gibi, proje bazlı sunulan kırsal kalkınma destek programlarında da çeşitlilik artmıştır.

Kırsal kalkınma destekleme faaliyetleri kapsamında, 2016 yılı sonunda uygulamasına başlanan IPARD II (2014-2020) Programının yaklaşık bütçesi, kesintiler sonrası 615,5 milyon Avro AB katkısı, 198 milyon Avro ulusal katkı olmak üzere toplam 813,5 milyon Avrodur. IPARD II uygulamaları kapsamında 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla tamamlanan 5.567 projeye yaklaşık 333 milyon Avro destek verilmiş bu tutarın yaklaşık 249,2 milyon Avrosu AB tarafından karşılanmıştır. Tamamlanan proje sayısı 16.787, devam eden proje sayısı 3.783, desteklenen genç yatırımcı sayısı 10.882, desteklenen kadın yatırımcı sayısı 4.483 kişi, oluşturulan toplam istihdamın büyüklüğü 76.888 kişi olmuştur. Avrupa Birliği ile IPARD III (2021-2027) programlamasına ilişkin müzakereler devam etmektedir. Bu kapsamda sektör analizleri çalışması 2021 yılı Mart ayında tamamlanmıştır.

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) kapsamında 2021 yılında 3.456 kırsal kalkınma projesinin yaklaşık 1,1 milyar TL'si hibe olmak üzere, toplam 2,3 milyar TL yatırım yapılmakta olup 9.824 istihdam sağlanmıştır. Tarım ve kırsal kalkınma destek sisteminde, aile işletmelerinin rekabetçi ve verimli bir üretim altyapısına kavuşturulmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Söz konusu kırsal kalkınma destekleme faaliyetlerinin yanı sıra, bölge kalkınma idareleri ve kalkınma ajansları tarafından kendi planları çerçevesinde sorumluluk alanındaki illerde yürütülen tarım ve kırsal kalkınma destekleme faaliyetleri bulunmaktadır.

b) Amaç

Sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışıyla, üretici birlikleri ve aile işletmelerinin üretim kapasitesinin ve kırsal işgücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yoksullukla mücadele ile kırsal toplumun düzenli ve yeterli gelir imkânlarına kavuşturularak refah düzeyinin artırılması ve nüfusun kırsalda tutundurulması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Açıklama
Kırsal yerleşimlerin sosyal ve fiziki altyapısı, iskânı ve yeniden yerleşim işleri için yatırım ve hizmet ihtiyaçlarının tespiti, takibi ve bu ihtiyaçların giderilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.706)		
Tedbir 706.1. Köylerin mahalli müşterek nitelikli altyapı ve üst yapı ihtiyaçlarının giderilmesi için büyükşehir olmayan iller için KÖYDES kapsamında köylerin ve beldelerin kaliteli ve erişilebilir yol ağı, içme suyu, atık su tesisi, küçük sulama tesisi yapım işleri için finansal destek sağlanacaktır.	Çevre ve Şehicilik Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. KÖYDES Projesi kapsamında 2022 yılında Cumhurbaşkanı Kararıyla belirlenen ödenek Büyükşehir olmayan 51 ilin yol, içmesuyu, tarımsal sulama ve atıksu projelerinde kullandırılmak üzere Valiliklerden gelen ve Bakanlıkça onaylanan programlar doğrultusunda kullandırılacaktır.
Tedbir 706.2. KÖYDES kapsamında kırsal altyapı hizmetleri için ayrılan kaynakların verimli ve etkin kullanımı için KÖYDES izleme sistemi oluşturulacaktır.	Çevre ve Şehicilik Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. KÖYDES Projesi kapsamında yapılan yatırımların CBS tabanlı takibi yapılacaktır. Ödenek dağılımları, izlemeler gibi diğer iş ve işlemler sistem üzerinden yürütülecektir.
Tedbir 706.4. Kırsal alanda yerleri kamulaştırılanlar öncelikli olmak üzere, çeşitli risk faktörlerine bağlı olarak ihtiyaç duyulan yeniden yerleşim ve iskân faaliyetleri kapsamında can ve mal güvenliğini tehdit eden yapıların yerine, köyün bitişiğinde veya belirlenecek alanlarda uygun yapılar yapılacaktır.	Çevre ve Şehicilik Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. Yeni yerleşim yeri temin edilemeyen ailelerin iskân sürecini tamamlamak maksadıyla kamulaştırma işlemleri yürütülecektir.
Kırsal kalkınma destekleri, çiftçi ve çevre odaklı programlanacak; desteklerin yürütülmesinde mevcut çok başlılığı giderecek düzenlemeler yapılacak, uygulamada tamamlayıcılık ve etkinlik sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.707)		
Tedbir 707.2. IPARD ve KKYDP Programları kapsamında kırsal tarım, kırsal ekonomik altyapı yatırımları ile çiftlik faaliyetlerinin geliştirilmesi, kırsal turizm, el sanatları ve kırsalda bilişim uygulamalarına yönelik destekler sürdürülecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Çevre ve Şehicilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. KKYDP çerçevesinde kırsal ekonomik altyapı yatırımları içerisinde yer alan çiftlik faaliyetlerinin geliştirilmesi, el sanatları ve kırsalda bilişim uygulamaları için desteklere devam edilecektir.

Kırsal alanda yaşam standartlarının yükseltilmesi için kırsal kalkınmaya ilişkin kurumsal ve yerel kapasitenin geliştirilmesi sağlanacak, kadınlara, genç çiftçilere vb. gruplara pozitif ayrımcılık uygulanması sağlanacak, üretici örgütlerinin sosyal dayanışma, işbirliği, eğitim ve finansman konularında öncü kurumlar olması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.708)		
Tedbir 708.1. Kırsal kalkınma destekleri kapsamında aile işletmeleri ile küçük ve orta ölçekli üreticilerin üretim ve finansal yapısını güçlendirmek ve ölçek ekonomilerinden faydalanılmasını sağlamak üzere örgütlenmeleri teşvik edilecek; üretim ve lojistik altyapıları ile markalaşma ve pazarlama faaliyetlerinin iyileştirilmesi sağlanacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. Yöresel ürünlerin bölge dışındaki pazarlara erişimini artırmaya yönelik çalışmalara devam edilecektir. 2. Tarımsal amaçlı kooperatiflerin pazarlama ve tanıtım alanlarında rekabetçiliğini geliştirmek amacıyla ihtiyaç analizi yapılacak, coğrafi işaret ve geleneksel ürün adı tescili konularında farkındalık artırılacaktır.
Tedbir 708.2. Kırsalda yaşam kalitesini artırmaya, kırsalı korunan, yaşanan ve üreten alanlar haline getirmeye yönelik çevresel destek ve teşvikler artırılacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Çevre ve Şehicilik Bakanlığı	1. İşletmelerin tarımsal kirliliğini önlemeye ve çevresel performansını artırmaya yönelik destekleme modelleri oluşturulacaktır. 2. Tarım - Çevre uygulamaları kapsamında, IPARD Programı çerçevesinde çevre ve iklim dostu tarımsal faaliyetlerin desteklenmesi çalışmalarına devam edilecektir. 3. İklim dostu tarımsal uygulamaların yaygınlaştırılması için destekleme ve teşvik modelleri oluşturulacaktır.
Kırsal toplumun beşeri sermayesinin geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması kapsamında köylerde yoksullukla mücadele çalışmaları üretim ve istihdam odaklı sürdürülecektir. (Kalkınma Planı p.709)		
Tedbir 709.1. Kırsal toplumun beşeri sermayesinin geliştirilmesi için aile işletmelerine yönelik çiftçi eğitimi ve tarım danışmanlığı konularındaki faaliyetler güçlendirilecek, kadın ve genç girişimciler başta olmak üzere yetişkin nüfusun yaygın eğitim kurslarına erişimi sağlanacak, mesleki eğitim programları katma değeri yüksek yerel ürünler esas alınarak programlanacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler	1. Kırsal alanda yaşayan kadınlar tarımsal konularda ve ekonomik faaliyetlerde eğitim-yayım yöntemleriyle eğitilecek, kalkınmada kadınların daha aktif rol almalarını sağlamaya yönelik yeni program ve projeler başlatılacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
KÖYDES ve KIRDES Kapsamında Yapılan Köy Yolu Uzunluğu (Kümülatif) (3)	km	131 150	135 480	137 220
Köylerde İçmesuyu Tesisi Yapılan ve Yenilenen Ünite Sayısı (Kümülatif)	Adet	67 700	70 383	72 245

(1) Gerçekleşme tahmini
(2) Program
(3) Program dönemi sadece KÖYDES kapsamında yapılacak yolları içermektedir.

2.4.7. Çevrenin Korunması

a) Mevcut Durum

Hızla artan nüfus, şehirleşme, ekonomik faaliyetler ve çeşitlenen tüketim alışkanlıkları çevre üzerindeki baskıyı artırmakta ve iklim değişikliği, çölleşme, biyolojik çeşitlilik kaybı ve kuraklık gibi çevre problemleri her geçen gün insan yaşamını ve kalkınma sürecini daha belirgin bir şekilde etkilemektedir. Bu kapsamda çevre ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi gittikçe önem kazanmaktadır.

Ülkemizde çevre sorunlarına duyarlı politikalar, sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde, küresel sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla uyumlu bir şekilde geliştirilmekte ve uygulanmaktadır. Bu kapsamda çevre alanında kurumsal yapı, mevzuat ve standartların geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Küresel iklim değişikliğiyle mücadele politikalarını içeren BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) kapsamında kabul edilmiş olan Paris Anlaşması ülkemiz tarafından 2016 yılında imzalanmıştır. Türkiye, uluslararası iklim değişikliği müzakere sürecine; ülkemizin gerçeklerini gözeten bir yaklaşımla ve küresel çapta adil bir uluslararası çerçeveye ulaşılması amacıyla katılım sağlamakta ve sorunun çözümü için müzakerelerde yerini almaktadır. Bu kapsamda Türkiye 2030 yılında sera gazı emisyonunda yüzde 21'e kadar artıştan azaltım yapabileceğini gösteren Niyet Edilen Ulusal Katkısını 2015 yılında BM'ye sunmuştur.

07/10/2021 tarihli ve 31621 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 7335 sayılı Paris Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanunla ülkemiz Paris Anlaşmasına taraf olmuştur. Bununla birlikte, 07/10/2021 tarihli ve 31621 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Paris Anlaşmasının İlişik Beyanla Birlikte Onaylanması Hakkında 4618 sayılı Cumhurbaşkanı Kararıyla Paris Anlaşmasının ve mekanizmalarının gelişmekte olan bir ülke olarak ve ekonomik ve sosyal kalkınma hakkına halel getirilmeden uygulanacağı beyan edilmiştir. Tüm bu gelişmeler bağlamında iklim değişikliği ile mücadeleye yön vermek ve ilgili çalışmaları tek bir çatı altında eşgüdüm içerisinde yürütmek amacıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yeniden yapılandırılarak İklim Değişikliği Başkanlığının kurulmasına karar verilmiş olup, konuyla ilgili mevzuat çalışmaları başlatılmıştır.

Türkiye, gelişmekte olan bir ülke olarak enerji, sanayi ve ulaştırma sektörleri başta olmak üzere ilgili alanlarda iklim değişikliğiyle mücadele stratejileri belirlemekte, yeşil büyümenin sağlanması ve emisyon artış trendinin sınırlandırılması yönünde bir politika izlemektedir. Bu bağlamda yeşil dönüşüm konusu 2022-2024 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programda ve 2021-2023 yıllarını kapsayan Ekonomik Reform Programında da yer almıştır. Aynı zamanda 15 Temmuz 2021 tarihinde yayımlanan Yeşil Mutabakat Eylem Planı kapsamında öngörülen eylemler de yeşil dönüşüm yolunda önemli faaliyetler içermektedir. Yeşil dönüşümün etkin bir şekilde planlanması kapsamında Türkiye'nin uzun vadeli sıfır emisyon stratejisinin çalışılması önem arz etmektedir.

Ayrıca iklim değişikliğine yönelik çalışmalar bağlamında coğrafi konumu itibarıyla iklim değişikliğinden en çok etkilenecek ülkeler arasında yer aldığından, ülkemizin iklim değişikliğine uyum kapasitesinin geliştirilmesi ile ekonominin ve toplumun iklim risklerine dayanıklılığının artırılması hedeflenmektedir.

Ülkemizin sahip olduğu zengin biyolojik çeşitlilik ile genetik kaynakların korunması için değişik statülerde korunan alan sayısı 2020 yılında 4.537'ye çıkarılarak korunan alanların yüzölçümü yaklaşık 7 milyon hektara ulaşmıştır. 2020 yılında kara üzerindeki toplam korunan alanın ülke yüzölçümüne oranı yüzde 6,94'tür. Türkiye'de iller bazında biyolojik çeşitliliğin tespiti yapılarak ulusal biyolojik çeşitlilik envanteri geliştirilmektedir. Ayrıca, biyolojik çeşitlilikle genetik kaynaklarımızın korunması ve kullanımında sürdürülebilirliğin sağlanmasına temel teşkil edecek mevzuat ve planlama çalışmaları yürütülmekte ve konuya ilişkin çalışan kuruluşlar arasında işbirliği artırılmaktadır.

Çevre kalitesinin izlenmesi için laboratuvar altyapısı güçlendirilmekte ve izleme sistemleri geliştirilmektedir. 2005 yılında 36 olan Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağındaki istasyon sayısı 2021 yılı itibarıyla 355 istasyona ulaşmıştır. Denizlerdeki kirliliğin önlenmesine yönelik ulusal mevzuatımız ve uluslararası sözleşmeler çerçevesinde denizlerimiz 423 noktada izlenmektedir. Bu noktaların 150'si Marmara Denizi'nde bulunmaktadır. Bu bağlamda Marmara Denizi'nde yaşanan ve Mayıs 2021'den itibaren etkisi yoğunlaşan müsilaj sorununa yönelik Çevre ve Şehircilik Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanan 22 maddelik Marmara Denizi Koruma Eylem Planı uygulanmaya başlanmıştır.

2019 yılı verilerine göre ülkemizde kamunun, özel sektörün, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ile hanehalkının çevre koruma harcamaları geçen yıla nazaran yüzde 1,2 artış göstererek 38,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu harcamanın yüzde 57,8'i özel sektör, yüzde 34,2'si kamu ve kâr amacı olmayan kuruluşlar, yüzde 8'i ise hanehalkı tarafından gerçekleştirilmiştir. Çevre koruma amaçlı kamu ve özel sektör yatırım harcamaları 6,4 milyar TL olarak kayda geçmiştir.

Mevzuatla getirilen çevresel yükümlülüklerin uygulanabilmesi için denetim ve yaptırım mekanizmalarının güçlendirilmesi amacıyla çalışmalar sürdürülmektedir.

b) Amaç

Çevre ve doğal kaynakların korunması, kalitesinin iyileştirilmesi, etkin, entegre ve sürdürülebilir şekilde yönetiminin sağlanması, her alanda çevre ve iklim dostu uygulamaların gerçekleştirilmesi, toplumun her kesiminin çevre bilinci ile duyarlılığının artırılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Çevre konusunda kurum ve kuruluşların görev, yetki ve sorumlulukları netleştirilerek kamu, özel sektör, mahalli idareler ve STK'lar arasında koordinasyon ve işbirliği geliştirilecek, toplumun çevre bilinci artırılacak ve etkin çevre yönetimi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.713)		
Tedbir 713.2. Çevresel etki değerlendirmesi, stratejik çevresel değerlendirme, izin, lisans, izleme ve denetim mekanizmaları ve kapasiteleri geliştirilecek ve bu konularda mevzuat güçlendirilerek gerekli yazılım, makine ve teçhizat ihtiyacı giderilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Tarım ve Orman Bakanlığı, Yerel Yönetimler	1. Çevre Referans Laboratuvarı altyapısı iyileştirilecektir.
Tedbir 713.3. Toplumun çevre bilincini artırmaya yönelik çevre ve doğa koruma ile sürdürülebilir üretim ve tüketim konularında eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları gerçekleştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Büyükşehir, il ve ilçe belediyesindeki sıfır atık sorumlularına eğitim verilecektir.
Tedbir 713.4. Çevre etiket sistemi yaygınlaştırılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Çevre etiketi konusunda farkındalığı artırmaya ve işbirliğini geliştirmeye yönelik etkinlikler yapılacaktır.
Uluslararası iklim değişikliği müzakereleri ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler ilkeleri ile Niyet Edilmiş Ulusal Katkı çerçevesinde sürdürülecek, ulusal koşullar ölçüsünde sera gazı emisyonuna neden olan sektörlerde iklim değişikliğiyle mücadele edilecek ve iklim değişikliğine uyuma yönelik kapasite artırımı sağlanarak ekonominin ve toplumun iklim risklerine dayanıklılığı artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.714)		
Tedbir 714.1. Sera gazı emisyonuna sebep olan binalar ile enerji, sanayi, ulaştırma, atık, tarım ve ormancılık sektörlerinde emisyon kontrolüne yönelik Niyet Edilmiş Ulusal Katkı çerçevesinde çalışmalar yürütülecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kuruluna Üye Bakanlıklar	1. Uluslararası iklim değişikliği müzakereleri ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler ilkeleri ile Niyet Edilmiş Ulusal Katkı çerçevesinde sürdürülecektir. 2. Ulusal koşullar ölçüsünde sera gazı emisyonuna neden olan sektörlerde iklim değişikliğiyle mücadele edilecek ve iklim değişikliğine uyuma yönelik ekonominin ve toplumun iklim risklerine dayanıklılığı artırılacaktır.

Tedbir 714.2. İklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum sağlama kapasitesini artırmaya yönelik ulusal ve bölgesel uyum stratejilerini içeren planlama, uygulama ve kapasite geliştirme çalışmaları yürütülecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S)	1. İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin tespiti ve iklim değişikliğine uyum kapasitesini artırmaya yönelik ulusal ve bölgesel stratejilerin geliştirilmesi çalışmaları yürütülecektir.
Üretim, ısınma ve trafik kaynaklı hava kirliliğinin önlenmesi için hava kalitesi yönetim uygulamaları etkinleştirilecek, emisyonların kontrolü sağlanarak hava kalitesi iyileştirilecektir. (Kalkınma Planı p.715)		
Tedbir 715.1. Yerel düzeyde hava kalitesi eylem planları oluşturulacak, kirlilik ve emisyon kontrolüne yönelik mevzuat güncellenecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Emisyon envanteri ve hava kalitesi modellemesi çalışmaları tamamlanan 31 ilde Temiz Hava Eylem Planlarının güncellenmesi çalışmaları tamamlanacaktır. 2. Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği güncellenecektir.
Tedbir 715.2. Bölgesel temiz hava merkezlerini güçlendirerek hava kalitesi yönetim kapasitesi geliştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S)	1. Hava Emisyon Yönetimi (HEY) Portalı aracılığıyla stratejik hava kalitesi haritaları ile illerin ve ilçelerin hava kalitesi durumları belirlenecektir. 2. HEY Portalı kapsamında ilçe düzeyinde 150 farklı parametre için hava kalitesi bilgisi elde edilecektir.
Tedbir 715.3. Hava kalitesinin modellenmesi ve izlenmesine yönelik araştırmalar yapılacak ve altyapı geliştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S)	1. On hava kalitesi izleme istasyonu kurulacaktır. 2. Ülkenin stratejik hava kalitesi haritaları km çözünürlüğünde hazırlanacaktır. 3. HEY Portalının teknolojik açıdan iyileştirilmesine yönelik araştırma-geliştirme çalışmaları yürütülecektir.
Biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların tespiti, tescili, korunması, sürdürülebilir kullanımı, geliştirilmesi, izlenmesi ve kaçakçılığının önlenmesi sağlanacak, genetik kaynaklardan ve bağlantılı geleneksel bilgilerden elde edilen faydalar ülkemize kazandırılacaktır. (Kalkınma Planı p.716)		
Tedbir 716.1. Araştırma ve izleme çalışmalarıyla ulusal biyolojik çeşitlilik envanteri düzenli olarak güncellenecek, biyolojik çeşitliliğe dayalı geleneksel bilgi kayıt altına alınarak Ar-Ge amaçlı kullanıma sunulacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Üniversiteler, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili STK'lar	1. Biyolojik çeşitliliği izlemenin geliştirilmesi amacıyla kurumsal ve teknik kapasite artırılarak Arazi Uygulamalı Teknik Eğitim ve İzlenecek Tür Teşhis Kılavuzu hazırlanacaktır. 2. Biyolojik çeşitliliğe dayalı geleneksel bilgiler kayıt altına alınmaya devam edilecektir.

Tedbir 716.2. Biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların korunması, sürdürülebilir kullanımı, geliştirilmesi ile kaçakçılığının önlenmesine yönelik mevzuat geliştirilecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı	1. Biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların korunması, sürdürülebilir kullanımı, geliştirilmesiyle kaçakçılığının önlenmesine yönelik yasal altyapı için hazırlık çalışmaları yürütülecektir.
Tedbir 716.3. Genetik kaynaklara erişim ve bu kaynaklar ile geleneksel bilgilerden elde edilen faydaların eşit ve adil paylaşımına yönelik mekanizma oluşturulacaktır.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	1. Genetik kaynaklara erişim ve bu kaynaklar ile geleneksel bilgilerden elde edilen faydaların eşit ve adil paylaşımı konusunda idari ve teknik ihtiyaçların tespiti ve karşılanmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır. 2. Gen bankalarının çalışma usul ve esaslarını belirleyen mevzuat hazırlanacaktır.
Ekosistemler ve ekosistem hizmetlerinin korunması, onarımı ve sürdürülebilir kullanımının sağlanmasına yönelik kara ve denizde korunan alan miktarı artırılarak doğa koruma alanlarının etkin yönetimi gerçekleştirilecektir. (Kalkınma Planı p.717)		
Tedbir 717.1. Kara ve denizdeki korunan alan miktarı artırılarak bu alanların etkin yönetiminin sağlanması için yeşil koridor oluşturulması, planlama ve altyapı çalışmaları gibi uygulamalar gerçekleştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Tarım ve Orman Bakanlığı, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, İlgili STK'lar	1. Potansiyel koruma alanları ile yeşil koridorların belirlenmesine yönelik teknik çalışmalar yapılacaktır.
Büyük endüstriyel kazaların önlenmesine yönelik risk yönetimi uygulamaları geliştirilecek ve kimyasalların insan sağlığı ve çevreye olan etkilerini en aza indirecek şekilde etkin yönetimi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.718)		
Tedbir 718.2. Uluslararası yükümlülükler kapsamında kimyasalların etkin yönetimine yönelik mevzuat çalışmaları yapılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Ticaret Bakanlığı	1. İzne tabi kimyasallara ilişkin prosedürü uygulayabilmek için Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması Hakkında Yönetmelikte revizyon yapılacaktır.
Çevresel gürültünün değerlendirilmesi ve yönetimi geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.719)		
Tedbir 719.1. Türkiye genelinde yerleşim alanlarının stratejik gürültü haritaları hazırlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Stratejik gürültü haritası hazırlık çalışmaları Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği çerçevesinde yürütülecektir.

Çevresel veri ve göstergelerin standartlara uygun bir şekilde düzenli olarak üretimi, kamuoyu ile paylaşımı ve karar alma süreçlerinde etkin kullanımı sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.720)		
Tedbir 720.1. Toplama, izleme ve değerlendirme süreçleri ile kalitesi açısından çevresel veri geliştirilecek ve kullanımına yönelik kapasite artırılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Tarım ve Orman Bakanlığı, TÜİK	1. İzleme ve değerlendirme süreçlerinin kalitesinin artırılmasına yönelik ilave göstergeler eklenerek gösterge sayısı 95'e ulaştırılacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Hava Kalitesi İzleme Ağındaki İstasyon Sayısı (Kümülatif)	Adet	355	355	370
Hava Kalitesi Bilgisinin Vatandaş Erişimine Sunulduğu İlçelerin Toplam İlçeler İçindeki Payı (Kümülatif)	Yüzde	57	62,25	85,7
Planlı Birleşik Çevre Denetimi Sayısı	Adet	1 249	891	2 060
Yeni Kurulan Yenilenebilir Enerji Santralleri ile Kaçınılan CO_2 Emisyonu (Kümülatif) (3)	Milyon Ton	11,5	5,7	12,6
Korunan Alan Sayısı (Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiat Anıtı, Tabiatı Koruma Alanı, Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, Ramsar Alanı, Ulusal Öneme Haiz Sulak Alan ve Mahalli Öneme Haiz Sulak Alanlar, Doğal Sit, Özel Çevre Koruma Bölgesi) (Kümülatif)	Adet	1 834	2 219	2 252

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program
(3) Bu gösterge Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı uhdesinde olup azaltılacak kümülatif karbondioksit miktarı doğalgazdan elektrik üretiminin yenilenebilir elektrik üretimi ile ikamesi yöntemiyle hesaplanmıştır.

2.4.8. Afet Yönetimi

a) Mevcut Durum

İklim ve çevre koşullarındaki bozulmanın da etkisiyle dünyada ve ülkemizde doğal afetlerin şiddeti ve sıklığı artmaktadır. Yanlış arazi kullanım kararları ve düzensiz yapılaşmaya bağlı olarak afetlerin olumsuz etkilerinin artması sonucunda ekonomik ve sosyal maliyetler giderek yükselmektedir. Ülkemizde yaşanan afetler neticesinde meydana gelen can ve mal kaybının en az seviyede tutulabilmesi için risk azaltma faaliyetlerine öncelik veren bütüncül bir afet yönetiminin uygulanması esas alınmaktadır.

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında kentsel dönüşüm uygulamalarına devam edilmektedir. 2019 yılında yürürlüğe konulan Bina Deprem Yönetmeliği ve Deprem Tehlike Haritasına uygun olarak yapıların inşa edilmesine yönelik bilgilendirme ve tanıtım çalışmaları sürdürülmektedir. 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanunda 2019 yılında yapılan değişiklik doğrultusunda yapı denetimi bağımsız ve etkin bir şekilde yürütülmektedir.

2020 yılı Ekim ayında TBMM'de Depreme Karşı Alınabilecek Önlemlerin ve Depremlerin Zararlarının En Aza İndirilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonunun hazırladığı rapor TBMM Genel Kurulunda 5 Ekim 2021 tarihinde görüşülmüştür.

Binalarda depremin doğrudan ve dolaylı neden olduğu maddi zararların karşılanması amacıyla çıkarılan 6305 sayılı Afet Sigortaları Kanunu kapsamında 2020 yılı Ekim ayı itibarıyla 9,8 milyon olan sigortalı sayısı 2021 yılında aynı dönem itibarıyla 10,3 milyona ulaşmıştır. DASK verilerine göre sigortalılık oranı yüzde 58,8'dir. En fazla sigortalılık oranı, yüzde 70,4 ile Marmara Bölgesinde olup en düşük sigortalılık oranı yüzde 47 ile Karadeniz Bölgesindedir. Afet Sigortaları Kanununun deprem dışındaki diğer afet türlerine de yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

İstanbul'da afet ve acil durumlarda kullanılması planlanan geçici barınma alanları belirlenmiş olup altyapı oluşturmaya yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Afet risklerinin belirlenmesi ve bu risklerin bütüncül bir şekilde önlenmesi ve azaltılmasına yönelik Türkiye Afet Risk Azaltma Planının (TARAP) hazırlanması çalışmalarına devam edilmektedir. Yerel afet risklerinin belirlenmesi ve bu risklerin azaltılmasına yönelik hedef ve eylemleri tanımlayan İl Afet Risk Azaltma Planları (IRAP) 61 ilde tamamlanmış olup geri kalanının 2021 yılı sonuna kadar hazırlanması hedeflenmektedir.

Afet durumunda kurum ve kuruluşlar arasında kesintisiz iletişim sağlayacak haberleşme sisteminin ülke geneline yaygınlaştırılmasına devam edilmektedir. Türkiye Afet Müdahale Planının (TAMP) etkin olarak uygulanmasına yönelik tatbikat ve eğitimler sürdürülmektedir.

Afet ve acil durumlara ilişkin planlama, müdahale ve iyileştirme süreçlerinin elektronik ortamda takip edilmesi ve daha hızlı ve etkin yönetilmesine yönelik oluşturulan Afet Yönetim ve Karar Destek Sisteminin (AYDES) geliştirilmesine devam edilmektedir.

Ülkemizdeki yerleşim yerlerini etkileyebilecek tüm afet tehlikelerini birlikte ele alan bütünleşik afet tehlike ve risk haritalarının ülke genelinde tamamlanması çalışmaları devam etmektedir.

Kamu binaları ve altyapılar dâhil olmak üzere yapı stokunun yerleşim yerleri ölçeğinde afet risklerine göre önceliklendirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir.

2021 yılı Afet Eğitim Yılı olarak ilan edilmiş olup afetlere karşı toplumsal farkındalık düzeyinin artırılmasına yönelik çalışmalar ülke geneline yaygınlaştırılmaktadır.

Taşkın riski altındaki yerleşim yerlerinin yeniden düzenlenmesine ve taşkın risk yönetim planlarının hazırlanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

b) Amaç

Afetlere karşı toplumsal bilincin artırılması, afetlere dayanıklı ve güvenli yerleşim yerlerinin oluşturulması ve risk azaltma çalışmaları yapılarak afetlerin neden olabileceği can ve mal kaybının asgari düzeye indirilmesi temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Bölgelerin sosyo-ekonomik ve fiziksel özellikleri dikkate alınarak, farklı afet türlerine göre önceliklendirme yapılarak ve ülke genelinde işbirliği faaliyetleri artırılarak afet risk ve zarar azaltma çalışmaları yapılacaktır. (Kalkınma Planı p.722)		
Tedbir 722.1. Afet risk ve zarar azaltma çalışmalarına yönelik Türkiye Afet Risk Azaltma Planı hazırlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), AFAD, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. İl Afet Risk Azaltma Planlarının incelenmesinin tamamlanmasının ardından TARAP hazırlanacaktır.
Tedbir 722.4. Doğal afet sigortası bütün afet türlerini kapsayacak şekilde genişletilerek yaygınlaştırılacak, zorunlu deprem sigortası beyanı ve ödemesinin etkin bir şekilde takibi sağlanacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), AFAD, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili STK'lar	1. DASK'ın teminat sunduğu risklere başta sel olmak üzere deprem dışında kalan diğer doğal afet türlerinin dahil edilmesine yönelik mevzuat çalışmaları yapılacaktır.
Ülke genelinde iklim değişikliğinin etkilerine ilişkin senaryolar da dikkate alınarak afet tehlike ve risk haritaları hazırlanacaktır. (Kalkınma Planı p.723)		
Tedbir 723.2. Afet tehlike derecesi yüksek olan yerlerde afet türlerine göre risk haritaları hazırlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, AFAD, Belediyeler, Üniversiteler	1. Heyelan risk modeli yazılımı tamamlanacak ve yaygınlaştırılacaktır.
İstanbul'da olması muhtemel bir deprem sonrasında oluşabilecek can ve mal kaybının en az seviyede tutulabilmesi için gerekli risk azaltma ve güçlendirme çalışmalarına devam edilecektir. (Kalkınma Planı p.724)		
Tedbir 724.2. İstanbul'da afet ve acil durumlarda kullanılması planlanan geçici barınma alanlarının hizmet vereceği kapasite dikkate alınarak sosyal donatılarının tamamlanması ve kapasitelerinin artırılması sağlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, AFAD, İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İlgili Kuruluşlar	1. Geçici barınma alanlarının vaziyet planlarının ilçe belediyeleri tarafından tamamlanması, vaziyet planları tamamlanan alanların da projelendirme çalışmaları başlatılacaktır.
Afetlere hazırlık ve afet sonrası müdahalede özel önem arz eden hastane, okul, yurt gibi ortak kullanım mekânları ile enerji, ulaştırma, su ve haberleşme gibi kritik altyapıların güçlendirilmesine öncelik verilecektir. (Kalkınma Planı p.725)		
Tedbir 725.1. Kamu hizmet binalarının envanterini çıkarma ve afetlere karşı güçlendirme çalışmalarına devam edilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Ülke genelindeki kamu hizmet binalarının envanterinin çıkarılması ve önceliklendirilmesine yönelik çalışmalar tamamlanacaktır. 2. Öncelik sırasına göre riskli olan binaların güçlendirilmesi veya yeniden yapılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

Tedbir 725.2. Kritik altyapı tesislerinin önceliklendirilmesi için yöntem belirlenecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), AFAD, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Belirlenecek üç sektör için kritik altyapı risk değerlendirme metodolojisi çalışması yapılacaktır.
Afet sonrası iyileştirme çalışmaları için kapasite güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.726)		
Tedbir 726.1. Afet sonrası iyileştirme planı hazırlanmasının usul ve esasları belirlenerek ulusal iyileştirme planının çerçevesi hazırlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, AFAD, İlgili Kuruluşlar	1. İyileştirme planının amaç, kapsam, temel ilkeleri, hedefleri, metot ve çerçeve eylemleri belirlenecektir.
Tedbir 726.2. Afet riski yüksek olan yerler için yerel afet sonrası iyileştirme planları hazırlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, AFAD, İlgili Kuruluşlar	1. İyileştirme planı çalışmalarıyla uyumlu kapasite dâhilinde en az bir ilde pilot çalışma başlatılacaktır.
Afet yönetiminin etkinliğini artırmak üzere kurumlar arasında sürdürülebilir iletişim altyapısı üzerinden karar desteği sağlamaya yönelik veri paylaşımını iyileştirecek kesintisiz haberleşme altyapısı ile afet yönetimi bilgi ve karar destek sistemleri geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.727)		
Tedbir 727.1. Afetlere daha etkin müdahale için kesintisiz ve güvenli haberleşme altyapısı kurulmasına yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, AFAD, Jandarma Genel Komutanlığı	1. Sayısal Telsiz Sisteminin sekiz ilde kurulumu tamamlanacaktır.
Tedbir 727.2. Afetlerin daha etkin yönetimi için coğrafi bilgi sistemi üzerinde kurulan ve afet anında tüm kaynakları etkin bir şekilde yönetebilen karar destek mekanizması geliştirilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), AFAD, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. AYDES'in geliştirilmesine ve gerekli bilgilerin sisteme girilmesine yönelik faaliyetlere devam edilecek, 34 modül devreye alınacaktır.
Afet ve acil durumlara karşı toplumsal farkındalık artırılacak ve yerel düzeyde afet yönetiminden sorumlu birimlerin kapasiteleri güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.728)		
Tedbir 728.1. Afet ve acil durumlara karşı ülke genelinde bilinçlendirme çalışmaları yapılacak, eğitim ve farkındalık merkezleri aracılığı ile toplumsal farkındalığın artırılması sağlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, AFAD, Valilikler, Yerel Yönetimler	1. Meslek grupları, vatandaşlar, öğrenciler, sivil toplum kuruluşları gibi çeşitli hedef gruplarına afet farkındalık eğitimleri verilmeye devam edilecektir.
Tedbir 728.3. İhtiyaç duyulan lojistik barınma malzemelerinin tedariki yapılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), AFAD	1. Afet ve acil durumlarda kullanılmak üzere lojistik barınma malzemelerinin tedariki yapılacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Zorunlu Deprem Sigortasına Dâhil Olan Konut ve İşyeri Sayısı	Milyon Adet	9,9	10,4	11
Risk Azaltma Planı Hazırlanacak İl Sayısı (Kümülatif)	Sayı	7	81	81
Sayısal Telsiz Sistemine Dâhil Edilen İl Sayısı	Sayı	5	12	8

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.5. HUKUK DEVLETİ, DEMOKRATİKLEŞME VE İYİ YÖNETİŞİM

2.5.1. Hukuk Devleti ve Demokratikleşme

a) Mevcut Durum

Ülkemizde insan hakları standartlarının yükseltilmesi amacıyla hazırlanan ve yol haritası niteliğinde olan İnsan Hakları Eylem Planı 02/03/2021 tarihinde kamuoyuna açıklanmıştır. Uygulama süreci iki yıl olarak öngörülen Eylem Planı 11 temel ilke etrafında, 9 amaç, 50 hedef ve 393 faaliyetten oluşmaktadır.

29/04/2021 tarihli ve 2021/9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle, Eylem Planının etkin şekilde uygulanması ve şeffaf bir anlayışla izlenmesi amacıyla kamu kurum ve kuruluşlarının çalışmalarını en üst düzeyde takip ve koordine etmek üzere, Cumhurbaşkanının başkanlığında İnsan Hakları Eylem Planı İzleme ve Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur. Ayrıca, İnsan Hakları Eylem Planı Uygulama Takvimi Adalet Bakanlığının resmi internet sitesinde Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Arapça olarak yayımlanmıştır.

11/03/2021 tarihli ve 7299 sayılı Kanunla, 27/06/2013 tarihinde imzalanan Kör, Görme Engelli veya Başka Bir Nedenle Basılı Materyal Okuma Engelli Kişilerin Yayımlanmış Eserlere Erişiminin Kolaylaştırılmasına Dair Marakeş Anlaşması'nın onaylanması uygun bulunmuştur. Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine ve BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeye doğrudan atıf yapan ilk anlaşma olan Marakeş Anlaşması, basılı materyalin, engelli kişilerin kullanımına uygun formatta kopyalarının üretilmesi, dağıtımı ve sınır ötesi değişimini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda Anlaşma, taraf ülkelere iç hukuklarında, "erişilebilir format" üretimi ve bunların ulusal ve uluslararası düzeyde dağıtımına olanak veren istisna hükümleri kabul etme yükümlülüğü getirmektedir.

07/04/2021 tarihli ve 7315 sayılı Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Kanunuyla, statüsü veya çalıştırma şekline bağlı olmaksızın ilk defa veya yeniden memuriyete yahut kamu görevine atanacaklar hakkında arşiv araştırması yapılacağı hükme bağlanmış; ayrıca arşiv araştırması ve güvenlik soruşturması birlikte yapılacak kişiler de sayılmıştır. Kanunla, güvenlik soruşturması ve arşiv araştırmasının yapılmasına ve elde

edilecek verilerin kullanılmasına ilişkin temel ilkeler, kimler hakkında yapılacağı, araştırma konusu edilecek bilgi ve belgelerin neler olduğu, bu bilgilerin ne şekilde kullanılacağı, hangi mercilerin soruşturma ve araştırma yapacağı, veri güvenliği ile verilerin saklanma ve silinme süreleri düzenlenmektedir.

17/06/2021 tarihli ve 7328 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla tutuklu ve hükümlü haklarına ilişkin de bazı düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre;

-Hükümlüler, usul ve esasları Adalet Bakanlığınca belirlenmek suretiyle, gerekli teknik altyapının bulunduğu kurumlarda elektronik yöntemlerle de mektup alıp gönderebilecektir.

-Hükümlülerin ziyaret süresi 1 saatten 1,5 saate çıkarılmış; ayrıca, tutuklu ve hükümlüler bakımından hasta ziyareti amacıyla verilen mazeret izinleri arasında beklenmesi gereken asgari bir aylık süre şartı kaldırılmıştır.

-Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları tarafından ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin yönetim, işleyiş ve uygulamalarına yönelik düzenlenen raporların bir örneği Kamu Denetçiliği Kurumu ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna da gönderilecektir.

-Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları ayrıca hükümlü ve tutukluların naklinde kullanılan araçlar ile adliye binalarında bekletildikleri veya sağlık kuruluşlarında tedavi gördükleri bölümleri yerinde görmek, incelemek, yönetici ve görevlilerden bilgi almak, hükümlü ve tutukluları dinlemekle görevlendirilmiştir.

Kamuoyunda Dördüncü Yargı Paketi olarak bilinen 08/07/2021 tarihli ve 7331 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, kadına karşı şiddetin azaltılması ve kadına karşı işlenen suçlarda cezaların artırılmasına yönelik düzenlemeler getirilmiştir. Buna göre, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda düzenlenen, aile bireylerine karşı işlenen kasten öldürme, kasten yaralama, eziyet, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçlarında "failin boşandığı eş" de madde kapsamına alınmıştır. Böylece, failin boşandığı eşe karşı yukarıda anılan fiilleri gerçekleştirmesinin cezada artırım sebebi olarak kabul edileceği hükme bağlanmıştır. Öte yandan, Kanunla somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin tutuklama nedeni olabileceği kabul edilmiştir.

Kanunla mağdur hakları da güçlendirilmiştir. Bu kapsamda ceza soruşturması sonucunda düzenlenen iddianamenin mağdura da tebliğ edilmesi, mağdurun duruşma öncesinde suçun hukuki olarak nitelendirilmesinden haberdar olması sağlanmıştır. Ayrıca, davetiye tebliğine rağmen duruşmaya gelemeyen mağdurların farklı iletişim kanallarıyla duruşmaya çağrılabilmesine ilişkin düzenlemeler de getirilmiştir.

09/07/2021 tarihli ve 7332 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla hayvanlara iyi muamele edilmesini sağlamak,

hayvanların acı ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını ve mağduriyetlerinin önlenmesini temin etmek amaçlanmıştır.

30/04/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliğiyle, adli süreçte suç mağdurlarına ve adli desteğe ihtiyaç duyan kişilere sağlanacak hizmetler ile Cumhuriyet başsavcılıkları ve mahkemelere sunulacak hizmetlerin yerine getirilmesine dair görev, yetki ve sorumluluklar ile buna ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir.

14/09/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Hükümlü ve Tutukluların Ödüllendirilmesi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikle çocuk hükümlü ve tutuklulara verilecek ödüller ile ödüllendirilecek tutum ve davranışlar yeniden düzenlenmiştir. Yine aynı tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikle hükümlülerin, milli bayramlar ve mensubu bulundukları dinin bayramları ile özel günlere mahsus olmak üzere, ziyaretçileriyle açık görüş yapabilmelerine ilişkin düzenlemenin kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca, kapalı ceza infaz kurumunda bulunan çocukların ziyaretçileriyle görüşmelerinde uygulanan kapalı görüş usulüne son verilerek, çocukların ziyaretçi görüşlerinin tamamının açık usulde yapılmasına karar verilmiştir. Bunun yanı sıra, çocuğu bulunan kadın hükümlülerin talebi halinde eş, altsoy ve üstsoyları ile yapacakları kapalı ziyaretlerin açık görüş şeklinde yaptırılması ve bu amaçla müstakil odalar oluşturulmasına olanak sağlanmıştır. Yönetmelikle, altı ay boyunca ziyaretçisi gelmeyen hükümlüye, ziyaret listesini değiştirebilme imkânı getirilmiş, hükümlülerin görüş sürelerinin üst sınırı bir saatten bir buçuk saate çıkarılmıştır. Ayrıca, çocuk hükümlülerin ziyaret süreleri de en az bir, en fazla üç saat olarak belirlenmiştir.

21/09/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Hükümlü ve Tutuklulara Yakınlarının Ölümü veya Hastalığı Nedeniyle Verilebilecek Mazeret İzinlerine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikle, ceza infaz kurumlarında mazeret izinlerine yönelik düzenlemeler getirilmiştir. Buna göre, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olanlar hariç, yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarında bulunanlar da dâhil olmak üzere, güvenlik bakımından sakınca oluşturmayan hükümlülerin ilk ve ikinci derece akrabalarından birinin ya da eşinin ölümü halinde, cenazeye katılması için tutuklu ya da hükümlünün talebi ve Cumhuriyet savcısının onayı isteneceği hükmü düzenlenmiştir. Bu kişilere yol süresi hariç iki güne kadar cenazeye katılma izni verilmesine devam edilecektir. Yönetmelikle ayrıca, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan hükümlüler hariç olmak üzere, yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarında kalan tutuklu ve hükümlülerin ana, baba, eş, kardeş, çocuk ile eşin anne veya babasının yaşamsal tehlike oluşturacak önemli ve ağır bir hastalığı bulunduğunun sağlık kurulu raporuyla belgelendirilmesi durumunda her bir yakını için verilen hasta ziyareti izin sayısı birden ikiye çıkarılmıştır.

Adalet Bakanlığının Adli Görüşme Odaları konulu, 01/04/2021 tarihli ve 176 sayılı Genelgesiyle, yargı mensuplarından mağdurların adli süreçte şiddet failleriyle yüz yüze getirilmeden, hazırlanan özel ortamlarda ifade ve beyan işlemlerinin tamamlanması

konusunda hassasiyet gösterilmesi talep edilmiştir. Genelgede ayrıca boşanma, velayet ve çocukla kişisel ilişki tesisine ilişkin davalar başta olmak üzere hukuk muhakemesinde de çocukların tanık olarak beyanlarının Adli Görüşme Odalarında alınmasının çocuğun üstün yararına uygun olacağı ifade edilmiştir. 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla ülke genelindeki adliyelerde toplam 110 Adli Görüşme Odası bulunmaktadır.

27/04/2021 tarihli ve 1283 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Kararıyla, ABD Başkanı Joe Biden'ın 24/04/2021 tarihli açıklamasıyla 1915 olaylarına ilişkin Ermeni lobilerinin iddialarını içeren tezleri sahiplenmesi kınanmış, reddedilmiş ve yok sayılmıştır.

Ayrımcılık ve nefret suçlarıyla mücadele kapsamında 25-26/05/2021 tarihlerinde Ankara'da 1. Uluslararası Medya ve İslamofobi Sempozyumu düzenlenmiştir.

2021-2025 yıllarını kapsayan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 4. Ulusal Eylem Planı 01/07/2021 tarihinde kamuoyuna açıklanmıştır.

Vatandaşları haksız suç isnatlarına karşı korumak amacıyla hayata geçirilen "lekelenmeme hakkı" düzenlemesi kapsamında 2017 yılında Ceza Muhakemesi Kanununda yapılan değişiklik sonrasında, 2021 yılı Eylül ayına kadar yapılan 606.650 ihbardan 410 bin dosyada soruşturmaya yer olmadığına dair karar verilmiştir.

07/04/2021 tarihli ve 2021/7 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle, sekiz Nisan gününün ülkemizde de Romanlar Günü olarak kutlanılmasına karar verilmiş, gün kapsamında yapılacak etkinliklerin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla birlikte yürütüleceği ifade edilmiştir.

Ceza infaz kurumlarında okuma kültürü oluşturulması, hükümlü, tutuklu, personel ve ailelerinin okuma alışkanlığı kazanmaları ve kütüphaneleri etkin olarak kullanabilmeleri için Ceza İnfaz Kurumu Yerleşkelerinde Kütüphane Kurulmasına İlişkin İşbirliği Protokolü 2021 yılı Mart ayında Adalet Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında imzalanmıştır.

Ceza infaz kurumlarında annelerinin yanında kalan çocuklar ile 18 yaş altındaki hükümlü, tutuklu ve denetimli serbestlik yükümlüsü çocukların psikososyal gelişimlerine destek olmak amacıyla Adalet Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca Temmuz 2021'de imzalanan işbirliği protokolüyle çocukların eğitim, barınma ve ayni ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan ortak çalışmaların kapsamı genişletilmiştir.

Maddi gücü yeterli olmayan kişilerin, adli yardıma başvuru usulünün kolaylaştırılarak, adalete erişimlerinin güçlendirilmesi amacıyla, özel hukuk alanında mahkemelere yapacakları adli yardım başvurularında kullanılmak üzere oluşturulan Adli Yardım Başvuru Formu, e-Devlet üzerinden erişime açılmıştır.

2.5.1.1. Adalet Hizmetleri

a) Mevcut Durum

17/06/2021 tarihli ve 7328 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla, Cumhuriyet savcılarının soruşturmayı sonlandıran kararları arasında oluşabilecek farklılıkların giderilmesi ile bu kararların kanuna uygunluğunun denetlenmesinde Cumhuriyet başsavcılarına görev ve yetki verilmiştir. Kendi istekleriyle başka bir ceza infaz kurumuna nakledilen hükümlülerin maddi durumlarının yetersiz olduğunu belgelendirmeleri halinde nakil gideri ödememeleri esası getirilmiştir. Terör suçları ile örgütlü suçlardan mahkum olan veya tehlikeli halde bulunan ya da ceza infaz kurumu dışındaki kişilerle iletişimi tehlikeli görülen hükümlülerin haberleşmelerinin ve dışarıdan gelen kişilerle ceza infaz kurumunda gerçekleştirdikleri görüşmelerin kaydının belirli amaçlar ve sınırlamalara uygun olmak kaydıyla saklanabilmesi ve bu kayıtların silinmesi hususları düzenlenmiştir.

24/06/2021 tarihli ve 7329 sayılı Askeri Ceza Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla askeri suçun ve sırf askeri suçun tanımı yapılmış, asker kişilerin yakalanması ve tutuklanmasında izlenecek usuller düzenlenmiş, askeri suçların soruşturulması ve kovuşturulmasında uygulanacak usul hükümlerine ilişkin düzenlemeler getirilmiş, soruşturma ve kovuşturma mercileri belirlenmiş ve Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.

Kamuoyunda Dördüncü Yargı Paketi olarak bilinen 08/07/2021 tarihli ve 7331 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla, üst makamın veya üst makam yoksa idari işlemi yapmış olan makamın cevap verme süresi 60 günden 30 güne indirilmiş, idari eylemler nedeniyle dava açmadan önce idareye yapılan zorunlu başvurulara ilişkin idareye tanınan 60 günlük cevap verme süresi de 30 güne düşürülmüştür. Yargılamada yaşanan gecikmelerin önüne geçilmesi ve makul sürede yargılanma hakkı ile hak arama hürriyetinin daha etkin korunması için idari yargı mercilerince verilen nihai kararların gerekçesiyle birlikte en geç 30 gün içinde yazılması kuralı getirilmiştir. Bilişim sistemlerinin, banka veya kredi kurumlarının ya da banka veya kredi kartlarının araç olarak kullanılması suretiyle işlenen suçlarda, davaya bakma yetkisi bakımından suçun işlendiği yer mahkemesine ilave olarak mağdurun yerleşim yeri mahkemeleri de yetkili kılınmıştır. Soruşturma evresinde, şüphelinin adli kontrol yükümlülüğünün devamının gerekip gerekmeyeceği hususunda en geç 4 aylık aralıklarla Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından, kovuşturma evresinde ise mahkeme tarafından hakkında adli kontrol kararı bulunan sanığın bu yükümlülüğünün devam edip etmeyeceğine en geç 4 aylık süre içinde re'sen karar verilmesi düzenlenmiştir. Sulh ceza hâkimliğinin tutuklama ve adli kontrole ilişkin verdiği kararlara karşı yapılan itirazların yargı çevresinde bulunduğu asliye ceza mahkemesi hâkimince incelenmesi esası getirilmiş, sulh ceza hâkimliği işlerinin asliye ceza hâkimi tarafından görülmesi halinde itirazı inceleme yetkisinin ağır ceza mahkemesi başkanına ait olacağı düzenlenmiştir.

Hukuk yargılamalarında aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla tarafın veya vekilinin bulundukları yerlerden duruşmaya katılmalarını ve usulî işlemleri yapabilmelerini; tanığın, bilirkişinin, uzmanın ve diğer ilgililerin dinlenilmesini amaçlayan e-duruşma uygulamasının usul ve esaslarını belirleyen Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik 30/06/2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulunun tavsiyesi doğrultusunda 17/03/2020'de ara verilen Nöbetçi Noterlik uygulaması 31/07/2021 tarihinde yeniden başlatılmıştır.

09/09/2021 tarihi itibarıyla noterlik işlemlerinde sahteciliği ve dolandırıcılığı önlemek amacıyla Ankara'da altı noterlikte Parmak İzi ile Kimlik Doğrulama Sisteminin pilot uygulaması başlatılmıştır.

2021 yılı içinde beş icra dairesi yeni icra dairesi modeli kapsamında faaliyete geçirilmiş, böylece yeni icra dairesi modelinin uygulandığı yer sayısı 67'ye yükselmiştir.

Hukuk bilincinin geliştirilmesi amacıyla temel eğitimde "hukuk ve adalet" dersi seçmeli olarak verilmeye devam edilmektedir. Bu kapsamda, bu dersi seçen öğrenci sayısı 2017-2018 eğitim-öğretim yılında 89.082 iken 2020-2021 eğitim-öğretim yılında 149.614'e yükselmiştir.

01/10/2021 tarihi itibarıyla hâkim ve Cumhuriyet savcısı sayısı 21.844'tür. Bunların 14.976'sı hâkim, 6.868'i ise Cumhuriyet savcısıdır. Adli hizmetlerde çalışan adalet personeli sayısı ceza infaz kurumları hariç 74.802'dir. Ceza infaz kurumlarında çalışan personel sayısı ise 70.510'dur. 2021 yılı Eylül sonu itibarıyla ülkemizde 154.077 avukat bulunmaktadır. Avukatların 83.601'i erkek, 70.476'sı kadındır.

01/10/2021 tarihi itibarıyla adli yargıda 6.836, idari yargıda ise 207 mahkeme bulunmaktadır. 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla Bölge Adliye Mahkemeleri (BAM) 15 yerde (Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya, Sakarya, Samsun, Trabzon, Van), Bölge İdare Mahkemeleri (BİM) ise dokuz yerde (Ankara, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Konya, Samsun, Adana, Bursa) faaliyettedir.

2021 yılı Ocak-Eylül döneminde adli yardım kapsamında 351.459.653 TL harcama yapılmıştır. Diğer yandan 01/10/2021 tarihi itibarıyla 412.280 dosya uzlaştırma bürolarına gönderilmiş, bunların 162.763'ü uzlaşmayla sonuçlanmıştır.

UYAP'la ülke genelinde tüm adli hizmetler elektronik ortamda yürütülmektedir. İfade ve savunma alınması ile duruşmalarda video kaydı alınması ve video konferans yönteminin kullanılmasını hedefleyen Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS) projesi devam etmekte olup 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla 2.976 duruşma salonu ve 793 ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 3.769 mahalde sistem kurulumu bulunmaktadır.

Son yıllarda ceza infaz kurumları ile tutukevlerinin sayısında ve kapasitesinde de iyileşmeler sağlanmıştır. 2021 yılında 3.357 kişi kapasiteli 13 ceza infaz kurumu kapatılırken,

8.305 kişi kapasiteli 13 ceza infaz kurumu hizmete açılmıştır. 30/09/2021 tarihi itibarıyla tutuklu ve hükümlü sayısı toplamı 292.004 kişi, ceza infaz kurumlarının toplam kapasitesi ise 251.229 kişidir. 2021 yılı Ağustos ayı itibarıyla denetimli serbestlikten faydalanan kişi sayısı 352.091 olmuştur.

b) Amaç

Hukukun üstünlüğü ve hukuk devletinin gerekleri doğrultusunda, yargılamanın hızlı, adil ve etkin şekilde işlemesi, öngörülebilir olması, adalete erişimin kolaylaştırılması ve adalet sistemine duyulan güvenin artırılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Hâkim ve savcıların atama, nakil ve terfi sisteminin nesnel, önceden belirlenmiş ölçütlere ve liyakate dayalı olarak geliştirilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.749)		
Tedbir 749.1. Hâkim ve savcıların atama, nakil ve terfi sisteminin nesnel, önceden belirlenmiş ölçütlere ve liyakate dayalı olarak geliştirilmesi sağlanacaktır.	Hâkimler ve Savcılar Kurulu (S), Adalet Bakanlığı	1. Gerekli mevzuat değişikliğinin yapılabilmesi için komisyon oluşturularak çalıştay düzenlenecektir. 2. Mevzuat taslağı hazırlanacaktır.
Hâkim ve savcılar hakkındaki disiplin süreci nesnel ölçütlerle yeniden düzenlenecek, hakim ve savcıların bu süreçteki hakları güçlendirilecek ve disiplin kararları kişisel verilerin korunması koşuluyla kamuoyuna açılarak sürecin şeffaflaşması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.750)		
Tedbir 750.1. Hâkim ve savcılar hakkındaki disiplin süreci nesnel ölçütlerle yeniden düzenlenecek, hâkim ve savcıların bu süreçteki hakları güçlendirilecek ve disiplin kararları kişisel verilerin korunması koşuluyla kamuoyuna açılarak sürecin şeffaflaşması sağlanacaktır.	Hâkimler ve Savcılar Kurulu (S), Adalet Bakanlığı	1. Durum analizi çalışmaları neticesinde gerekli mevzuat değişikliği için taslak hazırlanacaktır.
Hâkim ve savcı yardımcılığının oluşturulması yönünde düzenleme yapılacaktır. (Kalkınma Planı p.752)		
Tedbir 752.1. Hâkim ve savcı yardımcılığının oluşturulması yönünde düzenleme yapılacaktır.	Adalet Bakanlığı (S)	1. Hâkim ve savcı yardımcılığına ilişkin mevzuat değişikliği önerisinin kanunlaşmasını müteakiben hâkim ve savcı yardımcılarının eğitim ve çalışma usul ve esasları belirlenecektir.

Hâkimlik, savcılık, avukatlık ve noterlik meslekleri için yeni bir mesleğe giriş modeli ve sınav getirilecektir. (Kalkınma Planı p.753)		
Tedbir 753.1. Hâkimlik, savcılık, avukatlık ve noterlik meslekleri için yeni bir mesleğe giriş modeli ve sınav getirilecektir.	Adalet Bakanlığı (S)	1. Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavının hayata geçirilmesine yönelik ikincil mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır. 2. Hukuk Fakültesi mezunlarının istihdam edileceği noter yardımcılığı müessesesi getirilecektir. 3. Noterliğe giriş sınavı getirilecektir.
Hukukun üstünlüğü ilkesinin en temel koşullarından biri olan adalete erişim kolaylaştırılacak; savunma hakkı güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.756)		
Tedbir 756.1. Hukukun üstünlüğü ilkesinin en temel koşullarından biri olan adalete erişim kolaylaştırılacak; savunma hakkı güçlendirilecektir.	Adalet Bakanlığı (S)	1. Avukatlık stajının süresi ve verimliliği hususlarında çalışmalar yapılacaktır.
Adli yardım sistemi, kırılgan gruplara öncelik verilecek biçimde yeniden düzenlenecektir. (Kalkınma Planı p.757)		
Tedbir 757.1. Adli yardım sistemi, kırılgan gruplara öncelik verilecek biçimde yeniden düzenlenecektir.	Adalet Bakanlığı (S)	1. Adli yardım sistemini tanıtan broşür ve sosyal medya materyalleri hazırlanacaktır.
Avukatların yargılamaya daha aktif katılımının sağlanması için düzenleme yapılacaktır. (Kalkınma Planı p.758)		
Tedbir 758.1. Avukatların yargılamaya daha aktif katılımının sağlanması için düzenleme yapılacaktır.	Adalet Bakanlığı (S)	1. Avukatların bilgi ve belge temin etmelerine ilişkin yasal yetkilerinin genişletilmesi sağlanacaktır. 2. Hukuki güvenliğin artırılması için bazı iş ve işlemlerin avukat aracılığıyla yapılması sağlanacaktır. 3. Avukatların sundukları belgelere güvenin esas olduğuna, makul gerekçeye dayanan taraf itirazı halinde belgenin inceleme konusu yapılacağına ilişkin düzenleme yapılacaktır.
Hakimlerin meslek hayatları boyunca ceza ve hukuk hakimi olarak ayrışmaları ve bu yönde uzmanlaşmaları sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.759)		
Tedbir 759.1. Hakimlerin meslek hayatları boyunca ceza ve hukuk hakimi olarak ayrışmaları ve bu yönde uzmanlaşmaları sağlanacaktır.	Hakimler ve Savcılar Kurulu (S), Adalet Bakanlığı	1. Çalışma Grubu kurularak "İlke Kararına" ilişkin taslak metin oluşturulacaktır.

Kamunun taraf olduğu uyuşmazlıkların çözümünde sulh müessesesinin yaygınlaştırılması için düzenleme yapılacaktır. (Kalkınma Planı p.763)		
Tedbir 763.1. Kamunun taraf olduğu uyuşmazlıkların çözümünde sulh müessesesinin yaygınlaştırılması için düzenleme yapılacaktır.	Adalet Bakanlığı (S)	1. Mevzuat değişikliği yapılmasından sonra uygulamanın usul ve esaslarına yönelik ikincil mevzuat düzenlemeleri hazırlanacaktır.
Yeni icra dairesi modeli öncelikle iş yoğunluğu olan yerler olmak üzere yaygınlaştırılacak ve sanal icra dairesi uygulamasına başlanacaktır. (Kalkınma Planı p.765)		
Tedbir 765.1. Yeni icra dairesi modeli öncelikle iş yoğunluğu olan yerler olmak üzere yaygınlaştırılacak ve sanal icra dairesi uygulamasına başlanacaktır.	Adalet Bakanlığı (S)	1. Üç mahalde yeni icra dairesi modeline geçilecektir.
Bazı çekişmesiz yargı işlerinin noterlikler tarafından yapılabilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.767)		
Tedbir 767.1. Bazı çekişmesiz yargı işlerinin noterlikler tarafından yapılabilmesi sağlanacaktır.	Adalet Bakanlığı (S)	1. Mevzuat değişikliği önerisi hazırlanacaktır.

2.5.1.2. Güvenlik Hizmetleri

a) Mevcut Durum

Güven ve huzur ortamının sağlanması, güvenlik hizmetlerinin sunumunda kalite ve etkinliğin artırılması ve güvenlik birimlerinin kapasitesinin güçlendirilmesi için yürütülen çalışmalara devam edilmiştir.

Artan uluslararası düzensiz kitlesel göçün önlenmesi amacıyla 2015 yılında başlatılan Sınır Fiziki Güvenlik Sistemi projesi kapsamında, ülkemizin toplam 2.949 km olan kara sınırlarından; 1.295 km'lik güney sınırımızın 837 km'si 2015–2021 yılları arasında, 1.182 km'lik doğu sınırımızın 168 km'si 2017–2021 yılları arasında sınır duvarı örülerek kapatılmıştır. 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla kara sınırlarımızın yüzde 34'ü olan toplam 1.005 km'sinde sınır duvarı örülmüştür. 2.477 km'lik doğu ve güney kara sınırlarımızın, tamamı İran sınırında olmak üzere 73 km'lik kısmında sınır duvarı yapımına devam edilmiştir. Doğuda İran sınırındaki 238 km'lik, güneyde Irak sınırındaki 33 km'lik kısımda sınır duvarı ve çit yapımı projelendirme çalışmaları devam etmektedir.

İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Güvenlik ve Acil Durumlar Koordinasyon Merkezinin (GAMER) ana hizmet binası 2020 yılı sonunda tamamlanmıştır.

Birden fazla olan acil çağrı numarasının tek numara (112) altında toplanması için yürütülen Acil Çağrı Merkezleri Projesi kapsamında 2021 yılı Temmuz ayı itibarıyla 11 ilin teknik donanım işleri tamamlanarak 81 ilde Acil Çağrı Merkezleri faaliyete başlamıştır. 2022 yılında mevcut yazılımın yeni nesil 112 yazılımına dönüşümünün sağlanması ve sistemin bakım onarımının yapılması planlanmaktadır.

Covid-19 pandemisiyle mücadele kapsamında ülke genelinde ve büyükşehirlerde olmak üzere zaman zaman sokağa çıkma kısıtlaması getirilmiş ve çeşitli tedbirler alınmıştır. Bu kapsamda, Umumi Hıfzıssıhha Kanununa göre denetimler yapılmış ve gerekli durumlarda çeşitli yaptırımlar uygulanmıştır. Acil Çağrı Merkezlerine 2020 yılında yapılan toplam 88.341.131 çağrının 2.906.423'ü (yüzde 3,29) ile 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla yapılan 74.248.746 çağrının 1.374.642'si (yüzde 1,85) salgın ile ilgili olmuştur.

Kent Güvenlik Yönetim Sistemleri (KGYS), 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla Emniyet Genel Müdürlüğü sorumluluk alanında tüm il merkezlerinde ve 921 ilçede 24.003 KGYS, 3.461 Plaka Tanıma Sistemi (PTS), 200 Mobil Plaka Tanıma Sistemi (MPTS); Jandarma Genel Komutanlığı sorumluluk bölgesinde 69 ilde 304 PTS, 364 ilçede 364 MPTS olmak üzere toplam 24.003 KGYS, 3.765 PTS, 564 MPTS noktası bulunmaktadır.

81 ilde faaliyette olan Narkotimler, 2020 yılında 50.563, kurulduğu 2015 yılından 2021 yılı Eylül ayına kadar 237.114 olaya müdahale etmiştir.

2020 yılında 327.446 olan özel güvenlik personeli sayısı 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla 322.446 olmuştur.

27/12/2020 tarihinde 7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun, 26/02/2021 tarihinde de Kanunun uygulamasına ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer Tehdit ve Tehlikelere Dair Görev Yönetmeliği 01/10/2020 tarihli ve 31261 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş, bu tehdit ve tehlikelere karşı ilgili kurum ve kuruluşların olay öncesi, sırası ve sonrasına ilişkin görev ve sorumlulukları ile gerekli işbirliği ve koordinasyonun esasları belirlenmiştir.

Afet ve Acil Durum Arama ve Kurtarma Birlik Müdürlükleri ile İl Afet ve Acil Durum Arama ve Kurtarma Ekiplerinin Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik 13/07/2021 tarihli ve 31540 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'de Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörizmin Finansmanı ile Mücadele ve Müsadere Uygulamalarında Etkinliğin Artırılması Strateji Belgesi (2021-2025) Hazine ve Maliye Bakanlığınca yayımlanmıştır. Ayrıca konuya ilişkin Cumhurbaşkanlığının 2021/16 sayılı Genelgesi 17/07/2021 tarihli ve 31544 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 07/10/2020 tarihli ve 31267 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Yapılan değişiklikle uyuşturucu maddelerin ayrımlanması ve belirlenmesi konuları mevzuata eklenmiş; uyuşturucu maddelerin ayrıntılı fişlerini içerecek uyuşturucu veri bankasının Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı tarafından kurulması hükme bağlanmıştır.

Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı (2020-2023) Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığınca yayımlanmıştır. Ayrıca konuya ilişkin Cumhurbaşkanlığının 2020/15 sayılı Genelgesi 29/12/2020 tarihli ve 31349 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

17/04/2021 tarihinde 7315 sayılı Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Kanunu Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Özel Güvenlik Görevlileri Sağlık Şartları Yönetmeliği 26/06/2021 tarihli ve 31523 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Uluslararası kuruluşlarla ve çeşitli ülkelerle ikili güvenlik ve işbirliği anlaşmaları yapılmıştır.

b) Amaç

Hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde güvenliğin tüm yönleriyle ele alınarak, güvenlik hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artırılması ve suçla mücadele bilincinin geliştirilerek vatandaş katılımının sağlanması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Güvenlik hizmetlerinin sunumunda kalite ve etkinlik artırılacak, güvenlik birimlerinin kapasitesi güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.770)		
Tedbir 770.1. Güvenlik birimleri arasında işbirliği ve ortak bilgi sistemleri altyapısı geliştirilecek, ulusal ve uluslararası kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyon artırılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı	1. Sahil-NET Kara projesinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilecektir. 2. Sahil-NET Deniz Projesinin Ege Bölgesi'nde kurulumu kapsamında 27 bot alımı, 16 istasyon ve iki merkeze sistem kurulumu yapılacaktır. 3. 3.000 Uluslararası Eğitim Kataloğu basılacaktır. 4. Covid-19 pandemisinden dolayı 2021 yılında yapılamayan 10 Ortak Komisyon Toplantısı farklı ülkelerle yapılacaktır. 5. Başta INTERPA ve AEPC kapsamında olmak üzere uluslararası kongre, konferans, toplantı ve eğitim faaliyetleri düzenlenecektir.

Tedbir 770.3. Asayiş suçlarıyla mücadelede etkinlik artırılarak ülke genelinde huzur ve güvenlik ortamına katkı sağlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Emniyet Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı	1. Huzur Güven Uygulamaları artırılacak, bu uygulamalarda ve planlı operasyonlarda havadan destek sağlanacaktır. 2. Parmak İzine Dayalı Anlık Kimlik Doğrulama Projesi kapsamında çalışmalara devam edilecektir. 3. Fotoğraftan Kimlik Tespit Projesinin yazılımı Medya Arşiv Sistemi ile bütünleştirilecektir.
Tedbir 770.4. Suçların soruşturulması ve aydınlatılması kapsamında bilgi teknolojileri daha etkin kullanılarak, analiz yöntemleri geliştirilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Savunma Sanayii Başkanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Emniyet Genel Müdürlüğü, ASELSAN, HAVELSAN, TÜBİTAK,	1. Asayiş Suçları Analiz Rehberi Projesi çalışmalarına devam edilecektir. 2. İl Terörle Mücadele Şube Müdürlükleri Analiz Büro Amirliklerince 20.000 analiz yapılacak ve 100 personele Analiz Yöntemleri Temel Eğitim/Geliştirme Kursu verilecektir. 3. Kriminal İnceleme Sistemi (KİS) Projesi ile birlikte olay-fail-mekân ilişkisi ortaya çıkarılacaktır. 4. Suç analizi alanında Analiz Merkezi Projesinde toplam modül sayısı 23'e çıkarılacaktır.
Tedbir 770.5. Siber suçlarla mücadele birimlerinin etkinliği artırılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Gazi Üniversitesi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi	1. Siber suçlarla mücadele kapsamındaki operasyon sayısı artırılacaktır. 2. Jandarma Genel Komutanlığında Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı ile 10 ilde Şube Müdürlükleri kurulacaktır. 3. Teknoloji bağımlılığı, siber zorbalık ve güvenli internet kullanımı, bilgi kirliliği, kişisel verilerin güvenliğine yönelik konularda önleyici ve bilinçlendirici çalışmalar artırılacaktır. 4. Sanal veri inceleme oranı yüzde 97,2'ye çıkarılacaktır.
Tedbir 770.7. Kent Güvenlik Yönetim Sistemi, Plaka Tanıma Sistemi ve Mobil Plaka Tanıma Sistemi yaygınlaştırılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Savunma Sanayi Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı	1. Bütçe imkânları çerçevesinde 600 görüntüleme noktası ve 200 Plaka Tanıma Sistemi noktasında kurulum, genişleme ve modernizasyon ile 100 Mobil Plaka Tanıma Sistemi alımı yapılacaktır.
Her türlü uyuşturucu ve uyarıcı madde ile bunların üretiminde kullanılan ara kimyasalların; ulusal ve uluslararası boyutta üretimi, ticareti, kullanımı ve taşınması engellenecektir. (Kalkınma Planı p.772)		
Tedbir 772.2. Uyuşturucuyla mücadele konusunda halkı bilinçlendirme çalışmalarının desteklenmesine devam edilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Uyuşturucuyla mücadele rehberleri hazırlanarak 50 bin kişiye dağıtılacaktır.

Kurumlar arası işbirliğine dayalı entegre sınır yönetimi anlayışı çerçevesinde teknolojik ve fiziki altyapının iyileştirilmesi yoluyla kara ve denizlerde sınır güvenliği artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.773)		
Tedbir 773.2. Sahil Gözetleme Radar Sistemi Projesi ile Türk deniz yetki alanlarında teknolojik gözetleme, tespit ve teşhis imkân ve kabiliyeti artırılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Sahil Güvenlik Komutanlığı	1. Sahil Gözetleme Radar Sistemi (SGRS) Projesi Faz-1 kapsamında Marmaris-Bozburun'da istasyon kurulumuna, Çeşme ve Haseki'de elektro optik sistem kurulumuna başlanacaktır.
Koruyucu ve önleyici güvenlik hizmetlerinin etkinliği artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.774)		
Tedbir 774.1. Vatandaşla kolluk güçleri arasındaki ilişkinin güven esasına dayandırılması amacıyla toplum destekli kolluk yaklaşımı güçlendirilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı	1. Toplum Destekli Polislik Faaliyetleri kapsamında 5 bin sorumluluk alanı huzur toplantısı ve 5 bin suç mağduru destek ziyareti olmak üzere 50 bin vatandaşa ulaşılacaktır.
Tedbir 774.2. Suçla mücadelede önleyici kolluk tedbirleri artırılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı	1. Sekiz güven huzur uygulaması yapılacaktır.

2.5.1.3. Sivil Toplum

a) Mevcut Durum

Türkiye'nin özellikle 2000'li yıllardan itibaren gerçekleştirdiği ekonomik ve sosyal gelişim süreci ve dünyadaki dönüşümün de etkisiyle sivil toplum, önemli bir toplumsal aktör konumuna gelirken, sivil toplum kuruluşları (STK) toplumsal gelişimin ve ekonomik kalkınmanın dinamik bir gücü haline gelmiştir. STK'ların toplum içindeki öneminin ve kapsamının yaygınlaşması, çeşitliliğinin ve sayısının giderek artması, karar alma süreçlerine etkin katılımının sağlanmasına yönelik çalışmalar öncelik kazanmıştır. Diğer taraftan STK'ların birbirleriyle, kamu kurumlarıyla ve özel sektörle işbirliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Gönüllülük temelinde ve geniş tematik yelpazede faaliyet gösteren STK'lar yereldeki toplumsal taleplerin kamu idarelerine aktarılmasında önemli bir araçtır. Bu doğrultuda yerel nitelikli hizmetlerin etkin bir biçimde karşılanması ihtiyacına yönelik olarak STK'lar yerel taleplere uygun politika üretme ve etkili uygulama için kolaylaştırıcı rol üstlenebilecek ve işbirliği yapılacak ortakların başında yer almaktadır. Yönetişim mekanizmasının önemli bir unsuru olan STK'lar yerel yönetimlerde iyi yönetişimin ve katılımcı süreçlerin etkili işleyişine de katkı sağlamaktadır. Kent konseyleri gibi katılımcı karar alma uygulamaları bu bağlamda iyi bir örnek oluşturmakla birlikte, günümüz koşullarıyla uyumlu yeni katılım süreçlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Türkiye'de STK'ların sayısı, faaliyetlerinin kapsam ve içeriğinde artış kaydedilmiştir. 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla toplam dernek sayısı 318.520'ye ulaşmış olup faal derneklerin

sayısı 121.865, yeni vakıf sayısı ise 5.479'dur. Derneklerin çalışma alanı yüzde 31,3 oranında mesleki ve sosyal dayanışma alanında yoğunlaşmaktadır. Yeni vakıflar ise daha çok eğitim ve sağlık alanında faaliyet göstermektedir. Ülkemizde uluslararası sınıflamalara uyumlu şekilde STK'larla ilgili nicel ve nitel verilerin düzenli olarak toplanması, sosyal ve ekonomik etkileri ve ihtiyaç duyulan mevzuat düzenlemeleri ile ilgili alanlarda çalışmalar devam etmektedir. TÜİK tarafından 2020 yılı itibarıyla 6 bin derneğin COPNI ve NACE kodları verilmiştir. Yeni kurulan derneklerin kayıtlarının uluslararası standartlara uygun şekilde kaydedilmesi için İçişleri Bakanlığının kapasitesinin geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

STK'ların kapasite gelişimi, gönüllülük ve sosyal girişimcilik gibi alanların yaygınlaştırılması, merkezi ve yerel kamu kurumlarıyla işbirliğinde ilerlemeler sağlanmıştır. Ülkemizde sivil toplumun güçlendirilmesi, STK'ların kapasitesinin geliştirilmesi, sivil toplum alanındaki politikaların ve uygulamaların bütüncül biçimde koordinasyonunun sağlanması amacıyla İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (STİGM) bu alanda kapsamlı çalışmalar yürütmektedir. Bu çerçevede, görev alanıyla uyumlu olacak şekilde STİGM'nin kurumsal kapasitesinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmekte olup hâlihazırda çalışma yönetmeliği uygulamaya konulan Sivil Toplum İstişare Kurulunun düzenli olarak toplanmasının sağlanması ve katılımcı bir yaklaşımla kamu, akademi ve STK'larla yakın işbirliği içinde sivil toplumun ihtiyaçlarına yönelik politikaların geliştirilmesine ilişkin çalışmalar yapılması planlanmaktadır.

Covid-19 pandemisi sonucu ortaya çıkan toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında sivil toplum faaliyetleri önemli rol oynamaktadır. Önümüzdeki dönemde de pandeminin yol açabileceği toplumsal ve çevresel etkilere yönelik olarak STK'larla işbirliği yapılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Covid-19 pandemisi STK'lar üzerinde önemli ölçüde etki yapmış olup bu dönemde STK'ların kaynaklara erişim, istihdam kapasitesi, hizmet sunumu, kapasite geliştirme, proje hazırlama, hibe kullanımı ve fon toplama konularında sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Pandeminin sivil toplum üzerindeki etkilerini azaltmaya yönelik yeni ihtiyaçlar ışığında, STK'ların işleyişi ve kapasitesini güçlendirici önlemler alınması gerekmektedir. STK'ların ihtiyaç duyduğu alanlarda kapasite geliştirme programları uygulanması, merkezi ve yerel kamu kurumları, üniversiteler ve özel sektörle işbirliği içinde ortak çalışmalarda bulunmasını sağlayıcı proje ve programların geliştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Sivil toplum ve gönüllülük alanında ihtiyaç duyulan yasal, mali ve idari hususlara ilişkin kapsayıcı bir düzenleme yapılmasına yönelik faaliyetler yürütülmektedir. STK'lara özellikle mali konularda kolaylaştırıcı imkânların sağlanması ile sosyal girişimcilik, sosyal yenilik ve kurumsal sosyal sorumluluk alanlarının geliştirilmesine yönelik düzenlemeler ve uygulamaların hayata geçirilmesi hedeflenmektedir. Platform, inisiyatif, sosyal girişim ve ağlar gibi farklı örgütlenmelerin yasal statülerinin belirsiz olmasının yarattığı sorunların giderilmesi ve STK'ların hukuki statüleri, kurumsal yapıları, faaliyetleri, kamu-STK işbirliği modellerinin çeşitlendirilmesi ile kamu yararı statüsünün tanımı ve edinilmesine ilişkin sürecin yeniden değerlendirilmesi çalışmaları devam etmektedir.

b) Amaç

Sivil toplum bilincinin gelişmesi, örgütlü sivil toplumun güçlenmesi, STK'ların saydamlık ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun bir yapıya kavuşması ve devletin karar alma süreçlerine etkin katılımının sağlanması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Demokratik, katılımcı, çoğulcu, şeffaf ve hesap verebilir örgütlü bir sivil toplumun oluşumunu güçlendirecek düzenlemeler yapılacaktır. (Kalkınma Planı p.776)		
Tedbir 776.1. Sivil toplum ve gönüllülük alanını güçlendiren kapsayıcı bir çerçeve düzenleme yapılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	1. Tespit edilen ihtiyaçlar doğrultusunda gönüllülükle ilgili mevzuat çalışmalarına devam edilerek, kamu kurumları ve STK temsilcileriyle yasal çerçevenin geliştirilmesine yönelik görüş alışverişi yapılacak ve öneriler geliştirilecektir.
Tedbir 776.2. Uluslararası standartlarla uyumlu bir STK veri tabanı oluşturulmasına yönelik çalışmalar tamamlanacak, sivil toplum alanında güvenli ve düzenli veri toplanacak ve yayımlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), TÜİK, Avrupa Birliği Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. TÜİK ile işbirliği içinde derneklere COPNI ve NACE kodlarının verilmesine ilişkin sınıflandırma çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 776.3. STK'ların iç ve dış denetimine ilişkin süreçler şeffaflık ve hesap verebilirlik ilke ve uygulamaları çerçevesinde yeniden düzenlenecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	1. Dernekler Yönetmeliği başta olmak üzere güncellenen mevzuat çerçevesinde ilgili paydaşlara yönelik eğitim ve bilgilendirme çalışmaları yapılacaktır.
Tedbir 776.4. Karar alma ve mevzuat hazırlama süreçlerinde STK'ların katılımını ve etkinliğini artıracak çalışmalar yürütülecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. STK temsilcileri ve ilgili kurumlarla 2021 yılında yapılan çalışmalardan elde edilen veriler ışığında sivil toplumun karar alma ve mevzuat hazırlama süreçlerine katılımını ve etkinliğini artıracak düzenlemeler yapılacaktır

STK'ların sürdürülebilirliklerine katkı sağlayacak, idari ve mali alanlarda düzenlemeler gerçekleştirilecektir. (Kalkınma Planı p.777)		
Tedbir 777.1. Gerçek ve tüzel kişilerin STK'lara yapacağı desteklere yönelik vergisel düzenlemeler sosyal ve ekonomik faydayı artıracak şekilde yeniden değerlendirilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	1. STK'lara yapılacak desteklere ilişkin vergisel düzenlemeler ile sosyal ve ekonomik faydayı artırmaya yönelik çalışmalar yapılacak ve çalışma sonuçları ilgili kurumlarla paylaşılacaktır.
Sivil toplum-kamu işbirliği güçlendirilecek, kamunun ve STK'ların kapasiteleri geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.778)		
Tedbir 778.2. STK'lara yönelik proje hazırlama, fon bulma gibi alanlar başta olmak üzere kapasite geliştirme eğitimleri yaygınlaştırılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Avrupa Birliği Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. STK temsilcilerine ve Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü merkez ve taşra teşkilatı personeline yönelik kapasite geliştirme eğitimleri gerçekleştirilecektir.
Sivil toplum faaliyetlerine yönelik farkındalık artırılacak, bu alandaki araştırmalar desteklenecektir. (Kalkınma Planı p.779)		
Tedbir 779.1. STK'ların görünürlüğü, başarılı faaliyetleri kamuoyuyla paylaşılarak artırılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Avrupa Birliği Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Sivil toplum alanının görünürlüğünü artırmak üzere kamu spotu hazırlanarak yayımlanacaktır.
Tedbir 779.2. STK'ların faaliyetlerinin ekonomik ve sosyal boyutuna yönelik veriler derlenecek, bu faaliyetlerin yarattığı etkinin ölçülmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, STK'lar	1. Dernekler Bilgi Sistemi (DERBİS) verileri analiz edilerek derneklerin ekonomik ve sosyal boyutuna ilişkin çalışmalar yapılacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021 (1)	2022 (2)
Dernek Sayısı	Adet	121 223	121 865	126 000
Vakıf Sayısı	Adet	5 352	5 479	5 650
Kamu Yararına Dernek Sayısı	Adet	354	369	390

(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2.5.2. İyi Yönetişim

2.5.2.1. Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik, İdari Yapılanma ve Politika Yapımı

a) Mevcut Durum

Kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına

dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere kurulan Kamu Denetçiliği Kurumuna 2020 yılında yapılan başvuru sayısı, 2019 yılına göre yüzde 330 artarak, 90.209'a ulaşmıştır. 2020 yılında yapılan 90.209 şikayet başvurusunun yanında, 2019 yılından devreden 3.830 dosyayla birlikte toplamda 94.039 adet dosya 2020 yılında incelemeye alınmış olup 91.100'ü sonuçlandırılmıştır.

Vatandaşların yaşadığı sorunları ve kamu hizmetlerine ilişkin hususları aktarmakta etkin bir araç olarak kullanılan Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezine (CİMER) 66 Sayılı İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 7'nci maddesi ile vatandaşların kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerine ilişkin başvurularına yönelik işlem süreçlerinin doğru bir şekilde yürütülmesi ve hızlı sonuçlandırılması amacıyla kurumsal takip ve inceleme faaliyetlerini yürütme görevinin verilmesiyle birlikte "CİMER Aylık Bülten Çalışması"nın adı "CİMER Kurumsal Takip Bülteni" olarak değiştirilmiştir. 2021 yılının ilk dokuz ayında 200 adet Kurumsal Takip Bülteni hazırlanmıştır.

Kamu harcamalarında etkinliğin ve şeffaflığın artırılmasına yönelik kamu ihale mevzuatında yapılan düzenlemelerle e-ihale uygulamalarının geliştirilmesine devam edilmiştir. Ocak-Haziran 2020 döneminde yaklaşık 8,1 milyar TL tutarında 5.789 e-ihale sözleşmeye bağlanmış, 2021 yılının aynı döneminde ise yaklaşık 62,8 milyar TL tutarında 13.759 e-ihale yapılmıştır. Kamu ihalelerinin süreç ve sonuçlarının internet üzerinden yayınlanması sağlanmıştır.

b) Amaç

Kamu yönetiminde hesap verme sorumluluğunun yerleştirilmesi, katılımcılığın güçlendirilmesi, kamu hizmet sunumunda eşit ve adil muamele yapılmasının sağlanması ve şeffaflığın artırılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Vatandaşların ve ilgili tüm tarafların politika yapma süreçlerine aktif katılımı sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.782)		
Tedbir 782.1. Kent konseylerinin daha aktif hale getirilmesine yönelik düzenleme yapılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Yerel Yönetimler	1. Mevcut sorunlar tespit edilerek kent konseylerinin daha aktif hale getirilmesine yönelik hususlar belirlenecektir. 2. Elde edilen çıktılar doğrultusunda gerekmesi halinde mevzuat çalışması yapılacaktır.

Kamu kaynaklarının tahsis ve kullanımı anlaşılır, takip edilebilir, karşılaştırılabilir şekilde kamuoyunun erişimine açılacaktır. (Kalkınma Planı p.784)		
Tedbir 784.1. Kamu harcamaları ile ilgili verilerin bütüncül ve kullanıcı dostu bir formatta paylaşılması amacıyla bir internet portalı açılacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı	1. Vatandaşların bütçe okuryazarlığını artırmaya katkı sağlamak üzere bütçe ve harcama verilerinin yer aldığı bütüncül ve kullanıcı dostu bir sistem oluşturulacaktır.
Demokrasinin standartlarını yükseltmek için devlet-vatandaş ilişkisini güçlendirecek yeni mekanizmalar oluşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.787)		
Tedbir 787.4. Bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı yeni iletişim kanalları geliştirilecektir.	İletişim Başkanlığı (S)	1. Engelsiz CİMER Projesi hayata geçirilecek, bu suretle işitme, konuşma ve görme engelli bireylerin CİMER'e şikâyet, talep, görüş-öneri, istek, ihbar, bilgi edinme ve teşekkür amaçlı başvuru yapabilmeleri kolaylaştırılacaktır.

2.5.2.2. Kamuda Stratejik Yönetim

a) Mevcut Durum

13 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle stratejik planlama, performans programı ve faaliyet raporu gibi daha önce farklı bakanlıkların sorumluluğu altında bulunan stratejik yönetim bileşenlerine ilişkin merkezi uyumlaştırma fonksiyonu Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yürütülmektedir.

16/10/2020 tarihli ve 7254 sayılı Kanunla 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda yapılan değişikliklerle program bütçeye geçiş süreci tamamlanarak kamu idarelerinin performans programlarını program bütçeye uygun olarak hazırlamasına yönelik düzenlemeler yasal altyapıya kavuşturulmuştur.

7254 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler doğrultusunda düzenlenen Kamu İdarelerince Hazırlanacak Stratejik Planlar ve Performans Programları ile Faaliyet Raporlarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik 22/04/2021 tarihli ve 31462 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Söz konusu Yönetmelikle stratejik planlama, performans programları ve faaliyet raporlarına ilişkin hususlar bütüncül bir şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca program bütçeye uyum çalışmaları kapsamında stratejik yönetime ilişkin kılavuz ve rehberlerde güncelleme çalışmaları tamamlanmıştır.

Stratejik plan hazırlamakla yükümlü merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri, sosyal güvenlik kurumları, KİT'ler, il özel idareleri ile nüfusu 50 bin ve üzerinde olan belediyelerde stratejik plan hazırlanmaktadır. Stratejik planlar, performans programları aracılığıyla uygulanmakta ve faaliyet raporları ile de izlenmektedir.

Ekim 2021 tarihi itibarıyla, Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından 13'ü merkezi kamu idaresine, 35'i devlet üniversitesine ve biri KİT'e ait olmak üzere toplam 49 stratejik plan değerlendirilmiştir. Söz konusu planlar üst politika belgelerine ve stratejik planlama ile ilgili mevzuatta yer alan usul ve esaslara uygunluk açısından incelenmiş ve ilgili idarelere değerlendirme raporları aracılığıyla geri bildirimde bulunulmuştur. Ayrıca, Başkanlığımızdan talepte bulunan kamu idarelerinin stratejik plan hazırlık çalışmalarına rehberlik etmek amacıyla eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

Kamu idarelerince hazırlanan stratejik yönetime ilişkin belgeler kamuda stratejik yönetim internet sitesinde (www.sp.gov.tr) arşivlenerek kamuoyuyla paylaşılmaktadır.

b) Amaç

Kamuda stratejik yönetimin uygulama etkinliğinin artırılması ve hesap verebilirlik anlayışının, planlamadan izleme ve değerlendirmeye kadar yönetim döngüsünün tüm aşamalarında hayata geçirilmesi temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Kamu idarelerinde strateji geliştirme birimlerinin kapasitesi güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.790)		
Tedbir 790.1. Kamu idarelerinde stratejik yönetime ilişkin idari ve beşeri kapasiteyi geliştirmeye yönelik eğitim programları tasarlanacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Kamuda stratejik yönetim kapasitesinin güçlendirilmesi amacıyla eğitim dokümanları hazırlanacaktır.
Üst politika belgeleri ile kurumsal stratejik planlar daha etkin bir biçimde izlenerek bu belgelerin uygulanma ve birbirlerini yönlendirme düzeyi artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.792)		
Tedbir 792.1. Başta kalkınma planı olmak üzere üst politika belgeleri ve kurumsal stratejik planların etkin bir biçimde raporlanmasına yönelik bir izleme ve değerlendirme sistemi oluşturulacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sayıştay, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Cumhurbaşkanlığı Plan Program İzleme ve Değerlendirme Sistemi (CPPİDS) vasıtasıyla kalkınma planı, Cumhurbaşkanlığı yıllık programı ve orta vadeli program izlenecek, değerlendirilecek ve raporlanacaktır. 2. Kalkınma planı, Cumhurbaşkanlığı yıllık programı, yatırım programı, bütçe ve kurumsal stratejik planların ilişkisi CPPİDS vasıtasıyla güçlendirilecektir.

Kamu idarelerinde iç kontrol sistemleri ve iç denetim uygulamalarının etkinliği güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.793)		
Tedbir 793.1. Kamu idarelerinde, iç kontrol sistemlerinin ve iç denetim uygulamalarının etkinliğini artırmaya yönelik eğitim ve danışmanlık faaliyetleri yoluyla kapasite artışı gerçekleştirilecektir.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Sayıştay, ÖSYM, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. İç denetçi aday belirleme sınavı gerçekleştirilecektir. 2. İç denetçi adaylarına yönelik sertifika eğitimi düzenlenecektir.
Politika oluşturma ve karar alma süreçlerini güçlendirmek amacıyla daha sistematik ve güvenilir veri, istatistik ve bilgi üretimi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.795)		
Tedbir 795.1. Politika oluşturma süreçlerinde karar alma, planlama ve izleme süreçlerinin kanıta dayalı olarak gerçekleştirilebilmesini teminen ülkemizde yaşayan nüfusun sosyo-ekonomik yapısına ilişkin konularda bütünleşik bilgi sağlayacak bir sistemin kurulması ve düzenli olarak güncellenmesi sağlanacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması verileri, nüfusun sosyal ve demografik niteliklerine ilişkin idari kayıtlara entegre edilecek; bina/konut, hanehalkı ve fert verilerini içeren çok değişkenli istatistiklerin üretilebileceği bütünleşik bir yapı oluşturulacaktır.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
Eğitimlerden Memnuniyet Oranı	Yüzde	93	93	84
İç Denetçi Adayları Sertifika Eğitimine Katılan Aday Sayısı	Adet	0	182	150
Düzenlenen İç Denetçi Aday Belirleme Sınavı Sayısı	Adet	1	1	1
Cumhurbaşkanlığı Plan ve Programlar İzleme ve Değerlendirme Sisteminin Geliştirilmesi	Yüzde	60	100	-
Kapsama Giren İdari Kayıtların Entegrasyonunun Tamamlanma Oranı	Adet	90	95	100

(1) Gerçekleşme tahmini
(2) Program

2.5.2.3. Yerel Yönetimler

a) Mevcut Durum

2020 yıl sonu itibarıyla, 51 il özel idaresi, 1.390 belediye, 18.286 köy ile il özel idareleri, belediyeler ve köylerin üye oldukları 699 mahalli idare birliği bulunmaktadır. TÜİK tarafından yayımlanan 2020 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre belediye sınırları içerisinde 78.929.602 kişi yaşamakta olup bu nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 94,4'tür.

Yerel yönetimlerde norm kadro yönetmelikleriyle personel istihdamına ilişkin standartlar belirlenmiş olup bu idarelerde çalışan personel sayısı 2011 yılında 258.540 iken 2020 yılı Aralık ayı itibarıyla 204.569'a düşmüştür.

696 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yerel yönetimlerde alt yükleniciler tarafından personel çalıştırılmasına dayalı hizmet alımı sözleşmeleri kapsamında çalıştırılan işçiler mahalli idare şirketlerine geçirilmiş olup bu kapsamda Aralık 2020 itibarıyla belediye ve bağlı idarelerinin şirketlerinde 494.329 kişi istihdam edilmektedir. Belediye birlikleri de dâhil edildiğinde bu sayı 494.997 olmaktadır.

Merkezi idare ile yerel yönetimler arasında görev, yetki, kaynak paylaşımı ve hizmet ilişkilerinin esaslarına yönelik yasal düzenlemeler çerçevesinde ülke düzeyinde belirli hizmet seviyesine ulaşmak için merkezi idarece gerekli standartların belirlenmesi ve bunlara uyumun sağlanmasına ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

Yerel yönetimlerin yeni yasal düzenlemelerle genişleyen hizmet alanları ile artan görev ve sorumlulukları da dikkate alınarak idari, mali ve teknik kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Bu çerçevede, özellikle büyükşehirlerde hizmet sunum yöntemlerinin yeni bir model çerçevesinde geliştirilmesi kapsamında mevzuat önerisine ilişkin çalışmalar başlatılmıştır.

Belediyelerin aldıkları kararların uygulanmasını ve kaynaklarının yerindelik ilkesi çerçevesinde kullanılmasını sağlamak üzere hizmetlerin önceliklendirilmesi ve vatandaşların katılım sürecini güçlendirecek mekanizmalarla ilgili çalışmalar sürdürülmektedir.

Yerel yönetimler finansal kaynaklarını etkin olarak planlayamadıkları için büyük finansman gerektiren yatırım projelerinin yanı sıra diğer projeleri için kredi imkanlarını kullanmaktadır. Diğer taraftan mali gücü yetersiz ve borçlanma kapasitesi olmayan küçük ölçekli belediyeler, ticari, sosyal ve kültürel faaliyette bulunduğu sosyal donatı projelerini finanse etmekte zorlanmaktadır.

Yerel yönetimlerin mevcut şirketleri ya da yeni kurulacak şirketlerinin faaliyetleri ile kamu özel işbirliğiyle yapılacak çalışmaların kamu yararı ve mahalli müşterek ihtiyaç ilkeleri gözetilerek yürütülmesi hususunda çalışmalar sürdürülmektedir.

Köyden mahalleye dönüşen alanlarda hizmete erişimin kolaylaştırılması ve köy yerleşik alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bu kapsamda devam eden sorunların giderilmesi amacıyla 16/10/2020 tarihli ve 31276 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununa Ek 3'üncü madde eklenerek köy veya belde belediyesi iken mahalleye dönüşen ve büyükşehir belediyesi sınırları içinde bulunup sosyoekonomik durumu, şehir merkezine uzaklığı, belediye hizmetlerine erişebilirliği, mevcut yapılaşma durumu ve benzeri hususlar dikkate alınarak ilgili ilçe belediye meclisinin kararı ve teklifi üzerine büyükşehir belediye meclisinin en geç doksan gün içinde alacağı kararla kırsal yerleşim özelliği taşıdığı tespit edilen mahallelerin kırsal mahalle kabul edileceği hükmü getirilmiştir.

14/07/2021 tarihli ve 31541 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 7332 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yetmiş beş bini aşan belediyeler 31 Aralık 2022, nüfusu yirmi beş bin ile yetmiş beş bin arasında olan diğer belediyeler ise 31 Aralık 2024 tarihine kadar hayvan bakımevlerini kurmakla yükümlü tutulmuştur. Sokak hayvanlarının rehabilitasyonunun etkinleştirilmesi hususu önemini korumakta olup bu kapsamda faaliyet gösteren yerel yönetimler Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından desteklenmeye devam edilmektedir.

b) Amaç

Yerel yönetimlerin etkin, hızlı ve kaliteli hizmet sunabilen; dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarını gözeten; katılımcı, mali sürdürülebilirliği sağlamış, şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya kavuşturularak vatandaş memnuniyetinin üst düzeye çıkarılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Yerel yönetim hizmetlerinin standardizasyonunu ve bu standartlara uyumun denetimini sağlayacak yöntem geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.798)		
Tedbir 798.1. Yerel yönetimlerin hizmetlerinin idari, mali ve teknik asgari standartları tespit edilecek; bu standartların uygulamasına yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Yerel yönetimlerin hizmetlerini vatandaşlara standart bir şekilde sunabilmeleri amacıyla çalışmalar yürütülecek ve ihtiyaç halinde mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.
Yerel yönetimlerde insan kaynağının uzmanlaşma düzeyi ve kapasitesi artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.799)		
Tedbir 799.1. Yerel yönetimlerde çalışan personelin niteliğini artırmaya yönelik eğitimler verilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler, Türkiye Belediyeler Birliği	1. Başta yeni kurulan büyükşehir belediyeleri olmak üzere yerel yönetim personeline eğitimler verilecektir.

Belediyelerin karar alma süreçlerinde vatandaşların katılım ve denetim rolü güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.800)		
Tedbir 800.1. Dezavantajlı kesimlerin yerel yönetimlerdeki temsil ve karar alma süreçlerine katılım mekanizmaları güçlendirilecek, kent konseylerinde belirli bir oranda katılımı sağlanacak, alınacak önemli kararlarda halk oylamasına başvurulabilmesi gibi yollarla yerel hizmet sunumunda bu kesimlerin ihtiyaçlarının daha fazla dikkate alınması sağlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Belediyelerin karar alma ve kaynak kullanımında yerindelik ilkesini sağlamak amacıyla vatandaşların bilgilendirilmesi ve görüşlerinin alınmasını temin edecek mekanizmalar geliştirilecek ve denetim rolünü güçlendirecek düzenlemeler yapılacaktır. 2. Kent konseylerine dezavantajlı kesimlerin de katılımını sağlamaya yönelik mevzuatta düzenleme yapılacaktır.
Yerel yönetimlerin hizmet sunumlarını etkinleştirmeye yönelik yeniden yapılanması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.801)		
Tedbir 801.1. Yerel yönetimlerde optimum hizmet ve coğrafi alan büyüklüğü tespit edilerek yerel hizmet gereklerine uygun, çoklu ölçüt tasnif sistemine dayalı yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasına ilişkin modelleme ve mevzuat çalışması yapılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Belediyelerin sundukları hizmetlere vatandaşların erişimini kolaylaştırmak ve hizmetlerin sunumunda maliyetleri düşürmek için yöntem ve araçların geliştirilmesine yönelik bir analiz çalışması yapılacak olup bu çalışmayı takiben ihtiyaca göre mevzuat çalışması yapılacaktır.
Tedbir 801.3. Büyükşehir belediyeleriyle büyükşehir ilçe belediyelerinin çakışan yetki ve sorumlulukları nedeniyle ortaya çıkan hizmet aksamalarının giderilmesi için görev tanımları etkinlik temelli olarak yeniden değerlendirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyelerinin çakışan görev, yetki ve sorumluluklarını açık bir şekilde tanımlamaya yönelik somut önerileri içeren bir rapor hazırlanacak olup bu çalışmayı takiben ihtiyaca göre mevzuat çalışması yapılacaktır.
Yerel yönetim hizmet sunumunda kentlerin nitelikleri ve dinamikleri dikkate alınarak kent esenliği ve güvenliği güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.802)		
Tedbir 802.3. Sokak hayvanlarına yönelik yapılacak düzenlemelerin ve önlemlerin etkinleştirilmesini sağlayacak mekanizmalar oluşturulacak, yerel yönetimlerin sokak hayvanlarının rehabilitasyonu projeleri desteklenecektir.	Tarım ve Orman Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	1. Belediyeler tarafından yürütülen sokak hayvanlarının rehabilitasyonu projeleri kapsamında en az 10 barınak projesi desteklenecektir.

2.5.2.4. Kamuda İnsan Kaynakları

a) Mevcut Durum

Kamu hizmetlerinin geliştirilmesi ve etkin şekilde sunulması bakımından kamuda nitelikli insan kaynağı büyük önem taşımaktadır. 2021 yılı Haziran ayı itibarıyla kamuda istihdam edilen 4.834.208 personelin 2.960.924'ü kadrolu, 529.037'si sözleşmeli ve 1.237.220'si işçi statüsündedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş sonrasında kamu personel rejimine ilişkin olarak kamu kurumları arasındaki görevlerin düzenlenmesine devam edilmiştir. 21/04/2021 tarihli ve 31461 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 73 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Söz konusu Kararnameyle kamu personel rejimine ilişkin Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına görev, yetki ve sorumluluklar verilmiştir.

Covid-19 pandemisiyle birlikte kamu kurumlarında da çalışma yöntemlerinde farklılıklara gidilmiştir. Uzaktan çalışma süreci sona erdikten sonra da kamu kurumlarında toplantılar ve işlemler kısmen çevrimiçi uygulamalar üzerinden gerçekleştirilmeye devam edilmiştir.

Kamu çalışanlarının motivasyonunun yükseltilmesi, kamuda hizmet sunumunda verimlilik ve etkinliğin artırılması, kamu kurumlarının insan kaynakları yönetimi konusunda kapasitelerinin güçlendirilmesi ihtiyaçları devam etmektedir. Covid-19 pandemisi ile beraber kamu personeline yönelik eğitimlerin teknolojik ilerlemeler doğrultusunda çeşitlendirilmesinin önemi artmıştır. Kamu personelinin işe alımı, terfisi, disiplin ve ödüllendirme sistemi, personel dağılımında dengenin sağlanması gibi kamu personel yönetimine ilişkin süreçlerin gözden geçirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

b) Amaç

Topluma kaliteli hizmet sunan, değişen koşullara uyum yeteneği yüksek ve daha verimli bir kamu personel sistemi oluşturulması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Kamu kurumlarının insan kaynakları yönetimi konusunda kapasiteleri güçlendirilecektir (Kalkınma Planı p.805)		
Tedbir 805.1. Kamu kurum ve kuruluşlarındaki personel birimlerinin insan kaynakları yönetimi anlayışıyla yapılandırılması ve bu birimlerin kapasitesinin güçlendirilmesi sağlanacaktır.	Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi (S), Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Kamu Görevlileri Sendikaları, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Kamuda liyakat esaslı, veriye dayalı ve yenilikçi bir insan kaynakları sisteminin yaygınlaştırılması amacıyla Bakanlıkların personel birimlerinin kapasiteleri güçlendirilecektir. 2. Kamu İş Envanteri oluşturulacaktır. 3. Kamudaki istihdam ihtiyaçlarının şeffaf ve nicel yöntemlerle öngörülebilir şekilde belirlenmesi amacıyla çalışmalar yapılacaktır.
	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	4. Kamu personeli bilgi sistemi, istihdam edilen kamu personeline ilişkin bilgilerin T.C. kimlik numarası esas alınarak tutulmasına ve kamu kurum ve kuruluşlarının kadro/pozisyon durumları, atama izinleri gibi diğer hususlara yönelik anlık veri paylaşımına izin verecek şekilde yenilenecek ve bu sistemin kamu kurum ve kuruluşlarınca kullanılan diğer sistemler ile entegrasyonu sağlanacaktır.

2.5.2.5. Kamu Hizmetlerinde e-Devlet Uygulamaları

a) Mevcut Durum

Kamu hizmetlerinin elektronik ortamda sunulması ve kullanımının artırılmasına yönelik çalışmalara devam edilmiştir.

e-Devlet Kapısına yeni hizmetler dâhil edilmiştir. Ekim 2021 itibarıyla; e-Devlet Kapısı üzerinden 824 kurum ve kuruluşun 6.001 hizmetine ulaşılabilmekte, Kapının mobil uygulamaları üzerinden de 3.205 hizmete erişim sağlanabilmektedir. Bu hizmetlerden aynı dönem itibarıyla 56,7 milyona ulaşan kayıtlı kullanıcı istifade edebilmektedir. 2021 yılı TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasına göre e-devlet hizmetlerini kullananların oranı ise geçtiğimiz yıla göre yaklaşık 7,5 puan artarak yüzde 58,9 olmuştur.

AB tarafından yayımlanan 2020 e-Devlet Kıyaslama Raporuna göre Türkiye, kullanıcı odaklılık ve temel sağlayıcılar başlıklarında sırasıyla yüzde 90 ve yüzde 73'lük oranlarla yüzde 86,5 ve yüzde 61,4 seviyesinde olan AB (27+9) ortalamalarının üzerinde bir performans ortaya koyarken; şeffaflık başlığında yüzde 62'lik bir oran ile yüzde 65,6 olan AB (27+9) ortalamasına yakın bir seviye elde etmiştir.

2021 Yılı Yatırım Programında 297 BİT yatırım projesi için yaklaşık 5,9 milyar TL ödenek ayrılmıştır. Bu toplamdan en fazla payı, yüzde 51 ile İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, SGK ve Emniyet Genel Müdürlüğü gibi kurumların projelerinin de yer aldığı Diğer Kamu Hizmetleri sektörü almıştır. Bu sektörü yüzde 23'lük payla Eğitim sektörü takip etmiştir. BİT içerikli projelerde, bilgi sistemlerinin idamesine yönelik harcamaların ağırlığı artmıştır.

b) Amaç

Kamu hizmetlerinin kullanıcı odaklı bir bakış açısıyla, etkinliği ve birlikte işlerliği sağlayacak modernizasyon ve süreç iyileştirmeleri yapılarak elektronik ortama taşınması ve e-Devlet Kapısından hizmet sunumu ve kullanımının artırılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
e-Devlet çalışmaları kullanıcı odaklı hizmet sunumu ve kamu yönetiminin etkinleştirilmesi bakış açısıyla yürütülecek, hizmet sunum kanalları iyileştirilecek ve kanal çeşitliliği artırılacak, dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarının karşılanmasına öncelik verilecektir. (Kalkınma Planı p.808)		
Tedbir 808.4. Hizmet sunumunda mobil hizmetler başta olmak üzere kanal çeşitliliği artırılacak ve dezavantajlı kesimlerin erişimini artırmaya yönelik çalışmalara öncelik verilecektir.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), TÜRKSAT	1. e-Devlet Mobil Platformunda sunulması planlanan hizmetlerin analizleri yapılacak ve kurumların entegre hizmetleri mobil platform üzerinden sunulacaktır.
e-Devlet çalışmalarına ilişkin yönetişim ve koordinasyon yapısı güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.810)		
Tedbir 810.2. e-Devlet çalışmalarında merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında işbirliği ve koordinasyon artırılacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S)	1. Gelişen teknolojiler ile yeni eğilimler doğrultusunda, kamuda dijital dönüşümü hızlandıracak politika önerilerini geliştirmek üzere, OECD ile işbirliği içerisinde Dijital Devlet İncelemesi çalışması gerçekleştirilecektir. 2. Dijital Devlet Stratejisi ve Eylem Planının hazırlanması çalışmalarına başlanacaktır.

e-Devlet hizmet sunumunda ihtiyaç duyulan temel bilgi sistemleri ile ortak altyapı, hizmet ve standartların geliştirilmesine devam edilecek, kurumsal bilgi sistemleri sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulacaktır. (Kalkınma Planı p.812)		
Tedbir 812.2. Kamu bilgi sistemlerinde veri standardizasyonu sağlanacak, kurumlar arası veri paylaşımının önündeki engelleri kaldırmaya yönelik düzenlemeler yapılacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), TÜRKSAT	1. Kamu bilgi sistemlerinde veri standardizasyonunu sağlamaya ve veri odaklı çalışmaların hayata geçirilmesini desteklemeye yönelik Veri Yönetişimi Çalışma Grubu kurulacaktır. 2. Kamuda ileri veri analitiği ve yapay zekâ uygulamalarının gerçekleştirilebileceği Merkezi Kamu Veri Alanının hayata geçirilebilmesi için hedef mimarilerin hazırlanmasına yönelik çalışmalara başlanacaktır. 3. Ulusal Veri Stratejisi ve Eylem Planının hazırlanmasına yönelik çalışmalara başlanacaktır.
Tedbir 812.4. Kamu iş süreçlerini iyileştirmek üzere Merkezi Servis Tasarım Platformu kurulacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), TÜRKSAT	1. Platformun geliştirilmesine yönelik kavramsal ve terminolojik yapı belirlenerek doğrulama testleri yapılacaktır. 2. Doğrulama testlerinden alınacak sonuçlar doğrultusunda Platformun kurulumuna ilişkin yol haritası hazırlanacaktır.
Kamu kurumlarında açık kaynak kodlu yazılımlar yaygınlaştırılacak ve bu alanda kurumsal kapasite geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.813)		
Tedbir 813.2. Açık kaynak kodlu yazılımlara geçişe yönelik kurumsal planlar hazırlanacaktır.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	1. Kamu kurumlarının açık kaynak kodlu yazılım kullanımına geçiş planlarının hazırlanması için ilgili kurum ve kuruluşların koordinasyonu sağlanacaktır.
Kamu kurumlarının siber güvenlik tehditlerine karşı korunması ve kamu hizmetlerinin sunumunda kişisel bilgilerin mahremiyetinin sağlanmasına yönelik mekanizmalar güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.814)		
Tedbir 814.2. Kamu kurumlarında bilgi güvenliği yönetim sistemi kurulması ve denetlenmesine yönelik usul ve esaslar belirlenecek, hazırlanacak rehberlerle bu konuda kamu kurumlarına yol gösterilecektir.	Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (S), TSE, TÜBİTAK	1. Kamu kurum ve kuruluşlarına ait alan adlarının kullanımı ve takibiyle ilgili mevzuat ve altyapı çalışmaları yürütülecektir. 2. Kamu kurumlarında bilgi güvenliği yönetim sistemi kurulması ve denetlenmesine ilişkin usul ve esaslara yönelik düzenleme yapılacaktır. 3. Bilgi ve İletişim Güvenliği Rehberi kapsamında kamu personeline çevrimiçi eğitimler verilecektir.
Tedbir 814.3. Siber güvenlik tatbikatları düzenlenecektir.	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (S), Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, BTK	1. Siber güvenlik tatbikat altyapısına yeni senaryolar dâhil edilecek ve bir siber güvenlik tatbikatı gerçekleştirilecektir.

d) Hedefler

Performans Göstergeleri	Birim	2020	2021(1)	2022(2)
e-Devlet Hizmetlerini Kullanan Bireyler (3)	Yüzde	51,2	58,9 (4)	60
e-Devlet Hizmetleri Memnuniyet Oranı (5)	Yüzde	98,3	99	99
e-Devlet Kapısı Kayıtlı Kullanıcı Sayısı	Milyon Kişi	52	57	60
e-Devlet Kapısından Sunulan Hizmet Sayısı (Kümülatif)	Adet	5 167	6 100	6 500

(1) Gerçekleşme tahmini
(2) Program
(3) 16-74 yaş aralığında bulunan bireyler içerisinde e-devlet hizmetlerinden yararlananların oranıdır.
(4) 2021 yılı TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonucudur.
(5) Çok memnun, memnun ve orta düzeyde memnun olanların toplamıdır.

2.5.2.6. Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği

2.5.2.6.1. Uluslararası İşbirliği için Ulusal Kapasite

a) Mevcut Durum

Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları (RKY) bölgede yaşanan siyasi gelişmelerin getirdiği insani yardım boyutu odağa alınarak son yıllarda hızlı bir artış göstermiştir. Bu kapsamda 2013 yılında 3,3 milyar ABD doları olan RKY tutarı 2020 yılında 8,13 milyar ABD doları seviyesine yükselmiştir. OECD Kalkınma Yardımları Komitesi (DAC) gözlemci üyeleri arasında yer alan Türkiye, 2016 yılından itibaren BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları alt hedeflerinden birisi olan binde 7 RKY/GSMH oranına ulaşan ülkeler arasında lider konumunu sürdürmektedir. 2013 yılında binde 4 olarak gerçekleşen Türkiye'nin RKY/GSMH oranı 2020 yılında binde 11,3 olmuştur.

TABLO II: 74- Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
RKY (Milyon ABD Doları)	3 308	3 591	3 919	6 488	8 143	8 612	8 667	8 130
RKY / GSMH (Binde)	4,0	4,5	5,0	7,6	9,5	11,0	11,5	11,3

Kaynak: TİKA, Dünya Bankası, OECD

2020 yılında Türkiye'nin ikili resmi kalkınma yardımlarının toplamı 8 milyar ABD dolarını aşmıştır. Bu yardımlardan yararlanan ilk 10 ülke sırasıyla Suriye, Arnavutluk, Irak, Afganistan, Filistin, Somali, Kazakistan, Kırgızistan, Bosna Hersek ve Tunus'tur.

Türkiye'nin kalkınma yardımları, 2010 yılından bu yana bölgede yaşanan siyasi gelişmeler nedeniyle büyük oranda insani yardım niteliğinde gerçekleşmiştir. Bu durum, Türkiye'nin söz konusu alanda sürdürmekte olduğu özgün uygulamalarına kritik bir insani kalkınma boyutu eklemiştir. Bunun bir yansıması olarak 2020 yılında Türkiye tarafından gerçekleştirilen resmi kalkınma yardımlarının yüzde 90'ı insani yardım niteliğinde gerçekleşmiştir. 2016 yılında 5,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşen RKY niteliğindeki insani yardım tutarı 2020 yılında 7,27 milyar ABD doları seviyesine ulaşmıştır.

TABLO II: 75- Türkiye'nin İkili Resmi Kalkınma Yardımlarının Bölgesel Dağılımı

(Milyon ABD Doları)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Güney / Orta Asya	484	454	256	191	124	256	166	106
Orta Doğu	1 770	2 500	2 988	5 943	7 325	6 745	7 666	7 474
Balkanlar / Doğu Avrupa	98	134	222	190	227	218	233	98
Afrika	782	383	183	-306(1)	153	135	103	75
Uzak Doğu	18	26	6	13	20	8	13	9
Amerika Kıtası	4	4	19	6	10	21	21	5
Diğer	3	1	169	198	540	1.050	267	266
Toplam	3 160	3 502	3 845	6 237	7 951(2)	8 433	8 469	8 032

Kaynak: TİKA

(1) Tavizli kalkınma kredisi geri ödemesinden dolayı negatif görünmektedir.

(2) Net iki taraflı kalkınma yardımı miktarıdır.

Resmi kalkınma yardımlarına ek olarak, diğer resmi akımlar, özel sektör kuruluşları tarafından diğer ülkelerde gerçekleştirilen doğrudan yatırımlar ve STK'ların diğer ülkelere yaptığı yardımları içeren Türkiye'nin toplam yardımlarının büyüklüğü 2020 yılında 8,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. OECD ortalamasının üzerinde yardım gerçekleştiren bir ülke konumuna gelen Türkiye'de, sivil toplumun ve özel sektörün kalkınma işbirliklerindeki rolü de artma eğilimindedir. 2014 ile 2020 yılları arasında Türk STK'lar tarafından 3,7 milyar ABD doları, Türk özel sektörü tarafından ise doğrudan yatırımlar şeklinde 5 milyar ABD doları tutarında kalkınma yardımı gerçekleştirilmiştir.

2020 ve 2021 yılları içerisinde Covid-19 pandemisi nedeniyle oluşan ortam ve zorluklardan dolayı gelişmekte olan ülkeler dâhil çoğu ülke sağlık ve acil sağlık hizmetlerinde yardım alır ülke konumuna gelmiştir. Konjonktürün oluşturduğu zorluklara rağmen Türkiye tarafından Afrika'da 44, Avrupa'da 43, Asya'da 33, Amerika'da 22, Okyanusya'da da 15 ülke olmak üzere toplam 157 ülkeye ve sekiz uluslararası kuruluşa yardım gerçekleştirilmiştir. Önümüzdeki dönemde ülkemiz kalkınma yardımı ve insani yardımlar alanındaki aktif tutumunu yeni yaklaşımlarla sürdürmeye devam edecektir. Bu kapsamda, insani yardım alanında düzenlenen uluslararası toplantılarda Türkiye'nin özellikle Suriyelilere yaptığı yardımlar dâhil olmak üzere gerçekleştirilen insani yardım ve müdahale çalışmaları hakkında bilgi paylaşımı ve farkındalık artırılmasına yönelik çabalar sürdürülecektir.

Kalkınma yardımlarının hacminin ve kapsamının genişlemesiyle birlikte yeni planlama, uygulama, koordinasyon, izleme ve değerlendirme araçlarına duyulan ihtiyaç daha da artmıştır. Bu doğrultuda, On Birinci Kalkınma Planında yer alan Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği bölümü altındaki kalkınma işbirliği mevzuatı ve Türkiye'nin kalkınma işbirliği temel politika ve strateji belgesi hazırlanması eylemleri ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Bunlara ilaveten ülkemizin her alanda artan imkân ve kabiliyetleriyle orantılı olarak dış politikamızın genişleyen perspektifi doğrultusunda, açılım ve ortaklık politikalarımızla uzak coğrafyalarla bağlarımızın güçlendirilmeye devam edilmesi, hâlihazırda dünya üzerindeki en geniş beşinci diplomatik temsilcilik ağımızın daha da genişletilmesi hedeflenmektedir.

b) Amaç

Türkiye'nin insani yardımları da içeren uluslararası kalkınma işbirliği faaliyetlerinin, ülkemizin ve bölgemizin istikrarı ve ihtiyaçları ile uluslararası hukuk ve uluslararası insancıl hukuktan kaynaklanan mevcut yükümlülüklerimiz dikkate alınarak, kapsayıcı ve stratejik bir yaklaşımla, daha etkin ve koordinasyon içerisinde yürütülerek ülkemizin ve diğer ülkelerin kalkınmasına azami katkıyı sunması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Uluslararası kalkınma işbirliği faaliyetlerine ilişkin ülke ve bölge bazında öncelik ve stratejiler belirlenecek, kamu kurumlarının bu kapsamdaki çalışmalarının bu öncelik ve stratejiler doğrultusunda, birbiriyle uyumlu bir şekilde yürütülmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.818)		
Tedbir 818.1. Türkiye'nin kalkınma yardımları alanında kullanageldiği yöntem ve uygulamalardaki esnekliği yitirmeden kalkınma yardımlarının etkinliğini artırmak; bu alandaki kurumsal, beşeri, mali, hukuki altyapıyı güçlendirmek ve ilke ile öncelikleri ortaya koymak üzere hazırlıkları devam eden kalkınma işbirliği mevzuatı tamamlanacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, AFAD, TİKA, YTB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Kalkınma işbirliği ve dış yardım konularında kurumlar arası koordinasyonun sağlanması ile yetki ve sorumluluk alanlarının düzenlenmesi amacıyla başlatılan kalkınma işbirliği mevzuatına ilişkin çalışmalar tamamlanacaktır.
Tedbir 818.2. Türkiye'nin kalkınma yardımlarının etkinliğini artırmak üzere bir ulusal strateji belgesi hazırlanacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, AFAD, TİKA, YTB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Ulusal Strateji Belgesi çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 818.3. Ülkemiz tarafından yapılan yardımların, EAGÜ'ler de dâhil olmak üzere hedef ülkelerde kapasite artırma ve karşılıklı ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine de katkı sunacak bir anlayış çerçevesinde kullandırılmasını teminen ülke stratejileri geliştirilecektir.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, AFAD, TİKA, YTB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Program döneminde bir ülkeye yönelik strateji belgesi hazırlanacaktır. 2. Hazırlanan ülke stratejilerinin uygulamaya yönelik izleme ve değerlendirmesi yapılacaktır.
Kamu, özel sektör ve STK'ların kalkınma yardımlarının eşgüdüm içerisinde verilmesi, verilerin sağlıklı bir şekilde toplanabilmesi sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.819)		
Tedbir 819.1. Türk STK'ları ve özel sektörünün müstakil yardım faaliyetlerinin stratejik bir yönelimle ele alınması ve kamu ile koordinasyon içerisinde yürütülmesi sağlanacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, TİKA, YTB, AFAD, TMV, TOBB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Ulusal strateji çalışmaları çerçevesinde ülkemizde kalkınma yardımı faaliyetinde bulunan STK'lar ve özel sektör kuruluşlarıyla istişare toplantıları gerçekleştirilecek ve sonuçları raporlaştırılacaktır.

Tedbir 819.2. Kamu kurumları, mahalli idareler ve STK'lar tarafından sağlanan kalkınma yardımlarına ilişkin verilerin toplanması ve raporlanmasına ilişkin mevcut mevzuat güncellenecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, AFAD, YTB, TOBB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Kalkınma yardımlarına ilişkin verilerin toplanması ve raporlanmasına yönelik düzenlemeleri içeren Cumhurbaşkanlığı Genelgesi hazırlık çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 819.3. Kalkınma yardımlarına ilişkin verilere yönelik bilişim altyapısı güçlendirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, YTB, AFAD, TOBB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Kalkınma yardımlarına ilişkin verilerin toplanması ve raporlanması işlemlerinde kullanılan TİKA Faaliyet Bilgi Portföy Sistemi, ihtiyaç analizi yapılmak suretiyle geliştirilecektir.
Türkiye'nin uluslararası insani yardımlarının koordinasyonu ülke içi ve uluslararası planda güçlendirilecek, etkinliği ve görünürlüğü artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.820)		
Tedbir 820.2. Türkiye'nin uluslararası insani yardımlarının mevcut durum değerlendirmesi yapılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TİKA, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk Kızılayı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. İnsani yardımların daha verimli yapılabilmesi için çalışmalara temel oluşturacak mevcut durum analizi hazırlanacaktır.
Tedbir 820.5. İnsani yardımlarımızın tanıtımında sosyal medya araçlarının daha etkili ve yaygın kullanılmasını teminen ilgili kuruluşlarımızın internet sayfalarında yabancı dilde ve güncel bilgilere yer verilmesi sağlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İletişim Başkanlığı, TİKA, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk Kızılayı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. İnsani yardımlar hakkında yapılan güncel haber ve açıklamalar AFAD'ın kurumsal sosyal medya hesaplarında ve internet sitesinde farklı dillerde uluslararası kamuoyuyla paylaşılacaktır.
Tedbir 820.6. BM ve diğer uluslararası platformlarda insani yardım konularında düzenlenen toplantılara aktif katılım sağlanarak ülkemizin bu alandaki faaliyetleri hakkında uluslararası topluma yönelik düzenli bilgilendirme yapılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İletişim Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, TİKA, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk Kızılayı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Paydaşların katkıları alınarak insani yardım alanında düzenlenen uluslararası toplantılarda ülkemizin faaliyetleri hakkında bilgilendirmeler yapılacaktır.

Uygulamadaki koordinasyonun sağlanması ve etkinliğin artırılmasını teminen kalkınma işbirliği alanında faaliyet gösteren kuruluşların ulusal politikalarımızla uyumlu bir şekilde çalışmaları sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.821)		
Tedbir 821.1. Türk STK'ların kalkınma işbirliği alanındaki faaliyetlerine yönelik akreditasyon kriterleri belirlenecek, ilgili kamu kurumlarının katılımıyla oluşturulacak bir komisyon tarafından bu kriterlere uyan STK'ların akreditasyonu yapılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, AFAD, Türk Kızılayı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Ülkemizde yer alan STK'ların kalkınma işbirliği alanındaki faaliyetlerine yönelik akreditasyon kriterlerinin belirlenmesi amacıyla ilgili kurum ve kuruluşların görüş ve katkıları alınarak inceleme raporu hazırlanacaktır.
Tedbir 821.2. Uluslararası kuruluşlar, yabancı yardım kuruluşları, yabancı diplomatik misyonlar ve uluslararası STK'lar gibi kalkınma işbirliği alanındaki tüm aktörlerin Türkiye'de yürüttükleri faaliyetlerin ülkemizin ulusal politikalarıyla uyumuna ilişkin işbirliği mekanizması oluşturulacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, AFAD, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Uluslararası Kalkınma İşbirliği Bilgi Sistemi (UKİBS), göç alanında gerçekleştirilecek program ve projeleri kapsayacak şekilde geliştirilecek ve sistemin ilgili ulusal ve uluslararası paydaşlar tarafından kullanımına imkân sağlanacaktır.
Ülkemizin yurt dışı misyonlarında ve kamu kurumlarımızın dış ilişkiler birimlerinde çalışan personelin yetkinlikleri geliştirilecek, bu birimlerin idari ve teknik kapasitesi güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.822)		
Tedbir 822.2. Kamu kurumlarının dış ilişkiler birimlerinde çalışan personelin yabancı dil, ülke uzmanlığı, diplomasi ve müzakere becerileri gibi yetkinlikleri geliştirilecek, bu birimlerin idari ve teknik kapasitesi güçlendirilecektir.	Dışişleri Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Dış İlişkiler Birimleri	1. Yılda dört dönem halinde Dış Görev Yönlendirme Kursları düzenlenecektir. 2. İhtiyaç halinde kamu kurumlarının dış ilişkilerle görevli personeline yönelik protokol, müzakere teknikleri ve dış politika konularında seminerler düzenlenecektir.
Türkiye'nin çeşitli alanlarda edinmiş olduğu kalkınma tecrübesinin diğer ülkelerle etkin bir şekilde paylaşılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.823)		
Tedbir 823.1. Alıcı ülkelerdeki kamu personeline yönelik olarak kalkınma alanında sistematik ve düzenli eğitim programları uygulanması amacıyla kurumsallaşma sağlanacaktır.	Dışişleri Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, YTB, AFAD, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Alıcı ülkelerle diplomatların eğitimi alanında işbirliğine zemin hazırlayacak mutabakat zabıtları imzalanacaktır. 2. Alıcı ülke diplomatlarına protokol, dış politika ve müzakere teknikleri konularında yerinde ve ülkemizde ikili/çok taraflı eğitim programları düzenlenecektir. 3. Alıcı ülkelerle diplomatların eğitimi konusunda fikir alışverişi amacıyla diplomasi akademileri arasında ziyaretler gerçekleştirilecektir.

Tedbir 823.2. Bölge ülkeleri başta olmak üzere yakın işbirliği içinde olduğumuz ülkelerin kalkınma çabalarına destek verilmek üzere kalkınma işbirliği programları yürütülecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı,TİKA, YTB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Ülkemiz dış politikası öncelikleri çerçevesinde belirlenecek ülkelerin kalkınma çabalarına destek olmak amacıyla ülkemiz tecrübesi aktarılacak, bu bağlamda kalkınma işbirliği program, proje ve faaliyetleri gerçekleştirilecektir. 2. Beşeri ve Sosyal Kalkınma Araştırmaları Destek Programı ile ülkemiz tecrübesinden hareketle hedef ülkelerin kalkınma politikalarında kullanabilecekleri nitelikli bilginin üretimini sağlayacak araştırma projelerine destek verilecektir.
Tedbir 823.5. Türkiye'nin kalkınma tecrübesinin diğer ülkelere aktarılmasını teminen içerik üretimi, etkinlik düzenlenmesi gibi farkındalık artırıcı faaliyetler yürütülecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TİKA, YTB, TRT, Anadolu Ajansı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Ülkemiz kalkınma tecrübesinin, kalkınma işbirliği açısından öncelikli ülkelere aktarılması amacıyla ülkemiz ilgili kurum ve kuruluşlarının katkılarıyla içerik üretimi çalışmaları yapılacak ve etkinlikler düzenlenecektir. 2. Hedef kardeş toplulukların sosyoekonomik durumlarının geliştirilmesi amacıyla eğitim, sağlık, medya ve sivil toplum alanlarında kapasite geliştirme ve mesleki eğitim programları düzenlenecektir.

2.5.2.6.2. Bölgesel İşbirlikleri

a) Mevcut Durum

Ülkemiz, başta üyesi olduğu bölgesel kuruluşlar nezdinde olmak üzere bölgesinde barış, huzur ve refahın yayılmasına yönelik çok taraflı kalkınma işbirliği kapsamında politikalar üretmeye devam etmektedir.

Türkiye'nin kurucu üyesi olduğu Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT), Gelişen Sekiz Ülke (D-8), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) ile Türk Konseyi ve TÜRKSOY gibi hükümetler arası kuruluşların işbirliği çabalarına aktif katkı verilmekte olup bu kuruluşların yürüttükleri faaliyetlerin sonuç odaklı program ve projelere yoğunlaştırılması yönündeki girişimler sürdürülmektedir.

Afrika ülkeleriyle işbirliğimizin geliştirilmesine katkı sağlayacak Türkiye-Afrika Ortaklığı Üçüncü Zirvesinin bu yıl gerçekleştirilmesi için Afrika Birliği ile koordineli şekilde gerekli çalışmalar yürütülmektedir.

Birleşmiş Milletler Asya Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonundaki (UNESCAP) karar alma süreçlerinde etkili olmak üzere girişimler, Türkiye'nin görünürlüğünün artırılması için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının eş güdümü sağlanarak sürdürülmektedir.

Türkiye-AB Vize Serbestisi Yol Haritasında kayıtlı kriterlerin karşılanması konusunda üst düzey temaslara ve çalışmalara devam edilmiştir. Türkiye-AB arasında kritik tematik konularda işbirliğine yönelik olarak AB ülkelerinin üst düzey temsilcileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK), faaliyetlerini İSEDAK Stratejisi çerçevesinde sürdürmektedir. İSEDAK Stratejisi kapsamında, 6 işbirliği alanındaki (Ticaret, Turizm, Ulaştırma ve İletişim, Tarım, Yoksulluğun Azaltılması ve Mali İşbirliği) Çalışma Grupları, üye ülke uzmanlarını düzenli olarak bir araya getirmektedir. Söz konusu alanlarda bilgi üretilmesi, iyi uygulamaların paylaşılması ve üye ülkeler arasında politikaların yakınlaştırılması çabaları sürdürülmektedir. Bu kapsamda, 2013-2021 yılları arasında 101 çalışma grubu toplantısı gerçekleştirilmiş ve 95 araştırma raporu hazırlanmıştır.

Stratejinin bir diğer uygulama aracı olan İSEDAK Proje Finansmanı mekanizması kapsamında üye ülkelerin ve ilgili İİT kuruluşlarının İSEDAK Bakanlar Toplantısı Politika Tavsiyelerinin hayata geçirilmesine dönük teknik işbirliği ve kapasite geliştirme projelerine ülkemiz tarafından hibe desteği sağlanmaktadır. 2014-2019 yılları arasında 24 İİT ülkesi ve üç İİT kuruluşu tarafından toplam 83 proje uygulanmış, bu projelerden 53 İİT ülkesi yararlanmıştır. 2020 yılında uygulanması planlanan 22 projenin uygulanması, Covid-19 pandemisi nedeniyle 2021 yılına ertelenmiştir. Yeni seçilen projelerle birlikte 2021 yılında toplam 26 projenin başarıyla tamamlanması planlanmaktadır.

İSEDAK tarafından Covid-19 pandemisinin etkilerini hafifletmek amacıyla çeşitli sektörlerde üye ülkelere mali destek sağlanması öngörülmüştür. İSEDAK Covid-19 Müdahale Programı kapsamında 2021 yılında farklı ülkelerden dokuz projeye destek verilmektedir. İlgili programın 2022 yılında da sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

Ayrıca ülkemizin sahip olduğu bilgi ve tecrübenin Filistin'e aktarılarak Filistin'le siyasi, ekonomik ve kültürel bağlarımızın güçlendirilmesi için Kudüs'e yönelik 2020 yılı içerisinde İSEDAK kapsamında bir mali destek programı başlatılmıştır. Program, Filistin'in başkenti Kudüs'ün turizm destinasyon kapasitesinin artırılarak, Kudüs'ün İslami öneminin ortaya konulmasını ve Kudüs özelinde Filistin kimliğinin güçlendirilmesini hedeflemektedir. Program vesilesiyle, Kudüs'teki ticaret, ekonomi, kültür, din ve eğitim alanları turizm sektörüyle eklemlenerek Filistin'in ekonomik ve sosyal kalkınmasına bütüncül bir katkı verilmesi hedeflenmektedir. Söz konusu program kapsamındaki projeler; Kudüs'teki turizm altyapısını analiz etmeyi, Kudüs'e yönelik yüksek turist potansiyelinin bulunduğu belirli ülkelerin pazar analizini yapmayı; Doğu Kudüs'ün imajının dünya çapında artırılması için görsel, işitsel ve yazılı tanıtım materyali üretmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, turizm sektöründeki kamu, STK ve özel sektör çalışanlarına eğitimler verilerek mesleki standartların ve temel yeteneklerin sektördeki personele kazandırılması hedeflenmektedir. Söz konusu program kapsamında turizm alanında altı farklı projeye destek verilmektedir.

Öte yandan her üç program kapsamında 2022 yılında desteklenmesi planlanan projelere ilişkin başvuru, değerlendirme ve seçim aşamalarına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

TABLO II: 76- İSEDAK Stratejisiyle Artan Faaliyet Hacmi

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020(1)	2021(2)
Uluslararası Toplantı Sayısı	17	17	18	16	16	16	16	13	18
İSEDAK Yayınları	31	33	34	35	33	33	33	27	24
Uygulanan Proje Sayısı	-	8	14	9	13	17	22	2	41

(1) 2020 yılında küresel pandemi nedeniyle sadece Kudüs Programı içerisindeki projeler uygulanabilmiştir.
(2) 2021 Kasım ayı itibarıyla geçerli veriler.

TABLO II: 77- Türkiye'nin İİT Üyesi Ülkelerle Dış Ticareti

(Milyar ABD Doları)

	2017	2018	2019	2020	2021(1)
İhracat	45,1	41,2	44,8	39,9	24,3
İthalat	32,0	28,4	24,8	29,6	13,3
Dış Ticaret Dengesi	13,1	12,8	20,0	10,3	11,0

Kaynak: TÜİK
(1) Ocak-Haziran Dönemi

2019 yılında Türkiye'nin İİT üyesi ülkelere yönelik dış ticaret fazlası 20 milyar ABD doları iken 2020 yılında bu miktar 10,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2021' in ilk altı ayında, İİT üyesi ülkelere yapılan ihracat 24,3 milyar ABD doları, ithalat ise 13,3 milyar ABD dolarıdır. İSEDAK'ın İİT içi ticaretin gelişmesine yönelik en önemli projesi İİT Üyesi Devletler Arasında Tercihli Ticaret Sistemi (TPS-OIC)'dir. Hukuki zemini tamamlanan sistemin fiili işlerlik kazanması için son aşamaya gelinmiştir. Bu kapsamda, 36'ncı İSEDAK Bakanlar Toplantısının ilgili kararları uyarınca, 1-2 Haziran 2021 tarihlerinde düzenlenen Ticaret Müzakereleri Komitesi toplantısında 1 Temmuz 2022 TPS-OIC'in uygulama tarihi olarak kararlaştırılmış ve katılımcı ülkelerden ulusal düzenlemelerini bu tarihe kadar tamamlamaları istenmiştir. TPS-OIC'in fiili işlerlik kazanması için gerekli hazırlıklar sürdürülmektedir.

AB'ye katılım süreci çerçevesinde ülkemize sağlanan mali yardımların ulusal önceliklerimiz dikkate alınarak etkin ve etkili bir biçimde kullanılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. AB tarafından 2007-2013 bütçe döneminde sağlanan 4,7 milyar Avroluk fon, ülkemizin AB'ye üyelik hedefleri çerçevesinde kullanılmıştır. AB, 2014-2020 bütçe dönemi için ülkemize başta 4,5 milyar Avro fon tahsis etmişse de, süreç içerisinde yapılan fon kesintileri sonucunda toplam tutar 3,2 milyar Avroya kadar inmiştir. 2021 yılında pandeminin yarattığı etkiler bazı gecikmelere neden olmuş, ancak alınan tedbirler ve AB makamlarıyla sürdürülen işbirliği sayesinde proje ve programların etkin ve etkili bir biçimde uygulanmasına devam edilmiş ve herhangi bir fon kaybı yaşanmamıştır. 2014-2020 dönemine ait proje ve programlar önümüzdeki yıllarda da devam edecek olup uygulamanın etkili, verimli ve sürdürülebilir bir biçimde ve herhangi bir fon kaybına mahal verilmeden devam ettirilmesi yönünde gerekli tüm tedbirler alınmıştır. Mali İşbirliğinin 2021-2027 dönemine ilişkin proje ve program hazırlıkları 2021 yılında da devam etmiştir. 2020 yılında Avrupa Komisyonu'na iletilmiş olan toplam 3,5 milyar Avro bütçeli proje paketi kapsamında, Avrupa Komisyonu tarafından 2021 ve 2022 bütçe dönemlerinden fonlanabileceği belirtilen projelerin uygulamaya hazır hale getirilmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, 2021-

2027 dönemine ilişkin programlama ve strateji belgelerinin müzakere ve hazırlık süreçleri de tekemmül ettirilmiştir.

b) Amaç

İslam ülkeleri, AB, diğer bölge ülkeleri ve bölgesel oluşumlarla siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel alanlarda ilişkilerin artırılması ile çok taraflı ve bölgesel işbirliklerinden daha etkin yararlanılması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
Ülkemizin uluslararası sekretarya hizmetlerini yürüttüğü İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari Daimi Komitesinin (İSEDAK), İslam ülkelerinin kalkınma sorunlarını ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerini ele alan, bilgiye dayalı politika diyalog platformu olma özelliği pekiştirilecek ve bu kapsamda milli kurumlar arası eşgüdüm güçlendirilecektir. (Kalkınma Planı p.826)		
Tedbir 826.1. İSEDAK Sekretaryasının kurumsal ve beşeri kapasitesi güçlendirilecektir.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S)	1. İSEDAK Sekretaryasının kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi kapsamında internet tabanlı programlar geliştirilecektir.
Tedbir 826.2. İSEDAK Milli Koordinasyon Komitesi aracılığıyla İslam ülkeleri ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında ulusal eşgüdümün tesisi için ilgili kamu kurumlarının aktif bir biçimde yönlendirilmesi sağlanacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), İSEDAK Milli Koordinasyon Komitesine Üye Bakanlıklar ve Diğer İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Milli Koordinasyon Komitesi'nde alınan kararların takibi ve uygulanması sağlanacaktır.
Tedbir 826.4. İSEDAK Stratejisi kapsamındaki çalışma grubu faaliyetleri, İSEDAK proje finansmanı ve diğer mekanizmalar kapsamında üye ülkelerin kapasite geliştirme projelerine teknik ve mali destekler sürdürülecektir.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası	1. İSEDAK Çalışma Grubu toplantılarının düzenlenmesine devam edilecek olup Çalışma Gruplarında ülkemizin tecrübesinin aktarılmasına yönelik ilgili kurum ve kuruluşlarla etkin bir koordinasyon sağlanacaktır. 2. İSEDAK Proje Finansmanı kapsamında projeler desteklenecektir. 3. İSEDAK Covid-19 Müdahale Programı kapsamında küresel salgının İİT ülke ekonomileri üzerindeki olumsuz etkisinin azaltılmasına katkı sağlayacak projeler desteklenecektir. 4. İSEDAK Kudüs Programı kapsamında Doğu Kudüs'ün turizm altyapısının güçlendirilmesine ve bu çerçevede yoksullukla mücadeleye katkı verecek projeler hayata geçirilecektir.

İİT Zirve Dönem Başkanlığımız sırasında İslam ülkeleriyle pek çok alanda başlatılan ya da ivme kazandırılan ilişkiler Dönem Başkanlığımız sonrasında da derinleştirilerek devam ettirilecektir. (Kalkınma Planı p.827)		
Tedbir 827.1. Ülkemizde kurulması kararı alınan İİT Tahkim Merkezi ve İİT Polis İşbirliği ve Koordinasyon Merkezi birimlerinin kurulma çalışmaları tamamlanacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TOBB	1. İİT Tahkim Merkezi faaliyetlerine başlayacaktır.
Tedbir 827.2. İslam ülkeleri ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi kapsamında ülkemizin öncülük yaptığı İSEDAK Altın Borsası ile İSEDAK Gayrimenkul Borsası projeleri hayata geçirilecektir.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, SPK, Borsa İstanbul, TCMB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. İSEDAK Altın Borsası Projesi kapsamında, İİT Borsalar Forumu da dahil olmak üzere projenin ilerletilebilmesi için işbirliği çabaları sürdürülecektir. 2. İSEDAK Altın Borsası projesi kapsamında, İSEDAK üyesi ülkeler arasında altın transferi yapılabilmesi için BiGA dijital altın transfer sisteminin projeye ilgi duyan İİT üyesi ülkelerde gerekli altyapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. 3. İSEDAK Gayrimenkul Borsası projesi kapsamında kurulan Hilal İşlem Linki (Bilgi platformu), İİT üyesi ülkelerin ilgili kuruluşlarına tanıtılacak ve uluslararası ortaklıkların kurulması için girişimlerde bulunulacaktır.
Tedbir 827.4. S&P İİT/İSEDAK Endeksi kapsamında geliştirilen yatırım ürününün alım satıma konu olmasına yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Borsa İstanbul, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. S&P İİT/İSEDAK Endeksi üzerine geliştirilen Fonun lansmanı yapılarak Fona yatırımcı bulmak amacıyla İİT Üyesi ülkelerde tanıtım faaliyetleri yürütülecektir.
İslam dünyasında ve yakın coğrafyamızda ticaretin kolaylaştırılması ve serbestleştirilmesine yönelik çabalar artırılacaktır. (Kalkınma Planı p.828)		
Tedbir 828.1. Bölge ülkeleri ve Körfez İşbirliği Konseyi gibi bölgesel bloklarla hizmet ticareti ve yatırımlara ilişkin hükümleri de içeren serbest ticaret anlaşmaları yapılmasına dönük çalışmalar sürdürülecektir.	Ticaret Bakanlığı (S)	1. Ukrayna, Japonya ve Tayland ile STA müzakereleri aktif bir şekilde sürdürülecektir.

Tedbir 828.2. Gelişmekte Olan 8 Ülke (D-8) Tercihli Ticaret Anlaşmasının tüm taraf ülkelerce uygulanmaya başlanması için girişimlere devam edilecektir. İİT Üyesi Devletler Arasında Tercihli Ticaret Sistemi (TPS-OIC) ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) Ticaret Anlaşması gibi bölgesel ticaret anlaşmalarına işlerlik kazandırmak üzere üye ülkeler nezdinde gerekli girişimlerde bulunulacak ve söz konusu anlaşmaların ülkemizde uygulama zemininin oluşturulması sağlanacaktır.	Ticaret Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TOBB	1. TPS-OIC'in fiilen uygulanmasına ilişkin ülkemizin ulusal düzenlemeleri tamamlanacak ve anlaşmaya taraf olan ülke sayısının artırılmasına yönelik çabalar artırılacaktır. 2. D-8 Tercihli Ticaret Anlaşması'nın tüm taraf ülkelerce uygulanmaya başlanması için gerekli girişimlerde bulunulacaktır. 3. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı(EİT) Ticaret Anlaşması (ECOTA) İşbirliği Konseyi 9'uncu Toplantısını müteakiben EİT Ticaret Bakanları 5'inci Toplantısına ülkemizce ev sahipliği yapılması için girişimler başlatılacaktır.
Ülkemizin ev sahipliği yaptığı veya kurucusu olduğu EİT, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), D-8 gibi bölgesel işbirliklerinin daha etkin kullanılması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.829)		
Tedbir 829.1. EİT Bilim Kurumu ve EİT Kültür Enstitüsüne üyelik süreci tamamlanarak kuruluşların çalışmalarına aktif destek verilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. EİT Kültür Enstitüsü çalışmalarına aktif destek verilecektir.
Tedbir 829.2. Ülkemizin ev sahipliğindeki EİT Ticaret ve Kalkınma Bankasının üye sayısının artırılmasına dönük çabalar sürdürülecek, Bankanın beşeri ve kurumsal kapasitesi güçlendirilecektir.	Hazine ve Maliye Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. Ülkemizin ev sahibi olduğu EİT Ticaret ve Kalkınma Bankasından daha etkin faydalanmak için Bankanın ve Banka yönetiminin faaliyetleri ülkemiz çıkarları gözetilerek takip edilecektir.
Tedbir 829.3. Ankara'da yerleşik EİT Eğitim Enstitüsünün kurumsallaşması yönündeki çabalar artırılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı	1. EİT Eğitim Enstitüsü Ev Sahibi Ülke Anlaşması'nın onaylanmasını müteakip EİT Eğitim Enstitüsüne tahsis veya kiralama yoluyla çalışma yeri sağlanacaktır.
Tedbir 829.4. Ülkemizin KEİ ve D-8 kapsamında yürütülen faaliyetlerden azami fayda elde etmesi amacıyla stratejiler geliştirilecektir.	Dışişleri Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. KEİ ve D-8 toplantılarına katılım sağlanacak ve bu iki kuruluşun daha etkin ve proje odaklı birer kuruluş olması hususunda çalışmalar sürdürülecektir.
Tedbir 829.5. Ülkemizin EİT kapsamında yürütülen faaliyetlerden azami fayda elde etmesi amacıyla stratejiler geliştirilecektir.	Dışişleri Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. EİT toplantılarına katılım sağlanarak EİT'in daha etkin ve proje odaklı bir örgüt olması kapsamında çalışmalar sürdürülecektir.

Türk dünyası ile siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve bilimsel işbirliği geliştirilecektir. (Kalkınma Planı p.831)		
Tedbir 831.1. Türk Konseyi ve TÜRKSOY gibi hükümetlerarası kuruluşların işbirliği çabalarına sağlanan katkılar artırılarak sürdürülecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, TİKA, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. TÜRKSOY'un yüksek düzeyli uzmanlar toplantısına ve Bakanlar düzeyindeki toplantılarına katılım sağlanacak olup yıl boyunca düzenlenen kültürel etkinliklere sanatçı desteği, ayni katkılar, üst düzey katılım ve uzman desteği verilerek TÜRKSOY çalışmalarına ülkemizin katkısı sürdürülecektir. 2. Türk Konseyi Diaspora Çalışma Grubunda ülkemizin temsili sağlanarak üye ülkelerin bu alandaki işbirliğine ve diasporalar arası iletişimin güçlendirilmesine katkı sağlanacak ve TÜRKSOY ile Türk Dünyası kültür çalışmaları alanında ortak projeler yürütülecektir.
Ülkemizin Asya-Pasifik, Afrika, Güney Asya, Latin Amerika ve Karayip ülkeleriyle yürütmekte olduğu siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel işbirliği faaliyetleri derinleştirilecektir. (Kalkınma Planı p.832)		
Tedbir 832.1. Türkiye-Afrika Ortaklığı Üçüncü Zirvesi gerçekleştirilerek alınan kararların takibi yönündeki çabalar artırılacaktır.	Dışişleri Bakanlığı (S)	1. 2021 yılı içerisinde gerçekleştirilmesi öngörülen Türkiye-Afrika Ortaklığı Üçüncü Zirvesinde alınacak kararlar takip edilecek ve bu kararların hayata geçirilmesine yönelik çalışmalara başlanacaktır.
Tedbir 832.3. BM Asya Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonunda, özellikle karar mekanizmalarında etkili olmaya yönelik çabalarımız artırılacaktır.	Dışişleri Bakanlığı (S)	1. BM Asya Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu toplantılarına katılım sağlanarak karar alma süreçlerinde etkili olmak için teşebbüslerde bulunulacak, UNESCAP ve bağlı bölgesel kuruluşlarda Türk personel istihdam edilmesine yönelik imkânların değerlendirilmesine ağırlık verilecektir.
Türkiye'nin stratejik hedefi olan AB'ye katılıma ilişkin müzakerelerin hızlandırılmasına, AB ile ortak politika ve faaliyetler geliştirilmesine yönelik çalışmalar kararlılıkla sürdürülecek ve Brexit sürecinde ülkemizin menfaatleri doğrultusunda pozisyon alınması sağlanacaktır. (Kalkınma Planı p.833)		
Tedbir 833.2. Türkiye-AB Zirvelerinde varılan anlaşma uyarınca, Yüksek Düzeyli Siyasi Diyalog başta olmak üzere kritik tematik konularda işbirliğinin güçlendirilmesi, Vize Serbestisi Diyaloğu sürecinin hızlandırılması, göç yönetiminde yük paylaşımı, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi gibi önemli alanlarda çalışmalar sürdürülecektir.	Dışişleri Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, AFAD, Avrupa Birliği Başkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Türkiye ile AB arasındaki diyalog kanalları her alanda ve her seviyede açık tutularak özellikle kritik tematik konularda işbirliğini artırmaya yönelik temaslar sürdürülecektir.

Tedbir 833.3. AB'ye katılım süreci çerçevesinde ülkemize sağlanan mali yardımların ulusal önceliklerimiz dikkate alınarak etkin ve etkili bir biçimde kullanılmasına yönelik idari ve mali tedbirlerin ilgili tüm kurumlarca alınması sağlanacaktır.	Dışişleri Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Katılım Öncesi Mali Yardımın (IPA) Etkin Kullanımına İlişkin Yapılabilirlik Çalışması kapsamındaki 43 eylemden geriye kalan 6'sının tamamlanması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 833.4. Savunma, güvenlik, terörle mücadele ve düzensiz göç başta olmak üzere Türkiye ile AB arasındaki diyalog kanalları açık tutularak ortak politika ve işbirliği faaliyetleri geliştirmeye yönelik temaslar sürdürülecektir.	Dışişleri Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, AFAD, Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı, Türk Kızılayı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Türkiye ile AB arasındaki diyalog kanalları açık tutularak başta savunma, güvenlik, terörle mücadele ve düzensiz göç olmak üzere ortak politika ve işbirliği faaliyetlerine ilişkin temaslar sürdürülerek işbirliği artırılmaya çalışılacaktır.

2.5.2.6.3. Türkiye'nin Küresel Kalkınma Gündemine Katkısının ve Görünürlüğünün Artırılması

a) Mevcut Durum

Başta Covid-19 pandemisinin dünya ölçeğinde sebep olduğu olumsuz etkiler olmak üzere küresel gündemdeki problemlere yönelik etkili çözüm önerileri üretilebilmesini teminen BM, G20 ve OECD gibi uluslararası platformların girişimlerine aktif katkı sağlanmaya devam edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin ve en az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunlarının gündeme getirilmesi için çalışmalar sürdürülmüştür. Bu itibarla BM 75'inci Genel Kurulu başkanlığının Türkiye'de olmasından da faydalanılarak BM çatısı altında gelişmekte olan ülkelerin sorunlarına dönük faaliyetlere destek verilmiştir.

BM ve İİT başta olmak üzere uluslararası kuruluşlar nezdinde İslam dünyasının Filistin gibi ortak meselelerinin gündeme getirilmesine ilişkin etkin tutumumuz sürdürülmüş ve İslam karşıtlığına yönelik Türkiye'nin yaklaşımı BM platformlarında kayda geçirilmiştir.

Türkiye'nin uluslararası kuruluşların bölgesel ofislerine ev sahipliği yapmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Bu kapsamda OECD İstanbul Merkezinin açılışı gerçekleştirilmiş ve BM İnsani İşler Eşgüdüm Ofisi'ne (OCHA) ilişkin Ev Sahibi Ülke Anlaşması imzalanmıştır. Ankara'da yerleşik BM Evi inşa edilmesi, BM Gençlik Merkezinin ve BM Kalkınma Eşgüdüm Ofisinin Türkiye'de kurulmasına ilişkin çalışmalara devam edilmektedir. Ülkemiz ev sahipliğinde kurulan BM Teknoloji Bankasının, EAGÜ statüsünden mezun olan ülkelerin karşı karşıya olduğu sorunların uluslararası toplumun gündemine getirilebilmesini teminen kurduğu ortaklıklarının ve faaliyet alanlarının genişletilmesi ve finansmanının güçlendirilmesi için çalışmalar sürdürülmüştür. UNDP ortaklığında başlatılan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Etki Hızlandırıcı Projesinin ikinci fazı UNDP Türkiye Ofisi ve BM Teknoloji Bankasıyla birlikte büyük sığınmacı topluluklarına ev sahipliği yapan ve birer EAGÜ olan Bangladeş ile Uganda'da uygulanmaktadır.

Türkiye'nin tanıtımına ilişkin olarak yabancı kamuoyu nezdindeki itibar çalışmalarının gerçekleştirilmesi ve koordine edilmesi, ülke imajının uluslararası kamuoyunda olumlu manada güçlendirilmesi ve bu alanda gerekli planlamalar ile düzenlemelerin gerçekleştirilmesi amacıyla hazırlanan Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı kabul edilerek uygulama aşamasına geçilmiştir. Kara propaganda ve dezenformasyonla mücadele kapsamında Türk dış politikası tezlerinin tanıtıldığı panel, toplantı vb. faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca planlaması daha önceki yıllarda yapılan 1915 Olayları ve Pontus İddialarına Karşı Kamu Stratejisi doğrultusunda 1915 Olayları Uluslararası Konferansı düzenlenmiştir.

Türkiye'nin uluslararası alanda takdirle karşılanan uygulaması Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) ile ilgili eğitim, memnuniyet araştırması, teknolojik kapasitenin artırılması, istihdam edilen personelin nicelik ve niteliğinde iyileştirme ve hukuki düzenlemeler şeklindeki faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü etkinliklerinin planlanması ve koordinasyonuyla ilgili faaliyetler yerine getirilmiştir. Söz konusu faaliyetler, yurt genelinde ve yurt dışında hem FETÖ yapılanmasına ve FETÖ'nün hain darbe girişimine karşı farkındalık oluşturulmasını hem de Türkiye'nin gücünün ve potansiyelinin anlatılmasını amaçlayan ortak bir konseptte yapılmıştır. Bahse konu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için 15 Temmuz Proje Takip Sistemi (PTS) kurularak projelerin hazırlık, uygulama ve değerlendirme süreçleri dijital ortamda takip edilmiştir.

Kamuda yürütülen çeviri faaliyetlerinde söylem birliğinin tesisine yönelik ortak ve tutarlı bir dil oluşturmak amacıyla hazırlanan Kamu Terim Bankası portal projesi, akademisyen ve kamu çalışanlarının üye olarak katkı sunabilecekleri ve bu doğrultuda sürekli güncellenebilecek bir formatta hayata geçirilmiştir.

b) Amaç

Ülkemizin, gelişmekte olan ülkelerin sorunlarının küresel gündeme taşınması ve bu sorunların çözüme kavuşturulması başta olmak üzere küresel nitelikteki sorunların çözümünde aktif rol oynaması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
BM, G20 ve OECD gibi uluslararası platformların küresel gündemdeki problemlere ilişkin etkin çözüm önerileri üretebilmesini teminen, söz konusu platformlarda girişimlerde bulunulacak, ülkemizin uluslararası kuruluşların bölgesel ofislerine ev sahipliği yapması sağlanacak ve bu itibarla ikili ve çok taraflı işbirliği mekanizmaları daha aktif kullanılacaktır. (Kalkınma Planı p.836)		
Tedbir 836.1. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorunlarının başta BM, G20 ve OECD olmak üzere uluslararası platformların gündemine alınmasına yönelik çalışmalar yoğunlaştırılacaktır.	Dışişleri Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Uluslararası platformlarca düzenlenen toplantılara katılım sağlanarak gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorunları gündeme getirilecektir.

Tedbir 836.2. Özellikle kalkınma alanında faaliyet gösteren BM kuruluşlarının bölgesel ofislerine ev sahipliği yapılabilmesi amacına dönük uluslararası girişimler yoğunlaştırılacak ve hukuki altyapının tesisine ilişkin süreçler kolaylaştırılacaktır.	Dışişleri Bakanlığı (S), Hazine ve Maliye Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. BM kuruluşlarının Ankara'daki tüm ofislerini aynı çatı altında toplayacak olan BM Evi'nin inşaatına ilişkin çalışmalar takip edilecektir. 2. İstanbul'da BM Gençlik Merkezi kurulmasına ilişkin BM Sekretaryası nezdinde girişimlere devam edilecektir. 3. BM kuruluşlarının ülkemizdeki mevcudiyet ve faaliyetine dair hukuki altyapı çalışmalarına devam edilecektir.
Tedbir 836.4. EAGÜ statüsünden mezun olan ülkelerin karşı karşıya olduğu sorunların, İstanbul Eylem Planı kapsamında gündemde tutulmasına yönelik çabalar desteklenecektir.	Dışişleri Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TİKA, TÜBİTAK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. 23-27 Ocak 2022 tarihlerinde Katar'da düzenlenecek EAGÜ-V Konferansı ve ilgili etkinliklerde, BM Teknoloji Bankasının ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Etki Hızlandırıcı projesinin tanıtımı için etkinlikler düzenlenecektir.
Tedbir 836.5. BM ve diğer uluslararası kuruluşlar nezdinde İslam dünyasının Kudüs gibi ortak meselelerinin takibine devam edilecektir.	Dışişleri Bakanlığı (S), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. BM ve İİT başta olmak üzere uluslararası kuruluşlarca düzenlenen toplantı ve etkinliklere katılım sağlanarak Filistin meselesi dâhil İslam dünyasının ortak meselelerinin gündeme getirilmesi ve takibi için etkin tutum sürdürülecektir.
Türk yükseköğretiminin uluslararası kalkınma işbirliğimizin güçlü olduğu ülkeler açısından çekim merkezi haline getirilmesi için orta ve uzun vadeli stratejiler oluşturulacaktır.(Kalkınma Planı, p.838)		
838.2. Türkiye Bursları kapsamında özel bir program oluşturulacak, nitelikli işgücünün tespiti yapılacak ve seçilen öğrencilerin Türkiye'de çalışma izni alması kolaylaştırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, YTB, Yükseköğretim Kurulu, Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Türkiye Bursları kapsamında lisansüstü düzey başta olmak üzere STEM olarak adlandırılan fen bilimleri, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarında daha fazla burslandırma yapılacak ve ülkeler özelinde STEM bölümleri dağılım haritası oluşturulacaktır.
Türkiye'nin uluslararası görünürlüğünün artırılması ve imajının güçlendirilmesi için kamu ve kültür diplomasisi faaliyetleri yoğunlaştırılacak, ulusal ve uluslararası alanda Ülkemizin ileri sürdüğü tezler ve politika tercihleri stratejik iletişim çerçevesinde uluslararası kamuoyuna etkili bir şekilde aktarılacaktır. (Kalkınma Planı p.839)		

839.1. Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi hazırlanacak ve bu kapsamda kamu kurum ve kuruluşları ile bütüncül bir anlayışla kamu diplomasisi faaliyetlerinin eşgüdüm içerisinde yürütülmesi sağlanacaktır.	İletişim Başkanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Kamu Diplomasisi Koordinasyon Kurulu toplantıları düzenlenecektir. 2. Kamu Diplomasisi Komiteleri toplantıları gerçekleştirilecektir. 3. Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planındaki faaliyetlerin takvimlendirmeye uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi sağlanacaktır. 4. Kamu diplomasisi alanında faaliyetleri bulunan paydaş kurum ve kuruluşların Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı doğrultusunda gerçekleştirdikleri faaliyetlerin Kamu Diplomasisi İzleme Sistemine (KADİZ) girişleri ile bunlara ilişkin izleme ve değerlendirme işlemlerinin yapılması sağlanacaktır.
839.2. Geleneksel ve yeni medya araçlarıyla yürütülen kamu diplomasisi faaliyetleri; uluslararası kamuoyunda etki uyandıracak seminer, konferans ve forum gibi etkinlikler vasıtasıyla sürdürülecek, Türkiye'nin tanıtımına katkı sağlayacak uluslararası nitelikteki organizasyonlara katılım sağlanacak ve dijital diplomasi kanallarının genişletilmesi vasıtasıyla söz konusu faaliyetlerin etkinliği artırılacaktır.	İletişim Başkanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, YTB, Yunus Emre Enstitüsü, THY, YÖK, Üniversiteler, Türk Konseyi, TÜRKSOY, Türk Kültür ve Miras Vakfı, TÜRKPA	1. Kamu diplomasisi stratejisinin gerektirdiği takvimlendirme doğrultusunda Türkiye'nin tanıtımı ve ülke gündemi bağlamında konferans, panel ve seminerler gerçekleştirilecektir. 2. NATO İletişim Stratejisi çerçevesinde Türkiye'nin NATO ile bağlarını kuvvetlendirecek faaliyetler gerçekleştirilecektir. 3. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekretaryası ile ortak faaliyetler gerçekleştirilecektir. 4. Kamu diplomasisi kapsamındaki bilgi ve tecrübe paylaşımı için bir platform oluşturmak ve farklı kamu diplomasisi alanlarındaki yönelimler, gelişmeler, yenilikler üzerine fikir alışverişinde bulunmak amacıyla Kamu Diplomasisi Forumu düzenlenecektir. 5. Yabancı halklar nezdinde ülkemize ilişkin olumlu algı oluşturulmasına ve ülkemizin değerlerinin ve politika tercihlerinin yabancı halklara anlatılmasına yönelik girişimlere yön verecek nitelikte yaratıcı kamu diplomasisi fikirleri ortaya çıkarmak ve uygulamaya koymak amacıyla Kamu Diplomasisi Fikir Yarışması düzenlenecektir. 6. Uluslararası Filistin Konferansı düzenlenecektir. 7. Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Paneli düzenlenecektir. 8. Gönüllü Kamu Diplomasisi Elçileri programı düzenlenecektir.

839.3. Uluslararası kamuoyu üzerinde etkili olan ve Türkiye ile ilgili çalışmalar yapan kurum ve kuruluşlar, üniversiteler, STK'lar ve kişiler ile uluslararası işbirlikleri geliştirilecek, bu kapsamda Türkiye'nin tanıtımına yönelik araştırmalar ve projeler gerçekleştirilecektir.	İletişim Başkanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Cumhuriyetimizin 100. Yılı Kutlama Etkinlikleri kapsamında hazırlık çalışmaları gerçekleştirilecektir. 2. Stratejik iletişim çalışmaları kapsamında düzenlenecek kampanya, eğitim, yayın ve toplantılar ile birlikte dijital dönüşüm ve teknolojik gelişim projelerinin yeni medya kanallarını da gözeterek uygulamaya konulması sağlanacaktır.
839.4. Türkiye hakkındaki olumlu ve olumsuz tüm propaganda faaliyetleri yakından izlenecek, değerlendirilecek ve bu çerçevede karar vericilere etkin bir şekilde anlık bilgi akışı sağlanacaktır.	İletişim Başkanlığı (S)	1. Uluslararası düşünce kuruluşlarının Türkiye ile alakalı yayımladıkları rapor, makale ve analizlerin taraması yapılarak önemli olduğu değerlendirilenler Türkçeye çevrildikten sonra Devlet Enformasyon Sistemine (DES) yüklenecek ve görüş değerlendirmesi yapılarak makama sunulmaya devam edecektir.
839.5. Kara propaganda ile mücadele kapsamında ulusal ve uluslararası platformlarda kamuoyunun doğru bilgilendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecek ve bu itibarla uluslararası topluma yönelik nitelikli yayınların yapılması teşvik edilecektir.	İletişim Başkanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, TİKA, YTB, TRT, AA, Yunus Emre Enstitüsü, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	1. Türkiye'deki Uluslararası Medya Mensupları İçin Rehber (Çalışma Hayatı ve Gündelik Yaşam) yayını güncellenerek İngilizce olarak hazırlanacaktır. 2. 1915 Olayları ve Pontus İddialarına Karşı Oluşturulan Kamu Diplomasisi Stratejisi çerçevesinde koordinasyon çalışmaları yürütülerek uluslararası kamuoyunun bilgilendirilmesine yönelik sosyal medyada ve diğer mecralarda paylaşılmak üzere kısa video, infografik vb. materyaller hazırlanacaktır. 3. 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü anma etkinlikleri koordinasyonu kapsamında yıl boyunca yapılacak hazırlık çalışmalarının gerçekleştirilmesine devam edilecektir. 4. Türk medyasının uluslararası habercilik başarıları videoları çekilecektir. 5. Türkçe öğrenen medya mensupları için her yıl Türkiye'de Yerleşik Uluslararası Medya Mensuplarına Yönelik çevrimiçi Türkçe Eğitimi düzenlenecektir. 6. Dezenformasyon, yalan haber, kara propaganda ile mücadele için konvansiyonel ve sosyal medya ölçümleri ile kampanya, eğitim, yayın ve toplantı faaliyetlerinin düzenlenmesi sağlanacaktır. 7. Ulusal ve Uluslararası Medya Buluşması paneli İstanbul'da düzenlenecektir.

839.6. Türk kültürünün tanıtımı kapsamında seçilmiş ülkelerde Türk dili ve edebiyatı lisans programlarının açılması desteklenecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, YTB, YÖK	1. Yurtdışındaki Türkoloji bölümlerine materyal ve eğitim desteği verilmeye devam edilecektir. 2. Türkçenin bir bilim dili olarak imajının güçlendirilmesi için anadili Türkçe olup ana dilde eğitim alan ülkelerdeki branş öğretmenlerinin Türkçe terminolojiye hakim olmaları için eğitmen eğitimi programları düzenlenecektir.

2.5.2.7. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

a) Mevcut Durum

Türkiye, 2015 yılında düzenlenen BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde 192 ülkeyle birlikte, 17 amaç ve 169 hedeften oluşan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını (SKA) içeren Dünyayı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi Belgesini kabul etmiştir.

Ülkemiz, SKA'ların küresel ölçekte uygulamasının izlenmesi ve değerlendirilmesinin yapıldığı BM Yüksek Düzeyli Siyasi Forumda (HLPF) 2016 ve 2019 yıllarında Ulusal Gönüllü Gözden Geçirme Raporlarını sunmuştur.

Ulusal SKA izleme ve değerlendirme sistemi kurulması kapsamında, TÜİK tarafından 2019 yılından bu yana yıllık olarak Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri Haber Bülteni yayımlanmakta olup söz konusu gösterge setinin kapsamının genişletilmesi ve mevcut olmayan göstergelerin üretilmesine yönelik çalışmalara devam edilmektedir.

SKA'ların sektörel ve tematik politika belgelerine yansıtılmasına, SKA'lara ilişkin ülke genelinde farkındalığın artırılmasına ve uygulamanın ulusal ölçekte izlenmesi ve değerlendirilmesini etkin ve katılımcı bir şekilde gerçekleştirecek kurumsal yapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

b) Amaç

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının önceliklerimiz doğrultusunda politikalara yansıtılması, Amaçlara ilişkin etkili bir takip ve gözden geçirme mekanizması oluşturulması temel amaçtır.

c) Politika ve Tedbirler

Politika/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler
SKA'ların takip ve gözden geçirilmesi için iyi işleyen ve katılımcı bir kurumsal koordinasyon mekanizması kurulacaktır. (Kalkınma Planı p.844)		
Tedbir 844.1. SKA'ların uygulanmasının ulusal düzeyde takip ve gözden geçirilmesi ile koordinasyonunu sağlamak üzere Strateji ve Bütçe Başkanlığı başkanlığında ilgili kamu kurumlarının yanı sıra yerel yönetimler, akademi, özel sektör ve STK temsilcilerinin katılımı için esnek bir yapıda Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulu kurulacaktır.	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (S)	1. Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulunun görev ve sorumlulukları ile yapısının düzenlendiği mevzuat yayımlanacaktır.